

**T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**LAZ KÜLTÜRÜNDE OYUNA DAİR ÖRÜNTÜLER:
Fındıklı İlçesinde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2012- 2013**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aylin KARAHASAN

091127201

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT

İ s t a n b u l , 2 0 1 3

**T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**LAZ KÜLTÜRÜNDE OYUNA DAİR ÖRÜNTÜLER :
Fındıklı İlçesinde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2012- 2013**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aylin KARAHASAN

091127201

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT

İ s t a n b u l , 2013

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

27.05.2013 tarihinde tezinin savunmasını yapan Aylin KARAHASAN'a ait "Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler: Fındıklı İlçesinde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2012-2013" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Çokluğunla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT
(Başkan)
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Narin BAĞDATLI VURAL
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Şebnem GÜLFİDAN
(Üye)

Önsöz

Oyun deyince ilk olarak neyin aklımıza geldiği önemlidir; bu, onu nasıl kavradığımız, onu nasıl algıladığımızla ilgili çeşitli yanıtları getirecektir. Oyun, bu ilk yanıtlarda “gündelik hayattaki meşguliyetimizden farklılaşan belirli bir eylem niteliği”(Huizinga, 2006, s.20) ile karşımıza çıkar ancak oyun bu niteliğinden başka kültürel ve sosyal pratiklerimizle iç içe konumlanmasıyla da fark edilmelidir. Bu fark ediş, hem oyunun kültürle ilişkisini hem de oyunun gerçeklikle bağlantısını keşfetmemizi sağlayacaktır.

Oyunun kökenini insanın varoluşuyla ilgili ifadesinde bulan Huizinga'nın oyunu kültürü oluşturan başlıca etken olarak görme yaklaşımı ve böylece kültürün oyunsal unsuruna dikkat çekmesi çalışmamıza ilham kaynağı oldu. Sadece düşünen ve üreten bir varlık olmamızın ötesinde duyumsayan, akıl yürüten ve ifade eden bir varlık olmamız, varoluşumuzla ilgili ifade biçimimizde oyun oynamamıza yer açmıştır. Hayatın hareketliliğini ve döngülerini fark etmeye başladığımızda, merakla hayatı keşfetmek ve onu deneyimlemek isteğiyle beraber oyun başlamıştı...

Toplumların yaşam etkinliğinin içinde şekillenen kültürlerinin biçimlenmesinde oyun ve kültür bağlantılılığının anlaşılması çabası ile geliştirilen bu çalışmanın gerçeklik ve kurgunun birlikte işleyişinin fark edilişi ile sosyal gerçekliği anlamaya dair bir ışık tutması dileğindedim...

Sevgili aileme,canım anacığım,biricik teyzem Ateş Şenveli'ye, okumayı yeniden onunla öğrendiğim sevgili öğretmenim Naciye Güler Akhun'a, sevgili dostlarım Evren Ünübol'a, Demet Seçil İçdeniz'e, Nil Yalçın'a,Tülay Gümüş'e teşekkürlerim sonsuz.. Görüşmelerin çözümlenmesinde yardımcı olan Sevgi Güneş Arslan'a ve Begüm Ok'a teşekkürler...

Fındıklı'da görüşmeler boyunca desteğini esirgemeyen Hasan Sunar'a, çalışmamı ilgiyle izleyen ve destek olan emekli avukat ve öğretmen sevgili İbrahim Karadoğan'a ve rahmetli sevgili Mehmet Özgüven'e hürmetlerimi sunuyorum.

Canı gönülden görüşmelere katılan ve anlamları beraberce keşfe çıktığımız sevgili katılımcılara, katkı sunanlara ve geliştirdikleri kuramlarla, çalıştıkları kavramlarla, araştırmalarıyla çalışma konusuna ilham veren ve kaynaklarından faydalandığım bilim insanlarına ve araştırmacı yazarlara teşekkür ediyorum...

Bilgi ve tecrübesi, hoşgörüsü ve motivasyonu ile bu çalışmaya rehberlik eden ve özellikle anlamın nasıl üretildiğine dair sosyolojik bakış açısını öğrendiğim tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Bahattin Akşit'e, görme biçimlerimizin önemini, niteliksel araştırmanın hassasiyetlerini ve ciddiyetini öğrendiğim değerli hocam Prof. Dr. Belma Akşit'e, tarihsel sosyolojik bakış açısının bütünsel bir bakış için gerekliliğini öğrendiğim değerli hocam Prof. Dr. Sabahattin Güllülü'ye ve çalışmalarımı izleyen, destekleyen sevgili hocam yrd. Doç. Dr. Ülkü Güney'e teşekkür ederim Bakış açılarından ve önerilerinden faydalandığım sevgili Prof. Dr. Sevil Atauz'a, yrd. Doç. Dr. Narin Bağdatlı Vural'a, yrd. Doç. Dr. Şebnem Gülfidan'a teşekkürler...

Bu çalışmayı Laz Kültürünün anlam örgülerini birlikte keşfettiğimiz tüm katılımcılara, Lazlara;

Sevgili babam rahmetli Yurdakul Karahasan'a, Sevgili annem Alev Karahasan'a, Canım kardeşlerim Vehbi Cenk Karahasan'a ve Efe Karahasan'a, Canım yeğenim Kaan Karahasan'a; bu çalışmaya ilham kaynağı olan Huizinga'ya, bu çalışmayı fikirleriyle, hoşgörüsüyle ve güven veren yüreğiyle canı gönülden destekleyen sevgili hocam Hasan Basri Canca'ya sevgilerimle ithaf ediyorum...

Aylin KARAHASAN
Mayıs 2013,İstanbul

Ö z e t

Bu çalışma, merkeze aldığı oyun kavramını oyuna dair örüntüler ile Laz Kültürü üzerinden konu edinirken, yerel bir kültürü anlam ağları ile birlikte dikkate almaktadır. Oyun- kültür ilişkisinin keşfedilmesiyle anlam ağlarının örülüğü içindeki düzenin ve ritmin örüntüler bağlamında ortaya çıkarılması bu tezin amacını oluşturmaktadır. Bu tezde, oyuna ve oyunsal unsurlara hem kültür içindeki belirgin, hem de kültürel yaşam aktivitesiyle iç içe geçen örtük ancak etkin işlevleri üzerinden bakılmıştır. Oyun, yerel kültürün biçimlenmesinde etkin işlevi ile böylelikle keşfedilmeye çalışılırken, ayrıca bu kültürün geçirdiği değişimler de oyun- kültür bağlantısı üzerinden değerlendirilmiştir.

Laz Kültürünün biçimlenmesinde oyun ve oyunsal unsur nasıl yer almaktadır? Oyun ve içinde yer aldığı kültür modern yaşamın getirdiği değişimlerden nasıl ve ne ölçüde etkilenmiştir? Bu ve benzeri soruların cevaplarını bulmak üzere yapılan bu çalışma için Türkiye içinde Laz Kültürünü görebildiğimiz Rize'nin Fındıklı ilçesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu çerçevede Fındıklı'da 2012 yılında Laz Kökenli Türk katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler beş yaş aralığı grubu içerisinde yirmi kadın, on altı erkek olmak üzere toplam otuz altı katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca beş kadın, dört erkek toplamda dokuz kişi de görüşmelere katkıda bulunarak araştırmada yer almışlardır.

Yerel halkın oyun ile ilgili tanımlamalarında öne çıkan vurgular, oyunun birlikte keyifli vakit geçirilen bir faaliyet olması, kurallarla birlikte samimiyeti içermesi, hayatın provası olarak nitelendirilmesidir. Çocuk oyunları ile ilgili anlatımlarda yaşça daha büyük olan katılımcıların ifadelerine doğru gidildikçe, oyunların daha fazla yerel öğeleri içerdiği görülmüştür. Oyunların ve oyun araçlarının üretilmesinde doğal çevrelere yakınlıklarının ve doğanın malzemelerini kullanmalarının rolü belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Horon geçmişte olduğu gibi bugün de yerel halkın tutkuyla bağlı oldukları yöresel oyunları olarak öne çıkmaktadır.

Oyuna yaşam aktivitesinin içinden imeceler, atma türküler, avcılık faaliyetleri, iletişim dili/tarzı kutlamalar, temsili kurgular, Laz fıkraları vb. konular üzerinden bakıldığında ise oyunun kültürü biçimlendirmesindeki belirgin olmayan, örtük ancak etkin konumu ortaya çıkmıştır. Oyunun konumlanmasıyla ve yeniden nasıl üretildiğiyle bağlantılı değişimler ise yerel kültürel yaşam biçiminin modernite ile büyük ölçüde değişime uğraması üzerinden değerlendirilmiştir. Özellikle çocuk oyunlarının yerel kültürle birlikte üretilen ve yaşanan oyunlardan farklı olarak; üretilmekten çok tüketilen ve sanal olarak deneyimlenen oyunlar yönünde değiştikleri görülmüştür. Günümüzde yerel/uluslararası festivallerde geleneksel kültürün canlandırılmasına yönelik temsiliyetler, yarışmalar veya sahneye çıkan müzik gruplarının performansları oyunun kültürel kimliklerin ifade edilişi ile yeniden üretilmesini göstermektedir.

Araştırmanın, Laz Kültürünün anlamlandırılmasına katkı sağlaması ve oyun-kültür ilişkisinin çalışılmasıyla kültürel araştırmalara derinlik kazandırması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: oyun, Laz Kültürü, oyun- kültür ilişkisi, örüntüler, sosyo-kültürel değişimler, anlam ağları

Abstract

This study considers a local culture with its networks of meaning while it gets the subject over the Lazian culture with patterns of play by taking play concept to the centre. Bringing out the order and rhythm within knitted networks of meaning in the context of patterns by searching out play-culture relationships consists the aim of this thesis. In this thesis, the play and elements of play were looked upon both over their manifest functions in the culture and also over their latent but efficient functions nested with cultural life activities. While herewith, the play was tried to be searched out by its efficient function in formation of local culture (Lazian Culture); the socio-cultural changes were also tried to be interpreted over play-culture connectivity.

How the play and elements of play are situated in the formation of Lazian culture? How and in what circumstance have play and culture been affected by the changes brought with the modern life? For this study which has been carried out in order to find out answers to these and similar questions, Fındıklı, the town of Rize which we are able to see Lazian Culture has been chosen as the field of research. In this framework, in 2012, in-depth interviews were carried out in Fındıklı with Lazian-Turkish participants. Interviews were carried out with twenty women, sixteen men, thirty-six participants in total within five age-intervals. In addition to that, five women and four men, nine in total were also involved as contributors to the research.

The play was defined as an activity with which the time is to be passed cheerfully together comprising intimacy with rules and as it is qualified as rehearsal of life to come. When the expressions about plays from childhood are analyzed was observed that the older participants reported plays comprising more local components. In producing the plays and play tools, the apparent role of being close to their natural environment and of using its materials has been expressed. Horon which they dance passionately comes to a prominence as their local play in present as well as in the past.

When the play was looked upon over the subjects such as 'imece' (collective work), hunting activities, communicative performances, celebrations, Lazian jokes etc. the latent but efficient function of play in the formation of Lazian culture has been observed. The changes related about the situation of play and how the play is reconstructed were also interpreted over the changes which local cultural life formations have been transformed by modernity. It was observed that especially the childhood plays and play tools have been transformed in such a way that they are consumed rather than produced as in the past and also that they are experienced in virtuality while in the past they were experienced in real life. In the present, local cultural elements are represented in contests, competitions, performances of local music groups participating in local and international festivals. Through these cultural performances, the local collective identities are expressed as well as the plays are reproduced.

It is expected that the present research will contribute to a new understanding of Lazian Culture and also enhance a deeper interest by studying play-culture relationships in the framework of cultural studies.

Key words: play, Lazian Culture, play-culture relationship, patterns, socio-cultural changes, networks of meaning

İçindekiler	Sayfa no
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR ve TABLOLAR LİSTESİ	ix
<u>BÖLÜM 1 : GİRİŞ</u>	1
1.1. Tezin Önemi ve Tezin Ele Aldığı Sorun/ Sorunsal	1
1.2. Tezin Konusu	8
1.3. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	9
1.3.1. Oyun, Oyun ve Sosyal Gerçeklik Temelinde Çalışılan Kavramlar	9
1.3.2. Oyun ve Kültür İlişkisi Temelinde Çalışılan Kavramlar	21
1.3.3. Sosyo- Kültürel Değişmeler Temelinde Çalışılan Kavramlar	24
1.4. Araştırmanın Gerekçesi ve Amacı	32
1.4.1. Araştırmanın Hipotezleri	33
1.4.2. Araştırma Soruları/ Konu Başlıkları	34
1.5. Lazlar ve Laz Kültürü	35
1.5.1. Tarihte Lazlar	35
1.5.2. Laz Tanımlaması	38
1.5.3. Literatürde Lazlar ve Laz Kültürü ile ilgili Çalışmalar	40
<u>BÖLÜM 2 : YÖNTEM</u>	50
2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	50
2.1.1. Fındıklı İlçesi	52
2.2. Verilerin Toplanması İşlemi	55
2.2.1. Veri Toplama Yöntemleri/ Derinlemesine Görüşmeler	55
2.2.2. Veri Toplama Süreci	57
2.2.2.1. Veri Toplama	57
2.2.2.2. Veri Analizi	58
2.3. Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Nasıl Aşıldığı Üzerine	59
<u>BÖLÜM 3 : BULGULAR ve TARTIŞMA</u>	61
3.1. Yerel Halkın Oyun Kavramı ile ilgili Tanımlamaları ve Oyunun Algılanışı	61
3.1.1. Oyunun Tanımlanmasına ve Algılanmasına Yönelik İlk/ Ön Vurgular	61
3.1.2. Oyunun İçeriği, Niteliği, Önemi ile İlgili Görüşler	68
3.2. Yerel Halkın Çocuklukta, Gençlikte ve Yetişkinlikte Oynadığı Oyunlar	71
3.2.1. Çocukluk Döneminde Oynanan Oyunlar ve Nitelikleri	71
3.2.1.2. Oyun Araçları, Oyun Araçlarını Üretmek, Oyunları Üretmek	89
3.2.1.3. Avcılıkla İlgili İlk Düzenekler	97
3.2.1.4. Oyun ve İş Birlikteliği; Sorumluluk Almada İlk Adımlar	101
3.2.2. Gençlik Döneminde Oyunlar ve Nitelikleri	103
3.2.3. Yetişkinlikte Oynanan Oyunlar ve Nitelikleri	104
3.2.3.1. Horon Etrafında Toplanmak: Haydee. Beraber Horona	106
3.2.3.1.1. Eskiden Horon, Günümüzde Horon	110
3.2.3.1.2. Tulumcu, Horon başı, Horonu Çevirenler	113
3.2.3.1.3. Tulumun Sesi, Çobanın Şarkısı	118
3.2.3.1.4. Tulumcunun Tutkusu	119
3.2.3.2. Aile İçinde Oynanan Oyunlar ve Oyunsal Unsurlar Taşıyan Faaliyetler	122

3.2.3.3. Masa başı Oyunları	125
3.2.4. Yörenin Doğası... Oyunun Doğası...	128
3.2.5. Daha Eskiden Oyunlar	129
3.3. Kültürel Öğeler İçinden Oyuna ve Oyunsal Öğelere Bakış:	131
3.3.1. İmece ve Oyun	132
3.3.1.2. Ha Gayret : Halessa Yalessa	140
3.3.2. Çatı Makası, Ustaya Saygı	143
3.3.3. Ateşin Sıcaklığı, Emeğin Sıcaklığı, Oyunun Sıcaklığı	144
3.3.4. Oçambre'nin Ritmi, Oyunun Ritmi	145
3.3.5. Bardi ve Oyun	145
3.3.6. Bahçeleri, Evleri Korumak Üzere...	146
3.3.6.1.Ses Vermek, Dağları Şenlendirmek..	146
3.3.6.2. Kalivi Şenliği...	148
3.3.6.3. Kapanlar, Tuzaklar, Korkuluklar, Ses Çıkaran Düzenekler : Oyun Kurmak	149
3.3.7.Doğa ile Birliktelik, Doğa ile Karşılaşmalar	151
3.3.7.1.Doğaya Yakınlık...	151
3.3.7.2.Guguk Kuşu Konmadan, Horoz Ötmeden :Yaşam Döngüsünü Yakalamak	153
3.3.7.3.Tutmak, Tutturmak, Tutku: Avcılık	153
3.3.7.3.1.Derin Tutku, Derin Oyun: Atmaca	154
3.3.8.Yaşam Döngüsü ve Oyun	160
3.3.8.1. Düşün ve Oyun	160
3.3.8.2. Gideni Uğurlamak	163
3.3.8.3. Baharı Karşılarken, Yeni Yılı Karşılarken...	164
3.3.8.4. Bayramlaşmalar ve Oyun	165
3.3.9. Festivaller ve Şenlikler	168
3.3.10. İletişimde Oyunsal Unsurlar : İletişimin Dili, Oyunun Dili	171
3.3.10.1. Yine Ses Vermek	171
3.3.10.2. 'Karşılaşmalar' ve 'Karşılamlar'	172
3.3.10.3. Şakalaşmalar, Kandırmacalar, Muziplikler	177
3.3.10.Oyun yapmak	177
3.3.10.5. Esprili Bir Dil, Dilin Esprisi	178
3.3.10.5.1.Lazca Fıkralar ve Laz Fıkraları	180
3.4.Sosyo-Kültürel Değişmeleri Anlamlandırmak	189
3.4.1. Eski ile Yeni/Geçmiş ve Şimdi Arasında Farklar, Karşılaştırmalar	189
3.4.2. Geleneksel Yaşam, Modern Yaşam Üzerine	201
3.4.3.Yerel Kültür-Küresel Kültür Karşılaşması: Yerel-Küresel Bağlantılılık	204
3.4.4.Oyunların Sürekliliği, Oyunların Yeniden Üretimi	210
3.4.5.Eskiye unutmamak, Yeniye aramak	213
BÖLÜM 4 : SONUÇ ve ÖNERİLER	214
KAYNAKLAR	250
EKLER	255
ÖZGEÇMİŞ	265

KISALTMALAR

K	Kadın
E	Erkek
DG	Derinlemesine Görüşme
D.	Doğu
k	katkıda bulunan
y.a.	yaş aralığı
y.y.	yüzyıl
mah.	mahalle
kö.	köy/köyü
dk.	dakika
sa.	saat
vb.	ve benzeri
s.	alıntının sayfası
ss.	alıntının sayfa aralığı/sayfadan sayfaya
pp.	alıntının sayfa aralığı/page to page
vol.	volume (sayı)
çev.	çeviren
bkz.	bakınız
ün.	üniversite
y.okul	yüksekokul

TABLolar

Metin İçinde Yer Alan Tablo :

Tablo no 1: Derinlemesine Görüşmeler: Katılımcıların Değişkenlere Göre Dağılımı

Eklerde Yer Alan Tablolar :

- Ek:1 Tablo no:2 Katılımcılar Hakkında Kısa Bilgiler
- Ek:2 Tablo no:3 Katkıda Bulunanlar Hakkında Kısa Bilgiler
- Ek:3 Tablo no:4 Zamanlama Çizelgesi ve İş Planı

FORM ÖRNEKLERİ

- Ek:4 Derinlemesine Görüşmeler Görüşme Çerçevesi Formu örneği
- Ek:5 Derinlemesine Görüşmeler Kütük Geliştirme Formu Örneği
- Ek:6 Derinlemesine Görüşmeler Veri Analizi Formu Örneği

Güli çkimi...

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüleri konu edinen bu çalışma, Rize'nin Fındıklı ilçesinde niteliksel bir alan araştırması gerçekleştirilerek hazırlanmıştır. Bu çalışma, merkeze aldığı oyun kavramını oyuna dair örüntüler ile Laz Kültürü üzerinden konu edinirken, yerel bir kültürü anlam ağları ile birlikte dikkate almıştır. Oyun-kültür bağlantılılığının fark edilmesini; oyunun ve oyunsal unsurların Laz Kültürünün biçimlenmesindeki işlevini anlamlandırmayı amaçlayan araştırma dört temel bakış çerçevesinde temellendirilmiştir.

İlk olarak, yerel halkın oyunu nasıl tanımladıkları ve algıladıkları ele alınmıştır. Böylelikle yerel halkın oyun kavramının içeriğini nasıl doldurduğuna, oyunun işlevinin ve niteliğinin belirlenmesine yönelik yaklaşımlar anlaşılmasına çalışılmıştır. İkinci olarak çocuklukta, gençlikte ve yetişkinlikte oynanan oyunlar ve bu oyunların niteliği üzerinde durulmuştur. Böylelikle kültürün içinde etkinlik olarak oyun, belirgin/açık konumu üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Üçüncü olarak yerel halkın yaşam aktivitesi içinden (çalışma düzeni, günlük yaşam pratikleri, dil ve iletişim öğeleri vb. üzerinden) kültürel unsurların biçimlenişinde oyunsal unsurların işlevi keşfedilerek, oyuna dair ve oyunsal unsurların kültürle iç içe geçen örtük ancak etkin konumu anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Dördüncü olarak, süreklilik, değişim, dönüşüm ve yeniden üretim kavramları göz önünde bulundurularak, oyunlara ve oyun- kültür ilişkisine modernite ve küreselleşme ile bağlantılı sosyo-kültürel değişimler süreci üzerinden bakılmıştır. Böylelikle Laz Kültürü sosyo- kültürel değişimler bağlamında anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu dört temel bakış ile niteliksel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşmelerin anlamı keşfedici rehberliğinde konu üzerinde yoğunlaşmış, verilerin analiz edilmesiyle bulgulara ulaşılmış, kavramsal çerçeve ve literatür bilgileri de göz önünde bulundurularak konu tartışılmıştır.

1.1.Tezin Ele Aldığı Sorun/Sorunsal

Oyun deyince ilk olarak neyin aklımıza geldiği önemlidir; bu, onu nasıl kavradığımız, onu nasıl algıladığımızla ilgili çeşitli yanıtları getirecektir. Oyun genel olarak bu yanıtlarda “mevcudiyetiyle, gündelik hayattan farklılaşan belirlenmiş bir eylem niteliği olarak (Huizinga, 2006 s.20)” karşımıza çıkar, ancak oyun bu niteliğinden başka kültürel ve sosyal yaşam pratiklerimizle iç içe konumlanmasıyla da fark edilmelidir.

Bu fark ediş,hem oyunun kültürle ilişkisini hem de oyunun gerçeklikle bağıntısını keşfetmemizi sağlayacaktır.

Huizinga, oyunun belirgin imgelerin kullanımına, gerçeğin belli bir temsiline dayandığını fark edebildiğimizde, bu imgelerin ve bizatihi bu temsilin değerinin anlaşılması yönünde bir çabanın, -oyunun bu dayanağının- oyun üzerindeki etkilerini gözlemeyi ve böylelikle oyunu kültürel hayatın faktörü olarak kavrayabilmeyi sağlayacağını düşünmektedir.

(Huizinga, 2006, s: 20-21)

Düşünen/ akıllı insanın (homo sapiens),üreten/imalat yapan insanın (homo faber) aynı zamanda ‘oyun oynayan insan’ (homo ludens) olmasına(Huizinga,2006,s:13) da dikkat çeken Huizinga, oyunun kökenini insanoğlunun varoluşuyla ilgili ifadesinde bulmaktadır. Kültürün kökeninde oyunsal unsurların olduğunu ifade ederek, kültürün oyun biçimleri altında oluştuğuna vurgu yapan Huizinga¹, oyunun diğer kültürel olgular arasındaki yerini incelemeyi değil; kültürün hangi ölçülerde oyunsal bir karakter taşıdığını ortaya çıkarmak istemektedir (Huizinga,2006, s.14) :

Huizinga’ya göre kültür geliştikçe oyunsal unsurların kültürel olgular tarafından gizlenmesi söz konusudur. Kültür oluşurkenki, kültürün oyunsallığı, “hatta kültürün oyun biçiminde inşa edilmeye başlanması”(Huizinga,2006,s:71) kültür geliştikçe (anlamlara değer atfedildikçe) oyunun geri plana çekilişi, kültürün değerler bütünü ile öne çıkmasını getirirken, oyunun sadece kültüre ait faaliyetlerden biri gibi gözükmesini getirmiştir, oyunsal unsur hala ordadır; ancak gizlenmiştir.

¹ Huizinga (1872-1945) , Hollandalı tarihçi, tarih profesörü olarak Groningen ve Leiden üniversitelerinde çalıştı. Den Haag Üniversitesi’nde edebiyat bölümü yöneticiliği yaptı. Hint edebiyatı ve Hint kültürleri üzerine, Fransa ve Felemenk yaşam biçimleri ve düşünce yapısı, Amerika,Erasmus biyografisi üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Homo Ludens, Yarının Gölgesinde ve Yıpranmış Dünya adlı deneme biçimindeki eserleriyle tanındı. Huizinga tüm yapıtlarında tarihsel olgular arasındaki toplumsal ve tinsel ilişkileri gerçekçi bir tutumla açıklamaya çalışmıştır(Huizinga,2006- Homo Ludens adlı eserde yazar hakkında bilgi (Homo Ludens 2006, ayrıntı yayınları)

Kültürü, kültürel olgu yapan yaşam aktivitesine dair anlamların süreç içinde değer kazanarak/değer atfedilerek anlam ağlarının örülüşünde kurgulanarak bütünlenmesidir; oyun için hem bu anlam ağlarını birbirinin içinde ören, hem anlamı yeniden üreten gerçekliğin ifade bulduğu/ifade edildiği bir dinamik işleyiş unsuru diyebilir miyiz?

Kültürlerin içeriklerindeki etkinliklerin toplamından daha fazla bir şey ifade etmelerini fark edebilmek, “kültürün, anlamlı örüntüler meydana getirerek birbiriyle etkileşim içinde bulunan öğelerin biçimlenişi”(Bock,2001,s:96,97)olduğunu görebilmekle ilgilidir. ² Kültürün anlam ağlarının oyunsal unsurlarla ne ölçüde birlikte örüldüğünü fark edebilmek, bu biçimlenmeyi anlamamızı getirebilir mi? Bu bağlamda tezimizin sorunsalı sadece kültürdeki oyunları kültürün içindeki faaliyetlerden biri olarak belli etmek değil, ‘kültürde oyunsal unsurun etkin varlığını açık veya örtük de olsa keşfederek kültürün ne ölçüde/nasıl oyunsal unsurlar taşıdığı izlerini keşfedebilir olmakla ilgilidir.

Uygarlığın gelişmesine koşut olarak, insana verilen oyun oynayarak yaşama özelliğinin, oyun için gerekli toplumsal koşulların ortadan kalkması yüzünden önemini yitirdiğini söyleyen Huizinga, toplumun tinsel güçleri ile materyal güçleri arasında uyumlu bir denge oluşturabildiği sürece olumlu sayılabilecek kültürün, günümüzde bu işlevini yerine getiremediğini ileri sürmektedir.Huizinga’ya göre toplumsal reformlarla daha iyi bir yaşam sağlanamadığı sürece, bugünün uygarlığı reel olandan daha iyisini istemekten vazgeçmeyen insana tek bir açık yol bırakmış bulunmaktadır: rüyaya ve fantazyaya kaçış...”(Anchor,1978, ss:69-70;aktaran Oskay 2000, s.145).

Lockwood ise,18.yüzyıldan beri etkinliği ve yaygınlığı artan ‘faydacılık’³ ve toplumsal sistemin verimliliğini önde tutan yeni ölçütler yüzünden çalışmanın ve üretimde

² Philip Bock,“İnsan Davranışının Kültürel Temelleri” adlı eserinin III. Bölümünde konu edindiği “Kültür ve Kültürlerin Biçimlenişinde, 20.yy.’ın ilk onlu yıllarında Amerikan antropolojisinin oldukça atomistik ve ayırıcı özellikli yönelimli olduğundan(trait-oriented) bahisle; ayırıcı özellikli listelerin hazırlanmasının, bir kültürü zımnen kendi parçalarının toplamına eşit olarak tanımladığını ve herhangi bir toplumda ortak yaşantının aksi olan davranışı da homojenlik içinde varsaydığını belirterek bu yaklaşımın birçok yönden eleştirilmesinde özellikle iki noktayı ele almaktadır. Bu eleştirilerden biri; verili bir ayırıcı özelliğin anlamının, diğer ayırıcı özelliklerde neyin var olduğuna göre değişmesidir. Diğer ise, bir kültürün parçalarının toplamından daha büyük olduğu ile ilgili görüştür. Bir kültür, anlamlı örüntüler meydana getirerek, birbiriyle etkileşimde bulunan öğelerin bir biçimlenişidir. Bu getirilen eleştiriler sonrasındaki çalışmalara değinen Bock, Benedict’in “insanoğlu birbirine benzemeyen öğeleri birleştirerek ve yeniden birleştirerek ,bunlardan kültürünü inşa eder”(Benedict 1923:84,85,aktaran Bock,2001)) sonucuna vardığını belirtir. Tek tek her bir ayırıcı özellik, kıtanın bir ucundan diğerine tesadüfi bir dağılıma sahip olsa da ,verili bir toplumdaki ayırıcı özelliklerin , öğeleri seçen önemseyen ve birleştiren bir örüntüye dâhil olduklarına dikkat çeken Bock, ‘örüntünün’ her bir bireyin farklı yaşam deneyimlerini tutarlı bir kişilikte bütünleştirmesinde olduğu gibi, tarih yoluyla hazırlanan farklı öğelerin her birine yeni bir anlam vererek, onları bütünleştirdiği üzerinde durmaktadır. (Bock,2001, ss:94-97)

³ Utilitarianism: faydacılık : Felsefede faydacılık ya da pragmatizm hem iyinin teorisi hem de doğrunun teorisi. İyinin teorisi olarak faydacılık refahçidir (welfarist). İyi, en fazla faydayı sağlayan ve burada fayda, zevk, tatmin veya bir nesnel değerler listesine göre tanımlanır. Bir doğru teorisi olarak ise faydacılık neticedir (consequentialist). Doğru hareket en yüksek faydayı verendir. (<http://www.felsefe.gen.tr>)

bulunmanın başat ⁴ ideal olduğunu, insanın yücelmesi için kullanabileceği özgür zamanın kalmadığını dile getirerek; tüm uygarlıklarda kültürden de önce oluşmuş bulunan oyunun günümüzde de varlığını sürdürebilmesinin, yaşamın 'belirlenimcilik (determinizm)'⁵ tarafından istila edilmiş bulunan alanlarının genişledikçe güçleştiğine dikkat çekmiştir (Lockwood,1964, aktaran, Oskay, 2000,s.146).Her ikisi de 20. yy'ın ikinci yarısının başında dile getirilen bu düşüncelerde sorunsalımıza dair ana ipuçları yer almaktadır. Huizinga'nın oyunun olanaksızlaşması/önemini yitirmesi, Lockwood'un oyunun güçleşmesi diye nitelendirdiği sorunun nedeni, uygarlığın gelişmesiyle gelen yeni koşullardır. Öyleyse bu yeni koşullar nelerdir ki oyunun ve bağlantılı olarak kültürün dengeleyici işlevlerini yerine getirmelerini güçleştirmektedir? Bu yeni koşullar, modernite ile öne çıkan modern yaşam tarzının koşullarıdır. Yaşam tarzımızın faydacılık üzerine belirlendiği/ kurulduğu ve sürekli belirlenimciliğin devrede olduğu modernitenin düzeni oyun ile ilgili toplumsal hangi koşulları değiştirmiştir?

Huizinga'ya göre gerçek uygarlıklar, belirli ve dürüstçe uyulan kurallar sayesinde kurulabilmiş ve yaşayabilmişlerdir. Kandırmacaya ve aldatmacaya dayanan, paraya ve çıkara bağımlı kılınmış bulunan, yetişkin yaşta oldukları halde çocuklaştırılma durumunda bırakılmış insanların etkinlikleri oyun sayılamaz. Oyunun güçlü ve kültür yaratıcı bir uygarlaşma ögesi olabilmesi için arı (pure) olması gerekmektedir(Lockwood, 1964,aktaran Oskay,2000,s:148) Oyunun katılanların tümünün yetkiler ve sorumluluklar ile karşılıklı etkileşimde bulunabildiği bir yaşam pratiği olarak varoluşunun sona ermesi; bunun yerine bir tarafın uymak, diğer tarafın ise kuralları değiştirebilmek, yenilerini koyabilmek yetkisine sahip olduğu bir ilişkiler topluluğuna göre işleyen belirli bir yaşam biçimine geçmiş olmak, Huizinga'ya göre yeni bir döneme geçmiş olmak demektir. (Oskay, 2000, s: 148)

Oyunla bağlantılı olarak gerçekleşen kültürel üretimler toplumların artı değerleridirler. Kültürdeki bu artı değer, modernite ile birlikte çok çalışmanın ve çok üretmenin anahtarı olarak belirlenen 'artı değerle' yer değiştirmeye başladığı anda dengeler değişmeye başlamıştı ve denilebilir ki yeni bir oyunun kuralları da devreye girmişti.

⁴ Başat : Benzerleri arasında güç ve önem bakımından başta gelen, hâkim, dominant; baskın, etkisi ve önemi üstün olan; (<http://www.nedirnedemek.com>)

⁵ Determinizm : belirlenimcilik : Latince determinare'den; sınırlama, belirleme; eski Türkçe'de icabiye. Ahlak felsefesine göre, toplumsal belirlenimcilik, insanın istemelerinin her zaman içinde bulunduğu toplumsal koşullara bağlı olduğu ; bu koşulların istenci belirlediği ile ilgilidir. (<http://www.felsefeekibi.com>)

Modernitenin belirlenimciliği ile kurallara uymayanların oyuna katılamaması gibi, modernitenin belirlediği kurallara uymayanlar da modern sayılamayacaklardı. 'Geleneksel olan', 'modern sayılandan' gitgide ayrılmaktaydı.

Geleneklere bağlılığın moderniteye aykırı gibi sunulması, özgün kültürlerin kendilerini ifade etme biçimlerine engeller konulabilmesi batının değerlerinin ve kıstaslarının evrensel kıstaslar olarak algılanması için gösterilen çaba, 'gelenekseli', 'gericiliği, ilkelliği, gayri medeniliği çağrıştıran bir geleneğe' dönüştürmüştür (Pultar, 2003).

Modern yaşam tarzının koşulları, geleneksel kültürler gibi geleneksel kültürlerdeki oyunları da, devre dışı bırakabilmiştir. Modernite, eskinin işe yaramadığı üzerinden söylemlerini geliştirerek/ benimseterek hep 'yeni' temasını işlemiştir. Hâlbuki 'yeni', dönüşümlerle yeniden üretilen eski değil midir?

Huizinga, Aristo'nun, 'çalışmanın 'telos'u olan özgür zamanı, insan için birbirini bütünleyen bir birliktelik içinde düşündüğüne' dikkat çekmiştir. Aristo, 'serbest zamanı olmanın (diagoge) yücelmek ve eğitilmek (paidea) amacıyla kullanılması gerektiğini' savunmuştur. (Huizinga,1971,s.185, aktaran Oskay, s.146) Çalışmanın ve üretimde bulunmanın öne çıktığı modern zamanlar, hızlı ve yoğun tempolu bir tüketimi beraberinde getirirken; insanı, özgür kalabileceği zamanlardan ve faaliyetlerden uzak tutmuştur ve özgür zaman kavramı göz ardı edilerek, bunun yerini boş zaman söylemi alabilmiştir.

Huizinga'ya göre çağdaş toplumda her yanı saran oyun, gerçek oyun değildir. Modern toplumlarda oyunlardaki artış, aldatıcıdır. Oyunun gerçekten oyun olması için özgür, dolaysız, çıkar dışı ve kaynaştırıcı nitelikte olması gerekir. Oyunlar teknik örgütlenmenin, sanayinin ve ticarileşmenin etkisi altına girmiştir. Oyun, günümüz toplumlarında bir iş (business) olmuştur. (Ingleby,1974,s: 227,aktaran Oskay,2000,s:150)

Huizinga'ya göre modern hayatta, teknik örgütlenme, malzeme ve bilimsel düşünce seviyesine çıkabilen oyunlarda oyun atmosferinin yok olması tehlikesiyle oyunun ciddiyet alanı haline dönüşmesinin görülmesi ya da varoluş nedenlerini çıkarlardan, ihtiyaçlardan ve gerekliliklerden alan meşguliyetlerin oyun haline gelerek bozulması ama hale ciddi bir meşguliyet sayılması, mümkün olabilmektedir. Dünyaya birçok başka

biçimde de egemen olan güçlü “agonal”⁶ içgüdü, bu iki olguyu birbirine bağlamaktadır ve dünyayı oyun cephesine sürükleyen -bir anlamda bu sefer ‘rüya ve fantazyaya doğru’ meylettiren- agonal içgüdü’nün gelişiminin nedeni geleneksel kültür zihniyetinden uzaklaşmış insan ilişkilerinin bütün alanlarda ve iletişim araçları sayesinde olağanüstü gelişimidir (Huizinga,2006 s. 249).

Oskay ise sanayi toplumuna geçişle birlikte çalışma dünyası ile serbest zaman arasındaki bütünleşmenin daha örgün ve rasyonel hala getirildiğini, serbest zamanın toplumsal sistem açısından uygun niteliklere sahip bir ‘rekreasyona’ dönüştürüldüğünü düşünmektedir. Oskay’ a göre sanayi kapitalizmine kadar, geleneksel yaşam ortamlarında ‘doğuşu ile kimlik kazanan insanın’, yeni toplumsal ortamında anonimleşmiş ilişkileri içinde ise ‘kimlik edinme’ sorunuyla karşılaşmaya başlaması söz konusudur. (Oskay,2000,s:168).

Bize göre sorunsal, oyunun olanaksızlaşmasından veya güçleşmesinden ziyade oyunun olanaksızlaşmamasından dolayı, ‘birlikte işleyen oyun ve gerçekliğin’ -modern zamanlarla/moderniteyi izleyen süreçlerle-, yoğun olarak iç içe geçmeye başlamasıdır ve aslında Huizinga’nın öngördüğü “rüyaya ve fantazyaya doğru kaçış” bu iç içeliğin ipucunu da vermektedir.

Geleneksel/yerel kültürlerde birlikte üreterek çalışmak, paylaşmak, keyif almak, öğrenmek, eğlenmek ve rahatlamak bir bütünlük içindedir. Modern dünyada çalışmak ve performans göstermek, eğlenmek ve rahatlamak ön plandadır. Ancak eğlenmek ve rahatlamak da, performans göstermeye büyük oranda endekslenmiş gibidir. Dikkatler yarışmaya, rekabet etmeye, performans göstermeye çekilmiştir. İletişim imkânlarının sinema, televizyon video ile gelişmesine eklenen bilgisayar ve hemen sonrasında gelen internet ağı, birliktelik ruhunu ekranda ‘hep beraberiz, paylaşmaktayız’ etkisini hep canlı tutarak sağlamaktadır artık. Ekran dışında gerçekleşen oyunsal unsurlar taşıyan geniş çaplı spor karşılaşmalarına veya performans organizasyonlarına katılımın yine bu karşılaşmaların ekrandaki gösterimiyle hep birlikte katılıma dönüşmesi mümkün olmuştur.

⁶ Agonal : Yunanca agon kelimesinden türetilen kelime; agon : çekişme, mücadele ve agonis: agonal’dan can çekişmeyle , hayatta kalma mücadelesi ile ilgili

Oyuna hem çocuklar, hem yetişkinler, 'fiziksel, enerjetik, duygusal ve zihinsel bütünlük içinde' tam olarak dâhil olamamaktadırlar. Özellikle hem çocuklar, hem yetişkinler için bilgisayar ekranlarının başında, dokunamadıkları, dâhil olamadıkları, içine giremedikleri ama dokunduklarını, dâhil olduklarını, içine girdiklerini sandıkları oyunlar, ekran başında saatlerce vakit geçirilmesine sebep olabiliyorken; öğretici, rahatlatıcı, aydınlatıcı değil; peşlerinden koşturucu, bir türlü bitmek bilmeyen çünkü tehlikeli bir biçimde birbiri ardınca tekrar oynama isteği uyandıran, yorucu bir seyirde meşgul edici özellikleri taşımaktadırlar. Mış gibi olan ile gerçekliğin ayırt edilmesinin her geçen gün zorlaşması; bir başka oyuna; -hem oyun diye tanımladığımız alanlarda, hem oyun diye tanımlamadığımız ama gerçeklikle birlikte yürüyen alanlarda-, bizi dâhil ediyor gibidir.

Modernite kurgusunun moderniteyi geride bırakamayacak kadar aktive edilmesiyle kurulan dünya düzeni geri planda bıraktığı ve uzak durduğu geleneksel kültürlerle şimdi yerel- küresel bağlantılılık bağlamında karşılaşmaktadır. Mesafeler ulaşımdaki kolaylıklarla, teknolojik imkânlarla, iletişim ağlarıyla yakınlaşırken; bireyler, kültürler ve kavramlar da birbirlerine yakınlaşmaktadır. Benzeşme sürecinin yanında karşılaşmalar, tanışmalar ve etkileşimler ile bağlantılıklar içine girilebilmektedir.

Tomlinson, 'küreselleşmenin karmaşık bağlantılılığının' (complex connectiviy) küreselleşmenin modern yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağına işaret ediyor olduğuna dikkat çekmektedir (Tomlinson,1999,s.12-13)

Laz Kültüründe oyun -kültür ilişkisini anlamlandırmanın yanında, bu kültürdeki sosyo-kültürel değişimleri de özellikle modernite ve küreselleşme bağlamında bu ilişki üzerinden ele almak, oyunların nasıl değiştiğini, oyun -kültür ilişkisinin nasıl evrildiğini/dönüştüğünü anlamamızı sağlayacaktır.

Laz Kültürünün biçimlenmesinde oyun ve oyunsal unsurlar nasıl yer almaktadır? Bu bağlamda çalışmamıza konu edindiğimiz Laz Kültürünü oluşturmada oyunun işlevi ne olmuştur? "Kültür ile oyun birlikteliği", sosyo- kültürel değişimler-süreklilikler denkleminde nasıl evrilmiştir, şimdi nasıl devrededir ve nerede nasıl konumlanmıştır? Bu ve benzeri sorulara yanıtlar bulunmaya çalışılması, son tahlilde oyunun günümüz dünyasındaki yerel kültürde ve küresel kültürde görünen yüzünün ve biçimlenişinin de yerel -küresel bağlantılılık bağlamında değerlendirilmesine de bir bakış açısı sunabilecektir.

1.2. Tezin Konusu

Laz Kùltürünün biçimlenmesinde oyunun ve oyunsal unsurların işlevini keşfederek oyun ve kùltür ilişkisini ortaya çıkarmak ve bu bağlamda sosyo-kùltürel değişimleri ve yerel -küresel kùltürlerin karşılaşmasını anlamlandırmak üzere alan araştırması içinde yer alan katılımcıların görüşlerinden/fikirlerinden yola çıkılarak elde edilen verilerin araştırmacı tarafından kavramsal çerçeve ile birlikte yorumlanarak değerlendirilmesi bu tezin konusunu oluşturmuştur.

Tez konusunun çalışılması, Laz Kùltürünün biçimlenmesinde etkin konumdaki oyunsal unsurların yöre kùltürü için nasıl ve hangi anlam ağlarının örölüşünde etken olduğunu kavrayarak oyun kùltür ilişkisini anlamlandırmak, hem de özellikle modernite kurgusu ile gelen sosyo- kùltürel değişim sürecini de bu ilişki üzerinden değerlendirmek bakımından önem taşımaktadır. Laz Kùltürünün biçimlenmesinde oyunsal unsurların işlevinin, anlamın oyun- kùltür ilişkisi içinde nasıl üretildiğinin ve değişim süreçleriyle yeniden nasıl üretildiğinin anlaşılması önemlidir.

Çalışma, Lazların etnik kimliklerinden ziyade, 'Laz Kùltürünü , bu kùltürü biçimlendiren etkin unsurlardan biri olarak 'oyun- kùltür ilişkileri üzerinden ele almaktadır.Laz Kùltüründe yer alan oyunların ve kùltürel diğer unsurların içindeki oyunsal unsurların konumunun/işlevinin kùltürel karakterleriyle ilişkisi ve oyunun hangi bağlamlarda kimliklerini ifade etmede veya yansıtmada araç olduğu üzerinde durulmuştur.

Niteliksel alan araştırmasının derinlemesine görüşmeler yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada, katılımcılara yöneltilen soru öbekleri/ konu başlıkları yönünde elde edilen veriler, analiz sürecinde düzenlenerek, "Laz Kùltüründe Oyuna Dair Örüntüler" konusu çerçevesinde bulguları bir araya getirmişlerdir.

1.3. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Bu kısımda araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kavramlara ve kavramsal/kuramsal yaklaşımlara yer verilmektedir. Araştırmanın temellendirildiği bakış açılarının geliştirilmesinde, oyun kavramı ; oyun ve kültür ilişkisi; sosyo-kültürel değişmeler temelindeki kavramsal yaklaşımlara/açıklamalara yer verilmiştir:

1.3.1. Oyun Kavramı Temelinde Çalışılan Kavramlar ve Yaklaşımlar:

Oyun kavramı ve Oyunun Dilde Kavranılışı ve İfade Edilişi:

“Oyun, özgürce razı olunan, kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve/veya sevinç duygusu ile alışılmış hayattan başka türlü olmak bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir”(Huizinga, 2006,s.50).

Çeşitli bilim dallarında oyunun önemine yönelik araştırmaların hareket noktası, oyunun yerine getirdiği işlevin ve yararlı karakterin ifade edilmesi ile ilgili olmuştur. Bu yaklaşımlarda oyun; temelinde yaşam enerjisinin dengelenmesinin bir biçimi olması, oyun oynarken doğuştan gelen bir taklit eğiliminin hükmü altında olma, bir gevşeme ihtiyacını tatmin etme, hayatın talep ettiği ciddi faaliyetlere hazırlık yapma gibi işlevleri ile yer almıştır. Diğer başka varsayımlar, oyunun kökenini hem egemenlik kurma hem yarışma ihtiyacı içinde bir şey yapabilmeye veya bir şeyi belirleyebilmeye yönelik kendinden bir yatkinlikta aramaktadır. Bazı yaklaşımlar ise oyunu zararlı eğilimlerden masum bir şekilde kurtulma yolu olarak kabul etmektedirler, yani bu görüşe göre oyun ya fazlasıyla tek yanlı olarak hareket etmeye yönelten bir eğilimin telafisidir, ya da gerçek hayatta gerçekleştirilmesi olanaksız isteklerin kurmaca aracılığıyla giderilmesi ve böylece benlik duygusunun korunmasının sağlanmasıdır. Bu görüşlerdeki ortak nokta oyunun oyun olmayan bir şey karşısında ortaya çıkması ve bazı beklentilere cevap verdiği varsayımdır. Ancak Huizinga, bu açıklama girişimlerinin çoğunun, oyunun bizatihi, kendi olarak doğası ve oyuncular için taşıdığı anlam üzerinde ancak ikincil durumda olduğunu düşünmekte ve oyun kavramına estetiğin derinliğine demir atmış olan niteliğine hiç dikkat etmeden, deneysel bilimin ölçü aletleriyle yaklaşımak istendiğini ifade etmektedir. Huizinga'nın getirilen bu açıklamalar karşısında şu sorunun geçerliliğini koruduğuna dikkat çekmesi önemlidir : “Tamam öyle olsun ama oyunun zevkli yanı nedir?” Oyunun özü Huizinga'ya göre tamamen onun kökeninde yer alan tam da bu yoğunlukta ‘tahrik etme gücünde’ yatmaktadır. Huizinga, oyunun bazı yararlılıklar sağlansın diye mekanik bir şekilde yapılmadığına, oyunun yararlılığından

ziyade oyunun heyecan verici özünün çekiciliğine ve oyuna gönüllü katılımın niteliğine dikkatimizi çekmektedir (Huizinga,2006,ss:18-19).

Huizinga, oyun kavramının çeşitli dillerde farklı biçimde, yoğunlukta, çeşitlilikte ifade edilişi, anlamlandırılışı ve/veya kavranılışı üzerinde de durmuştur. Bu ifade edilişlerde oyunun anlam yelpazesindeki çeşitliliğinde öne çıkan vurguların (anlamaların) hangi nitelikte olduğu görülmektedir.

Örneğin Yunancada oynamak anlamına gelen 'paidia' ayinleri işaret etmekte, ayrıca mutlu, sevinçli, kaygısız gibi anlamları da içermektedir. Yunancada müsabakaları ve yarışları kapsayan terminolojik alanda 'agon' teriminin kullanımını şenlik ve toplanma alanıyla ilişkilendirerek oyunsal alana ait bulan Huizinga kültürel işlev olarak müsabakayı 'oyun -şenlik- ibadet' ilişkisinden ayırmanın olanaksız olduğunu düşünmektedir.

Sanskritçede oyun anlamına gelen 'kridati', Germanik dillerdeki gibi hareket ile ilişkilidir; hoplamak, sıçramak, dans etmek, dans ve dram türleri bu kelime ile ifade edilir.'Divyati',daha çok zar oyunları ile ilgili kullanılmakta, ayrıca alay etmek, şaka yapmak ile ilişkilidir; kökensei anlamı ise fırlatmak, ışın saçmak kavramına denk düşmektedir. Yine ışın saçmak, aniden belirlemek gidip gelmek ve meşgul olmak anlamları Almancanın 'etwas treiben'inde olduğu gibi 'las' teriminde görülür.'Las', parlamak birden belirlemek, birden bir gürültü kopması, oynamak anlamlarına da gelmektedir Gotçada lac/laikan terimi oynamak sıçramakla ilgili ritmik bir hareketle ilişkilendirilmektedir.

İngilizcedeki 'play' terimini oluşturan 'laikan, lac' ile ilişkili 'plega/plegan' severek yapmak, özen göstermek, katılmak anlamları ile yüce eylemlerin gerçekleşmesine ilişkin çizgiler taşımaktadır. Germanik dillerde oyun 'spelen' terimi ile ifade edilmektedir. Oyun, 'play, spelen, spielen'de hala sınırlı bir hareket serbestliğini işaret etmeyi sürdürmektedir. Arapçada la'b oyun ve gülmek ile ilişkilidir, 'lubi' oyuna değin, 'la'iba' çalgı çalmak anlamına gelmektedir.

Latince de oyun ve oynamak alanını kaplayan 'ludus/ ludere' terimi; birçok dildeki oyunsal terimlerin 'hareket alanı' ile ilişkilendirilmesinden farklı olarak 'gibi yapma' alanında yer almaktadır. Latince de 'ocus iocare' ise yine diğer dillerdekine benzer biçimde hareket alanı ile ilişkili olarak örneğin 'balıkların oynaşmasını, kuşların neşeli uçuşlarını, suyun çırpıntısını ifade ederken kullanıldığı gibi, eğlenmek, şaka yapmak

özel anlamlarını da taşımaktadır. İocus/ iocare'nin Fransızcada 'jeu/joue', İtalyancada 'giuocus/giocare', İspanyolcada 'juego/jugar' Romencede 'joc/juca' biçimi aldığı görülür. 'Ludus ve ludere', çocuk oyununu, gevşemeyi, yarışmayı, ayinsel temsilleri, sahne temsillerini talih oyunlarını içermektedir. 'Lares lutendes' dans etmek 'bir şeyin görüntüsüne bürünmek' anlamına gelmektedir; dans etmek anlamında kullanılmaktadır. Aynı şekilde ludus'un türevlerinden alludo, colludo, illudo kelimeleri de 'gerçek olmayan' fikrine yöneliktir.'Ludi', Roma'nın son döneminde önemli bir yer kazanacak olan kamusal oyunlar anlamıyla, -ki bu; yarışma anlamında-; aynı şekilde 'ludus' da okul anlamıyla ayrılmaktadır ki, bu da idman anlamında türemiş olmalıdır”(Huizinga,2006,ss:49-59)

Oyunun, - bu ifade ediliş ve anlam yelpazesinde- hareket etmek, sallanmak, sallamak, taklit etmek, temsil etmek,varmak, ışın saçmak, sıçramak, ışın saçmak, aniden belirmek, gidip gelmek, meşgul olmak, gibi yapmak gibi anlamları içerdiği/ bu anlamlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Oyunun “hareket” ve “gibi yapma” alanlarıyla ilgili anlamlarının öne çıktığı görülmektedir.

Oyun ve Ciddiyet:

Huizinga'ya göre oyunun zıddı ciddiyettir ve aynı zamanda daha özel bir anlamda çalışmadır. “ Öte yandan alaycılık ve şaka da ciddiyetin karşılığıdır. Heves, çaba, zahmet fikrini oyun fikrine ortak etmek mümkün olsa da ciddiyeti ifade eden terimler bu üç fikrin alanında yer almaktadır. Ciddiyeti belirtecek bir ifadenin ortaya çıkması, bağımsız bir kategori olarak oyun kavramının bilincine tamamen ulaşıldığı anlamına gelmektedir.⁷ Ciddiyet oyun olmayandır ve başka bir şey değildir. Buna karşılık oyunun anlamsal ağırlığı, ciddi olmayan kavramıyla asla tanımlanamaz ve tüketilemez. Oyun bizatihi bir kavramdır. Bu kavram olduğu haliyle, ciddiyet kavramından daha üst bir düzlemde yer almaktadır; çünkü ciddiyet oyunu dışlamaya yöneliktir, oysa oyun ciddiyeti rahatlıkla içerebilir” (Huizinga,2006,s. 69).

Huizinga, uygarlığın gelişiminin belli bir anda, bizim ciddiyet ve oyun adları altında farklılaştırdığımız iki alan arasında bir kopuşa yol açtığını; bu iki alanın başlangıçta tek bir ortam meydana getirecek şekilde bir arada olduğunu ve uygarlığın gelişiminin de bu ortam içinde başladığını belirtmektedir(Huizinga,2006,s.147)

⁷ Huizinga,“tam da bunun sonucu olarak oyun kavramını çok geniş ve kesin bir biçimde oluşturmuş olan Germanik dillerin bu kavramın zıddını da bir o kadar geniş şekilde kavramış olduklarını” düşünmektedir. (Huizinga,2000,s:69).

Oyun ve Anlam, Oyun Oynayan İnsan:

Huizinga, Homo Ludens'in (oyun oynayan insan), Homo Sapiens'e (düşünen insan) eklenen 'Homo Faber'in (imalat yapan/yapımcı insan) yanında imal etmek kadar esaslı bir işlevi ifade etmesi bakımından yer alması gerektiğini düşünmektedir.(Huizinga, 2006,s.13)

“Oyunda, yaşamın doğrudan gereksinimlerini aşan ve eyleme anlam katan bağımsız bir unsur oynamaktadır. Her oyun bir anlam taşır. Oyuna bir öz yükleyen bu faal ilke, maddi olmayan bir unsurun varlığını işaret etmektedir. Oyunu kabul etmek, tını kabul etmek demektir. Oyun, daha hayvanlar âleminde bile fiziksel hayatın sınırlarını aşmaktadır. Oyunun varlığı, bizim evren içindeki konumumuzun mantık üstü karakterini sürekli ve en yüksek anlamıyla ortaya koymaktadır. Hayvanlar oyun oynayabilirler; demek ki sadece mekanik varlıklar olmanın çok ötesindedirler. Biz de oynuyoruz ve oynadığımızın bilincindeyiz; demek ki biz de sadece düşünen/akıllı varlıklar olmanın ötesindeyiz, çünkü oyun irrasyoneldir”(Huizinga,2006,s:20,21).

Doğa, Doğal Ritm ve Oyun; Oyun, Mücadele ve Temsil Etme:

“Oluş ve yok oluş içindeki doğal ritmin gerçekliği, insanın bilincinin derinliğine egemen olmuş ve bu durum onu, iradi ve refleksleri ölçülü bir eyleme götürmüştür”(Frobenius, 1932,s:142,aktaran Huizinga,2006,s.35) Frobenius'a göre “insanlık, doğanın düzenini nasıl kavriyorsa öyle oynamaktadır”. Geçmiş zamanlarda önce hayvanlar ve bitkiler alanındaki, doğadaki olguların bilincine varmış, sonra da zaman ve mekânın, ayların ve mevsimlerin, güneşin hareketlerinin düzenine ilişkin kavramlar edinen insanlık, daha sonra varoluşun bu eksiksiz düzenini kutsal bir oyun biçiminde oynamaya başlamıştır. Oyunun içinde ve oyun aracılığıyla insanlık temsil edilen düzeni yeniden gerçekleştirmektedir (Frobenius,1932,aktaran Huizinga 2010, s. 34).

Huizinga, oyunun, bir şey için mücadele ve bir şeyin temsili olduğunu söylerken, ayrıca oyunun bu işlevinin; oyunun bir şey için mücadeleyi temsil etmesi veya bir şeyi, en iyi temsil edecek bir mücadele olması anlamında iç içe girebildiğine de dikkatimizi çekmektedir.Müsabakalara bağlı adetlerin ve bunlara yüklenen anlamın, bütün uygarlıklarda olağanüstü bir benzerlik göstermesi, tüm bu oyun biçiminde gözükten kurala bağlı mücadele faaliyetinin(müsabaka) bireysel ve kolektif insan psikolojisinin derinlerine nasıl kök saldığını kanıtlamaktadır. Uygarlığın ilk aşamalarında benzer karakter hukuk ve savaş alanındaki müsabakalardan başka ve daha çok bilgi ve bilgelik alanlarındaki müsabakalarda ortaya çıkmıştır. (Huizinga,2006,ss: 20,21).

Oyun ve B g : Oyun, Bilgelik ve Uygarlık:

İlkel insana göre bir Şeye kalkışabilmek ve onu yapabilmek, bir güce denk düşer; fakat bilmek, büyülü bir güce sahip olmak anlamına gelir. Her bilgi, ilkel insan açısından kutsal bir bilimdir, büyücülük sırrına ulaştıran bir sırdır, çünkü ona göre her bilgi aslında dünyanın düzeniyle ilişki içindedir ve kurala bağlanmış ve ibadet tarafından düzeni korunan Şeylerin düzenli akışını, insanların kutsal Şeyler hakkında, onların kutsal adları ve dünyanın kökeni hakkındaki bildikleri korur. Bu nedenle dinsel törenler esnasında bilgi yarışmaları yapılmaktadır; kutsal bilgi yarışmaları ibadet töreninin esas unsuru olarak en derinlerine kök salmıştır. Ayinsel ve kutsal bir atmosferde bu törensel nitelikli bilmeceler (enigmalar)⁸ Vedalarda olduğu gibi Şiir/ Şarkı biçimini de almışlardır. Ayinsel ve kutsal bir atmosferde birbiri ardınca sırayla ve içine tahrik unsurlarının da eşlik ettiği bu karşılıklı bilmeceler, bilgeliğin adeta kutsal bir sınav gibi sırandığı bir uygulama gibidirler. İbadete ilişkin bu yarışmalarda/ karşılaşmalarda -aslında bir düşünceyi belli bir bilgiye ulaşmak için yürütmenin yolu bilmecelerle oyun biçiminde gerçekleştirilmiştir.

Huizinga, felsefenin ve uygarlığın kökenindeki oyunsal unsura dikkat çekerken, bilgi ile oyunun ilişkisini kutsal alandaki konumlanma ile ele alırken; "ilksel zamanlarda kutsal sayılan eylemin oyundan ayrılabilir gibi gelmediğini bu durumda oyun ve ibadet arasındaki ilişkinin biçimsel alanın ötesine uzanıp uzanmadığını bilmenin önem kazandığını"⁹ (Huizinga,2006,s.40) belirtmektedir.

İlkel toplumlarda oyunun t renselliği üzerinde durulmuştur oyun üzerinden toplumun kutsal ve mitik bilişlerine, pratiklerine¹⁰ göndermeler yapılmıřtır¹¹.Eski Türklere dini

⁸ Eski Yunan'da Enigma, ainigma/ainigmos'dan, bilmece (ainos, da masal/mesel, anlatı , atasözü anlamındadır. Ayrıca bakınız: Huizinga, 2006,s. 147

⁹ Huizinga, kutsal bir eylemin oyun biçimleri altında cereyan ederken, aynı zamanda ne ölçüde oyun tavrına göre ve oyun atmosferi içinde meydana geldiğini belirleyebilme sorusu üzerinde din bilimi ile sosyolojinin pek fazla durmamış olmasını Őařırtıcı bulmaktadır(Huizinga, 2006, s. 40). Huizinga, Homo Ludens adlı eserinde "oyun" kavramını, Kültür Olgusu Olarak Oyunun Doğası ve Anlamı, Oyun Kavramının Dilde Kavranılışı ve İfade Edilişi,Kültür Yaratıcı İşlev Olarak Oyun ve Müsabaka, Oyun ve Hukuk, Oyun ve Savaş, Oyun ve Bilgelik, Oyun ve Şiir, Mythopoesis'in Unsurları (Hayalgücünün İşlevleri), Felsefenin Oyunsal Biçimleri, Sanatın Oyunsal Biçimleri, Oyun Açısından Uygarlıklar ve Dönemler, ağdaş Kültürde Oyunsal Unsur konu başlıkları altında ele almıştır.

¹⁰ ocuk oyunlarına büyükler tarafından verilebilen değişik anlamlara dikkat çeken Emiroğlu, Ankara'nın köylerinde çocukların oynadıkları oyuna göre o yıl oynanan oyunun niteliğiyle ilgili olarak bolluk olacağına inanılmasından-orneğin ev yaparlarsa yapının çoğalacağı inancından- bahsetmektedir.Yine,  rneğin "Kayseri'de oynanan Dağ Dövüşü oyununun risk özelliği taşımasından hareketle bereketin gideceği ile ilgili duyulan endişe" belirtilmektedir. Emiroğlu, Anadolu'da oynanan dokuz taş oyununun Kırgızlarda,Kazaklarda fal için kullanıldığını; yine çocukların oyun oynadığı aşık kemikleriyle , Asya g cebelerinde fal bakıldığını belirtmektedir.(Emiroğlu,2012,:556)Bu örneklere oyunun gerçeklikle ve/veya gerçekliğin bir bölümüyle benzeşim kurularak gerçeklikle ilgili bir olguya gönderim yapmasını anlamın yeniden nasıl üretildiği üzerinden değerlendirmek gerekir. Çocukların oyun dünyasının (oyunlarıyla/oyun araçlarıyla) büyüklerin özlemlerinin, endişelerinin ifade edilmesinde, meraklarının giderilmesinde gerçek dünyayla ilişkili kurulup bu Şekilde anlamlandırılmasının yerel kültürlere bir gelenek halinde uygulanabilmesinin kökenlerinin eski mitik bilişlerle /pratiklerle ilgisi muhtemeldir.

¹¹ Ahmet Güngören,'Cadıların Günbatımı' adlı deneme çalışmasının 'D ş ve Oyun'başlıklı bölümünde 'her kopmanın bir bağlanma olduğuna dikkat çekerek kutsal törenlerden bahsetmektedir.Örneğin eriştirme (inisiyasyon) töreni, yetişkin veya kutsal yaşama erişmeyi hazırlayan bir geçiş ritüelidir ve belirli kurallara uyulan bu törenler geçişler kopuşlar ve bağlanmalar ile, aşamalar sürecince gerekleşmektedirler. (Güngören,1998, s. 50).

inançlarını temsil edenlerin 'kam, baksı, ozan, oyun' gibi adlarla çağrıldığı(Köprülü, 1966,aktaran Kalafat,1998) belirtilmektedir. Orta Asya Şaman/Kam geleneğinde Yakut Türklerinde kadın şaman/kam, 'udahan' (Jochelson,1933, aktaran And, 2007, s. 37)orta şaman/kam, 'orta-oyun',yüce şaman/kam, 'uluhan oyun' (Czaplicka, 1914, aktaran And,2007, s.37)olarak adlandırılıyordu.Şamanın/kamın dans ederek, müzik eşliğinde şarkı ve şiir ile dramatik öğelere başvurarak dinsel/tinsel bir anlamı icra ettiği anlaşılmaktadır.

Oyunun bu büyüsel nitelikteki törenselliği içermesi ve bu törenleri şamanın/kamın yürütmesi, 'kam'a ozan,oyun¹², baksı gibi adların verilmesi oyun ve büyü ilişkisine ve bu terimlerin etimolojik kökenlerine doğru bize yol aldığında dikkate değer bağlantılar kurabiliriz.Şaman'a Buryat dilinde 'böge/bö' dendiğinden, 'bügü' sözcüğünün Uygurca metinlerde hikmet, hakim, doğaüstü güç olduğundan bahsedilmektedir.Örneğin 'bügü biliglig' hikmetli, bilgili anlamlarına gelmektedir(Bang ve Gabain,1931,aktaran And, 2007,s.38)

'Bügü bilig' doğa üstü bilgiye; 'bügü biliglig' de doğaüstü bilgiye hakim olmak, 'bügün' bilmek ve öğrenmek anlamlarındadır.'Baksı'nın 'bük' kelime kökünden türediği muhtemeldir, 'büdig' ise oynamak/raks etmek anlamlarına gelmektedir.'Büg ile bil',Uygurcanın gelişiminde eş anlamlara ve/veya birbirini tamamlayan anlamlarda kullanılmaktadır(And,2007 s.39).

Guzzman ise eski Hint öğretilerinde 'insanların gizli yasalarını kolaylıkla keşfedememesi için doğanın her şeyi örtmek üzere kullandığı örtüyü ve yanılısamayı temsil eden Maya'dan (Guzzman, 2000, s.11) bahsederken; bilginin keşfedilmek üzere örtülü olduğu imasını hissettirerek, Maya'nın oyunlarını tanımlamaktadır:

" Maya'nın güzelliği ve onun oyunları yeryüzünde payımıza düşen yaşam yıllarının geçmesi için bize yardım eder, bizi baştan çıkarır. Maya ve oyunları bir hayat yasası oluşturur ; onların tuzaklarını bilmek bir şey, onlardan kaçınmak istemek başka bir şeydir. Maya'nın oyununu bilmek, insani bilinç kazanmaktır. Maya bizi sadece yanıltmaya çalışmaz ve gerçekten kendimiz aşmak istiyorsak hepimizin geçmesi gereken çetin deneyimleri örter ve tebessümlerle güzelleştirmeye çalışır; ne yapıyor olduğumuzu unutmadan oynamak önemlidir; çocuk olduğumuzu kabul edip büyümeye çalışmaktır; bilgi ile birlikte Maya'nın oyunları hayatın tadıdır"(Guzzman,2000,.s.13)

And, oyunun özgürlüğünü, onun her şeyden önce isteğe bağlı gönüllü bir eylem olmasıyla ilişkilendirirken, eski zamanlardaki oyunların törensel niteliğinde görülen

¹² Ön-Türkçe'de 'on', kaynak, kuruluş kozmos, gelişim, başarı anlamlarına gelirken; 'onus ös' kozmik yücelme; 'oy' küme, ev manalarına gelmektedir.(Kazım Mirşan, 1998, 'Dinlerin Gelişimi' s: 6).

sözle (mithos) eylemin (dromenon) ikili ilişkisi üzerinde durmaktadır. Dramın/tragedyanın çıkışının epos ve mithos ile ritüelin eylem yönünün birleşmesine dayandığını belirten And, mitosun eylemin işlevselliğine karşın, onun kalıcı, yorumsal ve anlamsal yönünü tamamladığını ifade etmekte ve günümüzde bunların kalıntılarının asıl amaçlarından uzaklaşmış olabilmelerine karşın,oyunlara bağlı söylencelerin,oyuna eşlik eden öğelerin(ezgili sözler gibi)incelenmesinden faydalanabileceğimize (And,2007,s.28,29,52) dikkat çekmektedir.

Oyun ve bilmek arasındaki ilişkinin eski zamanlarda, doğa ve doğa yasalarına hâkimiyet, onları bilmek, özümsemek, bildiğini öğrendiğini temsil etmek, bu temsili tekrarlayarak deneyimi içselleştirmek ve geleceğe aktarmak ile ilgisini görmek önemlidir. Eski zamanlarda oyunun anlamı ve algılanılışı ile sonraki anlamı ve algılanılışı arasındaki farkı, Benveniste'in oyunu mit ve rit arasındaki ilişki üzerinden değerlendirmesinde görmeye çalışalım:

Oyunun oluşum nedeni, mit'in rit'den ayrılmasıdır. Dinsel törenin kendini oluşturan iki temel öğeye ayrılması sonucunda 'kutsallıklardan uzak düşmesiyle dinin realite üzerindeki gücünü sağlayan kutsallıklı sözcüklerden yoksunlaşma ile' , 'kendini ritlerle zenginleştiren seromoniler yerine' salt eğlenime (ludus) geçilmiştir'.Öte yandan ritlerinden ayrı düşmüş mitler, artık özü olmayan bir söz oyununa(jocus) dönüşmüştür. Mitin ve ritin böyle birbirinden ayrılması sonucunda, oyunun günümüzde de bu iki temel öğesini aynı anda ve birlikte içinde barındıramayan bir oyun olarak oynanması ise ya mitin ritlerden yoksunlaştırıldığı bir oyun biçimi içinde 'jocique'a ,ya da ritin mitlerden yoksunlaştırıldığı 'ludique'e varmış bulunmakla -her iki türde de- eksik kalmaktadır. Oyunun bu eksik biçimleri, kendilerini bütünü kendisi imiş gibi gösterdikleri ve buna inanıldığı için , ya kelimeler aracılığıyla yapılan oyunlarda (play) olduğu gibi sözlerde realitenin bulunduğuna inanılmakta; ya da fiziksel şeyler aracılığıyla oynanan oyunlarda olduğu gibi, bunların ardında ussal bir gerçeklik varmış sanısına kapılmaktadır .Böylece bir yandan her oyun günümüzde ancak bir eksik oyun olarak oynanmakta; bir yandan da kolektif yaşamın her görünümü, kendisinin ardındaki ussal ya da ampirik itkilerden arındırıldığında , eğer düzenliliği ve iç tutarlılığı sağlanabilirse, yeni bir oyuna dönüştürülebilmekte, kolaylıkla yeni bir oyun olarak oynanabilmektedir.(Benveniste,1974,ss: 164-165, aktaran Anchor,1978, ss: 88-89;aktaran Oskay, 2000, ss: 161-162)

Benveniste(1974), günümüzdeki oyunu, 'eksik oyun' olarak tanımlamaktadır.

Anchor, Benveniste'in yaklaşımına göre, günümüzde oyunun realitenin bir alt düzeyi olduğunu belirtmektedir; "ya da ciddi olan her şey artık, kendisinden kendi içinde taşımakta olduğu rasyonel ya da ampirik itkiler çıkarıldıktan sonraki hali ile, oyuna dönüştürülebilecek bir şeye indirgenmiş bulunmaktadır"(Anchor 1978, ss:88-89;aktaran Oskay,2000,s:162)

Oyunun Belirsizliği:

Sutton Smith (2001), 'Oyunun Belirsizliği' (The Ambiguity of Play) adlı eserinde "oyun ile ilgili teorik açıklamalarda bulunulması gerektiğinde hepimizin duraksadığını" belirtmektedir. Antropolojist Turner, oyunları "liminal"¹³ olarak betimlemektedir; yani tıpkı kara ile deniz arasındaki bir kumsaldaymış gibi 'gerçek ile gerçekdişi arasındaki bir eşiği' simgelemektedir. (Turner, 1969; aktaran Smith,2001, s:1,2)

Smith'e göre belirsizlik oyunun birçok biçiminde daha kesindir ve oyun kavramı din, sanat, savaş, politika ve kùltür gibi birçok geniş kapsamlı kategoride oyun tanımı¹⁴ yapmanın mümkün olduğu çeşitli durumları simgelemektedir. Oyun biçimleri olarak da ifade edilen aktiviteler zincirinin iğerdiği öğeler; sanki onlara aynı zamanda oyun denebileceğini kabul etmek uygun değilmiş gibi gösteriler, eğlenceler, uğraşlar ve hobiler gibi farklı isimlerle adlandırılmaktadırlar. (Smith,2001, s: 3,4)

Oyun, hem biçimsel, hem deneyim olarak çeşitlilik göstermektedir (Smith, 2001,s:4):

Zihin ve hayali oyun: Rüyalar, fantezi, hayal gücü, oyun metaforları vb.

Tek başına oyunlar: Hobiler, koleksiyonlar, model, bahçe işleri, bilgisayar kullanmak, oyuncaklar, seyahat, müzik, bisiklete binmek,el sanatları, fotoğrafçılık ,pikniğe gitmek vb.

Oyuncu davranışlar: Kandırmak, oyalanmak, ağırdan almak, birine yaranmaya çalışmak, rol almak/yapmak, kelime oyunu yapmak, başkalarını oyuna getirmek, kurallara göre oynamak, vb.

Gayri resmi sosyal oyun: şaka yapmak, dans etmek, paten kaymak, alışveriş merkezleri, eğlence parkları, söz oyunları, bilmeceler, hikayeler, dedikodu şakalar, internet kullanmak vb.

Kitleyi hedef alan dolaylı oyun: Televizyon, filmler, karikatürler, konserler, sporlar karşılaşmaları, tiyatro, törenler, güzellik yarışmaları, festivaller, müzeler, sanal gerçeklik vb.

Performans oyunu: Piyano çalmak, müzik icra etmek, oyuncu olmak, at yarışı oynamak, ses çıkarmak, jestler yapmak, tiyatro afişleri, kısa piyesler vb. .

Kutlamalar ve festivaller: Doğum günleri, özel günler, bayramlar, düğünler vb.

Yarışmalar (oyunlar ve sporlar): Atletizm, jimnastik, dövüş sanatları, at yarışları,piyango uçurtma yarışı,golf, salon oyunları, olimpiyat oyunları, horoz dövüşleri,masaüstü oyunları vb.

Riskli ya da ciddi oyunlar: Mağaracılık, kano, rafting, dağcılık gibi (Smith, 2001, s. 4-5)

Oyun ve Oyuncak İlişkisi:

Emiroğlu, çocuk oyunlarının evrenselliği ve iğerdiği arkaik öğelerin şaşırtıcı boyutta olduğundan, oyunların adlarına, iğeriklerine, malzemelerine, tekerlemelerine kadar ortak özellikler gösterebildiğinden, arkeolojik kantların binlerce yıldır oynanan topaç, dokuztaş, seksek aşık vs. gibi birçok oyunun varlığını ortaya koyduğundan bahsetmektedir.

¹³ liminal : bilinç eşiğine ait ,<http://www.dijitalsozluk.com>

¹⁴ Küresel platformda kavramların ve olguların tartışılmasına disiplinler arası çalışmalarla katkı sağlamak amacıyla konferanslar/forumlar düzenleyen kuruluşlardan biri olan "inter-disciplinary"nin (a global network for dynamic research and publishing)projele çalışmalarından biri de " Making Sense of Play" (2012) konu başlığını taşımaktadır. Bu projenin oyunun çeşitli anlamlarını ortaya çıkarmayı, bu anlamlar arasındaki ilişkileri aydınlığa kavuşturmayı, oyunun kökenini ve beşeri koşullardaki yerini keşfetmeyi amaçladığı belirtilmektedir.

Emirođlu, Eyüp oyuncakçılığının marangozluk ve el sanatları çevresinde kalmış geleneksel oyuncakçılıktan farklı olarak şimdi nerede olduğu ve/veya artık evrenselleşen oyuncak modaları karşısında ne anlam ifade ettiğini ve 'býyýkler dýnyasını yeniden üretme araçlarının değişen anlamını araştırmanın' antropologların iři (Emirođlu, 2012,563) olduğunu dile getirmektedir.

Oyuncak tarihi uzmanı Kay(1993) 20 yy.'da "oyuncakların değişen teknolojiyi yansıttığından, bu yansıtmanın sadece oyuncakların tasarımında değil, yapımında kullanılan malzemelerde de olduğundan" bahsetmekte ve "ancak bugýnký oyuncak tasarımının çoğunun kökeninin geçmişte olduğunu" (Kay,1993,aktaran Demir, Uysal,2011) da belirtmektedir.

Flick (1985) ise "oyuncakların büyük bölümünün her zaman çocuğun büyüklere taklit etme girişimlerini yansıttığından" söz etmektedir.(Flick,1985,aktaran, Demir,Uysal,2011)¹⁵

Oyun Kavramı ve Sosyal Gerçeklik:

Oyun, fiziksel ve enerjetik açıdan hareket etme, enerjimizi düzenleme, yenileme, dengeleme; duygusal açıdan keyif alma, etkileşimden doğan anlamı hissetme; "zihinsel açıdan madde dýnyasındaki şeyleri zihinsel alana yükseltme"(Huizinga, 2006), düşünme, kurgulama, risk alma, kurallar belirleyebilme, düzenleme yöntemimiz olabilmektedir. Bu açılar arasındaki bütünlüğü kavrayabilmek ise, sezgiselliğin ve ayırt edebilmenin devrede olması ile mümkün olabilmektedir ki bu; gerçekliğin içinde saklı yanılısamayı, yansımayla birlikte görebilmeyi; oyunun gerçeklikle bağıntısını keşfetmeyi de getirir.

Oyun gerçekliğin temsili, bir anlamda onun tecrübe edilmesi için bir ön hazırlık, öncü eylem olduğu gibi; tecrübeleri anımsatıcı, tekrarlatıcı/pekiştirici bir sonrası eylemdir de 'Oyun' hayal gücünü ve yaratıcılığı da devreye alarak yeniden gerçekliği yaratarak deneyimlendiği için; -hem de oyunla yeniden yaratılan "gerçeklik" deneyimlendiği için- oyun hem gerçekliğin yeniden bir üretimi hem de bir anlamda yeniden üretimin kendisidir. Bu 'yeniden üretim', sadece geçmişten ve gelecekte deneyimlerin oyun anına taşınmasını değil bunlara artı olarak oyunda "oyunculuğun" devreye girmesidir ki

¹⁵ 'Toy' teriminin Hollanda dilinde alet anlamına gelen tuig/tauf kelimesinden türemiş olduğu belirtilmektedir. Bkz: Oyunağın Tarihçesi,İstanbul Erenköy Oyuncak Müzesi katoloğu,Gürol Kutlu,İstanbul

bu sorunsalımızda bahsettiğimiz oyunun artı değeridir ve tam da bu yüzden oyun kültürü artı değeriyle biçimlendirmektedir.

Psikodramanın yaratıcısı Moreno'nun¹⁶ oyunu artı gerçeklik(surplus reality) bağlamında ele almasında öne çıkan vurgu, Blatner'e göre "bireyin sadece çevresindeki ve kendisindeki rol repertuarı ile değil, yeni rolleri keşfetmesi ve geliştirmesi" (Blatner,2003) ile de gerçekliği yaratmasıdır.

Oyunun yerine getirdiği işlevin, 'oyunun yaşanan toplumsal realitenin dışında bir olgu olmadığını' gösterdiğini dile getiren Fink,'fantazyanın' oyuna nesne kıldığı realite ile, yani bilinen realitenin bir bölümüyle oynandığını belirtmektedir. Fink'e göre, oyuna fantazyanın aracılığı ile nesne kılınmış şeylerin realitede var olan şeyler olmaları, oyunu oynayanın oyun sırasında yaşadığı kendi özneliği ile kendisini kuşatan somut dünya arasında bir yerlerde durabilmesini olanaklı kılmakta, kişinin hem özneliğini, hem de realiteyle bağlarını sürdürübilmesini sağlamaktadır.Böylece oyun aracılığıyla oluşturulan ve yaşamımızın öznellik taşıyan yanları ile nesnellik taşıyan yanlarını birbirine bağlayan bu ilişkinin, 'antithetical'(karşıt) bir bağlantı olmayıp, birinin varlığı öbürünün varlığı sayesinde ve nedeniyle gerçekleşen 'symbiotic'(ortak yaşama ile oluşan) bir ilişki olarak görülmesi gerekmektedir(Fink,1968,aktaran Lockwood,1994, aktaran Oskay, s: 167)

Oynayanın oyundaki davranışları, içinde yaşamakta olduğu reel dış dünyayı yansıtmaktadır. Ayrı bir alan gibi gözükken oyunda yansıyan, oyunu oynayanın reel yaşamındaki varoluşu olmaktadır. Böylece oyun aynı anda hem yansıtılan, hem de 'yansıtılanın yansıtılma işlemi' olmaktadır. Oyunun oynanabilmesi için reel dünyadan geri çekilerek içine sığınılan dünyanın reel dünyadan uzak olsa bile' reel dünyayı göz ardı etmeyen bir dünya' olması gerekmektedir. Oyundaki dünya, reel dünyadaki davranışların bir aynası ise de bu edilgin bir yansıma değildir. Oyunun reel dünyayı yansıtması, oyunun dünyasının dışında değildir.(Ingleby, 1974, s.92 aktaran Oskay)

Nicolopoulou, 'Piaget'nin bilişsel kuramını ve Vygotsky'nin toplumsal oyun analizini'¹⁷ ele alarak tartıştığı makalesinde, oyunun toplumsal analizle birlikte değerlendirilişinde

¹⁶ Moreno, J.L(1889-1974). Psikodrama ve artı gerçeklik kavramını geliştirmiştir. Moreno'ya göre, roller "ben"den çıkmaz, "ben" rollerden çıkar. Başka bir deyişle rol, kişilerarası bir yaşantıdır, sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. (Türköz, 2009,2012) <http://yesimturkoz.blogcu.com/psikodrama-nedir/13322509> Ayrıca bakınız: "Artı Gerçeklik ve İyileştirme Sanatı" Zerka T. Moreno, Leif Dag Blomkvist, Thomas Rützel, çev: Bircan Kirlangıç Şimşek, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013

¹⁷ Nicolopoulou, 1970'lerde oyunla ilgili psikolojik araştırmalardaki canlanmanın büyük ölçüde, Piaget'in(1896-1980) yeni ufuklar açan Çocuklukta Oyun, Düşler ve Taklit (Play, Dreams and Imitation in Childhood) adlı çalışmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Nicolopoulou,Piaget'nin sembolik oyun kavramı üzerinde durduğunu,Vygotsky'nin ise

genelde araştırmaların odağının ‘bilişsel dilbilimsel ya da toplumsal becerilerin aktarımı’ üzerinde olduğunu belirtirken; ‘etkileşimin olduğu ve etkileşim boyunca gerçekleşen anlamların, imgelerin ve rollerin kaynaklandığı sosyo-kültürel çerçeve’ üzerindeki değerlendirmelerin göz ardı edildiğini düşünmektedir Nicolopoulou, oyunu yalnızca bireysel bir psikolojik etkinlik olarak gören düşünceden başka, oyun aracılığıyla ortaya konan kültürel anlamların ve oyunun içinde olduğu sosyo-kültürel çerçevenin arařtırılmasında¹⁸ derinleşilmesini önermektedir. (Nicolopoulou,2004)

Baumann, insanın ortaya çıkmakta olan benliğinin önemli ötekilerin taleplerini gözlemlene, irdeleme ve yönlendirme yetisini, çocuğun rol oynama etkinliğindeki üstlenilmiş rol sanatını öğrenmesi ile ifade ederken; daha sonra toplumsal yaşamda duruma göre rollerini üstlenen bireyin eylemlerinin de durumun gereğini yapmak anlamına geldiğini (Baumann, 2009, s.38,39)ifade etmektedir.

Baumann, özgürlük ve bağımlılık ilişkisini, ‘sosyalleřme¹⁹ sürecini’ çocukluktaki ben/beni bana kavramlarının oluşumu açısından ele alırken, ‘oyun ve rol kavramlarına’ yer vermektedir:

“Ben’in beni/ bana’dan ayrılmasında (ortaya çıkmakta olan benliğin, önemli ötekilerin taleplerini gözlemlene, irdeleme ve yönlendirme yetisinde) en hayati işi çocuğun rol oynama etkinliği başarır. Ötekilerin, örneğin anneninin ya da babanın rollerini oyun olarak üstlenen ocuk, eylem üstlenilmiş bir rol olarak bakma sanatını öğrenir, eylemi, durumun gereğini yapmak anlamına gelir ve durum değiştikçe eylem de değişir. Bu eylemi yapan gerçek anlamda ben değildir. ocuk, büyüyünce çeşitli roller hakkında bilgileri biriktikçe, oyun oynarken yaptıklarından farklı olarak öteki rol sahipleri ile işbirliği ve eşgüdüm unsurlarını içine alan oyunları becerebilir. Rol yapma ve oyunlar yoluyla ocuk, sosyal dünyadan damıtılmış alışkanlıklar ve beceriler yanında sosyal dünyada özgür, özerk ve sorumlu bir kişi olarak davranma yetisi kazanır”(Baumann, 2009, s.38,39).

Winnicott ‘Oyun ve Gerçeklik’ adlı çalışmasında, kültürü ‘devralınmış gelenek’ olarak ve ‘geçiş olguları ile oyun düşüncesinin genişletilmiş hali’ olarak kullanmakta iken, kültürel deneyimin yerleştiği yerin birey ile evre (nesne)arasındaki potansiyel mekânda olduğunu ifade etmektedir. (Winnicott,1998, s:125,126)

sosyo- kültürel öğeleri ifade ettiği için önemli bir biçimde oyunun toplumsal olduğunu (toplumsal sembolik bir etkinlik) düşündüğünü dile getirmektedir. Vygotsky, yüksek psikolojik işlevlerin gelişimini ve yaratımını açıklarken, kültüre ve kültürün sosyal etkileşim ve iletişim aracılığıyla aktarımına merkezi bir rol vermektedir.(Nicopoulou,1993,s.141,145, 146)

¹⁸ Bkz. “Play and Development: Evolutionary, Sociocultural, and Functional Perspectives”,1999, Artin Göncü, Suzanne Gaskins

¹⁹ Ben ve beni/bana oluşumu, içgüdülerin bastırılması ve süper egonun yaratılması süreçlerine sıklıkla sosyalleşme adı verilir. ‘Ben’, sosyal baskıları içselleştirmek yoluyla bir grup içinde yaşamaya ve davranmaya uygun hale getirilme oranında, toplumun izin verdiği biçimde davranma ve böylelikle eylem için özgür ve sorumlu olma becerisi kazanma oranında sosyalleşmiş olma bilinci ile ilişkilendirilmiştir. (Baumann,2009 s. 41)

Winnicott²⁰, “kültürel deneyimin, ilk olarak oyunda tezahür eden yaratıcı yaşamla başladığını” belirtir:

“Bebek, en baştan beri ben’in uzantıları ile ben olmayan arasındaki öznel nesne ile nesnel olarak algılanan nesne arasındaki potansiyel mekânda azami yoğunlukta deneyimler yaşar. Bu potansiyel mekan, ‘ben’ in olması ile tüm güçlü denetimin dışında kalan nesne ve olgular olması arasındaki etkileşimde yer alır. Burada her bebek, kendine göre olumlu ya da olumsuz bir deneyim yaşar. Bağımlılık azami orandadır. Potansiyel mekân yalnızca bebekteki güven duygusuyla ilişkili olarak, yani anne figürünün ya da çevreye ait unsurların güvenilirliğiyle ilişkili olarak ortaya çıkar. Burada güven içe yansıtılmakta olan güvenilirliğin varlığının kanıtıdır”(Winnicott, 1998 ,s. 126-127).

Winnicott, bebek ile anne, çocuk ile aile, birey ile toplum ya da dünya arasındaki potansiyel mekânın, güvene yol açan deneyime bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Winnicott’a göre bütün bireyler için bu mekânın kullanım biçimi, bireyin varoluşunun ilk evrelerinde gerçekleşen yaşam deneyimleri tarafından belirlenmektedir(Winnicott, 1998,s:125-127)

Günlük yaşam dünyası ve oyun arasındaki ilişkiler:

Oyunun belirsizliği, ‘oyunun kültürü biçimlendirmesinin kökeninde de yatan oyunun gerçeklikle olan bağıntısının daha belirgin görülebildiği tinsel nitelikli törenselliğin’-ki bu kültürün tinsel ve maddi dünya arasındaki dengeyi kurma işlevi ile de ilgilidir-geleneklere ve/veya sözlü kültüre aktarılmasıyla çeşitli biçimlerde ve çeşitlilikte öne çıkmasıyla açık olarak görülememesinden ve/veya geçişlerin içinde hemen veya bütün olarak fark edilememesinden de kaynaklanmaktadır.

Ritüellikten(törensellikten) başka günlük yaşam deneyimindeki sağduyusal perspektiflere dikkat çekilmesinde, oyunun gerçeklikle bağıntısına dair geçiş olguları ile ilgili ipuçları bulunmaktadır. Geertz, sağduyusal nesnelerin ve günlük eylemlerin her günkü dünyasının Schutz’un dediği gibi insan deneyiminde en üst sıralarda yer aldığını, dinsel ritüellerin meydana getirdiği niteliklerin en önemli etkilerine ‘bir insanın bakış açısından ritüelin kendi sınırları dışında, bireyin gerçeklik dünyasına yönelik kavrayışını renklendirmesi esnasında sahip olduklarını dile getirerek’ belirtmektedir. Dinsel perspektif ile sağduyusal perspektifler arasındaki ileri geri gidip gelmelerin toplumsal sahnedeki en bariz olaylardan biri olmasına rağmen sosyal antropologlar tarafından ihmal edildiğini düşünen Geertz, ritüel içindeki inanış ile aynı deneyimin günlük yaşamın ortasındaki solgun yalnızca anımsanan yansımasının aynı şey olmadığı üzerinde durmaktadır (Geertz, 2010,s:145,146).

²⁰ Winnicott (1876-1971) çocuk doktoru; Çocuk psikolojisi alanında çalışmaları bulunan Winnicott’un psikanaliz alanına önemli katkıları olmuştur.

Geertz, insanın dünyaya bakışının karşıt yollar arasında çok sık olarak hareket edebildiğine dikkat çekerken, bu karşıt yolların birbirinin devamı olmayıp kültürel boşluklar tarafından birbirinden ayrıldığını ve bu boşluklar üzerinde her iki yönde de Kierkegaard²¹ türü sıçrayışlar yapılması gerektiğini Schutz'un yaklaşımına yer vererek belirtmektedir.

Schutz'un kurmaca veya oyun dünyasına geçişlerle ilgili verdiği örneklerdeki ortak nokta, 'bir süreliğine çerçevesi çizilen bir dünyaya geçişte 'o dünyanın bir süreliğine içselleştirilmesi/ deneyimlenmesi' ile ilgili görülmektedir:

"Gerçeklik vurgusunu atfedebileceğim , birçok farklı , sonsuz anlam alanı olduğu kadar sayısız türden farklı şok deneyimi de bulunmakta..Örneğin düşler dünyasına sıçrayış biçiminde uykuya dalmanın şoku; sahne oyunları dünyasına geçiş biçiminde, tiyatrodaki perde kalktığında geçirdiğimiz içsel dönüşüm, resimsel dünyaya geçiş biçiminde , bir tablonun önünde görsel alanımızı çerçeve içinde yer alanla kısıtlanmaya bıraktığımızda tutumumuzdaki radikal değişiklik, bir fıkrayı dinlediğimizde , kısa süreli de olsa fıkranın kurmaca dünyasını bir gerçeklik olarak kabul etmeye hazır olduğumuzda ; oyun dünyasına geçiş biçiminde, bir çocuğun oyuncağına sarılması ve benzerleri.." (Schutz,1962, aktaran Geertz, 2010, s. 146)

1.3.2. Oyun ve Kültür İlişkisi Temelinde Çalışılan Kavramlar ve Yaklaşımlar:

Kültür:

Taylor'a(1871) göre kültür, "bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği/ kazandığı bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür". Sapir(1924) kültürü, "varlığımızın yapısını, ilişkilerini belirleyen sosyal bir süreçte öğrendiğimiz maddi ve manevi öğelerin birliği" olarak tanımlamıştır. (Taylor,1871; Sapir,1924; ; aktaran Güvenç,2003.s :100,101)

Philip Bock'a göre kültür, anlamlı örüntüler meydana getirerek, birbiriyle etkileşimde bulunan öğelerin bir biçimlenişidir.²² (Bock,2001, s:96) Huizinga ise kültürü, 'toplumun özdeksel²³, tinsel ve ahlaki alanlarının niteliği'; 'doğal durumdan daha yüksek bir varlık durumuna geçişte ortaya çıkan olgu' diye tanımlamaktadır (Huizinga,2006)²⁴.

²¹ Kierkegaard(1813-1855) Danimarkalı filozof, sosyal bilimci, teolog, şair. Varoluşçu felsefenin ilk düşünürlerindedir. <http://en.wikipedia.org/>

²² Bock'a göre bir kültürde yeni bir ayırıcı özelliğin kabul edilmesi, reddedilmesi veya yeniden yorumlanması önceden var olan örüntülere bağlıdır. Benzer bir ayırıcı özellik listesi olan iki toplum, yine de oldukça farklı yönlerde örgütlenen kültürler olabilirler. (Bock, 2001, s: 96)

²³ Özdeksel : özdekle ilgili, özdek niteliğinde olan, maddi , materyalist (www.nedirnedemek.com)

²⁴ Huizinga'nın Homo Ludens eserinde yayınevini yazar hakkında bilgi bölümünde yer alan bilgi(2006)

Doğa ve Kültür:

Baumann'ın ifade ettiğine göre, bir şeyi yapmaya insanın gücünün yetip yetmediği önemlidir, sonra o bir şeyin uyması gereken bir standardın, bir normun²⁵ olup olmadığı sorusu da önemlidir. İnsanlar tarafından değiştirilebilir, olduklarından farklı hale getirilebilir şeyler vardır. Bunlara insanın gücünü aşan öteki şeylerden farklı muamele edilmelidir. Birincisine 'doğa', ikincisine 'kültür' deriz. Bu yüzden bir şeyin, doğanın değil, kültürün konusu olduğunu kastettiğimiz, o şeyin manipüle edilebilir olduğudur. Kültür, doğa düzeni yerine tasarlanmış bir düzen koyma /ekleme işidir. Kültür böyle yapay bir düzeni getirmekle kalmaz; ona değer de verir"(Baumann,2009, s:160 ,161)

Oyun ve Kültür:

Huizinga'ya göre oyun çeşitli kültür biçimlerinin doğuşunda başlıca etkendir. Oyunun kültüre dönüştüğünü değil de,kültürün ilk aşamalarından itibaren oyunun çizgilerini taşıdığını ve oyun biçimleri altında ve oyun ortamında geliştiğini anlamamız gerektiğini düşünen Huizinga, toplumun oyunlarda hayatı ve dünyayı yorumlama biçimlerini ifade ettiğini dile getirmektedir. Kültürün ve oyunun bu ikili birlikteliğinde, oyunun nesnel olarak gözlenebilen ve somut bir biçimde belirlenebilen ilksel unsuru meydana getirirken; bir kültürün gelişiminde, oyun ile oyun olmayan arasında kökenden beri var olduğu varsayılan ilişkinin değişime uğramakta olduğunu düşünen Huizinga, kültürün doğal olarak oyunsal unsuru yavaş yavaş arka plana ittiğini belirtir. Huizinga'ya göre. oyunsal nitelik, kültürel olgular tarafından gizlenmektedir; ancak oyunsal dürtü, gene de 'çok evrilmiş kültürel biçimlerde bile' her an bütün olarak yeniden geçerli hale gelebilir"(Huizinga,2006,s.71).

Huizinga, oyunun belirgin imgelerin kullanımına, gerçeğin belli bir temsiline dayandığını fark ettiğimizde, bu imgelerin veya bizatihi bu temsilin değerinin anlaşılması yönündeki çaba ile oyunu kültürel hayatın faktörü olarak kavramaya çalışabileceğimizden bahsetmektedir (Huizinga,2006,s:13,20,21).²⁶

²⁵ Norm : kural olarak düzenlenmiş , yerleşmiş ilke ya da yasaya uygun durum ,standart (<http://nedir.dictionarist.com/norm>)

²⁶ Frobenius' un"insanlığın doğanın düzenini nasıl kavırırsa öyle oynamakta" olduğunu ifade edişine ve oyunun içinde ve oyun aracılığıyla insanlık temsil edilen düzeni yeniden gerçekleştirdiğini" (Frobenius,1932,aktaran Huizinga 2010, s. 34) ifade edişine yer vermiştik. Oyun ve doğa arasındaki bu kökensel ilişkide temsil edilen düzen ve bu düzenin temsil edilmesindeki mücadele fikrine ve daha sonra bu mücadelenin kurallara bağlanarak tekrar edilmesine de değinmiştik. Baumann'ın, insanın gücünü aşan doğa düzeni yerine bir düzen koyma/ekleme bağlamında kültürü ele almasıyla doğa ve kültür arasındaki farkın ayırdını; doğa ve oyun ilişkisindeki doğa düzeninin temsil edilmesi fikri ve bu temsiliyetin mücadeleyi de içermesi ile bağlantılandırıdığımızda, kültürün oluşumu sürecinde doğa düzeninin nasıl kavranabildiği ölçüsünde anlamlandırmanın önemli olduğu anlaşılacaktır. Böylelikle, kültürün ortaya çıkmasında doğa düzenine eklenerek kurulan düzenin normlarının belirlenmesinde bu anlamlandırmalara artı bir değer atfedilmesi işlemi de anlaşılacaktır.

Kültür Analizi, Anlamlılık Ağları:

Geertz “kültürü anlamlılık ağlarının kendisi biçiminde” algılamaktadır ve “kültür analizini, anlam arayan yorumsal bir bilim ve yüzeysel anlaşılmalıkları karşısında toplumsal ifadeleri anlamlı kılma arayışı”(Geertz, 2010,s. 19) olarak görmektedir.

Geertz Kültürlerin Yorumlanmasında ‘yoğun betimleme’ kavramına önem vermektedir. Yoğun betimleme ile “katmanlaşmış anlam yapıları sıradüzeninin varlığını sürdürdüğü” fark edilebilmektedir. Birbirine benzer ama nüanslarla birbirinden farklılaşan öğelerin, yoğun olarak betimlenmeleriyle taşıdıkları anlamlar gün yüzüne çıkabilmektedir, nüanslar fark edilebilmektedir. Geertz,Gilbert Ryle’in kullandığı ‘yoğun betimleme kavramını’ entografyanın varlığını oluşturan entelektüel çabayı tarif etmek için kullanmaktadır. Geertz’e göre bu çaba, yoğun betimleme konusunda kapsamlı bir girişimdir (Geertz, 2010 ,s.19,20).

“Kültür, insanların deneyimlerini yorumlamak ve eylemlerini yönlendirmek için kullandıkları anlam yapısıdır, toplumsal yapı da eylemin aldığı biçim, gerçekte mevcut olan toplumsal ilişkiler ağıdır.O halde, kültür ve toplumsal yapı aynı olgudan çıkan farklı soyutlamalardır.Biri toplumsal eylemi onu gerçekleştirenlere göre taşıdığı anlam açısından dikkate alırken diğeri de toplumsal eylemi onun bir toplumsal dizgenin işleyişine katkısı açısından dikkate alır”(Geertz, 2010, s: 172).

Geertz, Bali Kültüründe bir bahis oyunu olan horoz dövüşünü bir dizi “yoğun betimlemeler” ile ele almıştır. Horoz Dövüşünün anlamlandırılmasında horoz dövüşürenlerin itibarlarının onandığına, kazanan veya kaybedenden çok oyuna katılımın önemli olduğuna dair anlamlar öne çıkmaktadır.²⁷ “Horoz dövüşünde Balilinin aynı anda hem kendi ruh halinin, hem de toplumun mizacının belirli bir yönünü şekillendirmekte ve keşfetmekte olduğu ” (Geertz, 2010, s:488) dile getirilmektedir.

Geertz, yoğun betimleme ile katmanlaşmış anlam yapılarının sıradüzeninin varlığının keşfedilebileceği üzerinde durarak, Kültürün kamusal niteliğine dikkat çeken Geertz, bu niteliği kültürün bir anlama sahip olmasına bağlamaktadır.(Geertz, 2010,: 25, 27)

Geertz, göstergelerin etkileşimsel dizgeleri olarak kültürü bir erk değil; toplumsal olayların, davranışların,süreçlerin nedensel biçimde atfedilebileceği bir şey değil; ama kültürü bir bağlam ve bütün bunların içinde anlaşılabilir, yoğun olarak betimlenebilecek bir şey olarak gördüğünü belirtmektedir.(Geertz, 2010, s: 29)

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız : Geertz’in Kültürlerin Yorumlanması adlı eserinde 15. Bölümde ‘Derin Oyun: Balililerin Horoz Dövüşü Üzerine Notlar ’ss: 446-490; 2010, Dost yayınları,çev:..Hakan Gür

Örüntü Anlayışı ve Ritmik Bilgi:

Permakültür²⁸ konusu üzerine çalışan Mollison, geleneksel toplumların arazilerini anlamak ve arazileriyle etkileşime geçmek için 'örüntüleri' kullanmış olduklarına dikkat çekmektedir. Bir arazinin bileşenlerini göstermek için yükseklik çizimleri ve topografik haritalar kullanılabildiğini²⁹; fakat bunların bölgenin dinamiğini ve yaşam niteliğini göstermediğini dile getiren Mollison, geleneksel toplumların kendileriyle ve çevreleriyle bir ayırım yapmadıklarını, arazilerindeki öğeleri akrabaları gibi görmüş olduklarını dile getirmektedir. Böylece, tüm geleneksel bilgi ve bilim, oymalar, dokumalar, taş ve toprak yapılar, motifler vs. ile 'örüntüler halinde' kaydedilmiştir. Her motife onun anlamını aktaran şarkılar veya hikâyeler eşlik etmiştir; hikâyelerin beden hafızasını oluşturmak için şarkı, kutsal danslarla canlandırılmıştır. Yazının bulunuşundan sonra insanlığın bilgiyi örüntüler aracılığıyla aktarmaktan uzaklaştığına dikkat çeken Mollison, modern sistemlerin 'sembollerle, kitaplarla ve şimdi de verinin elektronik ortamda saklanması ile çalıştığını' söylerken, bu yöntemlerle saklanan bilgilere insan toplumlarının bilgi olarak erişse bile, bilgileri doğru bir şekilde anımsayamamakta olduklarına dikkat çekmektedir. Mollison'a göre, örüntülerden³⁰ oluşan ritmik bilgi kolay hatırlanır; sembolik bilgiyi ise hatırlamak güçtür. (Mollison,1991,s.82).³¹

1.3.3. Sosyo-kültürel Değişimler Temelinde Çalışılan Kavramlar

Toplumsal Değişim ve Dönüşüm:

Kıray, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içindeki parçalardan oluşan bir bütün olan toplumsal yapının dinamik bir sistem olduğundan hareketle, toplumun değişmeye, kendini oluşturan parçaları ve bunların arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini dönüştürmeye hazır olduğunu belirtmektedir. Kıray'a göre,dönüşebilirliğini tamamlayıcı bir biçimde 'yapının' kendi kendini düzenleyebilmesi onun bir özelliğidir.(Kıray, 2006, s:328)

²⁸ Permakültür, doğayla uyum içinde yaşamamıza bir katkı olarak bitkiler, hayvanlar, binalar ve altyapıyla(su enerji, iletişim)ile ilgili olarak bu öğeleri arazide nasıl yerleştirirsek aralarında ne gibi karşılıklı ilişkiler oluşturabileceğimizle ilgilidir.Bu ilişkilerin oluşturulabilmesi, kalıcılık ve süreklilik kavramlarının yerleşmesi ve doğayla uyum anlayışı içerisinde olmakla mümkün olabilir.

²⁹ Mollison, Bateson'un"Arazi, harita demek değildir"(1972) sözüne de yer vermektedir.(Mollison,1981)

³⁰ Bock'un kültürü anlamlı örüntüler meydana getirerek, birbiriyle etkileşimde bulunan öğelerin bir biçimlenişi (Bock,2001,:96) olarak gördüğünü belirtmiştik.(bkz. dipnot :2)

³¹ Ruth Benedict'in 'Patterns of Culture' adlı eserinin çevirisini yapan Mustafa Topal yazarın model yerine 'pattern' terimini seçmesindeki nedeni şöyle açıklamaktadır: "Örüntü sözcüğüyle karşılanan pattern çoğunlukla model olarak çevriliyor; oysa İngilizcede model ve pattern arasında ince bir ayırım var; örnek biçim ya da örnekçe olarak model ile pattern arasındaki fark, pattern'da ayrıksı, özgün özelliklerin öne çıkması ile ilgilidir" (Topal,1997,Kültür Örüntüleri çevirenin önsözü bölümünde,1999,s.7)

Toplumsal değişimin aşamalardan ve belirli evrelerden geçerek gerçekleştiğini belirten Kiray, eski ve yeni yapıların özelliklerinin belli bir derecelendirme içinde yan yana durduklarının gözlemlenebildiği üzerinde dururken; değişim içindeki toplumların kaotik topluluklar olmadıklarını; değişmemiş, değişmekte olan ve hâlihazırda değişmiş özelliklerin belli bir tutarlılık ve anlamlı ilişkiler düzeni içinde olduklarını dile getirmektedir. Araştırmacının görevinin hem bu düzeni bir yapı olarak ortaya koymak, hem de bu düzenin incelikli dengesini sağlayan süreçleri izleyebilmek olduğunu belirten Kiray, Her toplumun benzersiz yerel özelliklerinden, değişim hızlarının/düzeylerinin farklı olmasından kaynaklanan kendine has özelliklerine ışık tutmanın bu yolla mümkün olabileceğini belirtmektedir. (Kiray, 2006, s.329).

Akşit de, dönüşümün önemli süreçlerinden birisinin toplumsal farklılaşma ve çeşitlenme olduğunu belirterek, son iki yüzyılda gerçekleşen sanayi, demokrasi ve eğitim devrimleriyle birlikte iktisat, toplum, siyaset, kültür, bilim, sanat, eğitim, hukuk ve kimlik yapılarının ve pratiklerinin birbirinden ayrışarak görece özerk mantıkları ile işleyen alanlar haline gelmiş olduklarını, ancak günümüzde aydınlanmacı ve modern bilgi kuramının, bilimin temeli olan epistemolojini, toplum ve insan bilimleri açısından kökten bir dönüşüm geçirmekte olduğunu belirtmektedir. Akşit, günümüzde, dünyanın dört bir yanında toplumsal oluşumların gittikçe artan farklılaşmalarının yanında ilginç bir benzeşme sürecine de girmiş olduklarına (Akşit, 1998) dikkat çekmektedir.

Doğa Şartlarının ve İhtiyaçların Artmasının Belirleyiciliği:

“Uygarlaştıkça insanın doğanın denetiminden çıktığını belirten İbn-i Haldun³² kırdan kente doğru yerleşik yaşama geçişin aşamalarını ihtiyaçların ve refahın artması ile birlikte bir sarmal olarak ele alır. Haldun, toplumsal yaşam üzerinde doğanın belirleyici olduğunu düşünürken, çevrenin ve iklimin toplumsal yaşam üzerine etkisini vurgularken, alışkanlıkları ise insanın ikinci doğası olarak ele alır. Haldun umran kavramı içinde tarihi bir bütünlük olarak ele alırken tarihi bir değişim ve /veya bozulma süreci olarak resmeder. Ona göre bolluk ve evrim bir bozulmadır. Örneğin bedevi toplumlar daha arı ve doğal bir yaşam sürerler, doğaya yakın olanlar daha cesurdur, bozulma bu toplumlarda daha azdır”. (Bağce, 2005)

“İbn-i Haldun var olan birçok olgu arasında görünmeyen ilişkiler bulunduğunu ve bunların birbirleriyle ilişkilendirilmesini amaçlar, toplumsal değişimi anlamak için gözlem ve karşılaştırmalar yapılmalı ve çeşitli disiplinlerin bakışlarından yararlanılarak bilgi aklın süzgecinden geçirilmelidir. İbn-i Haldun bilimi gerçeğin üzerindeki örtüyü kaldırma

³² Haldun, 1332-1406 yılları arasında yaşamış sosyal bilimci, iktisatçı, tarihçi, astronom, İslam alimi; Mukaddime (1378) adlı eseri toplumsal çözümler açısından sosyal bilimler/ sosyoloji için bir kaynak eser niteliğindedir. Mukaddime, Dergah yayınları tarafından 2011 yılında iki cilt halinde basılarak yayınlanmıştır. (Prof. Dr. Süleyman Uludağ, 2011)

faaliyeti olarak tanımlarken, uydurma veya çarpıtmanın ise gerçeklikle çatışma içinde olduğunu , gerçeği maskeleydiğini belirtir. Gerçeklik ortaya çıkarılıp keşfedilmekten başka kurulmaktadır da. Gerçekliğin anlaşılması için değişimin dikkate alınması ve gerçekliğin nasıl kurulduğu da önemlidir”(Bağçe,2005)

“ ‘Bedv’ sözcüğü ile göçebelik ve köylülük durumlarını, ‘hazar’sözcüğü ile kentliliğe geçişi tanımlayan İbn-i Haldun’a göre göçebe ve köylüler doğal bir süreç içerisinde bir araya gelerek yaşama, barınma, dış etkenlerden (coğrafi ve iklimsel şartlar) korunma gibi hayati zorunlulukları gerektiren ihtiyaçları, yardımlaşma ve dayanışmayla beraberce karşılama çabasındadır. Ne zaman ki bu ihtiyaçlardan daha fazlası üretilerek, ürünler çoğalıp çeşitlenmeye başladıkça; bu durum onları bir yerde yerleşmeye ve zaman içinde daha geniş yaşayışlara sevk etmiştir”(Kongar,2010,s. 68).

Değişimi Anlamak, Sürekliliği Anlamak:

Yeniçeri,“değişimin ve sürekliliğin aralarında neden sonuç ilişkisi olan sosyolojik gerçeklikler olmalarından hareketle,.değişmenin ancak değişmeyen bir dayanakla kaim olduğunu, her şeyin değiştiği takdirde değişmenin de tespit edilemez olduğunu” belirtmektedir. “Her değişim bir değişmeyen üzerinden gerçekleşmektedir ; gerçekte değişimi anlamak sürekliliği anlamak demektir”(Yeniçeri, 2011).

Kültürel Aktarımda Süreklilik Arayışı; Anlamlandırma Gereksinimi:

Neyzi, “geleneksel olarak adlandırılan toplumlarda, kültürel aktarımın aynı değer ve pratiklerin yinelenmesi üzerine kurulduğunun varsayıldığını; halbuki, toplumsal analize zaman boyutunu katıldığında, bu ‘geleneksellik’ kavramının sorgulanarak bütün toplumlardaki değişimin sürekliliğinin kabullenildiğini”Neyzi’ye göre; bunun sebebi “aslında gelenek yoluyla aktarılanın bir kronoloji ve değişmeyen bir değerler sisteminden çok, pratiğe uygulanabilecek kavramsal bir yaşam kılavuzu” olmasıdır.(Neyzi, 1999,s:4,5)

“Her toplumda geleneğin değişime uğradığını varsaymakla birlikte, kişilerin yaşamları kadar anlatımlarında da -büyük oranda yaratılmış, hayal edilmiş de olsa- bir süreklilik arayışı içinde olduklarını söylemek mümkün. Günümüzde bireyin zaman ve mekânla ilişkilerinin gitgide karmaşıklaşması ve buna bağlı kimlik/benlik sorunları, bu süreklilik gereksinimini kamçılarlarken, bizi belki eskisinden daha fazla geçmişe yöneltiyor. Kısacası, kendimizi kaybettiğimiz oranda anlamlandırma gereksinimimiz artıyor”(Neyzi, 1999, s.4,5).

Sembolik Etkileşimci Perspektifte Anlam ve Anlamlandırma:

Toplumsal dünyanın şekillenmesinde bireylerin toplumsal etkileşim ve iletişim süresince aktif özneler olarak ürettikleri,algıladıkları ve yorumladıkları anlamlarla ilgilenen sembolik etkileşimci düşünce,anlamın üretilme, taşınma ve yorumlanma sürecine dikkatini vermektedir.

Mead'ın sosyal psikolojisinde toplumsal gerçekliğin süreçsel kavranışı önemlidir. Sembolik etkileşim, dilin kullanımı ve jestlerle gerçekleşir. Semboller, olmuş bitmiş gerçekler değildir, daha çok devam eden bir süreç halinde bulunurlar. Bu, anlamın taşınması sürecidir.(Poloma,1993,s:223-224)

Blumer de, insanların şeylere/durumlara karşı, şeylerin/durumların kendilerine ifade ettikleri anlamlara göre tavır aldıklarını/ davrandıklarını; bu anlamların toplumsal etkileşimin içinde çıkarsandığını ve bu anlamların yorumsal bir süreçte değişime uğradıklarını belirtmektedir.Yine Blumer'e göre insanoğlunun eylemi,yorum ve anlamla sarılıp sarmalanmıştır.Blumer toplumsal fenomeni 'birlikte eylem'(joint action)olarak tanımlarken,grup yaşamındaki toplumsal sürecin kuralları yarattığını ifade etmektedir; bireyler, davranış kurallarını/normlarını destekleyici bir uyumla davranırlar.³³(Blumer, 1969,aktaran Poloma,1993,s:224; 227)

Goffman ise toplumla iletişimimizde günlük yaşamda benliğin sunumuna gösterilen/ sergilenenen performanslar açısından bakmakta; bu performansları; görünüş ve tutum ile birlikte kişisel vitrinin oluşması, sahne önündeki oyuncuların rolleri, seyircinin ve performansı gösterenenin etkileşimi, beklentiler rol mesafesi, ifade etme ve eylem ikilemi, görünüş ve gerçeklik arasındaki farkların oluşması,başkalarını yönlendirme, idealize etme ve bağdaşma,tutarlılık,özen gösterme , gizemleştirme önemseme, yanlış sunum, toplumun kabulleri, yaşamın dramatik canlandırılması, rutinlere alışma, rolü benimseme, role bürünme (Goffman , 2009, ss. 33,81) gibi bir dizi bağlantılık içinde detaylandırarak ele almaktadır.

Goffman gerçeklik açısından yaşamın kendisinin dramatik canlandırmaya dayalı bir şey olduğu ve gerektiği zaman oynanan roller arasında geçişler yapabilmeyi sağlayan yetiyi öngörmenin mümkün olduğundan hareket etmektedir. Performansın durumun idealize edilmiş bir görüntüsünü sunduğu düşüncesi ise Cooley'de,

³³ Polama, bir yapısal işlevcinin , insanların içinde buldukları toplumların ürünleri olduklarını vurgularken; bir sembolik etkileşimcinin ise, madalyonun öbür yüzünü vurgulayarak, toplumsal yapının,kişilerin etkileşiminin sonucunda oluştuğunu söylemekte olduğunu dile getirmektedir.(Polama, 1993, s: 227) Araştırmacı tarafından , her iki yaklaşımın dikkate alınmasının ve uyumlu bir sentezle toplumsal gerçekliğin tamamlanan, aktarılan ve/veya devam eden süreçleriyle birlikte dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

“olduğumuzdan daha iyi görünmeye çalışmasaydık, nasıl gelişebilir ya da kendimizi dıştan içe doğru eğitebilirdik?” sorusunun sorulmasıyla ve “dünyaya daha iyi ve idealize edilmiş yönümüzü gösterme dürtümüzün toplumda çeşitli grupların üyelerince kendine örgütlü bir ifade bulmasıyla” (Cooley,1922, aktaran Goffman, 2009,s. 44,45)dile getirilmektedir

Anlamanın İnşası ve Anlama Etkinliği Bağlamında Geleneğe Bakış:

Geleneği anlam inşası ve anlama etkinliği bağlamında ele alan Kılıç, “felsefi hermenötik açıdan geleneğin anlam inşası yönüyle kurucu bir otoritesinin söz konusu olduğunu ve insani bilimlerde anlama sürecinde geleneğin³⁴anlayan özneye bir perspektif sunma işlevine sahip olduğunu” (Kılıç,2010,s:117 belirtmektedir.

“Theoria ve praksisin oluşumunda inşai bir karakteristiğe sahip olan geleneğin, bir anlam ve anlamlandırma evreni yaratarak tarihsel etkinliğini sürdürdüğü”bağlamında Kılıç, “geleneğin yaratıcı üretkenliği içerisinde varlık bulan bu anlamlandırma evreninin öznenin tüm çeşitliliği ile anlama nesnesine yönelik zihinsel çabasına eşlik eden bir zemin/perspektif yarattığına ve bu perspektifin, anlama çabasına eklenen arazi bir unsur olmanın ötesinde özneyi kuşatan bir çerçeve sunduğuna” (Kılıç,2010,s:117) dikkat çekmektedir.

Köken olarak Latince ‘tradere’ kökünden türetilmiş olan gelenek (tradition)sözcüğü, bir öğretinin başkalarına iletilmesi ya da bir bilginin kuşaklar arası aktarım gibi anlamlar içermektedir. Bunun yanı sıra, ‘devretme’ anlamına gelen gelenek, kültürün aktarımı bağlamında devretmeyi de ifade etmektedir. Bu semantik arka planı ile gelenek, disipline edilmiş olsun ya da olmasın her bir düşünsel birikimi kendi tarihsel özgüllüğü ile aktarır. Aktarım sürecini deruhte eden geleneğin, anlayan ve yorumlayan öznenin diyalektiğini tayin edici bir işlevi söz konusudur. Söz konusu diyalektik, öznenin kendi iç dünyası ile temasını kuran ‘içsel bir söyleşi’ olmanın yanı sıra, yönelmiş olduğu anlamlandırma evreni ile ‘dışsal bir söyleşiye’ de dönüşür. Bu çift yönlü diyalektik, anlamlandırma sürecini yaratıcı bir dinamizmle inşa eder. Bu süreçte geleneğin verili kalıpları içerisinde özne, anlam kurucu ve yorumlayıcı bir figür olarak var olur.(Kılıç, 2010,s:119)

“Modernite açısından gelenek, modernitenin kendi varoluşunu onun ötekileştirilmesi ve yokluğu ile kurduğu negatif bir anlam kategorisidir. Bu yüzden geleneğin sözünü ettiği anlam çerçevesinde meşruiyetinin modernitenin öngördüğü paradigma açısından sorunlu olduğu aşikardır. Ancak daha dar bir çerçevede yorum kuramlarının ya da

³⁴ “Kuramsal düzlemde felsefi ya da bilimsel bilgi, köklü bir tarihsel gelenek içerisinde üretilir ve aktarılır. Gelenek, çift yönlü bir eylemlilikle hem bu bilimsel üretimi dinamik bir süreç içerisinde var eder ve hem de bir süreklilik içerisinde söz konusu bilginin yüzyıllar boyu ve kuşaklar arası aktarımını üstlenir. Bilgi, kültür ve medeniyetin esaslı taşıyıcı vasatı olarak gelenek, tüm tezahür biçimleri ve alanlarıyla toplumsallıkları istikrarlı biçimde zamanlar üstü bir evrene intikal ettirir. İntikal sürecinde kültürel ve toplumsal değerler, tarihsel öznelerin özgün katkıları ile devingen bir biçimde teraküm eder. Bu birikim insanlığın ortak aklı, kolektif bilinci ve vicdanı için bir normatif alan yaratır.Toplumsallıkların tezahür ettiği din, ahlak, hukuk ve estetik gibi ontik alanları inşa eden öğretici ve değerleri otantik bir biçimde aktarmanın yanı sıra gelenek, söz konusu alanlarda yaratıcı bir kaynak olarak ortaya çıkmıştır.”(Kılıç,2010, s:117)

metodolojilerinin öngörmüş olduğu teknik çerçevenin sınırlandırıcı perspektifinin ötesinde anlama/yorumlama etkinliğinin filozofik temellendirimi, geleneğin yorumsal meşruyetini kurabilir”(Kılıç,2010,s:119).

Kılıç, bu noktada “on yedinci yüzyıldan bu yana felsefi literatürde insan bilimlerinde bir anlamlandırma ve açıklama modeli oluşturma çabasına matufen bir filozofik eğilim³⁵ (Palmer,2002,s:66,aktaran Kılıç, 2010,s:119) olarak hermenötik kavramına dikkat çekmektedir. Gadamer’in “hermenötik etkinliğin temelinde yatan anlama sürecini doğrudan gelenekle ilişkili”³⁶ (Gadamer,1990,s:99,aktaran Kılıç,2010,s:121)bulduğunu belirten Kılıç geleneği ve bunun içinde varlık bulan kültürü, bir gelişim çizgisi içerisinde tümüyle bizi birbirimize bağlayan somut bir köprü olarak değerlendirmemiz gerektiği” (Kılıç,2010,s:121) üzerinde durarak, geleneğin anlamın inşasını ve anlama sürecini belirleyen temel etmen olarak karşımıza çıktığını vurgulamaktadır.

Geleneksellik ve Modernite, Modernleşme Kuramı

Geleneklere bağlılığın moderniteye aykırı gibi sunulması, özgün kültürlerin kendilerini ifade etme biçimlerine engeller konulabilmesi batının değerlerinin ve kıstaslarının evrensel kıstaslar olarak algılanması için gösterilen çaba, gelenekseli gericiği,ilkelliği gayri medeniliği çağrıştıran bir geleneğe dönüştürmüştür (Pultar, 2003).

Giddens, “modern dünyayı modern öncesi toplum koşullarının bir devamı olarak görmektense, bu dünyanın dönüşü olmayan bir şekilde alaşağı ettiği geleneksel dünyaya ara verdiğini düşünmenin daha aydınlatıcı olduğunu ifade ederken,modern dünyanın kendisinden önce gelenin bir devamı değil,daha çok ondan bir kopuş olduğunu”(Giddens,1984:239, aktaran Tomlinson,1999, s. 56) belirtmiştir.

"Modernleşme kuramı, kapitalizme kendi başına geçemeyen Batı dışı toplumların değişme süreçlerini açıklamak üzere, II. Dünya Savaşı sonrası geliştirilmiş bir 'toplumsal değişme kuramı' niteliğindedir." (Özbek, 1992,s: 33,aktaran Öztürk,2002) Kuram, genel olarak Batılı olmayan toplumların "geleneksel toplum"dans "modern toplum"a doğru geçirmekte oldukları değişim sürecini "geleneksel toplum", "geçiş

³⁵ Bu eğilimin modern felsefe geleneğindeki iki öncü ismi Martin Heidegger (ö. 1976) ve H. G. Gadamer (ö. 2000) olmuştur. Anlam ve yorumlama etkinliğinin kendisini bizzat sorunsallaştıran bu perspektif ile hermenötik, yirminci yüzyılda yeni bir felsefi çerçeve kazanmıştır.Söz konusu perspektif, anlama sürecini yorumlama ve uygulama boyutlarıyla kuşatıcı varoluşsal bir eylem olarak tasavvur etmektedir. Hermenötik söylem açısından Gadamer'in felsefi hermenötiğinin önemi öncelikle, insani bilimler ve doğa bilimlerinde tek yöntem öngören pozitivist anlayışa karşı duruşa güç kazandırmasındadır. Bu nedenle Gadamar'e göre anlamak, “konuyu anlamak kadar, kendini konuda anlamaktır da”.

³⁶ Gadamer,hermenötik kuramın temel kavramlarından olan 'anlama dairesini' metodolojik bir daire olarak değil, anlamaman ontolojik yapısının unsurlarından birisi olarak değerlendirir” (Gadamer, 1993, s:293,aktaran Kılıç,2010,s:121)

toplumu" ve "modern toplum" olarak üç aşamada tanımlamaktadır. Buna göre, **modern** toplum; ekonomik kalkınmayı sağlamış, kültürel çoğulculuğu esas alan ve demokratik bir yönetime sahip olan toplumdur. Bu özellikleri yapısında bulundurmayan bir toplum, "geleneksel" olarak nitelendirilmektedir (Özbek, 1992; Köker, 2000,aktaran Öztürk,M.2002)

Modernleşme kuramının zaman içinde çeşitli eleştirilere maruz kalmasıyla geleneksel olanla modern olanın birbirini reddi yerine, karşılıklı bir ilişki içinde, bir arada da var olabilecekleri yönünde yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir."Modernleşme arayışı, gelenekselliğin yeniden canlanmasına da dayanır ve ondan güç alır. Yeni devletler (uluslar), özellikle siyasal otorite ve ekonomik kalkınma bakımından geleneği değiştirerek, ondan fazlasıyla yararlanırlar." (Özbek, 1992, s: 41, aktaran Öztürk,M.2002)

Geleneğin İcadı Bağlamında Anlamın Yeniden İnşası/Üretilmesi:

Eric Hobsbawm ve Terence Ranger'ın derlediği Geleneğin İcadı'nda 'icat edilmiş gelenek' kavramı, "alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir sürekliliği çağrıştıran şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşlamaya çalışan bir pratikler kümesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda kavram, eski kültürel ve tarihsel malzemelerden yeni amaçlar için tarihsel süreklilikler inşa edilmesinde faydalanılmasına vurgu yapmaktadır. (Hobsbawn, Ranger,2006, aktaran Benlisoy,2006)³⁷

Ulus devlet inşası, milliyetçilik, kitle siyasetinin oluşumu gibi süreçlerin anlaşılması açısından 'icat edilmiş gelenek' kavramının önemli ipuçları sağladığı üzerinde durulmaktadır. Hobsbawn'a göre 19. yüzyılın son çeyreğinde devlet ve egemen sınıfların meşruiyetlerini nasıl sağlayacakları konusunda, toplumsal yapıda bir süreklilik, düzen ve istikrar hissi yaratmak için icat edilmiş geleneklere daha sık başvurulduğu anlaşılmaktadır.³⁸(Hobsbawn, Ranger, 2006)

³⁷ Bkz. Stefo Benlisoy yazı arşivi- http://www.radikal.com.tr/kitap/icat_edilmis_gelenekler-858809 içindeStefo Benlisoy,2006

³⁸ Kendisini giderek ulusal terimlerle ifade eden ve kitle politikasının ortaya çıktığı bir dönemde ulusal bayrak, marşlar, anıtlar, seremoniler, anmalar, kamusal bayramlar gibi ulusal özdeşleşme yaratan sembol ve etkinlikler bu dönemde giderek yaygınlaştığının görüldüğü üzerinde durulmaktadır.

Kültürel Yeniden Üretim Süreçleri:

Kültürel yeniden üretim süreçleri bir toplumda eski değerler ve anlamlar ile yeni durumda ortaya çıkan değerler ve anlamlar arasında ilişki kurarak geleneğin sürekliliğini sağlar. Aynı şekilde kültürel değerlerin ve bilgilerin iç tutarlılığının oluşması da bu süreçlerle sağlanır” (Habermas,1987:140-143,aktaran Akşit,1998).

Yerel Bilgi Işığında İş Görmek:

Geertz’e göre yerel bilginin ışığında iş görmek; dar bölgeyi olguları geniş ilkelerle görebilme zanaatkarlığı ile ilgilidir. “Yelkencilik, bahçıvanlık, siyaset ve şiir gibi hukuk ve etnografi de mekan zanaatlarıdır ve yerel bilgi ışığında iş görürler. Hepsi dar bölgeyi olguları geniş ilkelerle görebilme zanaatkarlığına dayanır. Bir Afrika atasözünün dediği gibi “Bilgelik, karınca yuvasından çıkar”(Geertz, 2007, s.181).

Küreselleşme ve Kültür; Yerel-küresel Bağlantılılık:

Tomlinson, küreselleşmenin karmaşık bağlantılılığını fark ederek fenomenleri kavrama şansımızın olduğuna dikkat çekmiştir. Karmaşık bağlantılılık(complex connectivity) küreselleşmenin modern yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağına işaret etmektedir. Bağlantılılık, gittikçe artan küresel -mekansal yakınlık (proximity) anlamında ele alınabilirken; aynı zamanda küresel yakınlığı(closeness)nasıl algıladığımızla da ilgili olmaktadır. Modern dünyada meydana gelen kitlesel nüfus hareketlerine rağmen “bedenin getirdiği kısıtlamaların tüm bireyleri her an belli bir zaman ve mekan bağlamında bulduklarını düşünmeye yöneltmesi” sonucunda yerel yaşamlarımızı sürmeye devam ederiz. Bu yerellik, modernlikte, modern öncesinin kendi kendine yeten yerelliklerinden köklü bir biçimde farklılaşarak dönüşmüştür. Küresel- modern dünyada baskın olan günlük yaşam deneyimi, yerleşik yaşam dünyalarımıza uzaktaki olayların ilişkilerin ve süreçlerin nüfuz etmesinden doğan deneyimdir” (Tomlinson, 1999, s.12,15, 87)

Robertson, her zaman özü itibarıyla “küreselleşmenin bir bütün olarak dünya bilincinin “yoğunlaşmasını kapsadığının” altını çizmiştir” (Robertson, 1992:8, aktaran Tomlinson,1999,s.49).Giddens da “insanların olgusal dünyalarının her ne kadar yerel olarak konumlanırsa da, büyük bir kısmının gerçekte küresel olduğunu” (Giddens , 1991:187, aktaran Tomlinson,1999,s.49) savunur.

“Bu, ne küresel bir kültürün ortaya çıktığı, ne de hepimizin dünyayı kültürel kozmopolitler olarak deneyimlediğimiz anlamına gelmektedir; küresel olan, içinde varoluşumuzu farklı düzeylerde şekillendirdiğimiz kültürel bir alana dönüşmektedir. Bu

nedenle, bağlantılılığın bir sonucu olarak uzaktaki güçlerin yerelliklere nüfuz etmesinin iki yüzü vardır: yerelliğin güvenliğine son verirken, deneyimi, daha geniş nihayetinde küresel anlamda kavrayabilmemizi sağlar”(Tomlinson, 1999, s.49).³⁹

1.4. Araştırmanın Gerekçesi ve Amacı

Bu çalışma, merkeze aldığı oyun kavramını, oyuna dair örüntüler ile Laz Kültürü üzerinden konu edinirken, yerel bilgi olarak Laz Kültürünü anlam ağları ile birlikte dikkate alarak, oyun-kültür ilişkisini anlamlandırmak amacındadır.

Konunun kavramsal yaklaşımlardan da faydalanılarak sosyolojik bakış açısıyla temellendirilmesi ve ampirik araştırma ile yaşanmışlığın anlamlı tecrübeleri ile konunun pekişip yorumlanabilmesiyle çalışmamızın; toplumların yaşamsal etkinlikleri içinde şekillenen kültürlerinin biçimlenmesinde oyun ve kültür ilişkisinin anlaşılması ile sosyal gerçekliği kavrama yönünde gerçekliğin kurguyla birlikte işleyişini görmemize olanak sağlaması bu çalışmanın amaçlarını oluşturmaktadır.

Bu tez Laz Kültürünü oyuna dair örüntüler bağlamında anlamlandırmaya çalışarak, oyun-kültür bağlantılılığının fark edilmesini; oyunun ve oyunsal unsurların kültürün biçimlenmesindeki işlevini görmeyi/anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Oyunların değişmesini modern ve küresel kültürün getirdiği değişimlerle birlikte anlamlandırarak oyun ve kültür ilişkisini bu bağlamda da izleyerek yaklaşımlarda bulunmak tezin amaçları arasındadır.

Kısa vadede, ifade ettiğimiz bu katkıların akademik çerçevede ve akademik çevrede yer alması amaçlanırken; orta ve uzun vadede akademik alanda konu üzerine bilgilenmek ve çalışmak isteyenlerin çalışmadaki analiz ve bakış açısından faydalanabilmeleri beklenmektedir.

³⁹ Kültürel eylemlerin sonuçlarının küresel olmasının kültürün küreselleşme için önem taşımasının ana nedeni olduğunu belirten Tomlinson, küresel bir pazar, uluslar arası işbölümü gibi, “paylaşılan ekosistemi” de kültürün küreselleşmesi içinde ele almaktadır. Tomlinson, “Küresel düşün, yerel davran” şeklindeki Yeşillerin sloganının kolektif kültürel görüşten gücünü alan siyasi bir strateji içerdiğini” düşünen Lash’in (1994:211) bu stratejilerin başarıya ulaşma ihtimalini “çevre sorunları üzerine bilimsel teknik tartışmalara girmektense, genel olarak kültürel eğilimlere hitap etmesiyle” ilişkili bulan görüşüne de yer vermektedir. (Tomlinson, 1999, s.44)

Çalışmanın, toplumsal bilinçlenme yönünde anlamın ve anlamlandırmanın, çeşitli öğeler, kavramlar ve olgular arasında bağlantılılığın ve ayırt etmenin önemini fark etmeye dair sosyolojik ve bütünsel bir bakış kazandırması düşünülmektedir.

1.4.1. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmanın dayandırıldığı araştırma verileri, niteliksel araştırma yöntemi olan derinlemesine görüşmeler ile toplanmıştır (Yöntem bölümüne bakınız). Niteliksel araştırmalarda, hipotez(ler) kurulması gerekmemektedir. Ancak bu çalışmanın sonunda belirtilen temel ilişkilerin ortaya konabilmesi beklenmektedir.

Faaliyet olarak oyundan yola çıkılarak oyunun kültürün içinde belirginleşerek nasıl yer aldığına; kültürden yola çıkılarak da kültürle iç içe olan ve/veya gizli/ örtük oyunsal unsurların neler olduğuna bakılarak- her iki yönden de- oyun- kültür ilişkisinin nasıl kurulduğu keşfedilebilecektir.

Yine sosyo-kültürel değişimlerin oyun-kültür ilişkisi ile birlikte yorumlanması ise, oyunun kültürle ilgili konumunun ve işlevinin ne olduğu ve/veya nasıl değiştiği/ dönüştüğü üzerine anlamlandırmaları getirebilecektir. Modern yaşam tarzı, geleneği/ yerel olanı geriye iterek kısa sayılabilecek bir süreçte dünyadaki birçok yapıyı derinden etkisi altına alıp yeniden yapılandırmıştır.

Küreselleşme ise bu yeniden yapılandırmanın geç döneminde bozulmalarla ve deformasyonlarla yüzleşerek birçok başka dinamiklerin yanında dikkatlerin tekrar eskiye, geleneksele/yerele döndürülmesini de getirmiştir. Ancak bu dönüş, yeniden insanın kendine özgü koşulları içinde modernin bu sefer küreselleşen kültür yüzünde görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın yereldeki bilgiyi ve değişim dönüşüm mekanizmalarını önce yerel- modern ayrışması ile daha sonra ise yerel- küresel karşılaşmasıyla, yerel-küresel etkileşim ve bağlantılılık bağlamında konu dâhilinde ele alarak ortaya çıkarması beklenmektedir.

Cinsiyet değişkeni; kadının ve erkeğin hemcinsleriyle ve/ veya birlikte oyunlara nasıl katıldıklarını, oyunun sosyal yaşamlarında onlar için ifade ettiği yeri ve sosyal yaşamdaki rollerine/konumlarına ne açıdan göndermeler yaptığını, bu rollere onların bakış açılarını da belirtebilecektir. Dâhil oldukları yaş grubuna göre konu çerçevesindeki görüşlerinin ortak anlamlar etrafında toplanması ve/veya farklılıklar içinde görülmesi ile, sosyo- kültürel değişimler sürecini konu çerçevesinde izleyebilmenin ve anlamlandırabilmenin yapılabilmesi öngörülmektedir.

Oyun- kültür ilişkisini birbirlerinin unsurlarını taşımaları ve etkileşim içinde olmaları bağlamında keşfedebilmek, kültürün anlam ağlarının nasıl örüldüğünü ve anlamların nasıl üretildiğini keşfetmemizi sağlayacaktır. Bu keşif ile sosyal gerçekliği gerçeklik ve kurgunun işleyişi ile birlikte kavramamızda oyun-kültür ilişkisinin anahtar bir işlevinin olduğuna dair bakış açısının geliştirilmesi de mümkün olabilecektir.

1.4.2. Araştırma Soruları

Araştırmanın konusu çerçevesinde aşağıda belirtilen konu başlıkları araştırma sorularının oluşturulmasında temel oluşturmuşlardır.(bkz. ek:5, Görüşme Çerçevesi Formu örneğinde araştırma soruları)

1. Araştırmaya katılan kişilerin oyun kavramına yönelik tanımlamaları ve oyunun onlar için ne anlam ifade etmekte olduğu, oyun kavramının içini nasıl doldurdıkları; araştırma konusunun merkezindeki oyun anahtar kavramına dair ilk algılamalarının tespiti
2. Oyunun faaliyet olarak yerel kültürdeki yer almasının izlenmesi, oyunun yaş dönemlerine göre niteliği, çocukluk -gençlik ve yetişkinlikte oyunların izlenmesi, bu dönemlere göre oyunların nasıl /ne yönde değiştiğinin tespiti
3. Laz Kültüründe oyunların niteliklerinin, nasıl oynandığının tespiti ile Laz kültürel karakterinin çizgilerini oluşturan koşullar hakkında yaklaşımlarda bulunulabilmesi ve ayrıca kültürel bellek açısından oyunun işlevinin ortaya çıkarılması;
4. Kültürel yaşam alanı içerisinde faaliyet olarak gördüğümüz oyunun, kültürü oluşturmada da, 'kültürün oyunsal unsuru' bağlamında etkin işlevinin keşfedilmesi
5. Farklı yaş gruplarından kişilerin anlatımlarındaki ortak noktalar ve/veya farklılıklar ile oyunun yaş dönemleri arasındaki farklılığından başka; sosyo kültürel değişimlerin oyun kültür ilişkisi bağlamında izlenerek değerlendirilmesi
6. Eski ve yeni oyunlar arasındaki farklılıkların (biçimsel ve niteliksel) neler olduğu ve/veya modernite ile gelen değişimlerden nasıl etkilenildiği, oyunların yeniden nasıl üretildiği ve anlamın nasıl inşa edildiği üzerine yaklaşımlarda bulunulması
7. Konu çerçevesinde 'yerel-küresel bağlantılıklar' üzerine yaklaşımlarda bulunulması

1.5. Lazlar ve Laz Kültürü

1.5.1.Tarihte Lazlar

Lazlar Kafkasya orijinlidir. Megrelce ve Gürcüceye akraba olan dillerini(Lazuri Nena)korumuşlardır ve günümüzde de konuşmaktadırlar. Türkiye’de, Doğu Karadeniz kıyıları boyunca olan yerleşimlerinden başka, özellikle Anadolu’nun batısında muhacir olarak geldikleri yerleşkelerde ve ayrıca büyük oranda büyükşehirlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Türkiye’de Lazcayı konuşanların çoğunun yaşadığı bölge, Doğu Karadeniz kıyılarının daha kısa uzantısıyla sınırlıdır.⁴⁰ Doğuda Sarpi sınır köyü ve batıda Pazar ilçesinin Melyati köyü arasında Lazca konuşulmaktadır(Hann,1999, s.19)

Kafkasya’daki birbirine yakın çok çeşitli toplulukların eski tarihi kökenleri⁴¹, bu toplulukları Kuban⁴² ve Kolheti kültürlerinde (Özgün,1996, s.31)buluşturmaktadır.

Lazların en eski tarihleri, Kolheti/ Kolkhis yönetim ve kültür alanıyla⁴³ ilişkilidir. Kolkhis adından ilk kez M.Ö sekizinci yüzyıla ait ‘Urartu Yazıtlarında’⁴⁴ bahsedilmiştir.

M.Ö. 3. yy’da Rodoslu Apollonius, Argo/Argonotika⁴⁵ adlı eserinde Kolheti ve Kolhlar hakkında bilgi vermektedir. Bu eserde belirtildiğine göre Kolheti’yi ön plana çıkartan sahip olduğu yer altı ve yerüstü zenginlikleriydi.

Tarihçiler Kolheti/Kolkhis Kültürünü Kafkas halklarının süreç içinde yarattıkları ortak bir kültür olarak tanımlamaktadırlar. (Aksamaz,1997, s.13-19). Ksenophon’un ‘Anabasis’/ Onbinlerin Dönüşü’eserinde aktardıklarına göre özellikle D. Karadeniz’in sahil şeridinde

⁴⁰ Hann, bölgenin doğuya doğru olan coğrafi açıklığının,Pazar’ın doğusundan başlamak üzere Lazcanın Bizans, Osmanlı ve modern Türkiye dönemleri boyunca korunmasına muhtemelen katkıda bulunduğunu düşünmektedir.(Hann, 1999,s: 21)

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz : Kafkasya ve Kafkas halklarının Durumu, Lazlar,M.Recai Özgün ss.31-43, 1996 ve Kafkas Halklarının Mitolojisi içinde ‘Kafkas Halklarının Tarihi Üzerine’ ‘Kafkas Halkları Mitolojisi’ “Mythologie der Kaukasischen Völker” çev: Musa Yaşar Sağlam

⁴² Kuban Kültürünün asıl çıkış noktası Kafkas Sıra Dağları’nın meyilli etekleri ve bu eteklerin kuzey bölümleridir. Kuban Kabilelerinin Transkafkasya ve Yakın Doğu ülkeleriyle kültürel ve ekonomik temaslarının bulunduğu ifade edilmektedir.(<http://www.circassianworld.com>)

⁴³ Kolheti yönetim alanı yaklaşık olarak günümüz Gagra sınırından başlamak üzere, Çoruh yatağına kadar olan bölgeyi kapsamaktaydı; Kolheti kültür alanının sınırları güneyde Karadeniz’i izleyerek Trabzon’a kadar uzanmaktaydı. Kolheti’nin etkinliği kuzeyde Kırım’a kadar ulaşmaktaydı(Aksamaz, 2000, s. 13). Batum ve Poti gibi doğal limanlar Kolkhis’in ‘İpek Yolu’ kapılarıydı.

⁴⁴ M.Ö 764 yılında Urartu Kralı Sarduri II’nin dönemine ait bir kitabede kralın seferleri anlatılırken kuzeyde Qulha adında bir ülkeden ve Qulha/Qulcha halkından bahsedilmektedir. Urartu dili ve tarihi uzmanları bu ülkenin antik batı kaynaklarında adı geçen , D. Karadeniz’deki Kolkha ülkesi olduğunda hem fikirdirler(Diakonoff.I.M Kashkai,S.M.,1981; Melikişvili, G.A.1971, aktaran Mican Zehiroğlu,A.,2000, çivi yazıları)

⁴⁵ Rodoslu Apollonius bu eserde Phasis/Rion nehrine Kolheti yönetim merkezi Eia’ya referanslar yapmaktadır.(Lordkipinadze,Katcharava, a.g.y.,aktaran Aksamaz, 2000, s.13); Altın Post efsanesinde olayların yaşandığı yer Kolkhis topraklarıdır. Argonautlar Altın postu ele geçirmek için bu topraklara gelmişlerdi,Kral Aites’in kızı büyücü Medea Argonotlara yardım etmişti.(Bkz. Alkumru,2005,s:89)

Kolkhis Kültürü izlerinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır (Glombiowski,1994,Zehiroğlu, 2000, s. 27).⁴⁶

Kolheti Kültür alanının daha geniş bir alana yayılmasından başka, M.Ö. 6.yy.da kurulan Kolheti Devleti ise , Karadeniz kıyısındaki Gagra civarından Çoruh nehrine kadar olan bölgeyi kapsamaktaydı.⁴⁷M.Ö. V. ve I. yy. arasında Helenistik çağda kurulan krallığa Helenlerin ve Romalıların Kolhida adını verdikleri belirtilmektedir. (Aksamaz,1997, s. 10,11,12) Lazika kralları Apsilyalıları, Abazgları ve Svanları yönetimine almıştı. M.Ö 1.yy.da Kafkasya'dan batıya doğru büyük bir göç dalgası olduğundan , Lazların güneydoğu Karadeniz'e yerleştiklerinden bahsedilmektedir. Ülkesini bu göçlerden koruyamayacağını anlayan Pontus kralı II.Polemon'un yönetimindeki ülke M.Ö. 63 yılında Romalıların hakimiyetine girdi ve Roma'ya bağlı Pontus Polemonyakos adındaki eyaleti oldu. Kolheti Krallığı'nın mirasçısı olduğu belirtilen Lazika(Egrisi) Krallığı, dönemin büyük devletleri olan Roma/ Bizans, ve Pers devletlerinin rekabet ve savaş alanı içinde kaldı. (Aksamaz,1997, s.19-20)

Roma'nın ve yerel yöneticilerin ayrılıkçı temayüllerinin ve gelişen İberya gücünü önlemedeki başarısızlıklarının Kolheti'de M.S. 2.yy'dan sonra ayrı krallıkların kurulmasına yol açtığı düşünülmektedir. Roma'nın onayıyla krallıklarını devam ettiren Lazika krallarının 4. yy'a geldiğinde önemli ölçüde güçlerini geliştirdiği görülmektedir. 5.yy.dan itibaren Çin ve Hindistan'a bağlanan ticaret yollarını ele geçirmek isteyen Pers ve Bizans İmparatorlukları arasındaki savaşlar ve dolayısıyla toplu göçler nedeniyle Rion havzasının güney kesimi, 5. ve 6. yy.larda nüfusunun tamamına yakınını yitirmiştir. Bu yüzden bu bölge Kartli'den sığınan Gürcüler için yerleşim alanı oldu. Böylece günümüzde müslümanları Laz(Çani), Hıristiyanları Megrel olarak adlandırılan insanlar arasındaki etno-bağ, Gürcü halkının yerleşerek oluşturduğu tampon bölgeyle (Guria /Acara) kopuyordu, aynı halk farklı mecralarda varlıklarını sürdürmeye başlıyordu. (Kartlisa,1969, aktaran Lomouri 1994, yer veren Aksamaz, 1997,s.77,78)

⁴⁶ Ksenophon(Xenophon) Anabasis isimli eserinde , Doğu Seferinden dönen bir Yunan ordusunun, M.ö 400 yılında Karadeniz'e ulaşmasını ve oradaki Yunan kolonilerinin yardımıyla Yunanistan'a dönmesini anlatır.Tarihe 'Onbinlerin Dönüşü' olarak geçen bu seferin kayıtları, bu sefere katılan Ksenophon tarafından tutulmuştur.Bu kayıtlar, yerli halkı Kolkha kültürüne mensup olan ancak Kolkha Krallığı sınırları dışında kalan, bugünkü Trabzon yöresine ait en eski ve ayrıntılı tarihsel verileri içerir.(Glombiowski,K (1994) , aktaran Zehiroğlu,2000,bkz ss.: 27 -33)

⁴⁷ Kolkhian(Kolh), Sanni/ Dril, Makron, Heniokhi, Zydritae, Lazi, Apsili, Abaski, Sanigi kabileleri Trabzon'dan Dioskuria-Sebastopolis'e(bugünkü Sohumi) kadar D.Karadeniz kıyılarında yaşamaktaydı(Aksamaz,1997, s. 10,11,12)

8.yy.'a gelindiğinde Bizans- Pers savaşlarından⁴⁸ ve dönemin dengelerinden(7.yy sonu Arap akınları) güç kaybeden Lazika Krallığı ortadan kalkmıştı. Bu bölgede nüfusu Megreller-Lazlar, Gürcüler ve Abhazlar oluşturuyordu. 780'de sınırları Nikopsia (Tuapse)'dan Çoruh ırmağına kadar uzanan Abhazya Krallığı görülmektedir. Abhaz Kralı Leon 8.yy.sonunda Bizans İmparatorluğunun egemenliğinden kurtulurken, eski Lazika Krallığı'nın Çoruh vadisinden Trabzon'a kadar olan bölgesi ise Bizans İmparatorluğu'nun yönetiminde kalıyordu. Lazika Toprakları ikiye bölündü, Kafkasya'nın güneydoğu Karadeniz bölgesi günümüz Lazlarının (bugünkü Türkiye'deki D. Karadeniz) Kafkasya'nın D.Karadeniz'i de Megrellerin yaşam sahası oldu.

9. yy'da Bizans'ın Kaldia eyaletinin(thema) birimlerini (bandon) oluşturan vadi sistemleri, Trabzon Rum İmparatorluğu'ndaki idari birimlerini oluşturuyordu(Meeker,2005,s:102)⁴⁹

Latinlerin 1204'te İstanbul'u işgal etmeleriyle Bizans İmparatorluğu zaafa uğradı. Bu gelişmeler, Gürcü kraliçesi Tamara'nın krallığının sınırlarını Trabzon'u da içine alacak şekilde genişletmesine yardımcı oldu;Trabzon Krallığı'nın başına Prens David Komnenon geçirildi. Trabzon yöresine de Lazlar yerleştirildi ve Trabzon Krallığı'nda önemli görevler üstlendiler.

Osmanlıların Bizans İmparatorluğu'na 1453'de son vermeleriyle Lazların Bizans ile mücadelesi sona erdi.1461'de, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon Krallığı'nı ele geçirmesiyle de Lazlar Osmanlı idaresi içine girdiler. Lazların süreç içerisinde Müslümanlığı kabul etmeleriyle Osmanlı tebaası olmaları pekiştirildi. Osmanlı yönetimi, bu bölgeyi on bir idari bölgeye ayırarak her bölgeyi bir derebeyinin yönetimine verdi. Acara Bölgesi 1851'de Yukarı Gurya ile birlikte yeni kurulmuş olan Lazistan Sancağı'na bağlandı ve Batumi(Batum) sancak merkezi oldu. Batum'un 1878'de Rusların eline geçmesiyle ise sancağın merkezi Rize olarak değişti. Lazistan Sancağı, Rize, Atina(Pazar) ve Hopa isimleriyle üç kaza ve altı nahiyeden oluşuyordu.(Aksamaz 1997, ss:19-22) Osmanlı- Rus ihtilafı başladığında çoktan Müslümanlaşmış olan Lazların, 1878'de Güney Kafkasya'yı Rusların işgal etmesiyle ve Rusların Müslüman nüfusu

⁴⁸ Lazların, ilk yüzyıllarda Hıristiyanlığa geçmelerinin bile onların Bizans İmparatorluğu ile birleşmelerine yol açmadığını belirten Hann, Bizanslılar ve Persler arasındaki çekişmeler boyunca da bu bölgenin bu imparatorluklara entegre edilmediğini ama tampon bir bölge olarak gevşek bir yapıda müttefik kılındığını ifade eder.(Hann, 1999,s:20,21)

⁴⁹ Meeker, doğu kıyısının kırsal toplumlarının, Trabzon'un bölgenin idari, askeri, dini ve ticari merkezi olduğu dönemde, devlet sistemi tarafından yönetilmiş, vergilendirilmiş ve askere alınmış olduğunu belirtir.(Meeker,2005,s: 102)

Hıristiyanlığa dönmeye zorlaması ile Anadolu'nun batısına doğru göç ettikleri⁵⁰ belirtilmektedir.(Paleczek,1987,s:26, aktaran Hann, s:22)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla 1924'te Lazistan sancağı idari birim olarak kaldırıldı ve Lazların yaşadığı yöre Türkiye Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası oldu. Çeşitli düzenlemelerden sonra günümüzün Pazar, Ardeşen, Fındıklı ilçeleri Rize iline; Arhavi, Hopa ilçeleri Artvin'e bağlandı" (Aksamaz, 1997,s:22).

1.5.2. 'Laz' Tanımlaması

Kökenlerinin Kolkhis/ Kolkheti Kültürü'nü hem oluşturmuş, hem bu kültürden beslenmiş Kafkas ve Karadeniz halklarına dayandığı Lazların 'Laz' olarak tanımlanmalarıyla ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu çeşitli görüşler kelimenin etimolojik kökeninin ne olabilirdiği ile terminolojik tanımlamalar arasında nasıl bir ilişki kurulabilirliği üzerinedir. Laz sözcüğünden ilk defa Plinus'un 'Naturalis Historia' adlı eserinde bahsedildiği ifade edilmektedir (Andrews,1992,s.312,aktaran Aksamaz,1997, s.51) Prokopius "eskiden kullanılan Kolh adının Laz adıyla yer değiştirdiğini"(Canaşia ve Berdzenişvili , 1987,aktaran Aksamaz,2000, s:13)belirtmektedir.

Antik dönemde Kolhis/ Kolheti yönetim ve kültür alanının bulunduğu coğrafyada M.S. 3.yy'da görülen Abhazların ve Gürcülerin Egrisi dedikleri Krallığı Bizanslıların Lazika diye adlandırdıkları (Lordkipanidze,1990, s.63,aktaran Aksamaz,1997,s. 66) belirtilmektedir. Laşkaraşvili, önce Bizanslıların Laz terimini kullanmaları daha sonra da Arap istilasından kaçan Gürcülerin Gurya'ya yerleşerek Megrelleri (Samargalo)ikiye bölmeleri ile Laz terimiyle gelen karışıklığın devam ettiğini ifade eder.⁵¹ (Laşkaraşvili, 1993, s.18/c,aktaran Aksamaz 1997)

Çan'ların Trabzon (Pariyadres) Dağlarının yüksek yaylalarında ve derin vadilerinde yaşadıkları Trabzon yöresine Sanika/ Çannika denildiği, daha sonra Bizanslıların kıyı boyundaki halkalara da Çan adını verdikleri, Çan kelimesinin sadece bir kabilenin adı olmaktan çıkarak kıyı bölgesinde oturan halklar için de söylendiği, Canika isminin batıya doğru ilerlediği ve Canik isminin de Çanika'dan geldiği (Goloğlu, aktaran Aksamaz, 1997.s. 59) belirtilmektedir.

Allen, "Chaneti'nin Svanca'da Lazan şeklinde söylendiğini, 'La'nın bölgeyi gösteren bir ön-ek olduğunu, Z'an'ın da Ç'an'a işaret ettiğini" ve "chan kök şeklinin, Kafkasya'nın

⁵⁰ Lazların 'Didi Muhacioba'(Büyük Göç) dedikleri bu göçe bugünkü Lazların yaşadığı yerlerde oturanlardan başka Güney Kafkasya'daki Lazların da katıldığı belirtilmektedir.(Alkumru, 2005, s.190)

⁵¹ Lazların yaşadığı (coğrafi bölge)yerin Lazika'ya eşitlenerek diğer bir parçanın sonraki adıyla tüm coğrafi bölgeyi açıklama hatasına düşülebilmektedir(Soysü, 1992,s.5, aktaran Aksamaz, 1997, s. 68).

özellikle batı kesiminde kabile ve yer adlarına atfedilmiş olarak çok yaygın kullanımı olduğunu" ifade etmiştir.⁵² (Allen, s.138. aktaran Aksamaz, 1997,s. 57)

Minorsky ise Yunanca Sannoi/ Tzannoi kelimelerinin aslının Ç'an kelimesi olduğunu söylemektedir. Minorsky, Marr'ın halys⁵³ ismini 'nehir' anlamına gelen Laz kelimesi ile izah ettiğini (Aksamaz,1997,s.55) yazmaktadır. Svanların Megrellere Çanar, Lazlara ise Çanni dedikleri belirtilmektedir(Alkumru 2005,s. 48).Laz adının ilkin Abhazları, Megrelleri, Acaralıları ve Ç'anileri kapsadığını belirten Büyüka'nın Lazlarla ilgili adların kökenini Abhazca'da bulması ise Abhazca'da as'la başlayan birçok deyişi/ kelimeyi fark etmesinden kaynaklanmaktadır.(Büyüka, 1986, aktaran Aksamaz,1997,s:51)

Bryer, "Laz teriminin Karadeniz'in doğu hilali halklarını işaret eden bir terim olduğunu" (Bryer,1966, s:175, aktaran Hann, 1999, s:19) ifade ederken⁵⁴; Meeker ise "Laz teriminin yabancılar tarafından Pont halklarını (eski coğrafyada Karadeniz bölgesi)topluca ifade etmek için kullanıldığını belirtirken,o yörede yaşayanlar tarafından da tamamen Bizanslaşmış Grekçe konuşan Pontiklilerden (Rhomaioi)ayırt etmek üzere,Bizans kültürünü almamış Lazoileri işaret etmek için kullanıldığını"(Meeker, 1971,s.337, aktaran Hann,1999,s: 20)dile getirmektedir.

Hann, yaygın olarak kullanılan Laz teriminin bölgenin etnik ve linguistik farklı özelliklerini gizlediğini düşünmektedir. Türkiye'de bölge dışından olan çoğu kişi için bu terimin bölgesel bir birimi işaret ettiğini söyleyen Hann, Laz teriminin bütün Doğu Karadeniz kıyısıyla ilgili kullanımının tamamen temelsiz olmadığını Meeker'in görüşlerine yer vererek işaret etmektedir.(Hann, 1999,s:22) Meeker,Karadeniz boyunca yerleşim modeli, evlerin tipi ve bir dizi sosyal adet vb.ile görülen benzerliğin,coğrafi faktörlerle, Kafkasya ile olan yakın bağlarla ve bütün bölgenin birbirini etkileyen tarihiyle açıklanabileceğini belirtmiştir.

⁵² Doğu Karadeniz'in dış etkilerden uzak yüksek kesimlerinde la, le gibi ön eklere rastlandığından ve büyük ihtimalle bunun yerli Güneybatı Kafkasya Dil ailesine özgü bir yapı gibi görünmekte olduğundan , Lazi teriminin de aynı formda bir yer adı olarak ortaya çıkmış olmasının oldukça güçlü bir ihtimal olduğundan bahsedilmektedir.Lazi adının ilk ortaya çıktığı Phasis nehrinin kuzeyinde , özellikle iç kesimlerde Laşketi, Latali, Lenojedı, Lentekhi, Leçkhumi gibi birçok yer adının günümüz kadar ulaştığı belirtilmektedir. (Rackham(1942), Mayhoff(1905), Zehiroğlu, 2000, s. 61).

⁵³ Bilge Umar, Latin yazımındaki halys'in,Hellence alys olarak yazıldığını belirtmektedir. (Umar, 1993,aktaran Aksamaz, 1997, s: 55) Bir bakış açısı olarak halys, alys alason gibi kelimelerin nehir kökünden türemiş olma ihtimalleri, sınırların ve geçişlerin nehirlerle belirlendiği, nehirlerin Kafkasya coğrafyasında adeta kabileler/boylar arasındaki sınırları ve geçişleri de belli ettiği gibi nedenlerle bize mantıklı gelmektedir.

⁵⁴Meeker, kırsal toplumlarda devlet sistemleri arasındaki ilişkiye dair ilk ipuçlarına Prokopius'un çalışmalarında rastlandığını belirtirken; Bryer'den ve Benninghaus'dan alıntı yaparak ; '6.yy Bizans tarihçisinin(Prokopius) , kıyı bölgelerinin yerilerine 'Pontus olarak adlandırılan Romalılar' şeklinde atıfta bulunduğuna yer vermektedir."Böylelikle Prokopius, kıyıdaki vadilerin kırsal toplumlarını Bizans şehrinin halkı olarak niteler, bu nedenle buradaki halkın imparatorluk uygarlığının bir temsilcisi olarak, farklı dilleri konuşan farklı insanlardan oluştuğunun bilincindedir. Daha sonraları, Trabzon Rum İmparatorluğu döneminde , yabancılar kıyı bölgesinin yerlilerini 'Laz' olarak tanıyordu. Söz konusu terim , bu kez bölgesel bir imparatorluk uygarlığının idari biriminin nüfusu olarak , 'farklı halkların oluşturduğu bir bütüne' işaret ediyordu..(Bryer,1966,1967; Benninghaus,1989,aktaran Meeker, 2005,s. 103)

Meeker'e göre Yunanistan'da yaşayan Pont Greklerinin de modern Türkiye'nin Lazları gibi 'Lazoi' olarak adlandırılmaları bir rastlantı değildir (Meeker,1971,s: 332, aktaran Hann,1999,s:23)Lazların hem farklı dillerini yaşatmaya devam ettiklerine, hem de yüzyıllardır güçlü bir İslam-Türk kimliği duygusu geliştirmiş olduklarına dikkat çeken Hann,Laz kimliği ve değişim süreçlerine dair görüşlerini şu şekilde bağlamaktadır:

“İslamlaşma ve Türkleşme süreci içindeki değişimler son birkaç on yılda izlenen azınlık politikasının bir sonucu değil, geriye çevrilemeyecek daha uzun bir prosesin sonucudur. Eğer günümüzün aktivistleri Laz Kültürünü korumak istiyorlarsa bunu İslam öncesi/ Türk öncesi 'saf'konumunda yapamazlar. Eğer Laz entelektüelleri ve gerçek araştırmacılar Lazcayı korumak ve Lazların bilincini uyandırmak istiyorlarsa, bugün halkın kimliğinin bir tarafı olan İslam ve Türk değerlerinin Lazlara yönelik internalizasyonu başlamalıdır”(Hann,1999, s. 45-46).

Bu çalışma, etnisite olarak Laz kökenli Türklerin etnik kimliklerine odaklanmamakta olup ; Laz Kültürüne oyun-kültür ilişkisi bağlamında bakmaktadır. Bu ilişki içinde kimliklerini nasıl ifade ettikleri ile ilgili ifadelere -yine konuyla ilişkili olarak gerektiği yerde- bulgularda yer verilmiştir.

1.5.3. Literatürde Laz Kültürüne ve Laz Kültüründe Sosyo- kültürel değişmelere

Bakış:

Lazlar ile ilgili çalışmaların batılı ve Gürcü kaynaklarda oldukça fazla sayıda olduğu görülmektedir. Bu kaynaklardan az bir kısmı Türkçeye çevrilmiştir.⁵⁵

Türkiye'de Lazlara ve Laz kültürüne yönelik yazılı kaynak niteliğinde çalışmaların çoğunlukla Laz kökenli gönüllü araştırmacı/yazarların gayretleriyle olduğu görülmektedir. Kültürel temelde hem yörede, hem büyükşehirlerde çeşitli etkinlikler düzenleyen hemşeri dernekleri ve/veya vakıfları tarafından yayınlanan dergilerdeki nitelikli yazılar da dikkat çekmektedirler. Yayınına 1993-94 yılları arasında devam eden Ogni dergisi, ve daha sonra Mjora dergisinde yer alan makalelerin, araştırma/inceleme yazılarının kapsamı ve niteliği ile yöre kültürüne ilgi duyan araştırmacılar için de birer arşiv niteliği taşıdığını söylemek mümkündür.

Tübingen Üniversitesi'nden(Almanya) arkeometrist/arkeojeolog Kibaroğlu'nun 'Lazların ve Güney Kafkasyalıların Etnik Kökenleri ve İlk Anayurtları' adlı araştırması arkeolojik bulguların değerlendirilmesini de içermektedir. Kibaroğlu'nun bu araştırmasının bir

⁵⁵ Lazlarla ilgili ve/veya Lazların yer aldığı kaynaklarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız :Aksamaz (1997) Lazca ve Lazlar ile ilgili başlıca yabancı yayınlar bibliyografyası, ss:263-270 ve Mican Zehiroğlu(2000) kaynakça ss.119-123)

bölümü, Kamil Aksoylu'nun 'Laz Kültürü: Tarih, Dil, Gelenek ve Yoplumsal Yapı' (2009) adlı eserinde yer almaktadır.

Ali İhsan Aksamaz, 'Kafkasya'dan Karadeniz'e Lazların Tarihsel Yolculuğu'(1997)adlı kitabında Lazlarla ilgili yerli yabancı kaynaklardan derlediği önemli makaleleri ele alıp tartışmaktadır ve değerlendirmektedir. Aksamaz, 'Dil, Tarih,Kültür,Gelenekleriyle Lazlar'(2000)adlı kitabında ise Lazların tarihini, Kafkaslardan D. Karadeniz'e geliş süreçleri ve koşulları ile birlikte ele almaktadır. Kitapta, Lazların kültürel yaşamı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Nizamettin Alkumru'nun ' Şimşir Kokardı Azlağa, Anılarda Laz Kültürü'(2005) adlı kitabında Lazların tarihsel kökenleriyle ilgili bilgilerin yanı sıra, yazarın anılarından ve gözlemlerinden yola çıktığı anlatıları yer almaktadır. Köyde oynadıkları çocuk oyunlarından bahseden Alkumru, çelik çomak(med) /milido bigaşi, birdirbir, esir almaca(esirişi), çember çevirme(çembeyişi), topaç, misket(mile/miyasişi)kiremitten ceviz, fındık yuvarlama(gelanginoşi),beş veya on para/duvara atarak(melanginoşi)i saklambaç veya eskiyaşi(saklananı bulma), sopalı domuz oyunu(geçişi), güreş(docinuşi)gibi oyunları saymaktadır. Çember şeklinde dönen tahtaravillilerden bahsetmektedir.(Alkumru,2011)

Kamil Aksoylu'nun Phoneix Yayınevi tarafından yayınlanan 'Laz Kültürü:Tarih,Dil, Gelenek ve Toplumsal Yapı' adlı kitabı (2010,1. bas. 2009) da kapsamlı ve nitelikli diğer bir çalışmadır. Aksoylu, kitabında 'bir yaşam kompleksi olarak Laz evleri, yaşanmış hikayeler, anekdotlar, halk inanışları ve gelenekler, mutfak kültürü, isimlendirmeler ve oyunlar, oyuncaklar, bilmeceler ile ilgili bilgilere yer vermektedir.⁵⁶

Özgün'ün "Lazlar" adlı kitabında 'Doğu Karadeniz Yöresi'nde İmeceler ve Edebiyat; Törenler, Şenlikler, Eğlenceler; Atmaca,ve Çocuk Oyunları' konu başlıklı bölümlerinde oyunlar ile ilgili değerli anlatımlar mevcuttur. 'Laz Kültürü Üzerine Notlar' adlı eserde, Özgün'ün 'Atmaca ve Lazlar(1994)adlı çalışmasından bir bölüme yer verilmektedir.

Özgün, Lazların dilden dile aktarılan atmacacılık tutkusu üzerine hikâyelerinde anlatılanlara bakıldığında, Lazların bu işi salt av olarak görmekten öte anlamlar

⁵⁶ Oyunlar ile ilgili bölümde beştaş(Beştaş), birdurbiri(birdirbir), çemberi(çember), çizgi(sek sek), docina(güreş), geşkida/gentona(batırmaca)getkobina(saklambaç), Golaxtina(yarış),imkoz minkoz(kumar oyunu); kale geçmek(kale zapt etmek), kamçı/kamçii, karmate vore(ben değirmenim), kavli gedu (lades tutma), ketin3xeni(ince çubuklardan hayvan figürleriyapma), korkoşi, lakatka(sapan), mile(misket), obzitoloni(su sıkma araç), oxarxaloni (fırıldak), okan3uroni(salıncak), opirinoni(tiz sesli çalgı), otkva3inoni(kampara ağacından yapılan yaprakları patlatan oyuncak),pagarepe(alevli ateş/ otların temizlenmesinden sonra yakılmasında ateşin üzerinden atlama), ragi(kuş avlama tuzağı) riki (çelik çomak), xocişi/zğebu eğrelti otlarıyla oynanan oyun) yesi oyunu(esir alma oyunu) gibi oyunlara yer verilmektedir.

yüklediklerinin görüldüğünü belirtmiştir. Atmacacılar için atmaca aileden biri gibidir. Atmaca zamanı, bütün kahvelerin ve lokallerin sohbet konusu atmacadır.

Bu mekanlarda atmacalar ile ilgili yaşanmış ve hayal edilmiş hikayelerin buluşmasını “sadece yaşananlar değil, yaşanmak istenenlerin’ de dile getirilmesi” olarak anlamlandıran Özgün, atmacacılığı “doğada iyi bir avcı olarak bilinen atmacayla ondan daha iyi olduğunu iddia eden insanın bir mücadelesi” olarak tanımlamaktadır. (Özgün,1994,Laz Kültürü Üzerine Notlar,2012 s: 54, 55)

‘Laz Kültürü Üzerine Notlar’(2010) adlı eserde Laz Kültürü üzerine araştırmaları ve eserleri bulunan kişilerden bir kısmının çalışmalarından seçilmiş yazılar/makaleler bulunmaktadır.⁵⁷

Abaşışi(Demir)bu eserin önsözünde, geleneksel tarımın büyük ölçüde çay tarımıyla yer değiştirmesiyle ‘üretim biçiminin değişmesini ve dolayısıyla kültürün geçirdiği değişimleri şu sözlerle ‘not’ etmiştir:

“Üretim biçiminin değişmesi ile, kültür, sanat,dil ve tüm üst yapı oluşumlarının dönüşümü zorunluluğu, ne denli vazgeçilmez evrimsel gerçeklik ise, geçmişin ana temelleri üzerinden geleceğe köprü kurmak da o denli zorunluluktur.Geleceğini geçmişin iplikleri ile örüntüleyememiş topluluklar olsa olsa tarihin sayfalarında yer alabilir.Fazla uzak değil bundan kırk elli yıl önce Lazona, başta fındık, sonra mısır ve diğer bahçe ürünlerini yetiştirir, geçinir giderdi. Bütün bu ürünler sosyal yaşamda imeceleri, yardımlaşmaları bedelleri zorunlu olarak revaçta tutar,sosyal örüntüler bu gelenekler üzerinde yükselirdi. Laz insanı, imece, düğün, bayram duyduğunda fındığını, mısırını, harmanda koyup ardına bakmadan giderdi. Bilirdi ki fındığı çürümez,mısırı kokmaz, nasıl olsa konu komşu gelip horonlarla karşılaşmalarla bir gecede halledecek, serenderine koyacaktı.Şimdilerde öyle mi? Çay ‘bugün git, yarın gel’ demez.Yağmur, çamur, sıcak soğuk dinlemez.Kısa sürede toplamak, günü gününe satmak zorunlu.Yoksa evsafı bozulur, çürür,alıcı bulamazsın dökersin.Yüzde doksan beş nüfusunun geleceğini çaya yönelttiği Laz insanı, geçmişin sosyal, kültürel ilişkilerini terk etmek zorunda kalmıştır.” (Demir(Abaşışi,2011 , s. 12,13)

Yöre halkının çay tarımıyla tanışması süreci, modern ulus devlet yapısının ikame edilmesi ile ilgili devlet politikalarının aşamalı olarak devreye girmesi⁵⁸ ile yakından ilgilidir. Çay tarımının yörede konumlanması bariz olarak üretim ve dolayısıyla çalışma biçimlerinin değişmesine yol açmıştır.

⁵⁷ Kitapta,Nurdoğan Demir Abaşışi'nin önsözüyle birlikte Laz destanları, İrfan Aleksiva'nın Lazca ve Laz mitolojisinin de figürler, mısır bitkisinin tarihi, Esat Sarı'nın Atmacacılık Geleneği,Filiz Hocaoğlu'nun Atmacacılık terimleri ,Hasan Uzunhasanoğlu'nun Duduşu Nuri ve Sicalepeşi Destanları,İsmail Bucaklışı'nın Laz folkloründe düğün ve düğünle ilgili ritüeller, Laz halk dansları/ horonlar, Lazlarda imece kültürü, Lazcada söze dayalı çocuk oyunları, Osman Şafak Buyuklışı'nın Çelik Çomak başlıklı/ konulu yazıları yer almaktadır.

⁵⁸ Burada devletin yöredeki otoriteyi ve ekonomik kalkınmayı sağlamaktaki öncü girişimleriyle/çalışmalarıyla ulus devlet kimliğinin benimsenmesinde yörenin ekonomisinin devlete bağlı/bağımlı olarak yapılanmasının da öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Asım Zihnioğlu ile gerçekleştirilen söyleşide , Zihnioğlu,çay tarımının yörede konumlanmasından önceki öncü girişimleri şöyle ifade etmektedir:

Sovyet Devrimi'nin ardından, Karadeniz'de ticaret imkanlarının ortadan kalkması yoksulluğu derinleştirmiş ve eşkiya gruplarının çoğalmasına neden olmuştu. Bölgede otoriteyi sağlayıcı önlemlerin saptanması amacıyla Ankara'da 1921'de bir komisyon kurmuştu. Ardından dönemin Rize mebuslarının desteğiyle 1924 'de "Rize Vilayeti ile Borçka Kazasında; Fındık, Portakal, Limon, Mandalina, Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun" adıyla yürürlüğe girdi. Ancak bu kanun, kıyı şeridinde zaten XIX. yüzyıldan beri üretimi yapılan mandalina, portakal, elma gibi küçük çaplı üretim haricinde başarıya ulaşmadı. Ekonomik olarak asıl kalkındırılması gereken yerler köylerdi, ne var ki, Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki bu çabalar köylerin iktisadi durumunu düzelterek gelişkinliğe ulaşamadı. Yine de Gürcistan'ın Batum bölgesinde başarıyla yapılan çay ve portakal tarımı gözlemlenmiş, bu ürünlerin sınırın Türkiye tarafında yetiştirilmesi için koşulların yeterince uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda Rize'de bir araştırma istasyonu kurulmuş ve 1930'ların sonlarında Sovyetler Birliğinden büyük miktarda tohum ithal edilmesi için kaynak sağlanarak daha planlı çabalar gösterilmiştir. (Zihnioğlu,aktaran Bucaklışı,kaynak:www.lazuri.com)

Zihnioğlu, Çaykur dergisinde kendisiyle yapılan söyleşide yöre halkının çayla tanışmadan önceki üretim biçimlerini, ekonomik koşullarını ve çayla tanışma sürecindeki gelişmeleri ise şöyle dile getirmektedir:

O sıralarda ülkemizde kahve rağbette idi. Evlerde, kahvelerde çoğunlukla kahve içilir, çay pek kullanılmazdı. Örneğin 1938 yılında Türkiye'de 1 yılda tüketilen çay miktarı 800 ton kadardı. Nüfus başına düşen çay tüketimi ise yılda 50 gram idi. Hele Rize bölgesi insanları en az çay içenler grubuna giriyordu. Çay üretimi hakkında hiç bilgileri yoktu. Doğu Karadeniz'de halk ,çok engebeli bir arazide ve çok yağışlı bir bölgede bulunulması nedeniyle tahıl ve diğer tarım ürünleri yetiştirme olanaklarından yoksundu. Çoğu arazi bu yüzden işlenmez ve ekilmez halde doğal bitkiler ve eğrelti otları ile kaplı idi. Bazı taban yerlerde dere kenarında kızılbaş yetiştirilir, bununla yakacak ihtiyacı karşılanırdı. Çok engebeli olan bu bölgede toplu halde köy bulunmazdı. Herkes evini bir derenin veya tepenin bir yamacındaki arazinin yanına kurmuştu. Bu şekildeki evlerin yanındaki arazide çalı çırpıdan temizlenerek mısır tarlası haline getirilen küçük çaplı topraklarda aynı zamanda fasulye, kara lahana ve yemeklik kabak yetiştirilirdi. Üretilen mısır ise bazı evlerin 2-3 aylık bazılarının ise 4-5 aylık ihtiyaçlarına ancak yetiyor, geri kalanını satın almak zorunda bulunuyorlardı. Çarşamba ovasında yetiştirilen mısırın çoğu bu bölgede tüketilirdi. Dar ve sınırlı kıyı şeridinin bazı yerlerinde Mandalina ve az sayıda da portakal, fındık, üzüm yetiştirilmesiyle uğraşılırdı. Fakat bunların sayıları kısıtlı, üretim ise yetersizdi. Ancak hemen her evde beslenen, yetiştirilen birkaç inek bu aileler için süt, yoğurt ve tereyağı ihtiyacını karşılayan en kıymetli bir varlıktı. Fakat ele geçen az miktardaki tereyağı ev kadınlarının pazarlarda satabildikleri tek ürün oluyordu. Evlerde yağ ihtiyacı ise tereyağı parasıyla yine pazardan satın alınan kurutulmuş iç yağ ile karşılanıyordu. Bu yağ çoğu evlerde yemeklere lezzet veren tek kıymetli malzeme idi. Gurbetteki eş veya oğuldan gelen kısıtlı harçlık ile pazardan mısır, tuz, gaz, bulgur, makarna, seker, çarık, basma gibi en zaruri şeyler satın alınırdı. Pazardan alınan mısır v.s. kocaların, oğulları gurbette olan esler ve analar sırtına yüklenen sepetlerle köyelerine taşınırdı. Doğru dürüst sahil yolu yoktu. Köy yolları ise patıkaydı.. Bu yüzden genç, orta ve hatta ileri yastaki erkekler bile (Kasaba merkezindekiler hariç) gurbette idiler. Dar ve sıkışık ekonomik durumun yönettiği zor yaşam şartlarına rağmen haysiyet ve onurlarını her şeyin üstünde tutan bu bölge insanların en büyük desteği onların doğal olarak sahip oldukları yaşam için savaş, yaşam için dayanma yeteneğinden kaynaklanıyordu.Buna ek olarak bu bölge insanların iyiyi, doğruyu, ve yararlıyı seçebilme, kavrayış ve sezgi yeteneklerine sahip olmalarının payı da önemli bir doğal faktör idi. Topraklarının o sıralarda kendilerini beslemeye yetmemesi yüzünden Çarlık Rusyası, Romanya ve hatta Polonya'ya kadar uzanarak geçim savaşı veren bu insanlarımız topraklarında çay yetiştirebileceklerini söyleyen ve çayın üretme tekniğini öğretmeye çalışan genç ziraatçıların öğütlerini önce kuşku ile dinlemişler ise de kısa zamanda konunun önemini kavrayan ve o zamana kadar kızılbaş bile yetiştirilemeyen çalılıkları sökmeye buraları kendilerine tarif edilen ve örnekleriyle gösterilen setler haline getirmeye koyuldular. (Asım Zihnioğlu, Çaya Gönül Verenler, söyleşiyi gerçekleştiren:Dr. Muharrem Öksüz, Çaykur Dergisi, Sayı:8, 1987)

“1938 yılında işe başlayan Rize'deki Çay Teşkilatına başlangıçta güven duymayan halk çay ekimine yanaşmamıştır. Ancak devletin teşvik ve özendirmeleri ve çay tarımının kazançlı bir sektör olarak gelişmeye başlamasıyla birlikte güvensizlik ortadan kalkmış ve Rize merkezinden sonra 1950'den sonra kıyı boyunca ilçelerde de geniş çay tarlaları kurulmaya başlanmıştır”(Zihnioğlu,aktaran Bucaklışı,kaynak:www.lazuri.com)

Yörede Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra geliştirilen -her ikisi de birbiriyle ilişkilendirilebilen, birbirine bağlı- otorite sağlanması ve ekonomik kalkınma yönünde çeşitli düzenlemelerin, modernleşme süreciyle birlikte geleneksel tarımın değiştirilmesiyle yöre ekonomisinin ülke ekonomisine ve kültürüne eklemlenmesinin söz konusu olduğu görülmektedir. Yöre halkının çay tarımıyla tanışması süreci, modern ulus devlet yapısının ikame edilmesi ile ilgili devlet politikalarının aşamalı olarak devreye girmesi ile yakından ilgilidir. Çay tarımının yörede konumlanması bariz olarak üretim ve dolayısıyla çalışma biçimlerinin değişmesine yol açmıştır.

Kavramsal çerçevede,"Modernleşme arayışının gelenekselliğin yeniden canlanmasına da dayandığına ve ondan güç aldığına, yeni devletlerin (ulusların), özellikle siyasal otorite ve ekonomik kalkınma bakımından geleneği değiştirerek, ondan fazlasıyla yararlandıklarına" (Özbek, 1992, s: 41, aktaran Öztürk,M.2002)dair görüşe yer verilmişti.

Geleneğin değiştirilip, ondan yararlanılması, aslında geleneğin tamamen kaybolmadığına işaret etmektedir, bazen de yeni yapılanmalarla geleneğin icad edilmesine rastlanmaktadır.Yerel/geleneksel tarımın yöre halkının ihtiyacına yetebilen ve piyasaya açılmayan ürünlerinin, yöre halkının ekonomik refahını sağlayacak çay ile yer değiştirmesi sürecinin, sadece yöre halkı için değil ülke genelinde temel ihtiyaç maddelerinin hemen yanında yer alacak kadar çayın sevilmesi/ benimsenmesi ve adeta vazgeçilemez bir milli içecek bağlamında benimsenmesi geleneğin icadına bir örnek pekâlâ sayılabilir.

Çay tarımının yörede konumlanmasının bariz olarak üretim ve dolayısıyla çalışma biçimlerinin değişmesine yol açmasından başka, yörenin çay tarımından önceki kültürel yaşam biçiminin de büyük oranda değişime uğramasına neden olduğu anlaşılmaktadır.Ancak çay tarımının yörede konumlanmasının çayın hem yörede hem bütün ülkede kültürel gelenek bağlamında da benimsendiği tartışılmaz bir gerçek olarak görülmektedir.

İsmail Avcı Bucaklışı'nın⁵⁹ 'Lazlarda Sosyokültürel Değişim' başlıklı akademik çalışması (yüksek lisans tezi) sosyo- kültürel değişim sürecini ele alan bir çalışmadır. Yine akademik alanda Nilüfer Taşkın'ın 2011'de tamamladığı 'Representing and Performing Laz Identity: This is not a Rebel song!' (Laz Kimliğinin Temsil edilmesi ve Sunulması) adlı yüksek lisans tez çalışması sosyolojik bakış açısıyla Laz Kimliğinin yeniden inşasındaki faktörleri ve süreçleri anlamlandırmada dikkat çekici bir çalışmadır.⁶⁰

Taşkın'ın bu çalışmasından yararlanarak oluşturduğu makalesinde Lazlığın/ Karadenizliliğin bugün başka yeni hiyerarşiler üzerinden kurulduğu, kente gelen Lazların özellikle büyük şehirlerde dillerini ve kültürlerini özel alanda yaşadıkları ve modern sayılan toplumla kaynaştıkları, Laz kültür hareketinin çok kültürlülük söylemi içindeki yerinin kendi kültürel araçlarını yeniden üretebilecek araçlara sahip olmak ile ifade edildiği ve dil, kültür alanındaki vurguları ile ilgili olarak çerçevelendiği; tarihsel bir aktör olarak Kazım Koyuncu'nun özel alanın dili olan Lazcayı kamusal alana taşıması ve yerel değerlerle bir kent müziği icra etmesi"(Taşkın,2012,ss:179-191) gibi vurgular öne çıkmaktadır.

Taşkın,'Laz Fıkraları Üzerine' başlıklı makalesinde⁶¹ ise popüler kültür araçları ile Laz tiplemesinin nasıl oluşturulduğuna dair bir analiz sunmaktadır. Taşkın, bugünkü Karadenizli kimliğini domine eden Laz Fıkralarının, Lazlara ve Doğu Karadeniz'de yaşayan diğer halklara karikatür temsiliyetler vererek kendi temsiliyetlerinin önünü kapatmakta olduğuna" (Taşkın,2003)dikkat çekmektedir.

⁵⁹ Bu tez, İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda çalışılmıştır. İsmail Avcı Bucaklışı'nın makale ve yazılarıyla Laz Kültürüne uzun yıllardır katkıda bulunduğu ve birçok eserin de yayına hazırlanmasında emeğinin geçtiği bilinmektedir.

⁶⁰ Nilüfer Taşkın'ın yüksek lisans tezinin((Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü)verilerinden yola çıkarak yazdığı 'Laz Kimliği'nin Politik Sınırları'(Taşkın, 2012, s. 179) başlıklı makalesi/yazısı, Uğur Biryol'un derlediği,-birçok yazarın/araştırmacının değerlendirmelerinin ve eleştirel bakış açılarıyla derinlemesine analizlerinin yer aldığı- 'Karardı Karadeniz'(2012) adlı kitapta yer almaktadır.

⁶¹ Taşkın, bu makalenin 2003'te Mimar Sinan Üniversitesi'nde Yrd. Doç Dr. Meral Özbek danışmanlığında sunduğu "Laz Fıkraları ve Lazların Kentleşme Süreci" adlı lisans tezinin esas alınıp kısaltılarak yeniden yazılmasıyla oluşturulduğunu ifade etmektedir.

Alkumru da, önceleri Laz fıkraları denilen fıkraların Karadeniz fıkralarına dönüştüğüne; daha sonra Karadeniz fıkralarının 'Temel' adına bağlandığına dikkat çekerken(Alkumru 2005, s.148)Aksoylu ise "bilinen "Laz Profili" ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

"Halk dilinde kimine göre sivri zekalı, tez canlı, becerikli, çalışkan, şakacı ve bir o kadar da asabi karakter.. Kimilerine göre anlayışı kıt, geç anlayan bir karakter, Temel fıkralarının malzemesi. Karadenizli olmak Laz olmakla aynı sayılır. Laz olmak Karadeniz şivesi ile özdeşleşir. Cideyrum celeyrum diye konuşanlar Laz sayılır. Bu tanımlar çoğaltılabilir. Laz yapısı, Laz müteahhit vs. tanımları gelişigüzel yapılıyor. Bu tanımlar o kadar yaygınlaşıyor ki, televizyon dizilerine bile konu olabiliyor. Herkesin bildiği çok konuşan, geveze anlayışı kıt, gereksiz sinirlenen bir Laz tipi oluşturulup hâkim kınıyor. yani sonuç olarak bir halk karakteri eğlence ve dalga geçmek aracı olarak kullanılıyor. Lazların toplum olarak kendini hicvedebilen bir yapıya sahip olduğu gözleniyor. Eğer bir gocunmamız olacaksa o da doğru olanın bilinmemesi konusunda olabilir. Çoğunluk Lazlığı bölgesel olarak tanımlayıp, Karadeniz bölgesinde yaşayanların tamamına Laz der. Bazı yanlışlar tekrar edile süreç içinde kendine meşru bir zemin oluşturabiliyor. Bu zamana bağlıdır, yoksa hiçbir dönem Karadeniz tamamen Lazların olmamıştır. Peki neden tüm Karadeniz'e hiçbir zaman Gürcü denmemiş, Çerkes denmemiş, ismi(coğrafi) olarak Pontus denmemiş de Laz denmiş, Bunun yanıtı, ülkenin küçük bir bölgesinde yaşayıp, tüm bölgeye adını vermenin hüneri ve yeteneği Laz insanının yaşam aktivitesinde barınmaktadır"(Aksoylu, 2010,s.51-53).

Laz fıkralarının popüler kültürde yerel kültürel karakterden esinlenilerek yeniden üretilmesinde gerçekten yerel karakterin temsil edilip edilemediği veya ne ölçüde temsil edilebildiği (veya yansıtılıp yansıtılmadığı veya ne ölçüde yansıtıldığı) araştırma sorularımız arasında yer almaktadır. Bu temsiliyet ile Laz karakterinin/kimliğinin popüler kültürde orijinalinden farklı olarak üretilebilmesi, halk kültürünün oluşturulması ve bundan başka popüler kültürün⁶² biçimlendirilmesi bağlamında geleneğin icadıyla ilgili olarak değerlendirilebilir Yerel kültürde yer alan horonun halk kültürü içinde yereldekenden daha farklı düzenlemelerle yöresel halk oyunları içindeki sunumu da buna örnek olarak verilebilir.

Anlamın yeniden inşasında bir dizi kurgulayıcı etkenin/ bileşenin devreye girmesiyle, ya yereldeki gelenekten faydalanılıp ülke genelinde yeniden inşa edilen geleneğe aktarımın veya ülke genelinde kurgulanan bir yeni geleneğin yerel kültürlere aktarımının söz konusu olduğu söylenebilir. Bu bağlamda geleneğin icadının anlamın yeniden nasıl ve ne biçimde üretilmesinin istendiğiyle ilişkisi ayrıca dikkat edilecek bir husus olarak gözükmektedir.

⁶² Ayrıca bkz : 'Türkiye'de Yaşanan Modernleşme Süreci ve Anadolu Yerel Müzikleri' Okan Murat Öztürk (2002)SCAMüzik Vakfı, "21.YY Başında Türkiye'deMüzik Sempozyumu Bildirisi, Ankara

Geleneğin icadının özellikle “19. yy. sonlarında modernite kurgusuyla ulus devletlerin kuruluşunda ve/veya yapılandırılmasında kullanılmasından”⁶³ farklı olarak, geleneğin tarihsel süreçte göç etmesine/ aktarılmasına, kökenlerinin araştırılmasına veya kültürlerarası etkileşimle üretilen anlamlarına işaret ettiğini düşündüğümüz “momeyroslar” ile ilgili Samuilidis’in ‘Geleneksel Pontos Halk Tiyatrosu’ başlıklı doktora tezi çalışması ise modernitenin geri plana aldığı geleneksel kültürlere ilgi bağlamında yerel -küresel kültür yaklaşması/bağlantılılığı bağlamında değerlendirilebilir.

Samuilidis tarafından Yunanistan’da doktora tezi olarak hazırlanan orijinal adı ‘To Laiko Paradosiako Theatro Tu Pontu’(1991)olan ve ‘Geleneksel Pontos Halk Tiyatrosu’(1999) adıyla Türkçeye çevrilen çalışmanın önemi, yerli halkın oyunlarını topluca ele alıyor olmasından kaynaklanmaktadır (And,2003, s.12).

Samuilidis’in çalışmasında Kars’da, Bayburt’ta, Sürmene’de, Trabzon’da, Gümüşhane’de, Giresun’da Niksar’da, Bafra’da, Samsun’daki seyirlik oyunlardan derlenen ögelere yer verilmektedir. Araştırma, Pontos coğrafyasında yaşayan halkın seyirlik oyunları ile ilgilidir.

Samuilidis’in Helen kaynaklarında sıklıkla adı geçen ‘momoyerosların’⁶⁴ izini sürerek araştırmasını gerçekleştirmek üzere yola çıktığı anlaşılmaktadır. ‘Pontos’ yöresinde (D. Karadeniz’in coğrafi olarak eski ismi) elli beş temsil üzerinde toplumbilim ve tiyatro bilim bakışıyla sistematik bir çalışma yaptığını belirten Samuilidis’e göre bu çeşitlemeler geleneksel Helen halk tiyatrosunun en eski biçimleri olmalıdırlar ve bu tiyatro biçimini Pontos diyarı korumuştur.⁶⁵ (Samuilidis,1999,ss.11-18).

⁶³ Bkz. Habsbawn ve Ranger” Geleneğin İcadı”(2006)

⁶⁴ D. Karadeniz’in kıyılarında ve iç tarafındaki halkın burada çağlar boyunca ‘momoyerosları’ koruduğunu düşünen Samuilidis, 1922 ve 1923-24 mübadelelerinden sonra Pontos Rumlarının lehçelerini horonlarını, geleneklerini olduğu gibi “momoyerosları” da Yunanistan’a taşıdıklarını ifade etmektedir(Samuilidis, 1999,ss. 11-18).Samuilidis, Pontos lehçesinde ‘momoeros’ kelimesinin Dodokameo’da kılık değiştirmiş olanlara özgü; ayrıca mecazi olarak da genelde bir insanın kurnazlığını belirtmek amacıyla kullanılmakta olduğunu; yine momos’un mitolojide kınama tanrısı ile ilişkili olarak mimos, mim oyuncusu ile anlamında/ilişkili alaylı ve taklit içeren temsillere uygun kullanıldığını ve eski pandomimcileri anımsattığını belirtmektedir. (Samuilidis 1999, s.29)

⁶⁵ Pontos/ Pontus bir etnik kimlik/ etnisite adı değildir, antik dönemde coğrafi olarak bu yöreye verilen isimdir.

Birkan Yüksel, 'Bir Oyuncu olarak Doğa: Karadeniz Platolu Filmler' başlıklı makalesinde, sinemada geçmiş dönemlerde Karadeniz tiplemesine nasıl yer verildiğini ve son yıllarda Karadeniz platolu filmlerle gelen değişim sürecini değerlendirmektedir. Yüksel'in bu makalesinde doğayı bir 'oyuncu' olarak ifade etmesi yörenin kültüründe doğanın oynadığı role ilişkin bir gönderme yapması açısından dikkat çekicidir.(Yüksel, 2012, s: 375)

Birol Topaloğlu'nun 'Laz Müziğinde Destani Geleneği' başlıklı yazısında ise destani geleneğinden, bu geleneği icra eden mabiralardan (destan söyleyen kişi), Laz halk danslarının içeriğinden ve niteliğinden bahsedilmektedir. Topaloğlu, horonu ('oxoronu') detaylı olarak ele alırken; geçmişte tulumun Karadeniz'in batı yörelerinde de çalındığını ancak dinsel nedenlerle yasaklanıp unutturulduğunun söylendiğini (Topaloğlu,2012,s: 84,85) belirtmektedir.

Tulumun 1900'lü yıllara kadar Araklı Karadere vadisindeki Hemşin orijinli köylerde Bayburt' un kuzeyinde yer alan ve Trabzon'a komşu olan bazı köylerde ve 1923 mübadelesine kadar Rumlar tarafından da özellikle Maçka ve Kuzey Gümüşhane'de 1970'li yıllara kadar Holo boğazı köylerinde yoğun olarak çalındığı/kullanıldığı belirtilirken; bugün neredeyse bu bölgelerde bilinmediği, küçükbaş hayvancılığın terk edilmesiyle ve/veya daha çok dini sebeplerle unutulduğu dile getirilmektedir. (Picken, 1975, s. 547).

Yörede,"Tulum şişer, horon tutuşur." ifadesine karşılık halk arasında söylenen bir deyiş daha bulunmaktadır."Horon şişer, sarık baştan düşer". Bucaklışi'nin bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

"Horon bir başkaldırı olarak nitelendirilmiş din adamları tarafından ..Bu, o kadar etkili olmuş ki, belli bir yaşın üzerinde olanlar, hacca gidenler önce horon oynamamışlardır. Bazı durumlarda tövbe ettiği halde kendini tutamayıp horona katılan ve akabinde sakal kesenlere dahi rastlamak mümkündür. Halk arasında söylenen "tu/um şişer saruk baştan düşer" sözü horona karşı geliştirilen dinsel tepkiyi açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Yoksa horon, Doğu Karadeniz halklarının bir zamanlar dinsel ayinlerinde oynadıkları bir oyun muydu? "Lazlar, baharda ekime başlarken, sonbaharda hasat sonu, denize çıkmadan önce, savaş öncesi ve sonrasında "oxvame" adı verilen tapınma yerlerine gider, horon oynarlardı. Oxvame, köyün yüksek ve düz bir yerinde bulunurdu".⁶⁶ Bu ifadeler horonun dinsel tapınma biçimi olduğuna dair göstergelerdir. Sadece Lazlara özgü olmayan bu duruma, komşularında da rastlanır. Hemşinlilerin Ağustos ayında yayladan inişlerde kutladıkları Vartivor şenlikleri iyi bir misal teşkil eder." (Bucaklışi, 2011,s: 42)

⁶⁶ Bkz: Sabahattin Eyüboğlu, "Mavi ve Kara" (2009)

Martin Stokes 'Fındıklar ve Sazlar: Bir Karadeniz Vadisindeki Kültürel Değişime İlişkin Gözlemler'(1993) adlı çalışmasında Doğu Karadeniz bölgesinde sahil kesimi ve yayla bölgelerinde kültürün yaşanması arasında farklılıklar görüldüğünü ifade etmiştir. Stokes,sahil kesimlerinde şehirleşme ve dolayısıyla daha bozulan bir yapı olduğuna, yaylalara doğru/ yükseklerdeki yerleşimlerde folklorun daha zengin olduğuna dair izlenimlerinden de bahsetmiştir.

Çalışmasında, tulum(kayde) ve kemençe eşliğindeki horon oyunlarına yer veren Stokes, horon çemberinin içinde yer alan müzisyenler (kemençeci ve /veya tulumcu)ve çemberi oluşturan horoncuların uyumuna, grup dayanışmasının vurgusuna dikkat çekmiştir. Stokes, çemberin içinde yer alan tulumcunun, horon oynayanlarca 'müziğe edildiğine' dair ilginç bir ifadeye vermiştir.⁶⁷ (Stokes,1993,s:30,36)

⁶⁷Stokes'un buradaki duruma uygun bulduğu deyiş; Fransız etnomüzikolog Rouget'in kullandığı, "müzisyenler dans edenler tarafından 'müziğe' edilmektedirler"(..to employ Rouget's useful verb, we could say that the musicians are 'musicated' by the dancers(Rouget,1985)deyişidir (aktaran Stokes1993,s.36) Stokes'un makalesinde tulum ' kayde' terimiyle yer almıştır.Kayde/guda Lazcada tulum anlamındadır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklem:

Bu çalışma, araştırma konusuna yönelik anlamları veri toplama, analiz ve yorumlama süreciyle birlikte keşfederek derinden anlamlandırabilmek üzere niteliksel bir araştırma olarak derinlemesine görüşmeler yöntemi ile tasarlanarak gerçekleştirilmiştir.

Niteliksel araştırmanın amacı anlamak, 'araştırma faaliyetinin sonucu gerçekliği' olduğu gibi tanımlamak olduğundan, niçin sorusundan çok bu tip araştırmalar, ne ve nasıl sorularına odaklanmaktadır. (Holliday 2002:20-22,aktaran Kümbetoğlu, 2008, s.34).

Derinlemesine görüşmelerde araştırmacı, veri derleyebileceği örneklerle çalışır. Araştırmacı, araştırma probleminin temel önemdeki öğeleri hakkında fikir sahibi olan, deneyimleri olan, yaşantılarından bu öğeler hakkında bilgi oluşturabileceği kişileri örneğine dâhil etmek amacındadır. Rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniklerinin kullanılmasının nedeni, bu tip araştırmaların bir hipotez test etmekten çok, bir keşfetme, anlama çabasını içermesidir (Akşit, B., 2011).

Bu çalışmanın verileri, niteliksel araştırma yöntemi ile toplandığından evren ve örneklemden -niceliksel araştırmada olduğu gibi- söz etmek olanaklı değildir. Ancak; bu anlamda şu açıklamalar yapılabilmektedir:

Çalışma, 'Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüleri' konu edinmiştir. Çalışmanın anahtar kavramı 'oyun' olmaktadır. Oyun anahtar kavramı ile oyun ve kültür ilişkisini anlamlandırmak isteyen çalışma bu ilişkiyi Laz Kültürünü seçerek yapmıştır. Bir bakıma araştırmanın merkezdeki anahtar niteliğindeki kavramı oyun iken, bu anahtarla açılmak istenen, 'oyun ve kültür ilişkisini' ortaya çıkarmak üzere belirlenen kültür, Laz Kültürü; bu kültürü belirlenen merkez kavramla ilişkili olarak çalıştığımız araştırma alanı ise bu kültürün görüldüğü, üretildiği, yansıtıldığı, yaşatılmış olduğu ve/veya yaşatıldığı Fındıklı ilçesi olmaktadır. Araştırma alanı olarak Fındıklı'nın seçiminde öne çıkan iki etkenden ilki, araştırmacının Fındıklı'ya oluşu ve bu bağlamda belirlenen araştırma konusu doğrultusunda araştırmayı Fındıklı temelinde yapmayı tercih etmesi; alanda bulunma ve katılımcılara ulaşmadaki imkânlarını değerlendirmek istemesidir. Fındıklı'nın seçilmesindeki ikinci etken ise Fındıklı'nın kendisi gibi D. Karadeniz'in doğusunda

çoğunluğu Laz kökenli yerel halkın yaşadığı ve yerleşik halde bulunduğu Rize'ye bağlı Pazar, Ardeşen ve Artvin'e bağlı Arhavi, Hopa, Borçka ilçelerinin ortasında merkezi bir konumda olması ve bu coğrafi konumuna bağlı olarak kültürel anlamda da geçiş ve köprü olma özelliği ile ilgilidir. Fındıklı ile bu ilçeler arasında akrabalık bağları, ticari alışveriş, eğitim imkânları, kültürel faaliyetlere katılım vb. bağlamında çeşitli alanlarda yakın sosyo- kültürel/ ekonomik ilişkiler bulunmaktadır.

Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu Fındıklılı ve burada ikamet etmekte iken; buralı olup başka şehirlerde ikamet eden veya diğer saydığımız ilçelerde doğup büyüüp buraya gelmiş, yerleşmiş veya uzun yıllar burada yaşamakta olan kişiler de araştırmada yer almışlardır. Görüşülen katılımcı bilgileri ve görüşmelere katkıda bulunanlar ile ilgili kısa bilgilendirme tabloları eklerde yer almaktadır.Çalışmada Rize'nin Fındıklı ilçesinde 32 ve İstanbul'da 4 olmak üzere toplam 36 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler ile yapılan araştırma şu bağımsız değişkenler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

cinsiyet : Kişinin cinsiyeti (Kadın/Erkek)

yaş : Kişinin yaşına göre belirlenen hangi yaş aralığı grubuna dâhil olduğu

(17-27; 28-39; 40-52 ;53-66 ve 67 ve üstü yaş aralığı grupları)⁶⁸

Tez önerimizde araştırmanın kadın ve erkek(cinsiyet değişkeni)ve üç yaş grubu (yaş grubu değişkeni)üzerinden dörder katılımcı ile ($2 \times 3 \times 4 = 24$ kişi) gerçekleştirilmesi planlanmışken; görüşmelerin başlangıç aşamasında çeşitli yaşlardan kişilerle görüşmeler yapıldığında, beş yaş grubu üzerinden araştırmayı yürütmenin daha uygun olacağı izlenimi araştırmacı tarafından edinilmiştir. Her bir gruptan üçer erkek ve üçer kadın (6 kişi x 5 grup= 30 olarak) katılımı düşünülen yeni planlamaya göre ise, -bazı gruplar için planlanan görüşme sayısının altına düşülmesiyle, bazı gruplarda ise araştırmanın seyrine göre ve gönüllü katılımlar neticesinde- görüşme sayısının artmasıyla yeni bir değişiklik daha olmuştur.

⁶⁸ Örneğin 17-27 yaş aralığı; 17 ve 27 yaşındakiler dahil olmak üzere bu yaşlar arasındaki yaşları içine almaktadır. Yine örneğin 28 -39 yaş aralığı 28 ve 39 yaş dahil olmak üzere bu yaşlar arasındaki yaşları içine almaktadır.

Derinlemesine görüşmelerde yer alan katılımcıların değişkenlere göre dağılım tablosu görülmektedir:

Tablo no:1 Derinlemesine Görüşmeler Katılımcı Dağılımı

Yaş Aralığı Grupları	Kadın	Erkek	Toplam
17-27 yaş a. grubu	4	4	8
28-39 yaş a. grubu	4	2	6
40-52 yaş a. grubu	5	3	8
53-66 yaş a. grubu	2	5	7
67 ve üstü ya.grubu	5	2	7
Toplam	20	16	36

Görüşülen kişilerin yanlarında bulunan, görüşme sırasında söz alıp görüşmeye katkı sağlayan kişiler de araştırmada yer almış bulunmaktadırlar. (5 kadın ve 4 erkek görüşmelere katkıda bulunmuşlardır. bkz. ek : 2 tablo no :3)

2.1.1. Fındıklı İlçesi:

Fındıklı, Türkiye'nin Doğu Karadeniz yöresindeki, Rize'nin en doğusunda yer alan ilçesidir. Rize il sınırları içerisinde yer alan ilçe, doğusunda Artvin iline bağlı Arhavi, batısında Rize iline bağlı Ardeşen ilçeleri ile komşudur. Güneyinde Yusufeli, kuzeyinde Karadeniz yer almaktadır. 409 km² lik yüzölçümü içerisinde konumlanmış olan Fındıklı'nın, hem kıyı şeridinde(13km) hem kıyından içerilere doğru derinleşen dere boyunca uzanan vadilerde yerleşimleri bulunmaktadır. 2011 nüfus sayımına⁶⁹ göre yaklaşık 16000 nüfusu olan Fındıklı'da sahil kesimindeki yerleşim alanları oldukça kısıtlıdır. Doğu Karadeniz'in kıyı şeridinden itibaren-kıyıya yakınlığı yöreden yöreye değişen- dik yamaçların yükseldiği ve çok sayıda dereler ile yarılan vadilerden oluşan bir coğrafi yapısı bulunmaktadır. Fındıklı ilçesinde de bu coğrafi yapıya uygun olarak yerleşimlerin çoğu vadilerdedir; kıyı şeridindeki yerleşim ise yöredeki diğer ilçelerinkine göre daha da kısıtlıdır, çünkü dik dağlar Fındıklı ilçesinde kıyı şeridine oldukça yakındır.

⁶⁹ 2011 nüfus sayımına göre toplam nüfus: 15927, merkez nüfusu 9843, köy ve belde nüfusu 6084, nüfus kaynağı TÜİK 1980 yılındaki genel nüfus sayımı bilgilerine göre ise köy nüfusu 10310 iken merkez nüfusu 5463 idi('Fındıklı' kitabını hazırlayan Hamdi Yazıcı s. 9, Karadeniz matbaası,1984).Buradan anlaşıldığı üzere köy nüfusu daha çok iken, merkezdeki nüfusta artış olmuştur.

Fındıklı'da, ilçe merkezi yerleşimleri sahil kesiminde ve/veya vadi boyunca akan derelerin denize ulaştığı alanlardaki kısıtlı ve nispeten daha düz olan yerlerde mümkün olabilmıştır. Fındıklı, D.Karadeniz'in derelerle⁷⁰ yarılan vadilerinden üçünün oluşturduğu vadiler arasında doğusunda Sumle(Sümer) deresi, batısında Arılı deresi ve ortada Çağlayan deresinin verimli vadilerinde konumlanmıştır. İlçe merkezi ise, Arılı ve Çağlayan dereleri ve dere yatakları arasında kurulmuştur. Fındıklı ilçe merkezinden güneye doğru bu üç büyük derenin diğer derelerle ve dolayısıyla vadilerle karşılaşmasıyla, çeşitli vadilerde birçok köye ulaşılmaktadır.

Fındıklı, adını bol miktarda üretilen ve halkın çay tarımından önce başta gelen geçim kaynağı olan fındıktan almıştır.Küçük bir nahiye(bucak) iken 1947 yılında ilçe olan Fındıklı'nın eski adı Vitze(Viçe) idi. İki dere (Çağlayan ve Arılı) arasında yer alan ilçe merkezinden dolayı Çifte dere de denilmesi düşünülen ilçe isminin Fındıklı olmasında karar kılınmıştır.

Fındıklı'nın tarihi ile ilgili kısa bir bilgilendirme verilmektedir:

1486 tarihli tapu tahrir defterlerinde adına rastlanan Viçe'nin bu yıllarda Arhavi'ye bağlı iki zeamet⁷¹ biri olduğu belirtilmektedir. 1886 yılına kadar karye (köy ve nahiye arasında idari birim) olan Viçe,1877 yılında Hopa'ya bağlı bir nahiye(bucak) statüsünü aldı. Bu tarihte nahiyede Jandarma Teşkilatı kurulmuştu ve Rüştüye Mektebi açılmıştı. Bu tarihlerde adı 'Gavra' olarak geçmektedir..1876-1877 Osmanlı- Rus savaşından sonra Berlin antlaşması ile 3 Mart 1878'den sonra Batum Ruslara bırakılmıştı.Bu gelişme sancak merkezinin Batum'dan Rize'ye taşınmasına neden olmuştur.1867 yılında belediye teşkilatı kurulan Rize sancağın yeni merkezi olmuştu.'93 harbi' sonrasında zorunlu olarak büyük göçte yöreden ayrılanlar olmuştur. 1. Dünya savaşı sırasında da ikinci bir göç gerçekleşmiştir.⁷² Şubat 1916'da Rus işgaline uğrayan Viçe, Brest-Litovsk antlaşmasından sonra işgalden kurtulmuştur(11 Mart 1918) Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni bir idari teşkilatlanmaya gidildi. Sancak teşkilatı kaldırılıp, yerine vilayetler kuruldu. 1933 yılında bu i Rize ve Artvin vilayetleri birleştirilerek Çoruh vilayeti kuruldu. 1936'da yeniden bir değişiklikle Artvin Hopa kazasıyla birlikte eski statüsünde vilayet oldu. Böylece Hopa'ya bağlı bir nahiye(bucak) olan Fındıklı tekrar Artvin'e bağlanmış oldu.1948 yılında belediye teşkilatı kurulan ilçe, Kasım 1953'de Rize İline bağlanmıştır⁷³.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli halkın yüzde doksanını Lazların, yüzde onunu Hemşinlilerin oluşturduğu belirtilen Fındıklı'da günümüzde çoğunluk olarak yine

⁷⁰ D.Karadeniz yöresinde, ırmak veya nehir tanımlamasından farklı olarak akarsulara,-büyüklüğüne rağmen- 'dere' denmektedir.

⁷¹ Osmanlı tımar sisteminde geliri 20.000 ve 99.999 akçe arasında olan dirliklere zeamet adı veriliyordu (Orhan Naci Ak- Rize Tarihi (2000) alıntı: Fındıklı kitabı, s.14).

⁷² '93 Harbi' sonrası büyük göçte(Didi Muhaciroba)Lazlar çoğunlukla Akçakoca, Düzce, Hendek, Adapazarı(Sakarya), Sapanca,Yalova , İstanbul il ve/veya ilçelerine yerleştiler. 1. Dünya Savaşı'ndaki göç süreci birkaç sene sürdü. Bu göçte de batıya doğru yerleşenlerin olduğu gibi birkaç sene sonra köyelerine dönenler de olmuştur. Muhacirlik yılları diye anılan bu yıllarda yörelerinden ayrılanlar arasında geri dönenler olduğu gibi, dönmeyip göç ettikleri yerlerde yerleşenler de bulunmaktadır.

⁷³ T.V.Başbakanlık Tanıtım Fonu katkılarıyla basılan , yayın kurulu başkanlığını Yücel Yıldırımka'ya'nın yaptığı Fındıklı'yı tanıtım kitabından, 'Fındıklı İlçesinin Yakın Tarihi'konu başlıklı bölümden alıntı yapılmıştır. Kitabın alıntı yaptığı kaynak, Osman Naci Ak'ın 'Rize Tarihi'(2000) adlı eseridir.

Lazların yaşadığı ancak bu oranda sürekli yaşayanlar anlamında bir azalma olduğu aşikârdır. Karadenizli olup Laz Kökenli olmayan ve özellikle yarıcılık için buraya gelip yerleşmiş birçok aile olduğu gibi mevsimlik olarak çay tarımı veya inşaat işlerinde çalışan diğer yörelerden gelen kişilerden sürekli burada yaşamaya başlayanlar da vardır. Yerli halkın büyükşehirlerde yetişmiş yerleşmiş aileleri özellikle yaz dönemlerinde yörelerini ziyarete gelmektedirler. Emekli olduktan sonra buraya dönüp yerleşenler veya yılın yarısını burada yarısını diğer yerleşimlerinde geçirenler de bulunmaktadır.

Günümüzde, kıyı kesiminden vadilere doğru ve vadiler boyunca tepelerde çay tarımı yapılmaktadır. Vadi derinliği arttıkça ve tepeler yükseldikçe ormanlar ve daha yüksek kesimlerde ise otlaklar ve yaylalar bulunmaktadır.

Yörenin yağışlı olan ikliminin etkisiyle sahilten Kaçkar dağlarının karlı doruklarına kadar yeşilin her tonuyla karşılaşılan ilçede, çay ve fındık bahçeleri, çam ormanları kızılağaç, kayın ağacı, kestane ve karaağaç kaplı ormanların yanı sıra endemik⁷⁴ bitki çeşitleri de bulunmaktadır. Yöre, orman ağacı boyutlarına ulaşan meyve ağaçları (armut, kiraz, ceviz, elma, erik, incir, hurma ve karayemiş) ile de dikkat çekicidir. Yöre halkı doğal koşulların izin verdiği ölçüde çay ve fındık tarımı, meyvecilik, balıkçılık, tatlı su ürünleri üreticiliği, arıcılık ve hayvancılık (yaylalarda) ile uğraşmaktadır ve geçimini sağlamaktadır. 1952'den sonra çay tarımıyla⁷⁵ tanışan ilçede, bu tarihten önce geleneksel tarım daha yaygındı.⁷⁶ Tarım ve hayvancılık dışında kereste ve orman ürünleri ticareti ile birlikte tekne ve kayık yapımı da önemli olmakla birlikte eskiye oranla çok daha az yapılmaktadır. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra ticaretle uğraşmaktadır, küçük sanayi zanaatçılık⁷⁷ dokumacılık, esnafılık, fırıncılık vb. önemlidir. Fındıklı, doğal güzellikleri, vadileri ve yaylaları, göletleri, alabalık çiftlikleri vb. yerel mimari yapıları ile dikkat çekmektedir. Günümüzde, yöreye özgü eski ahşap evlerin, dolma-taş mimarisi ile yapılmış eski konakların, eski serenderlerin⁷⁸ vb. eski yapılarının korunarak restore edilmesi ve/veya modernize edilerek yeniden yapılandırılmasına dair çalışmalar

⁷⁴ Endemik bitki örtüsü: Bulunduğu bölgenin ekolojik şartları yüzünden yalnızca belirli bölgede yaşayan/yetişen, yöreye özgü bitki türü(<http://tr.wikipedia.org>)

⁷⁵ Fındıklı'da 1952 yılında çay ekimi yapıldıktan sonra altı yıl ilk hasadın yapılması beklenmiştir. Geleneksel üretimden hemen vazgeçmeyen yöre halkı ilk yıllarda deneme mahiyetinde küçük bahçeler kurarak çay üretimine başlamışlar daha sonra verim alındığı görülünce daha geniş arazilere (tepelere ve yamaçlara dâhil) büyük oranda çay ekimi yapılmış ve geleneksel ürünlerin gün geçtikçe ekimi/üretimi azalmıştır.

⁷⁶ Günümüzde organik tarım projeleri, sürdürülebilir çay tarımı projeleri, eski yerel/yerli halkın doğal olarak uyguladığı yöntemleri yöre halkına tekrar anımsatmakta ve/veya gerekli düzenlemelerin yapılmasında farkındalık yaratmaktadır.

⁷⁷ Marangozluk, yapı ustalığı, demirci ustalığı usta-çırak ilişkilerinin devam ettiği zanaatlerdendir

⁷⁸ Serenderler, dört direk üzerine kurulu küçük kırsal mimari yapılardır. Altı tamamen boş olan bu yapılar mısır vb. ürünleri saklamak ve korumak için iklim ve coğrafi koşullar göz önünde bulundurularak inşa edilen yapılardır. Ambar işlevindeki bu yapılara yabanılının çıkamaması için direklerin üzerinde ağaçtan tekerlekler bulunmaktadır.

yapılmaktadır. Fındıklı yöreye özgü çeşitli festivallere ve şenliklere sahne olmuştur.(Altın Deniz, Gümüş Dere Festivali gibi) Günümüzde ise bazı köylerinde devam eden geleneksel festivallerden(örneğin Derbent festivali) başka, ilçe merkezinde son yıllarda 'Fındıklı Uluslararası Tulum Festivali' ve 'Viçe Sanat ve Kültür Şenliği' düzenlenmektedir.

2.2. Verilerin Toplanması İşlemi:

2.2.1. Veri Toplama Yöntemleri/ Derinlemesine Görüşmeler:

Bu araştırmada verilerinin toplanmasında temel olarak, niteliksel araştırma yöntemlerinden 'derinlemesine görüşmeler' yöntemi uygulanmıştır. Araştırma, alanın içinde olup, görüşülen kişilerle birlikte konuya dair anlamları keşfetmek üzere yol alınması ve alandaki gözlemlerin, yapılan anlam keşiflerinin ve toplanan verilerin derin analizi ve anlamlandırılmasını sağladığı için sosyal gerçekliği anlama çabasına katkı olarak, 'niteliksel bir alan araştırması' olarak tasarlanmıştır. Araştırma niteliksel araştırmanın önemli bir tekniği olan derinlemesine görüşmeler tekniği uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Niteliksel araştırma, yorumsamacı sosyal bilimin araştırma yöntemidir.Gözlem imkânı sınırlı olan niceliksel araştırmalardan farklı olarak niteliksel araştırmalar gözlem imkanı sağlayarak gerçek bilgiye ulaşılabilmeyi mümkün kılmaktadır.Niteliksel araştırma,insan davranışının birbiri ile iç içe olan(contextual) yanları ile ilgilenir; hissetmeyi, dokuyu anlamayı ve nüans eklemeyi sağlar.Derinlemesine görüşme tekniği ile, doğrudan gözlemlenemeyen, davranışlara yansımayaabilen, ancak belirli bir süreç içinde ortaya çıkabilecek anlamlara, niyetlere, beklentilere bakılarak bireylerin dünyalarını nasıl oluşturduklarını, dış dünyaya ilişkin algıları ve kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyma fırsatı yakalanabilir. Derinlemesine görüşmeler, araştırılan konu etrafında bireylerin görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmayı amaçlayan bir tekniktir. Derinlemesine Görüşmenin karşılıklı öğrenme ve deneyim paylaşma süreci olduğu unutulmamalıdır”(Akşit, B.,2011).

Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulmasını dinlenmesini, cevapların kaydedilmesini ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar. Nitel verilerin toplanmasındaki yöntemlerden başlıcaları, enformel sohbet tarzındaki görüşme, rehber görüşme formu ile yapılan görüşme ve standartlaşmış açık uçlu sorularla yapılan görüşme yöntemleridir (Kümbetoğlu,1998,s.71, 73).

Araştırmada derinlemesine görüşme biçimlerinden 'rehber bir görüşme formu' ile yapılan görüşme yöntemi uygulanmıştır. Bu formda katılımcılara yöneltilecek soru öbekleri ve/veya konu başlıkları belirlenerek, görüşmeler süresince araştırmacıya rehberlik etmesi sağlanmıştır.

Görüşme formu, görüşme süresince görüşmecinin başvuracağı bir kontrol aracıdır. İncelenen konunun ilgili boyutlarının kapsandığı bu form, bir anket formu değildir. Herhangi bir yapılandırılmış biçimden çok, soruların ardılığının her görüşülen için değiştiği esnek bir rehber formdur (Kümbetoğlu,1998, s.75).

Araştırmanın ön hazırlık aşamasındaki süreçte rehber formun da hazırlanması için araştırmacının konuya ilişkin ön çalışması olmuştur. Böylelikle katılımcılara yöneltilecek soru öbekleri ve/veya konu başlıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın tasarımında "öz, biçim ve üslup, kapsam ve ardılık" dikkat edilmesi gereken hususlardır.(Akşit,2011)Araştırmanın tasarımında "konunun özünde temel olarak neyi bilmek istediğimiz, bilmek istediğimizi ortaya çıkartıcı soruların oluşturulması , soruların konunun kapsamından dışarı çıkmaması ve soruların sıralanışında mümkün olduğunca ardılığının olması" hususlarına dikkat edilmiştir.

Görüşmeci, görüşme ortamına ve görüşülene göre soruların dizinini, soruluş biçimini değiştirebilir. Görüşmeci belirli bir alanda serbestçe bir konuşma başlatabilir ve konunun akışı içinde sorularını sorabilir, fakat daha önceden belirlenmiş konu başlıkları ve sorulara odaklanarak bu sohbeti sürdürür (Bell, 1999,aktaran Kümbetoğlu, 2008,s.75).

Bu bağlamda araştırmacı, rehber form eşliğinde görüşmelerini yürüttüyse de,alandan planlanmayan ancak doğaçlama gelişen bir sohbet sırasında sohbet alanının görüşmesine uygun konuma getirebilmiş veya görüşmenin ortamına göre ve/veya görüşülen kişinin sohbet tarzında daha rahat ettiğini gözlemleyerek vb. sebeplerle görüşmeyi serbest olarak başlatabilmiş,katılımcıyı konunun içine'yaklaştırarak/ısındırarak' dâhil edebilmiş ve/veya görüşülen kişilerin bir kısmında bazı soruları sormamayı yeğlemiş bulunmaktadır.Rehber form bu gibi durumlar dâhil her görüşme için rehber olma özelliğini koruyarak araştırmacıya ışık tutmuştur. Ancak araştırmacı görüşmelerin hemen hepsinde görüşmelerin akışında açıklık, samimiyet sağlayan sohbet tarzını korumaya özen göstermiştir. Bu anlamda görüşmelerin rehber görüşme formu ışığında yürütüldüğü ve akış olarak da sohbet tarzında yürüdüğü söylenmelidir.

2.2.2. Veri Toplama Süreci:

Araştırmanın konusunun belirlenmesi ile birlikte araştırmanın sistemli bir şekilde yürütülebilmesi için öncelikle bir zamanlama çizelgesi ve iş planı hazırlanmıştır. (bkz. ek:4) 2011 ilkbaharında tez danışmanı ile birlikte belirlenen tez konusuna ilişkin olarak tez önerisi için çalışmalara başlanmıştır. 2011 yazında alandaki (Rize'nin Fındıklı ilçesinde) gözlem ve keşif sürecinin de ışığında hazırlanan tez önerisi Ekim 2011'de T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne teslim edilerek onay alınmıştır. Bu tarihten hemen sonra, görüşme çerçeveleri hazırlanarak, rehber görüşme formundaki soru öbekleri/ konu başlıkları daha belirgin hale getirilmiştir. Araştırmacının alan çalışması için Fındıklı'ya geliş zamanlaması 2012 bahar aylarının başı olarak planlanmışken, bu tarihin ertelenmesi söz konusu olmuştur. Bu bakımdan araştırmacı alandaki çalışmalarının büyük bölümünü kapsayan Fındıklı'daki görüşmeleri gerçekleştirene kadar, ulaştığı yeni kaynak kitapları ve literatür bilgilerini okumaya ve incelemeye bu dönemde devam etmiştir ve araştırmanın giriş bölümünün bir kısmını ele alarak tezin yazım çalışmasını başlatmıştır. Bu dönemde, İstanbul'da bulunan dört katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmacı Mayıs ayı başında Fındıklı ilçesindeki çalışmalarına başlayabilmiştir.2012 Ağustos ayı sonuna kadar alanda bulunan araştırmacı otuz iki kişi ile görüşerek, toplamda otuz altı kişi ile görüşmeleri tamamlamıştır.

2.2.2.1. Veri Toplama:

Araştırmada rehber görüşme formu ile ve sohbet tarzında derinlemesine görüşme yöntemleri uygulanmıştır. Bu görüşmeler, Laz kökenli yerel halktan kişilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, katılımcıların belirlenmesinde 2011 yaz aylarındaki ön hazırlık çalışmalarının faydasını görmüştür. Bu dönemde iletişime geçilen kişiler ile ve 2012 yaz aylarında da alanda yeni tanışılan ve görüşülmesi önerilen kişilerle görüşmeler tamamlanmıştır.

Alandaki çalışmalar, 20 kadın ve 16 erkek ile toplamda 36 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek Ağustos ayı sonunda tamamlanmıştır. Ayrıca alanda çalışmalar sürerken anlatımlarıyla bulgulara girebilecek önemde katkıda bulunanlar da (görüşülen kişilerin yanlarında olanlar) olmuştur.Görüşmelere katkıda bulunan 5 kadın

4 erkek toplam 9 kişi ile birlikte, bulguların içinde 45 kişinin ifadeleri bulunmaktadır. Görüşmeler katılımcıların da uygun buldukları, rahat ettikleri mekânlarda(evlerinde, evlerinin bahçelerinde ve/veya buldukları işyerlerinde veya çay bahçelerinde yapılmıştır.

Görüşmeler öncesinde kişilerle tanışma yaşanmıştır ve karşılıklı kısa bilgilendirme yapılmıştır. Böylelikle hem araştırmacı katılımcı hakkında kısaca bilgilenmiş; hem de katılımcı, araştırmacı,araştırmanın niteliği, konusu ile ilgili bilgilenmiştir.Görüşmelerde genel olarak görüşme çerçevesinde/ rehber görüşme formunda hazırlanan temel soruların yöneltilmesine dikkat edilmekle beraber, bazı görüşmelerde kişinin bilgi aktarımına tarzına, konuyu kavramasına, iyi bildiği, yoğunlaştığı konulara uyan sorularda daha çeşitli bilgiler verebilmesine göre bazı sorular eklenerek sorulmuştur ve/veya bazı sorular sorulmamıştır. Görüşmenin seyrine göre takip ve deşme soruları da farklı olarak yöneltebilmiştir.

Sorulara verilen yanıtlara göre toplanan veriler analiz edilmek üzere ön bir gruplandırmaya tabi tutulmuşlardır. Görüşmelerin tamamına yakını ses kaydına alınmıştır. Bunun için görüşme öncesinde katılımcılardan izin alınmıştır. Katılımcılardan bir kişi görüşmenin ses kaydına alınmasından çekinmiş, bu görüşüne saygı duyularak söz konusu görüşme not alınarak gerçekleştirilmiştir. Ses kaydına alınmayan, not alınarak gerçekleştirilen bazı görüşmeler araştırmacının planlamadığı şekilde doğaçlama olarak geliştiğinden, araştırmacının yanında ses kayıt cihazı bulunmadığından not alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin her biri ister ses kaydına alınmış olsun, ister not tutularak kayda alınmış olsun, çözümleme (ses kaydına alınanlar için) ve düzenleme (notların düzenlenmesi) yapıp, gözlem notları da dikkate alınarak senaryo haline getirilerek yazılmıştır. Metinler çözümlenirken katılımcıların konuşmalarının olduğu gibi aktarılmasına ve ifade biçimleriyle birlikte yansıtılmasına dikkat edilmiştir.Her görüşme sonrası görüşme ile ilgili bilgiler senaryolaştırılmış çözümleme metni ile birlikte kütük geliştirme formlarına kaydedilmiştir. Verilerin bu şekilde toplanmasından sonra veri analizleri yapılmıştır.

2.2.2.2. Veri Analizi:

Veri toplama aşamasında gerçekleştirilen ses kayıt çözümlenmeleri ve/veya notların metin haline getirilmelerinden ve kütük geliştirme formlarının her bir görüşme için hazırlanması aşamasından sonra veri analizi formlarının hazırlanmasına geçilmiştir. Veri analizi sürecinde ise, öncelikle metin haline gelmiş çözümlenmelerin titizlikle

gözden geçirilip, önemli vurguların öne çıkması sağlanmıştır. Her bir görüşmenin veri analizinde, görüşmedeki önemli cümleler/sözler gerektiğinde tırnak içine alınarak belirtilmiştir ve önemli vurguların altı çizilmiştir. Veri analizlerinde katılımcılar tarafından söylenen ve değerlendirmeye alınacak önemde cümleler katılımcılara referans verilerek belirtilmiştir. Verilerin elekten geçirilerek bu şekilde seçilmesi ve düzenlenmesi bulgulara yönelik ön değerlendirmelerin ortaya çıkmasında ve bulgu başlıklarının belirlenmesindeki önemli süreçlerden biri olmaktadır.

Her bir görüşmedeki verilerin değerlendirilerek analizlerinin yapılmasından sonra, veri analizlerinin tamamı bulguların hazırlanmasına yönelik tekrar gözden geçirilerek bulgulara girecek düzende gruplanmak üzere tekrar değerlendirmeye alınmışlardır. Bulgular belli başlı dört ana başlıkta ve bu başlıkların ara başlıkları altında gruplandırılmışlardır. Böylelikle araştırmanın bulguları oluşturulmuş ve bulguların tartışılması mümkün olmuştur. Bulgular ve tartışma bölümünden sonra, araştırmanın sonuçlarının belirtilmesi ve önerilerinin sunulmasıyla çalışma tamamlanmıştır.

2.3. Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Nasıl Aşıldığı Üzerine:

Niteliksel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşmeler ile gerçekleştirilen araştırmada, araştırmayı aksatacak ciddiyette sorunlarla karşılaşmamıştır.

Ancak araştırma sürecini etkileyen zamanlama sorunlarından ve mecburiyetten kaynaklanan uygulamada karşılaşılan aksaklıklardan bahsetmek mümkündür. Araştırmacının zamanlama planına göre İstanbul'daki dört görüşme sonrasında alan çalışmasının büyük bir bölümünün gerçekleşeceği Fındıklı'ya geliş zamanı 2012 kış sonu bahar başlangıcı olarak planlanmışken, bu tarih Mayıs başına ertelenmiştir. Bu gecikme, görüşmelerin ve çözümlenmelerle birlikte veri analizlerinin hazırlandığı sürecin oldukça yoğun geçmesine sebebiyet vermiştir(dört aylık zaman dilimi) bu sebeple tezin yazım aşamasında da gecikmeler yaşanmıştır ve tez enstitüye Mayıs 2013'de teslim edilebilmiştir.

Katılımcıların birçoğu ile iletişime geçmek sorun olmamıştır. Evlerde evlerin bahçelerinde yapılan görüşmelerde ses kayıtları daha net alınmış ve dolayısıyla çözümlenmeleri de daha rahat yapılmıştır.Çay bahçelerinde veya işyerlerinde, görüşülen kişinin yanına iş durumu veya selamlaşma amaçlı gelen kişilerin de geri çevrilmemesine dikkat edilerek görüşmede dolayısıyla kayıta süreli duraklamalar olabilmektedir. Bu kısa süreli duraklamalardan sonra görüşmeye ve kayıt alınmasına devam edilebilmiştir. Katılımcıların yanında bulunan veya yanlarına gelerek görüşmeyi

dinlemek isteyen kişilerin bazen araya girerek görüşmeye katılmaları hoşgörülle karşılanmıştır. Bu kişilerden bazılarının söz almaları ile görüşmeye katılmaları, görüşmeye katkılarını da getirmiştir. Bu katkıların olumlu yönde olduğu gözlemlenerek araştırmacı tarafından bulgulara girebilecek önemde olanlar not edilerek dikkate alınmıştır.

Görüşmelerin süresinde belli standartta veya ortalama bir süre yakalanmamış olup, bazı görüşmeler, diğer bazılarına göre daha kısa süreli olabilmektedir.(20dk-30 dk) Uzun olan görüşmeler de 35 dk,40-45dk, 1 sa,1.5 sa, 2.5 sa. gibi süreleri ile birbirleri arasında değişiklik göstermişlerdir. Görüşülen kişilerden görüşme öncesinde 'görüşmenin ses kaydına alınması için gerekli izinlerin alınmasına' dikkat edilmiştir. Araştırmacı, görüşmeler ses kaydına alınsa da görüşme ile ilgili gözlem notlarını tutmaya dikkat etmiştir. Bazı görüşmelerin uzunluğu nedeniyle ve bir yandan da görüşmeler devam ettiği için hemen akabinde çözümlenmeleri mümkün olamayabilmektedir. Bu bakımdan alanda tutulan notlar araştırmacıya görüşmeye özgü dikkati çeken durumları (görüşmenin atmosferi, katılımcı sözleri, tavırları, mimikleri vb.) anımsatması açısından da faydalı olmuştur.

Araştırma, niteliksel araştırmanın özüne ve mantığına, niteliksel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşmelerin kriterlerine uygun olarak tamamlanmıştır. Niteliksel araştırmalar, gerçeği olduğu gibi yansıtma prensibine göre araştırmayı yürütmektedirler. Niteliksel araştırma bunu yaparken disiplinlilik ve esneklik arasındaki dengeyi sağlamayı ,-hem kendi özelliğinden dolayı hem de araştırmacının etik kriterlere verdiği değer nispetinde- mümkün kılmaktadır.

Görüşmelerin güvenilirliği ile ilgili ise herhangi bir güçlükle karşılaşılmamıştır. Çalışmada görüşmeler veya görüşme mekânları açısından resmi bir kurumdan izin almak gerekmemiştir.Görüşmeler gönüllülük esasının hakim olduğu ve korunduğu, karşılıklı saygı ve nezaket kuralları içinde, samimi ve içten bir atmosfer içinde gerçekleştirilmiştir. Böylelikle görüşmeler araştırmacı ve görüşülen kişiler açısından güven verici bulunmuştur. Araştırmacı güvenli, verimli, bereketli bir alan çalışmasının gerçekleştiğine kanidir. Alan çalışmasının niteliksel araştırma yöntemiyle uygulandığı ve tamamlandığı bu çalışmada, alandan edinilen bilgiler, değerli bilgi aktarımları ve anlamlandırmaları ile analiz edilerek, bulgulara taşınıp tartışılıp değerlendirilerek yeniden anlamlandırılmış, sonuçlara ve önerilere doğru yol alınmıştır. Araştırmacı bütün katılımcılara müteşekkirdir.

BÖLÜM 3

BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden toplanan verilerin analiz edilmesiyle ve düzenlenmesiyle oluşturulan bulgular yer almaktadır. Araştırmanın bulguları dört ana başlık etrafında toplanmıştır.

İlk olarak “Yerel halkın oyun kavramına yönelik tanımlamaları ve algıları” üzerinde durulmuştur; ikinci ana başlıkta çocukluk gençlik ve yetişkinlik dönemindeki oyunlardan ve bu oyunların niteliğinden yola çıkılarak kültürün içinde faaliyet olarak oyun örtük olmayan açık konumuyla ele alınmıştır. Üçüncü ana başlıkta ise kültürden yola çıkılarak oyunun kültürel yaşam aktivitesiyle iç içe olan örtük ancak etkin konumu üzerinde durulmuştur. Dördüncü ana başlıkta, ‘süreklilik, değişim, dönüşüm ve yeniden üretim kavramları göz önünde bulundurularak, oyunlara ve oyun- kültür ilişkisine modernite ve küreselleşme ile bağlantılı sosyo-kültürel değişimler süreci üzerinden bakılmıştır.

3.1. Yerel Halkın “Oyun” Kavramı ile İlgili Tanımlamaları ve Oyunun Algılanışı:

Bu başlık etrafındaki bulguları ortaya çıkartan konu başlıkları/soru öbeği; ‘Oyun deyince ilk olarak ne aklınıza geliyor? Sizce oyun neyi içermektedir, neyi içermemektedir? Oyunun önemi ve işlevi nedir?’ gibi sorulardan oluşmuştur. Oyun kavramına yönelik görüşlerin alındığı bu soru öbeği, oyunun ne ifade ettiği, nasıl algılandığı ve oyunun niteliğinin belirlenmesi açısından başlangıç soru öbeği olarak belirlenmiştir.

3.1.1. Oyunun Tanımlanmasına ve Algılanmasına Yönelik İlk/Ön Vurgular:

Oyun deyince, ilk olarak çocukluk döneminin akla geldiğinin belirtilmesi, oyunun ilk olarak çocuklukla ve çocuk oyunları ile ilişkilendirildiğine işaret etmektedir:

- “Oyun denince aklıma ilk olarak çocukluğum geliyor..Çocukluğumda geçirdiğim vakitlerim geliyor yani bir anda böyle eskiye dönüş yapmış oluyorum çocukluk çok güzeldi, çok eğlenceliydi yani unutulmayacak bir çocukluktu.”(1.1K, 23)
- “Oyun bizim için gençlikte yani çocuklukta çok büyük bir olay olarak geçer. Evden kaçıp hani oyun oynamak arkadaş edinmek o oyun esnasında çok arkadaş ediniyorsun sağdan soldan.”(4.3E,61)
- “Oyun deyince ilk aklıma gelen heyecan, hareketlilik, çocukluk..Çocukluğum hep hareketli gürültülü patırtılı...”(4.5E,53)

- *“İlk olarak çocukluk oyunları, çocuklukta oynadığımız bir sürü oyun var.”(5.1E,80)*
- *“Oyun deyince tabi çocukluk akla geliyor ister istemez,çocukluğumuzdaki oyunlar.”(5.2E,72)*

Oyun esnasında yeni arkadaşlar edinildiğinden bahsedilirken, aşağıdaki anlatımlarda ise oyunun ilk olarak eğlenmek, arkadaşlarla birlikte vakit geçirmek, oyuna odaklanmak, sevgi ve neşeli, güzel vakit geçirmek ile ilgili vurgularla tanımlandığı görülmektedir:

- *“Oyun deyince ilk aklıma gelen böyle eğlenmek(-mek vurgulu) bir arada vakit geçirmek arkadaşlarla böyle kahkahalarla gülüp eğlenmek, yeri geldiğinde ağlamak, yani kavga edip ağlamak küsmek böyle boş vakiti eğlence içinde dolu dolu geçirmek..biz evden kaçıp oyun oynardık yani bu şekilde oyun o kadar değerliydi bizim için.., eskiden tabi şimdi bu biraz azaldı” (1.2.K,20)*
- *“Arkadaşlarım aklıma geliyor. Arkadaşlarımla birlikte oluşum , eğlendiğimiz anılar ”(1.3K,22)*
- *“Oyun deyince hoş vakit geçirmek,eğlenmek, oyuna odaklanmak, başka hiçbir şeyi düşünmemek (duraksayarak) zevk almak.(1.1E,23)*
- *“Oyun deyince arkadaşlarımla birlikte zaman geçirmek yani birlikte olmak”(1.2.E,21)*
- *“Oyunu ben şöyle görüyorum bir eğlence bir aktivite olarak nasıl diyeyim, arkadaşlarla vakit geçirme gibi bir zaman şeyi diyelim zamanı güzel geçirmek gibi” (1.2.3E, 22).*
- *“Oyun deyince eğlence, neşelenmek geliyor aklıma...” (3.4K,52).*
- *“Oyun deyince ilk önce eğlence aklıma geliyo..”(2.3E,29).*
- *“Oyun deyince ilk olarak eğlence aklıma geliyor. Sevgi geliyor”(2.3K,32)*

Oyunda yeni bir şeyler üretmenin ve keşfetmenin heyecanından ve mutluluğundan alınan zevk vurgulanmaktadır:

- *“mesela küçükken yapabileceğimiz pek bir şey yoktu.. Hani arkadaşlarımızla zaman geçirmek onlarla birlikte yeni bir şeyler üretmek, yapmak bunun verdiği sevinç, mutluluk, heyecan, aldığımız zevk hani oyun benim için bu anlama geliyor.”(1.4K,20)*

Oyundaki vaktin eğlenceli, keyifli ve güzel geçmesi çeşitli anlatımlarda heyecanlılık, hareketlilik, macera, keşfetme duyguları ile birlikte aktarılmıştır. Burada oyunun enerjinin yükseltilmesi, akıtılması, boşaltılması ve böylelikle dengelenmesiyle ilgili eylemsel bir işlevinin olduğuna dair bir ipucu niteliği bulunmaktadır:

- *“Oyun deyince iyi, eğlenceli vakit geçiriyoduik ,rahatlama böylei insanlar deşarj oluyou böylei bi bağirtı çağirtı , deşarj olmak, rahatlamak..” (3.5K,48).*
- *“Oyun deyince ilk aklıma gelen heyecan, hareketlilik, çocukluk....Çocukluğum hep hareketli gürültülü patırtılı”(4.5E, 53)*

Oyunun eğlenmekle ve çocuklukla ilişkilendirilmesinin yanında 'bağırta çağırtayla ve/veya gürlütülü patırtılı' olmakla birlikte ifade edilmesi dikkat çekicidir.Yirmi dokuz yaşındaki bir kadın katılımcının ise macerayı, keşfetmeyi bir anlamda hareketlilik ve heyecanı yöresel özelliğe bağladığını görmekteyiz:

- "Oyun deyince şimdi ben Karadeniz'de yaşadığım için oyun deyince hep aklıma macera gelir benim. İşte eğlenceli vakit geçirme heyecan ondan sonra değişik şeyler keşfetme böyle şeyler aklıma gelir"(2.1K, 29).

Yine, oyunun hareketlilik ile ilgili yönünün "Karadeniz ve yörenin oyun havaları" ile ilişkilendirildiğini görmekteyiz:

- "Oyun deyince Rize Karadeniz aklıma geliyor. Evet, Karadeniz havaları çalınca her tarafın oynuyor yani yerinde duramıyorsun. Evet, ilk aklıma o geliyor"(3.1K,52)

Oyun deyince ilk olarak tulumun aklına geldiğini belirten elli sekiz yaşındaki erkek katılımcı, oyunu müzik ve yöresel müzik enstrümanı ile olan sevgi bağı ile ilişkilendirirken, elli dokuz yaşındaki bir kadın katılımcı ise oyun deyince ilk olarak horonun aklına geldiğini ifade etmektedir:

- "Tulum geliyor. Müziği çok severim. Müzik deyince de ilk işim tulum gelir. Birinci işim o, ikinci işim saz gelir. Sazi çok severim. Tulumdan az severim yalnız tulumu çok severim. Tulum çaldığı zaman da tüyerim diken diken olur"(4.4E,58).
- "Oyun deyince ilk olarak horon aklıma geliyor. Horon deyince de tulum kemeçe kız mendili vardı mesela kemeçeyle oynanıyordu, Çukulu'ten (şimdiki Çağlayan köyü), Cevdet abi vardı, onu dinlerdim, küçükken çok sempattim"(4.2.K,59)

Oyunu ilk tanımlamalarında yöresellikle birlikte ifade eden bu anlatımlar yanında yörenin kültürü ve geçmişi ile ilişkilendiren şu aktarımdaki bakış açısı dikkat çekicidir:

- "Oyun deyince ilk aklımıza gelen kültürümüz, geçmişimiz, geçmişte yaşamış olduğumuz, yani her oyunda da geçmişte yapmış olduğumuz çalışma düzeninin vermiş olduğu figürler var yani oörneğin atlama şöyle taştan taşa atlarken o bir figür ellerini şöyle sağ sol yaparken (göstererek) kürek çekme figürü bunun gibiy her hareketin bir anlam yüklendiği mesajı vaer...geçmişi vaer o şekilde oni bizim kültürde oynadıkları zaman geçmişte yapmış olduğumuz hareketlerin hepssii mevcut yapıiliyou geçmişiy hatırlıyaraek , kürek nasıl çekiliyou, taştean nasıl atlanıyou, nasıl yük taşıniyo adam boyuna topallayarak yürüyou mesela horonda..."(4.2E,53).

Elli üç yaşındaki erkek katılımcı, oyunu geçmişten gelen yaşam ve kültür izlerini taşıması ile bağlantılı olarak tanımlamaktadır; bu izleri de horondaki figürleri tarif ederek, geçmiş yaşamdaki çalışma düzeniyle olan ilişkilerini kurarak ifade etmektedir Geçmişin çalışma düzeninin, oyun içinde (horon içinde)temsil edilerek canlandırıldığını, bu düzenin horondaki figürasyon ile yeniden üretildiğini anlıyoruz.

Elli dört yaşındaki erkek katılımcı ise yöresel izler taşıyan karakteristik öğelere duyulan heyecanı “içinde yaşanılan yörenin özellikleri ile kodlanmaya” bağlamaktadır:

- “..mesela bölgeme ait bir karakteristik özelliğe duyduğum heyecan ve coşkuyu bir başkası duymaz tulum kemeçe sesi mesela duyduğumda bendeki coşkuyu bir başkası duymaz çünkü bize kodlanmış , içimizde bulunduğumuz doğadan kodlanan bir ses, ritm, doğanın kokusu vs. kodlanmış bize de; nasıl bilgisayar yüklenmiş her şeyi tanıyo biz de neyle kodlanmışız?ses renk ritm koku tad bölgenin o özellikleri ile kodlandığımız için bizi heyecanlandıran coşturan şey , bir başka kişiye aynı heyecanı vermediği gibi aynı duyguyu da uyandırmaz,yöresel karakterin o duyguyu uyandırmasını yani ..”(4.1.E,54)

Otuz dokuz yaşındaki bir erkek katılımcı, hoşça vakit geçirilen her türlü etkinliğin oyun kapsamına girebileceğinden hareketle bu etkinliklerden örnekler vermiştir ve yaş gruplarına göre farklı oyunların var olduğunu dile getirmiştir⁷⁹:

- “İlk aklıma gelen çocuk oyunlarıdır yani herkesin de öyledir herhalde, araştırmanın içeriğine bakınca hoş vakit geçirilen her türlü etkinlik oyun kapsamına girebilir yani mantık olarak yani bu çocuk oyunları olabilir, tekerlemeler olabilir karşılama türküler olabilir, imecelerdeki atma türküler olabilir horonlarda karşılıklı atma türküler bunların hepsi oyuna giriyö yaş gruplarına göre farklı oyunlar var”(2.1E, 39).

Kırk altı yaşındaki bir erkek katılımcı da yine yaş gruplarına göre oyunların değişebileceğini örnekler vererek vurgulamaktadır. Bu anlatımda, herkesin kendi yaşına göre oyun oynamayı sevdiği ifade edilirken, ayrıca örneğin masa başında oyun oynamayı veya atmaca tutmayı tercih edenler açısından düşünüldüğünde yaş, ilgi alanı, heves ve/veya merak faktörünün devreye girdiği anlaşılmaktadır:

- “Oyun deyince insanın boş kaldığı süre içerisinde zaman geçirebileceği dal türü gibi birşeydir yani, çocuksan çocuk oyunları gibi, büyüksen büyük oyunları gibi zaman geçirmek isterler herkes kendi yaşına göre oyunlar oynamasını sever ;mesela bir adam çocuk oyunu oynayamaz ya masa oyunu oynar ya boşta kalırsa atmacaya gider mesela dağlara atmaca yakalamaya gider , hevesi olanlar gerçekten öyle bir zamanı orda geçirmeye gider”(3.1E,46).

⁷⁹ Görüşülen kişilerin, görüşmelere başlamadan önce ve/veya araştırma ile ilgili kısa bir bilgi verilmeden önce , ilk ve/veya ön buluşma/tanışma aşamasında, araştırmanın konusunu öğrendiklerindeki ilk algılamaları araştırmanın konusunun çocuk oyunları ve/ veya yöresel halk oyunları ile ilgili olduğu yönündeydi. Araştırmanın konusu oyuna dair örüntüler olmakla birlikte doğal olarak merkezdeki oyun kavramına öncelikle dikkat edilerek, ilk açıklamada çocuk oyunları ve yöresel halk oyunlarını araştıracağımız fikrinin uyanması sadece görüşülen kişilerde değil araştırmacının araştırmasını tanıttığı yakın çevresinde ve veya bahsettiği kişilerde de bu yönde de olmuştur. Araştırmanın konusu bunları da içermektedir ancak bunun yanında her yaşta, bilinçte oyunun değişik biçimlerde oynandığı, yaş dönemlerine göre değişebildiği oyunun etkinlik olarak oynanan oyunun yanında, kurgusal özellikleriyle kültürün içinde belirsiz veya örtülü biçimde de yer alabileceğinin de görülebileceği araştırmacının hipotezleri yönünde yaklaşımlarıdır.

Oyunun insanın sosyalleşmesinin ve kendisini ifade etmesinin araçlarından başlıcası olması ayrıntılı bir açıklama ile verilmektedir:

- *“Oyun deyince ilk başta insanın sosyalleşmesi olarak düşünüyorum tek başına oynanan oyun nerdeyse yok gibbi ya da birebir oyunlar vardır, işte satranç gibi ama genelde oyun insanın sosyalleşmesinin ve kendisini ifade edebilmesinin en özgün araçlarından en doğal olanı özellikle bi tanesi başlıcası oyun ei insanı sosyalleştirmesinin yanında, ilişkilerini geliştirebilmesi kendisini ifade edebilmesi, yetenek ve becerilerinin farkına varabilmesinin de ei araçlarından bi tanesi yani oyyun kısaca her dönemde her yaşta insanın kendisi demek daha doğrusu”(3.3E,52)*

Oyunun birlikte oynanması, oyunda arkadaşlarla birlikte olunması, oyun esnasında arkadaş edinilmesi, oyun ile bir araya gelinmesini işaret eden ifadeler, oyunun sosyal yönüne ve daha dikkat edildiğinde oyunun sosyalleştirme yönüne ve işlevine dikkat çekmektedir. Elli yedi yaşındaki bir erkek katılımcı, bu ‘sosyalleşmeyi ve sosyalleştirmeyi’, “oyunun sevgi boyutunda bir buluşma ve insanın kendi değerini bulduğu bir paylaşım olmasıyla” dile getirmektedir. Bu buluşmanın uyum içinde olduğuna dair gönderme yapan ifade “günlük hayatın çatışan özelliklerinin adeta oyun içinde unutulmasıdır”. Özellikle “çocukların sevgi boyutunda buluşması” ifadesinde ilerleyen yaşlarda bu uyumun bozulabileceğine dair bir ön-bildirim var gibidir. Bu ön bildirim, çocukluktaki samimiyete dikkat çekilmesiyle belirgin olarak yapılmaktadır. Katılımcımızın, insanın en samimi çağının çocukluk çağı olduğuna Doğan Cüceloğlu’nun “insanın anavatanı çocukluğudur ”vurgusuna yer vermesi ‘ile birlikte ifade etmesi dikkat çekicidir. Böylece,”samimiyet çağı olan çocuklukta anavatanda olduğu gibi ‘yabancılık çekilmemesine” işaret edilmiş olmaktadır:

- *“ oyun deyince ilk olarak paylaşımın içinde kendi değerini bulmak diyorum...günlük hayatın çatışan özelliklerinin unutulması için insanların sevgi boyutunda özellikle de çocukların sevgi boyutunda buluşması olarak oyunu tanımlamaktayım, insanın en samimi çağı çocukluk çağıdır. Doğan Cüceloğlu, “insanın anavatanı çocukluğudur”⁸⁰ diyor.” (4.6E,57)*

Elli dört yaşında uzun yıllardır felsefe ve psikolojiyle ilgilenmekte olduğunu öğrendiğimiz Pazarlı katılımcımızın, oyunu kavramsal bir yaklaşımla tanımladığını görmekteyiz. Katılımcımız, oyunu “gerçek olmayan ama gerçeklikten yansıyan, gerçekliğin alt boyutundaki bir eylemin ifadesi” olarak tanımlamaktadır. Gerçeklik ve yanılsama penceresinden bakıldığında, gerçeklikle yanılsamanın bağ kurduğu yerin oyunun dönüşme merkezi olduğunu ifade eden katılımcımız arşetip, mit, sembolden

⁸⁰ Doğan Cüceloğlu Epiktetos’un söylediği bu sözü yazılarında dile getirmektedir. Bu sözün “Çocuklar Gülsün diye Projesinde de” kullanıldığını görüyoruz. (<http://www.dogancuceloglu.com/yazilar>) ;Epiktetos, 55-135 yılları arasında yaşamış Stoacı filozoftur. Epiktetos'un Stoacılığının temelinde, özgürlük, tanrısal kayra, insanlık ve ahlak düşüncesi bulunur. <http://www.fmartuklu.net>

sonra gelen rit'e kadar göksel karakterini taşıyan gerçekliğin törenselliğe büründüğü yerde oyuna dönüşmeye başladığını ifade etmesi önemli bir vurgudur. Kavramsal çerçevemizde yer verdiğimiz Berveniste'in "mit'in rit'ten ayrıldığı yerde oyunun oluştuğunu"(Berveniste,1974, aktaran Anchor,1978) ifade etmesiyle yakın bulduğumuz katılımcımızın yaklaşımı oyunun kavramsal açıklamasına dair dikkate değer bir anlamlandırmayı bize sunmaktadır:

- *"..oyun şöyle diyeyim gerçek olmayan ama gerçeklikten yansıyan , gerçekliğin alt boyutundaki eylemin ifadesi olduğunu söyleyebiliriz mesela..Gerçeklik ve yanılsama penceresinden baktığımızda oyunun kökenine doğru bir bakış açısı geliştirmek mümkün. Gerçekliğin merkezi olan arşetip, zamansız gerçek denen mit ve onu taşıyan sembolder sonra gelen rit, törenselliğe büründüğü yerde oyuna dönüşüp daha düşük ifadelerle doğru akmış oluyor. Gerçeklikle yanılsamanın bağ kurduğu yer, oyuna dönüşme merkezidir. Ritüelliğe kadar göksel karakterini taşıyan gerçeklik, törensel kimliğini kaybettiği yerde oyuna dönüşmeye başlıyor. Yanılsama ve gerçeğin farkına varmış olanlar daha farklı olur yani oyun adı altında herkesin karşılaşacağı çetin deneyimlerin üzerindeki örtüleri tebessümle kaldıranlar vardır Dünya sahnesinin oyuncularını olarak ne yapıyor olduğumuzu unutmamak gerekiyo ve o şekilde oynamamız lazım..."(4.1.E,54)*

Katılımcımızın "yanılsama ve gerçeğin farkına varmakla, çetin deneyimlerin üzerindeki örtüleri tebessümle kaldırabileceğimize" dair düşüncelerini Guzman'ın uzak doğu öğretisinde yer alan alegorik bir benzetmeyle"yanılsamayı temsil eden Maya'nın oyunlarının gerçekliğin çetin deneyimlerini tebessümle karşılamamıza yardımcı olduğunu"(Guzzman, 1980) belirtmesi ile uyum içinde görmekteyiz.

Katılımcımızın(4.1E,54) dünyanın bir sahne ve bizlerin de oyuncu olduğu temsili ile aslında, oyunun gerçeklikten ayrı olmadığına ancak "gerçekliğin bir ifade buluşu" olduğuna işaret ettiğini anlamaktayız. Bu ifade buluş ise farkındalık ve ayırt etme ile anlamlandırılabilir.

3.1.2. Oyunun içeriği, niteliği, önemi ile ilgili görüşler

'Oyun neyi içermektedir?' sorusuna verilen cevaplarla, oyunun tanımlanışına ve algılanışına 'vakti değerlendirmek, paylaşmak, uyum sağlamak, ortak karara varmak' ile ilgili nitelendirmeler eklenmiştir.

Oyunun neyi içerdiğine ve/veya oyunun olmazsa olmazının ne olduğuna yönelik ana vurgu 'oyunun kuralları' olduğudur ve bu kurallara uyulması gerektirir. Oyunda kuraldan çıkmamanın esas olduğu vurgusu katılımcıların çoğunun ifadelerinde (farklı ifadelerde belirtilse) de ön plana çıkmaktadır.

'Oyun kuralsızlığı içermemektedir'; oyun,'uyumsuzluğu' kabul etmemektedir:

- "Oyun boş vakitleri değerlendirmek , eğlenmek , birlikte vakit geçirmek , birşeyleri paylaşmak, kurallar., bunları içermektedir ;Oyun denince muhakkak bir kural olur, bir kişi olur kuralları koyar ve oyun ona göre yönlendirilir.Bu şekilde oynanır yani kuralsızlığı içermemektedir oyun.." (1.1K,23)
- "Oyun dayanışmayı içermelidir en başta, oyun tek başına oyun olmaz şimdi...grup içinde oyun dayanışma olacak(vurgulu) herkes birbirinin dediğine uymak zorunda herkes, kendi kafana göre idare etmiyecek yani toplum... toplu bir kural içinde bu; olmazsa olmaz budur çünkü biri kuralı bozarsa diğeri de ona uyar bozar yani kural olacak oyunun içinde, kurala uyacak ; içermediği kuralsızlık tabi ki de yani zıtlık böyle anlaşamamazlık bu oyunu bozar o oyunu arkadaşları bir araya getiren herkesi bozar dağıtır yani bu olmaması gerekiyor oyun içinde"(1.2.K,20).
- "oyunun olmazsa olmazı kurallar kendi aramızda koyduğumuz işte şu olur şu olmaz hani ,oyun uyusmazlık kavga içermemelidir,herkesin bir konuda ortak karara varması gerekiyor" (1.3K,22).
- "Oyunun olmazsa olmazı mesela toplu bir şekilde uyuşma hani ortak karar verilen şeyler düşüncelerin birlikte olması mesela bir oyun oynıyacağın zaman hepsinin aynı ortak karara varıp da o şekilde oynanması,.. daha mutlu bir şekilde oynamak. Belirlediğimiz kurallara karşı işte o kuraldan çıkmamak diyebilirim;oyunu kuralsızlık bozuyor tabi bir kişinin verdiği uyumsuzluk o oyunu tamamen bozabiliyor.Uyusmazlık oluyor."(1.4.K,20)

Oyundaki samimi arkadaşlığın uyumu getirdiği, örneğin şaka yapıldığında, şakadan dolayı kırılmaması veya küslük olsa bile bunun uzun sürmeyip özür dilenmesi, hemen barışılması ile vurgulanmaktadır:

- "önce samimi arkadaşlık şaka yapsan bile kırılmayacak hep birarada olmak lazım,Kötü konuşmama, küsmeme.. küsersen yine de kırk beş dakika sürer yani(gülerek) yani eskiden öyleydik dayanamıyoduk, giderdik özür dilerdik"(1.2E,21)

Oyunda ortak karara varmanın önemine ve anlaşmazlık olursa oyunda tad bulunamayacağına dikkat çeken yirmi iki yaşındaki bir erkek katılımcı da 'uyum' vurgusunu yapmaktadır. Oyundan keyif almada uyumun ne kadar önemsendiği anlaşılmaktadır:

- "Oyun öncelikli olarak bence ortak karara varılmalı bana göre yani anlaşılması gerekir yani biri farklı biri öbür şey oldu mu ne bileyim anlaşmazlık oldu mu oyunda o tadı bulamam açıkçası."(1.3E,22)

Yirmi dokuz yaşındaki bir kadın katılımcının, "oyunun çocuklar için ciddi bir iş olmasından, oyunun ciddiye alınmasından ve oyunun ciddiyeti içermesinden" bahsetmesi önemlidir:

- "Oyun neyi içermektedir şimdi çocukluğumu düşünüyorum oyun aslında yani çocuklar için çok ciddi bir iştir. Yani ciddiye alınır oyun, bence ciddiyeti içerir. Çünkü ciddiyet olmazsa hani oyun bozulur; olumsuzluğu içermez bence büyüklerin müdahalesini içermez"(2.1K,29)

Ciddiyet olmazsa bir oyunun bozulacağına işaret edilirken, oyunun, olumsuzluğu ve büyüklerin müdahalesini içermediği vurgulanmaktadır. Böylelikle çocukların oyunla kurulan dünyalarının 'ideal bir algısı' sunulmakta gibidir. Bunu toplum açısından

değerlendirdiğimizde toplumun kurallarına ciddiyetle ve isteyerek bir uyum oldukça müdahalelerin de olmayacağı idealize edilmiş bir tablo adeta çocukluk döneminin bakış açısıyla verilmektedir.

Yirmi üç yaşındaki erkek katılımcının oyunun belli bir süre oynandığını dile getirmesi ve bu belli süre içindeki odaklanmaya dikkat çekmesi önemlidir:

“Oyun.. oyunun kurallarını, uyulması gereken kurallarını, rahatlamayı içermekte.Belli bir süre içinde oynanmasını içermekte.O an için dışarıyla ilişkini içermemekte..Bir süre sanki dünyayla ilişkin kesiliyor o an, o oyuna odaklanıyorsun, dışarıda yani kötü bir olay da olsa o an düşünmüyorsun mesela oynadığın oyundan dolayı..”(1.1E,23)

Oyuna kendini vermenin/oyuna odaklanmanın, ‘oyunun niteliklerinden biri olduğunu anlamaktayız. Oyuna katılarak Oyunun içinde bulunarak oyuna odaklanan oyuncuların oyuna dâhil olmasından başka oyunu seyredenlerin de -belli bir ölçüde de olsa- oyuna dâhil olabildiklerine/ katıldıklarına dair anlamlandırmaları görmekteyiz. Bu anlamlandırmalarda, oyunun heyecanının hem oynayana hem seyredene- derecesi farklı bile olsa- bulaştığını anlamaktayız:

- *“Mesela oyun .. mesela birileri oyun oynuyor hani sanki biz de oynuyormuşuz gibi hani seyrederken...Seyirlik olursa eğer biz oynuyormuş gibi hissederiz,heyecanlanırsınız,biz de katılmaya çalışırız mesela bir alkışla tempo tutarız mesela bu bir horon oyunu için...İzlemekte olduğumuz oyuna katılmış oluruz.. Yani ne derece katılırsınız yüzde yüz değil ama bizi izlettiren nedir seyirci olarak.? o anki orada oynayanların heyecanı..hani bir de merak uyandırdığı için biz de hani yüzde yüz katılmasak da yüzde elli katılmış bulunmaktayız aslında, onların heyecanını biz de paylaşıyoruz merak ediyoruz dikkatimizi daha çok veriyoruz onlara...Arada bir mesela oynadıkları oyunlara karışabiliyoruz maçlarda veya yarışmalarda olduğu gibi..”(1.1E, 23)*
- *“mesela televizyonda yarışmaları izlerken,yani katılmış oluruz hani biz de bir şekilde ekrandan izleyince seyirci konumundayken de bir şekilde kendimizi onun içinde hissedebiliriz.”(1.1.K,23).*
- *“hani illa da fiziken katılmak değil hani o duyguyu illa ki yaşıyorsunuz yani yarışma programı izlerken bir spor müsabakası da izlerken. Yani o şeyler mutlaka geçiyor aklınızdan hani ona dâhilsinizdir zaten bundan kendinizi alamazsınız. İzleseniz bile o oyuna dâhil hissedersiniz kendinizi..”(2.1.K,29)*

Ailelere özenilip ailede görülenlerin oyun ile yaşatılması” söz konusudur:

“Aslında oyun bir evcilik; ailelerimize özenmek özendiklerimizi küçükken yapmak,onlara hani yapabildiklerimiz yapamıcağımız ev içinde onları oyunla birlikte biz kendi aramızda yapmak yaşatmak; hani benim için oyun hani ilerdeki yaştaki ailelerimizi kıskanmak gibi geliyor kıskanıp da onu dile getirmek yaşatmak yapmak. Özenmek gibi ve özentiyi yapmak hani çok eğlenceli bir duruma getirebiliyorduk biz oyunlarımızı”(1.4K,20.)

Altmış bir yaşındaki bir erkek katılımcı, “eski kurala, eski arkadaşlığa, eski sözün değerine” vurgu yapmaktadır. Burada ‘söz’ ile ‘kural’ adeta özdeşleştirilmektedir. Katılımcımız, “oyundaki kurallı gitmeyi”, ‘oyunda nasıl oynandığının ilerdeki yaşamda insanın davranışlarına yansması’ ile bağlamaktadır; “oyunun kurallarını hayatın

kuralları” ile ilişkilendirerek, oyunu “hayatın provası” olarak görmektedir.Oyunun niteliğine yönelik temsil etme/canlandırma dikkate değer bir biçimde “işlem” olarak nitelendirilmiştir. Eski kültürle bağdaşan sözün kural olmasının şimdiki kültürle bağdaşmadığının biraz da serzenişle ifade edildiği görülmektedir:

- *“Şimdi oyunun olması için gural gerek..yani eski guralda arkadaşlık eski söz nasıl diyeyim eskiler sözle anlaşma yaparlardı. Şimdiki kültürle bağdaşmayan bir olay.., ağzından çıkan söz laf sozdi yani. Hiçbir zaman dönüşü yoktu Bu çocukluktan beri tabi oyunda nasi kurallı gidersin büyüdüğün zaman o oyun sana yani yüzünde yansır.Dövüştük biraz delilik hokkabazlık ...hayatın provası ..Oyun hayatın provası yani çocukluktan beri nasi dürüst oyun oynayan tabi on gişi beş gişi üç gişi iki gişi de oynarsın ama mesela evcilik oyunu diye derdik mesela ayırırduk nasi evlenmede düğünde yemekler hazırlanurdi onları şey yapardık bütün finduk yapraklarıyla veyahut da başka bir gül yaprağı ince onlarla beraber para yerine onlar geçerci dükkân açarduk, ondan sonra kendi kendimize bir işlem yaparduk o da büyüklerimizden ne gördukse.”(4.3E,61)*

Bu bulgularda oyunun hayatın bir provası olduğu algısı öne çıkmaktadır. İlerideki yaştaki deneyim öncü bir deneyim ile yaşamın içine oyun ile alınabilmektedir.

Elli dört yaşındaki Pazarlı katılımcımız ise, oyunun kurallara neden ve nasıl tabi olduğunu yine kavramsal yaklaşımlarıyla dile getirmektedir; oyunun işleyiş mantığına dikkat çekmektedir:

- *“..Her halükarda hem gerçek olmayan hem de gerçekliğin kurallarıyla işleyen bir mantık karşımıza çıkıyor. Oyunun mantığı oyunun etiğidir ve kendi içindeki kuralları gerekli kılmaktadır..Hep birlikte evrensel yasaya dâhiliz değil mi? Kadim öğretilerde ‘yerdeki göğün yansımasıdır’ denildiği üzere, evrensel olan bu yasanın yeryüzünde bir yansıması olması lazım.. Oyun yeryüzüne yansiyandır. Varoluşun her kademesi, bağlı bulunduğu seviyeye uygun yasaya tabi olmakta. Kurallar dediğimizde ise her bir seviyeye uygun yasalara -uygun bir temelle bağlanmayı- anlıyoruz.Bir gerçekliğin ilk örneğinden yeryüzüne yansiyana kadar değişik kırılmalara bozulmalara ve değişik algılara bürünmesi gibi, oyunun da değişik seviyelerde değişik ifade bulmasını görüyoruz. Yine belli bir gerçekliğin farklı bilinç durumlarında değişik yansımalarına rastlayabiliriz. Bir çocuğun masum oyunlarından dünyayı kasıp kavuran sosyo-politik oyunlara kadar ...O zaman ‘oyun’, -saflığına en yakın olduğu yerde ,üst seviyede doğru eylemin bir ifade şekli olurken; alt seviyedeki bir algılamayla hileli durumlar, bozulmalar veya aldanmalar içinde görülebiliyor.Oyunu gerçeklikten yansıyan ve gerçekliğin farklı boyutlarındaki eylemin ifadesi olarak tanımlayabiliriz. Oyun, ‘bilinç durumlarını takip edişine göre eylemin ifade buluşu olacak ve yanılısamayla gelen farklı yüzleri de böylece gözükecektir..” (4.1.E,54)*

Elli yedi yaşındaki bir erkek katılımcının “oyuna müdahale edilmesini, çatışma ve zorlama” ile ilişkilendirerek, bunların devre dışı bırakılmadığı durumu “oyunun kendi kimliğini kaybetmesi” olarak betimlemesi dikkat çekici bir yaklaşımdır:

- *“Bir oyun şunu içermelidir; öncelikle doğal olmalıdır. Hele de çocuk oyunu ise rol yapma anlayışından uzak olmalıdır ki doğallık derken ben bunu amaçladım. Yaratıcılık yetenek içtenlik bir oyunun en önemli özelliğidir. Oyunda olmaması gereken şey oyunun özüne müdahale etmek çok yanlış bir şeydir. Çatışma olmamalıdır zorlama olmamalıdır. Bu ikisi önemli yani çatışma ve zorlama varsa oyun artık kendi kimliğini kaybeder kavga ve çatışma boyutuna taşınır”(4.5.E,57)*

Bu vurgular, oyunun kimliğinin dönüşümünü ve daha da ötesinde oyunun kendi içinde taşıdığı dönüştürücü niteliği üzerinde durmamız gereğini bize düşündürmektedir.

Oyun doğallığından uzaklaştığında ‘başka bir oyuna dönüşebilmektedir’; bu niteliğin temelinde bizce ‘oyunun kendisinin gerçekliğin bir ‘yeniden üretimi’ olması dolayısıyla dönüştürücü de olması’ yatmaktadır. Oyuna anlam veren insanın oyunun öznesi olduğuna dair vurguyu elli iki yaşındaki erkek katılımcımızın ifadesinde görmekteyiz:

- “Oyunun olmazsa olmazı insandır, yani eğer insan yoksa öznesi yoksa o oyunun diğer nesnelere hiç bi anlamı yoktur.”(3.3E,52)

Oyunun toplumdaki bireylerin birbiriyle “hem etkileşime hem iletişime geçmesini sağlaması” vurgusu önemlidir. Oyunun özellikle genç katılımcılar tarafından arkadaşlarla bir araya gelmeyi sağlayan bir ortam olduğu ve bu ortamı oluşturduğuna dair vurgu yine öne çıkmaktadır:

-“Oyun şu şekilde önemli, insanların birbirini tanıma birbiriyle etkileşim(vurgulu) birbirleriyle böyle iletişim (vurgulu) hani yani oyun içinde hiç kimse birbirini tanımasa bile ister istemez karşıdaki insanı tanıyoo yani neye sinirleniyo,üzülüyooy , oyun bu şekilde olur yani etkileşim ile”(1.2K, 20).

-“Oyun , neden önemlidir?Arkadaşlarımızla birlikte olabildiğimiz tek ortamdır. Arkadaşlarımızla birlikte oturup ne bileyim işte konuşabildiğimiz, eğlendiğimiz bir ortamı sağlar”(1.3K,22).

-“oyunun işlevi, oynadığım oyunlarda bir kere stresimi atmış olmalıyım. Stres yüklenip oynayacağım oyun bana keyif aldırılmaz.Aradığım şey bana bir şey katması lazım. Bir şey öğrenmem lazım,bana bir artı eklemesi lazım oynadığım oyunun. Bu vaktin bir anlamı olmuş olması lazım”(2.2.K,33)

Oyunun önemi gelişim ve ilerideki yaşama hazırlık açısından ele alınmaktadır. Oyunun bu ileriye dönük gelişim ve hazırlık teması ‘büyüklere özenilerek onların yaşam biçimini canlandırmaya çalışmak’(1.4.K,20) ve yine ‘hayatın provası’ (4.3.E,61) olarak işlenmişti. Oyunda/oyundan bir şey öğrenilmesi ve oyunun bir artı eklemesi gereğinin ifade edilmesiyle (2.2.K,33) oyunun öğrenmeyle ilişkisine gereklilik üzerinden dikkat çekiliyorken; çocuğun ihtiyacı olan bir şeyle-oyunla- dikkatinin çekilip, ‘oyun yapılarak ona bir şey anlatmanın ve öğretmenin mümkün olduğuna’ dair ifade (4.1.E,54) de önemli bir vurgudur:

- “Oyun, neden çok önemli...bir çocuğa akıl veremezsin; verirsin... “al sana bu akıl” dersin almaz ama “al sana mama” dersin alır ona bir oyun yapmış oluyosun aslında fakat şöyle bişey diyelim oyun bir çocuğun geleceğinin planlanmasında önemli bir rol oynuyor, oyun bir çocuğun kişisel yeteneğini ortaya çıkarmasında önemli olduğu kadar , yetişkinlerde oluşmuş kişiliğin ya da ahlaki yapılarının tanımlanabilmesi bakımından da aynı öneme sahiptir; mesela sosyal olayların temelinde veya kişiliklerin oluşmasının temelinde bu oyunların önemi çok büyük oyunlarla başlayan ama hayatın gerçekliğinde harmanlaşmış oyuncularla karşılaşmamız söz konusu kesinlikle birçoklarının tutkulu bir oyunun içinde karakterize olmuş bir biçimde alışkanlıklarının içersinde olduklarını görebiliriz.. esasında toplumun hemen hemen her kademesindeki insanların bu oyuna geldiğini görebiliriz yani çok yerde bunların birçoğunun da alışkanlıklarının yönettiği bir hayatın içinde olduklarını görürüz o zaman , kendileri farkında bile olmazlar yani..”(4.1.E,54)

Oyunların alışkanlıkların benimsenmesindeki, kişiliklerin oluşmasındaki rolüne değinilmiştir. Baumann da, rol yapma ve oyunlar yoluyla çocuğun, sosyal dünyadan

damıtılmış alışkanlıklar ve beceriler yanında sosyal dünyada özgür, özerk ve sorumlu bir kişi olarak davranma yetisi kazandığını”(Baumann, 2009, s.38,39).belirtmektedir.

Katılımcımızın alışkanlıkların bizi yönetecek duruma gelebilmesi üzerine düşünülmemesini “oyuna gelinme” (4.1E,54) ile betimlemesinde ise; bir yanılısama ve/veya aldanma içinde olduğuna dair bakış açısı hissedilmektedir.

Oyunun içgüdüsel bir tezahür olduğu, oyunun heyecana yönelik olmasıyla ilişkilendirilirken; oyunun ileri vitesinin olmadığına ve ancak kültürün içinde belirgin bir şekil aldığına; bu şekle göre de ileriye görebilmenin mümkün olduğuna dair ifade Huizinga'nın “oyunsal unsurun kültürel olgularla gizlendiğine” (Huizinga,2006,s.71) dikkat çekmesi ile uyumludur:

- “oyunun kaynağına baktığımızda; oyunun içinde bir içgüdüsel bir tezahür olduğu ortaya çıkar, heyecan ve adrenalin dediğimiz var ya ona yönelik oyun..tamamı öyle değil de bu uyandıkça mesela daha çok tat alındığı sanılıyor...çünkü oyunun ileri vitesi yok ama oyun kültürün içinde belirgin bir şekil aldığına o şekle göre ileriye görürsün, ileriye adım atarsın veyahut belirgin hale gelirsin...”(4.1.E,54)

3. 2.Yerel Halkın Çocuklukta, Gençlikte ve Yetişkinlikte Oynadığı Oyunlar

Bu başlık etrafındaki bulguları ortaya çıkartan soru öbeği; ‘Çocuklukta oynadığınız oyunlar nelerdir?, Oyun arkadaşlarınız kimlerdi?,Nerelerde oyun oynardınız?,Oyun araçlarınızdan,ürettiğiniz araçlar ve/veya oyuncaklardan bahsedebilir misiniz?, Gençlikte oyunlarınız ve/veya katıldığınız faaliyetler hangileriydi?,Ailece oynadığınız oyunları anlatır mısınız?Horon ile ilgili düşünceleriniz ve duygularınız Büyüklerinizden dinlediğiniz eski oyunlarla ilgili anlatımlar var mı? gibi sorulardan oluşmaktadır.

3.2.1. Çocukluk Döneminde Oyunlar ve Nitelikleri

Çocukluk döneminde oynanan oyunlarla ilgili anlatımların oldukça detaylı ve zengin içerikli olarak aktarıldığını belirtmeliyiz. Yaş aralığı gruplarına göre yapılan düzenleme içinde önce kadın, sonra erkek katılımcıların ifadeleri yer almaktadır. Bu yaş grupları anlatımlarında yaşça daha büyük katılımcıların ifadelerine doğru gidildikçe oyunların daha fazla yerel ve daha karmaşık öğeleri içerdiği ve oyunların/oyun araçlarının yerel kültürel yaşam aktivitesiyle ve üretkenliğiyle uyumlu olarak ‘üretildiklerinin’ öne çıktığı görülmektedir. Birinci(17-27 y.)ve ikinci(28-39 y.) yaş aralığındaki katılımcıların çocukluk dönemindeki oyunları benzerlik göstermekle birlikte, ikinci yaş aralığından başlayarak, üçüncü(40-52 y.) dördüncü ve beşinci(53-66 y.)yaş aralığındaki katılımcılara doğru daha yoğun yerel öğeler bulunmaktadır. Kızılı erkekli karışık

oylanan oyunlar bulunsa da, erkek oyunlarındaki çeşitliliğin daha fazla olduğu, kızların ise erkeklerin oyunlarına özellikle birinci, ikinci yaş grubundaki anlatımlarda görüldüğü üzere meyilli oldukları söylenebilmektedir. Oyunların mekânsal, niteliksel, araçsal olarak konumlanmasında ve üretilmesinde doğa koşullarının ve doğadaki öğelerin/ malzemelerin etkinliğinin öne çıktığı söylenmelidir.

Birinci yaş aralığı (17-27 y.a.)⁸¹ içinde yer alan katılımcıların anlatımları:

Bu yaş aralığı içinde yer alan kadın katılımcıların anlatımlarına baktığımızda, en çok oynanan ve en sevilen oyun olarak 'anne baba çocuk' oyunu da denilen evcilik oyununu görmekteyiz. Evcilik oynarken ev düzeninin temsil edilmesi söz konusu olmaktadır. Ev kurgusunun yanında süslenme ile ilgili ilginç anlatımlar mevcuttur. "Uğur böceklerini kavanozun içine koyup geceyi aydınlatarak karanlıkta korkmadan gezmeye çıkmak, uğur böceğinin ışık saçan yerinden faydalanıp "ışık saçsın diye kendilerini ışılatmak vurgusu"(1.1K,23) dikkat çekicidir. "Mısır ekininden sonra mısırın koparılıp atılan çubuk gibi bir parçasıyla asker gözüyle savaşçılık oynamak"(1.1.K) ifadesinde "asker gözüyle savaşçılık oynamak" vurgusunda ve "küçük çubukların ucuna misina takıp balık tutulmasının" (1.4.K) "erkeksi bir tarzda büyüdüğü" için babaya özenme ile birlikte dile getirilmesinde kadınların erkeksi tutumuna veya erkeğe atfedilen savaşçılık ve askerlikle ilgili özenilen veya deneyimlenmek istenen/deneyimlenen rollerine gönderme bulunduğunu söyleyebiliriz.

Futbol oynamayı sevdiğini ifade eden yirmi bir yaşındaki katılımcının yedi taşla oynanan tombala oyununu anlatırken "kızlar erkeklere karşı oynadıklarında daha böyle bir çekişmeli olurdu"(1.2.K,21) ifadesi de dikkat çekicidir. "Karayemiş yapraklarının çubuğa takılıp, yokuş aşağı koşarken dönmesini sağlamak" (1.1K,23) çocuklara neşe vermektedir. Bowling tarzına benzeyen bir oyun olarak da tanımlanan yedi taş oyununda (tombilik/ tombala) kazanılınca "şen şakrak" çığılıkların atılması" (1.2.K,21) oyunun sonucunda kazanma ile ilgili sevinci, coşkuyu, kazanmanın yarattığı duyguyu ifade etmektedir.

"Kızların aralarında ip atlamaları"(1.3.K,22 1.4.K,20)ve "yerlere taşlar dizip üstlerinden zıplamaları", "geceleeri mahallede hep beraber voleybol oynamaları"(1.4.K,20) anlatımlarda yer alırken; erkeklerle beraber oynadıkları tombala dışındaki diğer oyunlar arasında saklambaç ve ermen oyunu da dile getirilmiştir. Ermen, "iki direk arasında iki

⁸¹ Birinci yaş aralığı belirtildiğinde, 17 ve 27 yaşındakiler dahil olmak üzere, bu yaşlar arasındaki katılımcılar anlaşılmalıdır. Böylece, 1995 ve 1985 doğumlu olanlar dahil olmak üzere bu yıllar arasında doğanlar, bu grupta yer almış bulunmaktadır.

grupla oynanan karşı takımın direğini kapmak amaçlı bir oyun”(1.3.K,22) olarak ifade edilmektedir:

- “Evcilik oynardım daha çok, doğada oynardım, dışarıda..Annem izin verirdi biz de çıkardık dışarıya oynardık vakitin nasıl geçtiğini anlamazdık.En çok sevdiğim oyun evcilik .daha çok..Mısır vardır bizim orda, mısırların püskülleri olur böyle, onlar kuruyunca saç gibi olur o saçlardan peruk gibi yaparsız böyle üzerimize kıyafetler filan yapardık bir de yazın uğur böcekleri olur, onları biz kavanoza koyar, gece o kavanozlarla birlikte karanlıkta onlarla gezmeye çalışırdık, hiç korkmadan Gece aydınlatırdı bizi evet onunla birlikte gezerdik..Bir de onun böyle poposunda böyle ışık saçan bir yeri vardır, orasını koparıp suratımıza filan sürerdik böyle ışık saçsın diye kendimizi ışıldatırdık böyle tuluksu bir yapısı vardı onun.bir karayemiş yaprağının onun yaprağının ucuna bir sap gibi birşey takardık, onu böyle yokuştan aşağı koşarken pervane gibi dönmesini sağlardık çok güzel dönerdi onlar.Hala yaparsız aklımıza gelirse..sonra.ekin olduktan sonra o mısırların belli bir bölgesini koparıp atarlardı, kalan çubuklar ile biz de böyle asker gözüyle savaşırdık.”(1.1.K,23).
- “kız arkadaşım ile beraber hani evcilik olsun ne biliyim böyle dışarda hele ki bahçede evin bahçesinde kumu alırdık çay yaprakları alırdık ot yapraklarından böyle yemektir ahçılıktır işte anne olmaktı çocuk olmaktı böyle çok karışık oyunlar ürettirdik kız kızayken. Sonra mahalledeki erkek arkadaşlar da vardı tabii o zamanlar. İşte yaşitlarımız vardı onlarla da daha böyle bir her iki cinsin de oynayacağı türden mesela saklambaç oynardık. Ondan sonra tombala dediğimiz bu yedi taş yedi taşı böyle üst üste dizedik.böyle hangi grup bitirirse tombala diye bağırdı bizde böyle şen şakrak,kazanınca çiğlikler atardık o zaman. Hele kızlar erkeklere karşı oynadığımızda ise daha böyle bir çekişmeli olurdu oyunlar. Daha böyle mücadele içinde olurdu daha böyle bir istekli oynardık daha böyle bir kazanma hırsı gelirdi bize o zamanlar. Böyle oynardık genelde”(1.2.K,21).
- “En sevdiğim oyun yedi taşla oynadığımız tombilik oyunuydu. Üç dört arkadaşım ile birlikte kuzenlerim de dâhil oyun oynardık. Daha başka futbol oynamayı seviyorduk. Ermen oynamayı seviyorduk. Ermen böyle iki direk arasında iki grup karşı takımın direğini kapmak amaçlı bir oyundu. Salıncak pek yoktu iple oynardık kızlarla birlikte ip atlardık gruplu oynardık”(1.3.K,22).
- “en sevdiğim oyunlar saklambaç ve yeditaş oyunuydu...gecenin geç saatlerinde saklambaç oynamak arkadaşlarımızla birlikte bulunmaz kuytu yerlere girip işte aniden ortaya çıkmak.., Yedi taş oyunu vardı. Bowling tarzına benzer bir oyundur ama üst üste dizilmiş taşların vurulması gereklidir. Yedi taşı büyükten küçüğe doğru dizmek ve o taşları vurup grup şeklinde onları tekrar dizmek gerekir, hangi grubun daha önce dizeceği önemlidir, dizip kazanmak ve onun verdiği sevinç mutluluk.. Benim en şok sevdiğim oyun buydu. Tombilik diyorduk Başka ip atlamak sonra yere çizdiğimiz küçük küçük karelerden yere taş atıp onların üstünde zıplamak., voleybol oynamak gecenin geç saatlerinde arkadaşlarımızla birlikte olup da hani mahallede oynayabileceğin çok güzel oyunlardı bunlar Mesela eğrelti otlarından balıklar yapmamız çorbalar , taşlar yapmamız işte annecilik babacılık tarzında çocuklar böyle daha bir şeydik onları oynamamız. İşte nasıl diyim küçük tahtalardan mesela çubuklardan ucuna misina takıp balık tutmamız. Biraz erkeksi tarzda büyüdüğüm için babamla birlikte yaptığımız şeyler daha beni mutlu ediyordu. Köyde evimize deremize yakındı işte dere kenarında balıklar tutardık daha erkeksi bir şekilde.” (1.4K,20)

Bu yaş aralığındaki erkek katılımcıların anlatımlarına baktığımızda futbol, top oynamak misketle oynamak, kuru dallarla kılıççılık oynamak ile ilgili anlatımlar yer almaktadır. Bu gruptaki erkek katılımcılar grup oyunu olarak dile getirdikleri saklambaç, yedi taş ve ermen oyunlarına, yakan top/can yakan top, körebe oyunlarını eklemiştir:

- “En çok sevdiğim oyun erkek çocuğu olduğum için futbol, daha çok top oynardık ,hani seksek oynardık , genelde hani çocukluğumuz doğada geçtiği için topraktan işaretlerle, taşlarla, mesela kuru bir odun parçasıyla bile oynayabiliyorduk mesela ağaçlara çıkardık, ağaçlardan ağaçlara geçerdik,mesela kuru bir dalla kılıççılık oynardık.., çelik çomak oynardık”(1.1.E,23)
- “Ermen, iki direk arasında böyle bir mesafe gruplara ayrılıyorz direği bıraktığımızda böyle koşmaya başlıyoruz, koşmaya başladığımızda diğer arkadaşları yakalamaya çalışıyoruz buna biz ermen diyoruz; saklambaç kendi aramızda kime çıktıysa o sayardı işte elli yüze kadar saklanana bulmaya çalışırdı, başkaa yedi taş, yedi taşı üst üste dizer bir topla vururduk(1.2.E,21)

- "öyle güzel oyunlarımız vardı saklambaç sonrasında yakan top deriz tabi kızlı erkekli hep beraber can diyoruz sonra körebe.Kızlar genel olarak bilindiği gibi böyle evcilik tarzı şeylerden hoşlanırlardı. Kendileri kurarlardı böyle bir çağrışım olarak yaşamış gibi mesela birini evde hanım yaparlardı diğerini işte kız kardeş falan diğerini bebek derken bu şekilde yani bir ev kurgusu olarak.."(1.3E,22).

Kemikten yapılmış misketlerden, çizgi oyunundan, ip oyunlarından, cevizlere delik açılarak çevrilip döndürülen 'zırnak'tan bahseden yirmi yedi yaşındaki genç bir katılımcımızın şimdiki çocukların artık tanımadığı beş taş oyununu dikkati, refleksi dengeyi öğretici özelliğiyle ilişkili ve tahtadan ayaklar yapıp oynadıkları uzun bacaklı adam oyununu dengede durmaya ve sağlam ayaklarla yere basmaya çalışmakla ilişkili olarak dile getirmesi dikkat çekici vurgulardır. Bu katılımcımızın(1k5K,27) yörede yoğun yağıştan ötürü küçük heyelanlarla ortaya çıkan ağaç köklerini motorsiklete veya ata benzetip oynadığını, kızılağaç dallarını mikrofon gibi tutup rüzgar eşliğinde şarkılar söylediğini; mahalledeki arkadaşlarla bütün mahalleyi bir şehre benzetip sarmaşıkların dolmuş, karayemiş ağaçlarının banka ve yapraklarının da para yerine geçirildiği 'şehircilik' oyununu oynadıklarını anlatması; çocukların benzetme, canlandırma ve hayal güçlerinin birleşmesiyle ürettikleri oyunlar açısından ilgi çekici anlatımlardır:

"Kemikten misketlerimiz vardı, sonra çizgi oyunu ve ip oyunları, zırnak vardı cevizlere delik açılır ve çevrilir döndürülür çok zevkliydi, beş taş oyunu mesela dengeyi öğretirdi şimdiki çocuklar beş taşı tanımıyorlar bile; sonra uzun adam oyunu, uzun bacaklı adamlar olurduk; tahtadan ayaklar yapardık onları iplerle bağlardık bacaklarımıza ve dengede durmayı öğrenirdik, birbirimize doğru zıplardık; dengede durmaya çalışırdık ipleri tutarak ve tahta ayaklarla yere sağlam basmaya çalışarak.Bazen küçük heyelanlar olurdu,dere gelince ağaç kökleri ortaya çıkar, mesela o ağaç köklerini motorsiklete benzetirdik, motorsiklete biner gibi onların üzerinde oynardık, ata benzettiğimiz de olurdu yanii bir de şimdi anımsıyorum(gülerek) ağaçlarla hep birlikteydik, mesala kızılağaç dalları onları mikrofon gibi tutardım şarkı söylüyorum rüzgar sesi eşliğindei,öyle sonra mahalleden arkadaşlar, komşu çocukları hep birlikte mahalleyi şehir yapardık,sarmaşıklar dolmuş olurdu, karayemiş ağacı banka ve yaprakları da paralarımız.."(1.k.5E, 27)

İkinci yaş aralığı(28-39 y.a.)⁸² içinde yer alan katılımcıların anlatımları:

Bu yaş aralığı içinde bulunan kadın katılımcıların anlatımlarına baktığımızda yine evciliğin(anne baba çocuk oyununun) kız çocuklar açısından önemli bir yer aldığını görmekteyiz. Evcilikte topraklarla pastalar yapmalarını, çiçeklerle maydanoza benzeyen otları yemek malzemesi olarak kullanmalarını, pasta yapıp dere kenarındaki yumuşak taşları ezip pastanın üzerini süslemeleri", "bahçedeki meyveleri toplayıp komşu gelecek diye onları ikram etmeleri" "ağacın yapraklarından sarma yapmaları" (2.2.K,2.4.K, 2.k5K) dile getirmektedirler. Yine birinci yaş aralığındaki ifadelerle yakın olarak, "küçük küçük çilekleri uzun ipe geçirip bileklik, kolye yapmaları, fındıklık

⁸² İkinci yaş aralığı belirtildiğinde, 28 ve 39 yaşındakiler dahil olmak üzere, bu yaşlar arasındaki katılımcılar anlaşılmalıdır. Böylece, 1984 ve 1973 doğumlu olanlar dahil olmak üzere bu yıllar arasında doğanlar bu grupta yer almış bulunmaktadır.

kenarlarındaki sapı uzun çiçekleri örüp başlarına taç yapmaları(2.4.K,2k.5K), “süslenme” açısından ifade edilen anlatımlardır.

Bu anlatımlarda kızılı erkekli bir arada daha çok yedi taş, yakan top ve saklambacın oynandığını anlamaktayız. Yine bir aradayken oynanan kamçı oyunu ise “bir yüzük ya da bir taş parçasının avuçta saklanmasıyla bunu bulan kişinin avuçlarının kamçılanarak ceza verilmesi”(2.2.K,32) olarak anlatılmaktadır.

Dedesinin kesilmiş bir ağacın kovuğunu kendisine oydururarak “hazine bulmaca” oyunu oynattığını dile getiren yirmi dokuz yaşındaki kadın katılımcının yine büyüklerin atmaca tutmak için yakaladıkları kuşu çubuğun üzerine oturtmalarından esinlenerek bir değneğin ucuna bir plastik bağlayarak kelebek tutmaya çalıştıklarını anlatması büyüklerden etkilenme ve onlara özenme bağlamında öne çıkan vurgulardır:

- “Çocukken işte beş taş oynardık ondan sonra kelebek tutmaca oynardık. Onu da bize babannem dedem yaptırdı, onlardan özenerek yapardık. Onlar kuş tutardı atmaca için onu bir değneğe oturturlardı. Biz de kelebeği öyle hani tutmaya çalışırdık değnekle ucuna renkli bir plastik bağlayarak. Öyle bir oyun oynardık. Fındıktan topaç yapardık; işte çürük fındıkların başında bir delik olur. Onu da çubuk geçirir onu elimizle böyle döndürürdük yerde onları. Öyle bir oyun oynardık. İp atlardık. Ondan sonra iki ucu bağlı iple ellerimizle şekil yapardık,işte değişik şekiller yapardık iplerden ondan sonra yakan top oynardık suda taş kaydırmaca oynardık deniz kenarında dere kenarında. Bir de dedem bana hazine bulmaca oynatırdı çok, biraz da maceracı ruhum vardı çocukken çok heyecanlanırdım öyle hikayeler anlatırdı dedem büyüklerim. Ondan sonra kesilmiş bir ağacın kovuğunu dedem bana oydururdu orada hazine bulacaksın diye..ben de çok heyecanla böyle onu saatlerce onun başında durup onu kazmaya çalışırdım bir şeyler bulucam diye, inanırdım evet inanırdım ve kazardım, inancımı kaybetmezdim,ciddiye alırdım bulucam.öyle..sonra arkeolog olmayı düşündüm büyüünce olamasam da kazılarla ilgili bilgileri takip ederim arkeoloji dergilerini hala okurum... sonra biz dışarıda oynadığımız için sürekli bahçede ydik. Sürekli her yaz bir salıncak kurulurdu. Salıncakla oynardık. Bir de dedem tahtadan araba yapardı bize onunla oynardık çok.,üzerine bineceğimiz bir arabaydı tahtadan onla çok oynardık yazları.”(2.1K,29)
- “evcilik oynardık çok,.. ağacın yapraklarından sarma gibi yapardık... Bir tane uzun ot vardı onu örüp ondan kolye yapıyorduk mesela taç yapıyoduk güzel olalım diye sonra hep birlikte yakan top saklambaç oynuyoduk Erkekler genelde top oynardı. Maç yaparlardı kendi aralarında”(2k.5.K,31).
- “çocuklukta oynadığımız çelik çomak vardı bizim zamanımızda sonra taş yıkmaca diye oynardık. Yedi tane taş üst üste koyup devirmeye çalışırdık. Çok zevkli bir oyundu benim için. Daha sonrasında saklambaç oynamak çok zevkliydi akşam vakti olduğu zaman saklambaç oynardık. Genelde insanların korkup gidemeyecekleri yerlere saklanmayı çok severdim akşam oynadığımız için çünkü hiç bulamazlardı beni. Mesela vardır ya onların üstüne çıkardım. Oraya girmek genelde akşamları karanlıktı insanlar korkup oralara gelemezlerdi genelde. “yeter artık çıkmıycak mısın sen?” felan dedikleri çok olmuştur. Bahçelerin arasına girerdim çaylıkların arasına girerdim bulamasınlar diye...Çok cazip olurdu. Çok zevkli çocukluk geçirdik. Oyunlarımız çok güzel. Gezmeye giderdik sonra hep birlikte dereye giderdik. En büyük zevkimiz atlamaktı mesela kayaların üstünden atlamak kaymak, kaymak derede. Çok zevkliydi bizim için çok keyif alırdık.”2.2.K,32).
- “seksek oynardık oyuncağımız olmadığı zamanlarda,evcilik demezlerdi anne baba çocuk oyunu. derlerdi topraklarla pastalar yapardık, çiçeklerle maydanoza benzeyen otlarımız var ya bizim onları yemek malzemesi olarak kullanırdık. Taşları ezderdik onları işte pasta yapıp üzerini süslerdik derenin kenarında yumuşak taşlar vardır ya keyifliydi ya çok güzel,Çocukluğumuzda çizgi, ip atlamaca saklambaç oynardık anne baba çocuk (evcilik oyunu) ya da hasta- doktor oyunu grup oyunu olarak oynardık,erkekler daha çok futbol maçı yaparlardı bizi pek yanlarına almazlardı ama biz yine de girerdik”(2.3K,32)

- "evcilik oyununu çok oynuyoduk çamurdan pasta yapardık. Ondan sonra bahçedeki meyveleri toplar işte komşumuz gelecek diye onları koyardık ikram ederdik. Öyle yani arkadaşlarla birleşiyoduk başkalarının bahçelerine gidiyoduk. Oralarda işte yeni evler kuruyoduk oynuyoduk. Konuşuyoduk sohbet ediyoduk. Kimse bizi görmesin diye mısırlıkların arasına giriyoduk. Mısırlar uzun ya orda bizi kimse görmeyecek diye. sigaraya özeniyoduk işte orda duman bazen sigara alıp mısırların içine giriyoduk duman yani çıktığı zaman kimse görmesin diye. Öyle birkaç şey yaptık yani çok yapmadık da. Mısır püskülünden bıyık yapıyoduk üfürüyorduk birbirimize.yani biz gülmek için eğlenmek için oyunlar çıkartıyorduk. Çilekleri topluyoduk yani küçük küçük çilekleri ipe geçirip yani uzuuun ipe geçirirdik çilekleri bileklik yapıyoduk kolye yapıyoduk. Çiçeklerden bir tane de çiçekler var böyle sapı uzun çiçekler oluyordu fındıklık kenarlarında onları toplayıp onları da öriyoduk. Onları da başımıza taç yapıyoduk.,kız erkek oynadığımızda hani genelde topla can oyunu oynuyoduk, sonra saklambaç..."(2.4K,30).

Bu yaş aralığındaki erkek katılımcıların da oldukça ilginç anlatımları bulunmaktadır. "Yüzük saklardık, en sonunda dayak yerdik" (21.E,39) diye anlatılan kamçı, fındıklıklarda oynanılan saklambaç (2.1E,39), kızılı erkekli karışık olarak oynanan oyunlar olarak ifade edilmektedir. Futbol/top oynadıklarını dile getirirlerken, denizde dalgalarla "viya yapılması"⁸³, kayalıklardan farklı biçimlerde atlanması, kışın kızakla yaş çay yapraklarının üzerinden kayarak tepe taklak karın üzerine düşülmesi çocuklar eğlensin diye büyüklerin yüksekçe bir ağaca ip bağlamalarıyla gerçekleştirilen Tarzancılık⁸⁴ oyunu heyecanı yüksek oyunlar olarak anlatımlarda yer almışlardır.

Naylon leğenin ucundan kopardıkları yeşil lastiği bağladıkları değnekle kelebek tuttıklarını dile getiren Ardeşenli, otuz dokuz yaşındaki erkek katılımcının (2K3E,39) "karakovana benzeyen arı petekleri yaptıklarını" da öğreniyoruz. Arkadaşlarıyla yerleştirdikleri çeşitli kovanlara konan arıları takip edip, arıların hangi kovana konduklarıyla ilgili heyecanlı ve telaşlı hallerine bir de büyüklerinden aldıkları harçlık mahiyetinde parayla ilgili duydukları sevincin de eklendiği dile getirilmektedir. Böylelikle çocukların büyüklerine özenerek yapılan yöresel bir işin (arıcılık) düzeneğini yine doğadan karşıladıkları malzemeleri birleştirmekle kurmaları ve bunu başarmalarının onları mutlu ettiği görülmektedir. Burada, çocuğun kendine güven ve hayata hazırlanma konusundaki ilk adımlarına yönelik izleri görebilmekteyiz.

Yirmi dokuz yaşındaki erkek katılımcının evcilik oyununda ev yapmalarından bahsetmesine ek olarak, oyuna balık tutan kişi rolünde katıldığına işaret ettiği anlatımıyla yine büyüklere özenmeyi ve ayrıca eve yemek getiren kişi rolünü çocukluktan itibaren erkeğin üstlenmesini görmekteyiz. Tahta arabasıyla ve misketleriyle oynamasını seven bu katılımcı, mısır kamışının içine fındık kabuğu koyup birbirlerine üfleyip attıklarından, yakan top ve saklambaç oynadıklarından ve yirmi üç

⁸³ Viya yapılması, dalgalı denizde dalgalar gelmeden dalganın önünde durarak, dalga geldiğinde de dalgayla birlikte (dalganın içinde) kıyıya doğru yüzmek olarak bilinmektedir.

⁸⁴ Tarzan filmlerinin sıkça gösterildiği televizyonun ilk yıllarında, çocukların bu filmlerdeki Tarzan karakterinden etkilendikleri anlaşılmaktadır.

yaşındaki kadın katılımcının(2.1.K,23) anlatımındaki gibi geceleri fosforlu böceğin fosforunu üstlerine sürdüklerinden ve karayemiş yapraklarından yaptıkları rüzgargülünden bahsetmektedir. Karayemiş ağacının çocukların oyununda aldığı diğer rol ise “dallarının bükülerek ipin de yardımıyla ok ve yay yapılması” (2k3E,39) ile ilgilidir ancak tehlikeli olması gerekçesiyle büyüklerden saklı,”kaçak” olarak oynandığı da belirtilmiştir:

- “Şimdi ne oynardık?..Kamçii oynardık daha çok kız erkek karışık , yüzük sakladık, en sonunda dayak yerdik bol bol, saklambaç oynardık fındıklıklarda yine kız erkek karışık oynardık ne bileyim yeni ama top oynardık futbol oynardık yani ondan sonra vakit geçirmek anlamında yüzmek de bir oyun gibi, denizde viya yapmak derede mesela farklı biçimlerde dereye atlamak budgüli derdik bu şekilde atlardık, tsikopola yani balıklama atlardıik, yüksek yerlerden kayalardan veya ağaca çıkar atlardık Kızak yapmıştık bi senesi kızak yapıp ou çaylığın üstündeki yaş çay tabii onun üstünde kızakla kayıyoduk mesela aşağıdaki çaylar sarkıyordu böyle hızla kayıyoduuk çaylığa çarpıp böyle tepe taklak karın üstüne mesela heyecan oluyodu.”(2.1E,39)
- “ bi değneik vardı, değneğin ucuna böyle yeşil lastiik ne derler ona nayloun nayloun leğenin ucundan bi parça koarıyoduuk kelebek tutardık mesela ondan sonra bizim köyde arıcılık çok fazla yaygın olduğu için , insanlar genelde arıcılık yapıyor yüksek dağlarda yüksek ağaçlarda fennii yoktu karakovan daha çok yaygındı biz de çocuk olarak büyüklerimizden örnek alıyoduuk onu madenlerden topraktan hamur yapardık onlara petek şeklini verirdik işte küçük kumar ağaçlarını çekerdik dikerdik onlara koyardık falan çok zevkli bir oyundu ouu ben çok keyif alırdım...büyüyünce arıcılıkla uğraşmadım sadece çocukken bi de şey vardı biz ondan da keyif alırdık çünkü hediye alırdık arılar bırakıyodu başka bi kovan geçiyodu ya , işte ağacın dibinde besleyip arının çıkışını beklerdik mesela sabah saat beşten akşam saat yediye kadar eı çıktığı zaman takip ederdik onu nereye kondu diyelim işte A kişinin ağacına ,işte peteğine kondu hemen hızlı hızlı koşardık dağlardan böyle yamaç aşağı adama haber verirdik para alırdık falan sevinirdik o günümüz çok mutlulu geçerdii” (2.k3.E,39)
- “Ok yay karayemiş ağacından yapıyoduuk karayemiş ağacından dalından bükerdik işte ip getirir ondan sonra böyle hazırlardık karayemiş ağacından böyle yay ve ok şeklinde oynardık biraz ou oyuna halkın tepkisi fazlaydı o yüzden kaçak oynadığımızı hatırlıyodu çünkü tehlikeli deniyodu birinin gözüne gelir şu olur bu olur vesaire ama onu da oynadığımızı hatırlıyodu” (2k3E,39)
- “Çocukluğumda ilk önce oynadığım oyun tahta arabaydı. Babam tahta araba yapmıştı bana küçükken. Ondan sonra tabi ki Tarzancılık oynuyorduk yani fındık toplarken çocuklar eğlensin diye büyükler ağacın biraz da yüksek bir ağacın üstüne ip bağlardı orda Tarzancılık oynardık. Ondan sonra misket oyunu vardı yani biraz da büyüünce misket oyunu yakan top oynardık. Çamurdan ev yapardık yani evcilik oynarken çamurdan ev yapardık. Ben hep balık balık tutan kişiydim yani eve yemek getiren kişiydim. Öyle oldu oldu büyüdük,köydeyken bir böcek vardı ışık yanan böcek onun da fosforu vardı onu üstümüze sürerdik de böyle akşamları hava sıcak olduğu zaman yazları çay zamanında dışarı çıkar da saklambaç oynardık o fosforu üstümüze sürüp saklambaç oynardık. Genellikle akşamları yani geceleyin diyelim yani sekiz dokuzdan sonra...Top severdik ama daha büyüdüğe sekiz dokuz yaşlarında bizim dönemlerde biz köydeydik altı yaşına kadar ben köydeydim altı yaşına kadar hiç inmiyorduk çarşıya hep köy babam terziydi yazları fabrikada çalışırdı çay sektöründe kışın da çay sektöründeki lazım olan fabrikaya çuval dikerdi terziydi babam. Yedi yaşında çarşıya ev tuttu babam çarşıda kalıyorduk. Orda yakan top oynuyorduk top oynuyorduk. Kara yemiş yaprağından rüzgar gülü dediğimiz böyle çocukken böyle rüzgara doğru goşardık ve onu yapardık. Başka mısırın içini alırdık ,kamışının içine kırık fındığı koyup üflerdik yani birbirimize atardık. Kamış gibi bir şeydi mısırdan yapardık” (2.2.E,29)
- “Ok yay karayemiş ağacından yapıyoduuk karayemiş ağacından dalından bükerdik işte ip getirir ondan sonra böyle hazırlardık karayemiş ağacından böyle yay ve ok şeklinde oynardık biraz ou oyuna halkın tepkisi fazlaydı o yüzden kaçak oynadığımızı hatırlıyodu çünkü tehlikeli deniyodu birinin gözüne gelir şu olur bu olur vesaire ama onu da oynadığımızı hatırlıyodu” (2k3E,39)

Yirmi dokuz yaşındaki katılımcının“mıncık oyunu” olarak tanımladığı oyun, muhtemelen daha küçük yaşlarda oynadıkları bir oyundur⁸⁵ :

“mıncık oyunu oynuyorduk el ele tutuşurduk el bileğimizin üstünde üç dört kişi oynardık böyle bir kelime söyleyip birbirimizi gıdıkladık.” (2.2.E,29)

Üçüncü yaş aralığı (40-52 y.a)⁸⁶içinde yer alan katılımcıların anlatımları

Bu yaş aralığında bulunan kadın katılımcıların anlatımlarına baktığımızda, “büyükler çalışırken onları güldürmek için komiklikler yapıp, fıkralar anlatıp onları güldürdüklerini”(3.1.K,52), “inekleri otlatırken bir yandan da evcilik oynadıklarını” (3.2.K,43)” çizgi oyunu, evcilik, saklambaç, çelik çomak, futbol oynadıklarını tahta arabaları kullandıklarını”(3.3.K,52),“annelerinin onlara diktiği bez bebeklerle oynadıklarını, bebeklerini sallayıp anne olduklarını, çubuklardan inekler yaptıklarını saklambaç, çelik çomak oynadıklarını, fındıkları açtıkları deliklere atıp en çok kim deliğe/kuyuya fındıkları atacak diye yarıştıklarını, iskelelerin(merdiven) üstüne oturup, kışın karda yamaçtan aşağı kaydıklarını”(3.4.K,50),“aliurka dedikleri saklambaç oyununu, yakan top, mendil kapmaca ve ip atlamaca oynadıklarını”(3.5.K,48) öğrenmekteyiz:

- *“Çok evcilik oynardık doğayla iç içeydik. İşte bir yandan inekleri otlatıp bir yandan da sürekli evcilik oynuyorduk.evcilik oynardık,doğayla içiçeydik işte hani böcek yılan onlardan çok korktuğumuz için çocukken tabi zayıf olduğumuz için de ağaçların üstünde çok evcilik oynuyorduk ya da çok büyük böyle kütükler oluyordu. Bir de benim oyun oynarken en büyük özelliğim her gün inek otlattığımız için o mekanı düzeltirdik ertesi gün devam etmek için aynı düzen içinde.pek dağıtmayı sevmezdim işte ağaçların üstünde çok oynadığımı hatırlıyorum saklambaç da oynuyordum ama sıkılıyordum yani...isim şehir oyununu ablamlar daha çok oynardı ,biz daha küçüktük ” (3.2K,43).*
- *“çocuklarla arkadaşlarla taşla çizgi diye bir şey oynuyorduk okula başladığımda filan öyle hatırlıyorum, oynardık ne bileyim koşardık karlarda kayardık. Tahta arabalarla yukarıdan aşağıya böyle giderdik tekrar arkamızda onları taşırdık. Biz kızlar da kullanıyorduk. Erkekler de vardı mahallede bizim zaten bir akraba mahallemiz köydeki mahallemiz aynı akraba evlerde çok az bir ev vardı ve çok güzel geçiyordu orada günümüz. Bahçemiz çok güzeldi. Erkekler de vardı bizden daha küçüklere ve onlar da biz de arabayı kullanıyorduk. Yani o arabalarla geziyorduk.., evcilik tabi ki oynuyorduk, saklambaç oynardık evlere saklanırdık bir de çelik çomak böyle çubuklarla oynardık ama biz erkeklerle karışık olduğumuz için erkekler de olduğu için her oyunu oynardık, futbol da oynardık hiç fark etmezdi kale yapardık topla futbol oynardık bu erkek oyunu bu bayan oyunu diye bir şey ayırmazdık...”(3.3.K,52)*
- *“Aliurka diye bir saklambaç oyunu oynardık. Ortaya bi teneke korduk. Ebe olan kişi, saklananları ararken ve sobelemeye çalışırken, elimizdeki çubuklarla tenekeye vurduk ,ses çıkardı. Yine yakantop, mendil kapmaca ve ip atlamaca oynardık,fındıklarla oyun oynardık yaprakdan tencereler yapardık, iki tarafına çubuk korduk. Tencerenin veya tavanın sapı olurdu. Meyveden meyveye, ağaçtan ağaca gezerdik, elimizde bıçaklarla meyve ağacına çıkardık ” (3.5K,48)*

⁸⁵ Buna benzer bir oyun 5. yaş aralığında yer alan bir katılımcının anlatımında tekerlemeyle beraber küçük bebeklere yönelik onları sevindirmek, güldürmek için büyüklerin çocuklarla birlikte yaptığı bir oyun olarak yer almaktadır. (bkz. 5.2.E,72 anlatımı)

⁸⁶ Üçüncü yaş aralığı belirtildiğinde, 40 ve 52 yaşındakiler dahil olmak üzere, bu yaşlar arasındaki katılımcılar anlaşılmalıdır. Böylece, 1972 ve 1960 doğumlu olanlar dahil olmak üzere bu yıllar arasında doğanlar bu grupta yer almış bulunmaktadırlar.

- “İp atlamak, çelik çomak çocuklukta oynadığımız oyunlar , evcilik oynarken annem mesela bez bebekler dikerdi bizei oynayın diyei, canımız sıkılırdı o zaman ne televizyon vardı ne cereyan vardı ne bişey kırk sene öncesini bahsediyorum ,o bez bebeklere salinceak yapaerdık sallardık mesela anne olurduk, iki tane böyle çubuğu kırardık, ortasından bi çubuk daha takaerdik , inek yapeardık , bir sürü ineklerimiz olıdu ondan sonra; çelik çomak oynuyoduk ; o zaman fındık tanelerinden , o zaman kuyular yapardık beş altı tane kuyuyu , elimizde fındıkları atardık o deliklerin içine, en çok kim atarsa deliğin içine o kazanırdı, saklambaç oynardık salıncaık asardık sallanırdık , kışın da kızak kaymaı, kızak derken böyle iskele (merdiven) derdik ona , o iskeleye sıralanıp böyle herkes binerdii, dik böyle yokuştan aşağı kayardık, iskele böyle merdiven yani basamaklarına bir sürü çocukları binerdii, haydii bakalım kayardiikk, kalabalık bağırank çağırarak çok zevkli oluyoduı, yukarı çıkarken onu elle hepimiz tutarak çekerdik çıkardııkk tekrar binerdik öylece, kartopu oynardııkk mesela....”(3.4K,50)

-“annemin on ikinci evladiyim çocukken nerde akşam orda sabah. Bizim babamın köyünde orda millet çalışıyor bir ben yeni gelinler vardı komşular onları çok güldürüyodum mesela fıkra anlatıyodum bazı hareketler yapıyodum güldürüyodum; hala daha aynıyım”(3.1.K,52).

Erkek katılımcıların(3.1.E,46,3.2E,52) anlatımlarında heyecanlı ve tehlikeli diye nitelendirdikleri oyunların yanı sıra, oyunlarının sosyalleşme açısından değerlendirilmesi (3.3.E,52) de yer almaktadır:

- “Ben küçükken yaramaz bi çocuktum çok hareketli yerinde duramayan..kışın evim karşı yamaçta, yamaçtan aşağıya doğruu mesela bir metre iki metre kar yağardı, naylon muşambaları altımıza koyardık ordan inndiğin gibi dosdoğru aşağıya (gülerek) aşağısı dereydi, dereye düştüğümüzde... daha sonra ne olacağını bile hiç düşünmeden oyun oynamayı seviiyodum yani o kadar meraklıydım daha sonra..tahta arabaları biraz dik aşağı olan yerlerde rahat inilmesi kolay olduğu için kimse tutmayacağı için, yüksekten aşağı bırakırdık biz binerdik üste(üstüne) o giderdi...gide gide iz yok tabi aşağı nereye çarparsa da artık(gülerek) oyle gidiyoduk...gidiyoduk ama genelde kontrol altına alıyoduk onu biz yine kendi imkanlarımızla gene onun fren tertibatlarını yapıyodukkk ayaklarımızla boyle frenliyoduk yani çocukluğumuzda durabiliyoduk yani rahat” (3.1E,46)

Kızılı erkekli saklambaç oynadıklarını ve ip atladıklarını söyleyen elli ki yaşındaki katılımcımız ortaya konulan yuvarlak taşın diğer taşlarla vurulması diye belirttiği poğuş⁸⁷ oyununun ve çelik çomağın tehlikeli oyunlar olduğuna işaret ederken bu oyunları şimdiki neslin bilmediğini vurgulamaktadır:

- “biz ekseri oynadığımız poğuş, çelik çomak , , ondan sonra ip atlamak, meçlerde meç yapaardıkk.., Çelik çomak vardı çelik çomak amaa o zaman kırk sene evveli diyorum şimdiki nesil bilmez onu poğuş dediğimiz de taşle yuvarlak taşı koyaerdik burayae , deniz kenarından taşler toplardııkk, onu poğuş vurardııkk o yuvarlak taş giderdi , tehlikeli bir oyundur , o dünyada en tehlikeli bi şeydir çelik çomak da tehlikeli atıyosuun vuriyosiiin çubuğu tutmak içinn....sonra kızılı erkekli saklambeç oynardııkk ..”(3.2E,52)

Bu grupta yer alan elli iki yaşındaki bir başka katılımcımız (3.3.E,52) okulun bahçesinde kız arkadaşlarla oynadıkları çizgi oyununda “kızların daha atletik olduğundan daha başarılı olduklarını” söylemektedir.

Bu katılımcımız saklambaçtan, poğuş ve çelik çomak oyunundan bahsetmiştir. Çizgi oyununun bireysel; çelik çomak oyunun kolektif bir oyun olduğuna dikkat çeken

⁸⁷ Poğuş oyununun yedi taş oyununa benzediği anlaşılmaktadır.

katılımcı, çelik çomak oyununun oynayan kişilerin yeteneklerine göre çeşitli pozisyon alan biçimlerinin olduğuna değinmiştir :

- “Çocukluğumdaki erkek kız oynadığımız oyun çizgi idi.Okulun bahçesinde kızlarla birlikte çizgi oynardık, ; kızlar bizden çok daha atletiktiler, çok daha başarılıydılar.Sonra tabi daha erkek erkeğe oynadığımız oyunların içinde en başta çelik çomak gelirdi10-12 yaşlarında filan oynardık, bir uzun bir kısa çubukla,iki takım halinde oynanan bi oyun.Çizgi, ne kadar bireysel ise çelik çomak da o kadar kolektif bir oyundu. Bence o kendinizi ifade edebilmenin en iyi araçlarından bir tanesi, çeşitli pozisyonları vardı, o pozisyonlar yetenek ve becerilere göre sıralanırdı...”(3.3.E,52)

Çelik çomak oyunu şu şekilde tarif edilmiştir:

- “..şu anda anımsadığım üç veya dört kişi halinde oynardık, bir çukur açılırdı, o çukurun başına kısa çubuk konurdu, karşı tarafta bir takım olurdu, ilk amaç o kısa çubuğu kimsenin eline değmeden en uzağa atabilmektir; karşı tarafın görevi o kısa çubuğu yakalamak bizim görevimiz de o kısa çubuğun ellerine geçmemesini sağlamaktır. Havada, yere düşmeden kaptığın zaman oynama sırası onlara geçerdi, ee yere düştüğü zaman, onlar çubuğu uzun çubuk ucu sivri olduğu için onu altına sokup belki 10,15,20 falan saydırıp bir hamlede en uzak noktaya getirip ondan sonra o geriye doğru sayardık.Kolektif olarak oynanırdı bunlar tabi güneşli havada oynadığımız oyunlardı..”(3.3.E,52)

Katılımcımız (3.3.E,52) oyunlarının hemen hepsinin temelinde baskın olan oyunların kolektif oyunlar olduğuna vurgu yapmaktadır ve kolektif oyunların sosyalleşmeyi sağlayan, liderlik özelliklerini ve yeteneklerini geliştiren oyunlar olduğuna dikkat çekmektedir. Katılımcımızın büyüdükçe futbola ilgilerinin arttığından bahsederken büyüdükçe doğal mecrasından çıkan oyunların rekabete doğru dönüştüğüne işaret etmesi ve buradan hareketle modern zamanların oyunlarına da gönderme yaparak bu oyunların oyun olmaktan çok rekabet üzerine kurulu bir tarzda gelişmeye başladığını vurgulaması dikkat çekicidir:

- “..bir de kapalı alanda oynadığımız oyunlar vardı, poğuş denen taşları birbirine dizerek oynanan bir oyundu bu da kolektif bir oyundu, saklambaç oynardık ona staibii⁸⁸ derdik ama niye derdik yani ebelemeyi işaret eden sözcük staibii sözcüğü idi. Yine kiremitleri üst üste dizip topla onları yıkma, bak bu da kolektif bir oyundu. Nerdeyse oyunlarımızın temelinde çok baskın olan kolektif oyunlardır, takım takım bunlar da tabi insanların liderlik özelliğini yeteneklerini,becerilerini sosyalleşmesini gerektiren oyunlardı.hemen hepsi böyle oyunlardı Biraz daha büyüdükçe futbol bizim için vazgeçilmez olmaya başladı, bu tabi doğal mecrasından sapmaya başladı oyun oyun olmaktan çıktıii rekabete dönüştü.modern zamanların oyunları oyun olmaktan çok daha çok rekabet üzerine kurulu bir tarzda gelişmeye başladı..bunların da hepsi içerisinde yarışmayı içermeyen oyunlardı. Sosyalleşmeyi sağlayan insan ilişkilerine katkıda bulunan oyunlardı, hiçbir tanesinde rekabet yoktu, böyle birşey filan yoktu. Kimse kimseyi yenecek diye öyle bir şey aklımızın ucundanda falan yoktu yalnızca orda insanlar sosyalleşirlerdi ve sonra aynı beraber giderler gezerlerdi”(3.3.E,52).

⁸⁸ Saklambaç oyununa alirka, kukhuu, staibii gibi çeşitli isimler verildiği görülmektedir. Bu farklılığın saklambaç oyununun niteliği ile ilgili olarak ebelemek/sobelemek ile ilgili 'staibii', bazen saklanmakla ilgili 'alirka' veya saklanana bulmak için onu çağırma veya sobelenmekle ilgili 'kukhuu' olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Dördüncü yaş aralığı (53-66 y.a.)⁸⁹ içinde yer alan katılımcıların anlatımları :

Bu yaş aralığı içinde de öncelikle kadın katılımcıların anlatımlarına baktığımızda ip atlamaya, top oynamaya(4.1.K,56); yakantop, beş taş, çizgi, mendil saklamaca, kukhu/saklambaç ve evcilik oyunlarına(4.2.K,59) yer verildiğini görüyoruz. Elli sekiz yaşındaki bir kadın katılımcı(4k.4K,58) beş taş oyunundan başka, inekleri yemlemeye gittiklerinde, yakılan ateş etrafında patates pişirirken neşelenip oyunlar oynadıklarından bahsetmektedir:

- *“İp atlardık mesela top oynardık arkadaşlarla toplanırdık (4.1K,56)*

- *“Oyun deyince ilk olarak horon aklıma geliyor. Horon deyince de tulum kemeçe... kız mendili vardı mesela kemeçeyle oynanıyordu, Çukulut'ten (şimdiki Çağlayan köyü), Cevdet abi vardı, onu dinlerdim, küçükken çok sempattim, yakantop, beş taş oynardık, çizgi oynardık kiremitle... Saklambaça kukhu derdik...sonra dama oynardık kare bir kağıdı, kartonu parçalara bölüyoduk, iki kişi arasında oynanıyordu. Sonra dizilirdik halka olarak mendil saklamaca derdik, al satarım bal satarım diyerek elimizdeki mendili birinin arkasına saklardık, evcilik oynardık “(4.2K,59)*

- *“Arkadaşlar topolanırdık kız kıza boyye ne bileyim beş taş oynardık ev işi yapardık kendi aramızda, inek yemüne giderdik ordaei ataeş yakardııık boylei evden patates getirürdüük açık ateşte pişürürdüükk, orda oyun oynardııık çoculuıkkk işte eğlenceli (gülerek)”(4k.4K,58)*

Bu gruptaki erkek katılımcıların anlatımlarında oyun zengin ifadelerle ve çeşitli oyun biçimleri ile yer almaktadır. Yine oyunlardan bazılarının yerel dildeki seslendirilişlerini de bu grup anlatımlarında görüyoruz. Örneğin ç elik çomak med veya çukali, çizgi oyunu lep veya tsingil, saklambaç kukuşi/ kukhu, staibii, aliurka olarak tanımlanmaktadır.

Önceki anlatımlarda yer almayan esir kurtarmaca, gömmece, recghi, İstanbul taklası⁹⁰ ve ayak bileği güreşi gibi oyunları bu yaş aralığı grubundaki anlatımlarda görmekteyiz. Çelik çomak oyununa bu grupta yer alan bütün katılımcılar yer vermişlerdir. Çelik çomağın tehlikeli ve heyecanın yoğun yaşandığı bir oyun olduğuna işaret edilmektedir. Med veya çukali denen çelik çomak tehlikeli, heyecanlı, stratejik, aletle oynanan erkeklerin oynadığı bir oyun olarak görülmektedir:

- *“Yaş ilerledikçe ya da çeşitli yaş gruplarına göre oyunlar da değişiyodu tabi mesela çukali oynardık biraz daha böyle günümüzde med diyoduk, çukali çelik çomak Türkçe'de”(4.1.E,54)*

- *“Bir de çelik çomak oynuyoduk. Çelik çomak işte iki tane odunu çukurun içerisine bir tane çukur kazıyoduk şöyle ondan sonra şöyle attığımız zaman da garşı tarafta tutamadıklarında yanıyodu. Buna da çelik çomak diyoruz”(4k.6E,58)*

⁸⁹ Dördüncü yaş aralığı belirtildiğinde, 53 ve 66 yaşındakiler dahil olmak üzere, bu yaşlar arasındaki katılımcılar anlaşılmalıdır. Böylece, 1959 ve 1946 doğumlu olanlar dahil olmak üzere, bu yıllar arasında doğanlar bu grupta yer almış bulunmaktadırlar.

⁹⁰ Birdirbir oyununa İstanbul taklası denmektedir. Muhtemelen İstanbul'dan gelen çocuklardan öğrendiği için bu tanımlama yapılmış olmalıdır.

-“özellikle içinde ebenin olmadığı yani cezanın kesilmediği ama bunun yanında paylaşımın yoğun olduğu oyunları severdik. İlk öyle başladık daha sonra iddialı olma bazında ebeli oyunlara geçtik. Aletli oyunlar arasında çelik çomak oyunu var bunda matematiksel bir özellik de vardı. Çelik çomak oyunu iki araçtan meydana gelir. Bir çubuktur çelik dediğimiz işte yaklaşık 25 cm. uzunluğunda bir çubuk. Çomak dediğimiz de 70-80 cm. arasında daha kalınca uzun bir çubuktur. Bu çomağı çeliğe isabet ettirip belli mesafede onu savurmaktır ona vurmaktır. Tabi burda fizik olayı da önemli. Çünkü isabet ettirebilmek için zamanlama ve elin bilinçli kullanılması esastır. Matematiksel olarak hedeflenen mesafeye göre hareket etmek lazım ,bir strateji vardır,yaratıcılık vardır, ancak işin heyecanlı tarafında tehlike arz eden bölümlerinde insana adrenalin ve heyecan verir mesela rakip tarafın da çeliğini havada kapmak karşı tarafın yenilgisiyle sonuçlanır. O ama çomak hareket halindeyken çeliği kapmak da büyük bir rizikodur. Çünkü ele çarpma kafaya çarpma durumu vardır. Bir de bunun yanında tabi ki kaçan çeliği havada karşıda yakalamak için de onun önüne geçmek gerekiyor. Bu da bir tehlike arz ediyor. Çünkü yüze göze gelebilir. Bu bakımdan en heyecanlı oyunlar arasındadır”(4.5.E, 57)

Yine stratejik bir oyun olarak ateşten kurtarmaca veya esir kurtarmaca oyunu ise dağ bayır koşulduğundan ve dikkat gerektirdiğinden “enerji ve güç isteyen” bir oyun olarak tanımlanmıştır. Kurtarılacak esirlerin ve kurtaracak kahramanların olduğu bu oyunda, küçük bir dokunuşla esir olunmakta veya esir kurtarılmaktadır.

Bu dokunuşun “sanal âlemde küçük bir dokunuşla ateş eder gibi” diye ifade edilmesi dikkat çekicidir⁹¹ :

- “sadece erkeklerin oynadığı oyunlar da vardı mesela çocukken bugünkü aklımızla baktığımızda müthiş bi stratejik oyun, içinde strateji olan bi oyun ateşten kurtermaca oyunu çok ilginç bi oyundu oniki onyediy yaş arasında ya çok oynadığımız bi oyundu zevkle heyecanla oynadığımız bi oyundu şimdi bir kurtarılacak esir vardı bir de onu kurtaracak kahramanlar vardı herkes o kahraman olmak isterdi fakat küçük bir dokunuş esir olmayı getirirdi nasıl ki bugünkü bilgisayarda sanal alemde küçük bi dokunmayla farklı bişey geliyo ya aynı onun gibi veya sanal oyunlarda dokunduğunda ateş eder onun gibi , küçük bir dokunuş sobelenmeyi esir olmayı getiriyodu hep çok dikkat isteyen bi oyundu yani hiç kimse sana dokunmadan çok süratle ona senin dokunup kurtarman gerekiyo, seni peşine rakip taraf senin peşine düşecek dokunduğu an esirsin onun için dağ bayır koşardık, yakalanmamak gerekiyo”(4.1.E,54)

Gömmece oyununda ise “belli bir yerden uzaklara atılan çubuğun seçilen ebe tarafından getirilmesi sırasında çubuğun atıldığı yerde bir çukurun kazılması ve ebenin bu yer kazılmadan önce geldiğinde/gelirse kurtulması, o sırada kazıyı yapanların kaçması, ikinci atışta ise örneğin ebenin rakibe çubuğu “kaptıramaması” durumunda kazılan gömmece yerine ebenin artık gömüldüğü” (4.5.E,57) anlatılmaktadır.Bu aşamaya gelindiğinde ebe artık gömülmekten kurtulamamaktadır ancak sorulan sorulara doğru yanıt verdiğinde ve onu gömenlerin gönlünü aldığında ise kurtulma vakti gelmektedir.

Katılımcımız bu oyunun bir eziyet değil dayanıklılık ve sabır oyunu olduğunu ifade etmektedir. Bu oyunda zamanlamanın, dayanıklılığın, güvenmenin, yardım istemeye

⁹¹ Bilgisayar oyunlarında artık çocuklar ekrana veya mouse'a dokunarak ekran önündeki esirleri kurtarmaya çalışmaktadırlar.

ihtiyaç duyulduğunda yardım istemenin, başkalarına güvenmenin önemi vurgulanmaktadır:

- *“bir de gömmece vardır gömmecede gömülen insan yani ebe durumunda kalan insanın sabrı yoklanmaktadır. Yani o sabır ve dayanıklılık çok önemlidir. Alet olarak işte yine çelik çomak tarzında bir şey kullanılmaktadır. Ama uzağa atılan o çeliğin tekrar ebe bölgesine gelebilmesi için o süre geçinceye kadar ebenin bulunduğu yerin ayakta durduğu yerin etrafı büyük çomaklarla kazılmaya başlanır. Çelik oraya kadar geldiğinde onu kazanlar kaçarlar. Tekrar ikincisinde o yine kazılır. En sonunda tabi ebe o çeliği rakibe kaptıramadığı zaman bir yer bulunur. Kazılan çukura ebe gömülür, diz boyuna kadar. Böyle sağına soluna işte çelik çomak bir şeyler konulur çalı çırpı konulur. Sonra artık sorulan sorulara yanıt verildi için ya da karşı tarafın insafına kalmış bir biçimde kullanılır ya da ödül verilir. Bu oyunda cezadan daha çok insanın sabrını yoklamayave aynı zamanda da o gömülüyken yaratıcılık gücünün de ortaya çıkmasına katkı sağlıyor. Çünkü gömülen ebe durumundaki kişi yaratıcılığıyla rakip takımın gönlünü alırsa oradan tabi bağışlanıyor. O şekilde yani esas olan ebenin ceza görmesinden daha ziyade ebenin yaratıcılık gücünü güçlendirmektir. Yani zor koşullarda eğitimsel açıdan zor koşullarda insan zekâsıyla sabırla karşı tarafı ikna edebilir düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ben bunu bu bağlamda değerlendiriyorum. Hiçbir zaman rakibin diğer rakibe işkence etmesi tarzında öyle değerlendirmiyorum (4.5.E,57)*

Recğhi oyunu da bu grup anlatımında gördüğümüz bir oyundur. (Bu oyun beşinci yaş aralığında yer alan grubundan bir katılımcı(5.2.E,72) tarafından daha detaylı anlatılmıştır.):

- *“recğhi/ğechii yani şurda bir çizgi çizdiğimiz zaman da bu çizgiden çık deyince en erken çıkan koşuyor arkadan yakaladığın zaman da oyun bitiyor”(4k.6E,58)*

Çizgi oyunu tsingil veya lep adıyla tanımlanmıştır:

- *“Çocukluğumda oynadığım oyunlar çizgi oyunları tsingil derler.Tsingil’de bir çizgi çiziyoduk o çizgide işta ta böyle tek ayak duruyoduk. Çizgiye geldiği zaman yanıyoduk.”(4k.6E,58)*
- *“sonra lep dediğimiz oyun çizgi ne diyorlar sek sek bizde lep oyunuydu onu kızlar daha çok oynardii”(4.1.E,54)*

Kısıtlı imkânlar dâhilinde oyun araçları/ malzemeleri doğadaki ve evdeki malzemelerden tedarik edilebilmektedir. Değerli ve az bulunan ip salıncak için kullanılmadığından, salıncağın ipleri sarmaşıktan yapılmaktadır. Yün yumağından top yapılabilir. Evlerde bulunan ahşap namazgâhlar⁹² kışın karda kaymak için kullanılabilir.

- *“Çelik çomak vardii, ei neydii o çember çizerdiik beştaş vaerdii, taşleri dizerdiik onu oynardii ondan sonrae top oynardık, topu da top yoktu da kendimiz yapardıkk, annemizden o yün yumağı vardii ya çorap örmek için kazak örmek için , onu alırdık başlardıik iştei, top yoktu ki o zaman alamıyoduk imkasn yoktu yumak toplar işte top şeklinde yapıyoduk, onları oynardıuik, salıncak vardı ne bileyim , ipi vermezlerdiy bize sarmaşıik keserdiik , ip değerliydiy yük taşımak için vermezlerdi, sarmaşık daha kuvvetliydi ipten kopmazdii, salınceak yapardık sallanırdık, sarmaşık da ha biurdan oreaya kadear gidiyou (göstererek büyük salonda , atelyede), Tarzean gibiy(gülerek) oynardık Kışiin evde namazgah olurdii evden aliirdim bahçede onunla kayardıim veya naylon üzerine oturdiik onunlae kayaerdiik, kardaean adeam bi de”(4.2.E,53)*

⁹² Rutubetli ve/veya soğuk havada üşünülmesin diye eskiden ahşap namazgahların olduğundan ve evin belli bir yerinde asılı durduklarından bahsedilmiştir.

Rulmanlardan çıkan bilyeler, kemik bilyeler ve cam bilyeler arasında cam bilyelerin ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Uğur olsun diye belli renklerdeki cam bilyelerin saklandığı ifade edilmektedir:

- *"Aletli oyunlar dediğimiz oyuncuğa bağlı oyunlar da işte bildiğiniz bilye masket oyunları vardır.Cam bilye olurdu. Az da olsa rulmanlarda çıkarılan bilye olurdu sonra kemik bilyeler de olurdu ama onlar rağbet görmezdi. Cam bilyelerin güzelliği çok farklıydı. Uğur olsun diye belli renkler asıl bilye diye saklanılırdı. Onun da bir hesap işi vardır. O şekilde değerlendiriyorum"(4.5.E,57)*

Ahşaptan yapılan, belli bir daire içinde iple çevrilen/hızlı döndürülen topaçlarla yarışılmaktadır:

- *" Bir de topaç vardır. İplen çeviriyoduk. Topaç dediğim yuvarlak bir tahtadan yapılmış, iplen çekiyoduk şöyle çektiğin zaman da çok süratli bir şekilde dönüyodu. Hangimizinki erken düşerse o yanıyodu. Birinci, düşmeyen oluyodu (4k.6E,58)*
- *"Topaçımız vardı ahşaptan daire içinde çevirmeye çalışırdık"*

Çocukluğunun hep hareketli gürültülü patırtılı geçtiğini dile getiren elli üç yaşındaki katılımcımız, birdirbir dedikleri İstanbul taklasını, ağaçtan topaç çevirdiklerini, dere kenarında taşlarla yaptıkları yükseltiden dereye balıklama atladıklarını ve de çok eski bir oyun olarak nitelendirdiği ayak bileği güreşi oyununu anlatmaktadır:

- *"Çocukluğum hep hareketli gürültülü patırtılı geçti kiremitleri dizerdik topu atıp kiremitleri vurmaya çalışırdık. Birdirbir oynardık, birdirbire İstanbul taklası diyoduk...sonra dereye giderdik, Dereye yüksek kayalıklardan balıklama atlanırdı köylere yakın yerlerde derenin derin olduğu yerlerde, onun haricinde dere kenarlarında kendimiz taşları dizerek (yükselti yapıp) çubuk da geriyoduk onun üzerinden atlardık. bir de ilginç..bilek güreşi yapılır ya...bizde ayak bileği güreşi vardı (gülerek)iki kişi sırtüstü yere yatarlar(kalemlerle gösteriyor)ayakları birbirine yapışık(bitişik) birbirine yakın olan ayaklar kaldırılıyor, topuklar birbirine geçiriliyor iki kişi de birbirinin ayaklarını itmeye bakıyor, kim diğerine takla atırırsa o kazanıyor, bu çok eski bir oyundur ayak bileği güreşi"(4.4.E,53)*

Altmış bir yaşındaki katılımcı (4. 3.E,61) kızların daha çok oynadığı evcilik oyununda kendilerini dükkânı olan ve dükkândan alışveriş yapan baba rolünde anlatmaktadır.

- *"bu evcilik oyunu diye yaparduk yani nasi bir düğün vardı evde bir anne olurdi yemekler hazırlardı topraktan ondan sonra bizde gırmızı daş olur yontulen o daşdan çanak yaparduk biz yani erkekler yaparduk oyarduk ondan sonra çarşıdan bir dükkân vardı(dükkân olurdi bir yer) biz dükkândaydık giderdik oradan alışveriş yaparduk eve getirirdük o anne baba yanında çocukken aynı kız çocuklar evdeki büyükleirine bebek yaptırırlardı. Beşiklere meraklıydılar tabi ki ama benim yetiştiğim yörede beşikler çok azdı yani böyle bir iki üç o kadar .olanlar o büyük beşiklerle oynarlardı"(4.3.E,61)*

Elli dört yaşındaki katılımcı ise, genç kızların salıncakta oynamayı daha çok kızların sevdiğini anlatırken, kızların oyunlarının erkeklerinki kadar fazla/ çeşitli olmadığını belirtmektedir. Kızların sert olan bu erkek oyunlarından(tehlikeli, stratejik diye bahsedilen çelik çomak, esir kurtarmaca gibi) uzak durduğundan ve de aslında kızların ev ve bahçe işlerine yardım etmekten oynamaya vakit bulamadıklarından

bahsetmektedir. “Onların(kızların) oyunu çalışmaktı” ifadesi dikkat çekicidir. Dördüncü ve beşinci y.a. gruplarındaki anlatımlarda erkeklerin oyunlarının daha karmaşık ve yerel özellikler gösterdiğini; bu gruptaki (4.ve 5.y.a.) kadın katılımcıların ise diğer yaşta katılımcıların çocukluk dönemlerine göre daha fazla işlerle meşgul oldukları, grup oyunlarında kızlı erkekli daha az bir araya geldikleri, oyunlarının daha temel oyunlar olduğu anlaşılmaktadır:

- “mesela salıncak sallanmayı kızlar daha çok severdi, okanure salıncak demek tabi ağaçlara kurulurdu iplerle ip olmadığına sarmaşıklerle yapıyordu ama hele kurban bayramlarında, değişik bayram günlerinde o zamanlarda çouuuk büüyyüükk salıncaklar dikilirdi ağaçlara tepeye yapılırdı mesela çok heyecan verici bi salıncaklardı onlar çok yüksekti yani bi gidiş geliş böyle bi kaç dakika sürerdi (gülerek) yani o kaddar uzundu çok da heyecan vericiydi çok net hatırlıyorum herkes sallanırdı özellikle hanımlar genç kızlar seviyodu onlar için erkekler kadar fazla oyun yoktu bi de onlar erkeklerin bu sert oyunlarından uzak dururlardı açıkçası kızlarımız böyle çok da oynayacak zaman bulamıyodu yani çünkü ev işlerine yardım ediliyodu tarlaya ,ahıra ne bileyim anne model oluyodu onlara işte onların oyunu çalışmaktı bizimki de bir geleneği yaşarken yansıtıken oyun oynuyodu aslında erkekler de”(4.1.E,54).

Çocukların bahçelerden meyve toplarken, durumu iyi olduğu halde bahçelerine girilmesine kızan ailelerin bahçesine özellikle gidip meyve topladıklarını görüyoruz. Burada çocukların büyüklere bir mesaj ilemesi de hissedilmektedir:

- “yaramazlıkların da o çağlarda bir anlayışı vardı.. bizim çağımızda. Mesela bizi sürekli bahçesine davet eden bize sürekli iyilikler yapan bize gülümseyerek tatlı dil veren insanların bahçesine silah dayatsalar hayatta çalmaya gitmezdik. Ama özellikle bizim hoşlandığımız adrenalini yükselten, ben öyle düşünüyorum şu anda böyle biraz cimri olan işte bizi evine yaklaştırmayan ne bileyim çocuklar meyve ağacından meyve çalmasın diye çeşitli önlemler alan evler bizim daha çok uğrak yerlerimizdi. Onlardan meyve çalmak daha hoşumuza giderdi. Aslında paylaşım davet vardı. Şö mesela ağaca çıkamayan arkadaşlar yakalanmayalım diye ev sahibini kollardı, köşelerde beklerdi mesela o gördüğü zaman “geliyor kaçın!..” derdi biz de kaçardık Tabi topladığımızdan arkadaşımıza da pay veriyorduk çünkü o da bu organizasyona katıldığı için..”(4.5.E,57)
- “Durumu daha iyi olan ve daha çok bahçesine girilmesine kızan ailelerin bahçelerine girilirdi...ama ihtiyacımız kadar alır gideriz...bazen kızan oluyo bazen afiyet olsun diyen oluyo...”(4.4.E,53)

Elli sekiz yaşındaki katılımcının, tulum ve türkü sevdasını birlikte görmekteyiz:

- “Ben hep müziğe sevdalandım. Tuluma sevdalandım. Tulumu öğrenemedim ama tulumun türküyü okumasını çok sevdim. ben kendim de yöresel ses sanatçısıyım yani amatör dalda. ‘Gencim efkariyim kimse bilmez halumi kimse bilmez halumi oooyy, bir yar için kuruttun bedenumi canumi bedenumi canumi oooyy...’ Çocukluğumda bu türküleri söylemekle bugüne 58 yaşına kadar geldim.”(4k.6E,58)

Beşinci yaş aralığı (66 yaş ve üstü)⁹³ içinde yer alan katılımcıların anlatımları:

Bu yaş aralığındaki kadınların anlatımlarında denizin kenarındaki taşlarla ev yapıp evcilik oynamak”,”bez bebeklerle ve çubuklarla yaptıkları ineklerle(ineğe benzeterek) oynamak, ineklere yem olsun diye yığılan otlara külah şekli verilen ‘bardi’nin küçük modellerini (minyatürlerini) yapmak, yünden yaptıkları topla yakartop oynamak, çizgi/seksek oyunu, arkadaşlarla türkü söylemek, beştaş oyunu, yapraktan bezden bebek yapmak, saklambaç/kukhu oyunu, mendil kapmaca ve ip atlamaca yer almaktadır.Mendil kapmaca oyununa dördüncü ve beşinci yaş aralığındaki anlatımlarda rastlıyoruz.“Oyuncak da yokti o zaman”(5.1K,110) ve “Eskiden ne vardı ki ne oynayacaksın?”(5.4K,74) ifadelerinde kısıtlı imkanlara işaret edilmektedir. Bu yaş aralığındaki kadınların çocukluktan beri ev ve bahçe işleriyle ilgilenmeye başladıkları, çoğunun oldukça erken yaşlarda evlendikleri de anlaşılmaktadır:

- *“Oyuncaik da yokti o zaman... o zaman taşleir var iddi temiiiz taşleeir onlerdain ev yapıyuduik boöylei denizin kenarinde köşelerdei arkedeshlerle .boöyle misal gelin boöyle taşlerleı oyalaniyuduik evcilik yapıyuduik ..”(5.1.K,110)*
- *“eskiden ne vardı ki ne oynayacaksın? Bez bebekleri yapardık. Eskiden takuna derdik. Onu sarı bezlere bağlardık, yapardık. Bağlardık sallardık. İneklerimiz vardı otlatırdık. Çubuktan inek yapardık bilmem bir şeyler yapardık. Şekiller veriyoduk otlardan bardi yapardık. Bardi ot yığını oluyo ya ot yığınınından oyuncak olsun diye küçük küçük otları bağ bağ yapardık böyle küçük küçük bardiler yapardık. Yığıntı ot yığıntısı.Taş goyuyoduk da topu atıyoduk, Top nerde bulacaksın yünden top yapardık. Yünle beraber onu kim görüyorsa dağılıyordu bilmem ne yapıyoduk goşa goşa yapıyoduk tekrar gaçıyoduk kim vuruluyorsa o kenara çekiliyodu(yakartop) Ondan sonra nasıl diyeyim çizgi oyunu oynardık.Seksek, çizgi oyunu diyorlardı ona da”(5.4.K,74).*
- *“Arkadaşlarlai beş taş oyunu oynardık arkadaşlaur ile turkü söylerduik.,Çınarlı köyündenim Aksu’ya gelin gelduim, onaltı yaşında gelin olduim Hep biribirimizai yardim ederdik arkaedaşlar ile türku söylerduik neşeli geçerdı çocukluğumuz , bebek yaparduik , yapraktain bezdein. Saklambaça kukhuu derduk saklanırdıık, mendil kapmaca onu çıkariyosuın yeniden tekrar saklaniyosuın ip atlamasiu çok yaparduik”(5.5K,71).*

Bu yaş aralığındaki erkek katılımcıların anlatımlarında da zengin içerikli ifadeler yer almaktadır. Seksen yaşındaki katılımcımızın (5.1.E,80) anlatımında çelik çomak, poğuç, saklambaç, denizde batırmaca(centoni), dalgalı denizde viya yapmak, tahta arabalarla, kızaklarla kaymak yer almaktadır.

⁹³ Beşinci yaş aralığı belirtildiğinde, 67yaş ında olanlar dahil olmak üzere bu yaş üstünde bulunan katılımcılar anlaşılmalıdır. Böylece, 1945 doğumlu olanlar dahil olmak üzere,bu yıldan önce doğanlar ,bu grupta yer almış bulunmaktadır.

Kışın kayılan kızaklar bazen eğri odunlarla kendilerinin hazırladığı kızaklar; bazen ahşap tekne şeklinde olan çamaşır sepetleri, bazen de altmış bir yaşındaki katılımcımızın (4.3.E,61) da belirttiği gibi ahşap namazgahlar olabilmektedir:

- *“Çocuklukta oynadığımız çelik çomak var poğuş oyunu var Erkek kız garışık saklambaç oyunu oynardık. İşte şu dut ağacı ebe yeridir. Sonra yarış olarak güreş yapardık denizde. Batırma oyunu yani onu oynardık burda o festivalde de geçti o. Bundan beş on sene evvel festival yapılıyordu. Burada iki grup birbirini batırma oyunu oynadılar birisi galip geldi centoni derdik ; sonra dalgalı denizde viya yapardık, en güzel viya inenlerden biriydim. burdaüç tekerlekli direksiyonlu arabayla yarlardan aşşağaya yazın gayardık onlarla, kışın kızak yapardık kızak. Eğri odunları bulurduk, yazdan hazırlardık. Eğer o yoksa çamaşır sepetlerimiz vardı onları kayardık. Ahşaptı ahşap teknelerdi dikdörtgen şeklinde, bazen namazlık tahta olurdu ama yani bir tarafı ayağı vardır yani namaz kılınan yüzü kullanılabildi kara değmek suretiyle kullanılabildi, o da tahtadan”(5.1.E,80)*

Seksen yaşındaki katılımcı, Katılımcımız, grup oyunları olarak esir ve eşkiya oyunlarını anlatmaktadır. Esir oyununun, dördüncü yaş aralığındaki bir katılımcının(4.1.E,54) anlatımındaki esir kurtarmaca/ateştn kurtarmaca oyunundan(esirlere dokunulduça esir olmaktan kurtarılmaları söz konusudur.) farklı olarak anlatılmıştır. Burada anlatılan esir oyununda belirlenen çizginin karşılıklı taraflarındaki kişilere dokunularak gruplar kendi gruplarına esir almaktadırlar.

Eşkiya oyunu ise saklambaç oyununun iki grup olarak oynanan daha karmaşık bir türevi gibidir. Geniş (ancak sınırlı) bir hududun belirlendiği bu oyunda iki grup da bu hudut içine dağılmaktadır. Kura çekilerek saklanacakların ve arayacakların belirlendiği bu oyunda, kurayı kaybeden, aramak durumunda kalan grubun, hudut içerisinde saklanarak dağılanları tek tek bulup sayıyı tamamlamasıyla oyun tamamlanmaktadır. Belli bir süre içinde bulunacaklar bulunamazsa “oyunun bulamayanların üzerine yıkılmasının” ifade edilişi ilginçtir:

- *“ ondan sonra esir oyunu var eşkiya oyunu var. Esir oyunu bir uzun çayırılıkta karşılıklı beş kişi bir tarafta beş kişi bir tarafta duruyoduk. Ondan sonra ortada bir işte çizgi oraya kadar koşup birini kapıp ordan almak kendine doğru çekmek onlar çekecek, biz çekeceğiz kim karşı tarafı bitirirse esir almış oluyorsun. Sevilen bir oyundu. Eşkiya oyunu da bir mahalleyi içine alan bir alan içerisinde hudutları belirlerdik. İşte yanımız Çağlayan Deresi ondan sonra batı yanımız Fındıklı Merkez İlkokulu önümüz deniz arkamız çamlık mezarlıkların bulunduğu yerler oralar. Bu hudutlarda sekiz kişi bir tarafta sekiz kişi bir tarafta kura çekerdik. İki grup,kurayı gaybeden aramak durumunda kalırdı. Şimdi o saklanmak durumunda olan bu alan içerisinde herhangi bir yere dağınık olarak ayrı ayrı yerlerde veya iki gişi iki gişi üç gişi bir yerde üç gişi bir yerde saklanırdık. Aramak durumunda kalanlar bizi arar hepimizi sekiz gişiyi bulacak o grubun sekiz kişisini, bulamazsa zaten oyun onların üzerine yıkılırdı yani. Bu oyun aşşağa yukarı iki saat üç saat sürerdi. Bir gün bizim portakallığımız vardı orda bir de o portakalın yanında hurma ağacı vardı sarmaşık sarılır idi. Ben o sarmaşığın içerisine çıktım hurma ağacına böyle sarmaşıkların içerisine saklandım. Beni bulamadılar, bulamadılar. Bulamıyorlar. Şimdi biraz gidiyorlar bir ısıklık çalıyorum aaa buralarda diyorlar geliyorlar arıyorlar portakalları arıyorlar arıyorlar ses yok ses yok bulamıyorlar gene dağılıyorlar.. Eski evimiz tabi bir ısıklık daha çalıyorum bir ses veriyorum onlar arıyorlar arıyorlar yok bulamıyorlar. Artık biz teslimiz diyorlar ondan sonra çıkıyorum. Ordan elimi sallıyorum işte bu da eşkiya oyunudur. Grup oyunu..”(5.1E,80)*

Haritada yer bulmaca' oyununuyla Türkiye'deki yerler öğrenilmiş olmaktadır:

- "Evin içinde böyle yahut da ben ilkokuldayken en çok şey oynardık haritada yer bulmaca mesela iki kişiysen sonra birleştik haritada yer bulmaca Kulp bul bakalım derdim o arar dururdu kulp'u. Nihayet şeyde bulurdu işte nedir o Bingöl'ün kulp'unu bulurdu o da ondan sonra gezerdi gezerdi Z'yle başlayan (Zile mesela .Zile'yi buldururdu bana biliyorsam hemen arardım bulurdum bir nevi öylelikle Türkiye'deki yerleri de öğrenmiş oluyorduk"(5.1.E,80).

Bütün yaş aralıkları içerisinde yer alan yedi taş/ tombala ve beş taş, saklambaç oyununun diğer gruplardakine göre daha detaylı anlatımını burada görmekteyiz:

- "Çocukluğumuzdaki oyunlar bir bireysel oyunlar vardır bi de grup halinde arkadaşlarla olan oyunlar bulunuyor grup halinde oyunlar mesela tombala oyunu yuvarlak beş on santimetre çapında kiremitleri daire gibi yaparak üst üste koyarak ,işte üst üste dizdik iki grup olarak belli, bir mesafeden onlara top... topları devirirdik devirince dağılırdı dağılıncal orda kiremitlerin yanında olan çocuk o topları dağılan arkadaşları o topları vurmaya çalışırdı top kaçır gider ... o arada top uzaklara gidince o arada kaçan çocuklar fırsat bilerek gelirler ,o kiremitleri üst üste dizmeye çalışırlardı dizeken topları vurabilsen o yanar o oyundan çıkardı ama sonuçta kiremit taşları üst üste gelince dombala derdik oyun bitirdi o grup puan alırdı işte.."(5.2.E,72)

- "Ondan sonra beş taş oyunu vardı iki kişi arasıında oynanırdı yarışma nasıl izah ediyim beş tane fındık yahut da taş onları atardık buradan (göstererek) şu parmağların arasından geçirmeyi çalışırdık puan nasıl alınır hatırlamıyorum yani ...ondan sonra zaten bilinen şeydir saklambaç oyunu herkes bilir çocuk oyunu olarak saklanırdı gözümüzü kapatırdık belli bir sınır işte orda dağılırdı galiba işte o arada onları bulmaya çalışırdı o arada belli bir yerden örneğin bir ağacın kenarında isim söyleyerek falanca sen ordasın diye ismini çağırıp söylüyordu eğer isim söyleyebilseydi o zaman o eleniyordu ...Lazca kukkui/ gukhui derdik.."(5.2.E,72).

Beş taş ve kukhuu(saklambaç) oyunundan başka bir de dördüncü yaş grubundaki anlatımlarda rastladığımız recghi oyununun da daha açıklayıcı anlatımına burada rastlıyoruz. Recghi ya da geçii yöre oyunu olarak tanımlanmıştır. Bu oyunun beyzbola benzediği, iki grup arasında oynandığı; oyunda her iki tarafta kale olduğu, herkesin karşı tarafın kalesine sopalarla atış yaptığı, ortada bir deliğin içine kemiğin atılmaya çalışıldığı anlatılmaktadır:

- "Bi de esas yörenin oyunu geçi, recghi oyunu vardı da geçi⁹⁴ domuzun Lazcası...iskeletin ayak bileğindeki bir parça olur bir parça olur böyle herkes kendi grubunda oynar iki grupta oynanır ortaya konur oul..her iki tarafta da kale vardır...herkes karşı tarafın kalesine sopalarla atmak isterdi bu şeye benziyordu biraz beyzbol gibii.. o da sanıyorum Kafkas'tan gelmiştir sanıyorum niye domuz oyunu demişler onun izahını tam yapamıyorum ortada bir delik vardı onun içine atarlardıiii".(5.2.E,72)

⁹⁴ Katılımcımız geçinin Lazcada domuz anlamına geldiğini belki de eskiden avlanılan veya tuzakla yakalanan domuzun bulunan kemikleriyle oynandığı için bu oyuna bu ismin verilmiş olabileceğini de görüşmemiz esnasında belirterek, Kafkaslardan bu ismin/ oyunun gelmiş olabileceğini söylemiştir.

Ayak topuklarıyla tekme atılarak güreş yapılan oyun olarak tanımladığı kuüsk oyunu”(5.2.E,72) judoya benzetilmiştir. Kuüsk oyununda birbirlerine tekme atma; ayak bileği güreşinde(bkz.ayak bileği güreşi anlatımı,4.1.E,58) ise ayak topuklarıyla tekme atmadan rakibin takla atmasının sağlanması söz konusudur:

- “Bi de kuüsk oyunu vardii kuüsk... kuüsk ayak topuğu demek tekme... tekme atma...tekme atarlardı birbirlerinin omuzuna ensesinei...o da judoya benzer ayak topuğu ile karşı bireylerin omuzuna ensesinei darbe atılır ööyle bişey vardii yani hayal meyal hattirliyorum... so biraz çocuk diil de daha gençlerin oyunu idi...Onun dışında çelik çomak vardii...Ha esir almeacai, yesir derdik,saklambaca benzer esir alınırdı.(5.2.E,72).
- “Bi, oyun daha geldi aklima baik.. şöyle yerde çizgi çekilirdi...(kağıda çizerek gösteriyor) buraya taş atılır...bi yuvarlak kiremit taşı...sürülür sürülür...sürülür sürülür tsingil oyunu... tsingil oyuniii..bi adam tek ayakla ..var ya sek sek buna Lazlarda tsingil oyunu diyorlar.. taşa ayağınla vuracaksın orayı..gidiyosun tekrar vuruyosun derken.. sonra birdirbir oyunu vair o biliniyoui zaten eğilen arkadaşların üzerinden atlamaek suretiyleii o da vardii..”(5.2.E,72)

“Ellerin üst üste tutulması sonra bırakılıp havada oynatılan ellerin karıştırılıyormuş gibi yapılması”(5.1.E,80) küçük bebekleri ve çocukları neşelendirmektedir. Benzer bir oyundan mincık oyunu adıyla(2.2.E,29) söz edilmiştir:

- “Bundan başka çocuk oyunuuu hai....bi de küçük bebekler için tut (elin üstü)ben de tutuyorum. (öteki eli de diğer elin üstüne-ellerimizi üst üste koyuyoruz) o bebekler için çok da gülerler hai çocuklaer tçhiii tçhiii tçhiii....bula bula bula...karıştırıcayz (bula bula bula derken eller havada bebeği neşelendirmek için)üç kişi oldu mu daha zengin oluyouı eller karılıyouı bula bula bula deyince karıştırırız ellerimizi çocuklar da çok da gülerlerdii...”(5.2.E,72)

3.2.1.2. Oyun Araçlarını ve Oyunları Üretmek :

Yörede, “doğada olan her şeyin oyun araçları olabilmesi” öne çıkan bir vurgudur:

- “topraklardan çömlek yapardık çamurla birlikte suyla karıştırıp. Oyun araçları,doğa, doğada olan herşey, önümüze gelen bir çubuk, taş herşey olabilirdi yani(1.1.K23).

Dışarıdan satın alınan/temin edilen oyun araçları az sayıdaki ifadelerde yer bulmuştur:

- “En sevdiği oyuncağım,lahana bebek vardı o zamanlar çok meşhurdu , her yere götürürdüm dışarıda hep çamurlanırdı filan..Satın aldığımız oyuncaklar da vardı misket ve top gibi, oyuncak araba gibi.. ama hani genelde doğada ne bulduysak falan oyun malzememiz”(1.1.E,23)
- “eskiden bizim köydeki insanların bir çoğu Libya’ya çalışmaya gidiyoudı, Libya’dan oyuncaklar gelirdii mesela benim babamın bir tır getirdiğini hatırlıyorum on onbeş tekerli ondan sonra bozuldu gitti ya şimdi ona benzer bi araba üretmeye çalıştığımızı hatırlıyorum..”(2k3.E,39)
- “ halamlar çok tatile gittikleri için bizim bebeklerimiz hep Kıbrıs’tan bize gelirdi. Bebek konusunda bir sıkıntımız yoktu. Ama o hani böyle fincanlar mincanlar bizim bir arkadaşımız vardı onun vardı böyle plastikten,, biz de yapraklarla yapardık, çok net hatırlıyorum yapraktan tabaklar fincanlar, ama onun yanına gittiğimiz zaman da onun oyuncaklarıyla da oynardık yani..”(3.2K,43)
- “Oyun valla çocukken bir bebek almıştı annem çok sevinmiştim. O zaman bebek hiç olmazdı. Yani kimse pek fazla almazdı annem biraz meraklıydı bize her şeyi yaşatmak isterdi okumamızı çok isterdi... Onunla çok oynadığımı hatırlıyorum”(3.3K,52).

Lahana bebek, top ve misket gibi dışarıdan satın alınabilen az sayıdaki oyuncak çeşidinden bahsedilirken; bunlardan başka altmışların ortaları ve yetmişli yıllar civarına denk gelen zaman diliminde tatil için sıklıkla gidilen Kıbrıs'tan alınan bebek ve bu yöreden çokça gurbete çalışmaya diye Libya'ya gidenlerin getirdiği "oyuncak tır arabadan" söz edilmesi dikkat çekicidir. Doğadaki malzemelerden faydalanılarak hayalgücünün gerçeğine benzetme ve bir araya getirme yoluyla birleşerek üretilen oyun araçlarına ve oyunlara örnek olarak önceki bulgularda da benzerleri yer alan çamurdan kaplar, otlardan sebzeler, eğrelti otlarından balıklar, bitki saplarından kolyeler, karayemiş yaprağından sarmalar gibi burada da karayemiş yaprağı ve çubuğun birleştirilmesi ile yapılan rüzgargülü, tahtaya çivi çakılması ile maç sahası hazırlayıp, bozuk paralarla maç yapılması, parça kumaşlardan yapılan kukla da denilen bez bebekler, çubukların kırılıp bacak olduğu ve bez bağlanarak kafası yapılan inekler vb. kızıl ağaç yaprağı ve çubukla yapılan beşikler oyun araçları ve/veya oyunlar olarak yer almışlardır. Bu araçları yapmanın kendisinin de oyunun bir parçası olduğunu anlamak önemlidir. Oyun aracını üretirken oyun da bu üretkenlikle birlikte inşa edilmektedir:

- *"Ürettiğim sokakta veya mahallede oynadığımda böyle yazın çamurdan böyle tabaklar yapıp otlardan böyle sebzeler o tarz şeyler yapardım. Mesela eğrelti otu vardı onlardan böyle balık yapardık saplarından sonra kökündeki şeylerle kolyeler yapardık"(1.3.K,22).*
- *"mesela bir ağaç dalı, bi yaprak bile olabiliyordu oynadığımız malzeme..mesela misket oynardık toprakta mesela çukur kazardık toprağa içine düşürmeye çalışırdık misketi, mesela yaprağı avucumuzun arasına koyarak sert bir şekilde vururduk, yaprak patlardı sonra onu pervane şeklinde yapardık ortasından bir delik açardık bir de çubuk sokardık rüzgarda da koşardık o dönerdi, rüzgar gülü gibi,kızlar da onun içine kum koyup sararlardı yaprak sarması yaparlardı.."(1.1E,23).*
- *"abimlerin yaptığı bir de şey vardı. Tahtanın üstüne çiviler çakarlardı böyle bozuk parayla oynardık onlarla. Kale yaparlardı. Maç gibi,bozuk parayla oynardık onu ,çok eğlenceli bir oyundu o Yapraktan şey vardır kabak çiçeğine benzer beyazdır onları patlatır mesela birbirimizi korkuturduk. Çok güzel ses çıkar.kara yemiş yapraklarından rüzgarlık yapardık. Hani vardır ya şimdi çocuklar toplu iğneyle işte kartonla yaparlar"(2.2.K,32).*
- *"Üretim olarak bebek yapmışım annemin eski pamuklarından"(2.3K,32)*
- *"...oyuncak nerde.. buldun naylon kaplar onlarda yapıyorduk yemek güya da toprak yoğuruyoduk suyla.., yemekti, öyle oynuyoduk. beşik nerde beşik hepsi tahta beşikler.,Kukla diyorduk ona kukladan sarıyor ,kundak da değil de oyuncak olarak da parça bebeği sarıyoduk bebek yapıyorduk, saçlarını yapıyoduk, Erkekler mil misket işte mil oynardı,en çok onu hatırlıyorum"(3.1K,52)*
- *"Evcilik oynarken çubuğu kırardık, inek yapardık kafasına bez bağlardık, o inek oluyodu sonra adam yapıyoduk kol bacak yapardık bezden bebek yapardık sonra kızıl ağaç yaprağından çubukları iğne ile delerdik bebeği orda sallardık onu delerdik sallanırdı"(4.2K,59)*

Lise eğitimini çocuk gelişimi üzerine tamamlayan genç katılımcı (1.2.K,21) 'ses çıkartan çalgı marakasla ilgili bir ödevi' için, yörede yetişen, kuruyunca tohumlarını içinde saklayan su kabağından (gagğala) hem bebek hem müzik aleti olarak yaptığı tasarımı/üretimini anlatmaktadır:

- " Su kabağı derler bizim burda Lazca adı gagğala. Su kabağı kuruyunca içinde tohum oluyor. Çocuk gelişimi bölümünde okuduğum için ödev olarak içinde taş vs. olan bi şişe düşünün böyle sallamakla ses çıkartan, benim aklıma da o su kabağı dediğimiz geldi. Ben onu normal şeklinden ziyade değiştirdim o su kabağı şöyle tutulacak yeri vardır sapı ucu biraz küçük onun altı daha da büyüktür. Ben onu baş aşağı tuttum sapından tutulacak şekilde o büyük olan yerine yünden saç yaptım işte göz yaptım işte ağız kumaştan kol diktim ben ona tam bu boğazının boynunun oraya ve bu salladıkça eli kolu sallanmaya başladı hem de ritmli ses çıkardı, bunlar da daha böyle eğlenceli hale geldi"(1.2.K,21).

Elli dört yaşındaki katılımcımız, kızılağacından zurnalar yapıp, çalıp oynadıklarını dile getirmektedir. El sanatları ustası olan elli üç yaşındaki katılımcımızın ise 'babasının çocukların kahvede vakit geçirmesini onaylamadığı ama tepki göstermek yerine onlara bir akordeon alarak onları müziğe yönlendirdiğini, akordeondan sonra kemençe ve ut da çalmayı öğrendiğini görüyoruz. Burada meslek edinmeye doğru yol alan bir yönelmenin çocuklukta merakla ve özendirilmeyle devreye girmesini görmekteyiz. Ancak bazen de büyüklerin izin vermediği bazı uğraşlara da ilgi duyulabilmektedir:

- "Çocukken mesela kızılağacından böyle zurnalar yapardık, çalar oynardık.."(4.1.E,54)
- "Tavlea oynamaya gittik arkaeşlerle kahvede, babam geldi topladı bizi biraraya dedi ki size bi müzik aletiy alayım dedi 'kahvede ne işiniz vaer' demedii kızmadii 'bi daha görmeyim kahvede dediy size bi müzik aletii alayım..' dedii ouuu biz sevindiik ne alayım?' dedi 'akerdeon al' dediik, babem dört yüz elli lira maaş aliyoudii sekiz yüz liraya akordeon aldıii, o İstanbul'den biz dört kardeşe baktii o aldıii bu şekilde enstrümanı öğrendik zaten bi tane enstrümanı öğrendin mi gerisi gelir .. şimdi akordeon çalarım, kemençe ut çalarım. İşte merak çocuklukta başlar herkes ağıceaa tirmenirken boyya aliirdim resim yapmak için sonra ev aletlerinin hepsinin maketlerini yapıyorum ne vaersa küçükken yapmaya başlamıştım ama yapamıyodum kızıyorlardı izin vermezlerdi ki elini kesersin onu yapma bunu yapma çamurdaen yapıdık yedi sekiz yaşındeydim babamın aletlerinden bişeyler yapmaya başladım." (4.2.E,53)

Tahta arabaların yapımını babalarından veya ağabeylerinden görüp onlardan özenerek öğrenen, bazen marangozlardan veya ağabeylerinden yardım isteyerek bazen de kendileri tüm parçalarını hazırlayıp birleştirerek tahta arabalar üreten çocukların hem bu arabaları üretirken, hem de ürettikten sonra tahta arabalarına binerek oynarken duydukları heyecan ve tahta arabaların çocukluk dönemlerinde tuttuğu yerin önemi detaylandırarak verdikleri anlatımlarda belirgin olarak hissedilmektedir:

- "Mesela ben babamla çok yapardım tahtadan ağaçlarımız tabi köy ağaçlarından çürümüş olanlarından böyle onlardan bıçaklar yapmak arabalar yapmak tekerlek yapmak onları yuvarlamak onlardan çok şey yapardım. Babam eski oynadığı oyunları tabi bize onları hatırlatmak için onları yansıtmak için bize gösterirdi küçükken. İşte ağaçlardan tahtalardan arabalar yapardık..."(1.4.K,20)

- *"Bizim ürettiğimiz kendi oyuncağımız tahtadan arabalar çakardık, ben bi seferde o zaman tabi o tahta arabasını falan yapmak için dört tane tekerleğini kesmek için el motoru falan daha yeni çıktı, vardı hatta o yaşında bile kavga etmişim bana niye dört teker kesmiyosun da onla tahta araba yapacağım diye onla kavga bile etmişim marangoz gelip çalışıyordu biz de ondan istedik ya bundan olmaz falan ben ısrar ettim mecbur dört tekeri falan kestirdik ondan sonra bir el arabası oo o tahta arabası.. kendi üretimimiz tahta arabasını oynamaya çalışıyoduk iki kişi önden çekerdi ben de onla beraber çeke çeke, çeke çeke tahta el arabasını araba sürüyümüş gibi onla oynardık, zaman geçiriyoduk..." (3.1E,46)*
- *"Tahtadan araba yapardık.. Onun büyüklüğü bir gişi binebiliyodi bazi şeyden yapardık elmadan. Bazi elmadan yaparduk gezdirmek için tekerleklerini, sert elmadan olgunlaşmamış elmadan, sonra ayrıca o tekerleklerin gayması için odundan keserduk biz kesemesak da buyuklerimize kestururduk bize keserlerdi yani. Ondan sonra giderduk bi gişi binerdi bi gişi de arkada ip bağlayarak çekerdi Yalnız freni yokti. Bazi tabi gafamız gözümüz yarılurdi tabi..."(4.3.E,61)*
- *"tahta araba üretmeye çalıştığım çok olmuştur ama el becerim gelişmediği için çoğu yarım kalmıştır ve bu konuda bizim büyük ağabeylerden yardım alırdık onlar daha uzmanlaşmıştı. onlara bahçemizden getirdiğimiz meyveleri verirdik. bahçelerimizden kopardığımız beş tane armut ya da altı tane elmaydı. Onun karşılığında yardım isterdik oyle yapardık. onu hatırlıyorum"(4.5.E,57)*

Kadın katılımcıların anlatımlarında da tahta arabaların nasıl üretildiği yer almaktadır:

- "erkek çocukları yuvarlak odundan ince tekerlek kesiyolardi ondan sonra ona tahtadan bir çubuk. Çubuğa geçiriyolardi. İki tane teker bir çubuğa iki tane teker bir çubuğa daha üstüne tahta takıyorlardı. Bir de oturma yeri önden bir daha çubuk bir daha yuvarlak funduk çubuğundan yuvarlak bir çubuk direksiyon gibi onu tekere takarlardi. Yokuş yere çıkıyorlardı böyle aşşağ doğru haydi bakalum araba organik, naturel..."(3.1K,52).*
- "Tabi o tahta arabaları yapmaya biz de yardım ediyorduk hep birlikte yapıyorduk. Tekerlekler seçerdik aletler vardı onlarla keserdik , çakardık çivileri filan arabaları yapıyorduk "(3.3.K,52)*

Otuz dokuz yaşında olan Fındıklılı ve Ardeşenli katılımcılarımız (2.1.E,39; 2k3E,39) yörede çay fabrikalarının yaygınlaşması ile ağaçtan yapılan tekerlekler yerine çay fabrikalarında bulunabilen bilyeleri kullanmalarını "tahta arabalarda modernleşme" olarak betimlemişlerdir."Bilyeden tekerleği olan arabayla, ahşaptan tekerleği olan araba kullanan çocuklar arasında bir fark oluştuğundan ve bunun da zengin çocuk fakir çocuk ayırımına yol açtığından"(2k3E) bahsedilmesi de önemli bir detaylandırmadır:

- "Eskiden biz o tahta arabalara odun ağacından tekerlek yapardık, çay fabrikalarının yaygınlaşması ile , çay fabrikalarında çalışan köylünün artmasıyla birlikte çay fabrikalarında bilye bulma imkanı söz konusuyduu biz ısmarlardık rica ederdi, bi farkı bile vardı biliyo musunuz Bilyeli araba kullananla odunla yapılan araba kullanan çocuklar arasında bir fark oluşurdu.. bilyeli araba kullanan çocuk zengin çocuğu, tahtadan teker kullanan çocuk fakir çocuğu diye bir ayırım söz konusuyduu yanii.. karşılaştırmaa"(2.k3e,39)*
- "makinelere sökülen bilyeler tekerlek olarak kullanılıyordu...O tekerlekleri aldık.. tahta arabalarda modernleşme(gülerek) biraz daha modernleşme olmuştuu daha hızlı gitmeye başladı ama bilyenin gelmesi bilyeli arabaylaa, tekerlekleri yaparken iyi dönsün diye sabun sürerdiik sonra sonra katran mı zift mi ne çıktı bişey diyolaer"(2.1E,39)*

Ardeşenli katılımcımız (2K3E,39), 'tır arabalardan' esinlenerek bakır tellerinden bir araba yaptıklarından bahsetmektedir:

-“bi de farklı bi araba oyunu çeşidi hatırlıyorum yine bakır tellerinden,küçük ağaçlarının böyle geniş boyuttaki yerlerinden keserdik böyle küçük tekerlek şeklinde, böyleee uzuuun mesela sanırım tırlardan mı esinlendik, sadece tekerler görülüyö...bi de üstüne çubuk boöyyle sürerdik ona arkadan destek verirdik ilerlerdi tekerler on teker boöylei o arabadan esinlenerek onu yapardık ses gelirdii sadece , ordan gelen ses bizi mutlu ederdii mesela (gülerek) yani boöylee farklı oyunlar..” (2k3.E,39)

Çocukların çok sevdikleri ve çoğunlukla kendilerinin ürettikleri tahta arabaların günümüzde Dutğke'de/Tunca'da (Ardeşen'in bir dağ köyü) yapılan tahta araba festivalinde yeniden gündeme gelmelerinden bahsedilmektedir.

- “Araba yapıyoduık dört tekerleklekli şimdi Dutke'de yapıyolar ya meşhur oldu festivali var artık üretme tahta araba mesela ben çok becerikli diildim o konuda ama mesela şey yapardık boöyyle bi uzun sopa, ucunda çatal bi sopa, bi 20lik 30luk çivi, büyük çiviler ...iki tane yuvarlak fındık ağacından şöyylee dilim keserdik tekerlek olarak ipin ucuna koyardık çatala takardık boöyyle sopayı şu şekilde (göstererek)onla mesela bi de direksiyon yapardık gezdirirdik”(2.1.E,39)

Elli iki yaşındaki katılımcımız, marangozluğu ile bilinen Ortacılar köyünde(Arhavi'nin bir dağ köyü)tanık olduğu bir olaydan bahsetmiştir. Kaynının, çocukluğunda bu köye gelen kepçeyi (grayder)ilk kez görmesiyle bu kepçenin aynısının minyatürünü yapmasını ve bunu gören müteahhitin de çocuğun yeteneğini görüp, çocuğu Ankara'ya marangoz olarak işe almasını anlatmaktadır. Tahta arabalarla ilgili anlatımlarda marangozluğun yörede yaygın olarak çocukluktan beri gelişen bir uğraş ve/veya geliştirilerek seçilen bir meslek olduğu da anlaşılmaktadır:

-“biz tahtedan areba yapaerdiiikk çatalii boöyylee kendi ağacınii keserdiikk kestane ağacından yuvarlak tekerleğiniii yapardııık ama o zamanlardea zor idıııı hoşeağağhae derdiik bııçakk gibi bışeyyy onıııı boöyyle keserdiik ortassınııı delik yapardııık ona karşı da ağaçtaen boöyyle delik yapardıııkk onnu yerleştirdik otururdukk tahtadean arebaa kendimiz yapaeerdıkk bu şimdi ekkserrii Dutğke'de çıkar şimdi o arabayııı gösterirler televizyondee (festivali televizyona çekiyorlarmış) tahtadann yarış ederler...şimdi mesela benim kaynımın orda Ankara'da istediğın gibi orda o arabayııı yapaer ...ona bakar bakmez ama kepçe nedir bilmezdi çocukluğundaa, köye yol geliyo araba ne olduğunu da bilmezdi çocuukk bu gerçek şimdi çocuk merak ediyö kepçeyyeii bu nasıl gidiyo nasıl ediyö onu ordan bakıyyo aynı ona bakıp kepçeyye bakıp ağaccıı oyuyo kepçe yapıyo aynı paletlerini de kaldırıyo ona karşı yapıyoou bunu da o müteahhit görüyo ordaa bu çocuğu alıyyo Ankara'ya marangoz olarak işte hala daha ordaa benim halamın çocuğuu onu öyle merak etti ki 'gördüm' dedi 'yaptım' dedi çocuk..'çok merak ettim..' , babasının marangoz aletleriyle o kepçeyi gördüü , ona karşı kepçe yaptıı, paletini çivisini aynısını yaptıı..”(3.2E,52)

- “Araba yapıyoduık dört tekerleklekli şimdi Dutke'de yapıyolar ya meşhur oldu festivali var artık üretme tahta araba mesela ben çok becerikli diildim o konuda ama mesela şey yapardık boöyyle bi uzun sopa, ucunda çatal bi sopa, bi 20lik 30luk çivi, büyük çiviler ...iki tane yuvarlak fındık ağacından şöyylee dilim keserdik tekerlek olarak ipin ucuna koyardık çatala takardık boöyyle sopayı şu şekilde (göstererek)onla mesela bi de direksiyon yapardık gezdirirdik”(2.1.E,39)

Bisiklet kiralayıp bisiklete binmek için evdeki bakır leğenleri kaçıırıp, onları taşlarla ezip döverek bakırcıya sattıklarını anlatan elli iki yaşındaki katılımcımız, fındıkları ve incirleri

katılımcılar teknolojinin gelişmesiyle malzemelerin de değişmesine esprili ifadelerle yer vermişlerdir. Kibrit kutularından topraktan kalıplar yaparak, derelerin uzantılarından ve/veya yağmur yağmasından sonra yörede her yerden sıklıkla aktığı görülen küçük suların faydalanılarak düzenlenen su arkları/kanallar ile baraj kuran çocuklar, tohumların ekilme zamanında da pazardan aldıkları küçük fidelerle bahçe yapıp, kurdukları baraj sularıyla bahçelerini sulamaktadırlar. Burada doğanın sunduğu şartlardan faydalanmak bu şartlara göre çözüm üretmek, bir sistemi kurmak/inşa etmek ve kurulan bir sistemi (baraj)bir başka sistemin (bahçe) hizmetine sunmak gibi bir dizi aşamalı organizasyonun çocuklukta kurulan oyun düzenindeki ilk adımlarda görülmesini izlemekteyiz:

“...sonra teknoloji geliştikçe değişiyodi malzemeler,mesela kibrit kutusu bile bizim için enteresandı , yenilikti ondan yapıyoduk biliyo musun mesela ondan çamurdan kalıp yapıyoduık, duvar yapıyoduık ve onlardan biz baraj yapıyoduık,topraktan aliyoduık onun içine kalıp yapıyoduık , yapıyoduık bi yere onlardan biriket gibi bişey yapıyoduık baraj dobaşışibira, bi de bizim doğa yapıumuz meyilli olduğu için çok da yağmur yağar su akar hep yol kenarlarından küçük akan suların üzerinde çamurdan barajlar yapardık, o kadar güzel barajlar yapardık ki bu bir oyundu , birbirimizle yarışardık mesela yaptığımız kalıpları kurutup yağmur olmayan yerde yapardık; mesela bir barajdan diğer baraja kanallar yapardık, su arkları..İşte her Nisan ayında topladığımız küçük fideler olurdu bu bizim beklediğimiz bir oyundu(gülerek) tohumundan yeni çıkmış filizlerden fidanlardan toplardık, küçük bi bahçe yapardık fidan bahçesi; kendi barajlarımızla sularlık aslında bizim bu bi oyundu ya yoksa bizim bu fidanları sulama ihtiyacı zaten yoktu bi şekilde oyun işte arka planını bilmiyoduık ama bugün baktığımızda önemli bişey olduğunu anlıyoruz ..şimdi bazı arkadaşlarımız hakikaten baraj mühendisi oldu” 4.1E,54)

Altmış bir yaşındaki katılımcımızın, su değirmeni yapan değirmen ustasına bakarak kendisinin de yapabileceğine inanmasıyla değirmenin minyatürünü yapmayı başarması ile ilgili öyküsü' dikkat çekicidir:

“Tahta arabadan başka değirmen kendim yaptım. Şöyle değirmen ustası burada dedem yaptırdıydı rahmetli dedem, ben de onu baz alarak (ustaya) bakarak 'ben yaparım' dedum arkadaşım 'yapamazsın' dedi. Neyse ben yapmaya başladım şurada tam (evin balkonundan gösteriyor dereyi) şimdi oradan suyu alabilmem için biraz alta yaptım aynı değirmeni gördüm çark yaptım onu elmadan yaptım yani elmadan şeyini, su getirmeyi kabağın yaprağı tutan hortumu var hortum gibi yaprağı tutan yani damardan yukarıya giden aşağı yukarı 30.- 40 cm. kabağın damarı oluyor içi boş. Onunla beraber çevirmeye başladım şimdi kulakları çinlasın paşa emeklisidir arkadaşım o geldi baktı baktı da sen dedi bunu nasi yaptın? bunu görmeye gelmiyen galmadı. Babam çok böyle söyledi o değirmen ustası de akrabamızdı ona, ona ben merak ettim de yaptım dedim.Çok güzel bir değirmen yapmıştım ama o zamanda nerde fotoğraf bişey yok ki keşke olsaydii haıı .”(4.3.E,61)

Oyuncaklarını ve oyunlarını kendileri üreten çocukların ilginç üretkenliklerine örnek olarak elli iki yaşındaki katılımcımızın (5.2.E,72)anlatımı oldukça renklidir.İneklerin altlarına konan eğrelti otlarının sakallarını sağlı sollu çengel biçiminde ayıklayarak sonra bu çengelleri birbirine geçirmeye çalışıp, karşısındakinin çengelini kırılmaya çalışılması olarak tarif edilen oyundan başka; mısır bitkisinin ana kamışından uçurtma

kanatlarının ıtalarının yapılarak, uçurtmanın kağıtlarının bu ıtalara hurmanın içinden çıkarılan zank ile yapıştırılması, el dikişi makaraların bitmesini dört gözle bekleyerek bu makaralardan oyuncaklar üretilmesi, kampara ağacından maket sandalların kk su birikintilerinde yüzdürülmesi, sigara kartonlarından süslemeler yapılıp aaca asılarak rüzgarla birlikte ses çıkarmaları vb.gibi retkenliklerle ilgili anlatımlar, ‘renkli ifade biçimiyle’ tasvir edilen oyunlar ve/veya oyun araçlarıdır:

-“oyuncaklar doğadan faydalanılarak yapılırdı. Mesela her evin bir tane iki tane sağımlık ineği olurdu. İneklerin altına inek rahat etsin, gübrelemesi kolay olsun diye eğrelti otu dediğimiz yörenin otu kesilip koyulurdu. Eğrelti otlarının sakalları sağlı sollu sakalları vardı. İki sakal bırakırdık böyle engel biçiminde eğrelti otunu bu şekilde ayıklandı. O engeller kalırdı sonra karşılıklı olarak engelleri birbirine geçirip birbirimizin engelini kırmaya çalışırdık ve böylelikle elinde engel kalan galip gelmiş olurdu. Bu tamamen bizim yaratmamızdır. Çok güzel vakit geçerdi bu sayede...Bunun yanında mesela bir uçurtma yaparken zank gibi uhu gibi malzemeleri kırtasiyeden almazdı. Uçurtma kanatlarını özellikle çıta demirlerini mısır bitkisinin ana kamışından içini oyardık o bütün çıta olarak kullanılırdı. Onları yabani hurma dediğimiz hurmanın ii yumuk yumuk olurdu; kağıdı o ıtaya o hurmanın iiyle yapıştırdık, tutkaldan daha da güçlü bir şekilde tutardı. İşte bu da bizim bir buluşumuzdu...çocukluğumuzda özellikle kk makaralarla el dikişi yapılırdı, dikiş ipliği bitsin diye dört gözle onu beklerdik. Çünkü o makarayla biz oyuncak retiliyorduk. Onları makaraya dikecek düzeyde bir atal bulurduk makaraya o dikilirdi ve çember tarzında onu sürerdik oynardık. Bu da bizim bir buluşumuzdu. Özellikle eskiden kk kartondan yapılan sigaralar vardı, O kartonları düzenli biçimde yırtardık. Onla işte değişik oyunlar oynardık. Onla süslemeler yapardık ama ipe değil de sarmaşıklara dizerdik. Rengarenk rüzgar vurduğu zaman çıkardığı melodiyile o kağıtlardan hem bir renk cümbüşü olurdu hem de bir melodi oluştururdu o şekilde.Sonra maket sandallar yapardık ve kk su birikintilerinde yani kk kanaletlerde ama hiçbir zaman pislik olmazdı. Köy gibi yerde her yüz metrede bir kk kk derecikler olurdu özellikle dingin akan yerlerde oraları oyardık genişletirdik. Kendimize hayalimizde kurduğumuz kk limanlar yapardık Bu gemiler biz Lazca kampara dediğimiz tıpkı bir amazon ağacı gibi bir şey içinde boşluk vardı mantarımı bir şey ve çok kolay oyulurdu onu oyardık böyle gelişi güzel bir sandal biçiminde uçlarını yapardık elimizdeki Çakıyla sonra üstüne de eğrelti otunun o ters tarafını direk biçiminde dikerdik yukardan aşşağa yarıştırdık o glete doğru.Sonra dolma kalemden barut kapağı şöyle; şimdi dolma kalemin kapağını alırdık o fesleğen kökünün dal kısmını yontardık yontardık kapağı doldururduk ve sıkıştırdık. Sonra da bir ip bağlardık kapağa böyle ipe beraber duvara vurduğumuz zaman darbeden o patlardı”(5.2.E,72)

‘Moxontsi’ denilen iri fındık cinsinin, bıçağın ucuyla delinme işleminden (ėkiėhiymoxontsii) sonra ipe geçirilmesi ve parmaklara geçirilen bu ipin gevşek ve/veya sıkı bırakılarak dndrlp bir açılıp bir sarılmasının sağlandığı oyun (ovirviloni) da bu katılımcımız(5.2.E,72) tarafından anlatılmaktadır:

-“bi de fındık şylei izeyim (kağıda çizerek anlatmakta)iri bir fındık cinsi vair bunu böyle bolerdiik şöyle diyyeim mesela (fındığın bir yanından deliniyor diğer yanından çıkılıyor)burdan da çıkardık böyle uçlarını bağlaerdık iki elimizle gererdik şöyle (göstererek) gergili iken biraz gevşetereik şylei sallardıik bu sefer bu fındık nasıl olurdu biliyo musun ? bu parmeklarla bu incelirdi ama sarılı olurdu sarılı, bu sefer bunu gerdiğin zaman bu dnerdiii, döner tam açılır, hızı ile öteki tarafa sarılır, yine gerince bu tarefa sarılır... gere gere hem o tarefa sarılır hem bu tarefa...sarılır ve devamlı dönerdi bi de ses çıkarırdı.. ooui tabii döndüğünden çok hızlı dnerdiii ses ıkarırdiii buna ne derlerdi biliyo musun ?(gülerek) oviirviiioniii (ovirviloni) bunu kimse bilmez.. topaç var o biliniyoui topaç zaten biraz evrenseldir yani herkes biliyoui onu bu (ovirviloni) ok ilginç.. bu olay ipi güçlü bi ip yani oyle şimdiki o zaman naylon ip olsa kopmayanii çok daha geçerli oluір..fındığı sivri bişeyle deliyosun o sorun değil iplik geçecek kadar deliyoduın bıçağın ucuylei bu ouk ilginç bi de ha ı kk fiındıkla olmaez bu büyük fındıkla şu kader da büyük oluyoduui buna moxontsi derdik bu fındığın cinsi iyi fiındıktain ...(resmini çiziyor) bunun dışındaı iki tane veyahut da bi tane yuvarlak böyle bişey...(yuvarlağımı bir şekil de çizerek gösteriyor) delsen de onunle da oluyoir bununle da oluyoir fiındıkla daha iyiydiii ekseri bununla yapılırdı yanii daha geçerli olan oydiı..”(5.2.E,72)

Kâğıtlara çizilen el kol gövde ve baş parçalarının kesilip, delik açılan yerlerine iplik geçirilerek bu parçaların birbirine bağlanmasıyla biçimlenen ‘cambaz’a hareketler yaptırılması anlatılmaktadır:

-“.. bi de şöyle bişey yapmışızdır bi parça.. iki parçeaı..üç parçeaı(çizerek gösteriyor) bu kol..bu ayak... bu da govdei hatteaı bunlardan da ekleme olseaı daha da zengin oluyou,burdaein iki iplik geçiriyouınn tamem miı?..Gergin duruyouı gerdikçe buı ziplıyouı hareket ediyouıı...çeşitli şekiller alıyouıı ayakta duruyou,çapraz duruyou; cambazs derdik buna ...cambaz gibii hareketler yaptırırduık”(5.2.E,72)

“Oyunların içinde bulunulan doğanın malzemeleriyle oynanılması”(4.1.E,54)
vurgusundaki malzemelerin “hem araç anlamında malzemeler, hem doğaya uygun şekillenmiş yaşam biçiminin ve kültürün beslendiği malzemeler olduğu anlaşılmaktadır:

-“Bir çocuk nasıl oynarsa biz de öyle oynardık dünyanın neresinde olursa olsun her çocuk doğanın içinde olan çocuk nasıl oynar ise biz de öyle oynuyoduk ama içinde bulunduğumuz doğanın malzemeleri ile oynuyoduk, biz kendi araçlarımızı kendimiz yapıyoduk oyun araçlarımızı içinde bulunduğumuz doğadan topluyoduk o malzemeyi hem doğanın bilincine uygun hem de kendi doğamıza uygun doğanın malzemesiyle birlikte. Mesela küçük çocukken boyle rerği boyle misırın gövdesi onun içini onla biz bi tüfek yapıyoduk , biz tatarika diyoduk onun iki çeşidi vardı biri lastikli biri de fındık çubuğundan böyle bükülmüş o bizim tüfeğimiz olurdi asardik omuzumuza böyle, asker gibi gezerdik böye bu da bir oyundu çocukluk oyunu.Hem yaşam biçimimize uygun hem yaşam şartlarına uygun davranma vardı, hem de iş oyuna dönüşüyordu, bizim zamanımız öyleydi kendi oyuncağımızı kendimiz yapıyoduk”(4.1.E,54)

3.2.1.3. Avcılıkla ilgili ilk Düzenekler⁹⁶:

Yörede avcılığa merakın izlerine çocukluk döneminde üretilen düzeneklerde rastlanmaktadır. Anlatımlarda yerel dilde lakatğka denilen sapan ile kuş vurmanın yer aldığını görüyoruz. Lakatğkayı yapmak için çubuğa takılan lastiğin bulunması gerektiğinde harçlıklarını biriktirip çarşıdan lastik aldıkları veya etek, çizme lastiklerinden, araba lastiklerinden faydalandıkları anlatılmaktadır:

-“Biz çocukken köye inmek imkanımız yoktuıı yani çarşıyıı inmeik büyük bi ödüldü bizim için o yüzden çarşıya inemediğimizden ötürü biz lakatğka dediğimiz sapanı lastiklerden yapardık eskii kadınlar etek giyerlerdi ya onun üstündeki lastikleri çıkarırdık, onlarla yapardıkk sonraı yaş ilerdedikçeiı merkeze inme imkanı daha da arttı zaman zaman inebiliyoduk okulların başlamasıyla tabi ortaokul- lise dönemlerinde merkezde okuduğumuz için ordan hazır işte sapan lastiği satılırdı onu almak için harçlığımızı biriktirdiğimi ben biliyorum”(2.k3E,39)

-“Bi de lakatğka dediğimiz böyle lastiği bağlardık çubuklara sapan gibi lakatğka diyoruz”(2.2E,29)

-“Sapan guş vurmak için tabi sapan vardı o da ya lastikten yaparduk yahut da şambrel getirürlerdi eski şambreller çok iyiydi ordan lastik koparırdık Araba şambrelı(büyük lastik) eskiden vardı havayla dolardı ondain.. nasi diyeyim mesela mahallede ya iki gişide olurdu o sapan ya üç gişide fazla yani herkesde o sapan olmazdı. Herkesde olmazdı açık yani bizde yokti arkadaşımızda vardı gomşuda vardı onunla atardık yani ya da o dediğim şambrel lastiğinden yapardık”(4.3.E,61)

⁹⁶ Avcılık konusunda düzenekler 3. Bulgu başlığının altındaki ara başlıklardan birinde de işlenmektedir. Burada ise, yörede görülen av kültürünün çocukluk dönemindeki adımları izlenmektedir.

Lağatka'dan (sapan) farklı olarak 'dokapinoni'nin tuzak kurarak (oyun kurarak) kuşu tutan bir düzenek olduğu anlaşılmaktadır: Dokapinoni'nin kuşun (bu düzenekle) hoplatılması anlamına geldiği ifade edilmiştir:

- "Kuş avlamak için sapan vardı, lakatka ; bir de dokapinunu derdik, yaş bir çubuğu dip tarafından ayakta duracak biçimde görüyoruz, tepesine ip bağlıyoruz., 1 cm civarında kare olabilecek şekilde dört tane kibrit boyunda çubuklar yere dikilir veya yuvarlak ilmek biçiminde olması gerek, onlara bağlanır bu düzenek yaylanabilmekte kaldıraç vazifesi görerek, ortaya basan kuşu havalandırır. Oraya basan kuş ayağından yakalanınca havaya kalkıp asılı duruyor...eğer o gece çakal gelmediyse ertesi sabah av bize kalıyordu, gece yapıyorduk genelde, gündüz söküyodük eskilerden gelen bir tuzak dokapinunu kolaylıkla yapıyo, onbeş dakikada yapılır..."(4.4.E,53)*
- "Dokapinunu mesela böyle az yakalanan kuşları yakalamak için dokapinoni kullanırdık hani evlere bahçelere çok yanaşmayan kuş türünü yakalamak için dokapinoni kullanırdık tuzak yani eieii dokapinoni yani, kuşun tutulup havalandığı demekk... yani tuzağa yakalanıyouı havalanıyouı böylei ... böyle kendini atıyouı .. baş aşağı da atar ya (atmaya yakalamak için yakalanan atmaya kuşunun çubuğun üstündeyken kendini baş aşağı atarak sallanması) iei öncei odunlardan sobalık odunlardan ince odunlardan böyle üçken bi çatı yapardıık, üçken çatı ondan sonra çatının içine mısır unu koyardıık veyaaı mısır tanelerini koyardıık önüne tam üçkenin önüne öyle işte tuzakk asıl tuzakk orası, önüne işte tuzağı kurardıık"(2k,3E,39)*
- " şöyle bişey yapıyodük böylei bi üçken çatı önüne şöyle bi ağaçtan yine bişey getiridik ağaçtan bi çubuk buraya da böyle ağacı eğerdik iei burda da kuş vaer ucu böyle bağlardık buraya bi çubuk var yine ucu şey yapardıık ne derler ona bilmiyorum kii Türkçei nedir onun?.ark yapardıık buraya dolardıı şimdi kuş bu yemi yemek için geliyouı şimdi kuşlaer genelde böyle dala kona kona gider ya buraya konduğı zaman , onun yanına gidip konduğı zaman kendini havada buşlurduı yani yakalanırdı... dokapinoni demek sıçramak demek"(2.k3E,39)*
- "Dokapinoni hoplatmak demek,hoplatıcı..hoplama yeri manasına geliyo orda bi mekanı ifade ediyo yani dokapinoni kuşun hoplatılması "(2k.4E)*

Leğenle çatal çubukla kurulan bir düzenekten(2.1.E,39) başka dokap, rahi, şina gibi adlarla tanımlanan çeşitli, tuzaklardan bahsedilmektedir. Bu düzeneklerin/ tuzakların işleyiş mantığının ortak noktası avın cezb edilmesi, avın sevdiği/ ihtiyacı olan bir şeyle kandırılmasıdır. Kuşları tutmak için hangi kuşun doğada neyle beslendiğinin, neyi sevdiğinin bilinmesine vakıf olmanın önemi de vurgulanmaktadır. Ancak bu bilindiğinde hile yapılabilir/ tuzak kurulabilir/

- "Doğayla iç içeydik, hayvanlar veya kuşlar, bitkiler, onlarla ilişki biçimimiz bi oyuna dönüşürdü , mesela tuzak kurardıık dokap kurardıık dokap bi çeşit tuzak mesela rağı kurardıık, rağı bildircin avi için , dokap daha büyük bi tuzak; daha küçük kuşlar için şina, at kuyruğundan yaptığımız şina vardı, ğkarbai dediğimiz bişey vardı onun yanındadıı kandara vardı ...kışın tuttuğumuz o biz suçi diyoruz suçi sarmaşık o sarmaşıktan beslenen kuşlar var onlara kandara kurardıık at kılından yapılmış şeylerle beraber amacımız o kuşun etini yemek değildi ki zaten yemezdik bile yani, bi eğlence bi oyun gibi bugünkü imkanlar o zaman yoktu, mesela tenta dediğimiz bişey var tenta atmaya avlamak için dağın tepesinde kurulan kulube gibi bişey tabi ağ yapıyosun tabi bu aynı zamanda bi kültürdür ama bu kültürün bi çocuk gözüyle yaşanması bi oyun oyle oluyo, sonra çabu vardı çabu bazı kültürlerde kutsal sayılır bir bitki okseotu kuzey ülkelerinde geçer mitolojilerinde, bizde armut ağaçlarının üzerinde olur ,ona gelen bi kuş var kliğha, onu yakalamak ayrı bir oyundu çünkü o da çok oyuncu bi kuştı o kuş okseotuna gelirdi her kuşun geldiği bi yem vardı , biz onları tanıdığımızda onlara hile yapardıık aslında kuşlara ve yakalardıık onları..."(4.1.E,54)*
- "biz şöyle bişey yapıyodük... evin önünde mesela leğen vardı.koyardıık leğeniin altına böyle bi çatal, ucu çatal bi çubuk çubuğun dibine de ipi bağlardık , ipin bi ucunu evden çekerdik evden gözlerdik, böyle tabi yem koyardıık şeyin altına buğday veya ona bemez bişey mısır felan koyardıık kuş öyle yemlenmek için yem bulamıyouı ya, yem bulmaya girdiği zaman , biz pencereden onu izlerdik, ipii çektiğimiz zaman o çubuk zaten şşey olurduı üzerine kapaklanırdııı, leğen lapanırdı o da hapsolürduı bu şekilde yakalardıık"(2.1E,39)*

Elli üç yaşındaki katılımcının “ne istiyoduk kuşlardan bilmiyoruiim yani sankii onunle karnımıizi mı doyuruyoudık çok yanliış yapıyoduık, niye tutıyodıık yaniiy kuşlardan ne istiyoudıık?” ifadesinde duyduğu pişmanlığı görüyoruz. Bugünden baktığında o zaman bunu niye yaptıklarını bilmediklerini söyleyen katılımcının ” tek silahımız oydu” ifadesiyle, sapanı kullanmanın güç ile ilişkilendirildiğini söyleyebiliriz:

- “ kuş tutmak için tuzaık kandaera boöyle kapı kolundan, boöyle kement gibi yapıi yoruz yem koyuyoriz kuş geldiği zaman ayağı takılıyoy boylea yakalanıyoy bi de ağ... etrafını kapatıyoyz ordean içeriye giriyyoy yani dışarıye çıkmak için ağae takılıyoy o ağii goörmüyyoy tabii ordean yakalaanıyoy, serenderde kapıyı açıık bırakiyodıık, kuş içeri giriyyoy sonra üstten kapıyıı kapatıyoyuz yakalıyoyuz ne istiyoduk kuşlardan bilmiyoruiim yani sankii onunle karnımıizi mı doyuruyoudık çok yanliış yapıyoduık , tüfekte vuriyoudıık ya bi pişmaen olduim niye tutıyodıık yaniiy kuşlardan ne istiyoudıık? sapan tek silahıimiz oydiıı iyiı cam kırıyoudıık her atışteı kırıyoudıık tabii okulun camii olsun evin camii olsunın herkesin elinde bi sapan vaerdiı, kendimiz yapıyoudıık en iyiı atenlar işte en iyiı lastikleri olanlar..işteı lastik bulmeak meseleiı herkes gidiyyoy çizmei ...çizmenin kenarında lastiik oluyoyı adeam gidiyyoy evvine biz gidiyoyz lastiğiniı alıyoyz sapean yapaeçağıız diye yani ” (4.2.E,53)

Sapanı oyun anlayışına ters bulan elli yedi yaşındaki katılımcı (4.5E,57) sapanın hedefinde kuşun veya komşunun camının olduğunu belirtirken, sapanı oyun düzeneğinin dışında tutmak istediğini belirtmektedir:

- “Şimdi sapan dediğimizde çocukluk çağındaki, işte kuşu ya da kargayı kaçırmak için ya da onu vurmak için yapılan bir hamledir. Oyun dediğimiz kavrama uymaması bu yörenin kültüründe komşuya zarar vermemesiyle değerlendirilebilir çünkü oyunun temel amacı düşünce ve yaptığım gözlemlere göre ayrışan insanların ortak noktalarda bir sevgi yumağı oluşturup birlikte eğlenme kültürü kazandırması. Bütün oyunlarda bu böyledir ve yaratıcılık vardır Sapanı rakip ne olur? Kuş olmazsa komşunun evinin camları olur. Meyvelerine atma olur ki oyun kültürüne de oyun anlayışına da bu ters bir şey.Bu sapanı bir oyun düzeneği dışında tutmak istiyorum. Çünkü sapanı birey o sapanla o kuş lastiğiyle taş atacaktır. Hedefinde bir kuş vardır ya da komşusunun eski evinin camı vardır.Yaratıcı bir düzenek sonuca ulaşma açısından yoktur.”(4.5E,57)

Aile baskısı görmüş sosyalleşememiş arkadaşlarının sapanı meyillerinin olduğunu dile getiren katılımcımız, sapanın denetlenemeyen yaramazlıklara yol açtığını belirtirken, grup oyunları vasıtasıyla ise coşkunun, enerjinin dengelenebildiğini ifade etmektedir:

- “ Çocukluk çağında grup oyunlarında en faydalı husus şimdi düşünüyorum ve bu sonuca varıyorum. Çocukken içimizde var olan o coşkuyu enerjii oyun vasıtasıyla dizginliyoduk zenginleştiryoduk değıştiryoduk. Mesela benim sapanı karşı bir ilgim olmamıştır, ama genelde oyun kültürü alamamış biraz agresif biraz yalnız, aile baskısı görmüş ya da sosyalleşememiş çocuk arkadaşlarımız o dönemde bizim oyunlarımızda yer almazdı , genelde bu tip arkadaşlar yalnızlıklarında bu kuş lastiğiyle denetlenemeyen yaramazlıklar yapmışlardır ve bu da tabii oyun kültürünün dışında kalır hiçbir yaratıcılığa hiçbir paylaşıma dayanmadığı için ben bunu oyundan ziyade işe yaramaz bir oyuncak olarak değıerlendiriyorum”(4.5.E,57)

Katılımcımız(4.5E,57) kuş avcılığıyla ve yaban hayvan avcılığı ile ilgili çocuklukta üretilmeye/kurulmaya başlanan düzeneklerden bahsedildiğinde ise bu uğraşların içinde yaratıcılık veya bir işe yarama ile ilgili işlevselliklerin olduğuna işaret etmektedir:

- *“Ancak düzenekler konusuna gelince gelişim çağında da sonraki yaşlarda yapılacak olan çeşitli kuş avcılığıyla ilgili ya da yabani hayvan avcılığıyla ilgili ilk başlangıçta çocukluk çağında küçük çomaklara delinerek atkuyruğundan ilmikler yapılırdı kement biçiminde onlar sarmaşıkların dallarına bağlanırdı. Oraya gelen kuş yemlenirken ayaklarını oynatırdı ya da kanat şeklinde ya da başka dala uçmaya çalışınca ilmik ayağına dolanırdı ve yakalanırdı, burda bir yaratıcılık vardır.Avcılığın bu ilk adımıdır yani avı bir biçimde cezp etmek ve onu avlamak. İşte bir buçuk metre çapında bir halkaya döşenen bir ağ kuşağı bir çubukla tutturulurdu. Çubuğa bir ip bağlanırdı. Ama o ağın altında kuşyemleri vardı. Orda da bir zeka ürünü vardır. Kuş yemlenmek için onun altına geldiği zaman ip çekilirdi. Üstüne o ağ kapaklanırdı. Bunu söyleyebiliriz düzenek olarak...” (4.5.E,57*

Avcılığın ilk adımında bir biçimde avı cezbetmenin olduğu vurgulanırken, çocuklukta da bu cezb etme mantığını kavrayan çocukların avı cezb edecek biçimde düzeneklerini kurduklarını anlıyoruz. Avın içinde oyunun içinde bir oyun kurulmaktadır. Çakıyla toprağa değişik biçimlerde saplama oyunu, şemsiye teli ve kibrit kutusuyla yapılan barut tabancası ve barut patlatma oyunu ile ilgili anlatımları görmekteyiz:

- “eskiden barut tabancasını yapardıık boyye şemsiyye teliini sökerdiik boyye kibrit çkardıık üstten , kendimiz yapardııık ağacı öredik burda boyye telle bağlardııikk (eline bir çubuk alıp tarif etmekte), burdae bir delik yapardıık oraya kibriti yerleştirdiik barutu da doldururduuk, kibritii boyye sürünce daannn diye patlardıııı bunu tepelerde mahallede yapardıık..”(3.2E,52)*

- “Eskiden dolma tüfek vardii Dolma tüfeği yedi sekiz yaşlarındeyken babam attırdı. Yani guşa atılmıştı. Ondan sonra onu biz amcamın oğluyile sünnet olduk evde gapattiler bizi biz da doldurduk doldurduk tabi ne bilelim ne gadar doluyor biz da atalım deyınca goptu tüfek yani parçalandı, işte yedi yaşlarında beş altı yaşlarında. Tabi gelince görünce bizi haşladılar ondan sonra daha tüfekler galkti evden saklandı yani”(4.3.E,61)*

- “oyun araçlarımızı içinde bulunduğumuz doğadan topluyoduk o malzemeyi hem doğanın bilincine uygun hem de kendi doğamıza uygun doğanın malzemesiyle birlikte mesela küçük çocukken ama bi tüfek şeyimiz vardı boyye rerği böyye mısır , mısırın gövdesi yani ona bizi rerği diyoruz onun içini onla biz bi tüfek yapıyoduk ona biz tatarıka diyoduk onun iki çeşidi vardı biri lastikli biri de fındık çubuğundan böyye bükülmüş o bizim tüfeğimiz olurdi asardık omuzumuza böyye asker gibi gezerdik böyye bu da bir oyundu çocukluk oyunuya mesela yine erkek oyunu otlapına, bi ağaç vardı bizde adı kampara , pamuk gibi bişey var içinde onu aliyoduk , içini boşaltıyoduk onu tüfek yapıyoduk ondan onun tüfeğin mermisi de çok enteresan doğanın içinde vardı o kırmızı bi rmeve gibi bişey vardı indikağala diyoduk küçük bilyenin küçüğü yani hem yeniyou , hem de onu mermi olarak kullanıp onla atıyoduk bayağa da yaprakları deliyodııı yani..”(4.1.E,54).*

Silahlı gereği gibi taşımanın bir adabı olduğundan, özellikle çakı saklayacak yaşa gelen, beline çakı koyup ona sahip çıkabilen erkek çocuğunun artık büyüdüğünün anlaşıldığından bahsedilmesi dikkat çekicidir. Çakı taşımak büyümekle ilişkilendirilirken erkek olmak ile ilgili bir arka plan vurgusu hissedilmektedir:

- "küçük çakılar vardı onla toprağa doğru çeşitli hamlelerle o çakıyı toprağa değişik biçimlerde saplama yöntemi vardı o da puana bağlıydı. O görevi yapamayan sırasını rakibine veriyordu, vardı bizim çocukluğumuzda çakı yani bir silahla eşdeğer şu anlamda görülürdü yani on yaşından ya da dokuz yaşından küçük çocuklara çakı verilmezdi. Bir çocuk beline çakıyı koyduysa ona sahip çıkabiliyorsa epey büyümüştür o onu anlatırdı. .bıçak oyunu o tabii erişkinlerle ilgili Orda mış gibi davranmak vardır yani oyunlaştırma vardı yoksa bir ok yarışı gibi ya da işte William Tell'in⁹⁷ kafasına elma koyup da onu vurması gibi değil. Şimdi silah olarak bıçağın nasıl kullanılacağı ya da delikanlı kültüründe silahın yerinin ne olacağı ve bunu nasıl koruyacağı konusunda bu kültür birikimi olsun biçiminde de değerlendirilebilir. O anlamda değerlendirilebilir yani silahı saklayabilmek gereği gibi saklayabilmek önemli..Belindeki silah derken eskilerde sadece tabanca anlaşılmalı. Bunda bıçak da vardır hançer de vardır onun gereği gibi kullanılması olarak düşünüyorum"(4.5.E,57)

3.2.1.4. Oyun ve İş Birlikteliği, Sorumluluk Almada İlk Adımlar

Çocuklara verilen görevlerden/sorumluluklardan bahsedilirken oyun ve iş birlikteliğine dair ifadeleri görmekteyiz. İşler/görevler yerine getirilirken oyun bu işlere eşlik etmektedir veya iş oyunlaştırılarak kolaylaştırılmaktadır:

- "Doğayla iç içeydik. İşte bir yandan inekleri otlatıp bir yandan da evcilik oynuyorduk "(3.2.K,43)*
- "Çocukluğum Zeberit (Tepecik) köyünde geçti anneanneme çay toplamada yardım ederdik. Çaylar o zaman elle toplanırdı, makas yoktu çayları iki yaprak olarak toplardık,şimdi öyle değil akşamları da bazen çalışırdık. Akşam eve dönerken patika yolda biraz korkardık"(3k.8K,50)*
- " Erkekler,onlar misket oynarlardı sonra inek otlatıyolardı beş on tane ineği Sonra geliyolardı eve ikindide ,sonra biraz oynama el yüz yıkanır haydi bakalım eve yemeğe geçilirdi yemek yenir yatılırdı.;o zaman öyleydi. öyle sabahtan akşama oynamak yok.." (3.1K,52)*
- " inek otlatırdık, bize görev verilmişti iki kardeşlik.,sorumluluk verildi bize Sabahın köründe gidip akşam dönüyorduk ama oyun da çok oynuyorduk çünkü sıkılıyorduk."(3.2K,43)*
- "Çocuk olarak çok mutlu oluyordum ben yardım etmeyi çok seviyordum işte annemler evde değillerken onlara yemek yapmayı seviyordum, evi temizliyordum ne bileyim, çocuklar arkadaşlar toplanırdık öyle evdeki mesela halılar kilimler onları yıkamaya dereye indirdik çok küçükken mesela ilkokuldayken iş yapıyorduk.Yarı oyun karışık yemek bile yapıyorduk ekmek yoğuruyorduk (3.3K,52)*
- "İneklere isim takardık , Kinalii, Ceylaanın bizde bir inek vardii Ceylan diyei , kocaman çingirakları vardı, kaybolurlarsa o sestten duyup alıp getirirdiik eve ..., çingirak olmasa inek kayboluyodu bulamıyoduun , her inekte vardii çingirak.. inekleri bekletirlerdi hep birarada otlatırdıık, komşu kızlarıyla eğlenirdik orda evcilikler oynardıık, güzel geçerdii yani.."(3.4K,52)*
- "onlara yardımcı olmayı sevmişimdir yapmışımdır afedersin ahırı mesela annem hastalandığında ben kendim gitmişimdir ahırı yapmışımdır , yardımcı olmaya zamanım olmuştur yaniy.."(3.1E,46)*

⁹⁷ William [Wilhelm Tell, 14.yy.başlarında yaşadığı iddia edilen İsviçreli kahraman; üstün okçuluk yeteneğiyle nam salan Tell'in 14. yüzyıl başında, İsviçre'yi Avusturya boyunduruğundan kurtarmaya yardım ettiği inandırılır. Tell efsanesine göre İsviçre'yi, İmparator I. Albert adına yöneten Vali Gessler, düklük şapkasını Altdrof meydanında bir direğe astırır ve gelen geçenin buna selâm vermesini emreder. Tell, Gessler'in şapkasını selâmlamadığı için tutuklanır. Tell'in okçuluktaki ününden haberdar olan Gessler, Tell'in oğlunun başına konulacak bir elmayı okla vuramaması halinde ikisini de idama çarptıracağını söyler. Tell bu güç işi başarır ve oğlunu yaralamadan elmayı ikiye böler .<http://tr.wikipedia.org/>

- *"İnek otlatırdık annemize yardım etmek için o zaman öyleydi.. o zaman mecburi çocuklar inek otlatmaya giderdii... Cumartesi Pazar inek otlatırdıkk, giderdikk öyle üç dört arkadaş üç ineğimiz vardı isimleri Aynalı, MaşaAllah, Kınalı..."(4.2K,59)*
- *"inek yapardıık , tavuğumuiz olurdui, çok inek olurdui , çay toplamaık odun getirmek hep kadınler yapardıi, hep biz yapardıuok ,severduiik yapardıık.."(4k.4K,58)*
- *"büyüklere yardıim vardıi her zaman iççin, büyüklermize her zaman saygı vardııı. Hayvanlar çok yapardıık eskiden tavuık, inek Aynalı vardıi ineklere ,isim takardıık.."(5.5K,71)*
- *"benim, komşu çocukların en büyük işi sabahleyin inekleri dağa çıkarıp otlatmak öğleye doğru getirip akşam ikindiden sonra da tekrar ineği havalandırmak işi. Yük oluyordu bize canım o yüzden öyle zaman oluyordu oyuna dalıyorduk yani güneş batmak üzereyken inekleri çıkardığimiz oluyordu Onun yanında tabi ne bileyim odun taşımak su getirmek herkesin evinde su yoktu ki. Bizim evde kuyu suyu vardı ama biz ırmaktan suyu alıyorduk. biz bu havalenin çocukları kız erkek pek ayırım yapmazdık. kızlar erkekler aynı gene inek otlatırken de kız erkek aynı yere inekleri salardık o yukarda çamlık olan havaleye.. arada beş taş oynardık sonra evlere dönerken herkesin kendi patika yolu vardı dağdan inmek için .."(5.1E,80)*

Kızlara genelde ev işlerine yardım etme(temizlik ve yemek yapmak gibi) inek otlatma, ahır yapma⁹⁸, çay toplamaya yardım etme, odun getirme; erkeklere de odun kesme, odun taşıma, inek otlatma, mısır öğütme, bıçak ve balta bileme, su taşımak gibi görevler verildiği belirtilmektedir.

Çocuklara bazen oyun gibi gelen, bazen oyunun eşlik ettiği işlerle birlikte, bu işlerin kolaylaştırıldığı da anlaşılmaktadır. Çocukların bazen büyüklere özenerek bazen de kendilerine sorumluluk verilerek işlere dâhil oldukları ve/veya dâhil edildikleri anlaşılmaktadır. Oyunun işle birlikteliğinde oyunun 'hayatın provası' olmasına dair işlevi görülmektedir:

- "babalarımızda böyle el yapma hızar vardıi boylei yukardan çekereik bi dezgaih kurulurdui ben bile yapmışım bak ..çocukluğumda yapardıık yardımlaşırdıkk 'ayy baba yorulduım'.. derdiim biraz daha yapalım biraz daha derkein öylelikle ağacı biçerdik Çocukluktan beri çok cesaretliydim hiçbirşeyden korkmazdım korkuturlardıi korkmazdım bi gün tavuğumuz hastalandı çok fena, ben de tavukları çok severdiim yumurta yapıyoduı ..tavuğun boğazını yardım içini boşalttım midesinii, tekrar iğneyle diktiim onu; ameliyat yaptım yani, tavuk iyi, oldu,seyrederdim nasil yapıyıouı diyyei anneme yardım ederdim ineklere doğum yaptırmaya ondan görerek cesaretlendim , komşumuzun ineği doğum yapamadı,kurtardıım doğum yaptırdıim hala daha yapıyorum"(3.4K,50)*
- "yengem yemek yapardı düşünlere, annem de yapardı , yengem beni de yanına küçüktüm ama yanına alıyordu beni. İlkokulda ortaokuldayken orta ikideydim gidiyordum yemek yaparken yardımcı oluyordum her şeylerine yardımcı oluyordum. Düşün yemekleri yapılırdı" (3.3.K,52)*
- "Eskiden çay yoktu beni annem her işte yanında götürürdü Babam öğretmendi, çocukken babam rahmetli olmuştu..Annemle giderdim bahçe işlerinde ben de herkese yardım ederdim..ben de onların arasında, annem bana küçük bir kazma yaptırmıştı, sonra oduna giderdik... annem bana göre de küçük bir ip yapmıştı omuzuma bağlamak için arkada odun gezdirirdik,herşeye hevesim var cesaretim var yapabileceğim birşeyden korkmam yılmam .."(4.2K,59)*

Yirmi bir yaşındaki genç katılımcının "fındık toplarken ağacı sallamalarını" ağaca dadanmak veya ağacı basmak olarak nitelendirdiğini ve "fındıkların yağmur yağar gibi

⁹⁸Yörede ahır işlerine ahır yapmak denilmektedir. Hayvan yapmak hayvana bakmak; ot yapmak ot toplamak, hazırlamak; inek yapmak, ineği beslemek, ineğe bakmak anlamında ifade edilmektedir.

düşmelerini” de “oyuna dökerdik” diye betimlemesini görmekteyiz. Bu bir nevi “büyüklere yardım etmek” olarak dile getirilmiştir:

- “Arkadaşlarla mesela fındık toplama vardı burada bizim yörede fındık toplardık mesela sallardık fındığı mesela yardım amaçlı değil de hani dadanmak gibi kabaca bir şekilde hani yemek için arkadaşlarla ağacı basardık böyle. Sallardık o fındığı düşenleri yerdik. Bunu hani yağmur yağar gibi oyuna dökerdik biz bunu bu şekilde yardım etmek hani bir nevi de yardım oluyordu”(1.2.K,21)

Kırk sekiz yaşındaki kadın katılımcının inek otlatırken sıkıldıklarında bir elma ağacına çıkıp ordan da ineklere elma verdiklerini, ineklerin de bu elmaları saatlerce yeyip duba gibi olduklarını “böyle kurnazlıklarımız vardı” diyerek muzipçe anlatımını görüyoruz:

-“oniki- onüç yaşlarındaydık...inek otlatma görevi verirlerdi bize,bütün gün bazen sıkıldık otlatmaktan bir elma ağacının oraya gelirdik elmaları sallardık inekler saatlerce elma yerlerdi, inekler olurdu duba ;biz de elma ağacının tepesine çıkardık, otururduk... bir iki defa böyle yaptık, annem sonradan farketti, bize kızdı, yani bizim de böyle kurnazlıklarımız vardı..”(3.5.K,48)

İşlerin eğlenceyle oyunlaştırıldığında zevkle yapıldığı dile getirilmektedir:

- “Büyüklerimiz yap dediğinde öyle yapmazdık ama oyun gibi yaptığımızda çok zevkle yapardık, amma maalesef değirmene git de şu mısırı öğüt dediğinde gitmemek için herşeyi yapardık ama işi eğlenceyle yaptığımızda oyunlaştırdıktan sonra zevkle yapardık sadece değirmen değil mesela bıçak veya balta bilemek çocuklar kösteyi çevirirdi gençler büyükler baltayı bilirdi biz oyun gibi düşündüğümüzde zevkle yapardık ama bi büyüğümüz gel kösteyi çevir dediğinde kaçardık yapmazdık, oyunlaştırdığımızda başka içinde bulunduğumuz kültür buydu malzeme hem oyun hem iş yaşam biçimimiz bi şekilde oyundu bizim böyle diyebiliriz aslında...”(4.1.E,54)

Kırk sekiz yaşındaki katılımcımız bahçede kargalar civcivleri çalmasını, ekili alanları karıştırmasını diye annesinin kendilerine bekleme görevi verdiğini anlatmaktadır:⁹⁹

-“sonra bahçede civcivleri beklerdik kargalar civcivleri çalmasını diye avlunun her bir köşesinde civcivleri beklerdik. Çğunkuş derlerdi karıştırmak karga ekili alanları karıştırmasını ve bahçede gezinti için salıverilen civcivleri çalmasını diye annem bize görev vermişti...ğgotasamsui derdik...”(3.5K,48)

3.2.2. Gençlik Döneminde Oyunlar ve Nitelikleri

Çocukluktan gençliğe doğru gelindiğinde, gençlikte oyunların okul veya kültür merkezi gibi ortamlarda ve/veya arkadaşlar arasında yaratılan ortamlarda geliştiğini görüyoruz. Örneğin okul ortamında sportif faaliyetler, folklor, bando takımında yer almak, tiyatro temsillerinde rol almak, piyeslere katılmak, el sanatları uygulamaları yapmak gibi faaliyetler söz konusu iken arkadaş ortamında spor müsabakalarının içinde maç yapmak(futbol ve voleybol)plaj voleybolü oynamak,turnuvalara katılmak,tavla oynamak,kamçı oyunu oynamak, denizde viya inmek,denize dalmak, şenliklere,

⁹⁹ İkinci yaş aralığı içinde yer alan bir katılımcı (2.1k,39) da dağlarda evleri ve ekili alanları korumak için yapılan “Kalivi şenliği”ne dair anlatımında “dağları bekliyorlardı ” ifadesini kullanmıştır.

festivallere katılmak, bu festivallerdeki yarışmalara katılmak, horon oynamak , yaylaya çıkmak ve fotoğraf çekmek, ava çıkmak, balık tutmak, kelebek yakalayıp albüm ve koleksiyon hazırlamak gibi faaliyetlerin yer aldığı anlatımları görmekteyiz. Genel olarak bu faaliyetlerde arkadaşlarla birlikte vakit geçirmek, paylaşmak, performans göstermek, hoşça vakit geçirmek öne çıkmaktadır.¹⁰⁰

Sosyal çevrenin daha genişlediğini gördüğümüz gençlik döneminde sahnede rol almak/yapmak, yarışmak, müzik aleti çalmak, sahneye çıkmak kayıt tutmak (albüm hazırlamak, fotoğraf çekmek vb.) gibi faaliyetleri/uğraşları görüyoruz. Bu faaliyetlerde/uğraşlarda “ performansların ve benliğin sunumunun” önem kazandığı anlaşılmaktadır. Goffman toplumla iletişimimizde günlük yaşamda benliğin sunumuna gösterilen/ sergilenen performanslar açısından bakmakta; bu performansları; görünüş ve tutum ile birlikte kişisel vitrinin oluşması, sahne önündeki oyuncuların rolleri, seyircinin ve performansı göstereninin etkileşimi, beklentiler rol mesafesi, ifade etme ve eylem ikilemi, görünüş ve gerçeklik arasındaki farkların oluşması, başkalarını yönlendirme, idealize etme ve bağdaşma, tutarlılık, özen gösterme , gizemleştirme önemseme, yanlış sunum, toplumun kabulleri, yaşamın dramatik canlandırılması, rutinlere alışma, rolü benimseme, role bürünme (Goffman , 2009, ss. 33,81) gibi bir dizi bağlantılık içinde detaylandırarak ele almaktadır.

Yine bu dönemde okullardaki folklorik ve sportif faaliyetleri, -gençlerin yeteneklerinin gelişmesi ve sosyal paylaşımlar içinde bulunmaları yönündeki faydalarından başka-modernite yapılanmasıyla ilişkili olarak; folklorik faaliyetler için ülke genelinde ‘ yerel kültürel öğelerden esinlenilerek halk oyunları biçiminde halk kültürünün oluşturulmasında’ ve sportif faaliyetler için de ülke genelinde ‘spor kültürünün oluşturulmasında’ öncü/ hazırlayıcı aktiviteler olmaları açısından “geleneğin icadı”(Habsbawn, Ranger, 2006) bağlamında değerlendirmek mümkündür.

-“ işte okula başladığım zamanlarda folklor vardı. İşte seçmeler vardı folklor seçmeleri ve ben de çok ilgi duyarım Mesela voleybol vardı işte liseye başlayınca voleybolla okulda oynadım(1.2K,21)

-“okul başlayınca daha çok sokak oyunlarını bıraktık okuldaki oyunlara baktık ben folklor oynadım voleybol oynadım ilkokuldan beri. Daha çok onlara yöneldiğimiz için sokak oyunlarını bıraktık. Pek dışarıda oynamamaya başladık, öyle..”(1.3.K,22).

¹⁰⁰ Anlatımların bir kısmına burada yer vermekteyiz:

“folklor çok oynadım okuldayken, Karadeniz’le ilgili, Artvin yöresiyle ilgili folklor oyunları çok oynadım okuldayken ama genelde de yani tulumu çok severim”(1.2.K,29).

“ilkokuldan lise bitirene kadar folklor oynadım. Ortaokulda dokuz yörenin oyununu birden oynadım. Lisedeyken voleybolda oynadım hala da çok severim”(2.2K,32).

“okulda folklor oynamadım ama hep katıldık 23 Nisan olsun 19 Mayıs olsun hep oynadık o oyunlarda hiç geri galmadık. Davul da çaldım”(2.4K,30)

- “mesela bazı okul zamanlarında arkadaşlarımızla dağlara yaylalara olsun mesela mangal amaçlı gezme amaçlı ya da böyle vakit geçirmek için giderdik,o ortamları ölümsüzleştirdik fotoğraflarını çekerdik video falan “futbol müsabakalarımız oldu halı sahalarda bir kapalı spor sahamız var ,genel olarak yazın daha yaratıcı oluyoruz yazın dediğimiz zaman kimi denizde ve plaj voleyboluydu öte yandan”(1.3.E,22)
- “Davul çaldım 23 Nisan’a katıldım izciydim. 19 Mayıs’a katıldım, davul çaldım okulda, festivallere katışıldık...güzellik yarışması olurdu festivalde kızkardeşim katılmıştı”(2.k5.K,31)
- “okula başladığım zaman tiyatro bölümünde konuşmaya için hani nasıl diyim meraklıyım eğilimliyim. O yüzden tiyatrodan çok oynadım ve trampet çaldım bando grubundaydım. Bu bayramlarda olsun 23 Nisan 19 Mayıslarda çok görev aldım.Spor olarak yüzmeye üç yıl boyunca yüzme kursuna gittim ve voleybol oynadım. Halk oyunu oynamadım ama kendi yöremde tabii ki de tulum olsun halk oyunu horon bunları tabii..”(1.4K,20)
- “Halk Eğitim Merkezinde halk oyunlarında oynadım folklor ekibinde oynadım.Yörenin tulum ekibinde oynadım. Bizim çalgımız tulumdu sonra futbola merak saldım. Futbolda oynadım Fındıklısporunda oradan Hopa ve Sinop’un alt yapısına gittim ondan sonra sakatlandım okul turnuvasında böyle yavaş yavaş bıraktım. şimdi halı sahada arkadaşlarla oynuyoruz eğlence olsun diye. Köylerde bile sahalar var şu anda, turnuvalar da oluyor köylerde Mesela biz işten geçardık.. oyun oynamaya top oynamaya giderdik köyün okulunun bahçesinde orda oynardık”(2.2.E,29)

Fındıklı’ya gelin gelmiş ve uzun yıllar resim öğretmenliği yapmış bir katılımcımız, sene sonu faaliyetlerinde öğrencileriyle defileler yaptıklarını, folklor ekipleri kurduklarını ve bu ekiplerin katıldığı yarışmalarda derece kazandıklarını(örneğin il birincisi olduklarını) ayrıca el sanatları uygulamaları yaptıklarını dile getirmiştir:

- “Sene sonu faaliyetlerimiz vardı. Örneğin defileler yapıyorduk. Folklor ekibi kurmuştuk Folklorde il birincisi olmuştuk. Öğrencilerimle Samsun’a , Trabzon’a , Ankara’ya gittik, mola yerlerinde inip horon oynuyordu ekip sonra çeşitli malzemelerden el sanatları uygulamaları yapıyorduk”(5k.7K,73)

Elli iki yaşındaki katılımcımız dalgalı denizde viya indiklerini, şimdiki gençlerin bunu bilmediklerini -hatta bu dalgalı denizi ve indikleri viyayı görseler korkacaklarını-serzenişle/biraz da hayıflanmayla dile getirirken, kendilerinin özellikle dalgalı denize gidip heyecanlı ve tehlikeli olduğu anlaşılan viya inmekten korkmadıklarını vurgulamaktadır. Katılımcımız büyükşehirden yazın gelen komşu kızlarının eve ışıkta giren büyük kelebekleri albüm gibi kitaplarında kurutup sakladıklarını anımsamaktadır:

- “şimdi bizim çocukluğumuzda dere çok enerdi(inerdi)¹⁰¹, deniz de yapardiii ..şimdi o viyaa şimdi gençler de o viyayı bilmez nolur görsea onu ne edeceğinii bilmez korkaarr kaçaaarr ama biz taa yola çıkardii (denizin dalgası)viyaa enerdik , özellikle giderdik yüzmeye yani o viya yapmak için bütün mahallenin çocukları çarşıdan bizim arkadaşlar hiç korkmazdik hiiçç.bu çocuklar o denizi görseler gidemezlerr imkanı yok.. Sonra eskiden Asu ablayla Zelda abla vardı onlar burda çocukluğumuzda yazın gelirlerdi ,büyük kelebek vardiii albumee yerleştirdiler onu, album diyene bi kitap vardiii, aralarına renkten de boya ile çizerdiler onu, o kelebek gece geliyodiii, işğeee geliyodiii, evin içine giriyodiii o orda tutodiiik yaniy o kelebektan çok vardiii da buu eskiden, şimdi yookk, şimdi o kelebektan goöremiyoruim boyleesigara kutusu kadar vaarr, daha buyuüük yaniyyy, çok guüzell bir kelebektiiy renkleri da bi acaaipptiiy, heerr çeşiitt renngiiy vardiii bunların yaniyy...Asu abla , Zelda abla çok severdiyy bunu albuüm yapardii, kitaba koyardiiik hatırladıııim kitaba şekli çıkardiii boylee , album gibi şeylere meraklıydiler..”(3.2E,52)

¹⁰¹ Derenin karlı dağlardan karların erimesiyle veya çok yağmur yağmasıyla birlikte su seviyesinin artarak denize doğru gelmesi derenin inmesi/gelmesi ifade edilmektedir. Yine “deniz yapardı ..” denizin dalgalı olması ve kabarması anlamında kullanılmaktadır. İşte bu zamanlarda viya yapılması denizin içinde (kıyıya az uzaklıkta)dalgaların önünde durarak, dalgayla birlikte kıyıya doğru gelinmesini anlatmaktadır.

Kırk altı yaşındaki katılımcı, gençlik döneminde atmaca avına, denize dalmaya ve balık tutmaya meraklı olduğunu dile getirirken özellikle balık tutmayı hayatının sonuna kadar bitmeyecek bir hobi olarak gördüğünü ifade etmektedir. Elli dokuz yaşındaki katılımcımız da okulda voleybol oynadığını ve piyeslere katıldığını belirtmiştir:

- *“atmaca avına çok meraklıydim, bıldırcın avı balık avı zaten hobim benim. Bu akşam da limandaydım çok güzel bolee karagöz yakaladım ağ olsun olta olsun hepsini arabamda bulundurum her zaman vakit buldum muydu hemen dereye inerim, çocukluğumdanaltı yaşımdan beri şimdi kırkaltı yaşındayım gene de meraklıyım yetmediği gibi denize de dalıyorum o kadar meraklıyım Balık benim hayatımın sonuna kadar bitmeyecek bi hobimdir yaniyy genelde burda tutulan balıkların hepsini bilirim yaniyy(3.1E,46)*

-*“Okulda voleybol oynadım piyeslere katıldım..”(4.2K,59)*

3.2.3. Yetişkinlikte Oynanan Oyunlar ve Nitelikleri:

Yöredeki herkesin her yaştan katıldığı horon aynı zamanda yöresel bir oyundur ve yöre için bu oyun merkezi bir konumdadır.

3.2.3.1. Horonun Etrafında Toplanmak : Haydee Beraber Horona !..

Horonun yöre insanı için önemini “işte benim konum.”(1.2.K,21)sözleri özetlemektedir. “Horon” katılımcıların tamamının ifadelerinden anlaşıldığı üzere ‘yöre insanının konusudur’. Büyük küçük herkesi etrafında toplayan horonun yöre için vazgeçilmez olduğu ifade edilmektedir:

- *“Horon bizim yöremiz için vazgeçilmez bir oyun.(1.3.K,22)*

- *“horon simgemiz bir nevi Karadeniz dedik mi horon ilk akla geliyor..”(1.3E,22).*

- *“horon, herkes herkes küçüklükten büyüklüğe kadar herkesin oynayabileceği bir oyundur.(1.4K,21)*

-*“horona kesinlikle katılırim hiç duramam, tulum sesini duyduğum an direk ruh halim tavrım ne olursa olsun direk oynama moduna geçiyorum.”(2.2.K,32)*

-*“Horon bizim kanımız canımız.. canlanıyoruz , ruhumuz bizim o..” (4.1K,56)*

-*“Horon eğlenmek için , biraraya gelmek için çok güzel bir vesile , bir yandan spor.., stres atılıyo, hem biraraya geliniyou horon oynarken yorulduğunuz halde yorgunluk atılıyou yorgunluğu yorgunlukla atmak gibi bişey yaniii...”(4.4.E,53).*

Horonun düğünün olmazsa olmazı, tulumun da horonun olmazsa olmazı olduğu düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir:

“Tulumuz horon olmaz, nasıl kuralsız oyun olmazsa., Horon mesela düğünlerde çok oynanır, bizde horon olmazsa olmazdır yani düğünün sembolü horondur. Hani bazen derler ki, horon varsa gelirim, yoksa gelmem falan derler...”(1.1.K,23)

Horonun düğünler başta olmak üzere, kız istemede, askere geçirmede,askerden dönüşte karşılamada, çeşitli kutlamalarda ve eğlencelerde, festivallerde oynandığı dile getirilmektedir.Tulum evde ve sokakta da oynanabilmektedir.evde komşular, aile arkadaşlar misafirler ile veya sokakta arkadaşlarla oynanmaktadır. Birkaç kafa dengi oldu mu horonu oynamak için yetmektedir(3.1.K,52)Sokakta tulumu duyan horonu gören ise tulumun, horonun başına gelmektedir ve oyun grubunu oluşturmaktadır:

-“Horon, düğünlerde oluyor eğlencelerde de oluyor. müzik çalsın evde de oynuyoruz. (2.4.K,30)

-“bizde burda (köyde) çok az ev var ama çok samimiyiz gidip geliyoruz. Aynı öyle akşamları toplanıyoruz. Asla biz eskileri unutmaduk. Burda aynen o gelenek devam ediyor. Dun bile burda toplanduk oynaduk mesela burda Erzurumlu kızlar var burda musafir onları oynattık. Onlar da çok güzel oynadı. Gasetten dinledik tulumu gasetten. Akşam da gittuk ordaki komşuya orda eğlenduk müzik falan açtuk, butün bayanlar vardı dışarıda. Biz aynı yani sanki devam ettiriyoruz eski geleneği birkaç tane kafa dengi oldu mu yetiyor”(3.1K,52).

-“bakın benim eşim söyler eşimin anneanesi seksen yaşındaydı. Hangi müzik olursa olsun işte kızları bir araya geldiği an kalkıp tulum oynarlarmış. yani üç kişi birleştiği an kesinlikle tulum oynanmış evlerinde. Yani eşim mesela onu çok anlatır. Biz de de böyle müzik sesini duyduk mu seyircimiz de varsa kesinlikle oynarız. Oynamayı çok seviyoruz”(3.1K,43)

-“burda mesela sokakta yürürken biri tulum çalsın o tulumu duyan o tulumun başına gelir yani grubu oluşturur hiç tanımasa bile o grubun içinde böyle tulumla eşlik ederek oynar. Bu şimdi hani öyle Karadeniz insanı da dayanamıyor zaten (1.2.K,21).

-“ Daha çok düğünlerde oynanır ama hani biz gençler böyle kafamıza estiği zaman bir tulumcu bulup sokakta veya bir sahil kenarında oynarız, olabiliyor ;müzikle pek ilgim yok ama tulum çalan arkadaşlarım işte şarkı söyleyen arkadaşlarım var”(1.3.K,22).

Tulumla horonla o kadar özdeşleşmiştir ki, horon oynamak, tulum oynamak olarak da dile getirilmektedir:

-“Tulumu horonu oynuyoruz”(2.4K,30)
“ekseriyetle tulum çok oynanırdı oynuyoduk”(3.1.K,52)

Tulum sesi duyunca yerinde duramayan, sokakta yürürken bile duyulduğunda tulumun başına gelen, tulumun sesini duyunca tüyleri diken diken olan, duyulduğu an ruh hali tavrı ne olursa olsun direk oynama moduna geçen yöre insanı için bu ses oyuna davet eden bir çağrı gibidir. Bu ses onu cezbe etmektedir, canlandırmaktadır:

-“Horonu seviyorum. Tulumun sesi insanın içinde nasıl diyeyim kelimelere nasıl dökeyim ki heyecanlandırıcı sanki ilk başta kuşlar öter yay... ooooo hooooı çağırarak ne kelime...davet ediyor”(2.3.K,32)

Horon ve horona davet eden tulumun sesi ile ilgili düşünceleri/duyguları görmekteyiz:¹⁰²

- "İşte benim konum. Horonda hani horon yani hiç duramam o sesi duyunca tulum sesi duyunca hiç duramam ben mesela küçükken de öyleydi hani büyüklerim ,abimler oynadıkları zaman ben de elinden tutar ben de oynamaya çalışırdım"(1.2.K,21)*
- "ben bir tulum sesi veya bir horon gördüğüm zaman dayanamıyorum. Yani bizim yöremizde var kesinlikle oynanır yani sevilir. Horon eğlenceli türkülerle atma türkülerle oynanan zevkli bir oyun yani kesinlikle olmazsa olmazı buranın. (1.3.K21)*
- "Hadî bir tulum çalsın da oynyalım denir bizde çoğunlukla. Tabi o tulumun sesini duyduğumuz zaman işte o oluşturduğumuz horon grubunda işte tüylerimizin diken diken olması o sesi duyduğumuzda. Memleketimizde buna karşı böyle herkesin geliştirdiği bir heves istek arzu var. O sesi duyduğunuz zaman ayakların yerinde duramaması tüylerin diken diken olması hani yerinde duramamak bu sese karşı artık bir alışkanlık böyle bir yani zaafımız var diyelim"(1.4.K,20*
- "tulumu çok severim. Yani şimdi çalsa bile şimdi oynayabilirim,hatta değişik bir şey var bilmiyorum hani bence her Karadenizli'ye bu oluyor. Ben şu anda bile tulum sesi duysam tüylerim diken diken oluyor ve gözüm doluyor. Nedendir bilmiyorum ama,yani çok beni etkiliyor o anda hemen Karadeniz geliyor aklıma dağlar ,deniz ,coşku geliyor çok duygulanıyorum. Düşün dernek olmasına gerek kalmadan da şu anda şu sokakta çalsa bile illa ki duyan gider ve oynar"(2.1K,29)*
- "Tulum deyince de insanın tüyleri diken diken olur Karadeniz insanı için. Hani biz Lazlar için tulum demek her şey demek, yani oyun demek, atma türkü demek, eğlence demek,Tulum çalar herkes duyduğu zaman omuzunu oynatır "(2.2.E,29)*
- "Çok güzel tulum oynarım, işte çiftetelli oynarım, dans ederim müziği duyunca tipik Karadeniz çocuğuyum oynarım. Tulum sesini duyduğum zaman tüylerim diken diken oluyor diyebilirim. Mesela kemençeden de çok etkileniyorum. Ama tulum ayrı bir ses onu duyduğum zaman çok etkileniyorum yani. .çok kulağıma hoş gelen yani müzik aslında ne bileyim evrensel başka müziklerden de çok hoşlanıyorum ama tulum sesi çok ayrı birses" (3.1K,43)*

Tulum sesinin Lazları canlandırdığına dair ifade(4.3.E,61) dikkat çekicidir :

- "Tulumuz horon olmaz. Ancak çok nasi diyeyim konuşan bir adam olsa dahi kolay kolay olmaz yani. Yalnız Lazlarda bir şey var tulum sesi duydı mı yani cansız olsa dahi canlanır diye şüpheliyim yani en azından kendimden pay biçiyorum ben de oyuna çok meraklıyım.. tulum horona bir çağrı yani."(4.3E,61)*

Horonun şimdi düğün salonlarında yapılmasından yakınılmaktadır. Köy düğünlerinin ve eski şenliklerin özlemlerle anımsandığını görmekteyiz:

- "Horon şimdi salonlarda herkes salonda yapıyor şimdi köy düğünü diye bir şey yok galmadı artık. Eski şenluk yok. Şimdi düğüne gitsen da hani demiş ya giden de pişman gitmeyen da pişman. Zevk yok ki nereye gideceksin? Eskiden tabi ki goşa goşa gidersen dinlerdik iki günde yataktan gafamızı kaldıramıyoduk o tulum gulaklarımızda çınliyordı yani galkamazduk onun sesi aniden gulağımıza geliyordu yani iki gün. O sesler halen gelirdi yani.."(5.4.K,84)*

Horon oynarken yoruldukça yorgunluğun atılması(4.4.E,53),yörede nasıl saatlerce horonun oynanabildiğini açıklamaktadır. Horon birlikteliğin coşkununu, müziğin ritmi ile

¹⁰² Tulumun sesi ile ilgili düşüncelerin bir kısmı burada görülmektedir:

"Bence tulumuz horon olmaz, tulum sesi .. insanın içine işliyoo çok güzel ve tatlı geliyo kulağa hoş geliyoo kesinlikle dinlerim oynarım oynamasam bile kesinlikle dinliyorum"(1.2.E,21)

"Tulum gerçekten beni çok etkileyen bir ses yani çok keyif alıyorum oynarken.(2.2.K,32)

-*"Tulum sesini duyunca böyle kıpırdıyorum tulum çok güzel.. çok güzel tulum sesi güzel oynamak da güzel. Horon oyunu hep birlikte oynanır tabi ki küçüklükte biz düğünlerde filan da oynardık, köy düğünleri olurdu. sabaha kadar bile hiç yani uyumadan sürdüğü olurdu..."(3.3.K,52).*

-*"Tulum sesini duyunca tüylerimiz tiken tiken oluyor. Arhavi'de tulumun yanı sıra kemençe daha çok gibi. Meşhur kemençeci Yaşar (rahmetli) vardı.."(3.5K,48)*

-*"Tulum sesini duyunca şimdi de oynuyayım diyorum .."(4.2K,59)*

hem enerjyi boşaltmakta hem enerjyi doldurmaktadır adeta. Yorgunluk, yorgunlukla atılmaktadır, enerji dengelenmektedir:

-"Horon eğlenmek için , biraraya gelmek için çok güzel bir vesile , bir yandan spor... , stres atılıyor, hem biraraya geliniyouri horon oynarken yorulduğunuz halde yorgunluk atılıyouri yorgunluğu yorgunlukla atmak gibi bişey yaniii..."(4.4.E,53).

-"Yani mesela tulum oynarken şöyle söyleniyor bir sürü şey söyleniyor da ben en çok horonun sonunda çok "Aaaaa, Beeee, Ceeee sefa ettik bu gece hey hey hey!.."diyoruz. o çok hoşumuza gidiyor. Bir de Karadenizli kız olsun erkek olsun şöyle bir özellik var yorulmuyoruz. Ben mesela düğünümde koltukta sadece imza atarken oturdum. İki saat mi sürdü üç saat mi hiç oturmadım. Hatta eşimin patronunun eşi, annesi böyle bir sünnette karşılaştığımızda beni tabi gelinlikle gördüğü için sonradan görünce aaa bu çok oynayan gelin mi diye söyledi ve benim babam da öyle.. ailece oynamayı çok seviyoruz. Tulum ..hepsi müthiş güzel oynuyoruz" (3.1K,43)

-"O ayağını vurur bir yandan bir yandan kafa sallar bu şekilde devam ediyor burda ..duramıyor kanı kaynıyor insanın"(1.2.K,21).

Horonun genelde düğünlerde, bayramlarda oynandığı dile getirilmektedir. Askere uğurlamada, askeri karşılamada, kına gecelerinde ve eğlencelerde de oynandığı söylenmektedir. Düğün dışında horon oynayacak ortamlar fazla olmadığından düğünlerde horonun olup olmadığı özellikle merak edilip sorulmaktadır. Düğünlere gidilip horon oynanılması herkesi mutlu etmektedir. Arkadaşlarıyla sahilde veya evde komşularla birlikte olduğunda da oynansa da düğünlerde oynamasının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Horona ilginin artması yöre halkını mutlu etmektedir.:

- " bizim çok meşhur bir oyunumuz horon. Horon oynanır, herkes oynar,orda tekerlemeler ya da atma türkü gibi söylentiler vardır onları söyleyip bir yandan tulum çalar herkes oynar.Yöresel olarak tulum var,bizde horon olmazsa olmazdır yani düğünün sembolü horondur. Hani bazen derler ki, horon varsa gelirim yoksa gelmem falan derler.Mesela bir kız isteme töreni olur ya da biri askere gider, askerden gelir, muhakkak horonlu bir şenlik olur yani. Mesela festivaller olur yöreyle ilgili, o festivallerde halaylar çekilir, herkes horona katılır bilen bilmeyen herkes oynar yani.. Oynarken de bilmeyen muhakkak öğrenmiş olur. İşte horonlar festivallerle yaşatılmaya çalışılıyor düğünlerle.."(1.1.K,23).

-" Biz mesela düğünlerde olsun bayramlarda olsun hani çok oynardık. Zaten o zamanlarda daha çok oynayabileceğimiz ortamlar olduğu için mesela burda fazla bir horon oynayabileceğimiz bir ortam yok. Dışarı çıkıp oynayabileceğimiz hadi gel şu akşam dışarı çıkalım horon oynayalım diyebileceğimiz ortamlar olmadığı için daha çok düğünlerde oynanılan bir oyundur. Ve biz de tabi düğünlere gitmekten ve oynamaktan çok mutluluk duyarız"(1.4K,20)

-"Çocukluktan bu yana yöresel halk oyunumuz tulumda oynarız...Düğünlerde oynarız, arkadaşlarla bir araya geldiğimizde,bir eğlence olduğunda oynarız biri askere gittiğinde oynarız,horon yöresel bir oyunumuz hani küçüğümüz büyüğümüz herkes girip oynardık ."(1.1E,23)

-" Eskiden tabi bu daha sık çalınan daha sık oynanan bir oyundu, daha çok düğünlere kaldı. Şöyle bir sevincim var kendi adıma şimdi tulum kursları açılıyor gençler tulum çalmayı öğreniyor ve birçok genç şimdi şimdi mesela son iki üç senedir parklarda sokaklarda çalmaya başlıyorlar. Bu beni çok mutlu ediyor. Çünkü unutulmasını körelmesini istemediğim bir şey"(2.2.K,32).

-"İşte horonlar festivallerle yaşatılmaya çalışılıyor düğünlerle.."(1.1.K,23).

-"genellikle düğünlerde oynanıyor şimdi şimdi yeni yeni düğünler sonrasında. Şimdi düğünlerde gene ön planda mesela"(1.2.K,21).

Horonun küçüklükten beri horon halkasına girilerek büyüklerin yanında doğaçlama olarak öğrenildiği ifade edilirken, horon halkasına çocukların veya bilmeyenlerin öğrenmek için girmesine izin verildiği anlaşılmaktadır:

-“ horonu ilk etapta yani bu düşünlerde işte eğlencelerde öğrendik. Büyüklerimizle kol kola yani doğaçlama olarak girip öğrendik. Artı bana göre horon simgemiz bir nevi Karadeniz dedik mi horon ilk akla geliyor..”(1.3.E,22).

-“çocukken de horon oynardık o da büyükler alırlardı yanlarına öğrensin diye..”(4.3.E,61)artık horona davet edilen horon halkasına alınan,alındıysa o artık büyümüştür genç olarak kabul edilmektedir adam olmuştur şeklinde bakılabilir(4.5.E,57)

3.2.3.1.1 Eskiden Horon, Günümüzde Horon

Ancak horonun bilenle oynanılmadığında tadının kaçtığını düşünenlerin dikkat çekmek istediği horonun usuller bilenlerce oynandığında tadının başka olduğudur. Bu yüzden horonu iyi bilen eskilerin horonlarına da özellikle değinildiğini görüyoruz.Yaşlı horonu da denilen bu horonun esaslı horon olduğu(2.2.E,29) dile getirilmiştir. Özellikle köylerdeki düşünlerde horonların canlılığı, neşesi, şenlik havasında geçmesi heyecanla ve detaylı olarak anlatılmaktadır. Horonun dışardan kolay gözüküğünü düşünüp horon halkasına girip “horonu çeviremeyenlere” yönelik elliiki yaşındaki erkek katılımcının(3.2.E,52) eleştirisi, eski horonlara şahit olmasından da kaynaklanmaktadır. esas horonun köylerde oynandığına dikkat çekilirken, bu horonlarda horoncunun (horonbaşının)iki kişi olduğundan; türküleri bir o yandan bir bu yandan söylettirdiklerinden ve horonu nasıl çevirttiklerinden bahsedilmektedir. Horonların eskiden horoz ötünceye kadar -uzun saatler boyunca- sürdüğü dile getirilmektedir:

- “Eskilerin horonu gibi yeni horon yoktur horon eskidendi şimdi horon da şehirde o kadar olmuyoo köylerdeee oluyoo, şehirlerde ne çıktıii? Müzikli şeyyler, esas horon köyde olur köyde oynarlar, birbirlerine türkü söylerler aynı televizyonlardae çıktığı gibi yaylalarda söylediğiyi gibi , mesela başta bi adam olur, horonu da o çevirttir türküyü de o söylettirür..., ondan sonra karşılıklı birbirine türkü söylerler...yaniy horoncunun da iki tane olmasıi gerekk çeviren bi o taraftan olecaek bi bu taraftan olecaek , o bişeyy diyecek, o bişeyy diyecek..., tulumcu o ona karşıi ayarler, o söylemekteyyken o bitirdikten sonra o tarafe geçerr, aynı birbirlerine türkü söylerler, tulumcu da horon dairesinin içinde olur ona göre çevirir onu, dışarda horon kolay biliniir amaa içeriy girmek de zor olur, bu Lazlarda adettir dışardan bakıyoö boöyylee “horon ben de oynerrım” yae ne oyneyacaksın horon dışardan kolay gözüküyoo ama içeri girr yapemiyosunn uyum sağlamaek lazım” horon oynarum” eei nasıl oyneyacaksın? horonu çeviremedikkten sonrae nasiil oyneyacaksın?, düzenin bozuılmemesi gerek, ayakler hep bir gideceekk, ayakler da bir çalışecek, eller de bir çalışecek, horonu vağüiçkin yani bilmemek, horonu miçkin yani biliyorım da giriyorım ne biliyosuin ki ama çeviremedikten sonrae ne olur? ayak uyduremedikten sonraa... horonu da çeviren Hemşinlilerdir ¹⁰³ bilenler onlardır, onlar ööyye düşün oluncae ancak bu horon Hemşinlilerde horoz ötecekk herkes evine dağılırr bizimkilerde ne olur düşün olur onikiden sonra dağılır... eskiden olurdu burda şimmdii köylerde, köy düşünlerinde aynı vaer, horon bi başleyınca sabah horoz ötünce ondan sonrae eve dağılırlar... sabbahe kadaer horon oynarlaer..”(3.2E,52)

¹⁰³ “Horoz ötene kadar horonu oynayan Hemşinliler gibi köylerde yaşayan Lazların da aynı sabaha kadar oynadıkları belirtilirken horonu Hemşinlilerin iyi bildiği”(3.2.E,52)vurgulanmaktadır.Hemşinliler Lazlarla komşu halktırlar ve içiçedirler . Konuştukları dil farklılıklar gösterse de benzerlikler de çoktur.Hemşinliler de müslümandırlar.Köken olarak Kafkas halklarındandırlar.

- "Horonu bilenle oynayacaksın. Bilmeyenle oynadın mı horonun tadı gidiyo"(3k.7K).
- "tabi eski yaşlı horonu derler esaslı horon o idi. Onların atma türküleriyle biz büyüdük esaslı horon o idi.Biz daha modernleştirdik eskiden,yaşlı horon olunca köyde kim varsa girermiş horon oynamaya silahlar atılmış,atma türküler silahlar konuşmuş o zaman her şey daha böyle sağlıklıymış (özü,esaslı anlamında) tulum deyince her şey geliyor akla..Düğün de böyle iki gün iki gece sürermiş düğünde öküz keserlermiş gavurmalar ayranlar yani doğal şeyler mısır ekmekleri böyle yani köy düğünü dedikleri..burda oluyormuş"(2.2.E,29)
- "ekseriyetle tulum çok oynanırdı oynuyoduk.. Kız erkek fark etmezdi birlikteydik Hem amcamın çocukları var zaten bir sürü biz yetiyorduk, evlerde teyip vardı abim getirmişti Almanya'dan ayyy bizim evde açıyorduk tulum haydi bakalım oyna her gün her gün kaset gasetten eskiden Tulumcu düğünlere özel tulumcu çağrılıyordu ama şimdi amcamın torunu istesen geliyor canlı canlı çalıyor ama o zaman pek fazla tulumcu yoktu çalan yani şimdi çok.."(3.1K,52).

Eskiden tulumcunun da ayaklarını duvara vurarak ses çıkarmasının heyecanı arttırdığı anlaşılıyor:

- "horonu erkekler yönetiyordu. Hiiii huuuu diyorlar ama dulum çalan arkaya duvara vururdi illa duvarın yanında dururdi dahta olsun ne olursa olsun ayağını vururdi arkadan. Ses olsun çok güzel olsun diye daha güzel olsun diye. Şimdi sadece ortada durup çalıyorlar, bizim zamanımızda dahtaya vuruyorlardı illa ki. Tulum çalıyordu ayağını da vuruyordu arkadan"(5.4K,84)

Eskiden, horonda 'karşılama' da denilen 'atmaların' olduğu genç erkekler oynarken kızların onları seyrettiği, bir anlamda erkeklerin horon oynarkenki oyunlarının kur yapma işlevi de gördüğü anlatılmaktadır. Erkeklerin horona katıldığını, kızların ise seyrettiğini öğreniyoruz.Erkekler hem horon oynamaktadır, hem de 'kur yaparak' 'oynamakta'dırlar.

- "horonun içinde de atma oluyordu karşılama denürdi yani genç erkekler oynardı tabi horonda kızlar onları seyrederdi. Oradan baya iletişim olurdu yani en çok düğüne onun için meraklanulirdi.. Kur yapma gibi bir işlevi oy idi horonda da"(4.3.E,61)

Üçüncü(40-52 y.) dördüncü(53-66 y.)beşinci(67 ve üstü y.) yaş aralığında yer alan kadın katılımcıların anlatımlardan eskiden horonu daha çok erkeklerin oynadığını anlıyoruz. Kızların erkekleri seyrettiği veya bazen horon seyretmeye de gizli gittikleri dile getirilmektedir:

- "ekseriyetle tulum çok oynanırdı oynuyoduk.. Kız erkek fark etmezdi birlikteydik Hem amcamın çocukları var zaten bir sürü biz yetiyorduk, evlerde teyip vardı abim getirmişti Almanya'dan ayyy bizim evde açıyorduk tulum haydi bakalım oyna her gün her gün kaset gasetten eskiden Tulumcu düğünlere özel tulumcu çağrılıyordu ama şimdi amcamın torunu istesen geliyor canlı canlı çalıyor ama o zaman pek fazla tulumcu yoktu çalan yani şimdi çok.."(3.1K,52).

- *"Horonlar oynanurdii eskiden bizim orda düğün salonları youğk idi ama eskiden çok şenlikli olurdii he hei horon oynanurdii daha oturaklii idi.. o zaman çocukleri almazdiler buyükleir oynardii boylei genç kiiz genç delikanlii boylei çoluk çocuk şey yapmazdii.."(4k.4K,58)*
- *"Horon oyniyudukk ama babam gizli bakiyodi, (rahat horon oynayamadıklarını ifade etmekte)gizli gidiyodikk horona gizliiy.."(5.2.K,84)*
- *"horon erkekler oynardı. Kızlar pek oynamazdı. Kızlar seyredelerdi ayıp sayılırdı yani o zaman öyleydi. Tulum da vardı kemençe vardı o şekil. Davul bizde yok. Uzun süren bazı horonlar vardı ama bize müsaade etmezdi bizim büyüklerimiz alır gelirlerdi gatzmazlardı öyle..."(5.3K,80)*

Yüz on yaşındaki kadın katılımcımız, erkeklerin çokça horon oynayıp gezdiklerini söylerken, büyüklerin kızların kendi başına horon oynamaya gitmelerine izin vermediklerinden bahsetmektedir. İlçenin en yaşlı kişilerinden olan katılımcımızın "dil ile, türkü ile, karşılama ile horon" oynadıklarını söylemesi dikkat çekici bir vurgudur:

- *"Erkekler ancak horon oyniyurdileir gezeyidileir...işlerine güçlerine ne bileyyim kimi çalışiyudui kimi çalışiyudii.. böylei Gelin olunce düğün olunce gidiyurdiik horon moron oyniyudikk tabbii severdim horon oynamayı da ..ama bağiriyurldii karişiyudileir babaannem istemeyidileir bi yere de göndermiydi kendisi götüriyirdi bizi....duünde horon oyniyudiik da arkadaşlerimiz vardı oynuyoduk da o zemain oydi gramafon televizyon onlar yok idi horon moron dil ilen türkü ilen karşılemai ilen onlearı oyniyudik.."(5.1.K,110)*

Kendisi de tulumcu olan yirmi üç yaşındaki katılımcımız, eskilerin horonunun ve eski komutçuların komutlarının daha keyifli olduğunu vurgularken , şimdilerde eklenmeye başlayan yeni efektlerin,sözlerin ve tarzların hoşuna gitmediğini söylemektedir.. Eskiden komutçular hâkimiyet kurmaktadırlar. Horon halkasında bir uyumsuzluk gördüklerinde komutçuların tatlılıkla uyardıkları esprili bir şekilde anlatılmaktadır:

- "ama mesela bi yaşlii eskilerden bir insanın horon oynatması her zaman daha dinlendirici ve daha keyifli olur benim gözümde mesela gençleir artık yeni yeni efektler katmaya başladılair yeni nakaratlair yeni sözleir yeni tarzlair bana mesela pek açıcı gelmiyouı hiç hoşumeai gitmeiz komutlair yine aynı ama eskilerinki daha bir dinlendirici,daha bir keyifli olur böylei çünkü hakimiyet kurarlair yeni nesilde o youık meselair".. örneğın eskilerin horonunda halkanın içine bile bi çocuk giremeiz girdiği zaman o horonunun huzurunu bozarlair oynamayı dışarı çıkartırlair yani oynamayı bilmeyeni mesela ilk bi uyarırlair derler ki yani 'ayrı oynama' derleir çünkü tanımlair horona giren herkesi...baktılair şimdi bi farklılık görüyörlair ' bilmeyein dışarı..' diye bi lütufta bulunurlair yani (gülerek) kesinlikle datlı (tatlı) dillı olur kimseyi kırmazlair bizim Laz milletinde kırıcılık yoktur aksine bi misafirperverlik daha bi davetlilik vardır böylei derler yani bilmeyene dışarda izlei öğrein öylei gel oynai "(1.4.E,23)*

Günümüzde özellikle ilçenin merkezinde on iki civarında biten düğünlerden sonra köylere gidildiği ve eski dönemlerdeki benzer düğünün şenlik havasında yemeklerle, ikramlarla ve de horonla sürdürüldüğü belirtilirken, tulumcu horonu köyde tekrar şişirip horona başladığında silahların da atıldığı belirtilmektedir:

- "Düğünler merkezde yani Fındıklı ilçe dediğimiz yerlerde 12'ye kadar eskiden gece iki üçe kadar sürüyordu ama bu dönemde etrafı rahatsız eder diye 12'de 11 buçukta düğün biter işte biter ondan sonra direk köye gider herkes. asıl düğün köyde devam eder. Köyde her şey hazırdır yemeği datlısı her şey hazırdır misafirlere muhlama ikram ederler ayır bir masa goyarlar muhlama güzel bir masa yaparlair. Ondan sonra tulumcu şişirir tulumunu orda başlarlar horon oynamaya yani silah atmaya köylerde tulumcu başlar üç dört saat hiç durmadan tukum çalar. Ta ki insanlar yorulana kadar mesela benim düğünümde de aynı oldu. Tanıdıklar geldi silah attık amcalar geldi bacanaklar geldi akrabalar eşler dostlar hani orda kutladık"(2.2.E,29)*

Asker eğlencelerinde de sabaha kadar süren horondan bahsedilirken, eskiden ise tulumcuyu alıp örneğin askere İstanbul'a kadar gidilip askerin geçirildiğinin belirtilmesi dikkat çekicidir:

- "Asker eğlencelerinde de aynı sabaha kadar sürer. Yani dualarla tulumlarla, tulum sesiyle uğurlarlar. Mesela eskiden gidiyorken tulumcuyu alırlardı da ta İstanbul'a kadar tulumcuyla giderlerdi. Hiç durmadan tulumcu çalardı gidene kadar. Destek olmak için neşelendirmek için"(2.2.E,29).

Horonda tulum başrolde olsa da kemençenin de horonda bulunduğu, Gürcistan tarafına doğru yakınlaştıkça akordeonun da devreye girdiği dile getirilmiştir:

- "Horonda tulum var ama sadece tulumu diyemeyiz. Artvin'in mesela denize kıyısı olmayan Borçka'da hele Borçka'nın biraz daha üstünde akordeon durmaktadır. Gürcistan tarafındaki Lazlarla Hopa ve Arhavi'de bu akordeon biraz daha görülmektedir, ama Fındıklı ve üst taraflarda çalgı tulum olmaktadır. Diğerleri kesilmektedir. Düşünürsek burda Laz bölgesi olarak ele aldığımızda tulum yüzdelik olarak daha ağır basmaktadır. Ama tek başına değildir yanında ikinci olarak kemençe gelir. Üçüncü olarak da kısmi olarak da akordeon.."(4.5.E,57)

Horonda söylenen bir türkü paylaşılmaktadır:

- "Horon çarşii köy farketmez ,çalgı aletii olarak horona tempo sağlamak için uyum sağlamak için ya kemençe olur ya tulum olur budur horonda diğer folklor oyunlarından farklı olarak da biz horon oynarken türkü de söyleriz...horon oynarken türkü de söyleniyouı mesela horon oynarken :
'Kızıl ağaç fidanı kızıl ağaç fidanı... karşı taraf der ki aynı halka içinde:
Göğe mi çıkacaksın?
Taş üstünde de biter, taş üstünde de biter...
Bu dağların ormanı bu dağların ormanı.
Hepimize de yeter, hepimize de yeter' gibi böyle türküler söyleniyouı.."(5.2.E,72)

3.2.3.1.2. Tulumcu, Horonbaşı, Horonu çevirenler

Tulum çalınmadan önce şişirilmektedir. "Tulumu şişirdi gene." ifadesi tulumun üflenmeye ve horonun da başlamaya hazırlanıldığının bir habercisi gibidir.Horon önce şişirilmekte sonra da üflenmektedir.Horon oynamak dense de yerel bağlamda horon çevirmek/ tulum çevirmek ifadesinin kullanıldığını görüyoruz.Çevirmeyle kastedilen horonu oluşturanların halka içinde komutlara göre hareketlerle halkayı döndürmeleridir. Komutlardan başka arada söylenen atmalar/karşılımlar horonu çeviren oyuncular tarafından da tekrar edilmektedir. Horonda tulum olmadığı durumlarda - ki buna az rastlandığını anlıyoruz-horondaki nakaratlarla/sözlerle türkülerle o havanın yaratıldığına (1.1.K,23) dikkat çekilmektedir. Aynı hususu horonun 'dil ile türkü ile oynanılmasıyla ilgili ifadede (5.1.K,110) de görmüştük.

Horonda disiplini sağlayan horonbaşının/komutçunun hakimiyetinin önemi vurgulanırken“ iyi bir horonbaşının önderliği de olursa horonun tadına doyum olmayacağı “(1.3.E,22) vurgulanmıştır. Bazen de horonda iki komutçunun olduğunu, karşılıklı olarak komutları söyleyerek horonu idare ettiklerini öğrenmekteyiz.

Eskiden köylerdeki kalabalık horonlarda bu sayının üç kişi olduğu ve birbiri ardınca söyledikleri” türkülerle coşkulu bir ortam yarattıkları ve bu coşkunun yayıldığı horonlardan(2.3K,32; 2.2.E,29) da bahsedilmiştir. Eskilerin bu coşkusunun yörede duymaya alışık olunan bir şekilde -horonun yörede herkesi ‘canlandırdığına’ dair söylemlerle ilgisi şu şekilde ifade edilmiştir: “Yani başı ağrıyan, hasta olan bile gençleşir canlanırmış”(2.2.E,29). Bu bulguların biraraya geldiği ifadeler görülmektedir:

- *“Tulum çalıyor da denir de tulumu şişirdi gene denir. şişirilerek çalınıyor, Bir de sipsi deniyor, üflenen yeri ... horonda tulumcuya da uyulur ama tulumcu genelde horonu yönetene uyar daha çok işte o türkü söyler ona uyar herkes. Komutları o verir herkes ona göre horonu oynar” (2.1K,29)*
- *“Horon, hani tulum o çalgı aleti olduğu için hadi tulum çevirelim oluyor mesela. hadi tulum çevirelim çevirmek da o halkayı temsil ediyor. Hani halka yuvarlak olduğu için hadi tulum çevirelim denir mesela, kendi aramızda hadi bir horon oynyalım denmez hadi bir tulum çevirelim bu şekilde olur mesela. Hani bir tulum çal da oynyalım kurtlarımızı bir dökelim derler burda mesela”(1.2K,21).*
- *“Horonda zaten bir kişi horonu yönetir, mesela biri bir şey söyler,atıyorum, haydi beraber beraber beraber..biri söyler diğerleri tekrar eder..Bu şekilde nakaratlar birleştirilerek hani kendi başına da bir ahenk yaratırlardı.İlla ki Tulum vardır ama mesela Tulum olmazsa o gün kendileri bu şekilde nakaratları yöneterek.. o havayı yaratırlar..”(1.1.K,23).*
- *“horon oynarken mesela hani bir kişi söyler diğer kişiler tekrar eder onu, alkış tutulur” (1.1.E,23).*
- *“ Horonbaşı yani oyunu yönetiyoo yani nası diyimm belli bi nakarat söylüyo diğer oynayan kişiler o nakarati tekrar ediyoo ona uyarak..” (1.2.E,21).*
- *“Tulumsuz horon olmaz bir de olmazsa olmazı tulumun yanında bir yöneten hâkimiyeti üstlenecek, bir komut verecek bir kişi lazım. Onun önderliğinde horon gerçekten tadına doyum olunmuyor yani tatlı bir şey... doğaçlama olarak kimi işte eski türkülerle atma türkülerle olsun böyle şeylerle horona renk katarlar yani. Güzel olur. Eskisi gibi böyle mesela yaylalarda falan yani bir araya geldik mi toplandık mı falan oynama şansı şimdi daha az. Şimdi genel olarak horon düğünlerde..”(1.3.E,22)*
- *“Horonda komut veren bir kişi olmazsa herkes kendi kafasına göre oynar, komut veren kişi topluyor. Komutçu olduğu zaman onun verdiği komutlara bakarlar, bazen iki komutçu olur iki komutçu oldu biri başlar öteki devam eder ve karşılıklı devam ettirirler”(2.3.K,32)*
- *“Horon çevirmek horon oynamak tabi halka yuvarlak haline geliyoruz tulumcu ortada olur bi da yani bir kişi oynatıp herkesin gulağı onda olur. ekip başı derdik ben halk eğitimde tulum oynarken tulum oynatan bir kişi olur o tulum oynatan herkesin gözü onda olur gulağı onda olur. Bakmasa bile gulaktan hemen algılar ne söylediğini. Mesela çok güzel parçalar var
“Kara kuş yuva yapar çam ağacın doruğuna bekar kızlar ne yapsın bu Kasımın soğuşüne”
“Sevdiğim sen olmasan bana kim sarılacak aşkımızun sonunda kalemler kırılacak-“
“Karşı kayalare şahinlerin yuvası, niye kabul olmuyor bu sevenlerin duası” diye böyle türküler atarlar. Eskiden Lazca atarlarmış biz işte biliyorum desem yalan olur çok güzel Lazca parçalar varmış. Hep gafiyeli uyumlu çok güzel uydururlarmış eskiden. Tulumcu bir kişi üç kişi söylerlermiş ekipte 50 kişi varsa onu tekrar ederlermiş böyle yayılmış köyün içinde. Yani başı ağrıyan hasta olan bile gençleşir canlanırmış”(2.2.E,29)*

Kendisi de horonu yöneten bir kişi olduğunu belirten yirmi dokuz yaşındaki katılımcı verilen komutlarla ve bunların ne anlama geldiğiyle ilgili örnekler sunmaktadır:

- *"Tök(dök) aşşağı.' lafı vardı ben de oynatıyorum 'tök(dök) aşşağı' lafı vardır mesela tutuyorlar 'aşşaağa sallama elunu' derler elinu sallamıyorsun da ayaklarını topuklarını sallıyorsun. Her şeyin bir anlamı vardır yani "sallama golunu elinu elinu' derler yani elini sallıyorsun sallanıyorsun aşşada' oluyor 'tök(dök) aşşağı' halaya geçtikleri zaman, halay da demeyelim de böyle iki sağ bir sol ondan sonra yukarı atarlardı. Yani el kol hareketleri daha düzgündür..'hey hey tok(dök) aşşağı tok(dök)' derler peşine tokuyorsun(döküyorsun) aşşaağa yani tam sert horona geçiyorsun atma türküden çıkıyorsun tok aşşa sert horona geçiyorsun 'vur, vur..' derler sonra 'ayak sesi' derler ayaklar yere sesli vurulur, 'tulum sesi'derler tulumun sesine dikkat verilir, 'genç sesi' derler herkes bağırrır, ayak sesi... tulum sesi.... mesela devam eder. Eskiden tabi naralar atılırdı silahlar konuşurdu eeeey gidi eeeey büyükler biz küçükken işte tulum hani halka o kadar büyük oluyordu ki genellikle köylerde oluyordu halka o kadar büyük olurdu ki köyün dışına taşıyordu yani"(2.2.E,29)*

Yirmi dokuz yaşındaki katılımcının (2.2.E,29) komutlardan verdiği örneklerden anlaşıldığı üzere oyuncuların ellerinin kollarının, hareketlerinin, yürüyüş ve duruş biçimlerinin bir anlamı olduğu anlaşılmaktadır. Elli üç yaşındaki katılımcı(4.2.E,53)ise bu hareketlerin geçmiş kültürel yaşamdaki çalışma düzeninden izler taşıdığına dikkat çekmektedir:

- *"Oyun deyince ilk aklımıza gelen kültürümüz, geçmişimiz, geçmişte yaşamış olduğumuz...yani her oyunda da geçmişte yapmış olduğumuz çalışma düzeninin vermiş olduğu figürler var yaniiy oörneğin atlama şöyle taştan taşa atlarken o bir figür...ellerini şöyyeli sağ sol yaparken(göstererek)kürek çekme figürü bunun gibiiy her hareketin bir anlam yüklendiği mesajı vaer...geçmiş vaer o şekilde oni bizim kültürde oynadıkları zaman geçmişte yapmış olduğumuz hareketlerin hepssii mevcut yapıllıyou geçmişiy hatırlıyaraek , kürek nasıl çekiliyou, taştean nasıl atlaniyou, nasıl yük taşıniyo adam boyuna topallayarak yürüyou mesela horonda (horondaki figürler)..."(4.2E,53)*

Elli yedi yaşındaki katılımcımız(4.5.E,57), horonların alt yapısında yörenin inanç yönünden çok eski çağlardan günümüze aktarılan biçimlerin görülebileceğinden bahsederken, elli üç yaşında el sanatları ustası olan katılımcımızın(4.2.E,53) ifadesine benzer biçimde eski kültürel yaşamdan izlere dikkat çekmekte ancak bunu sadece çalışma düzeni ile değil inanç düzeni ve sistemi ile de ilişkilendirerek, bu inancın da doğa unsurlarıyla olan ilgisi bakımından yansımalarına işaret etmektedir. Özellikle gökyüzüyle, denizle ilişkili inanışların figürlere de yansıdığı anlaşılmaktadır:

- *"Horonların alt yapısında yörenin inanç yönünden çok eski çağlardan günümüze aktarılan biçimlerini de görebiliriz. özellikle Lazlar Müslüman olmadan önce Mandaizm dininin etkisi altındadır. Mandaizmde de gök unsurları ağır basmaktadır. Yani bir nevi gök tanrı da diyebiliriz bu Orta Asya Türklerindeki gibi ne kadar şekil bulmuş bunu yorumlayamam ama benzerlikler vardır. O da ritmik hareketlerde kendini göstermektedir. Yine horonun asıl malzemesi olan hareketlerde ise yöredeki koşulların özelliklerl görülür.Coğrafi özellikler de vardır. Örnekleylim bunları. Örneğin deniz onun için kutsaldır, denizden ilham almıştır. Bu ilhamını ya türkülerine ya oyunlarına yansıtmıştır. Örneğin Karadeniz'de kimi dönem kimi zaman dalgalar üst üste çabuk çabuk gelir. Küçük hareketler biçiminde gelir. Bu Laz oyunlarının bir kısmında figür olarak işte dizlerin ayakların hızlı hareketi burdan kaynaklanabilir. Yer yer ellerin tutulup gökyüzüne doğru tcha tcha tcha diye kaldırılması 'tcha ' Lazcada gökyüzüdür. Yukarıya doğru kaldırılması ise göktanrı inancıyla bağlantılıdır biçiminde düşünmekteyim.Ayağa vurmalar işte dikkat çekme kaçma doğa koşullarına karşı ani hareketlilik çabukluluk olarak düşünülebilir. Ama doğu Karadeniz'in bir noktasından diğer noktasına doğru hep aynı ritüelleri görmemekteyiz. O ritüellerde değişmeler olabilmektedir. Bu da yörenin müzik anlayışı çalgı ritmiyle bağlantılıdır. Ama hareketli oyunların hepsinde gökyüzüyle deniz figürü ağır basmaktadır"(4.5.E,57)*

Horonun bir şekilde ritüellik taşıdığı üzerinde durulken, ritüellerdeki değişikliklerin ritmdeki farklılıklara da dayandığı anlaşılırken, bu farklılıkların bazen de doğal yapının özelliklerine göre de biçimlendiği dile getirilmektedir.Örneğin daha yüksek yerlerdeki horonların daha kesik ve sert daha düz yerlerdeki horonların daha yayvan olduğundan bahisle doğa ve ritmin birbirini tamamladığı (4.1.E,54) hususuna değinilmektedir:

- *“Horon dediğimiz bi şekil ritüelliktir horona tabii ki katılıyorum çocukken de bugün de öyledir herkes katılırdı ama belli bi yaşa gelinceye kadar o ritm öğrenilmiş olur .. çocukken bu kendiliğinden oluyodu , katılan da öğrenmiş oluyodii.Şimdi bak bizde oyun deyince zaten horon aklımıza kalir, horon her bölgede her köyde ayrı bir formu vardii tulumla oynardık biz horonu .., tulum çok eski bir çalgıdır duymuşsunuzdur...,,horon deyince temelinde kökünde bişey anlatıyouu ama bugün çok yüzeysel bakılıyouu derin anlamını yitirmiş ama köküne baktığında gerçekten dedim ya her köyün farklı bir oyunui vair nasıl ki diller de köyden köye fark eder oyunlar da farklılık gösteriyo ritm de fark ediyo doğanın yapısına bağlı bi ritm var çok yüksek yerlerdeki horonlar çok sert ve kesiktir daha düz yerdeki horonlar daha boyle yayvandır,bu doğa ve ritm birbirini tamamlıyor”(4.1.E,54)*

Altmış bir yaşındaki bir katılımcı (4.3.E,61) “horonbaşı olabilmenin bir meziyet olduğunu dile getirirken, herkesin komutçu olamayacağını söylerken, horonbaşı olanların küçük yaşlarından beri horona katılıp büyüklerinden öğrendiklerini baz alan sivri ve meraklı kişiler olduğuna” dikkat çekmektedir:

- *“Şimdi tabii ki horon başı çok önemli. Tulum önemliyse horon başı da çok önemli hani horonu düzenleyen düzenli oynatan gişi çok önemli yani. O da bir meziyet yani herkes ona uyuyor yani toplumun içinde komut veriyorsun herkes komut vermez herkes onu yapamaz yani onlar da çok önemli kişiler. Tabii onu ufakken görmeye gidenler büyüklerini baz alıyorlar biraz sivri insanlar sivri çocuklar ona merak salıyor çıkıyor mesela mahallede iki gişi var bizde bir komut veren bir üçüncüsü aranırdu yani..”(4.3.E,61)*

Horonbaşı ve/veya komutçu gibi isimlerle de nitelendirilen horoncubaşının horonu düzenli oynatan kişi olarak önemi katılımcıların hemen hepsi tarafından vurgulanmıştır. Horonda tulumcu ve komutçu arasındaki bağa da dikkat çekildiğini ve atılan naranın horonu çevirenler üzerindeki etkisinin coşkuyu vermek olarak betimlendiğini görmekteyiz. Atılan naraya yerel dilde “gameioğkha” denmektedir. Ses ritm ve müzik öğeleriyle de ilişkilendirilen coşkunun bir düzen ve uyum içindeki atmosferi oluşturduğu ve oynayan oyunculara bir şekil de verdiği üzerinde durulmaktadır. Bu şeklin “kültürel kalıp” olarak betimlenmesi dikkat çekicidir:

- “Mesela bazı horonlarda muazzam bi disiplin var, askeri disiplin gibi.. orada bi komut var oyunun merkezinde olan bi insan ; oyunu yönlendiren kontrol eden ritmi kontrol eden ritmi sadece çalan değil horonu oynatan kişi de kontrol eder. Tulumcu ile komutçu arasında bir bağ var kendiliğinden ondan sonra horonlarda çocukken de dikkatimizi çekeen şey gameioğkha .. nara atmak o heyecan doruğa vurduğunda müzik ritm tam birbiriyle kesiştiği noktada heyecanın en zirveye çıktığı yerde gameioğkha derdik yani nara atardık hani bu naracılar bile belliydi yanii o coşkuyu dile getirenler çok güzel mesela nara atanlar vardıhem coşku verirdi hem coşkuyu ifade ederdi yi hu hu iii diye bağırırlardii e tabii bu çocuklaer üzerinde bi şekil veriyodu noluyodu duygulara bişey yüklenmiş oluyodu şimdi çocukken müzik ses ve ritm duygular üzerine yüklendiğinde o senin kültürel kalıbın oluyodu diyebiliriz yani. Bu ritm ve ses kodlanması olarak düşün işte , duygularda ve zihinde e işte o zaman kim neye kodlanmışsa neyi seviyosa tad olarak yemekte. Olduğu gibi müziği de onu sevecektir ritmi de onu sevecektir,oyunlar da aynı şekilde..”(4.1.E,54)*

“Katılımı ve düzeni sağlamakla görevli olan horoncubaşının müzikle (tulum sesi)” horon oynayanlar arasında ilgiyi güçlendiren kişi olduğuna” ve bu yüzden “komut verenin hem yöreyi hem yöre oyunlarını iyi bilmesi gerektiğine” dair vurgu önemlidir:

- “Horoncu başı lider pozisyonundadır komut veren burda liderin görevi ayırım yapmadan oyunun düzenini sağlamak ve kimi kadınlara seslenerek kızlara seslenerek kimi gençlere kimi erkeklere seslenerek ve ayırım yapmaksızın en intizamlı en düzenli ve en uyumlu bir şekilde horonu geliştirmektedir. Horoncubaşının görevi katılımı ve düzeni sağlamaktır.Aynı zamanda orda bir elçi durumundadır,müzikle müziği dinleyip horon oynayanlar arasında bir elçidir. İkinin arasında ilgiyi güçlendirmektedir. Bu bakımdan horoncubaşı yani komut veren hem yöreyi hem yöre oyunlarını iyi bilmeli.”(4.5.E,57)

Horonun/tulumun olmazsa olmazlarından naranın mutluluğun patlama anı olarak nitelendirilmesi ve yine naranın “kısık olan yemeğin ateşinin bir anda açılarak suyun kaynamasına” benzetilerek ifade edildiği dikkat çekicidir:

- “tulumdaki nara mutluluğun patlama anı, narasız da olmaz. O bir tulumu yöneten vardır tulumcu eşliğiyle beraber tulumu yöneten kişi o yönetir söyler o naraları türkülerini söyler tulumun geri halkası onu tekrar eder , tulumu yöneten bir nara atar bir çığlık atar ondan sonra tulum daha da şenlenir. İnsan daha da böyle daha da böyle hırslı oynar Daha da böyle istekli oynamaya başlar. O naralar hani yemeğin altı kısık zannedin bir anda açarsınız o su kaynamaya yemek kaynamaya başlar..aynı o şekilde düşünebilirsiniz. Hani o horon aynı şekilde devam eder eder o tulumu yöneten bir bağırır herkes onun bağırmasıyla coştugu zaman daha da şenliklenir horonlar”(1.2.K,21).”

Atılan nara ile daha da “coşulmasının ve “horonun şenliklenmesinin söz konusu olduğu anlaşılmış olmaktadır.¹⁰⁴ Oyunun güzelliğinin ve kalitesinin horona, tulumcuya ve horonbaşına duyulan saygıyla birlikte ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir:

- “Aynı zamanda horona duyulan saygı oyunun güzelliğiyle eşdeğerdedir ve bir tulumcuya horonda tulumu çalana ve horonu komuta eden kişiye duyulan saygı o oyunun kalitesiyle ilişkilidir”(4.5.E,57)

¹⁰⁴ Horonda düzeni sağlamakla görevli olan horonbaşının “tulumcu ve horon oynayanlar arasında ilgiyi güçlendiren kişi olduğu” ve bu yüzden “komut verenin hem yöreyi hem yöre oyunlarını iyi bilmesi gerektiği” vurgusu yapılmıştır. Horonda “disiplini sağladığı belirtilen”, “lider” konumundaki horonbaşının komutlarına göre horondaki figürler değişmektedir.Horonda karşılıklı atma türkülerin birbiri ardınca söylenişinden sonra sert horona veya esas horona geçilince horondaki hareketler daha da hızlanmakta , horon sertleşmekte ve heyecan yükselmektedir. Horonun atmosferi, heyecanın ve coşkunun paylaşılması ile hep birlikte yaratılmaktadır. Müziğin ,enerjinin ve figürlerin ritminin uyum içinde bir araya geldiği bu atmosferde,tulumcu tulumunu şişirerek horonu tutuşturmuş, horonbaşı tulumcuyla birlikte bir ateşin etrafında toplanıp ısınmak ister gibi bekleyen “oyuncuları” horon’un ateşine(sıcaklığına) çağırılmış, horon çemberi etrafında toplamıştır.Tulumcu çemberin ortasında, horonbaşı çemberde horoncularla birlikte.. Horon çemberini oluşturan oyuncular horonbaşının komutlarına uyarak horon çemberini enerjileriyle çeviren döndüren birer ateş parçası gibidirler. Heyecan oynandıkça artmaktadır, adeta ateş de harlanmaktadır ve horon yürekleri ısıtmaktadır. Horonbaşının nara atmasıyla (gameioğkha)birlikte horonu çevirenlerden de coşkulu sesler yükselmektedir, horon bu seslerle,coşkulu bağırtilarla”sürüp gitmektedir.. “Horon çemberi” gizli kalmış ve önde yaşatılan anlamlarıyla birlikte daireye dönüşmüştür ve bu daire yöre insanının birlikteliğine dair anlamları her horonda yeniden üretmektedir.

Yaratıcılığı, bütünleşmeyi, eğlenceyi bir ilke olarak ortaya koyan horonun bütünleştiriciliği vurgulanmaktadır:

"Horon yaratıcılığı paylaşımı bütünleşmeyi eğlenceyi bir ilke olarak ortaya koyar.horonun işlevi çok boyutlu olarak düşünülebilir ama bence en önemlisi horonun bütünleştirici yapısının olduğu Eğlenceye ya da birlikteliğe o derece susamış insanların bir tören olabilir bir düğün olabilir bir kutlama olabilir bir araya gelmesiyle ilişkiler daha güçleniyor. Hatta duyduğuma göre birbirine bir parça dargın olanların oyun halkasında bilerek mahsus yan yana düşürüldüğü el ele tutturulduğu söylenilmektedir. Bu da horon sayesinde barışa bir çağrı olarak değerlendirilebilir"(4.5.E,57)

3.2.3.1.3.Tulumun Sesi, Çobanın Şarkısı:

Horonun olmazsa olmazı olarak nitelendirilen tulumun kökenleriyle ilgili düşünceler ve yöredeki söylenceler de katılımcılar tarafından çeşitli görüşlerle ifade edilmişlerdir. Tulumun bu yörenin icadı olduğunu söyleyenlerden başka, Kafkasya'dan geldiğine veya Hemşinliler tarafından bulunduğu dair anlatımlar da olsa tulumun yüksek dağlardaki çobanların buluşu olduğu fikri üzerinde yoğunlaşmaktadır:

- *"Horonsuz düğün olur muu? her yörenin bi icadii vair tulum icadi vair kemeñçe icadii vair yanii davul icadii vair ne bileyim en çok başta tulum bizdeii... Burası için en güzel bişeyy.koyunun derisinden yapilein ... öyle bi adam koyun otlatmış da kendisi için bi koyun kesmiş keçiden oluyou daha çok herhalde dei dağda kesmiş bunu derisini yüzmüüş dışındaki postuni de adam dikmiş adam kafasından bunun ilk çıktığı icadı diyoruım sanai gitmiş ucuna da dağdan kendisi tahtadain bişey yapıp kaval gibi çaluyomuş koyunları biraraya toplamak için eskiden de onu da demiş bunun içine ekliyim de bakalım daha da güzel ses çıkar mı diye de deneme yapmış adam yanii bakmış üflemiş ki elleri ile de .. bakmış daha da güzel ses çıkmaya başlaemiş ööyle ööyle kendileri müziği icad ederek icad ederek beste yaparaık tuluim orteğe çıkmışış öylei.."* (3.4K,52)
- *"Şimdi tulum eskiden yani anamdan yani babamdan yaşlılarımdan duydum Kafkasya'dan geldi dediler. Hemşin'de üretildi dediler.Eskiden tulum olmadı mı düğün olmazdı. Bu bir. İki ,tulum akşam yedide başlardı sabah yedi buçuğa kadar horon oynardık tulumla sabaha kadar. Şimdi işte batiye mi uyduk kuzeye mi uyduk onu bilemiyorum. Şimdi saat on ikide düğün bitiyor. Ondan sonra herkes evine gidiyor. Tulum , yani galbinde galıyor ahhh bir daha çalsa da bir daha oynasam diyoruz ama maalesef bulamıyoruz. İnsanlara şöyle seslenmek istiyorum bütün genç nesile. Aslını neslini unutandan gorgacaksın. İlla da ben aslim neslim derim. Yani yöremün müziği ve kültürünü unutmasınlar, bu kültürü insanlar unutmasın,onu söylemek isterim. Bütün gençliğe de ..."* (4k.6E,58)
- *"tulum koyun derissi keççii derissi onden oluyyoi kurutuyorler tulumccu biliyyo onui, sippsiii var, ondan sonrae kuruduktean sonre şişiriyyou, tulumii yapıyyou, şişiyio,o şiştikten sonre artık bi ufak üffleyince o sessiyi çıkarıyou,onu da nası yapıyiou iştee o tulumcu biliyoou onu"* (3.2E,52)
- *"Duyduğum hikaye gulaktan duyma tulumu ilk bulan kişi tulumu çalınca millet şok olmuş yani demiş ki giyamet mi geliyor demiş bu ne sesidir deyince tulumcuyu canlı canlı mezara goymuşlar yani bu şarkılara da geçiyor. Çok garip geldiği için koyun postundan yapıyio oğlaktan yapıyio ona şok olmuş insanlar bu ne çalıyor kıyamet mi geliyor diye yani şarkılarda öyle geçiyor."* (2.2.E,29)

Yirmi dokuz yaşındaki katılımcının bahsettiği tulumcuyu mezara koymayla ilgili bir türkünün varlığı yörede bilinmektedir. Literatürde konu edindiğimiz tulumla ilgili bilgilerde tulumun dinsel sebeplerle çalınmasının bir dönem istenilmemesinin (doğu Karadeniz'in daha batısına gidildikçe), eski dini sistemlerden bir iz taşımasıyla ilgili olarak ilişkilendirilebildiğinden bahsedilmişti. Tulum ve horon Lazların bugün yoğun

olarak oturdukları bölgeden daha batıya doğru gidildikçe Lazlarda olduğu gibi ve/veya olduğu kadar görülmemektedir.¹⁰⁵

Otuz dokuz yaşındaki Ardeşenli katılımcımız ise dini bütün olan dedesinin sabaha kadar horon oynadığını belirtirken, yeni kültürde bunun haram görülebildiğini belirtirken, böyle görülebilse de yine de horonun oynandığını vurgulamaktadır. Eskilerin oyunlarındaki maksadın eğlenmekten ziyade birlikteliğin sağlanması olduğuna da işaret edilmesi yine önemli bir vurgudur:

- "...benim dedemin dini bütün bi yapısı vaardı, molla tabiri kullanılıyoyu genelde , molla dediğimiz zaman köyün bütün sorunlarıyla ilgilenen şu anki tabiriyle kesinlikle değil şu an molla çok farklı; eskiden molla her derde koşan, mesela kız alıp vermede öncülük eden , düşünleri idare eden organize edenn yani bi çeşit organizatör kurban bayramlarında mesela hayvanları kesen de oyydui..köyün vazgeçilmez kişisi ve de mesela nişan gecelerinde o molla denilen kişii sabahlara kadar uyumazmış ve sabaha kadar horon oynarmış yeni kültürdeii..horon oynamayı haram kabul ediyoyu öyle görüyor ama oynuyor başka Eskiden dini bütün olarak bilinen kişilerin sabaha kadar horon oynadığı bilinir ve bu oyunlardaki maksadın kendini eğlendirmek olarak düşünmüyorum nefisini kuvvettlendirmek, birlikteliği sağlamak ve birlikte iş yürütütebilmeyi becerebilmek için kullanılan araçlardan biri olarak değerlendiriyorum bunu..."(2k.3E,39)

3.2.3.1.4.Tulumcu'nun Tutkusu

Tulumu sevgiyle ve tutkuyla çalmaya devam eden genç bir tulumcu olan katılımcımıza (1.4.E,23) özellikle tulum üzerine düşünceleri ve onda bu tutkunun nasıl başladığını/şimdi nasıl devam ettiğine dair hikayesi sorulmuştur. Köylerinde yetişen birçok tulumcu olduğunu belirten katılımcımız, babasının da horonda komut veren kişi olmasıyla horon halkasına çocukken girdiğini ve idealindeki tulumcuya özenmesi ile de tulum çalmaya başladığını belirtmiştir:

- "Tulumu zaten bizim köy Arılı yani eski ismiyle Pitsxala.. tulumcu çok olur İnce sülalesi var bizim orda İnce sülalesinde tulumcu bayağğ bi çioktur zaten benim idealimde yani öngördüğüm insan Yetişan İnce hala daha çobandır akciğer hastasıdır yaylalarda gezer hala dahaı..zaten ilkokula başladığım zaman halk oyunları ekibine başladık, küçükken de babamla düşünlere giderrdim genelde ...her düşününe gittiğimde de bizim eskilerimiz yaşlılarımız horona çocukleri almezlar kolay kolay horona çocukleri almezlar ama ben babam horonu yönettiği için torpilli olarak horonda olurdum bi de severdim bi tulum kursu açılacağı söyylendii tulum kursuna gittik bi gün hocamizii gördük sipsinin nasıl tutulecağını onu bize öğretti ondan sonraı temelini aldıık daha sonra işte bayağa bi geliştirdimm..."(1.4.E,23)

¹⁰⁵ Bu konunun din sosyolojisi alanında tarihsel sosyolojik bakış açısıyla birlikte üzerinde çalışılması gereken bir konu olduğu düşünülmektedir.

Tulumun horon halkasından başka halk oyunları ekiplerindeki oyunlara ve sanatçıların icraalarına da eşlik etmekte olduğunu öğreniyoruz:

"Halkoyunları ekiplerine çalışıyorum genelde..okulların artıı birkaç sanatçıyla da çaldığım olmuştuir İstanbul Kadıköy'de Ayhan Alptekin'le konserlerimiz olmuştur bayağa bazen ben para için yapmam bunu bi çöpçü olsa dahi benden istediği zaman ben ona dinletirim.." (1.4.E,23)

Yirmi üç yaşındaki genç tulumcu, tulumla olan bağlılığını kız arkadaşıyla tanıştığı gün ona söylediği sözle tanımlamaktadır. Kız arkadaşının artık bir 'kuması' vardır: Tulum...

- *"şimdi tulum mesela benim bi kız arkadaşım var ona ilk tanıştığım gün demişimdir yani bi kuman var her zaman diyei yani ben tulum için onu bazen köşeye bırakırım yani (gülerek) tulum öyle bişeydir yani her günüm yani bi gün yarım saat ayırmasam için rahat etmez yani onu elime almadan çalmadan durmam tulum öylei bişey yani.."(1.4.E,23)*

Tulum sesinin "bir ortak nokta gibi" herkesi horon etrafında topladığı belirtilmektedir:

- *"Karadeniz'de Lazların daha doğrusu Hemşinilerde de vardır da , Laz olduğum için Laz çevreden bahsedeyim bi ortak nokta gibi aynı yani tulum sesi duyulduğu zaman herkes bi toplanır bakır ne oluyou horon mu var , horon varsa katılırlar veya uzaktan izlerler ben beceremem diyei tulum sesi yani çağırıyouı nasıl bi müslümanı imam ezanla camiye çağırdığı gibi tulum da insanları Laz halkını ya da Hemşin halkını Karadeniz halkını horona davet edeir yani kesinlikle.." (1.4.E,53)*

Katılımcımız(1.4.E,23) tulumun bir "çoban üretimi" olduğunu düşünmektedir:

- *"Şimdii..benim düşüncemle bu(tulum) bir çoban üretimi çünkü oğlak derisinden yapılyo tulumlar genelde ve oğlağı da burda eskiden beri büyükbaş küçükbaş hayvancılık eskiden daha yoğunmuş şimdi biraz insanlar kentsel yerleşime indiği için bırakmaya başladılar yavaş yavaş benim düşüncemle bir çoban üretimi sadece ama işte internet üzerinden de baktığımız zaman bi Arabistan 'da tulum çalınıyouı mesela Erzurum'da da tulum çalınır yani böylei yaylalarında falan Oltu'da Oltu taraflarında, İspir taraflarında da meşhurdur düşünlerde de çalınır mesela oralarda ama genelde ben bakış açımıla baktığım zaman kesinlikle bu yaylada bir çoban üretimidir şeklinde Laz ismini koymuyorum çünkü bu Lazlarda da var Hemşinilerde de var , Laz dese ki ben üretim buna eminim ki Hemşiniler bi eleştiri yapacaktır¹⁰⁶ bundan dolayı ben tek bakış açısıyla gidiyorum tulum bir çoban üretimidir"(1.4.E,23)*

Düğüne gelen insanların horonu beklediklerini söyleyen katılımcımız, eskiden düşünlerde birkaç tulumcunun çaldığını ve uzun süren bu düşünlerde böylece tulumcuların yorulmadığını dile getirmektedir:

- "Düğüne gelen her insan genelde horonu bekler oturur yani izlerler oturur millet bi org çalar eskiden mesela bi org da yokmuş..eskiden birkaç tulumcu gelirmiş başii ortası kim yorulursa mesela ben düşünümde onu düşünüyorum mesela bi org yerine zaten ben tulumcuyum tulumcu çevrem çok gelebildikleri kadar gelsinler biri yorulsun diğeri devam etsin o yorulsun diğeri devam etsin illa oynatacak adım (komutçu) da çoktur kimse yorulmaız eğlenceli olur"(1.4.E,23)*

¹⁰⁶ Hemşiniler de tulumun kökenini kendilerine bağlamaktadırlar. Tulumun ve horonun bu komşu hatta bazı yerde iç içe yaşayan halklar tarafından tutkuyla sevildiği bilinmektedir.

Şehir dışına kendisini çağırdıklarında tulumun sesini duydukları zaman memleket özlemi ile duygulananları gören katılımcımız memleket kokusuna veya derelerin sesine duyulan özlem gibi tulum sesinin de böyle bir özlemi duyurduğunu dile getirmektedir. Tulumun hem memleket özlemini giderdiğini, hem bu özlemi anımsattığını anlıyoruz:

-“Ha şu vardıir mesela misal veriyorum beni burdeain şehir dışına çok çağırırlar mesela gittiğim zaman tulum sesini duyduklarında insanlar çoğunun ağladığını bile gördüm yani hasret duyup hani bazıları gurbet hasreti deir buna, hani memleket kokusu dersin bi de tulumun sesii bazıları derenin sesini seveir ben mesela şehir dışında Karadeniz bölgesinin dışında tulum çaldığım zaman haz alamıyorum mesela onun tadı burda daha farklı orda da icra ederim çalamam diye bişey yoktur ama burda çalsam daha keyif alırım misal..”(1.4.E,23)

Yetiştirdiği öğrencilerinin olduğunu söyleyen genç tulumcu, herkesin tulum çalışının farklı olduğundan bahisle ‘yol havası tabirini’ örnek vermektedir. “Yol havası” tulumcuların içlerindeki duyguları tulumla dışarı atmaları anlamına gelmektedir:

-“mesela herkesin tulum çalışı aynı değildir şimdi herkes aynı şarkıyı çalar ama herkes aynı şarkıyı farklı şekilde çalabilir yani tulumda misal veriyorum Fındıklı ‘da Şanlı İnce’nin bi ezgiyi çalışıyla benim aynı ezgiyi çalışım aynı olmaız yanii.. mesela yol havası deerleir yani yol havasındaki ‘içindeki duyguları tulumla dışarı atarlar’ derleir tulumcular için.” (1.4.E,23)

Tulumcu ve horonbaşının iletişiminin iyi olmasının horona yansıdığı üzerinde durulmuştur. Araştırmacı, ‘Martin Stokes’in, “tulumcunun horonu oynayanlar tarafından da müzike edildiğine” dair tespitini/görüşünü’ katılımcı ile paylaştığında, katılımcımız ‘bu görüşü’ “horon ne kadar düzgün ve keyifli oynanıyorsa, tulumcu da o kadar şevkle çalar yani bu bir gerçektir” diyerek onaylamıştır:

-“horonu yöneten arkadaşım var Fındıklı’da ekürüm derim ona yani birbirimizi tamamlarız biz horonda yarım elma gibi oluruz, yarısı odur yarısı benim, bi gözle bile birbirimizi anlayabiliyoruz... bir anda gözle bile o anda ne çalacağımı veya o ne oynatacağını;ne yapılması gerekeni biz aramızda çözeriz senelerdir hep beraberizdir; kesinlikle bi horon ne kadar düzgün ve keyifli oynanıyorsa tulumcu da o kadar şevkle çalar, bu bir gerçektir o yani yazarın tespiti doğrudur kesinlikle”(1.4.E,23)

Genelde tulum kız gözüyle bakıldığını dile getirirken eskiden bezinin olmadığını şimdi ise giydirildiğini esprili bir şekilde anlatmaktadır¹⁰⁷ :

- “eskiden mesela bi bezi yoktui iş ticarete dökülmeye başladığı sürece bi bez işlendi (gülerek)... süsleniyoyu yani genelde tulum kız gözüyle bakarlar ne kadar güzel giydirirlerse insanların o kadar hoşlarıneai gideir mesela tabii çalanın da zevkine rengine göre bu değişir”(1.4.E,23)

¹⁰⁷ El sanatları ve resim öğretmeni olan görüşmelere katkıda bulunan yetmişüç yaşındaki kadın katılımcı, Arslandereli tulumcu ustasının tulumuna giydirmeye nasıl süslediğini anlatmıştır:

“Aslendereli tulum ustası vardı rahmetli oldu. Cevdet Topaloğlu..tulumunun dışına giydirmeye yapmışım. Siyah satenden..., üzerini parlak su taşlarıyla süslemişim...”(5k.7K,73)

Bu ustayla birlikte rahmetli olan tüm tulum ustalarını saygıyla, rahmetle anıyoruz.

Horon tulumu ve tulumcusuyla, komutçusuyla ve oyuncularıyla yörenin kültürüne damgasına vuran bir oyun olduğu anlaşılmaktadır:Horon geçmişten gelen izleri, inançları, duyguları geleceğe taşıyan taşıdıkça süregelen bir çoşku iklimidir.Bu iklim yöreye yakındır; yöreye hep uğramaktadır.

3.2.3.2. Aile içinde oynanan oyunlar ve oyunsal faaliyetler

Aile içinde oynanan oyunlar elektrik kesintilerinin olduğu dönemde lüküs lambalarının yakılmasıyla gölgelendirme oyunu, beş taş, tavla oynamak, evi şenlendirmek için kemeççe çalınıp dinlenilmesi, mısır patlatmak birbirine bilmeceler sormak,sohbet etmek, hikayeler, fıkralar anlatmak ve dinlemek, taklit yapmak, isim şehir oynamak, masa başında okey oyunu, kağıt oyunu, kamçı oyunu yılbaşlarında tombala oyunu gibi oyunlar ve hoçca vakit geçirilen faaliyetler olarak yer almışlardır.Daha çok kışın evde oturulurken ailecek oyun oynandığı söylenmiştir. Yazın ise daha çok bahçelerde evin avlusunda toplanılıp sohbetler edildiği, şakalaşılıp, gülüdüğü, komşularla birlikte yine okey ve kağıt oyunlarının oynandığı dile getirilmiştir.Yine yazın ailecek ve komşularla birlikte yakantop oynayarak, yazın derede denizde kaydırmaca oynayarak, deniz kenarına yemeklerle gidilip eğlenilerek ve örneğin bahçede pekmez yapılırken atışmalar şakalaşmalar ile neşelenilerek vakit geçirilmektedir¹⁰⁸:

-“genelde ailemizle kış günleri falan evde.. genelde insanlar evde oluyor yani soğuk olduğu için dışarı hiç kimse çıkmıyor biraz da doğanın şartları kışın ağır oluyo yani evde aileyle birlikte bi abla bi abi bi anne onlarla bilmeceler sorarız birbirimize”(1.1.E,23).

- “biz mesela oyunu şu şekilde oynardık. Hani gaz lambası vardı fener lüküs tüple yanan lüküsler denilirdi ve biz aile içinde onun ışığının gölgesini kullanarak hayvan şekilleri yapardık. İşte kurttu kaplumbağaydı kuştı hani bunu gölgelendirme olarak bunu oyuna dökerdik biz. Hangi hayvan isim şehir hayvan hangi harfle yaptın bu şekilde oyun olurdu aile içinde. Mesela beş taş dediğimiz bunu annemden öğrendim. Beş taşı havaya atıp farklı şekillerde bir tanesini ve yerden alıyorsun bu da yerde oynanan bir oyun. Masa başı işte şimdi şimdi okey var. Tavla var gene başka nasıl diyim hani gene böyle bilmece işte genellikle biz çocuklar sorardık annelerimize o elektrik kesintilerinde daha güzel olurdu o zaman. Hani sessiz olurdu televizyon kapanırdı sohbete dönerdi herkes. O zamanlar böyle daha bir etkileşim olurdu işte bilmece ne bi fıkra anlatırdık güzel böyle gülerdik.Mesela dedem kemeççe çalardı, dedemin kemeççe çalmasını dinlerdim ve o böyle evi şenlendirmek içindi. Hani ev ortamındaydı herkes böyle bir köşeye çekilmişken dedem o kemeççeyi alırdı böyle herke si toplardı etrafına pür dikkat onu dinlerdik. Bazen hareketli çaldığı zaman yerimizde duramazdık” (1.2K,20)

¹⁰⁸ Aile ile birlikte oynanan oyunlarla ilgili diğer anlatımlar şöyledir:

“okey oynardık. Tavla oynardık., başka...sohbet ederdik genelde..”(1.3.K,22).

“ Arkadaşlarımla tavla okey satraançç, tombalayii kışları yılbaşında oynarız”(1.2.E,21)

“Kışın genelede evde vakit geçiririz , kimi isim şehir oynarız eve kapanıyoruz ya genel olarak, isim şehir oynarız, bilmece bulmaca usulü oynardık”(1.3E,22).

“Evin içinde ailecek dama oynardık kim yenecek kim mağlup gelecek seçmeye çalışırdık”(2.3.K,32)

“Beraber denize giderdik yazın..el ele tutup birbirimizi kaydırıyoduk, akşamları da girerdik”(2.4K,30).

“yazın beraber denize gidiyorduk yani aynı mahalle. herkes farklı farklı yemekler yapıyordu deniz kenarına gidiyorduk bazen dere kenarına öyle yani”(2.k.5K,31)

“Mesela onu oynardık köyde akşamları , bizde genellikle güzel bir oyun vardı isim şehir hayvan işte kalem kağıtla oynanır , çarşıda oyun oynardık..”(2.2.E,29)

“Bizim yerimiz dereye yakındı dereden yararlanırdık. Yüzerdik çok güzel yüzerdik..(3.3.K,52)

“Genelde fıkra anlatmak ,sohbet etmek” (3.1E,46)

- "Ailemle birlikte daha çok yakan top çok oynardık. İp atlardık annemlerle mesela halamlar gelirdi yazın onlarla yakan top çok oynardık. Zaten onların her şeyi bir oyun gibi gelirdi. Mesela bir pekmez yapılır bizim oralarda meyvelerden yazları. biraz benim gözümde onlar oyun gibi gelirdi ve onlara katılmak hani beni eğlendirirdi ciddiye alırdım çok. Yani öyle şeyler çok ilgimi çekerti neşeli bir hava olurdu böyle tatlı sert atışmalar olurdu. Yani şakalaşmalar atışmalar işte türküler maniler bir yandan iş yapılır bir yandan şakalaşılır öyle eğlenceli vakit geçirilirdi.; mesela çocukluğumda öyle komşular işte gelir sohbetler edilir bilmeceler sorulur. Yani böyle şeyler oluyordu. Bilmecelerden Lazca söyleyeyim. 'Ulun ulun apiko kodicinen topiko' yani Türkçesi Gidiyo gidiyo uzuyo yuvarlanıyor top gibi cevabı kabak. Bir tane daha var onu da söylüyüm. 'Darişa ulun uramz uramz munun pimpilita amikiden'. Bunun cevabı da buççuli işte dağa gidiyor bağılıyor bağılıyor geliyor bıyıklarıyla asılıyor. Türkçesi de bu.. Orak. orak, yazın mesela ağaçları budamak için dağa çıkarken mutlaka herkesin elinde bir orak olur önünü açar mesela yılan veya işte vahşi bir hayvan çıkacaksa diye hani kendini koruma amaçlı da kullanılır. Mesela büyüklerimiz çok anlatırlardı bizim dağlarda ajdiya derlerdi hani ajdiya vardı eskiden hani ejderha gibi yılanlar varmış. Lazca söylenişi ajdiya. Öyle büyük yılanlar varmış hatta görenler var böyle onların hikâyelerini anlatırlardı. Öyle yani.. Tedbir olsun diye illa ki hani hiç korkmazdık da çok da macera dolu şey geçerti yani heyecanlanırdık, Eğlence amaçlı da öyle komşular da bize gelince illa bir okey bir kağıt oyunu bir şey oynanırdı mutlaka öyle vakit geçirilir kışları"(2.1.K,29)
- "Dama vardı kış aylarında oynanırdık benim hatırladığım .. dışarda dere taşları vardır kırmızı, ... ahşabın üzerine veya betonun üzerine dizediik..Kışın çok kar yağardı mesela, yani evlerin deliklerini kapatacak kadar kar yağardı, insanlar doğal olarak dışarı çıkmakta zorlanıyordu yani çarşıya inmeik veya bir yere gitme mesela dağlara çıkma.. insanlar genelde evde kalmak durumundaydı komşular sabah kar yağdığı zaman ev ev yollar açılır diğer evlere ulaşabilmek için derken dama işte o zamnardsa oynandığını hatırlıyorum yazın dam aoyndığını hatırlıyorum kışın insanlar daha çok vakiti değerlendirme için dama oynadıklarını hatırlıyorum"(2.1E,39)
- "Ondan sonra fındık oyunu var fındık için mesela tek mi çift mi diye arkaya götürürler veyahut ellerinde tutarlar tek mi çift mi söyle derler diyemedi mi diyemediyse bütün fındıklarını alırsın bu tarafa diyebildiyse senin elindeki o alır. O zenginlenir sen fakirleşirsin.."(5.3.K,80)
- "Eskiden is lambasıyla oturuyorduk. İşte o misir patlatırdık gavururduk. Onlarla eğleniyorduk. İnce hurma guruturduk fındıkları garuştururduk. Onlarla eğleniyorduk. Onlarla zaman geçiyorduk e kalkıp ineklerin peşine dağın tepesine giderdik"(5.4K,74)

Taklit oyununun yaygın olduğunun ifade edilmesi dikkat çekicidir. Özellikle evlerin bahçelerinde, avlularda birbirlerinin veya çevredeki tanıdıklarının davranışlarının taklit edilip eğlenilmesinin daha çok köylerde yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu taklitleri belli kişilerin yaptığı üzerinde de durulmuştur:

- "Bi de taklit oyunu yaygın.. taklit belli kişiler yapıyor herkesin yaptığı taklit beğenilmez ya da ilgi görmez köyün belli kişileri vardı.. bu yaz gecelerinde mesela dışardan misafir geldiği zaman şu an mesela köyde kimse olmaiz ama yazın dışardaki bütün herkes gelir , bahçeler açılır avluları açılır , toplanırlar orda birilerinin yaptığı davranışları ona benzeterek mesela anlatırlar vair işte Rıza dayıı boöyyle yapardı , şöyyle yapıyor onun konuştuğu gibi konuşuluyor, kahkahalarla güllme mesela o da çok eğlenceli ve zevkli mesela köye gitmeyi sevmiyorum çok farklı sebepleri vair ama özlem duyuyorum bazen gidiyorum maksadı da bu, zaman zaman devam ..."(2k.4E,39)

Kamçı oyununun aile arasında hep birlikte eğlenceli vakit geçirilen bir oyun olarak tanımlandığını ve sıkça oynandığını görmekteyiz. 'Yüzük oyunu' olarak da ifade edilen kamçı oyununda avuçların içine saklanılan yüzüğün kimin elinde olduğu bilindiğinde, o kişinin avucuna kamçı ile vurulması söz konusu olmaktadır. Kamçılamanın ceza verilmek olarak tanımlandığı görülmektedir. Kamçılamanın başka verilen ceza, bazen de o kişiyi horoz gibi öttürmek vb. olarak da ifade edilmiştir.

'Kamçı' veya 'yüzük oyunu' ile ilgili anlatımlar şöyledir:

- "Kamçı oynardık mesela çok sevdiğimiz bir oyundu. Biz çok böyle kalabalık bir aileyiz kuzenler filan babamların kuzenleri onların çocukları felan derken aşağı yukarı yirmi kişi olurduk genelde bir yüzük ya da bir taş parçasını avucumuzda saklardık. Sırayla ilk önce şey yapardık taşı veya yüzüğü bulan kamçıyı alırdı. Ondan sonra oynardık ceza verirdik birbirimize. Avuçlarımızı kamçılardık. Güzel zevkli bir oyundu"(2.2.K,32).
- "Mesela bazen gençler toplanıp kamçı oynardık. Kamçı birlikte oynanıyor işte iki grup oluyor. Yüzüğü saklıyorsun ve karşı taraf bulamazsa işte yaptığın bir tülbentten tülbendi kıvrıp işte şey yapıyorduk kamçı gibi onla ellerine vuruyorduk öyle oynanıyor"(2.1.K,29)
- "gamçı oynardık yüzük oyunu ,elimizde saklardık yüzüğü bulamazsak gamçı vuruyorduk.(2.2.E,29)
- "Gece kamçii oyunu var, sohbet bi de biraz hazmı zor şakalair ..."(2k.4E)
- "kamçı mı diyorlardı öyle bir oyun vardı ellerine vuruyorlardı yüzük oyunu yüzük oyunu vardı onları işte damatlara gidilirdi genelde o zaman daha çok oynanırdı o oyun. Damatla gelin karşılıklı biri o tarafta biri bu tarafta otururdu öyle yüzük ellerimize alırdık kimin elindeyse elde olmayınca vuruluyordu o kamçıyla ellerine vuruluyordu öyle bir oyundu. Güzeldi değişikti eğleniyorduk işte o zamanlar öyle oyuncak yoktu şey yoktu"(3.3.K,52).
- "kamçı oyunları çok güzel oynardık, hiç birbirimize acımadık ellerimiz nerdeyse domatees gibi kızarırdı... kamçı oyunu çok basit bir oyun mesela altı kişi bi tarafta olur altı kişi bi tarafta, mesela yüzüğü saklarsın arka tarafta bi elinde bulabilirdin bulabilirdin, bulamadın dayağı yedin(gülerek)karşılıklı oyunda birbirimize vuruyoruz aaaa, ellerimiz falan acıyo o kadar vurma diyoruuz ama şimdi kamçı karşı tarafa geçtiği zaman da muhakkak ki sana atacaktır yaniyy daha sonra ha sen on kere yüzüğü alamadın da dayak yedin o beş keree sonra o onbeş kere daha atacaakk ondan sonra böyle daha kızışıyoo oyunn, kavgaya da dönüştüğü zamanlar olmuştur."(3.1.E,46)
- "Gamçı oyunu bir bezi.bükersin güzel gamçı gibi yaparsın yüzüğünü elinden çıkarırsın avucuna koyarsın arkana götürürsün hangisinde olduğunu öbürüne sorarsın diyebilirdiye yüzüğü senden alır gamçıyı sen yersin, yok bilemediyse sen ona vurursun o şekilde gülünç olur dolandır"(5.3.K,80)
- "Ailecek mesela misafiriğe gidildiğinde yüzük oyunu oynanır. Kamçı oyunu oynanırdı.İkisi aynıysa yüzüğü bulamayanlar kamçılanırdı yani. İki gruba ayrılırdı gene. Altı gişiysek üç gişi bir tarafta üç gişi bir tarafta yüzüğü saklardık işte yahut da elinizde saklarsın bulan bulduysa kurtarıyor bulamadıysa kamçıylen eline vururduk. Ondan sonra havludan yapılmış kamçı o tam böyle fazla acıtan bir şey değil yani yahut da horoz gibi öttürürdük inek gibi anırtırdık. Ne bileyim at gibi kişnetirdik gülünürdü yani. Ondan sonra akla gelince neler geliyor böyle..."(5.1.E, 80).

3.2.3.3. Masa başı Oyunları:

Bu kısımda, aile içinde oynanan masabaşı oyunlardan başka, erkeklerin kahve kültüründeki sohbet geleneğinin içinde sohbetle yan yana görülen oyunlarla ilgili bulgular yer almaktadır. Sohbetin arka planda kalıp masa başı oyunlarının ve daha başka kumar olarak nitelendirilebilen oyunların ön plana çıktığı durumlardan da bahsedilmektedir.

Eşin dostun bir araya gelmesi, stres atma, muhabbet etme, sohbet etmek gibi olumlu ifadelerle birlikte yer alan bu kültürün, boş vakit geçirmek, tembellik, gereksiz yere vakit geçirmek, evden kaçmak, vakit geçirmek için oyalanmak, kağıt oyunlarını parayla oynamak, kumar oynamak ile ilişkilendirilen olumsuz yönleriyle hem kadınlar hem erkek katılımcılar tarafından ele alındığı görülmektedir.

- "Tavla bizim orda çok oynanır herkes oynar yani , kahvelerde , küçük büfelerde, evlerde...Puzzle da çok vardı çocukluğumda..Kağıt oyunu daha çok oynanır evlerde..Kağıt oyunu da çok vardır yani."*(1.1.K,23)
- *"Orta yaşlılar daha çok, çoğu orada yani iş gücü içinde diller"*(1.2.E,21).
- *"Erkekler kahvede oturur,kumar oyniler kadınlar bayanlar yani neler çekiyor kadınlar. Ama öyle çalışan erkekler de var şimdi hepsinin günahını almayayım da..."*(3.1.K,52).
- "Kahve kültürü çok vardır..Muhabbet amaçlıdır daha çok muhabbet amaçlı başlanır hem de vakit geçirilir bir yandan eş dost bir araya gelmiş olurKesinlikle Karadeniz'de genelde belki duymuşsunuzdur genelde Karadeniz kadınları bağda bahçede çalışır. Erkekleri çalışmaz. Özur dileyerek söylüyorum erkekleri tembel olduğu için kahveye giderler ben bu şekilde düşünüyorum. Tembel oldukları için de bütün gün boyunca kahvede vakit geçirirler yani boş vakit geçirirler. Bütün vakitlerini de gereksiz yere kahvede geçirirler diye düşünüyorum"* (1.1.K,23).
- *" Beyler olarak kahveye çok meyilliler çok giderler orda işte okey tavla kumar kağıtlardan oynananlar çayla birlikte kahveler işte sohbetler biraz stres atma gibi diyelim öyle çok var. Yani burda daha çok yaşı ilerlemiş amcalarımız ağabeylerimiz olsun daha çok vakit geçiriyor kahvede yani artık böyle daha çok boş yani hiçbir şey yapmayıp oraya gidip ne bileyim bir çay içsinler bir tavla oynasınlar o şekilde gidiyorlar. Hani ne bileyim bir gidip bir yerde bir şey yapalım işte çalışma açısından olsun yapmıyorlar. Hani kahveyi böyle evden kaçmak amaçlı diyebilirim hani o şekilde kullanıyorlar ve hani orda üç dört saat ya da beş saat geçirmeleri onlar açısından hani boş vakit gelmiyor. Orda rahat bir şekilde ne bileyim muhabbetlerini ediyorlar işte çaylarını içiyorlar. Bazı insanlarımız artık bunu tutku haline getirmişler. Eskiden dedelerimiz dedelerimizin babaları olsun hani sohbet açısından birlikte olmak açısından toplanan bir yerken şimdi ise paranın ortaya konduğu mal varlığını kaybettiğin hani sırf bazı şeylerden kaçmak açısından düşünülen bir ortam haline geldi artık. Kumarhane kahvehane, kahvehane deniliyor çoğunlukla ama hani artık öyle bir şey olmuş ki mesela kahvehane içinde artık kumarhane bile var bazı odalarda parayla oynanan oyunlar dahi var. Erkeklerimiz buna çok meyilli çok giderler"*(1.4.K,23)
- *"Üretim faaliyeti dışında genelde kahvede vakit geçirirler kağıt oyunu çok oynanır bizim orda ondan sonra okey tavla yazları sürekli böyle yazları sürekli böyle kahvelerde öyle açık hava kahvelerinde vakit geçirirler Kağıt oyunu çok vardır bizim orda"*(2.1.K,29)

Elli yedi yaşındaki katılımcımızın, “.kahveler sonradan kumarhane hükmüne belki dönüşmüştür ama eskiden asıl işlevi bana göre bir okul tarzındaydı” derken, eskiden bir paylaşımın önemsemenin ve saygının olduğuna dikkat çekmekte ve oyunun ikinci planda olduğunu dile getirmektedir. “Oyuna oturulduğu zaman ise ustalıklı oynamalarından”(4.5.E,57) bahsedilmesi eskiden ciddiyetle ve adabına, yerine göre oyun oynanıldığına işaret etmektedir:

- *“Şimdi çocukluğumdan hatırladığım örneğin her şeyin köyümüzde bir ustası olduğu gibi özellikle tavlanın da ustaları vardı onların etrafında toplanılırdı, uzaktan uzağa tavla seyredilirdi ve ses çıkarılmazdı saygı gereği.. ya da biz tavla oynarken delikanlılık çağında çok yaşlılardan “biraz tavla dersi al, sonra benim yanına gel” diye bir şey vardı yani kumar diyemem ben ona. Orda bir ustalık bir kültür bir paylaşım bir önemseme olayı vardı. Şimdi o dönemde mesela o çok yaşlılarda görebildiğimiz o farklı rekabet maalesef daha sonra maddi anlamda birbirine zarar vermeye dönüşmüştür ve kumarbazlar çıkmıştır. Kahveler sonradan kumarhane hükmüne belki dönüşmüştür ama eskiden asıl işlevi bana göre bir okul tarzındaydı. Evet içinde kağıt oyunları tavla oyunları oynanırdı ama burda bile bir kültür vardı bir tatlı kızdırmayı, bir hazır cevaplılığı görmekteyiz. Mesela tavlada ustalaşmış büyüklerin galibiyetleri köyün önemli haberi olarak da duyulurdu. İşte bugün oyunda Ali Amca Veli Amca’yı 3-0 yendi denir. Ya da bu köyün tavla ustası tarihte şudur ben ondan ders almışım gibi kaleye geri göndermeler olurdu. Sonra şimdi unuttum ama oyun hamlelerinde tarihi olaylar tarihi şahsiyetler böyle alegorik anlamda hatırlatılardan olabilir, atışılırdı örneğin; işte “burası Çanakkale burdan geçemezsin!”. gibi..”sen de palikarya...!” gibi ki bu palikarya Rumlara denirdi. “Palikarya gibi kaçak oynuyorsun, kaçak güreşiyorsun!” gibi benzetmeler olurdu. Sonra ne bileyim Lazca tavla sayılarıyla benzetmeler yani Türkçede bu işte “pencüse severiz güzeli genc ise”deki gibi bu Lazcada daha değişik söylenirdi.. Kahveye gidildiği zaman benim çocukluğumda yaşlılarda gördüğüm oyun ikinci plandaydı. Birinci planda dünya haberleri Türkiye haberleri, savaş haberleri, politika işte bir hafta önce gelen gazetede ki köşe yazarlarının yorumu ben öyle bir köyde yetiştim yani onlar konuşulurdu. Oyunları da böyle çok iyi biliyorum dindar insanlar çok güzel usturuplu böyle birbirini kırmadan böyle ama ustalıklı bir şekilde oynarlardı ve usta oyuncular oynarken de etrafında seyircileri sessiz bir biçimde onları izlerdi”(4.5.E,57)*

Eskiden kahve yerine kıraathane denilmesine, “bu yerlerin ‘adı üstünde kıraat okuma yerleri’ olmasına’ değinilmiştir. Kıraathanelerin, sohbet edilen dünya ve ülke gündeminin takip edildiği, yorumlandığı eski hikâyelerin anlatıldığı, tatlı kızdırmaların, hazır cevaplılığın yaşandığı şakaların yapılıp rahatlandığı yerler olduğu anlaşılmaktadır.

Atmaca tutkusu ile ilgili anlatımlar, av sezonu ile ilgili anlatımlar, karşılaşma havasında geçen karşılaşmalar kıraathane/kahve sohbetinin içinde yer almaktadır. Eskilerin/yaşlıların tavla oynarkenki ustalıkları ve tatlı şakalaşmaları, atışmaları anlatılmaktadır. Uzak kentlerin geçim kaynağı olmasıyla dışarıdan öğrenilerek ordan görülüp buraya getirilenlerle buradaki oyunların kumara dönüşebildiği üzerinde durulması dikkat çekicidir:

- “Burda daha ziyade tabi belli yıllardan sonra uzak kentler geçim kaynağı olarak düşünölmüş ve büyük kentlere geçim kaygısı nedeniyle göç edilmiş. Orda görölenler daha sonra gidip gelme biçiminde geri dönüşler biçiminde köye yansımıştır. Köyde var olan şey bir biçimde kumara dönüşmüştür. Daha sonra bu tavla oyunu yerini işte bildiğimiz barbut atma, zar atma şekline dönüşmüştür. Bunun için de çeşitli yerlerde barbutçular sabahlardı. Üstelik de konforlu bir yer de değıil ya bir kayıkthane seçilirdi. Orda işte gaz lambası ya da gemici feneri ışığı altında sabahlanırdı. Öyle duyardık biz yani.”(4.5.E,57)*

Eskiden olduğu gibi şimdi de köylerdeki kahvelerde kumar oyununun olmadığı belirtilirken, eski kahve kültürünün daha farklı olduğu yine de vurgulanmaktadır:

-“ şimdi yazın bizim köyde (Sümer köyünde) kumar olayı olmaz ordaa bizim köyde şöyle söyliyimm meraklısı olanlar varrdır yaşlılar grubuu kahvehane kültürü olan vardı bizim yaşlılar grubu zaten gençler olarak da bizim zamanımız olmaz oynamak için ha bazen eşlik etmek için adamların yanında üçüncü dördüncü kişi yoksa tamamlamak için otururuz gönüllerini alırsız o kadar yani, kendimi oyuna vermem yani veremememin sebebi de çünkü ona zamanım yokk bazen nedir iş yoktur zaman vardır mecburen oturuyosun kumar oynamaya zaman geçirmeye çalışıyoosunn çayınaa sodasına haa bizim köyde öyle tutkulu oynayan yoktur, bütün oyunları biliyoduur nedir kahvede oynanan bütün oyunları biliyoduk öyle parasını alayım a şey yapayimm oylee yok çayınaymış kahvesineymiş beş on senedir çıkan bi çaka oyunu var. ”(3.1.E,46).

Eski kahve kültüründe sohbetin/ muhabbetin ön planda olduğu,şimdi ise kumar oyununun ön planda olduğu anlaşılmaktadır:

-“..şimddi o muhabbet bittiyi şimddii şimddii paresinea oyun oynuyorlerr , eskiiden bi muhabbet bi sohbet vardiii.. kahvede muhabbet ederdiler sohbet vardiii ..şimdi hiç kimse gider hadii hemen kumarae senin oturduğunu görmeez hiçç onu görmeez herkes kumarın derdinde, eskidden muhabbet vardii o vardii bbuu şimdi de orde kumarea giderler vakit geçirmek için parasına kumaer oynaeerler... bu...”(3.2E,52)

Elli dört yaşındaki katılımcımız, bir araya gelmek için gidilen bu yerlerde artık hiç de estetik olmayan bir iletişimin görüldüğünü dile getirmektedir.Katılımcımızın, şimdiki kumar tarzında oyunlar için “..biz bunlara oyun bile demeyiz, ne diyelim? oyunun küçük tsunamileri, duygusal tsunamiler..”ifadesi dikkat çekicidir:

-“Şimdi bu işten çok muzdarip olanlar var, şimdi öyle bi bilinç oluştu ki bütün gerçek oyunlar bi tarafa bırakıldı, gerçek oyunlar sadece kahvede okey ve kumar oyunu başladı, bunlar oyunun en dip seviyeleri bunlar oyun bile sayılmaz ...Kahveler kıraathaneydi okuma yerleriydi bugünkü kahvenin esas eski ismi kıraathane kıraat demek okumak demek kıraathane okuma yeri, bi okuma olurdu millet dinlerdiii bi de anlatıcılar vardı fıkra anlatıcıları hikaye anlatıcıları masal anlatıcıları vardı şimdi onlar kalktı sadece okey kumar dediğim hile hurdaya dönüştü bir araya geliyosun ,insan sosyal bi varlık insan insanı görmek istiyoui, bir araya gelmek istiyio fakat bir araya geldiğinde, dışardan bi gözlemleyin o kadar hiç de estetik olmayan bir iletişim var burda tabi biz bunlara oyun bile demeyiz..ne diyelim? oyunun küçük tsunamileri, duygusal tsunamiler ...”(4.1.E,54)

“Kumar oyunlarındaki hileli durumlar, herkesin birbirine oyun yapması, bilinç düşüklüğü olarak” nitelendirilmektedir:

- “Mesela insanlar kumar oynuyor kumar oynamanın doğru bir davranış olmadığını herkes biliyor kumar oynayanlarda kazananlar ve kaybedenler var, büyük rant kapısı ve yaygın bir durum da söz konusu, herkes bile birbirine oyun yapıyor ve birbirinin de parasını alanlar oluyo şimdi şöyle işin bi enteresan tarafı ortaya çıkıyor, böyle bir oyunun içinde herkes bunu ahlaki kuralın dışına çıkmadan yaptığını sanıyor ve hepsi de somut bir hile ortaya çıkmadıkça öyle kabul ediyor demek ki ahlaksızlığın içinde bir ahlaklılık olduğu var sayılıyorsa bu bir bilinç düşüklüğünü gösterir. Oyunun saflığı daha üst seviyede oluyosa doğru eylem, alt seviyede olduğunda hileye dönüşüyor , hilenin de farklı seviyeleri var; üst seviyede ise irade var ..oyunun da bir iradesi merkezi olmalı yani beslendiği öz kaynağı olmalı..”(4.1.E,54)

Oyunun merkezinden uzaklaşıldığında alt seviyeye doğru hileye dönüşebilmesi ve oyunun saflığında doğru eylemin olduğunun belirtilmesi, oyunun beslendiği bir öz kaynağının olması gerektiğinin ifade edilmesi dikkat çekici vurgulardır.

3.2.4. Yörenin Doğası, Oyunun Doğası

Coğrafi özelliklerin (iklim ve doğa koşullarının) yaşam tarzını ve kültürel karakteri belirlemedeki öneminin vurgulandığı ifadeler, İbn-i Haldun'un "doğal ve coğrafi koşulların belirleyiciliğine atfettiği önemle" (Bağçe,2005, Kongar,2010)bağdaşmaktadır. Toplumsal değişmeler sürecinde doğal koşullardan uzaklaşıldıkça bozulmaya doğru gidildiğine işaret eden Haldun'un düşüncesine yakın olarak dile getirilen görüş, elli dört yaşındaki erkek katılımcının "doğa ve insan karakteri birbiriyle o kadar iç içedir ki birbirinden ayırmamız mümkün değildir, ayırdığında başkalaştırırsın" ifadesinde 'başkalaştırma' olarak yer almaktadır:

- *"bi defa neden kültürler farklılaşır; insanı tohum olarak düşünelim aynı tohumu bir iklime ektiğinde farklı ürün veriyor tadı rengi , boyu posu farklı oluyor , farklı bir iklime gittiğinde daha farklı oluyor mesela bunu meyvelerde olsun sebzelerde olsun görüyoruz , iklime göre tohumu nereye ekersen iklimin özelliklerine göre bir ürün veriyor, insan da aynı şekilde bulunduğu coğrafyanın iklimine göre bir kültür geliştiriyor , bu gelişen kültür o bölgenin insanının karakterini ortaya koyuyor çünkü doğa ve insan karakteri birbiriyle o kadar iç içedir ki birbirinden ayırmamız mümkün değildir, ayırdığında başkalaştırırsın...bizim Lazlarda bir deyim var; 'balığı hangi suya atarsan o suyun rengini alır' derler yani hangi kültürün içine giriyorsa insan o kültürle harmanlaşıyor o kültürle motive oluyor ve o kültürle ifade ediyor kendini, aslında bu konu var ya ırkçılığın belini kıracak bir şeydir, hangi doğa kültürün içindeyse insan o kültürün ürünüdür, işte ırkçılık da kalkıyor burda"(4.1.E,54)*

"Balığın atılan suda suyun rengini almasıyla" temsil edilen hangi kültürün içine girilirse o kültürle harmanlanma önemli bir vurgu olarak öne çıkmaktadır. Yörenin doğa yapısının yerleşim, yaşam koşullarıyla birlikte davranışlara, duygulara, ifade biçimlerine kültürel öğelere yansması bağlamında dikkat çekici ifadeleri görmekteyiz:

- *"Bizim bölgenin çok enteresan bir yapısı var; dağlık, yüksek yerler,düz arazi yoktur bizde, biz top oynarken bile düz arazi bulmamız mümkün değildi, ya dere kenarlarına iniyorduk ,küçük bir düzlükte top oynardık ya da deniz kenarında çakılların üzerinde veya kumsal bi yer varsa orada oynardık düz yerimiz yoktu. Coğrafi yapımız, yerleşim biçimlerimiz, kültür biçimimizi oluşturdu aslında.., mesela dağınık evler , ne bileyim boyle iç içe bi mahalle yok , çouukk geniiş bi alanda beş on tane ev var , mahalle diyoruz hatta şehirden gelen arkadaşlarımız mahalle dediğimizde şaşırıyorlardı yani nasıl diye bi mahallede bir evden bi eve bi saate gidilen yerler vardı Evden çıktığımızda ya tam dik iniyorduk ya tam dik çıkıyorduk , bu çok kısa bi mesafe içinde fiziksel olarak bi refleks geliştirdi hareketlilik olarak, oyunlarımızın hareketliliği de buradan kaynaklanıyordu, bu fiziksel refleksimizin gelişmesi bizim duygularımıza,davranışlarımıza da, ifadelerimize de yansıyor, zihinsel olarak da Pratik olarak çabuk karar vermenin nedeni de budur; algılar da farklı mesela baktığında bizde daha çok fıkra ile öğreti vardır, anektodlar mitler bu şekilde anlatılır öğretilir, kestirme , az öz net bilgilerle, hareketli bi öğreti var, tersten bakış var; bu çok net bir şekilde insanın bulunduğu doğanın yapısına uygunluğudur ve kişiliğine etkisidir, doğa yapısının kişilik üzerindeki şekillenmesidir işte bu yetenek yatkınlık boyle ortaya çıkmış oluyo.."(4.1.E,54)*

"Tam dik inme veya tam dik çıkmak", reflekslerin gelişimi ve bu gelişimin pratikliği getirmesi, fıkraların öğreti bağlamında hareketliliğinin de buradan kaynaklandığının belirtilmesi dikkate değer vurgular olarak yer almaktadır.

3.2.5. Daha Eskiden ...Oyunlar :

Yerel kültürde eskiden yer alan oyunlar katılımcıların büyüklerinden duydukları/ büyüklerinden aktarılan anıların içinde yer almıştır. Günümüzde bu oyunların ve/veya oyunların niteliklerinin görülmediği anlaşılmaktadır:

Eskiden kumar ağacının yaprakları ile kumar oynandığı anlatılmaktadır:

-“büyüklerin anlattığı eei bir tane var aslında o da şöyle, bizim orda bir ağaç vardır , onun yaprakları da böyle kağıda benzetmiş bizim ordakiler demişler..Onun yapraklarından böyle kumar oynarlarmış,bunu anlatırlar bu şekilde..”(1.1.K,23)

O zamanlar oyunun has kurallarının olduğuna işaret edilmektedir:

-“Onların aktardığı imeceler, onun dışında annemin bana anlattığı kadarıyla babalarından korkarlardı o zamanlar bizim kadar rahat değillerdi. O zamanlar bizden böyle daha güzel oynarlardı. Biz gene şimdi gördüğümüz ettiğimiz kadarıyla ama o zamanlar oyunun has kuralları vardı. Çanak çömlek mesela o zaman çok yaparlardı annemler eskiden köyde ben hatırlıyorum teyzemler bile hala oynarlardı. İp atarlardı çok ve ateş yakarlardı ve ateşin üstünden atarlardı.bu şekilde eskininki daha bir özümseyiş vardı eskilerde. Hani tuttıkları oyunu bırakmazlardı hiçbir zaman. Şimdi bizde böyle internetteki oyunlara doğru yavaşça değişiyor” (1.2.K,21).

Eskiden işle eğlenmenin birlikteliğinde daha çok birlikte olmanın ve aslında birlikte hissetmenin vurgusu öne çıkmaktadır:

-“ dedem olsun babam çok bahsedirdi imece yaparlarmış ben hiç ortamda bulunmadığım için pek bilmiyorum ama anlatımdan biliyorum. Bütün işte mahallede arkadaşları komşular olsun toplanırlarmış. İşte bahçede bahçeye giderlermiş. Orada eğlenceli bir şekilde ürün toplarlarmış ekerlermiş fıkralar anlatırlarmış birbirlerine. Daha çok birlikte olurlarmış. Yani böyle şeyler anlatırlardı”(1.3.K,22)

Elektrik olmadığı zamanlarda duvara tutulan gaz lambalarıyla gölge oyunları oynandığı anlatılmaktadır:

-“Mesela eskiden benim babamın zamanlarında pek elektrik olmadığı için küçük ışıklarla hani diyorlar onu yakarlarmış ve böyle gaz lambası evet gaz lambasıyla birlikte duvarda verilen kuş olsun ördük olsun kurt olsun gibi görüntülerle oyunlar oynarlarmış. Bunlar hani babam bize anlatırdı biz de hala yaparız karanlık olduğu zamanlarda. Bunları çok severim”(1.4.K,20).

Ağaçtan yapılan oyuncak bebekler örnek verilerek, eskilerin daha çok doğayla etkileşim içinde oyunlarını/ oyun araçlarını ürettikleri vurgulanmaktadır:

-“Onların zamanında daha değişik oyunlar varmış tabi..o zaman mesela bir bugünkü oyuncak araba yokmuş , onlar kendileri mesela ağaçtan oyuncak yaparlarmış , ağacı yontarak bebek yaparlarmış, bezlere sarıp bebek yaparlarmış mesela taşa surat yaparlarmış daha çok doğayla hani..” (1.1E,23)

Eskilerin horonu daha iyi bildikleri, daha iyi nara attıkları, daha iyi Lazca türküler söyledikleri anlatılmaktadır:

-“Horon eskiden beri hep varmış...onlar horonu daha iyi bilirler bizden daha iyi nara atarlar..daha iyi bağırırlar..onlar daha iyi Lazca olarak telafuz ederler türküleri..”(1.1.E,23)

Eskiden savaş zamanlarında tenekeler çalınarak kaçırılan düşmanlardan bahsedilmektedir:

-“Eskiden savaş zamanları için anlatılan düşmanları kaçırmak için tenekeler çalınmış (gürültü çıkarılmış)Lazlar kalabalık diye giderlermiş...”(1.1.E,23).

Top bulamayınca saç tenekeyle oynayan kendi bisikletlerini kendileri yapan büyüklerden bahsedilmektedir:

-“Babam mesela anlatırdı eskiden top bulamazlardı.. bi saç teneke onlarla oynarlardı, kendileri bisiklet yaparlardı, onu sürerlerdi, onları anlatırlardı amcamdan babamdan hep bunları duyardım”(1.1.E,21).

Eskiden özellikle bayramlarda oyunlar için düzenlenen turnuvalardan bahsedilmektedir:

-“eskiden Cinav Tepesi denilen yerde oyunlar için turnuvalar düzenlenirmiş, özellikle bayramlarda olurmuş, tahteveralliler salıncaklar çizgi oyunları ve diğerleri..”(1k,5E, 27)

Eskilerin oyuncaklarla değil, daha çok fiziksel olarak eğlenerek/oynayarak enerjilerini sarf ettikleri anlatılmaktadır:

- “onların zamanında zaten hani çok böyle bizim zamanımızda da çok fazla değildi belki ama onların zamanında hiç oyuncak yokmuş. Benim babamlardan dinlediğim onlar genelde böyle daha çok fiziksel eğlenirmiş işte dediğim yüzmekle ağaçlara tırmanmakla enerjilerini öyle sarf ederlermiş. İşte dereeden kaymakla filan onlarla daha çok”(2.2.K,32)

Eskilerin çay toplarken fıkralar, şakalaşmalar, iğnelemeler ile ‘oyun oynuyorum’ havasına girdikleri anlatılmaktadır:

-“ kayınvalidemden dinledim mesela onlar da yirmi yirmibeş kişi hep birlikte çaya girerlermiş çay toplamak için. Orada hep birlikte fıkralar anlatarak daha çok gülerlermiş streslerini öyle atarlarmış. Yarışma gibi kimisini işte ben seni geçicem işte o onu ya da gaza vermek gibi diyelim pompalarlarmış birbirlerini işte sen ne anlarsın sen ne yaparsın ben daha çok topladım diye. iş yapıyormuş psikolojisinden çıkıp oyun oynuyorum havasına giriyorlarmış. Farkı farklı birbirlerini iğneliyorlarmış öyle anlatırdı kayınvalidem..”(2.2.K,32).

Eskiden ‘daha muhabbetli’ olduğu vurgulanmaktadır:

- “eskiden daha muhabbetli olurmuş , gidilip gelinirmiş(görüşmeler, gezmeler, ziyaretler) imeceler yaparlarmış , kahkaha ,a keyifle geçiyormuş şimdi oöyle değil yanii...annemin anlattığı atma türkülü sohbetler olurmuş”(2.3.K,32).

Mum ışığında hem kızdıracak hem güldürecek atma türkülerin atıldığı anlatılmıştır:

-“babannemden duyduğum atma türkü.., ışık olmadığı zaman mumla oturdukları zaman tulumcu çalarmış işte köyün kızları bir yerde birbirlerine atma türkü atarlarmış..Tulum çalmasa bile böyle eğlence olsun diye atma türkü atarlarmış, hem kızdıracak, hem güldürecek Yani (2.2.E,29)

Eskilerin çalışmaktan oynamaya vakit bile bulamadıkları üzerinde durulurken, daha da eskiden at üstünde cirit oyunu oynanılması ile ilgili aktarılanlar dikkat çekicidir:

- “Babam derdi ki biz hep çalışırdık oğlum biz deden babannen ben işte abilerim hep çalışırdık dedi yani biz oynamaya vakit bile bulamazdık..,ancak derelere giderdik yani derelerde yüzmeye giderdik Yani çubuktan böyle çubuk dikerdik aralarından böyle goşardık derdi. Dedelerimiz ise cirit oyunu oynarmış yani benim amcamla babamın anlattığı 160 sene önce bizim arazide cirit oyunu oynaniyormuş ondan sonra fındık dikmişler. Giresun’dan getirip fındık dikmişler orda. At üstünde cirit oyunu oynanmış, Çok ilgimi çekmişti”(2.2.E,29)

Atlarla birlikte oynanan cirit oyunundan bahsedilmektedir. Köy meydanında yapılan yarışmalarda, yarışmayı kazanan kişilere değil, atlara hediyeler getirilmektedir:

- *"Bi komşumuzda beyaz at vardii bi komşumuzda da siyah at vardii , onlara böyle bi meydan vardii bizim köydeii meydan kocamaain boşş bi arazi vardii, o araziye bütün köylüler toplaniirdii atlar oynayacaklar yarışma yapıliou seyredelim diye biz de çocuktuk gidiyoduik cirit atiyolaerdii böyle çubuklarlei.. kazaniince alkişliyolardii işte felancının atı kazandı diyei ona bayrak takiyorlaerdii bişeyler yapıyorlaerdii , ona (kazanan ata) herkes yem veriyoduı misir veriyoduı , atın çok misiri oluyodu köylüler getiriyodu hediye veriyorlaerdii o sopanın ucunda sanki deri gibi bişey bağlamışlaerdii, uzun ip vaerdii bişeyler vardii çocuktuk hatırlamıyoduım da üstünde otururlardii çubukla kim düşmezse attan o kazaniyoduı , binen kişiye değil de ata misir hediye geliyodii , köylüler çuvallele misir getiriyorlaerdii atın bikaç aya yiyecek misiri oluyodii yanii..."(3.4K,52)*

Köylerde Denizli horozlarının sinirlendirilerek dövüştürüldüğü anlatılmaktadır :

- *"Köylerde Denizli horozu saklaerlerdii, abimdein görmüşlüğüm vair Denizli horozu vardii o arkadaşlarında da vardii Denizli'den.. buralarda yoktuı oöylei ordain getiriyolardii besliyolaerdii da onları çatıştıryolardii hangi horoz yenilirse o kaybediyodu , kazanan horoz şampiyoun oluyodu herkes alkişliyoduı bayramlarda diil de belli günlerde herkes horozuna çok iyi bakıyodu ' işte benim horozum şöyle yapacak böyle yapacaık ..'abim mesela horozun kafasını çevirip böyle döndürüyodii ne yapıyosun abi diyoduım da öyle alışın iyi dövüş yapacak diyoduı, onu sinirlendiriyoduı , 'iyi yarışma yapacak da ondan eğitiyoduım ..'diyoduı daha sonraki yıllarda görmediim bitti heii..o eskiden yaperlerdii şimdi youkk..' (3.4K,52).*

Ell iki yaşındaki katılımcımızın çocukluğunda anımsadığı çadırların/ gezici grupların ilçeyi ziyaret etmesi ile ilgili anlatımı dikkat çekicidir. Bu çadırların ve/veya gezici grupların sosyal yaşamı renklendirdikleri anlaşılmaktadır. Yetmişli yıllardan sonra politik kültürün bu çeşit gezici grupları/ etkinliklerini yozluk olarak algılamasından sonra bu etkinliklerin kalktığı belirtilmiştir:

- *"bir de mesela çocukluğumuzda çadırlar falan gelirdi, bizim de ilgimizi çekerdi. Hayvanat bahçesi mesela aslanlar, yılanlar..,sirk gibi birşey küçük..sonra ip cambazları da gelirdi, ilkokulun bahçesinde o cambazları hatırlarım..telin üstünde yürürlerdi. bu dediğim otuz yıl kadar öncesi daha fazladır gezici grupları onlar ,mesela o ergenleşme dönemleri özellikle en çok parayı halka olayında, böyle halkaları ortaya dizedin o halkalara oranın en güzel kadını bakardı, çekici olanı onla konuşabilmek falan müthiş bir alkış alırdı...70'ler yani daha politikleşmeye başladığı zaman kayboldu.. Yani o politik kültür onu yozluk olarak algıladığı için ona izin vermedi.." (3.3.E,53)*

3.3. Kültürel Öğeler İçinden Oyuna ve Oyunsal Öğelere Bakış:

Bu bulgu başlığı altındaki bulguları ortaya çıkaran soru öbekleri/konu başlıkları, "Oyun, yapılan işlere nasıl eşlik etmiştir/etmektedir; oyun işle birlikte nasıl yürümektedir? İmeceleri anlatır mısınız? Atma türkülerin özellikleri nelerdir? Oyunların yörenin kültürünü oluşturmadaki işlevi üzerine neler söylersiniz? Kültürle iç içe geçmiş oyunsal unsurlara örnekler verebilir misiniz? Yörede döngüler nasıl kutlanmakta?

Düğünler ve /veya dernekler, bayramlar nasıl gerçekleşmekte? Sözlü kültürünüzde kadınların ve erkeklerin rolü üzerine neler söylersiniz? Lazca nasıl bir dil Lazcada espriler nasıl yapılmakta? Laz Fıkraları ile ilgili neler söylersiniz? gibi sorulardan oluşmuştur.

3.3.1. İmece ve Oyun:

Laz Kültüründe imecelerin yerinin dikkat çekici bir biçimde ön planda olduğu anlaşılmaktadır. İmeceler dayanışma ile birliktelik ruhunun yakalandığı ortamlardır. İmeceler atma türkülerle, sini çevirmelerle, şakalaşmalarla, horonlarla şenlenmektedir. İmeceye yörede kısaca meccii, meç veya med de denilmektedir. İmecelerin odun taşımaktan eğrelti kesmeye, meyve toplamaktan pekmez yapmaktan, fındık, mısır ayıklamaya ,ev yapımı için taş ve ağaç taşımaktan, evin yapımına kadar bütün meşakkatli ve yoğun emek isteyen işler için yapıldığını görmekteyiz. İşlerin zorluğu, imecenin devreye girmesi ile kolaylaşmaktadır. İmecelerin bir kısmının ön hazırlıkla; önceden haberleşilerek bir program dâhilinde, bir kısmının da doğaçlama olarak gereken yerde yardımlaşılmasıyla gerçekleştirildiği dile getirilirken; imecelerin açık ve kapalı alanlarda yapıldığı da belirtilmiştir. İmecelerin üretimdeki iş gücünün paylaşılarak verimliliğin artırılmasına yönelik ekonomik tarafından başka, işin eğlence tarafındaki horonlarla türkülerle manilerle desteklenmesi, folklorik taraf (4.5.E,57)olarak nitelendirilmiştir¹⁰⁹:

- “Sözlü oyunlar şöyle, mesela fındık ayıklama olurdu, kimse tek başına fındığını ayıklamazdı, bütün komşular birikirdi böyle birbirlerine atma sözler söylerlerdi, şaka yaparlardı.. Yarışma havası verildi, daha çok toplayan böyle tekerlemeli sözlerle birbirlerine böyle gönderme yaparlardı”(1.1.K,23)
- “Med/meç diyorlar. İmece diyorlar bütün komşular birleşip yani eskiden böyle daha çoktu şimdi yeni yeni -böyle.. hepten kalkıyor o denli. Şimdi işçiler geliyor çay toplamaya Eskiden imece mesela bir odun yapılacak oduna giderdik diğeri o gün başkasına giderdi ya da bir gün onda çay toplardı bir gün bunda çay toplardı eskiden.Pekmez yapmak için meyva yapmak için fındık imeceleri, çay imeceleri , odun imeceleri eskiden bir yerde yeni biri evlendi ev yapmak için taş taşırlarmış katırlarla, böyle taş gırlarmış dolma taş ev yapmak için insan gücüyle olmuş yani” (2.2.E,29)
- “imece gönüllü bir katılım,bunu çok çeşitli alanlarda görürsün ya tarlada olur , ürün toplamada olur veya harmanda olur veya ev yapımında olur.. “(4.1.E,54)
- “.her şeyin imecesi vaerdii odun taşımaak eğrelti kesmekk , ürün kaldırmaak fındiik ayiklemaak...ev taşıma eve ağaç taşımea herşeye meç yaparlardıii..”(4.2.E,53)
- “İmece iki türlü oluyo diyebiliriz , biri program dâhilinde oluyo imecenin bir ön hazırlığı var, öbür türlü program dâhilindeki olmayan doğal olan imece vardı yardımlaşma yanii..”(4.4.E,53)
- “ İmeceler, üretimin paylaşılmasından daha çok üretimdeki iş gücünün paylaşılarak verimliliğinin artırılmasına yöneliktir. Ama bu imecelerde sadece iş gücünü artırmanın ötesinde işin eğlence tarafı da vardı. Yani hem ekonomik tarafı vardı hem folklorik tarafı vardı. Çünkü imeceler uygulanırken yer yer horonlarla, türkülerle, manilerle o desteklenirdi ve bu da bir nebze yorgunluğu unuttururdu. İmeceler açık alanda ve kapalı alanda olmak üzere ayrılabilirdi..”(4.5.E,57)
- “.Kapalı alanlardaki imecelerde akrabalık hukuku vardı hani bir odada bir ya da evin içindeki en geniş odada toplanılırdı,hala çocukları amca kızları amca çocukları biçiminde ya da torunlar biçiminde gızlı erkekli yani akrabaların dışında ikinci şahıslar pek olmazdı. Dar alanda olduğundan ama geniş bahçelerde daha büyük imecelerde komşuluk bağları da vardı”(4.5.E,57)

¹⁰⁹ İmecelerin önceden programlı hazırlık yapılarak olan imeceler ve doğal olarak gerçekleşen imeceler diye tanımlanmasından başka, kapalı ve açık alanlarda yapıldığına göre de tanımlandığı; gündüz olan ve kısa süren imecelere stokğrai daha uzun süren imecelere de meccii denildiği söylenirken; imeceye daha çok Arhavi’de noderi denildiği dile getirilmiştir.

İmecelerin temel maksadının yardımlaşmak ve işi bir an önce bitirmek olduğunu dile getiren Ardeşenli katılımcımız, imecelere davet edildiğinde kişilerin davete icabet ettiklerini vurgulamaktadır. Her ne kadar katılımların gönüllü olması esassa da örtülü olan bir mutabakatı ima etmesini ise “amaç aynı zamanda adam da kazanmaktır ve birbirine borçlu kalınmak istenmediğinden de imeceler karşılıklı olarak yapılmaktadır. ” ifadesi ile görüyoruz::

-“İmecelerin temel yapılış maksadı yardımlaşmak araç yok belli yeterli bi güç yok dolayısıyla insan gücüne ihtiyaç var ne kadar çok insan toplanırsa işin o kadar çabuk bitirilmesi demek, temel maksadı yardımlaşmak ve işi bir an önce bitirmek mesela mısır diyelim mısır kaldırılacak mısırın belli bir dönemi var o dönemden sonra kaldırırsan da bir anlam ifade etmiyoi vesaire o yüzden bir an önce bitirmek lazım ama yan işlevleri tanışmaı, özellikle pikniğe gitme kültürü yok ben görmedim öyle bişeyy, piknik ihtiyacı da burdan karşılanıyoi çünkü toplu yemek çünkü çalışan insanlar biraraya geliyoi tatlıydı şuydu buydu toplu yemek söz konusu hem piknik ihtiyacı hem çalışma ihtiyacı hem sevdiği kişiye sevdiğine birşeyler söyleme fırsatı çok değişik işlevleri olmakla beraber, asıl işlevi yardımlaşmaktır imece ve bi de imece onun bi çeşidi var stokğrai uzun olana imece deniyoi Lazcası meccii ,öğlene kadar olanı stokğrai uzun olanına meccii, stokğrai daha az kişiden oluşur daha çok çok yakın akrabaların çağrıldığı bir imece türü, meccii yakın akrabalar ve dışardaki mesela farklı köylerden de gelen katılımcılar var gönüllülük esaslı ancak imeceye çağrılan bi kadın veya erkek istemese de gitmek zorunda kalıyoi hani orda toplumsal bi baskı da var aslında şöyle gitmediğin zaman ayıp karşılaşma durumu var”(2.k3E,39).

-“ şimdi imece yaptığınız zaman mesela ben size geliyorum haliyle siz de borçlanıyorsunuz bana geliyorsunuz , ben size gitmezsem siz de bana geliyorsunuz , biraz da adam kazanmaktır yani orda içgüdü önemli yayı , işin içinde ne kadar çok adam olsa o kadar iyi yanii..”(2.1E,39)

İmecelerin kesilmesinin çay tarımına geçişle ilişkisi üzerinde durulmaktadır.(2.1.E,39) Çay tarımının yörenin ekonomik yönden kalkınmasına katkı sağladığının ancak bu katkıdan sonraki rahatlıkla “imece niye yapıyosun, işçi tutup çalıştır diyecekler/diyorlar diye” de imecelerin kesildiğinin ifade edilmesi (5.2.E,72) dikkat çekici bir vurgudur. Yine köy evlerinin azaldığından herkesin şehre kaçtığından yakınılırken; yardımlaşmanın artık pek olmadığı, yevmiye usulü işçi çalıştırıldığı belirtilmiştir:

- “şöyle bişey oldu işte çayın girmesi ile daha önce çay tarımından önce buğday eken de vardı, mısır eken vardı, pirinç vardı... vardı, tütün bile eken varmış ben duyduim dolayısıyla toplama işlemini yaptıktan sonra mısırları devşirdiniz bahçeden topladınız bekleyebiliyoi, tütün topluyosunuz kurutuyosunuz, bekletebiliyosunuz ıei işte fındık aynı şekilde bunlar bekleyebilenler ama çayı oöyle değil, çayı topladığınız gün elinizden çıkarmak zorundasınız dolayısıyla öldü yani imece olayı öldü, çayı imeceyle toplamak şöyle oluyoi mesela mısırı on gün onbeş gün geç toplayabilirsiniz,onbeş gün imece düşünün en son size gelse bile sorun değil, mısır bahçede dursa bile sorun değil, un yapacaksınız bekleyebilir ama çayı bi onbeş gün imce yapalım işte toplayalım, herkes sırayla birinin çayını toplayalım dediğiniz zaman, üç gün sonra sizin çayınız sertleşiyoi dolayısıyla herkes kendi başının çaresine bakmakta haliyle de imeceii olayı öldü yanii”(2.1E,39)

- “medlere(meçilere) çok katıldım. Bundan sekiz sene öncesi med yapıyorduk biz yani bahçe kazimede çay toplamada sokak lambasıyla çay topladığımı hatırlıyorum akşam işte iki üç vakit çay topladık gece yarısı bizim amcamızın oğlu var hem çalar hem söyler hem atardı atma türkü hem ağlar hem güler öyle bir çocuk yani. Mesela ‘Atma türkü atarım yüreğini yakarım eski çaruklarını boğazından takarım’başka. öyle ‘uçan kuş tutulur mu, sevda unutulur mu, can geldi boğazıma, aşşaağ tutulur mu?’ Öyle yani çok söylemişiz biz karşılıklı atarak..hem eğleniyorsun hem öyle işte.. Artuk bizim köy evleri azaldı hepsi şehre kaçtı. Hep yarıcılar geldi yerlisi yok eskisi gibi Yardımlaşma pek olmuyor...yevmiye usulü hep para. Biz çayı nelerle buyuttuk şimdi yevmiye verup çay toplattırıyorum ben..”(3.1K,52)

- “Çay tarımının yöreye girmesi yöreyi ekonomik yönden çok kalkındırdı...ekonomik yönden kalkınınca niye imece yapıyosun diyolar veyahut diyecekler diye işçi tut çalıştır (kinayeli) ekonomik oldukça imeceler kesildi”(5.2.E,72)

“İmeceye yine de tek tük rastgeldiklerini” ifade eden genç katılımcılar, imecelerin onların gördüğü zaman diliminde eski yoğunluğunu kaybetmiş olduğunu ifade etmişlerdir. Yirmi yaşındaki genç bir katılımcının ‘annesinin köyünde kadınların bir ağızdan söyledikleri türküler eşliğinde yardımlaşarak çay topladıklarını anlatırken, “Bizim bu Karadeniz insanının içinde var. Ne kadar da sıkılarak bir işi yapsa o işi eğlenceye döker.” ifadesi önemli bir vurgudur. Eğlenceye dökülen iş ile işin yükü hafiflemektedir:

- “ eskiden köyde annemin köyünde orda çay toplarlardı, imece şeklinde yaparlardı Bizim köye çıktığımızda mesela çaylık çay toplama yeri uzaktı oraya giderken söylerlerdi annemler türküler teyzemler hep türkü söyleyerek çıkarlardı o yukarıya yani dağın başına çıkarlardı..ve kadınlar böyle hep bir arada o toplarken biri bir türkü tuttururdu orda bir Karadeniz türküsü tuttururdu bu şekilde eğlenceli gene eğlenceye dökerlerdi işi. Bizim bu Karadeniz insanının içinde var. Ne kadar da sıkılarak bir işi yapsa o işi eğlenceye döker. Mesela türkü tuttururdu orda herkes bir ağızdan söylemeye başlardı ve o şekilde toplarlardı”(1.2.K,20)
- “imeceyi az buz gördüğüm oldu. Şöyle fındıkta olsun çayda olsun mesela bu meci(imece) dediğimiz şeyi büyüklerimiz yaparmış. Kimi işte birbirlerine çayda yardıma gelirlermiş bir gün biri bir gün öbürü işte yine fındıkta aynı şekilde toplar ayıklamaya falan bir nevi toplum birbirine daha yakın olsun daha sıcak iletişim doğursun diye öte yandan tabi iş görülüyor bu arada. Tabi eski yoğunluğunu gaybetmişti ama yine de tek tük rast geldik fındığa mesela geldik çaya geldik”(1.3.E,22).

Özellikle mısırın, fındığın toplanılmasından ve bahçelerde bir süre bekletilmesinden sonra yaz sonunda yapılan ayıklama imecelerinin yirmi gün- bir ay süreyle yoğun bir biçimde yapıldığını görüyoruz. İmecelerde ayıklama işlemi yapılırken söylenen atma türkülerin imeceye katılanlara neşe verdiği, bazı imecelerde işler bittikten sonra horonların da sabaha kadar oynandığı dile getirilmiştir.İmecenin atmosferinin ve ortamının imeceleri görmüş ve yaşamış katılımcıların anlatımlarında “yoğun betimlemeler” ile birlikte verilmesi; imecenin “eskiden” yörede sosyo-ekonomik olduğu kadar sosyo-kültürel işlevinin hayli önemli olduğunu göstermektedir:

- “..fındık için imeceler olurdu fındık topladıktan sonra ayıklama imeceleri olurdu onlara giderdik toplu oturuyorduk atma türküler karşılıklı söylerdik., yaşlılar da katılırdı gençler de.. Çok güzel toplu oluyorduk hep birlikte oluyorduk orada, daha kışa doğru Eylül Ekim ayında filan oluyordu kabaklar mabaklar pişirilirdi mısırlar pişirilirdi..bu tür şeyler daha gündemdeydi. Ortaklaşa biz hep birbirimizin işlerini yapıyorduk daha güzel oluyordu yardımcı oluyorduk, tabi neşesi paylaşılıyordu “. (3.3.K,52).
- “fındık imecelerine giderdik fındık ayıklamaya. Karşılıklı atma türküler söylenirdi.Ben dinlerdim, dinlerdim severek izlerdim yani.Çok neşeli geçerd. Şenlik gibiydi bir hobimizdi bizim o. Beş altı değil kaç beş altı yirmi kişi toplanırdık böyle ev ev gezerdik fındık ayıklamaya. O sırada leğenleri koyardık çuvala fındıkları doldururduk,...bir gün bizde mesela bir gün öbürüne hep öyle dönerdi fındık ayıklamaca. Birbirerimize haber verilir. Burdayız bugün buradayız sonra ikinci yere gidiyorduk hep öyle 15 gün 20 gün sürüyordu.Yani eski şeyler kalmadı”(4.1K,56)

-“İmeceye gittiğimizde mesela yarın gece benim imecem var haberiniz olsun diye o imece gecesinde ilan ederduk o geceden sonra da oradakiler öbürüne söylerdi derkene bütün mahalle dolanırdı öyle.. ondan sonra misir pişiyorduk gabak pişiriyorduk ondan sonra yiyorduk imecenin fındık bitince sonunda. Çay içme yoktu. İşte gabak pişirmiş misir pişirmiş misir patlamış öyle şeyler ondan sonra herkese ikram edilirdi o şekil. fındığı çok olanın tabi ki bir imeceyle bitmezdi ikinci defa toparlardık”(5.3K,80).

Eskiden makineler yokken elle ayıklanan fındıkların ayıklama işleminden önceki kurutma/serilme ve bir önceki ayıklanma aşamalarında da imece usulü yardımlaşmanın olduğu ama özellikle fındık ayıklama imecelerinin tam bir şenlik havasın da geçip, birçok işlevi yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Kurulan geniş sofralardaki büyük bakır kazanların/leğenlerin/teknelerin etrafında toplananlar önce önlerine ayırdıkları fındıkları temizleyip sonra ortadaki kazanlara vb. koyarlarken hummalı bir çalışmanın olduğunu anlıyoruz. Bu çalışma enasında karşılıklı iki grup oluşturulmakta, bu grupların güzel atma türkü atanları başı çekerek diğerleri bazen koro halinde buna katılarak karşılaşma havasında geçen ‘karşılamlar’ gerçekleştirilmektedir:

-“Fındık imcesinde beş altı yedi tane leğenler olurdu ve pekmez tavaları fındıkları oralara doldururduk bütün komşular gelirdi halka şeklinde leğenlerin tavaların etrafında dizilirdik...bi tavadan ayrı ses gelirdi bi tavadan ona karşılık verilir. Sevdalıklar birbirlerine karşılama atarlardı... bu sırada fındıklar ayıklanırdı yoğunluk geçince mola verilir meyva getirilirdi. Şenlik eğlence olurdu çok (gülerek) bazen çonçilerin içine gömerdik birbirimizi... Menseure yenge, Fikriye teyze, Saime hala çok şakacıydılar mecinin en sonunda çonçi dolu.. çonçileri kadınların üstüne geçirirlerdi...gece onikiye doğru mecinin sonunda bi gülelim kargaşa olsun diye eğlenilirdii...”(4.2K,59)

-“Hep yapardık fındık meciniiy..erkek ile karışık değilldiy erkek ile kızlar farklı yerlerde oturuyomuşş) hep gençler var idiy türkü söylüyorlardı annem çok türkü söyliyodi, atma türkü... karşı karşıya bi bu taraftan bi daha ki.. aha daa hepisini yeniyardii söyylerdiy hep yeniyoodi...”(5.2.K,84)

-“ fındık imecemiz vardii fındık imcesi tabi fındık toplandı mıı...eı bunun ayıklama işi vair..şimdi makinaı vair geliyorı...ayıklıyoyı o zaman elle ayıklıyoduın , fındık bahçelerinde toplama imcesi de olurdu..bi de fındık toplama işi bittikten sonraı serilip kurutulur güz aylarındaı, sonbahar aylarında evlerdeı fındık imcesi vardı yapılırdı, fındığı çok olanlar ozellikleı fiındığı çok olanlaer o imece yapmadan olmazdı...konu komşu gelir toplanır iki üç yerde geniş sofralar kurulur sofraların içine fiındık döküülür...herkes etrafını sarardı o sofranın üstinde de ayıkladığı fiındığı koymak iççin bi kap olurdu ,bu işin eğlenceliı olmasıı iççin türkü atılırdıııı bi ordan bi burdeain iki grup olurduı fındık ayıklayanlar arasında karşılıklı türküleir atılırdıı...”(5.2.E,72)

-“Fındık ayıklama imecelerini yapıyorduk birbirimize karşılıklı atıştırıyorduk. Evler toplanıyordu gençler toplanıyordu...”(5.3.K, 80).

-“İmece yapardıık fındık imcesi karşılama türküüı atardıık...sabaha kadair fındık ayıklardıık ne bileyyim öylei geçti lüks ile aydınlatıyoduık dört beş tane lüks oluyoduı bi oraya asılıyodu bi oarayaı havadan ordain leğenler oliyodi onun içindeu ayıklıyoduık bi yandan ayıklıyoduık bi yandan söyliıyoduık bi yandan yiyoduık ...”(5.5.K,71)

Atma türkülerin karşılıklı söylendiğinde karşılama olarak da tanımlandığını görmekteyiz. Bu türkülerin melodik kaideli bir şekilde söylendiği anlatılırken örnekler de verilmiştir.

Bu örneklerde türkülerin içeriğinden ve niteliğinden bahsedilmektedir:

-“findık ayıklama imecesi olurdu, findık ayıklama imecesindeei iki grup olurdu genel olarak , hani genel olarak kadınlar bi gruup ,erkekler bi grup olurdu karşılıklı bi yandan findık ayıklanırdı bi yandan atma türkü söylenirdii , karşılama söylenirdii daha doğrusu , boöyle yine melodik kaideli bir şekilde bi laf söylenirdii karşı taraf ona işte cevap verirdii,hatırlamayae çalışayımbizim Tacettin amca vardı , televizyonculae gelmişti,orda Tacettin amca esskii karşılamacıardan , onu davet etti(televizyoncular davet etmişler) onun eşi de Meryem yengeii, işte iki gün öncei rahmetlii oldu orda rahmetli Tacettin amca Meryem yenge için eşi için dedi ki ordan laf gelince: “Meryemi nazapon metğkuli kgobalaşiyai” yani çok gençken aldım , kaçırdım gibisinden ;karşı taraf da artık yaşlılığına atfen (Tacettin amcanın daha yaşlı olmasına atfen), yaşlandın artık senden bişey olmaz gibisinden şöyle bi cevap verdi : “haihtı tgehtii hai lugez gehtipidokalaşiya”şeklinde mesela cevap vermişlerdi benim hatırladığım ou...anlamı şui yanii Meryem’i dediğinizi çok genç yaşta elde ettim diyou yani çok gençti on beş on altı yaşlarında- diyou o zamanlar öyleydi .. o zamanlar diyou onla evlendim elde ettim gibisinden diyou o taraf da diyou kii o o zamandı diyou şimdi diyou yaşlandın diyou git incir ağacına da baş aşağı atla diyou (gülerek) yani o şekilde karşılıklı takılmalar olurduuı tabi bunların geçmişleri de var kendi aralarında eski anıları olurdu onların üzerinden laf atılırdıı, karşı tarafa cevap verirdii ya günlük olaylardan da olabildiı ama boöyle geçmişe dair olaylarla ilgili de olurdu üç saat dört saat sürdüğü olurdu ...ya şimdi şöyle söyleyeyim findık ayıklamak sadece findığın kendisini ayıklamak olarak bakıldığında sıkıcı bi iş haliyle sıkıcı saatlerce elinizde findığı alırsın ucunu koparırsın findığı çıkarırsın falan bayağa sıkıcı bir iş gelir ama onu eğlenceli hale getiriyolardıı, hoş vakit geçiriyolardıı o zaman televizyoun yoktu gerçekten de işte ne bileyim farklı eğlence türleri yoktu..”(2.1.E,39)

Atma türkülerin kendi etiğinden söz eden elli dört yaşındaki katılımcı(4.1.E,54) “karşılıklı sert eleştirileri içeren türkülerin bile hoşgörüyü karşılandığını”, “razı olma” ifadesiyle dile getirirken, atma türkülerin çekiciliği sağladığını belirtilmiştir. İmecelerin günümüzdeki yoğunluğunun azalmasını ise “şimdi, on kişi davet edilir üç kişi gelir, eskiden üç kişi davet edilir on kişi gelirdi” diyerek vurgulamaktadır:

- “İmecelerdeki atma türkülerin muazzam bi kendi etiği vardı bu en sert eleştiri dahi olsa o atma türküler kesinlikle birbirini kırıcı olmuyodu bu çok enteresan...mesela imeceye gitmiştir de verilen yemeği beğenmemiş o zaman fukaralık varı ayrıntı mısır ekmeği var mesela şimdi imece sahibine türkü atarlardı işte tam türkü olarak bilmiyordum ama işte imece sahibine imeceye geldik sadece ekmek ile ayrıntı mı veriyosun gibilerden , o da diyou “ayranımız budur” diyou, “yarısı da sudur..”işte buna benzer bişeyler ama kırılma yoktu yanii, bi hoşgörü vardı bi de razı olma vardı nasıl ifade edeyim billmiyordum çok muazzam bi lezzet katıyodu keyif katıyodu imeceye çünkü aynı zamanda bu tür şeyler insanı çeken şeyler ,iten şeyler değil, birleştiren değerlerdi ama bugün işte benim falan yerde işim varı imeceye davet ederler ,on kişi davet edilir üç kişi gelir, o zaman üç kişi davet edilirdi on kişi gelirdi..”(4.1.E,54)

Eskiden özellikle televizyon veya başka eğlence türleri olmadığından imecelerin hoş vakit geçirmek ve eğlenmek gibi ihtiyaçların da karşılandığı yerler olduğu dile getirilirken; imecelerin bu anlamda önemli sosyalleşme alanını oluşturduklarını görmekteyiz. İmecelerin atma türküler söylenmeden anlaşılamayacağını vurgulayan yetmişiki yaşındaki katılımcımız, genlede atma türkülere başlarkenki giriş cümlesini “Birkaç türkü diyelum elleşmeyelum cana” diyerek belirtmektedir. Birbirini kırmamak olarak açıklanan bu uyarı cümlesinin, atma türkülerin içeriğindeki hiciv/yeri unsurları içeren ifadelere karşı ‘ölçünün kaçırılmaması anlamında bir tatlı-sert uyarı mahiyetinde olduğunu anlıyoruz.

Atma türkülerin bir serzeniş, sızlanma derdini söyleme anlamında dertleşme, derman bulma ile ilişkili teselli sözlerini de içerdiği anlaşılmaktadır:

-“Bu imeceleri işte atma türkü ancak söyleyeceksin ki anlıcaksın yoksa anlayamazsın. Ondan sonra nasi söyleyelum bilmiyorum nasi anlatıyorum? “Birkaç türkü diyelum elleşmeyelum cana cana” diye başlanır mesela Yani kalbimizi kırmayalım... Ondan sonra “söylerum yana yana söyle derdunu bana söyle derdun var ise derman olayım sana”.(5.4.K,74)

Birçok yerel karşılama türkünün imecelerde ortaya çıktığının ifade edilmesi dikkat çekici bir vurgudur. İmece başlamadan önce grupların karşı grupta yer alanların zayıf taraflarını öğrenerek hazırlık yaptıklarının(4.5.E,57) dile getirilmesi ilginçtir. Karşılaşan gruplar birbirlerini kızdıracak birbirlerinin hassas noktalarını bilmelidirler ki; oyun havasındaki bu karşılama tatlı sert rekabet unsurlarını, çekişmeyi, kızdırmacayı içeren heyecanı arttıran bir karşılaşmaya dönüşün:

-“Birçok türkünün kaynağında ya da yerel karşılama türkü dediğimizde hammadde olarak oluşmasının toprağı, ilk bölümü imecelerdir. Birçok türkü ordan çıkmıştır, hatta o gün imeceye gelecek gruplar imece başlamadan önce özellikle kapalı alanda yapılan imecede karşı tarafta kimler olduğunu bilirlerdi onların zayıf noktalarını, ön hazırlık da yaparlardı”(4.5.E,57)

İmecede işler çekilip çevrilirken, atma türküler karşılıklı çevrilirken, “sininin çevrilmesi” de dikkat çekici bir vurgudur. Büyük bir sini pervane gibi döndürülürken türkünün sesinin ve heyecanın da etrafa yayıldığı anlatılmaktadır. İmecenin atmosferi ile çevrelenenler, anlamı da hep beraber adeta çevirerek üretmektedirler:

-“Düğünlerde da imecelerde da hep illa ki çevirirdim. O sini döndükçe sesin yayılıyordu o tarafa bu tarafa. Yok ki o sini büyük...işte çeviren heyecanlı olacak,siniyi getiriyorlardı çevireceksin tamam çeviriyodun yavaş yavaş ondan sonra pervane gibi çeviriyodun bir taraftan da söylüyodum türkü..eğlenmek için dinlenmek için .. ne istiyorsan söylüyorsun. Mesela sini çevirirken golay türkülerden bir tanesini söylüyorsun. ‘Kızıl ağaç fidanı göğe mi çıkacaksın niye evlenmiyorsun bekar mı kalacaksın’ başlardık o anda ‘hay fındığım fındığım dallarına gunduğum sevdim de alamadım odur benim yandıgım’ o öyle devam ederdi”(5.4K,74)

Bu atmalarda bazen genç kızların ve genç erkeklerin birbirlerine kur yapar tarzdaki sözlerinin yer aldığı(3.2.E,52); imecede tanışıklıkların olup, sevdalılara yelken açıldığı(2.1.E,39) sevdiği kızla karşılaşmak için imecelerin fırsat bilindiği(2k3E,39) dile getirilmiştir. İmecenin bir yan işlevi olarak sevdalılar arasında iletişim kurmanın sağlanmasını görmekteyiz:

- “ meçlerde boyle kızlar bi tarafta otururdular erkekler bi tarafta fındık ayıklardiiiler, onun Lazcası fındık gaaalamak okakaliğ .., fındık mecindee, her akşam mec yapardiler , boylee buyuük bir kazaan, bakirdann, -erkekler bi tarafta kadınlar kızler yan tarafta ve karşilıklı türkü söylediler, fındık ghakaliyodiler, çoğu da erkeklerinm fesi vardiii o püsküllü.., fesin içine fındığı koyardiler ordan ghakaliyodiler o ghakalama da dolunca o fesi(fesin içindekini) tekneye koyardiler , çuvale veya tekneye ... türküler illa ki vardi atışma birbirlerine söylediler kızler kızler kadınlar....; kur yapar gibi türkü söylediler birbirlerineey..”(3.2E,52)

- "hem şey de olurdu yani imecenin tek işlevi hoş vakit geçirmenin ötesinde hani kadınlar kızlar bir grup olurdu erkekler işte yeni genç yeni yetme delikanlılar kadın erkek hem orda tanışıklıklar olurdu işte sevdaluklere yelken açılırdı yani bir yandan da bu işlevi vardı yani"(2.1E,39)
- "Benim yaşadığım ortaokul dönemlerinde işte sevdiğimiz bi kız vardı, köyde mesela onunla yanyana gelebilme şanssı yoktu ya da şey karşılanırdı ayıp karşılanırdı dolayısıyla imeceler bir fırsattı hatırlıyorum mesela bi imece olsa da onla beraber odun taşıma fırsatım olsa.. ki bi zaman (gülerek) onun yanında yürümek için efendime söylüyüm ona yardım etmeikk ondan işte onun taşıdığı tasta bişey alıp taşımak acayip keyif verirdi bana..yani mesela Çitzi'da öğretmenlik yaptım Çitzi'da aynı buna benzer bir uygulamayı bi alan var böyle boş biraz çok geniş ,bi sokak yapmışlar böyle yılın belli günlerindeki kızlar ,erkekler oraya gider orda tanışır, normalde kızların erkeklerin biraraya gelmesi ayıp karşılanır ama o gün ayıp karşılanmaz şimdi bizim kültürümüzde de şöyle bişey var normal zamanda karşı cinsle iletişim kurmak ayıp, ama imecelerde karşılıklı oturmak konuşmak yardımlaşmak ayıp karşılanmıyordı"(2.k3E,39)

Fındık ayıklama imecelerinden başka mısır ayıklama imecelerinin de sıklıkla yapıldığı anlaşılmaktadır. Mısır ayıklamadan önce mısır toplarken ve/veya değirmende mısır öğütülürken de türküler eşliğinde imece yapıldığı anlatılmaktadır. Mısır imecelerinde de "geleneksel atma türkünün yapıldığı"(5.1.E,80)dile getirilirken, atma türkülerin niteliği ile ilgili "dokunacak şekilde"ifadesi dikkat çekicidir:

- "ondan sonra mısır mısır mecinde mısırın beyazı püskülü vardı, onu böyle eski kadınler sallardiler, püskülü giderdi, uçardı, ondan sonra üflerdiler , ama yeni nesill bilmez,ondan sonra çuvala koyarlar, güneşe de koyarlar kuruyunca güzel kuruturler kişin onui yerler , bir kısmı da mısır unui oluyoo değirmene götürürler.Şimdi babaannem giderdi değirmende mısırını öğütürdi, mısır da öğütmekteyken birbirine türkü söylerdiler, eski kadınler bunui iyui bilirlerdiyy.."(3.2E,52)
- "İmeceler eskiden... misir çok oluyordu. İmecesiz olmazdı. En azından 50 60 100 gişi oluyorduk ki fındık ayıklayacak mısır ayıklayacak. Garşılıklı türküler söylerdik. İki gişi o taraftan oluyor iki gişi bu taraftan oluyor. Grup oluyordu mesela. Çok gişi var da yani söyleyecek adam iki gişi olurdu. İki gişi de bu taraftan olurdu. Ötekiler dinlerdi fındık ayıklarlardı çabuk çabuk. Hem bir yandan iş bitiyor hem bir yandan da zevkli oluyor kahkahalar atılıyordu neşeler çok vardı"(5.4.K,74).
- "İmecenin iş bölümü bir evde mesela Eylül Ekim ayında mısır hasadı yapılırdı. Mısır amma evin ortası dolardı. Bir gişinin iki gişinin o mısır ayıklayıp koçanından ayırıp da yani tane haline getirmesi zordu. Onun için mecburen mısır imecesi yapılırdı. Mısır imecesinde herkes o mahalledeki genç kızlar genç erkekler çağırılırdı gelinler melinler gelirdi. Otururduk ortada yığınlan mısır. Onu herkes alır ayıklar zülûfünü bu tarafa şeyini bu tarafa o arada tabi o arada onun şeyi şu; geleneksel türkü atma türkü yapılır. Ama ne atma türküler yani dokunacak şekilde...Aşşağa yokarı saatin akşam yemeğinden sonra toplanırdık bire ikiye kadar o harman bitene kadar devam ederdi. Eylül Ekim işte mısırın hasadı. Ama harman bitene kadar evin ortasındaki harman bitene kadar yapılırdı. Zaten harmanın durumuna göre de kişi çağırılırdınız yani derdiniz bu akşam bunu kaç kişi bitirir on iki kişi bitirir on bir kişi bitirir sekiz kişi bitirir. İşte Ayşe'yi çağıralım Nazmiye'yi çağıralım Şükriye'yi çağıralım Ahmet'i çağıralım. bu akşam imecemiz var buyrun derdik geçerken söylerdik. Bir kişi gönderin derdik. İmeceye imece değil de meciy derdik. bir kişi gönderirlerdi iki kişi gönderirlerdi. Olmayan yer de vardı mesela iki ihtiyar evde kim var kimi gönderecek orayı geçerdik tabi"(5.1.E,80)

Elli yedi yaşındaki katılımcımız(4.5.E,57) çocukken katıldığı mısır ayıklama imecesinde harmanın en üstüne oturtulduğunu ve harman azaldıkça yukardan aşağıya onlarla birlikte indiğini anımsamaktadır:

-“Çocukluğumdan hatırlıyorum mesela imeceyi “ben niye severdim?” diye düşündüğümde çünkü örneğin mısır ayıklama imecesinde mısır koçanından mısırını ayıklayıp düzmede ben harmanın en üstüne oturtulurdum. Harmanın en üstüne oturtulurdum ve de azaldıkça harman yukardan aşağıya indikçe ben onla inerdim. Bana oyunlar oynatırdılar. Ondan sonra arada işte üzüm pekmezi dağıtırdı. Üzüm verilerdi mısır kaynatılırdı, o verilirdi ve bu kültürde yakın akraba kızlarıyla erkekleri halka biçiminde harmanın etrafında olurdu erkekler bir tarafta kızlar bir tarafta olurdu ve karşılıklı türküler söylenirdi..”(4.5.E,57)

Eskiden “o zamanlarda” bahçeyi kazma imecesinde kafiyeli türküler eşliğinde onbeş yirmi kadının dizilip kazmaların bir seferde yukarı kalkıp bir seferde aşağıya indirilmesi ve söylenen türkünün ritmi ile kazmaların ritminin birbirini tutması vurgulanmaktadır. Böylelikle imecenin neşe içinde geçmesinin sağlandığı dile getirilmiştir. İmecelere eşlik eden türkülerin ve burada(bahçe kazmada) görülen ritm tutturmanın oyunsal bir unsur bağlamında motive edici özelliğine dikkat çekmek gerekir:

-“o zaman bahçelerde 15 20 kadın dizilirdi bütün kazmalar bir seferde kalkardı... bir seferde inerdii kazmalar türkölü olurdu, türküler söyleyerek kazma vurulurdu... kazıya kazıya çikardıık napıra(başa) götürürdük, tekrar geri geri kuyruğa doğru (bahçenin) düzelterek inerdii ,...sonra imece yemeği yapardıık eski termon diyebiliriz aşure eskiden yemek türü çok yoktu muhlama , burma sonra lapa kabaktan kapçonğayii (hamsili ekme) onlar yenirdi imecedeki molalarda”(3.4K,59)

-“Birr.. tarla kazıma imecesi olurdu kadınlar yapardı bunu,beş on kadın yan yana duruor imeceyle tarlayı kazırdıı o imecede de bir oyun şeklinde kazıma şekli vardii tempolüi kazınırdıı, normalde herkes kendi bildiği gibi çapasını vurur ama bi de tempolu hepsi aynı anda çapasını vurur mesela örneğin nasıl diyeyim tempoluı ..bi böylei taik!..(masaya vurarak tarif etmekte)taik taik taik...!ondan sonra bi böyle bi vurur taikk, üç tane sürer kendine ondan sonra tekrar üç defa ileri sürer..gibbi tempo ..ses de tempolüii gelirdii kazımak da tempolüii olurdu..öylei durumları biliyoruım haı..bir neşe verirdii imeceye hem üretim olur...iş görülür hem de eğlencei o andai..temin edilirdi yaniiy..”(5.2.E,72)

-“10-15 kişi bir araya gelip de bahçeyi gazmaların hepimiz bir oyunda gazmayı yere vuruyoruz taaak taaak ses çıkar aynı anda taaak aynı anda hiç bozulmuyor, on kişinin gazması bir inecek. Ooo kadar uyumlu. Gazmalar da nasıl parlıyor havada..!”(5.3.K,80)

İmecedeki moral olsun diye mahalledeki mukallid¹¹⁰ olan ozanvari kadınların imecenin içinde yer almasının istendiği dile getirilmektedir:

- “mesela tarla kazıma imecesi olsun ya da mısır toplama imecesi olsun diyelim on tane komşu kadın işte tarlasını kazacaksa mutlaka aralarında birkaç tane köyün en güzel işte türkü söyleyeni mani düzeni olarak seçilecek ki orda moral kaynağı olsun,hep imecelerde bunu görmüşümdür. Mutlaka mukallid olan işte biraz ozanvari tavrı olan insanlar onlar özellikle seçilirdi.”(4.5.E,57).

¹¹⁰ Mukallid : taklit eden belli bir hal ve hareketi belli bir tarz üzere sunan,gösteren veya anlatmaya çalışan <http://nedir.antoloji.com/mukallid/>

Bahçe kazma imecelerinin de ihtiyaca göre sırayla mahalledeki komşulara hep birlikte gidilerek gerçekleştirildiği, bazen fındık altlarını temizlemek için bir araya gelindiği, geceleri yapılan çalışmada lüks lambalarının bahçeyi aydınlattığı dile getirilen ifadelerdir:

- *“eskiden bundan kırk sene evveli bütüün konu komşu bugün mesela Husniye halanın arazisi kazilecek o guün her taraftan gelir konu komşuu otuz tane kırk tane kadın birleşir kazi neysee, tarlaya kazımeye meçee, kazmalar da aynen boylee kalktığı gibi gideer ,türküler söylerler sevdaluk türküler vardii,bunu yetmiş yaş kişilere sorsanız hep söylerler o zaman hepsi bahçeye gelirdiler Hep mece giderdiler, mahallede fındık altlarını temizlemek için oraklaer böyle güzel bi oraklaer vardii oraklaerr çalışırdii boöyyyleee çalışırdii..” (3.2E,52)*
- *“eskiden babannem rahmetli anlatırdı gece yarıları bahçe kazılırdı. Gece yarısı toplanırlardı böyle imece gibi bahçe kazılırdı, çay toplanırdı lüküslerle gece Biz de giderdik yapardık hoşumuza giderdi. Vardı gece lambalarla böyle çay toplama lüküslerle...”(4.1K,56)*
- *“Meç vardii arkadeşlarımız genç kızlerimiz genç kızlerimiz vardii katiliyudiler genç kızler bizimkini yapınca,bahçemiz bitince onlearı yarduim edeyiduk bahçeleri meç ile yapıyuduk kaziyuduk yapıyuduk,türküleir söyliyuduk boöylei karşılamı türküleir”söylerim yana yana söyle derduni bana” gülererek şimdi unuttuk daı “atma tuürki atarım yureğini yakarım eski çaruklerini boğazine takarım ” türkü söyliyuduk da.karşılamı diyodik”(5.1.K,110)*

3.3.1.2. Ha gayret...; Halessa Yalessa...!

İmecelerde atma türküyle uzun süren ve devamlı aynı hareketle devam etmesi gereken işlerin sıkıcılığı ve rutinliği atma türkülerin neşesi ile dengelenmekteyken, kuvvet gösterilmesi/güç kullanılması gereken işlerdeki yardımlaşmalarda ise o işin halledilmesi için gerekli enerjiyi ve dikkati toplamak, kuvvet vermek ve iş biraz daha uzun süreli ise (bir yerden bir yere kütük, odun veya taş taşımak gibi) mola verip tekrar kuvvet almak için bu deyişin tekrarlanarak söylenişinin işin ağırlığını dengeleyici, kişileri motive edici anlamını ve işlevini öğrenmekteyiz. Hızarla ağaç kesilirken, odun yapılırken, odun veya kütük taşınırken değirmen taşı taşınırken, ev yapımı için ağaç kütükler ve taş taşınırken, derenin gelmesiyle deniz kenarından odun toplanırken, meyve toplanırken denizden karaya büyük tekneler veya kayıklar çekilirken hep imeceyle ve/veya imece ruhuyla yapılan yardımlaşma ile bu işlerin halledildiğini görmekteyiz:

- *“daha birbirlerine kuvvet versin diye şöyle bir söz vardır onu söylerlerdi “ helesa yelesa” diye. Yani birbirlerine kuvvet versin diye yani birbirlerini daha böyle heyecanlandırması için, yani bunu söyleyince insanlar birbirlerine güç kuvvet verirlerdi, helesa yelesa diye başlanırdı bir kuvvet doğardı bu sözcüklerden..”(1.1K,23).*

Özellikle yamaçların olduğu engebeli arazi yapısının içinde odun kütük taş taşıma işlerinde ve denizden karaya teknelerin çekilmesinde halessa yalessa türküsünün

ifade edilmesi kuvvet birliği içinde hareket etmeyi sağlamaktadır, işleri kolaylaştıran ve yardımlaşmanın ruhunu yansıtan önemli bir öğedir.'Halessa yalessa'¹¹¹ hem kuvvet veren hem de kuvvete geçiren bir anahtar deyiş gibidir. Bu deyişin omuz vermekle, cesaret vermekle, kuvvet aşılama ile ilgili olarak söylendiği ifade edilmektedir. Halessa yalessa deyişinde bir sorumluluk ve bir komut olayının olduğu belirtilirken(4.5.E,57); kütüğün içindeki olukta oturan komutçunun halessa yalessa ile işlere başlama, mola verme ve tekrar başlama komutlarını verdiğine(5.2.E,72) de dikkat çekilmektedir:

- "İmecelerin türleri vair mesela kütükk taşıınırdı eskiden erkekler biraraya gelirlerdii, ip sarerlardii kütüklerin başınae , yedi tane sekiz tane erkek işte yamaç yukarı yamaç aşağı neyse ... o kütüğü taşıırlardii helessaaı yalessaaaı şeklinde ben bi kere denk geldim "(2.1E,39)
- "Değirmen yapmea.. değirmen yapmenin usulü vaerdii ... dediğimiz değirmenin (oluşunu değirmen taşıni imeceyle taşıırlardı ..helessa yessa omuz veriyorlardı öyle taşııyorlardii cesaret veriyorlardii kuvvet aşıılıyorlardii, imeceyle ürün toplarken , köyye giderlerken atmea türküyle giderlerdi...hep Lazcea söylerrlerdii o söyylüyou o karşıliyou...Lazca söylüyorlaerdii öyyyle devam ediyorlaerdii iştei .."(4k.6E,58)
- "Biraz büyük tekneleri denizden karaya çekmek için erzak dediğimiz ipe sarılı bir şey vardı çevrilen,burda yine burda da imece vardı yani o büyük tekneye beş altı kişi sağ tarafından beş altı kişi sol tarafından asılırdı. Burda da bir komut olayı vardı. Bir sorumluluktan kaynaklanıyordu..."hoop hep beraber.." işte o şekilde çekilirdi"(4.5.E,57)
- "Mesela kütükler keserlerdii el hizarlariyle, ip bağlarlerdii üç beş kişi o kütüğü çekmek için veya taşımaek içiinn haydii helessaa yalessaaı diyei ..diyereik öylei yüklenip çekerlerdii kuvvet almak için yanii bi an -haydeii bi an çekelim- diye öyle yaparlaerdii çok zevkli oluyodu yani ben çocukluğumde hep seyrederdiim yaparlaerdii, ben bile yapmışimdiir.." (3.4K,52)
- "İmece usulü kütük çektiğimizde iplerin başından tutardık , dağlardan patika yollardan büyük kütükleri daha eskiden amaa daha güzel mesela oluyodu beş sene on sene evvel atıyorum on kişinin on günde yapamayacağı işi imece usulü iki günde yapıyoduk o zamanlar gençler olarak bu işi yapacak olanlardan kimse kalmadı , hiç kimse kalmadı o zamanlar birbiriyle yardımlaşma dayanışma daha fazlaydı herkes şimdi işçisini falan tutturuyo yaptırıyoo yanii köyün yerlisi olarıktan yapacak kimse yok yanii halessaa yalessaaı öyle çekiyoduk kütükle beraber kütük de kendiliğinden geliyodu birlikten kuvvet doğar anlamında.." (3.4E,46)
- "Helassa yalessa anlami imeceyle kütüğü çekmede hem türkü diyolar hem kütüğü çekeyolar. Helassa yalessa...hoop demek yani kütüğü hep beraber çekelim demek. Ha yalessa alessa hoop...kütük geliyor. Yani guvveti hepimiz ipe, birden veriyoruz. . yani kütük gelmeyi.. kütük yerinden oynamayı çok ağır kütüktür anlami yani hep beraber itelum buni kaldiralim guvveti bir anda verelum (he yalessa da he yalessa heya moo...) hayde gel geliyi...demek.Kütüğü çektikten sonra artık insanlar yoruluyo. İşte atma türküler yöresel oyunlar o zaman başlıyor" (4.k6E,58)

¹¹¹ Elli dört yaşındaki katilimcimız, "halessa yalessa" deyişinin yunusosmaru diye anımsadığı bir ifadeyle tanımlandığını anımsadığını; 'osmarunun' "bir şey saymak dile getirmek peşpeşe söylemek" gibi anlamları içerdini, bu sözlerin söylenişinin kökeninde dile getirilmeyen bir yasanın olabileceğini belirtmektedir:

"Şimdi bu bizim Laz bölgelerinde kaynağı ile şudur diye tam olarak söyleyemeyiz ama bizim bölgede çok kullarıları ve özellikle denizde balık tutarken, büyük ağı çekerken veya bir salıncak sallarken veya klemur dediğimiz zincir var eve asılan oraye tutulup bir söylemler olurken çok duyardık bunu bunun adı yunusosmaru...yani yunusvaru mu nedir yani bişey saymak, bişey dile getirmek peşpeşe söylemek anlamında onun gibi bişey yani söylenir, çeşitli yerlerde rastlıyoduk bugün çok göremiyoruz mesela bunu anlatırken bi dakika mesela balık tutarken bile, bir ağı çekerken de halessa yalessa ya da gemi yanaşırken de söylenen bunun aslında görünmeyen daha derin bişey var bunun içinde biz belki izah edemediğimiz ama bir derinliği olan, bir kökenselliği olan bişey var sözlerinde... onu söylerken 'gel sana ben şunu öğreteçim' denmez ama birine bişey anlatılır ya onun gibi bişey veya bu işin kökeninde doğallığın temeli var gibi, dile getirilmeyen bi yasayı anlatan bişey Herkes bunu duyduğunda dinlemek isterdi blki bir kadın ağıt yakabilir mesela erkekte ağıt yakmak yoktur ama bir geleneği anlatırken bir ağıt gibi anlatması gibi bir nevi...böyle diyebilirimYunus osmaru yani yunus saymak herhalde denizle ilgili olduğu için Yunusla ilgili olabilir mi?...yunus osmarous ... daha ziyade böyle derler..." (4.1.E,54)

Ayrıca örneğin dut zamanında da “müthiş bir şenlik” olduğu balıkçı ağlarının üzerine silkelenen dutlardan herkesin ihtiyacı kadar aldığı örnek verilmiştir.

Bu katılımcı, dayanışma kültürünün “doğal kendi ihtiyacına göre üretim yapıldığında bunun yardımlaşma içinde yapılmasına” dayandığını, bir ürünün pazar için üretildiğinde ise masumiyetinin gittiğini vurgularken,-dayanışmanın kendi ihtiyacı için üretim yapan yerel toplumlarda ‘üretilen kültürün’ doğal bir unsuru olduğuna dikkat çekmiş olmaktadır. İşlerin gereğinin yapılması, işlerin zorunlu kalınıp yapılmasıyla; işlerin gerekliliği, işlerin zorunluluğu ile yer değiştirmiştir, çünkü artık modern yaşam koşullarına göre şekillendirilme devrededir ve ‘onu takip eden şekillenme’ de modern yaşam koşullarına uyumla gözle görülmeye başlamıştır:

- *“bizimkiler burda yerleşik ticaret yaparlar, çarşıda olduğumuz için bizde öyle imece için bir alan yok, ama yine şöyle ; mesela bizde büyük hala vardı şu yukarıda Yeni Mahalle’de onların her fındık zamanı mısır zamanı kesinlikle annem, ben, bütün herkes oraya gider imeceyle orada herşey yapılır ondan sonra geceleyin de onun eğlencesi yapılırdı. Ama o eğlence olayı özellikle -fındık ayıklamak-da daha yoğun olurdu ; çarşıda dayanışma açısından bakarsak,mesela ben hatırlıyorum benim çocukluğumda dedeler odun getirirdi köylü odunu alır bütün aileler, herkes alırdık, paylaşırdık orada birbirlerini kollamak var, mesela ben beş yaşında çocuktum ..özellikle gül zamanı olurdu bu derelerin taşıdığı zaman, herkes birbirine yardımcı olurdu, odunları taşımakta, götürmekte...Mesela o dönemde en çok ilgimi çeken ailedeki bütün herkes neredeyse hepsi ortak aynı sofrada yemek yerlerdi... çok iç içeydiler inanılmaz bir dayanışma vardı mesela bugün dut topladım Mesela büyük kocaman bir dut ağacı vardı o dutun olduğu dönemde müthiş bir şenlik olurdu, dedem en üste çıkardı, balıkçılar bütün ağlarını çıkarırlardı, o dut toplanırdı nasıl biliyor musun?herkese eşit şekilde dağıtılırdı yani herkes ihtiyacı kadarını alırdı, o müthiş bir dayanışmaydı.O daha eski zamanlara ait bir kültür, zaten o da şöyle ortaya çıkıyor; bir ürün pazar için üretilmeye başlayınca bütün masumiyeti yok olur. eğer doğal kendi ihtiyacın için bir şeyi üretiyorsan, o yardımlaşma içerisinde.”(3.3.E,52)*

3.3.2. Çatı Mağası, Ustaya Saygı:

Eskiden ev yapımında ‘ çatı mağası’ denilen evin çatısını çatma aşamasına gelindiğinde evin ortaya çıkmaya başladığı ve ustaya hürmet gösterme ve çatıyı yapmadan önce gayreti için motive etme ve hep birlikte komşularla beraber evin yapımını kutlama için ustaya kumaşlar, giyimlik malzemeler vb. hediyeler getirildiği ve bunların da eve asılarak gösterildiği anlatılmaktadır:

-*“Komşuler yardım edeydileir evin yapımı bitincei bohçeları gelirdii evin saçağında asilyurdii böyle hediye gelenleir elbiseleir basmeleir ...hediye yapıyorlardı da evin saçağına artuık astileir o yaneii bu yaneii(o yana bu yana) ipleir çamaşir asiyurterdi bi gomleklik iki gomleklik ne bileyyim dolaniyurdii onleair ustea aliyurdi da hediyeii..”(5.1.K,110)*

- *“Eskiden evler dam çatı yapıyorlar. Mutlaka basma işte havlu çarşaf üç etrafa da yaparlar her kim takarsa taka taka taka.tak tak tak yaparlar bazı da silah atıyorlar. Tam evin çatısını yapıyorlardı ya ondan sonra o civarlarda. Magas derler ona magas çatı mağası. etrafa asılan o ustalarıdır Ustaya galırdı.. Asıyorlardı. Sen o bu herkes asardı. Akriba olsun gomşu olsun üç metre beş metre işte çarşaf havlu herkes bir şey asardı”(5.4.K,74)*

-“temelun üstüne ağaçlar çakılır çatı yapmadan önce mağas derler ona. gonu gomşu da ustaya bahşiş olarak çarşaf bez getirirdi. Ustaya galırdı. Ooooo basmalar her şey gelirdu eve, babam dedem ustaydı, ordan biliyorum. Adamlara picemelik, ustalara getirilen mallar genelde onları asarlardı rengarenk ev tamamlanınca ondan sonra ustanın olurdu. Gutlamanın adı işte yöresel yani. O zamanın eskilerin gutlaması..”(3k.6K,50)

Bu törensel nitelikteki kutlamanın evin kutsallığına ustanın emeğine saygıya işaret ettiği ve yine ustalık gerektiren çatı yapımı öncesinde ustanın ustalığını konuşturması bağlamında motive edici özelliğinin olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.3. Ateşin Sıcaklığı, Emeğin Sıcaklığı, Oyunun Sıcaklığı

Evlerin önündeki bahçelerde eve yakın açık ateş ve büyük baca da denilen büyük ocakların kurulu olduğunu öğreniyoruz.¹¹³ Dışarda kurulan bu ocaklardan başka evde de daha eski zamanlarda açık ateşin olduğu, hem ısınmak hem yemek pişirmek için açık ateşin kullanıldığı ifade edilmektedir. Kümeye batırılıp ipe dizilen çeşitli meyvelerin kurutulup saklanarak kışa hazırlık yapılması gibi hamsilerin de ipe dizilerek kurutulup saklandığından bahsedilmektedir. Heyecanla anlatılan bu işlemlerde ateşin sıcaklığı altında pişirmenin ve ısınmanın telaşına yardımlaşma ruhuyla birlikte oyunsal unsurların da eşlik ettiği görülmektedir:

- “ Eskilerimiz, büyükler toplanırdı bir araya ateş yanaridi yüklük odun dökülürdü ocağa. Ondan sonra açık ateşte şurada ayı varmış şurada bilmem büyük yılan varmış şurada bilmem şu varmış bu varmış şurada deli varmış şurada akilli varmış diyerekten onlar konuşulurdu biz dinlerdik. Biz dinlerdik yani.... İşte var ya o kocaman baca yani koccaman baca çıkıyordu evin önünde eve bitişik(evin mutfağındaki pencerele bölümü gösteriyor eskiden büyük bir bacaymış evin bahçeye bakan tarafında) biz gapattık üstünü..”(5.3.K,80)

-“Evin önündeki açık ateşte kazanlarda pekmez ve küme yapılırdı. Büyükler bize de yaptırırlardı. Armuttan, hurmadan, üzümnden, cevizden fındıktan kümeler olurdu. Kümede ipe dizedik, bazen devamlı ipe dizmekten yorulurduk..”(4.1K, 56)

-“herkesin evinde bahçede açık ateşin içinde kocaman tavalarla, kazanlarla, bakır tavalalar kocamandı tavalardeai ateşler altındeii hamsileir kızartırdık misirler kızartırdık, kabak pişirirdik içindei .. çok zevklii oluyodu kocaman tavalarda hep organik yani hep doğadan ” (3.4.K,52)

Meyveleri toplarken, küme ve pekmez yapılırken heyecan ve coşkunun eksik olmadığını hissettiren ifadelerde işlerin zevkle yapıldığı ve bazen işlerin eğlenceye döküldüğü anlaşılmaktadır. Açık ateşin etrafında toplanılıp sohbetler edildiği, hikâyeler

¹¹³ Durumu daha iyi olan kişilerin zaman zaman bu açık ateşte ocaklarda mısır ekmeği ve yemek pişirip komşulara verdiği veya durumu olmayanların bu ocakları kullandığı anlatılırken yine bu ocaklarda küme ve pekmez yapımında neşeli bir ortamın oluştuğundan bahsedilmektedir.

“çok eskiden zengin olan kişilerin böyle mesela evinin önündeii büyük bir açık ateş vardii böyle fırın gibi park gibi ...boyylei içinde mısır ... kuruturlerdii, içinde ekmek yaparlerdi tandır ekmeği gibi köy ekmeği gibi olmayaenlerin da mesela komşuleir gelirdii 'bize de pişirttir misiniz bize de yaptırır mıiniz ?' diye olmayaenlar da ordaı yapaerlardii mesela evin önünde açık fırın.. heiii yani olmayanlar da gelirlerdi pişirirlerdi” evin dışındai bizim evin bahçesinde de vardii mesela böyle taştan yapılmıış fırın ocak diyoduukk onai mesela gelirlerdi pişirirlerdii ordaı peynir kurutuyolardii mesela çok güzel oliyodı dumanlı peynir diyoduuk biz onai ,hurma kurutuyoduuk hoşaf yapıyoduuk çok güzel bişeydi ya ouii ”(3.2.E,52)

anlatıldığı belirtilirken, örneğin küme yapımında, küme batırma geleneğinden bahsedilmiştir. Bu gelenek , “muhallebiye benzer kümenin büyük kazanda açık ateş üzerinde kaynatılırken, bir yansan da gözleri gören genç kızların meyveleri, fındıkları vb. iğne ile ipe geçirmelerinden sonra ustabaşının katılma kıvamındaki kümeye ipe dizilen meyveleri batırdığında küme düzgün şişip de meyveyi tutabiliyorsa; ipe geçiren genç kızın iyi/güzel yerle evleneceğine işaret edilmesi”(4k.6E,58) anlamında dile getirilmiştir. Burada, işlerin dayanışma ile halledildiği, yorgunluğun ve emeğin yardımlaşma ve oyunsal unsurlar ile birlikte dengelendiği, paylaşmaya dair ve bazen de temennilerine dair anlamları beraberce ürettikleri ile ilgili anlam bütünlüğüne dikkat çekilmektedir:

- “küme batırma geleneğinde Yani kazanda küme yapılır. Küme muhallebi şeklinde undan olur. Açık ateşte yaparlar böyle kazan olur büyük kazan. O fındığı iğnenin arasından geçirip ondan sonra onların usta başısı (kadınların başı) olarak o kümeyi katı hale getirdiklerinde ipe geçmiş fındığı batırıyorlar. Küme tutmadıysa o giz evlenemez. Tuttuysa yani küme düzgün piştiyse, fındığı tuttuysa o gızımız en güzel yere gitti demektir. Bu eski geleneklerimizde vardii”(4.k.6E,58)

3.3.4. Oçambrenin Ritmi, Oyunun ritmi

Oçambrede(dibekte) mısır buğday vb. dövülürken oçambrenin bi ritminin olduğu, ayaklarını bu ritim içinde hareket ettiren kızların dans yapar gibi gözüküğünü anlatan dibegin/oçambrenin kullanıldığında ileri geri giden düzenli salınımının hem ses çıkararak hem görüntü olarak ‘oyun gibi’ ile tanımlanmasını görüyoruz. Bir müzik enstrümanının çalınması gibi, oçambrenin kullanılması ses ve ritim ile ilgili öğeleri barındırmaktadır. Odaklanılarak ve ritmik hareketlerle kullanılma biçimi bu bakımlardan oyunun hareket, salınım, odaklanma ile ilgili niteliklerine gönderme yapmaktadır:

-“Oçambre çok ilginçti, kızların oynadığı aslında oyun da değildi gerçektir , oçambre dibek diyoruz dibek , onla mısır buğday vesaire bişey dövülürdü , biz çocuktuk sonradan çay bile dövüldü fakat bazı kızlar vardı oçambrede öyle güzel hani dibek döverlerdi ki ayrı bir estetik katarlardı sanki böyle ayaklarıyla böyle dans yapar gibi.., böyle küçük bi ritm vardı oçambre vururken ama ya o harekette bi ritm vardı onları seyrederdik o dans gibi ritimli hareketlerle bi iş gerçekleşirdi , oçambre dövülmüş olurdu yani bi çocuğun değirmene gidip un öğütmesi veya değirmeni yapması oyun oynarken hayata bişey katması gibi, oçambre de öyleydi oyun değildi fakat kızlar işte oyun gibi yaparlardı..”(4.1.E,54)

3.3.5. Bardi ve Oyun

Bahçeye dikilen kocaman bir sırığın etrafına dolanan mısır ekinlerinin bağ biçiminde toplanarak külah ve/veya piramit şeklinde bir bağ oluşturması diye tarif edilen bardinin, ineklerin kışlık yem ihtiyacını karşılayan bir ambar işlevini gördüğünü anlıyoruz.

Külâh gibi yukarıya doğru uzayan şekliyle çocukların uzay mekiği gibi düşünüp içine girdikleri bardinin saklambaç için de kullanıldığı dile getirilmiştir ¹¹⁴ :

-“Bardiler külâh gibi, onları uzay mekiğine benzetirdik, içine girerdik, uzay mekiği gibi düşünürdük onları, oynardık..”(1.k.5E,27)

-“Bardi şöyle.. çok mısırimız oluyodu o zaman bahçelerde onu kurutmak amacıyla kocaman bi sırk ağaç dikerlerdi boöyle kalın bi ağaç onun etrafına böyle bağ yapıp mısırları etrafına dolardık dolardık dolardık tepesine kadar boöyle külâh gibi bayağı bi uzun boöyle yüz tane bağı biraraya toplardık, onun en tepesine de bi muşamba kapatıp yağmur içine sızmasın diyei kış boyu o bahçenin ortasında dururdu, ineğin otu bitti mi ordan koparıp ineğe götürüp yedirirdik , kışın karın içerisinde onun (bardinin) içinde gizleniyoduık bi keresinde abim sigara içiyo onu tutuşturdui komple yandıi kazalar da olabiliyodu..”(3.4K,52).

- “Kadınlaer ağaç tikerdiler kadınlaer çıkar boöylei bardii yapaerler ..bardinin başını bağlaer onu bağler bunı bağlaer o gittikçe buüyür.. o inekler mısırın şeyi çürümek için, kurmak için havealandıirmek iççinn kışın kışa doğru bekletirler onu çürümez etmez...kışın onu yedirirler (ineğe) Ağaç tikerler boöyle bağlaerlaear ... bardide saklenirdik iççine gireerdiik ordea saeklenirdiik, ordae oynardıık şimdi bardi onu anlat bilmezler “(3.2E,52)

Küçük otlarla yapılan küçük bardilerin de çocukların oyun aracı olduğunu öğreniyoruz:

- “Çubuktan inek yapardık bilmem bir şeyler yapardık. Şekiller veriyoduk otlardan bardi yapardık. Bardi ot yığını oluyo ya ot yığınından şey yapardık oyuncak olsun diye küçük küçük otları bağ bağ yapardık böyle küçük küçük bardiler yapardık. Yığıntı ot yığıntısı..”(5.4K,74).

3.3.6. Bahçeleri, Evleri Korumak üzere..:

Yöre halkının doğaya uygun olarak yaşam koşullarının ve de yerleşim biçimlerinin belirlenmesiyle yakından bağlantılı olan bulgularda yöre insanının güvenli ortamı sağlamak ve ‘korunma ihtiyacını karşılamak için getirdiği çözümlerle ilgili davranış biçimlerine ve kurduğu düzeneklere oyunsal kurgular bağlamında yer verilmiştir.

3.3.6.1. Ses Vermek, Dağları şenlendirmek

Yörede eski zamanlarda daha yoğun olarak dağlara yakın köylerde ve daha dağınık yerleşim düzeninde oturulduğu anlaşılmaktadır.

¹¹⁴ Bardi ile ilgili diğer anlatımlar da şöyledir:

“Bardii yaperlar yani ortaedan bir direek bağ yaperaek çıkıyorlardii piramit biçiminde beş metre o şekildeii kapıi gibi ..yağmurden islaanmazdii saklambeç biz oynardık onun içine girerlerdi dere kenarındaee göl kanaaerında.. ineklerin samanları bitti miydi çok kar yağdıi kar yağıince bardinin yanına gidemezdieler evin içinden bir kapeak vaerdiiii açerlerdi ineklere evin içinden yem indiriyorlaerdii (bardide topladıkları eğreltiden daha önce hazırlanmış yemleri) bardie geçit yaperlerdi (karın içinden) evin içine doğru kapağıi açılar mıydii yemi veriyorlardii..”(4.2.E,53).

“mısır aldığimm zamandı (mısırı ürün olarak aldıktan sonra)burdan o zaman kızum Emine ufakk beş yaşında mi altı yaşında mii... bi mısır oldii ki onu bardi ettik onu ineklere verirdikk onu açtim da buraya getirdum(bardiye) peşimden kızum geldii kibritii aldı ordan bardie kibriti ileyi verdiiiy ateşiiiy oouuu Emiinne yandı diyeei ağlamaaakk sızlaamaakk bu kaçtıi ne bileyimmm yukarii gittiiy(eve) saklandıı yatakta yattiiy o taraftann arayayiii bu taraftan arayayiii yookk korktu kaçtıi beni dövecekler diyei sonraı büyükbaba duyurdii o gördii o yatakta olir şimdiiy dedii.. yatakta gördik hai da geldiiy o ki yaktun da seni nası döveceğizz sen yanmadunn aha da..”(5.2.K,84)

Dağlarda “bağırarak çağırarak birbirlerine ses vermenin (ğamağioanszi) korunma, etrafı kolaçan etme, güven tazeleme bağlamında korunma ve güven duyma ihtiyacını karşılamaktadır:

-“dağlara köylere mesela biz bi gittiğimizde önce ilk kim var kim yok anlamak için veya birileri var mı karşıda çalışan eden var mı diye, bi Ğamağioanszi yani bağırırdık karşıki dağa seslenirdik boöyylei.. oho ohouuuuouvv diye bağırırdık boöyle tam şeyi oydui ohohohouuuuuvv , karşıdan da cevap geliyodu ohohouuuuovvv mesela o şekilde...Sesten de tanırdık mesela felanca burda derdik yani seslerden tanıyoduik yani bağırmasından konuşmasından ... konuşmalar geliyoduı bazen hemen gittiğin zaman karşıki dağda bazen hiçbişeyy duymazdıık o zaman var mı yok mu diye şey yapardııkk eğer ordalarsa biz de geldik gibilerinden seslenirdik, bağırırdık”(2.1E,39)

-“Sonra boöyle güven veriyoduı ses olunca dağlarda”(3.k,4E)

-“ Sesin duyulması işte destek ..”(2k.4E)

-“yani güvenn tazelemek içinn”(2k.3E,39)

-“Şöyle bişey de oluyodu mesela aynı yamaçta çalışıyo olabilirsiniz bu anlattığım yine de karşılıklı boöyle birbirine bakan dağlardea oluyoduı ama şöyle bi avantajı da vardı onun diyelim ki üstte kazıyosunuız oraya işte ne bileyim fasulye yapıyosun bişey yapıyosun taş yuvarlayabilirsiniz misail .. anlatabildim mi, yani ırmağa doğruı yuvarlıyosun aşağıda kimse var mı yok muı bu onu anlamak için de işe yarıyoduı yanii.... yani aşağıda birileri vaer , sakın taş yuvarlamayın çocuklar ha diye bize tembih ederlerdi o şekilde bi şeyi de vardı yani kim nerde ne yaptığiiı bilmek içinn, bu anlamda da işe yarıyoduı yanii...”(2.1.E,39)

“Eskiden büyüklerin kendilerini eğlendirelim diye oynamadıkların, oyunun maksadının birlikteliğin sağlanması olduğunun”(2.1.E,39) ifade edilmesi önemlidir. Günlük çalışma koşullarında işlerle iç içe oynasal unsurların varlığına dikakt çekilmekte olduğunu görmekteyiz. Örneğin karşılıklı yamaçlarda çalışan kişilerin karşılıklı esprili diyaloglarla birbirlerine seslenmeleri eğlenme unsuru olsa da birlikteliğin sağlanması temelinde düşünüldüğünde “güvene yol açan deneyimle” ile ilgili kökensel bir bağıntıyı fark edebiliriz. Winnicot, “Oyun ve Gerçeklik” adlı çalışmasında kültürel deneyimin yerleştiği yerin birey ile çevre (nesne) arasındaki potansiyel mekanda olduğunu ifade ederken; kültürel deneyimin, ilk olarak oyunda tezahür eden yaratıcı yaşamla başladığını (Winnicot, 1971) belirtmektedir.

Karşılıklı keyif alınması ve eğlenilmesi bu aktivitenin sağladığı (oyunsal unsurun devrede olmasıyla sağlanan)sonuca yönelik oyunun bir işlevi iken, oynasal unsurun asıl işlevinin kökeninde güven duyma ihtiyacının karşılanması bulunmaktadır. Karşılıklı güvenin yaratılması ile ilgili anlam karşılıklı seslenmelerle esprilerle birlikte üretilmektedir.

Eskiden dağları neşelendiren insanlarla “dağların neşeli olması” ve “bu neşeden nasiplenelim diye” heyecan duyulup köylere çıkılmak istenmesi dikkat çekici vurgulardır:

- “Eskiden büyüklerin oynadığı oyunlardaki maksat kendini eğlendirmek olarak düşünmüyorum nefsinin kuvvetlendirmek, birlikteliği sağlamak ve birlikte iş yürütülebilmeyi becerebilmek için kullanılan araçlardan biri olarak değerlendiriyorum bunu; zaten bütün insanlar çalışıyor yani boş insan yok o dönemde ve tarlada çalışıyor tarım var, hayvancılık var, kendi çabalarında tabii zaten insanlar hayvancılıkla uğraşırken tarımla uğraşırken boş vakitleri olmayı günleri doluyordu yani işlerin içinde eğlenebiliyorlar ... mesela adam çalışmaya gidiyo eskilerden biliyorum diyelim bi kişi karşıki yamaçta çalışıyor bi kişi bu yamaçta çalışıyor karşılıklı bağırarak birbirlerine espri yaptıklarını söylüyorlar mesela , farklı farklı yerlerde ghomkgoniki..ıslık çalarlar işte o ona bişey söyler o ona bişey söyleir boöyle karşılıklı diyaloglar... bi de mesela babaannem eskiden diyor “dağlar neşeliydi diyor her taraftan ses yükseldii şu an dağlar ıssız insanlar gitmek istemiyordu diyor halbu ki o dönemde dağlara çıkıp merkezde kalan , köyün merkezinde kalanlar yalnız kalırdı, köy merkezii sessiz olırdı dağlara çıkardık ki o neşeden nasiplenelim diye..”(2.k,3E,39)

3.3.6.2. Kalivi şenliği:

Otuz dokuz yaşındaki Ardeşenli bir katılımcı, bahçelerin tarlaların korunması işleviyle ve /veya bahanesiyle yapılan yabani hayvan kaçırma ile ilgili yerel dilde beklemek anlamına gelen bir şenlikten bahsetmektedir.(2k3E,39) Kalivi şenliği denilen bu şenlikte dağ köylerinde yükseklerde yaşayan birkaç komşu ailenin bir araya gelip, sohbet edip eğlenirken gürültülü konuşmalarıyla hem neşelendikleri hem de domuzları kaçırdık diye şakalaştıkları dile getirilirken, güven ortamının/ atmosferinin üretildiğini/ tazelendiğini anlamaktayız. Sessiz olan dağlarda yerleşim dağınıktır, az sayıda yan yana veya yakın mesafelerde oturan aileler/aileler /evler bazı geceleri bir araya gelmektedirler; yabani hayvanları uzak tutmak/ uzaklaştırmak bahanesiyle toplanmaktadırlar; bu bahaneyle toplanmayı şenliğe dönüştürmektedirler. Şimdi mısır tarlaları olmadığı, dağlarda yerleşim azaldığı için kalivi şenliğinin görülmediği, “çay tarımının gelmesiyle birçok şeyin değişmesiyle” ilişkilendirilerek dile getirilmiştir:

- “Kalivii bekleme(bekleme demek , bahçeyi beklemek) yine işte bahçeyi hayvanlardan koruma maksadıyla yapılır bunun yanında işte birçok köydeki ileri gelenler genelde erkeklerden oluşur erkekler bir araya gelir ıeıı sohbet muhabbet şakalar gülmeler mesela aşırı bi gülme sesleri olur yüksek sesle konuşulur dolayısıyla o yüksek sesle gülme ve konuşma hayvanları napıyo ürkütüyor ve bahçeye girmesini engelliyordu hem... aslında hayvanları bir şekilde diğer araçlarla mesela kovabiliyorsunuz bahçeyi koruyabiliyorsunuz ama bunun bir özelliği var insanlar bi de eğlence aracı olarak görüyordu .., bi vakit geçirme , eğlence kültürü.., eğlence kültürüdür aslında temelde ama bahanesii i şin bahanesi bahçeyi korumak, bahanedir o yani eğlence için bahanei, bahanedir kalivii gece işte sabah saatlerine kadar devam edeir, yerler, içerleir , köylerde devam ettiğini şu an görmedim.Çayın girmesiyle, Lazlar çay kullanmaya başladığı andan itibaren(vurgulu) birçok şey değişmiştir.” 2k3E,39)

- “bu temel maksadın yanında bir sosyalleşme..şimdi .mısır olayı kalmadığı (eskiden olduğu gibi) için.. genelde mısır tarlasını domuzdan korumak için yapıyorlardı şimdi mısır tarlası kalmadı sadece yanii kendi ihtiyacı için ekmek var, küçük ev önlerinde mısır bahçeleri oluyo orda daolur , o yüzden yok yani, yok sayılır..”(2.1E,39)

3.3.6.3. Kapanlar, Tuzaklar, Korkuluklar, Ses Çıkaran Düzenekler:

Bahçeye, evlere, ekili alanlara gelebilen fareleri yakalamak için kurulan kapanlardan başka yabani hayvanları yakalamak için de çeşitli yöntemlerin geliştirildiğini görüyoruz. Örneğin kurnaz bir yabani olan ve özellikle fasulyelere gelen zergovanın ilginç bir yöntemle/buluşla yakalandığı dile getirilmiştir. Toprağın içine yerleştirilen bir soba borusunun içine atılan fasulye tohumlarına gelmesi sağlanan zergova bu birkaç tohumu alabilecek ama diğerlerine ulaşamayacaktır çünkü soba borusu kaygan olduğu için geri çıkamayıp, yakalanacaktır. Burada tuzakların tuzak kurulan için çekici kılınan bir biçimde düzenlendiği görülmektedir. Oyun, yakalanacakları oyuna getirmek/tuzağa düşürmek üzere onlar için çekici olan şeyin de kurulan düzenekte yer almasının sağlanması ile kurulmaktadır. Tuzak veya kapan ile kurnazlık 'kurnazlıkla' savılmaktadır. Tuzak ekine zarar verebilecek hayvanı sıkıştırmakta veya kıstırmaktadır. Oyunla kurulan bu düzenek, oyuna geleni hareketsiz bırakmaktadır:

- *"hatırlıyorum fare kapanları yapardık babamla birlikte onları işte kurardık. Kedilerimiz vardı kedilerimizi çok severdik. Onları işte gelen evin içine girecek hayvanlardan farelerden korumak için evde onları gezdirir onlarla oyun oynardık. Bu tarz şeyler diyebilirim"(1.4K,20)*
- *"eskiden fare tuzakları vardı yeni yenileri yoktu bunu da Lazlar buldular burda kendilerini yapıyodiler, şimdi aynı böyle sigara gibi (sigara kutusunu göstererek) orde üstünde teller vaaer oraya fiindii içine koyardı o findii üstü boylle kapandı bu işte aynı bu (sigara kutusu gibi)daha fare çıkamaz burdan , insan yanına gelmeden o da ordan çıkamaz , illa bunu insan çıkarecek burdaen.."(3.2E,52)*
- *"Yine sincapgillerden yabani hayvanlar vardı.bunları yakalamak için benim çocukluğumda tanık olduğum ve tamamıyla zeka ürünü olan bir buluş vardı çünkü bu hayvanlar çok kurnazdır. Bir buluşu sizle paylaşmak istiyorum. Şöyle bir toprağı deşip seksen cm. uzunluğunda bir soba borusu gömülürdü. Yukarıdan aşşağıya dümdüz. Bu daha ziyade fasulye tohumlarının toprağa atıldığı yerde olurdu, onları yakalamak için bu soba borusunun içine de yukardan fasulye tohumları atılırdı. Şimdi bu yabani geldiği zaman toprağı kazıyacak dibinde fasulye bulacak onu zahmetli gördüğü için burası da bir deliktir. Bu delikten ben kafamı indiriyim buradaki tohumları alırım diye düşündüğünde direk inerdi ama geri çıkamazdı çünkü soba borusunun içi kaygan olduğu için geri çıkamazdı ve o kuyruğundan tutulup yukarı çekildiğinde yakalanmış olurdu"(4.5.E,57)*
- *"babam yapardı domuzlara .. deerin bir kuyu kazardı, çok derin bi kuyu üstüne böyle ağaç koyardı sıralı o kuyunun üstüne , üstüne de böyle çalı çırpı kapatırdı.., domuz zannederdi ki orası normal gidilecek yoll, içine düşerdi taarı dibine, orda o domuzu avlarlardı yanii.."(3.4K,52)*
- *"ondan sonra bu (eşi) da bir kapanı vardı bunun bu gapana şey yaptı domuz tutuldu sonradan da tüfkle vurdular. Ondan sonra bir de şey böyle dikenli tuzak var bu, vurdu gene pislği.."(5.3.K,80)*

Oyun kurgusu bağlamında ele alınan bu tuzak/kapanlardan başka görüntü veya ses öğeleri ile yabani hayvanları yakalayan değil de onları uzaklaştıran düzeneklere de yer verilmiştir. Örneğin, tarlaların içine yerleştirilen korkuluklar ile yabanilerin veya kuşların korkup kaçmalarının sağlandığını görüyoruz:

- *"eski eşyalardan adam yapılı tarlaların üstüne özellikle korkuluk mısır tarlalarının içine şimdi insan şeklini verilerdi tamamein mesela insan boyutunda şapka, işte kollu gömlekler içine dolduruluyordı , pantolon yani uzaktan baktığınız zaman böyle duran bi insan görünümü yakına gittiğinizde anlıyorsunuz korkuluk olduğunu, sanırım özellikle domuz yaklaşmasındıye (2.k.3E,39)*
- *"Bi de korkuluklar, eşya giydirirdik kafasını yapıyoduk yabani görse onu korkar kaçar" (3.4K,52)*

- “dağlarda şey yapardık robot yapardık. Bir çubuğa böyle el vaziyetini yapardık elbise giydirirdik gafasına bir şeyler yapardık saman mamam doldururduk gorkuluk yapardık ki hani guş muş o zaman bir çakal vardı başka bir şey yoktu. Ne domuz vardı ne ayı vardı hiçbir şey yoktu o zamanlarda. Yaban şimdi yabani çok yoktu eskiden sadece çakal vardı”(5.4.K,74)

Ses ögesinin kullanıldığı düzenekler ise suyun ve rüzgârın yardımıyla ses çıkarmaktadır.Örneğin skamangana denilen dere kenarına kurulan tahterevalliye benzeyen ses çıkaran bir düzenek, yabanileri korkutmak için kullanılmaktadır:

- “Yabani hayvanları korkutmak için skamangana vardı..”(2.1E,39)
- “..Skamangana komşumda vardii..skamangana diyoduik boöylei taik taik diye ses çıkariyoduı, çocukken o sesle çok korkuyoduik ‘aıı domuz geliyouı’..’aııı çakal geliyouı’ diye gidemezdik oraya kaçardıık halbuki kaçacak bişeyy youk, görsaeın ilginç bişeyy yaniıy geliyou boöylei boşalıncaı taarıkk diye vururduı bi ses gelirdii boöyleii yani yabani hayvan onun sesinden insanlar vair diye geleliyoduı bahçelere, o ses gün boyu vardii, alişmiş oluyoduık tabii..” (3.4K,52).
- “suyun kenarına teneke kordileer.. domuz bahçeye gelmesin deyeneii akan suda odunla boyle burda deliği vardı .Deliği bunun içinde de su vardı o kalkardiii boyylee, su boşalrdiii daannn diye tenekeye vurirdiiıy... tahtarevalliiıy gibbii su doluyooo o kovvaya , o kovvadan boşaldiiğiii zaman o düşüyo vurunceii o takk diye vuriınca hayvan kaçııııoo insan var diyee devvamlıii sabbağha ses geliir hayvan gelmez orayae, korkudan adam var diyee, buranın adamları bulmuş...”(3.2E,52)
- “Skamangana şöyyle bişeyy burdaen gelen su tenekeye doluyoi dolduğu zamean su depoya (tenekeye doluyou) doluncae boşaliyouı boşalıncae rahatliıyouı taık (yüksek sesle vurgulu) diye vuruyo (tahtaya)tenneke dankı dankı.dolmasii onbeş dakkai yalnız..., ona göre doluyouı onbeş dakkayea doluyouı ...tekrar doluyouı tekrar boşaliyouı danık ıı (vurgulu) yabanniy duyduğii zamean o şekilde tarleaya yanaeşmaez tarleaları o şekilde onunla beklerler ...ya da tüfekte bekleyeceksii ama her zeaman da tüfekte onuı yapemazsiin..” (4.2.E,53).
- “.skamanganayı gomşumuz vardı yapıyordu tenekeye su doluyodi tahta ucunda su oluktan geçiriliyo,böyle açık oyuktur su doluyor öyle doluyor sonra boşaliyor bu taraftan paaaat diyor onu domuzu geçirmek için bir tuzak gibi..”(5.3.K,80)

Sesin gürültülü bir şekilde çıkması “bi ses gelirdii boöyleii yani yabani hayvan onun sesinden insanlar vair diye geleliyoduı bahçelere”(3.4.K), “ses de acayiiip patlıyor, tabancadan fazla ses çıkariyouıı “(4.4.E,53) diyerek de ifade edilmiştir.

Skamangananın mahallelerinde “yıllardan sonra ilk defa yine yapıldığı”(4.4.E,53) belirtilmiştir:

- “Skamangana derdik. Tahtanın bir yanından bir odun parçası ve boş bir teneke, boş tenekeyii de önce napacağız tahtanın bir ucunu mafsalı olacak şekilde bir yere bağılıyoruz ,o diğer tenekenin sabit mil olduğu çubuk da o tahtaya bağılıdır, onun olduğu yerin su olması gerekir çünkü su tenekeye dolduğu zaman tahtayı havaya kaldırıp havaya kaldırırken de teneke öyle bir konuma geliyo ki, içindeki su boşalıp tahta serbest kalınca taaaıkkk diye ses çıkariyouı geçen sene bizim mahallede yıllardan sonra ilk defa yapmışlar ses de acayiiip patlıyor, tabancadan fazla ses çıkariyouıı (gülerek)”(4.4.E,53)

Rüzgârın nereden vurduğuna göre dönen; tenekeye bağlı şeylerin rüzgâr estikçe tenekeye vurup çarpmaları ile ses çıkaran düzeneden de bahsedilmiştir.Bu düzeneğin hem rüzgarın hangi yönden estiğinin anlaşılmasına, hem de belli aralıklarla ritmik ses çıkararak kuşların veya yabanilerin gelmesini engellemesine yaradığını anlıyoruz.

-“bi de asarlardı üzerinde metalik şeyler olurdu o rüzgârda sallandığı zaman rüzgârda ses çıkarması için yabani hayvan gelmesin diyei”(2.1E,39)

-“ Rüzgaerdaae vurma sistemli bir düzenek vardii rüzgaer nereden vuruyosei boöyle dönüyou tenekeye bağlıi şeyler vaer dan dun dan dun ... dan dun dan dun devamlıi rüzgaer ses yapıyoui onae da gelmiyorler ama rüzgariin esmesi şartii ile rüzgaer esmezse ses çikaermeaz su sistemi devamlıi o şekilde yabanileri getirmez..”(4.2.E,53).

Bu düzenekten başka, bir tenekeye bağlanan taşın rüzgarla birlikte ses çıkarmasının sağlandığı daha basit bir düzenek de bahçelerde kurulmaktadır:

- “Şöyle.tenekenin içine taş bağlanır,Mesela yabani hayvanlar girmesin diye bahçenin ortasına onu yaparlardı, hayvanın geldiğini anlayınca onu çalarlardı...yabani hayvanlar gelmesin diye..Korkarlardı onlar kaçarlardı , ekinlerimizi korumak için..”(1.1K,23)

- “Benim babam bir çan sesi yapardı. Tenekeyi bağladı bahçenin ortasına bizim salondan böyle ip gererdi ucuna da şey takardı böyle taşa ip takardı. Bahçeden o yabani hayvanları korumak için onu çekip gürültü yapardı. Onlar da girmezdi bahçeye. Onu hatırladım şimdi”(1.3.K,22)

3.3.7. Doğa ile Birliktelik, Doğa ile Karşılaşmalar

3.3.7.1. Doğaya Yakınlık...

Geleneksel toplumlarda arazilerini içindeki öğeler ve yaşam biçimlerine yansıttıkları düzenleriyle birlikte benimseme niteliğine kavramsal çerçevemizde örüntü kavramı ile birlikte yer vermiştik. Doğayı eken biçen, ektiği ürünle bereketlenen yerel insan, üzerinde, içinde yaşadığı arazisini adeta akrabası gibi sevmektedir. Kabağına çocuğu gibi bakan, bahçesiyle, ektiği fidanlarla ve meyve/sebzelerle konuşan, yöre insanı çevrelendiği doğasına yakındır.İnekten başka köpek, kedi, tavuk,keçi,tavşan ,ördek, baykuş gibi canlıların da sevilip, evlerde bahçelerde bakıldığını ve iç içe olunan bu canlılarla onları keşfetmek, eğitmek,onlardan öğrenmek, onlarla vakit geçirmek,onlara bakmak, hastalandıklarında iyileştirmek, beslemek, onları gezdirmek, onlarla gezmek ile oyun arkadaşlığına benzer bir iletişimin kurulduğu anlaşılmaktadır¹¹⁵:

¹¹⁵ Yöre insanının doğaya yakınlığı bağlamında ektiği, emek verdiği bahçesiyle, çevrelendiği doğasıylanlışar, baktıkları besledikleri canlılarla iletişim içinde olduğu görülmektedir.

“Ben şimdi bahçeme gidip bahçemle konuşuyorum, ektiğim kabakla konuşurum salatayla konuşurum, mısırarla,..ya çok seviyorum Allah’ı “Bak, ne güzel yaptın verdin” diye ya mutlu oluyorum onları toplarken yaparken. İnsan,suyla konuşsan bile ırmaktan akan su ile, su bile ötermiş boöyylei “ Lık lık lık..” diye sesler geliyosulardan o bile ötermiş,o insanlara cevap veriyomuş biz bilmiyoruzama,neyi seversen o daha da canlanıyomuşş diyorlar.. ” (3.4K,52).

“Biz tavşan besledük da tavşana doğum yaptırduk yavrularını büyüttük bu(eşi) büyüttü çok havesliydi benim oğlumla...o kümesi de (bahçede hala duran kümesi gösteriyor)tavşan için yapmıştık, hala duruyor.çocuklar da hep merakliydi sonradan herkes gittiler. Ondan sonra ördek... ördek için havuz yapmıştık fiskiyesi de vardı.”(5.3.K,80)

“babaannem tavuklar böyle hastalanıyor yani çok böyle yemle yemlendiği zaman babaannem onları ameliyat ederci eskiler bilirdi. Yani hayvanları sevmeyen insanları da sevmez. Yani bir köpek kedi hiç fark etmez. Konuşamıyor dili yok ama ne olacak ki...bu kültürlerin hepsi bence bu ilişkileri daha kuvvetli kuruyordu tabi ki. Şimdi internette çocuk yani saatlerce hani sağlığı açısından iyi değil. Hem radyasyon var.. çocuk hayvana dokunacak sevecek toprakla oynayacak ki yani belli şeyleri bilecek .. Yoksa o diğer yaptıklarının ona hiçbir yararı yok ama hayvanı seven insanı da sever. 3.1K,43).

- "babam çok güzel eğitmişti av köpeğimiz vardı,ona bir çubuk atıyordum ona getir diyordum getiriyordu küçük bir ekmeğin parçası veriyordum Yani çok sevimli ve çok iyi bir köpekti.., sonra bi de bizim özümüz olan başı kırmızı guş, saka gibi bir kuş vardı beslerdi, atmamacası da" (2.2.E,29)
- "Babamın atmamacaları ve şahinleri vardı..En az iki üç tane köpeklerimiz vardı Tavuklarımız ineklerimiz tam bir çiftlik gibi Şimdi yine köpeklerimiz, tavuklarımız var. Babam mesela arabanın üstünde köpeğini gezdirirdi ve köpek yere düşmezdi. 3.1K,43).
- "Bir ara babamın baykuşu vardı Çok da severdik Hatta ben küçükken hani büyük bir kuşu böyle kanatlarından tutup ters çevirince baykuş oluyor zannediyordum küçük işte çocuk aklı. Biraz böyle kafasının yapısından mı böyle M gibi bir şekli var kafasının gözlerinin böyle çevrilmiş gibi sanki öyle düşünürdüm"(2.1.K,29)

Kabağına çocuğu gibi bakan, bahçesiyle, ektiği fidanlarla ve meyve/sebzelerle konuşan, yöre insanı çevrelendiği doğasına yakındır.İnekten başka köpek, kedi, tavuk,keçi,tavşan ,ördek, baykuş gibi canlıların da sevilip, evlerde bahçelerde bakıldığını ve iç içe olunan bu canlılarla onları keşfetmek, eğitmek,onlardan öğrenmek, onlarla vakit geçirmek,onlara bakmak, hastalandıklarında iyileştirmek, beslemek, onları gezdirmek, onlarla gezmek ile oyun arkadaşlığına benzer bir iletişimin kurulduğu anlaşılmaktadır¹¹⁶:

- "babam çok güzel eğitmişti av köpeğimiz vardı,ona bir çubuk atıyordum ona getir diyordum getiriyordu küçük bir ekmeğin parçası veriyordum Yani çok sevimli ve çok iyi bir köpekti.., sonra bi de bizim özümüz olan başı kırmızı guş, saka gibi bir kuş vardı beslerdi, atmamacası da" (2.2.E,29)
- "Babamın atmamacaları ve şahinleri vardı..En az iki üç tane köpeklerimiz vardı Tavuklarımız ineklerimiz tam bir çiftlik gibi Şimdi yine köpeklerimiz, tavuklarımız var. Babam mesela arabanın üstünde köpeğini gezdirirdi ve köpek yere düşmezdi. 3.1K,43).
- "Bir ara babamın baykuşu vardı Çok da severdik Hatta ben küçükken hani büyük bir kuşu böyle kanatlarından tutup ters çevirince baykuş oluyor zannediyordum küçük işte çocuk aklı. Biraz böyle kafasının yapısından mı böyle M gibi bir şekli var kafasının gözlerinin böyle çevrilmiş gibi sanki öyle düşünürdüm"(2.1.K,29)

¹¹⁶ Yöre insanının doğaya yakınlığı bağlamında ektiği, emek verdiği bahçesiyle, çevrelendiği doğasıyanlılar, baktıkları besledikleri canlılarla iletişim içinde olduğu görülmektedir.

"Ben şimdi bahçeme gidip bahçemle konuşuyorum, ektiğim kabakla konuşurum salatayla konuşurum, mısırlarla..ya çok seviyorum Allah'ı "Bak, ne güzel yaptın verdin" diye ya mutlu oluyorum onları toplarken yaparken. İnsan,suyla konuşsan bile ırmaktan akan su ile, su bile ötermiş boyyylei " Lık lık lık.." diye sesler geliyosulardan o bile ötermiş, o insanlara cevap veriyomuş biz bilmiyoruzama,neyi seversen o daha da canlanıyomuşş diyolalar.. " (3.4K,52).

"Biz tavşan besledük da tavşana doğum yaptırduk yavrularını büyüttük bu(eşi) büyüttü çok havesliydi benim oğlumla..o kümesi de (bahçede hala duran kümesi gösteriyor)tavşan için yapmıştık, hala duruyor.çocuklar da hep meraklıydii sonradan herkes gittiler. Ondan sonra ördek... ördek için havuz yapmıştık fiskiyesi de vardı."(5.3.K,80)

-"babaannem tavuklar böyle hastalanıyor yani çok böyle yemle yemlendiği zaman babaannem onları ameliyat ederdii eskiler bilirdi. Yani hayvanları sevmeyen insanları da sevmeyiz. Yani bir köpek kedi hiç fark etmez. Konuşamıyor dili yok ama ne olacak ki...bu kültürlerin hepsi bence bu ilişkileri daha kuvvetli kuruyordu tabii ki. Şimdi internette çocuk yani saatlerce hani sağlığı açısından iyi değil. Hem radyasyon var.. çocuk hayvana dokunacak sevecek toprakla oynayacak ki yani belli şeyleri bilecek .. Yoksa o diğer yaptıklarının ona hiçbir yararı yok ama hayvanı seven insanı da sever. 3.1K,43).

3.3.7.2. Guguk Kuşu Konmadan,Horoz Ötmeden :Yaşam Döngüsünü Yakalamak:

Doğada beraberce yaşadıkları hayvanların bazısına hem bakıp hem ondan yararlanarak(inek, tavuk,keçi vs.),bazısını eğiterek (köpek, av köpeği, atmaca) yakın bir ilişki içinde uyumlu bir iletişim kuran, bazısından korunmak amacıyla onlarla mücadele ederek dolaylı bir iletişim kuran yerel yaşam aktivitesi; bunlardan farklı olan avda ilk/ilkel toplumlarda görülen beslenme ihtiyacını karşılamaktan çok hakim olmak ve gücünü kullanmak ile ilgili bir tutkuyu geliştirirken, onları sadece izleyerek, onlara dokunmadan ve hissettirmeden onların döngüselliğin ritmine uygun hareketlerini yakalamaya da çalışmaktadır.Bu döngüselliğin ritmini yakalama çabası; örneğin 'günlük döngüde her gün horoz ötmeden uyanmaya çalışmak' veya örneğin 'baharın gelişinin habercisi olan guguk kuşu ötmeden erkenden kalkmak' ve/veya 'onun konduğu daldan ona hissettirmeden bir dal parçası almayı başarmakla' ilgili olarak bulgularımızda yer almıştır:

- *"Guguk kuşunu duyduğun an ,ona fark ettirmeden konduğu daldan bir parça alıyorsun evden bereket eksik olmuymuş, babam yapmıştı"(2.3.K,32).*

-*"Guguk kuşu bizi yenmesin veya guguk kuşuna galip gelmek diye bir deyim vardır...bahar ayları gelince doğa canlanır yeniden uyanır ve doğa uyandığında da guguk kuşu öter işte bu doğanın uyanışına geç kalınmasın diye uyurken yakanılmasın diye guguk kuşu ötmeden o gün erkenden uyanmakla işlerin o yıl veya mevsim rast gideceğine de işaret edilir, bu inanışın ardında yaşamın ritmini yakalamak var.Fiziksel olarak aslında erken kalkmak o yeni ritme hazırlık anlamında ve fiziksel olarak erken kalkman ve o yeni ritmi yakalaman lazım bu fiziksel uyanma zihinsel uyanmayı da getirecektir..nasıl ki horoz günün her gün doğuşunu haber vermekte bir de göksel horoz kavramı var, "tchi mamuli" yani bu da her prototipin kendi arketipini (arşetipini) görmesidir nasıl diyelim her prototipin gördüğü kendi arketipidir yani o kanal ona açıktır yani o uyanış o örnek ona açıktır anlamında doğada bir ritm var.. doğal çevrelere yakınlıkları onların doğanın yasalarına ve ritmlerine de yakınlıklarını getiriyor eskiden belki daha da biliniyordu bu yasalar sonra unutuldukça kaybolmuyor ama sözlü kültürde. Yazılı değil ama bu şekildeki inanışlarda veya bir törensellikte ortaya çıkabiliyor,anlam saklanmış oluyor, doğru yorumlayarak bu anlamları yakalayabiliriz"(4.1.E,54)*

3.3.7.3. Tutmak, Tutturmak, Tutku : Avcılık

Yörede avcılığın bir tutku olduğu dile getirilirken, babasıyla birlikte ava çıkarken ava merak salan erkek çocukların anlatılan av öyküleriyle de haşır neşir olarak, görerek ve öğrenerek bu konuda yetiştikleri anlaşılmaktadır¹¹⁷:

¹¹⁷ Av merakı ile ilgili diğer anlatımlar şu şekildedir:

-*"Kesinlikle av demek benim için bir tutku. Erkek gibi büyüdüğüm için her zaman diyorum babamla birlikte av yapmak mesela bıldırcın avına çok çıkarız,işte geceleri. bıldırcın hem avla hem de atmacayla tutulabiliyor."*(1.4K,20)

-*"babam kışları kuş avına giderdi. Giyinirdi, hazırlanırdı giderdi hayli zaman geçirirdi..."*(2.3K,32).

"Şimdi avcılık konusunda babam avcı işte atmamız var, şahinimiz var, bıldırcın avlanır kutluk avlanır. Şimdi babam hasta, abim geyik avlar tavşan... ailemde şöyle anlatılır mesela atmaca yakalanır fakat işte bunlar mesela boz kızılı derler böyle tipi çok güzel olanlar bırakılır ama diğerleri tekrar doğaya bırakılır. Atmacalar hatta bizim evimizin salonunda babam kışın ona böyle yer yapardı. Koltuklara atmacalar pisleseler annem büyük bir sabırla onları temizlerdi Bizim hemen burada mahallenin üstünde merkezden uzakta tepede bir dağ evimiz vardı. Gebiyon derdik orda.. işte o zaman Gebiyon'un biraz daha aşağısındaydı bizim evimiz şimdi zirvede.. Yani yazın daha sıcaklarda denize gidilir işte kayıkla balık tutulur tekneyle ondan sonra kışın da dağda avcılık yapılır. Abim çok koyu çay içerdi. Bana derdi ki işte 'bu koyu çayı içersen seni de götürürüm' derdi. Ben içerdim yine de beni götürmezdi..."(3.1K,43)-*"Haliyle av yapmak için gençler heves ediyorlardı herkesin evinde birer guş bulunurdu..."*(5.3.K,80)

-“Daha çok büyüklerimizden gördüğümüzü belli yaşa geldiğimiz zaman biz de tekrar etme yoluna giderdik. Ama o çağa gelinceye kadar biz hep büyüklerimizin av öyküleriyle, av anılarıyla haşır neşir olurduk. Bu şekilde bir yetişme vardı. Birçok töreni birçok anlayışı birçok ritüeli dinledim, gördüm böyle öğrendik. Herkesin bir merakı vardır. Kimi işte denize daha meraklıydı, kimi atmacaya meraklıydı, kimi işte tuzakla yabani hayvanları avlamaya meraklıydı hepsini yapmadım ama bilgim vardı yapmasak da o kültürü bilirdik. Ava son derece meraklı olanlar görmekteyiz ki hem deniz avını yapmaktadır hem atmaca avını yapmaktadır hem tüfekle, hem de diğer tuzaklarla başka kuş avlarını yapmaktadır. Bu şekilde hayatını geçim kaynağı olarak değil de bir uğraş, hobi kaynağı olarak avcılığa adanmış çok değişik insanları gördüm ben”(4.5.E,57)

Yetmiş iki yaşındaki katılımcımız kuşları kafeste görmekten rahatsız olduğunu dile getirmektedir:

-“Yöremizde kuşa meraklı olanları var..atmacacılık yapanları,atmaca olayı başlıbaşına bir konudur da..sonra sonbaharda kafes kuşları yakalanırlar onu da kafese koyup saklayanları var bana para verseler üstelik kuşu kafese koymam, köy evimde yaz kış kuşlara yem veririm, kuşlar beni tanırlar gelirler benden kaçmazlar, ben o dalında seviyorum kuşları...kuş kafeste görsem rahatsız oluyorum kuşun adına onun hesabına bana işeyler oluyouu yaniii..”(5.2.E,72)

3.3.7.3.1.Derin Tutku, Derin Oyun¹¹⁸ :Atmaca ve Atmacacılık

Atmacacılığın Laz Kültüründe çok eskiden gelen bir gelenek olduğu dile getirilmiştir. Katılımcıların hemen hepsi de atmaca ile ilgili yöresel tutkuyu anlatan ifadeleriyle bu konuda görüşlerini ve duygularını ifade etmişlerdir. Atmaca geleneği yörede av faaliyeti olarak yer alsada daha ziyade “tutku” ifadesi ile tarif edilmiştir. Atmaca tutma, kültür, sosyal etkinlik, merak, hobi, spor olarak da ifade bulurken; tulum gibi yörenin bir simgesi olduğu belirtilmiştir. Atmacaya tutkun olanların atmacalarına senelerce “bebek gibi, çocuk gibi baktıkları”, atmacalarını “arkadaş ve can yoldaşı olarak gördükleri” anlatılmıştır. Atmaca tutanlara, atmacaya tutkun olanlara “atmacacı” diye hitap edilmektedir.

- “burada (Fındıklı’da) Pazar’da rağbet var... dağa çıkarlar ağı gererler, bi yem olarak kuşu ağı arkasına saklarlar, atmaca da bunu gördüğünde kuşa yöneldiğinde ağa takılır ve o şekilde yakalarlar ...; hobi olarak görüyorum atmaca tutumunu”(1.2.E,21).

¹¹⁸ Geertz, Kültürlerin Yorumlanması adlı eserinin “ Derin Oyun: Bali Kültürü Üzerine Notlar” başlıklı bölümünde Balililerin horoz dövüşünü derinlemesine ve “yoğun betimlemelerle” ele almaktadır. Bentham’ın (1931) “The theory of Legislation” adlı eserinde geçen derin oyun kavramına yer veren Geertz, Bentham’ın bu terimle kastettiği şeyin riskler yüksek olduğu için -yararlı bakış açısıyla- bu oyuna katılmanın olumsuz yönüyle ilgilidir. (Her iki tarafın da risk aldığı derin oyunda, katılımcılar yalın zevkten başka yalın ıstırap verecek bir işkiye girmişlerdir Bentham’ın vardığı sonuca göre böyle bir oyun yasal olarak engellenmelidir. (Geertz,2010,s:468) Ancak Geertz ‘in horoz dövüşü için kullandığı derin oyun kavramı, Balililer için bu oyunun taşıdığı riske rağmen, -hatta riskin artmasıyla- oyuna katılımla birlikte asıl artan şeyin durumu anlamlılığı olduğu ile ilgilidir. (Geertz, 2010,s. 469) Balililerin bu oyuna atfettikleri bu anlam fazlalığı, söz konusu olabilecek ekonomik kayıpları fazlasıyla tazmin etmektedir. (karşılamaktadır). Bahis olarak büyük paraların ortaya konulduğu bu derin oyunlarda, maddi kazançtan çok daha fazlası – saygı, saygınlık, onur, statü- riske atılmaktadır. Aslında bir horoz dövüşünün sonucu açısından kimsenin statüsü değişmez, yalnızca o an için teyit edilen sonuçlar bulunmaktadır ancak birilerini ima yolu incitmekten zevk alan ve ima yolu incitilmekten ıstırap duyan karşılıklı tanışlar onları açık bir biçimde izlemektedirse -Balililer için bu tür bir değer biçici dram gerçekten de derindir. Atmacacılık için derin oyun kavramını kullanmamız , oyunsal unsurları taşıyan bu avın -Geertz’in Balilerin horoz dövüşünde gözlemediği anlamlılığın derinliğine benzer- avdan daha fazlasını içeren bir dizi anlamlılık ilişkileri ile ilgilidir. Atmaca tutmak için kurulan/tasarlanan oyunsal düzeneğin ve/veya oyun kurgusunun özenli bir çabayı gerektirmesi,, bir küçük kuşun oyunuyla atmacanın oyuna geldiği ve atmaca tutulduktan sonra da bir başka küçük kuşun atmacayla tutulması vb. bu bir dizi anlamlılıklar içinde yer almaktadır.

- "Atmacayla ilgili gözlemediğim bizim yöremize göre bir simgemiz olarak bulunuyor. Yani avcıların eskiden eski insanlarımızın dedelerimizin diyelim bir hobisi yani farklı bir aktivite bizim dilimizde onlar için de bir oyalanma yani spor gibi görüyorum yani"(1.3.E,22).
- "Babam atmacasını çok severdi böyle çok namlıydı atmaca avında atmaca için ava giderlerdi sonra atmacaya bildircin tutturmak için de ava giderlerdi kimse bunun ticaretini yapmamıştır bunu hiç de duymamışım yani atmaca beslemek bir hobi. Yani benim hobim arabadır mesela onun babamın işte o dönemdeki işi/hobisi hep atmaca tutmaktı o hobisiydi...kişin besleyen besliyordu beslemek istemiyen uçuruyordu hayvanı yani. Satmak için olmadı.. Mesela babamın hep sevdiği oydu,ava gittikleri zaman öğle yemeği yiyerken atmaca ile ilgili muhabbet ederlerdi konuşurlardı senin atmacan daha iyi tutuyor onu bana ver gibi..Mevzuydu onların arasında." (2.2E,29)
- "Bizim atmaca bu Karadeniz yöresinde bir kültür halinde hem sosyal etkinliğe dayalı bir yönü de vardır biz bunu demin de söylediğim gibi çok uzun uğraşlar sonucunda , çok mücadeleler sonucunda yakalamayı başarmaya çalışıyoruz haa diyeceksin ki atmacadan nei olurr atmacadan belki de hiçbirşey olmaz ama onu yakalamaaak o heyecanı yaşamaak, onu kolunda oturtmaak... yabaniy bi hayvan bu yaniyy onuuy büyütmeek eğitmek nerdeyse ki bi insan pozisyonunu alacak pozisyona getirebilmek yani o kadar ağaçta oturuyosun serbest bırakıyosun onu kuşu aliyooo geliyooo onu tekrara koluna bile gelebiliyooo ayağında yok ipiy yani o pozisyona getirebiliyoo-"bu işi yapan kişi zaten atmaca onun herşeyii ,sadece bildircin avlamak dil ya onsekiz sene bile evde saklayan bi kişi bile var yaniy aynı çocuğu gibi aynı çocuğuna baktığı gibi onbeş onsekiz sene aynı çocuğu gibi baktığını bile biliyorum yaniyy onsekiz yaşında çocuğu var onsekiz yaşında atmacası var, öyle biri olduğunu biliyorum yaniyy.."(3.4E,46)
- "horon öğrenelüm diye bizi yanlarına alırlardı.. bir de atmaca için bir de o yani.. onları öğrensin bizden diye, nesil galsın diye .şimdi büyükler götürürlerdi yani bizden esinlensün diye yani biz öldükten sonra arkamızda atmacacı galsın diye, ama doğru olur yanlış olur tartışılır şimdi giderduk tepelere orada öğretmenlerdi şöyle tutulir böyle tutulir eğittikten sonra kendisi yanımızda bize oynatırlardı. Yanımızda oynatırlardı yani o atmecayı tuterlerdi yanımızda onu oynatırlardı ondan sonra da yani usul tutuşu mutuşu.. öğrenirdük..."(4.3.E,61)

Atmacayı tutmak için kurulan oyun düzeneğini katılımcılardan özellikle atmaca tutmuş olanlar detaylandırarak anlatmışlardır.Önce, toprağın altında yaşayan bir böcek (lağkhothe veya ğhapa), toprağın üzerine çıktığı deliğe denk getirilerek üzerine dökülen köpüklü suyla gözünün yanması sağlanarak dışarı çıkartılmaktadır; bu böcek ciceren/ciceğen kuşunun ona yönelip yakalanması için çatal çubuğa(ğhali)takılan bir iple sarkıtılmak suretiyle at kılından hazırlanmış bir tuzağın(şina)içine yerleştirilmektedir Sonrasında yakalanan ciceren bir çubuğun üzerine oturtulmaktadır ve aşağıya bakabilsin yukarıya bakamasın diye gözlerinin yanlarına deriden parçalar yerleştirilmektedir .Bunun nedeni atmaca avı esnasında, gökyüzündeki atmacanın 'cicerenin oyununu' gözleriyle yakalama anında, cicerenin yukarıya doğru bakıp atmacayı görmesinin engellenmesidir; ciceren atmacayı görmemelidir ki oyununu güzel oynasın..Birkaç hafta boyunca bu şekilde çubukta ayağına bağlı bir iple bırakılan cicerenin sürekli takla atarak sallanarak adeta oynamasını öğrendiği anlatılmaktadır. Yükseklerde kurulan, yeşilliklerle, çalılarla kamufle edilen küçük barakanın önü ciceren kuşunun(atmaca kuşunun) oyun sahnesidir ve arkasında da, çiçerenin bağlı olduğu çubuğun ipini atmacanın çiçerene doğru yöneldiği tam o anda kendine doğru çeviklikle çekmek için bekleyen atmacacı vardır. Böylelikle atmaca cicerenin hemen arkasındaki ağılara takılıp yakalanırken, ciceren de kurtulacaktır. Atmacanın tutulmasını

- "Ağustos'tea böyle 15 gün içinde tutulan atmaca çok makbule geçerci yavri olduğu için eğitilmemiş annesi tarafından daha sonra ustalaşıyordu golay golay tutamıyordun çünkü göçebeyken kuşlar da peşindeydi Tabanca atulurdu güzel atmaca tutun mi daha da nara atılır iner mesela falanca atmaca tuttu deyince o zaman vesait yokti duyan gelürdü yani bakmaya meraklıları gelürdi toplanürlerdi bir yerde. sonra diyalog olurdi yani guş sevgisi olurdi yani onda bu tabi ki bir sene iki sene üç sene dört sene bakılırdii. Tutan kişi kimi islikle kimi el çırpma ile yani çağırma olayı böyleydi.. bazıları de daha öyle bir alıştıyordu ki yani nereye salsan dahi seni bırakmazdı.." (4.3.E,61)
- "Bildircin tuttuurduğumuzu hiç hatırlamıyorum, bildircin tutmak gayesidir de ama sırf bildircin için tutmazlar. Bugün mesela çarşıda birisi dedi birisine dedi guş tutun mu dedi Daha dur bakalım daha dur dün bir bugün iki dedi arkadaşına diyor da ben kulak misafiri oluyorum. Yani daha şimdiden o kuşlar gelmeye başladı Güzel bir şeydi o yaptık çok zevkliydi ama belli bir yaşa geldikten sonra bıraktık tabi ama halen hasta olanlar var o konuda. Kollarına oturtuyorlar Ağustos ayında herkesin kolunda. Dişisi de var erkeği de var. Tabi atmaca güzel kuştur yani. Atmacanın sekiz on cinsi var. Sarı var çam kızılı var kara var karanın ufağı var karanın büyüğü var. Var oğlu var yani. Uzun atmaca karanın büyüğü uzun oldu mu daha iyidir yani daha iyi havayı yırtı yırtı gidebilen oooo yani jet hızıyla gider o atmaca. Komşumuz Hasan amcanın mutlaka iki tane üç tane atmacası kıştan saklanırdı tüylek derlerdi"(5.1.E,80)

Elli dört yaşındaki katılımcımız kuşlara oyun yaptıklarını dile getirirken, kuralları belli olan bir oyun gibi, atmaca yaklalamanın da belli kuralları olduğuna ve aslında yapılan kurnazlığın bir anlamda bilinç sıçramasına işaret ettiğine dikkat çekmektedir.

Doğadaki sistemi insanın taklit ettiğinden hareketle atmamacılıkta da ritüelliğin olduğunu dile getiren katılımcımız, oyunun gerçeklikle bağı kurabileceğimize işaret etmektedir. Bu bağ kurulduğu yerin ritüellikle ilgisine birinci bulgu başlığı içerisinde katılımcımızın oyunu tanımlamasında yer vermiştik:¹¹⁹

- "biz kuşlara oyun yapıyoruz çok büyük hile yapıyoruz oyunla ilgili bu konu öyle bağlayıcı bişey ki hakikaten büyük bi oyun var içinde, strateji var, önceyi görme var öngörü var, kuralları belli yani şimdi kurallar belirlenmezse bu oyun oynanmaz, kime oynanıyo bu oyun? Burda enteresan bişey var burda bu oyunun bir boyut farkı var haa şimdi insanla hayvan aynı boyutta değildir evrim seviyesi olarak ,senin bilincin daha yüksek insan olarak, yüksek bilinçle öngörün daha ilerde olduğu için öngörüsüz olanı tuzağa düşürüyorsun, onu istediğin gibi yönlendiriyosun, bu bir oyundur bir boyuttan bir başka boyuta oyun yapıyorsun , insanlar aslında kurnazlık derler ya, bilinç sıçramasıdır kurnazlık esasen ama menfi kullandığında hiledir; av yapan insan avcıdır ama avcının da bir aracı var, atmaca da bir araçtır burda bir ritüellik var tamamen doğayı taklit ediyö insan çünkü doğada aynı buna benzeyen bi sistem vair, Bu işin oyun ile gerçek arasındaki bağı kuruyoruz şimdi"(4.1.E,54)

Birinci ve ikinci yaş aralığındaki kadın katılımcıların atmaca ile ilgili anlatımlarında atmamacılığın yöreselleşmiş olduğu, atmacaya bebekleri gibi bakan atmaca tutkunları, atmaca ilgili muhabbetler anlatılmaktadır. "İyi bir atmaca tutulduğunda sahip çıkılıp bakılması"(1.4.K,20) 'tutma ve sahip çıkma ile ilgili bir tutuşa/kavrayışa'; "atmacayı gezdirirken atmacanın kanadının kalkmasıyla kendi omuzlarının kalktığının

¹¹⁹ Bkz: s: 75; "Gerçeklik ve yanılısama penceresinden baktığımızda oyunun kökenine doğru bir bakış açısı geliştirmek mümkün. Gerçekliğin merkezî olan arşetip, zamansız gerçek denen mit ve onu taşıyan sembolden sonra gelen rit, törenselliğe büründüğü yerde 'oyuna dönüşüp daha düşük ifadelerle doğru akmış oluyor. Gerçeklikle yanılısamanın bağ kurduğu yer, oyuna dönüşme merkezidir. Ritüelliğe kadar göksel karakterini taşıyan gerçeklik, törensel kimliğini kaybettiği yerde oyuna dönüşmeye başlıyor(4.1.E,54) ve Bkz : s: 18; Benveniste'in oyunun mitin ritten ayrılmasıyla oluştuğunu ifade etmesi : "Oyunun oluşum nedeni, mit'in rit'den ayrılmasıdır. Dinsel törenin kendini oluşturan iki temel öğeye ayrılması sonucunda 'kutsallıklardan uzak düşmesiyle dinin realite üzerindeki gücünü sağlayan kutsallıklı sözcüklerden yoksunlaşma ile', 'kendini ritlerle zenginleştiren seromoniler yerine' salt eğlenime (ludus) geçilmiştir" (Benveniste,1974,ss: 164-165, aktaran Anchor,1978, ss: 88-89;aktaran Oskay, 2000, ss: 161-162)

hissedilmesi”(1.4.K,20) ve “en iyi cinsinin tutulup kolda gezdirilmesi ile kendisinin çok iyi hissedilmesi ve bu atmaca ile itibar görülmesi”(1.1.K,23)” atmaca ile özdeşleşme ve atmaca ile birlikte itibarın artması ile ilgili bir duyuşa/anlama işaret etmektedir:

- “Atmaca.. çok eskiden gelen bir gelenektir bu. Yani atmacanın bir asaleti vardır ona bir baktığında böyle hani şey olursun nasıl ki tulum yöreselleşmişse atmaca da burda yöresel. Atmacayı bildircin tutmak için eğitirler. önce atmaca kuşunu yakalarlar daha sonra önüne ağ koyarlar işte atmaca o kuşu gördü mü son süratle gelir o ağa yapışır. Ordan onu çözerler. Daha sonra eğitirler bildircin tutmak için yani onu bıraksalar da artık gitmez direk sana geri döner. Evet, sadık kalır sana ve cinsleri vardır dediği gibi. Hani onun en iyi cinsini tutan kolunda tutup da geziyorsa yani o kendini çok iyi hisseder o sırada İtibar görür bunu sen nasıl tutabildin nasıl oldu da sana bu rastladı diye aralarında böyle bir muhabbet geçer. Hani kötü bir atmacaysa hiçbiri kötü değildir aslında hani iyi ya da küçükse onu tekrar doğaya salıverirler. Bu şekilde..”(1.1.K,23)
- “dedemin kardeşi çok atmacaya tutkun nasıl tutulduğunu görmedim hiç ama sanırım küçük bir kuş atmacanın gelebileceği bir kuş var ismini bilmiyorum onunla böyle çağırıyorlarmış” (1.3.K,22).
- “Gebiyon’da¹²⁰ oyun tepesinde atmacaya oyun yapıp öyle atmaca tutarlardı, işte orda küçük böyle baraka gibi bir yer var çalılar var çalılara ağ kuruyorlar.öyle atmacaya oyun yaparlar küçük kuşlar.Atmaca işte ağ görmez kuşa geliyorum diye ağa takılırdı, eğittikten sonra da yani atmacaya tuttururlar bildircin kuşu.Bazen salmazlar, o onun arkadaşı can yoldaşı hanımından bile kıymetli olur.”(2.1.K,29).
- “Atmaca çevremde var mesela eşimin kuzenlerinin evinde daha çok var; yeğenlerde var hala daha atmacası olan. Bir kere izlemeye gittim,gözlemlerim o tente derler ağaç dallarından yer yaparlar. Ağaç yapraklarıyla kendilerini kamufle ediyorlar.atmaca tutmak için bir kuş var onla böyle kuşu sallıyorlar. Çok ilginçtir o atmacanın yani çok yükseklerdeyken onu o kadar kuşu görüp ona gelmesi inmesi ,Gördüm yaşadım çok enteresan Hakikaten de gördükten sonra insanların neden böyle atmaca meraklıları olduğunu anladım. Gerçekten bir zevk yani o onu yakalayabilmek .” (2.2.K,32)

Yirmi yaşındaki katılımcı (1.4.K,20)ise daha güzel atmaca tutmak üzere tutulan atmalarını salanların da olduğunu belirterek, bunu yöre insanının yeniye doğru bir arayış içinde oluşuyla ilişkilendirmiştir:

- “yöremizdeki insanlarda atmaca tutkunluğu çok fazla, ona bebekleri gibi bakıyorlar. Aslında benim bildiğim şöyle bir şey atmaca kuşu tutuluyor, bu atmaca kuşuyla birlikte de atmaca yakalanıyor Çok aşamalı ve zor bir şekilde bu atmaccalar tutuluyor ve hani atmacanın türleri var değişik değişik kanadının uzun olması hani iyi olması hani bu insanlarımız da yakaladığı zaman atmacanın şekline göre gagasına göre işte bu çok iyi bir atmacadır diye sahip çıkıp ona bebekleri gibi bakıyorlar...- Tutanlar biliyor zaten tutanlar bu aşamaları geçip de tutmuş, Bir de şey yaparlar gözlerini bağlarlar ısırmasın yabanileşmesin diye hani onu böyle biraz daha ortam hazırlarlar insanlarımız evcilleştirirler aslında.Biraz daha sonra onu gezdirip, dolaştırırken de işte atmacanın kanadını kaldırması sanki o tutan insanın da kendi kanatlarının omuzlarının kalkması gibi hissetmesi bu yöremizde insanımızda çok fazla var. Atmacanın çingirakları var ayaklarında....Aslında belli bir zamanda işte serbest bırakırlar çünkü yeni atmaccalara doğru sonra daha yeni daha güzel atmaccalar tutmak için. yeniye doğru hep sürekli arayış içindedir insanlarımız”(1.4K,20)

¹²⁰ Gebiyon’un Fındıklı’nın yüksek tepelerinden biri olduğu ve özellikle atmaccaların bu tepede atmaca tutukları belirtilmiştir. Gebiyon’a oyun tepesi denildiğini öğreniyoruz.

Atmacanın “çok aşamalı ve zor bir şekilde”(1.4.K,20) “çok uzun uğraşlar sonucunda, çok mücadeleler sonucunda”(3.4.E,46) yakalanmasının ‘başarılmasının’ ve ‘bir tutku olarak yörenin kültüründe boy göstermesinin’ ardında yakalama sürecinin, yakalama anının, yakaladıktan sonraki sürecin- hepsine ayrı ayrı yansıyan ve hepsine bir bütün olarak da damgasını vuran “cazibe, heyecan ve arayış duygusunun” hakimiyeti görülmektedir.

Esaslı ve asaletli bir kuş olarak tanımlanan atmacanın özelliklerinin atmacacılar tarafından iyi bilinmesi de, atmaca ve atmacacı ile ilgili muhabbetlerin yoğunlukla yapılması da yörede bu kültürün gelişmiş olmasına işaret etmektedirler¹²¹:

- “o atmaca onu yakalayınca omçkuşe derler yaniii sevmek lazcasiiy, omçkui sevmek demek atmacyyii, ondan sonra adama alışmaya başlaarr, ondan sonra atmaca alıştıktan sonra bildircina saliverilir, çopunzs .. çopunzs demek tutmaak Lazcasiiy ondan sonra sahibi atmacyyii saklar boylee beş sene altı seneee yani ölünceuy kadar saklaarr.“Mesela ben şimdi şu anda güzell bi atmaca tutsaamm, çarşıdaa bunu konuşurlarr... felanciiy ğhaiyyii atmacyy , ğhaeyiiy atmacyii felancii, çok güzell bi atmacaa tuttui güzel bi atmacaa bunun dedikosi çarşıdaa oluurr Coşkun ğhayiii çopums atmacağıuuu...; ğhayyeei çopumss demek güzel tutmak he yanii kaçırımyoo kuşuu yani bildircinii kaçırımyoo çarşideii çay ocaklarında biliniuurr ama şu anda boylee değil eskiden boylee şimdi tek tük tutann varr şimdi gençliik da bilmez yanii bundan yirmii sene sonra kalkaer bu işi yanii yeni nesill bilmez”(3.2E,52
- “işte babam mesela ava gittikleri zaman öğle yemeği yiyorken mesela atmaca ile ilgili muhabbet ederlerdi konuşurlardı senin atmacan daha iyi tutuyor onu bana ver gibi..Mevzuydu onların arasında. Mendile bağlardılar atmacalarını indirmek için eskiden araba yoktu köyde bir iki kişinin arabası vardı aşşaya indirirken mendile bağlardı yani bir yerden arkasından guyrüğunu ayaklarının tuttuğu yerden bağlardı. Çıngırak bağlardı, çubukta daha güzel oturması için onda daha güzel eğitiliyor yani sesi algılıyordu...”(2.2E,29)
- “yakaladıktan sonraa tabii ki o da gerçekten doğada yaşayan kuş olsun o atmaca da olsun tabii ki yabanidir bunlar bunların evcilleştirilmesini, güzel verdikten sonraa biz düşünabiliyoruz ki bir insana bu kadar eğitimini verdikten sonra bi karşılığını çok zorr bulursun da o hayvan afedersin o kadar emeği verdikten sonra sana nasıl yaklaşyoo, nasıl hareket ediyoo nasıl mücadele veriyoo gorsenn şaşırırsın bildircin yakalarsın oturursun yere bildircini alırsın ayağınndan koluna koyuy,... kırkbeş tane elli tane bildircini da ona istediğin gibi yakalaattırırsınn ondan sonra ne yaparsın istersen kişin kuşculuk yap onlan küpü doldurursunn bizim elimizde atmaca gorduğu zaman eski atmacacılar ‘bu küp dolduran mıdır?’ eskiler boyle bakaraakk soylerterr ‘küp dolduran mıdır?’ yaniiy iyi atmaca mıdır bildircini iyi tutuyo muu, kuşlara iyi bakıyoo mu diye ”(3.1.E,46)

Atmacaya hastalık derecesinde tutkun olanların “bu tutkunluklarının niteliğine” katılımcılar tarafından ilginç ifadelerle işaret edilmiştir. Atmacanın atmacacı için hanımından bile kıymetli olabilmesi, atmacaya sigara tutkunluğu gibi tutkun olunması, düğünden sonra yeni gelirken bile ilginin atmacada olabilmesi, zor doğum yapan ineğin hayati tehlikesine ilgi göstermeyip de, atmacanın hayati tehlikesinde atmacaya koşulması, atmaca kaçıp da ağacın en tepesine çıktığında ağaca iyi tırmanan komşu çocuğunun ağaçtan düşmesinden endişe edilmeyip, atmacanın kaçmasından endişe edilmesi gibi örnekler, atmacanın ön plana geçebilen ve tercih edilebilen konumunu

¹²¹ Yörede atmaca tutkusunun bir göstergesi de yerel dilde atmacanın, atmacacının, atmaca avının nitelikleri ile ilgili özel bir literatür dilinin oluşmuş olmasıdır. Atmaca sevgisi ,türkölere ,deyişlere, atasözlerine de yansımıştır.

ifade etmektedirler. Erkeklerin atmaca tutkunluğuna kadınların tepkisi bazen onlara tuzlu yedirip, onları uçurmak olabilmektedir:

- *“Bazen salmazlar, o onun arkadaşı can yoldaşı hanımından bile kıymetli olur..annem çok böyle hani babamın atmacasına tuz verip yani artık babam çok sardırmaya başlayınca annem artık son çare yumurtasına tuz koyuyordu,çok oldu uçurduğu(gülererek)”(2.1K,29)*
- *“atmacayı öyle bir komşumuz da burada üç dört tane saklıyorlar evde o kadar meraklılar çok müthiş meraklılar. işte bu Karadeniz’in bazı erkekleri hastalık ne bileyim sigaraya tutkun olduğu gibi ona da tutkun...”(5.3.K,80)*
- *“Komşumuz Hasan amcanın mutlaka iki tane üç tane atmacası kıştan saklanırdı tüylek derlerdi. Yani bir kış saklanmış kuş hem bu sene tutulursa seneye devreden kuşa tüylek derlerdi. Uçurmazdı o uçurmazdı artık ya kaçır ya da ölür O kadar hastaydı ki ben de çok güzel ağaca çıkardım. Bir yerde atmacası kaybolup da mesela bir hiç çıkmayacak bir ağaca çıkardı atmaca oturdu orda hemen Aysel’i gönderirdi bana. Aysel hadi çağır gelsin derdi, gelirdim çıkarır indirirdim atmacasını bazen atmaca ağacın çok yukarısında olurdu ama o derdi ki yav biraz daha çık”” ya dal inceldi amca!’ diyorum ‘yok yok çık’ ‘düşersin de ölürsün’ demezdi yani ama çok sevdiğimiz saydığımız bir adamdı yani. Komşumuzdu Allah rahmet eylesin”(5.1.E,80)*

Atmaca keskin bakışlı ve yükseklerde uçan bir kuştur, avlanması çok zordur, ancak kendisi keskin bakışıyla, sağlam refleksiyle,kıvrak hareketiyle kuvvetli pençeleriyle kuşları avlamakta mahirdir. ‘Atmaca bakışlı olmak’atmacanın gözlerinin keskinliğine atıf yapılarak oluşturulmuştur bir deyimdir. Atmacanın tutuluşunun anlamı,onun için kurulan oyun ile, harcanan emek ile birlikte üretilmiştir. Atmacanın tutuluşunda performans göstermesi beklenen atmamacı da daha en başta bu zor işe girişebilmenin bu keskin bakış açısını geliştirebilmenin ve belki de atmacanın asaletiyle ve keskin bakışıyla kendisini özdeşleştirmesinin onda yarattığı duyguyla cezb olunmuştur, sadece atmacaya sahip olmak için değil..Horon ve tulumda olduğu gibi ‘atmaca tutkusu’ ile ilgili de katılımcıların “yoğun betimlemelerini” görmüş bulunmaktayız.

3.3.8. Yaşam Döngüsü ve Oyun

Dünya evine giren damat ve gelinin yakınları ile bu heyecanı paylaşmaları ile ilgili düğün gelenekleri ve gidene uğurlarken acının ve sabrın paylaşıldığı törensel nitelikteki paylaşımlara temsili kurgular bağlamında yer verilmiştir.

3.3.8.1. Düğünler

Düğünden önceki nişanda “enişte daveti” geleneği görölmektedir.Kız tarafının ‘gelir mola gelmez mola enişte gelsin tiramola’ diyerek eniştreyi davet etmesiyle, ortada masaya konan bir tavuğu kapmaya çalışan enişte ile kaptırmamaya çalışan kız tarafı arasında tatlı bir rekabet yaşanmaktadır.Bu tarz eski geleneklerin yemeğe tadını veren tuz örneği ile ilişkilendirilerek anılmasında, bu geleneklerde üretilen anlamın

beraberliği, paylaşımı getirerek yaşama renk katmasıyla ilgili hassasiyet hissedilmektedir:

- "kızı nişanlarken , ilk nişan takıyosun enişte daveti denir...enişteye çağrı yapılır -'gelir molagelmez mola enişte gelsin tiramola'- diyerek enişteye davet yapılır bu davette bütün bir tavuk hazırlanır iki grup olunur amaç enişteye tavuğu kaptırmamaktır sohbet edilirken tavuk da bir yandan gözlenir...bazen ışıklar kapatılır enişte oyalanır enişte tavuğu kapınca tavuk ikram edilir. Şimdi pek uygulayan yok ama biz bu sene uyguladık oğlumun nişanında..kına gecesi çok eskiden varmış mesela uzun yıllar uygulanmıyordu şimdi birkaç senedir kına geceleri de yeniden düzenleniyor...enişte davetini de yeniden canlandırma var kısa bir süreden beri..."(4.2K,59)
- ".Enişte daveti vardı.. damat için işte tavuğu keserdik dolma yapardık. Enişte gelir,tavuk hemen enişteye verilmez, mendil üzerinde... yengesiyle gelin onu eliyle vermezdi, enişte zorlanı gapardı. .o da bir geleneğimizdi. yani gaynanalar şimdiki gibi değildi, o zamanki gaynanalar şöyle ifade edeyim bir baldız gibiydi... her şeyin bir tadı vardı şimdi bugün nişanlanıyorsunuz bugün konuşuyosun, her şeyin bir tadı tuzu var, tuz gatmasan yemeğe bir tad alabilir misin?"(4k.6E,58)
- "Şimdi düşünlerimizde "gelir mola gelmez mola size gelsin heyamola" diye bir gelenek var.Sofralar yemek düğün sofrası var yemekler hazır. Orta yerine tavuk koyarlar o orda durur bir tane daha boş tabak koyarlar. Damadı böyle çağırıyorlar. O türkü demeden damat gelmez. Gelir mola gelmez mola size gelsin heyamola. Ondan sonra birkaç sefer söylüyoduk ondan sonra gizli geliyor o tarafa ordan çalıyor geçiriyor, o boş tabağa da herkes para koyardı. Gönlünden ne koparsa. " (5.4.K,74)

Kına gecesinde de neşeli bir ortamdan bahsedilirken, kızılağaç yapraklarından erkeklerin hazırladığı kınaları kızların sürdüğü, düğünde damadın eline bıçak koyulmadan gelinin yüzünün açılmadığı anlatılmaktadır:

- "Boyyleiii Kına gecesi olurdi giderduik. Ne bileyim ordaei şakalaerir olurduii, oyunlaerir olurdiiii horon olurdi , kına yapardileir, düğünde damat gelirdi. Eline bıçak koymezdain yüzünü açmezdiiler, kaynana gelurdüi altınını takardileir hei oylei törenler yapardiler."(4k.4K,58)

Gelinin evden alınmasında yukarıya doğru açık tutularak açılan şemsiyeye para konulduğu, şemsiye kapanırken şemsiyeyi elinde tutan gelinin şemsiyede kalan kadar parayı aldığı, düşen paraların ise çocukların olduğu ile ilgili adet de burada yer almıştır:

- "...mesela eniştem ablamı alırken komşular ben kestum işte kaynum ben yolini kestum dedim ki on dört(lük) dabanca burda gelecek dolu o geldi ve attum ondan sonra geldi ablam aşığı buraya sandıkta oturuyam çeyizler ..Silahı alır tabi esas Karadeniz bayanları erkek gibi"(3.1K,52).
- ".eskiden gelinlerimizi almaya gittiğimiz zaman kapının önünde şemsiye açarlardı şemsiyenin içine bozuk para on lira veya beş guruş o bozuk paralar konurdu bir de kağitleri keserdik oyle o paraları şemsiyenin içine korduk şemsiyeyi böyle tersine yukarı doğru açık tutardık enişteyle gelin hanım gelir enişte oraya para atar yenge o şemsiyeyi kilitle o para onun olurdu. Çocuklar da o sırada (şemsiye çevrilirken) yerden düşenleri toplarlardı. Ama bunlar unutuldu.Bir gelenek daha söyleyeyim size gelin evden çıkarken işte hoca okurdu,kapıya bir bıçak koyarlardı, yani gelin birinci akşam yorgundur geline bir şey olmasın diye o bıçağı oraya koyarlardı. Ondan sonra düğün olduktan sonra o bıçağı oradan hoca gelirdi , okurdu tekrar kapıyı açardı.Bunları maalesef bugünkü gündemimizde görmüyoruz. Unutuldu." (4k.6E,58)

Eskiden kına gecelerinin ve düğünlerin düğün salonlarında değil de daha çok köylerde yapıldığı anlatılırken, köy düğünlerinin atmosferi şu ifadelerle yansıtılmıştır:

- *“Mesela kına geceleri olsuun eskiden düğün salonlarında düğün yapılmazdıı, köylerde yapıldıı, eskiden çocukken birisi için düğün kararı alındığı zaman hoşumuz giderdi ve o günü beklerdik bayram gibii bir an önce gelse çünkü uüç guünn eğlencei vair uüç guünn farklı şeyleri görmeik vair , uüç guün yemek yemek var, uüç guünn sabaha kadar beklemek vair mesela bizim için gece oturmak lükstüi yani farklı bişeyydi, gece hayatıydı , Taksim’de gece eğlenmek gibi bişeyydi yaniy..”(2.k,3E,39).*
- *“bir düğünde sabaha kadar oynanırdı.,horoz vurulmaya çalışılırdı, horozu vurabiliysen sen işte onu alıp götürüyodun.Yoksa gitmek yok yasak.devam horoz ötene kadar nerdeydi yatmak öyle şimdi 12’den sonra salonda düğün yook , düğünüm mesela burda köyde oldu.. işte yemekli pilavlar, sutlaçlar, baklavalar, borekler tabancalar atmak dışarda horon çevirmek ...”(3.1K,52).*
- *“Düğün esnasında yanyana insanlar dizilir , karşı tarafa da horoz bağlanır dayımın düğününde en son orda gördüm horoz ayağından bağlanan geziniyouı horozu mermi atılır , yara aldıysa horoz kesilir horoz vuran kişinin oluyou Yine düğünlerde ışıklandırma için ipe dizilen ampullere mermi atıyorlardı düğünde becerilerini göstermek için ... düğünlerde silah atma hep vardır hala düğünlerde oluyouı köylerdei...”(4.4.E,53)*
- *“Düğünümde tabanca çekiyodiler uhuuu horon oynadiler , eve(yeni evine , 63 yıl evvel) sabah kalktik tee akşama kadar yol yürüdükk..”(5.2.K,84)*
- *“Düğünümde alım yerinde (çay alım yeri) millete yemek verdiler , silah attiler.güzel geçtü düğünüm..”(4k.4K58)*
- *“biz evin içerisinde kızlarla toplanırdık düğünde toplanırdık çeyizlere bakardıık sandııklaer doli bohçelair doluii hali olan adam kızlarına çeyizleir yapardıleir nelleir nelleir yapardıleir..”(5.1.K,110)*
- *“Görücü usulü vardı o zaman Annem babam ne derse o oluyordu. ne zaman nikah yetince o zaman sevgi veriliyordu mesela diyorlar. Gördük yaşadık gavra da etmedik hiç ,güzel de geçindik. burada gelin oldum araba yoktu. çarşıdan teee köye yayan çıktık. 200 kişiyle 250 kişiyle yayan gittim. Bizim kültürümüzde yedi sekiz tepsi baklava yapıyorlar. İşçiye yükletiyorlar. O işçiyle beraber düğünle beraber o baklava da peşimizden gitti...”(5.4K,74).*
- *“Düğünümde kemeñçe tuluım horon vardı.eğlenceli olurdu...”(5.5.K,71).*
- *“düğün yemekleri pilavlar yapıldı Bahçelerde kurulurdu sofralar düğünde çok güzel çok farklı şeylerdi o zaman. Şimdi tabi her şey değişti”(3.3.K,52).*
- *“Eski düğünlerimiz üç gün üç gece burda köy düğünü oluyodu bizim yörede İki gün üç gün düğünler mesela. Eskiden böyleydi gelini alırlardı sabaha kadar hiç susmadan. horonumuz ,hiç yorulmazlar o tulumu göreyim var ya yani benimki der canlandın der .biz horonu çevirmek deriz kadar kıpır kıpır oluyor. oğlumun düğününde de tulum getirttim(Mersin’e). (4.1K,56)*

Eskiden düğünlerde bahçede sofralar kurulduğu, düğün yemeklerinin hazırlandığı, silahların atıldığı, horozların vurulmaya çalışıldığı,vuranın horozu alıp götürdüğü ampullerin patlatıldığı,horoz ötene kadar horon çevrildiği dile getirilmiştir.Horoz vurmada ve ampullere atış yapmakta erkeklerin becerilerini göstermeye çalıştıkları(4.4.E,53)ile ilgili ifade dikkat çekicidir. Yine kadınların da silah atmaya meraklı oldukları ifadeye elli iki yaşındaki kadın katılımcının gelini alma adeti ile ilgili anlatımında rastlıyoruz.(3.1K,52)Düğünlerin eskiden sabırsızlıkla beklendiği ve düğünlerin gece hayatı bakımından “Taksim’de gece eğlenmek gibi”olması ilginç bir vurgudur. Şimdi de eskiden olduğu gibi düğünlere önem verildiği ancak çarşıda/

merkezde gece onikide biten düğünlerin eskisi gibi ilgi çekici olmadığı üzerinde durulurken; düğünde yine de horonların olmasından ve yaşlılarla birlikte herkesin bir araya gelinmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmektedir. Bazen ilçe merkezinde başlayan düğünlerin gece köylerde devam ettiğini anlatan ifadeler de bulunmaktadır:

- *"Düğün rağbeti çok. Düğünlere çok yani öyle millet hevesli gidiyor düğünlere.. hem millet birbirini görüyor eşini dostunu görüyor. Hem de tulum oynamayı .. yani düğün deyince tulum aklına geliyor"(3.1K,52)*
- *"Düğünler merkezde 12'de bitiyoreskiden gece iki üçe kadar sürerdi şimdi bitince direk köye gidilir ,misafirlere muhlama ikram ederler ayır bir masa goyarlar muhlama güzel bir masa yaparlar. Ondan sonra tulumcu şişirir tulumunu orda başlarlar horon oynamaya yani silah atmaya merkezde yapsa olmaz köylerde tulumcu başlar üç dört saat hiç durmadan tulum çalar. Ta ki insanlar yorulana kadar mesela benim düğünümde de aynı oldu. Tanıdıklar geldi silah attık amcalar geldi bacanaklar geldi akrabalar eşler dostlar hani orda kutladık"2.2.E,29).*
- *"Düğünler daha çok yazın yoğunlukta olur ama kışın da yok denecek kadar az değildir yani kışın da olan düğünler vardır..Düğün yoksa nişan olur ya da kız isteme olur, horon bir şekilde bir yerde oynanır.."(1.1.K,23).*
- *" yaşlılar bile düğünde bir araya geldikleri zaman düğünü kenara koyup kendilerini konuşmaya başlıyorlar yani bu kadar düğün bir nevi burda mesela bir aydır görmediğin kişiyi görebiliyorsun o düğünde. Mesela bu şekilde oluyor bizim burda düğünler"(1.2.K,20).*
- *"Düğünde çoğunlukla kemençe dulum olur. avluda çalınır millet oynar, akşam başlar sabaha kadar devam eder"(5.4.K,74)*

3.3.8.2. Gideni Uğurlarken...

Yörede eskiden daha yaygın olduğu anlaşılan 'gğhara' geleneğinden bahsedilmektedir. Ölümelerde özellikle genç sayılabilecek ölümelerde ailedeki yaşlı kadınların ölenin yaşamından kesitlerin sunduğu sözlü anlatım biçimiyle ağıtlar yaktıkları ve bu ağıt eşliğinde cenaze evine gelenlerin duygulanıp ağladıkları ölen kişiyi rahmetle andıkları ifade edilmektedir. Bu törensel tarzdaki ağıt yakma ve ağlama geleneğinde kaideli olarak(kafiyeli)söylenen ağıtlara da 'oğkohorotzski' denildiğini öğreniyoruz:

- *"Biri vefat ettiği zaman özellikle genç ölümelerde, genç sayılabilecek ölümelerde özellikle o gğhara söz konusu olurdu yaşlı kadınlar yalnız büyük aile tipi var çekirdek aile tipi youıkk büyük ailedeki en yaşlı kadın ölü evinin ortasına oturur ve ölen kişinin yaşamından kesitlee sunar Lazca kesitler yalnız melodik olarak sade konuşma(ya belli bi melodi veriir şekil verir, belli bir kaideyle uyumlu belli bir kafiyeli onu sürekli olarak söyleir duygulu bir şekilde ifade edeir bunu dinleyenler bundan etkilenir daha da duygusallaşır ve bu ağlama.., ağlatmadır o yaniiy...- gğhara taziyedir, oğkohorotzski de ağıt yakmadır.."(2.k.3E,39)*
- *"oğkohorotzski da .. öyle denirdi..maksat ordaki insanları duygulandırıp toplu ağlatmayı sağlamak yaniiy oranın ölü evi olduğunu bir şekilde göstermek duyurmak ve üç gün devam eder bu üç gün sonra biter..."(2.1E,39)*

Bu gelenekte ağlanırken ölenin özelemleri ile ardından ağlayanın özelemlerinin/duygularının birbiriyle karşılaştığını gösteren bir anlatı yer almaktadır:

- "ağıt yakıyouı kocası mı ölmüş artık "araniy pantolonatskiya ukğadı bereşemiyai" bu şekilde kaideli bi şekilde ağıt yakarken yandaki demiş ki-fakirmiş de bunlarda da yok bişey aslında da "ubutsuyui" da birisi sormuş yani "biçareey itsu tsu bereşkemiyai biçare da" "dikeceğiiimm" demiş,kadın aslında özelemini dile getiriyor (pantolon diikecektim anlamında)kadın diyou ki tam olarak "yani pantolonlar giyemedin öldün gittin yazık oldu sana"falın gibisinden bişey söylüyouı yanındaki da kadın tabi.. bu ğhorotzskiı kadınlar yaparlar ama erkekler yapmazlar yanındaki kadın da diyo ki;-biliyou onların durumunu ekonomik durumunu - "var mıydi ki öyle diyosun" demiş işte "diktireceğim diyodi rahmetli"- demiş (gülerek).."(2.1E,39)

'Ğğhara' geleneğinin Lazların eski dini inanışlarından kalan bir gelenek olabileceği ifade edilmiştir:

- "bişeyyi tespit ettim burdae ben dinleri de araştırdığım iççin biliyouım bu ğğhara olayıı hıristiyan kültüründen ğirmiş bie gelenektir uygulamadıır, Hıristiyanlarda da vaer bu"(2k.3E,39)
- " bu araştıırılması gereken bir şey de ben kendi tecrübemden anlatayım ben Zğutdudı'ye gittim en son gördüm de vefat etmiş bir adamın cenazesinde yatırdıılar da böyle grand tuvalet hani filmlerde gördüğümüz gibi gayet güzel bir şekilde giydirmişler tabutun içinde yatıyouı bi tane adam geldii Megrelce olareak bir ağıt yakmayaa başladıı çok seviyomuş adamıı kamerada da vaer bende..işteı ordai sayygıı işte- babam gibiydin de öldün de ben şimdi ne yapacağıım da...- yani şunu demek istiyouım Megrellerde de vair amaai acaba Gürcülerde de var mıdır mesela bilmiyouım sen dedin ya Hıristiyanlıktan kalmadıır diye ..."(2.1E,39).
- "İslam kültüründe ağıt yakılmaz işte Hz. Muhammed'in bu noktada uyarısı vair, diyor ki "öleninizin arkasından ağlamayınız" abartmayınız şeklinde ama işte bakıyosun müslüman bi aile burası acaba işte ben onu diyouım yani Lazların eski dinlerinin Hıristiyan olmasından getirdikleri bir şey midir? ;araştıırılması gereken bir şey o başlıbaşına bir tez konusu.." (2.1E,39)

3.3.8.3. Baharı Karşılarken,Yeni Yılı Karşılarken :

Yörede yağmurlu geçen havalardan sonra gelen ilkbaharın neşe ve canlılık verdiğini ve güneşli günlerin burada değerlendirildiği dile getirilmektedir. Yirmi yaşındaki genç bir katılımcı çocukluğunda annesinin köyünde ateşin üzerinden atlanarak baharın gelişini kutlamalarını anımsamaktadır:

- "Genellikle böyle hani kışın düşün yapmaktansa burda yeşilliğın tadını çıkarmak doğanın tadını çıkarmak hani düşünün başlangıcı diye düşünüyorum ben. Mesela güzel yani nasıl diyim şu şekilde anlatıyım yağmur burda çok yağmur yağıyor Rize'deyiz çok yani sık yağmur yapar. Güneş açtığı zaman da o güneşin kıymetini değerini anlamak yani kıymetini biliriz burdakiler. Mesela değerlendirilir o şekilde ve hani demin demiştım ateş yakarlar diye ve benim annelerim mahalle içinde teyzelerim mahalledeki teyzeler böyle annemler o bahar şenliği gibi yani tabir edilir ve ateş yakarlar o ateşin üstünden atlarlar. Bu şekilde kutlardık biz güneşin o baharın o yazın gelişini. Böyle devam ederdı bizde"(1.2.K,20)

Yılbaşlarında eğlenceler veya kutlamalar şöyle anlatılmaktadır:

- "Yılbaşlarında bir araya geliniyor, bazen dışarıda bir yerde eğlence yapıyorlar. Gidiliyor ama bayramlarda genelde şu anda sadece ziyaret anlamında kullanılıyor. Eskiden daha güzeldi böyle herkes bir araya gelirdi. Yani herkes birbirini daha çok görürdü. Bu zamanlarda bu pek olmuyor evet daha çok ev ziyaretleri.."(1.3.K,22).

- "Yılbaşlarında benim bildiğim benim evde toplanırdık , pasta çeşitleri yapardıım eğlenirdik müzik çalaerdii horon oynardıik mesela erkek kıyafeti giyerdik bayanlar ..büyükler takardıik, ortaya çıkardıık komiklikler yaperdıik , gülerdıik gülmekten yerlere serilirdıik çoukk...eğlenceli geçiyoduıı öyle şeyler çok yaperdıık.."(3.4K,52)

- "Gençlikte yılbaşlarında mahallenin gençleri buluşurduk, eğlenirdik.."(3.5K,48)

Otuz dokuz yaşında Ardeşenli katılımcı ise eskiden Lazlarda yılbaşı diye bilinen şimdiki yılbaşından farklı bir günde yapılan kutlamadaki bir uygulamadan bahsedildiğini anımsamaktadır. Bu uygulamayla ilgili olarak "o gün en erken kalkabilen çocuğun evleri dolaşarak hediyeler topladığının anlatıldığını" anımsamaktadır¹²² :

- "bişeyy aklıma geldii o da açok ilginç gelirdii bana hangi takvime göre bilmiyorum , biz yılbaşı diyoruz yaa... Lazların yılbaşısı vaerdıı hangi gündü ou onüç gün mü ileri onüç gün mü öyle bişey bilmiyorum tam olarakk , ağhanııı derlerdıı ,hatırladığım kadarıyla yılbaşı sabahıı en erkeinn kalkan çocuk birisi kalkaer boöyle evleri dolaşır sabaah...dolaşırdııı ğkuhariiy mi derlerdi tam hatırlamıyorum ama öyle bişeyy var dolaşan kişi hamur parçası mı alıyouı.. yoksa başka bişeyleri mi yani evlerden bişeyy alıyouı, topluyouı yani bişey topluyouı yiyecekk en erken kalkan çocuk boöyle bir uygulama da hatırlıyordum sankkii"(2k.3E,39).¹²³

3.3.8.4 Bayramlaşmalar ve Oyun

Eskiden ise şenlik havasında geçen horonların oynandığı yemekli eğlencelerin yapıldığı şenlikli bayramlardan bahsedilmektedir. Özellikle gençlerin ve çocukların bayram meydanına götürülerek dönme dolaplara binmesi ve daha çok köylerde gözüken uzun salıncaklarla sallanmaları dikkat çekicidir. Büyüklerin küçüklere elbiseler diktikleri, hediyeler aldıkları, çocukların aldıkları hediyeleri çok önemsedikleri, çocukların evleri dolaşarak şeker topladıkları ile ilgili renkli anlatımları görmekteyiz¹²⁴:

- "Ulusal bayramlar okulda kutlanırdı, Ama dini bayramlarda bu mahalleden işte bütün erkek kız garişik toplanırdık burdan girerdik yani bir yerden girerdik yukarki sırayı bitirirdik. Ordan çıkardıık.Dolaşırdık. Kimin helvası güzelse orda biraz daha fazla eğlenirdik. Ordan inerdik aşşağa mahalleyi dolaşırdık, ondan sonra oyuna dalardık"(5.1.E,80)

¹²² Alkumru'nun ondokuz-yirmi yaşına kadar Sohum'da yaşayan annesinden dinlediğine göre;- Megreller, yılbaşı akşamlarında davul çalarak "ağan3ana memeixvami"(yeni yılını kutla) isimli şarkılarla komşu evlerin kaplarına gelir, evlerden onlara börek, simit, şeker, helva gibi yiyecekler vb. verilirmiş.(Alkumru, Nizamettin,2005, s:44)

¹²³ Günümüzde bilinen "Noel babanın" gece evlere hediyeler getirmesinden farklı olarak ,erkenden kalkan çocuğun günün erken saatlerinde evlerden hediyeler toplaması ilginçtir. Bu karşılıklı, -yaşlı kişinin (eskinin) yeniye bıraktığı/aktardığı ile, çocuğun (yeninin) yeni yılı karşılması -birlikte değerlendirildiğinde- gerçekliğe ait bir bilginin oyunsal kurgularla temsil edilen ve tamamlanan yüzleri olarak anlaşılabılır.

¹²⁴ Bayramlarla ilgili diğer anlatımlar şöyledir:

"bayramlarda genelde şu anda sadece ziyaret anlamında kullanılıyor. Eskiden daha güzeldi böyle herkes bir araya gelirdi. Yani herkes birbirini daha çok görürdü. Bu zamanlarda bu pek olmuyor evet daha çok ev ziyaretleri.."(1.3.K,22).

"şimdu terzi iduukk bayram gelmezden kızlara yetimlere alırdım tikeridumm birr hafta.. bir hafta devam ederudumm dikedumm şimdi hazır müğbarek o vakitt öyle değıllidi..."(5.2.K,84)

"Bayramlarda tabi bayram havası olur helva yaparsın ondan sonra şeker alırsın lokum alırsın baklava yaparsın ikram etmek için gına koyarsın ellerine bayramdır diye sevaptır diye ondan sonra ne bileyim...bütün torunlar çocukler toplaniir..."(5.3.K,80)"

- " eski bayramlar çok güzeldi bayram geliyo diye hep kıyafet aldırıyoduk. Bayramı beklileyemiyoduk. Bayramda gezeceğiz para toplayacağız şeker toplayacağız. İşte cebimize poşet koyuyoduk gittiğimiz yerlerdeki şekerleri biriktiryoduk eve getiriyoduk işte kimin daha çok parası oldu diye sayıyoduk. Yani eskiden öyle güzeldi. Bayram geliyo diye çok heyecanlanıyoduk"(2.4K,30)
- "Bayramdan bir önceki gün arife günü bizm için büyü k gündü çocukluğumuzda..O zaman renkli lastik çizmeler yeni çıkmıştı...Bir keresinde bayramda bana kırmızı lastik çizme alınmıştı. Ben onu giyip evde yatağımda onunla yatmışım. Gece de kalkınca evde onunla yürürken tak tuk ses çıkarmışım, annem korkmuş... evde biri mi dolaşiyor diye..."(3.5K,48)¹²⁵
- "Bayramlar dersem bayramımızı annem rahmetli alırdı ayakkabılarımızı onlarla uyurduk. Bir heyecan vardı. Katlardık elbiselerimizi yastığımızın altına koyardık.,biz çocuklar bayram şekeri toplamaya giderdik. Hatırladığım kadarıyla uyuyamazdık, giderdik şeker toplamaya giderdik. Sonra bayramlarda dolap vardı böyle biniyorduk tahta dolaplarımız vardı binerdik. Orijinal eskitme ahşaptan...O kadar güzeldi ki, içine sevenler binerdi karşılıklı..."(4.1K,56)

Bayramlarda üzüm asmalarından veya kendir ipinden yapılan çok uzun salıncaklarla sallanmanın keyfi, heyecanlı ve ilginç ifadelerle anlatılmıştır:

- ".çok güzel salıncaklar olurdu boöyylei ondan sonraı uuuuuuuu bizim evimizin arkasında büyük bir ağaç vardı, bayramlarda seyranlarda orası bi horon yerii, şenlik yeri gibiydi herkeis ordaı toplanırdıı, iki üç yerde boöyyle salıncak asılırdıı boöyyle uçardıı, bizi sallarlaerdıı boöyyle uuuuuın giderdi diyoduı ki "aaıı... bizz İstanbul'a gittiiik...." diye bağırırdık (gülerek) (Sümer köyünün eski ismi Sumla.)orda büyüdük , en meşhur, zevkli şeyimiz salıncakıktı.."(3.4.K,50)
- "onu ben de gördüm böylei üzüm asmalarından yapılyouı salıncaklar.."(3k10.K)
- "bayramlarde salıncak yapardiler ama burda o kadar değıll köylerde yapardiler daha çokk mekanıço derlerdiler mekanıçolii, i çok uzun armuta)koyardiler bunu ağacca salıncakta orda sallanırdılar orda şimdi benim hanımın köyünde orda toplanırdıılarr, Ortacalar köyüü, eski ismi Orçiii(Arhavi'de Ortacalar Köyü), hepsi de bundan otuz sene kırk sene evveli çarşıyae gelmezdiler bayramda nereye gelecek araba yok bişey yokk, orde salıncak yapardiler millet o köyde eğlenerdii bu dediğim salıncak en aşağı yüz metre gelirdi yüz metre giderdi, ipi uzun mekanıçolii, bağirmek kıyamet tabanca atmaekk herşey vardii "(3.2E,52).
- "bizde kalın iplerden halatlardan böyle sağlam ağaçlara ama bu özellikle meyve ağacı olmamasına dikkat edilirdi, sallanırken meyve ağacı kurumasin diye,meyve ağacının dışındaki- devasa ağaçlara salıncakları asardık ve sallanırdık, sarmaşıklardan ipi olurdu,uzun.."(4.5.E,57)
- "Salıncaklaeraha ha bu ha bu ha uzuüm sapi vardii ha bu üzüm sapi youk mi...asma asiyurdileir boylei o yani odun o yani (o yana)odun asiyurdileier odun ouuuuuıv dunyanin ardına gidiyoudin...o yani bu yanii boylei derin vuruyordii üzüm sapinii ouuuuuıv taa öteye gidiyordii taaaııı ..tepelerdeii boöyyle uzun ağaç tepelerde ha boylei o yani bu yani(o yana bu yana)asiyordileir, kimisi türki söyliyudii delikanlıleir türkü söyliyudii (gülerek) güzell geçmiş günleir hanıı...bayramlarda da neşeli bayram oliyudii çok güzell horon oynayıduı.."(5.1.K,110)
- "Asma, asma salıncaklarımız üzüm asmasından oluyordu. Üzüm asmasından üzüm büyük ağaca bağlardı. Ona biniyoduk itiyodu taa öteye gidiyoduk tekrar geliyoduk, o kadar uzundu. bayram günleri ama bu. Bu hep bayram günleri. Bayramdan bayrama oynardık onları"(5.4.K,74)
- "Köylerde asma ağacından salıncak yapılırdı. Çoook sallanmışım da onda yani. İki tane ağaç ya bir tane sabit bir ağacın karşısına sabit bir direk dikilirdi. Onun üzerine gene bir ağaca atılırdı..ona bağlanırdı böyle yani rahat işletsin diye bağlanırdı. Uzun yani aşşa yukarı yerden beş metre yükseklikte beş metre altı metre yedi metre yükseklikte öyle insan sallanınca yani baya yüreği pır pır ederdı yani. Pır pır ederdı öyle çok güzel bir şeydi"(5.1.E,80)

¹²⁵ Muhacirlik yıllarında büyükleri Arhavi'den Karamürsel'in Suludere köyüne gelen altmış bir yaşındaki erkek katılımcımızın, çocukluğunun bu köyde geçtiğini ve bayramlıklarda 'bayramlık' ayakkabı ve elbiseler (yerel dildeki söyleyişleri ile kondra ve fota) giydiklerini öğreniyoruz:
" çocukluğum, Karamürsel'in Suludere köyünde geçti... bayramlarda yeni kıyafetlerimizi giyerdik ve yeni kondralar(ayakkabı) kondra Lazca ayakkabı demek (kundura gibi) kondra ama yeni, parlak ve kaliteli anlamındaki ayakkabıydı....kıyafetlerimize de fota derdik. Fota da çok şık, bayramlık elbise, kıyafet anlamındaydı..."(4k.7E,61)

- “ çok uzun salıncak bayramlarda bayram şenliği yapılan yerde yapılırdı ip yoktu düşünün o üzüm dediğimiz o asmadan sağlam ip olurdu uzuun salıncak yapılırdı hatta iki kişii bir sağdan bir soldan o salıncağa oturan kişiyi iterek sallarlardı iki kişi...tek kişi olunca az yere gönderebiliyodu iki kişi olunca daha uzaklara gider gelirdi”(5.2.E,72)
- “uzun salıncak üzüm yaprağından yaparlardıyy, kızlar ayrii erkekler ayrıydii..”(5.2.K,84)
- “bayramlarda bizim avluda iki tane armut vardı salıncak yapardık bütün gençler gelirdi burada sallanırlardı. Bayram yapardık. Uzun salıncaklar üzüm asmasından ip yaparlardı asarlardı ya da büyük iplerle asarlardı. İki tane delikanlı o taraftan ondan sonra sallanırlardı korkan bağırırdı beni indir diye bazısı düşerdi sakat olurdu golu girilirdi ayağı girilirdi gaza da olurdu yani.... Tabi orası da bir buluşma yeriydi birbirini mesela beğenenler felanca kızını ben beğendim felan...”(5.3.K,80)

Ahşaptan yapılan “dönme dolapların” özellikle bayramlarda kurulduğu belirtilmektedir:

- “bi de bizim çocukluğumuzda böyleii ne derler dönme dolap vardii tahtadan nasıldı nerdeydi hemem şu şeyin orda derenin yan tarafındaii..bayramlarda... iki tane adam çevirirlerdi biz de binerdik böylei tahtadan çakılmışş..”(3k.10K)
- “Bayreamlarda açık alana toplanırlardı, tatlılar yemekler yeniirdiy , dolap vardı dönmedolap...aynıi lunaparklarda olduğu gibi dört taneii, ellen çeviriyorlardı ceryan yok bişey yok , iki bi tarafta otururlardı iki bi tarafta dört kişiy elle çevirirlerdi böyle dönerlerdi her bayramda meydana kurarlardı dönmedolabi, köy meydanına veya geniş bir alana kurarlardı bayramda orda eğlenirlerdi, her bayramda yaparlardı üşenmedenn.... bayağı büyüktü canım iki kişiden dört kişiy maketini yapmadım ama yaparım..”(4.2.E,53)
- “motor getirirdiler , parkta motor dönmekeydi dönmedolap motor vardı dönüyodu böylee hatırlıyorum, motorun çamurluğu yok tahtadan yaparlardı, şimdi yok motor böyle yuvarlak dönerdi böylee dönmedolap gibi ama motorun içinde insan dönüyodu motor dönüyordu biz de seyrediyoruz adamı motorda aynı kuyu gibi bişey eski kuyular var yaa, annem babam giderdik yani mahalle giderdi , hızlı dönerdi en sonunda da bitmekteyken Türk bayrağını koyardı omuzuna, bayramlarda..”(3.2.E,52)
- “bi de bayramda dolap vardı esas şenlik yerindei dolap meydanlarda belli yerde düzlükte ...bir dolapta iki kişi karşılıklı dört kişi dört tane vardı ..onaltı kişi binerdi dolabae, elle çevirirlerdi” (5.2.E,72)
- “belli yerlerde kurulurdu meydan gibi yerlerde ..”(5k.4E)

Kurulan salıncakların ve dönme dolapların aynı zamanda birbirini beğenen gençlerin buluşma/görüşme yerleri olduğuna dair anlatımları görüyoruz:

- “Gençler, yaşlılar sevdaliler binerdi, ama sevdaliler yani birbirine aşık olanlardan -dolabın çevresindeki çocuklara harçlık mahiyetinde para verirken- mesela kızlar bu darafa binerse erkekler bu tarafa...erkekler para atmak için yukardan havadan atarlardı eğer cebinde parası yoksa çubuk koyarlardı. Çubuk yani bildiğimiz şu doğanın dalını sararlardı ki param mülküm yoktur diye ama o da yediremezdi utanmayayım diye cebindeki parasını verirdi ” (4k.6E,58)

Seksen yaşındaki erkek katılımcı, Hıdırellez’de mahalledeki en iyi arkadaşı ile yumurta çakıştırdıklarını anımsamaktadır:

- “Aysel benim en iyi arkadaşım. Hıdırellezde onlan yumurta çakıştırdık Aysel’le beraber....bir tane armut vardı çağırırdı böyle hadi gel yumurta çakıştıracaz yumurta çakıştırdık. İşte denize giderdik hıdırellezde o zaman okulumuzla beraber sınıfımızla beraber..”(5.1.E,80)

Soğan kabuklarının kaynatıldığı tencereye atılarak haşlanan ve böylelikle boyanan yumurtaların bayram günlerinde çocukları sevindirmek için verildiği dile getirilmiştir¹²⁶:

- *"babaannemin yaptığını hatırlıyorum mesela gözümün önündedir o kare; yumurtayı boyarlardı, soğan kabuğu olan suyun içinde kaynatınca boyanıyordu haşlanmış yumurta boyanıyordu da... sararıyordu da...boyalı yumurta elde diyodu....(hatırlıyorum soğan okula geliyordu ne zaman yaparlardı bilmiyorum hayal meyal hatırlıyorumpişerkenki kare gözümde"(2.1E,39)*
- *"Yumurtalar soğan kabuklarının kaynatıldığı tencereye atılır ve böylece boyanırdı. Boyalı yumurtalar çıkardı. Boyanan yumurtalar çocukları sevindirmek için bayram günlerinde verilirdi"(4.1K,56)*

3.3.9. Festivaller ve Şenlikler

Eskiden, festivallerin daha renkli geçtiğini dile getiren anlatımlarda özellikle ilçe merkezinde gerçekleştirilen "Yeşil Altın, Gümüş Deniz" festivalinin güzelliği üzerinde durulmuştur. Yöresel yemek yarışmalarının, güzellik yarışmalarının olduğunu, kazanlarda mısırlar kaynatıldığını, yöresel yemeklerin yendiğini, 'geleneksel kütük çekme, odun kesme,petek kurma, atma türkü/ karşılama gibi geleneklerin temsil edildiğini böylelikle gelenekle iç içe geçmiş oyunsal unsurların temsil edilerek oyunsal unsurlar içinde yeniden üretildiğini' görmekteyiz.Fındık güzeli,çay güzeli seçilen genç kızlar arasında yapılan güzellik yarışmaları haricinde güzel atmaca, güzel inek , güzel elma seçimlerinin yapıldığı yarışmalarla ilgili anlatımlara yer verilirken; yerel sanatçıların da geldiği bu festivallerde Çaykur fabrikasının yaptırdığı kocaman çaydanlıkla herkesin çay içtiğinden, salıncakların kurulduğundan, atların yarıştırıldığından, horozların atıştırıldığından bahsedilmesi ilginç detaylar olarak dikkat çekmektedir :

- *"Festivallerde eskiden yöresel yemek yarışmaları oluyordu. Her sene yöremizi tanıtmak için yöremize uygun yemeklerden yapılıyor şimdi de var bazı köylerde...sonra at yarışması vardı atları yarıştırlardı. Horozları atıştırırlardı horoz yarışmasında sonra güzellik yarışmaları olurdu., fındık güzeli vardı çay güzeli vardı"(2.4K,30)*
- *"Festivalde eskiden nasıl odun kesiliyordu kütükler nasıl taşınıyordu,onları gösteriyorlardı yapıp. Tahtadan salıncak kurmuşlardı gene salıncak yapıyolardı. Festival zamanında onları kuruyolardı"(2.k.5K,31)*
- *"Eskiden olan bir festivalimiz vardı o yapılmıyor. çok güzel geçirdi.Hani bir sürü hem yöresel hem bildik sanatçılar gelirdi, değişik etkinlikler yapılırdı. Mesela eskiden nasıl odun taşıdıklarını, nasıl bunu kestiklerini nasıl pekmez yaptıklarını nasıl fındık ayıklayıp atıştıklarını canlandırıyorlardı;yani dört gözle beklerdik biz festival zamanını mesela bazı köylerde Derbent köyünde her sene bir festival olur oraya yöresel sanatçılar gelir. İşte bütün köyde oturan insanlar işte yemek yapar. Mesela Laz böreği yarışması olur yaprak sarması yarışması olur.,mısır kaynatılıyor"(2.4.K,29)*

¹²⁶ Hidrellezde cemrenin düşme aşamalarından birinin gerçekleştiğinden hareketle o gün bereketi anımsatan yumurtanın pişirilmesinin de bereketli bir yıl geçirilmesi dileğiyle gerçekleştirildiğini düşünebiliriz.Yumurtaların boyanmasının ise eski dini inanışlarıyla ve/veya kültürleriyle ilişkili olması muhtemeldir.

- “Yeşil Altın Gümüş Deniz diye öyle bir isimle festivalimiz vardı. Her şey vardı Fındıklı’da ama belli bir Arhavi’de daha yoğun çünkü oranın işadamları destekliyor bu tür şeyleri, tabii biraz finansman olayı da var Arhavi’de festival kesinlikle aksamadan devam ediyor. Bizim zamanımızda güzellik yarışmaları, atmaca güzellik yarışması vardı.Hatta babam ondan derece aldı , birinci olmuştu. Hatta benim babaannemin bir resmi var bundan kırk sene, elli sene evvel inek güzellik yarışması yapılmış. Babaannemin ineği birinci gelmiş, madalyalar olduğu için evde madalyalarını gördük tabii babaannemin de resmi vardı oradan biliyorum.. şimdi buranın köylerinde her sene festival yapılıyor, duyuyorum ama gitmek kısmet olmadı yani”(3.1K,43)
- “yaşlı kadınlar şarkı söylüyorlar yani çok güzel geçti güzellik yarışması yapıldı yemek yarışmaları yapıldı mesela ben sarma yarışmasında birinci geldiim altın çeyrek lira verdiler , Nigar kızkardeşim de Derbent Festivali’nde börek (Laz böreği) yarışmasında birinci geldi...., Derbent’te yine şimdi var bayramın üçüncü günü festival var “(3.4K,50)
- “Eskiden neler oluyordu neler.. eskiden çok sanatçılar geliyordu bureya ..eı daha sosyal şeyler vardı mesela.. eski geleneklerimiz gösterilirdi,festivallerde gösteri yapılırdı mesela öküzler bahçelerde saban takıp kazıyolar ya ..,mesela kütük çekmei, o elle hizar..(hizarla odun kesme) onların hepsini canlandırıyorlardı arabaların üstünde öyleiı konvoy halinde herkes seyredirdi mesela mısır herkes mısır toplardı bahçelerinden giderlerdiı kazanlarla orda pişerdi ordan herkese dağıtırlardıı herkesei. , horon oynanırdı ..veya Fındıklı Çaykur Fabrikası’ndan boöyyle kocamaanın bi demlik yapmışlar nasın diyiim senaı..boöyyle buyuüük bi kazan ortadaın temsilii çaydanlık biçimindei ordain herkes çay içerdii o kadar zevkliydi kii eski festivallerde nerdeı şimdiı?.çok güzeldii...şimdiı olmasını tabii ki isterim ne kadar zevkli geçiyodii anlatamam yaniı doksanlarda vardı bu büyük Gölcük depremine kadar vardı o sene iptal edildi işte bi gün.. o gün festivaldi o sabah deprem haberiı duyulunca iptal edildi ondan sonra da olmadı ondan sonra da belediye değıştii .. derkein olmadii ... Şimdi bi müzik grupları gelmiş yabancı ülkelerden öyle bi gece oldu burda... Yurt dışındaeın insanları geldiı Gürcistan’dan gelen oldu..” (3.4K,52)
- “yöresel festivaller düzenlenirdi .Fındıklı Yeşil Altın Gümüş Deniz Festivali düzenlerdi. Şimdi işte uluslararası festival dediler bir şey yaptılar yani yabancı devletlerden gelen müzik grupları var onu gördüm. Ben hiç de zevk alamadım. Yörenin sanatçıları var tulumcusu var kemençecisi var atma türkücüsü var. Bunları hiç bulamadım ben üzıldüm bir baktım döndüm...Eskiden Fındıklı Yeşil Altın Gümüş Deniz Festivali’nde amatör ses yarışmasında dört tane birinciliğim var bu dördünün bir tanesi de Türk sanat müziği. Sonra bu festivalde Kütük çekme vardı.Sonra hizarla ağaç biçme vardı. Ondan sonra petek kurma vardı. bu geleneklerimiz canlandırılıyodı.. Mesela kalktım petek kurmada oynadım. Kütük çekmede oynadım. Su sporunda oynamadım gücüm yetmedi. Nefesim dayanmıyodı su sporları oldı voleybol da oldı futbol bunlar.. turnuvalar düzenlendi. Maalesef şimdi ne futbol yüzme bunları hiç görmedük hoca hanım.Sonra bal yarışması oldu. Yöremizin balları yöremizin yemekleri yer aldıı..Birincilere altın madalya verdiler. O günleri gördük ama maalesef bugünlerde ne altını gördük ne de festivali...”(4k.6E,58)
- “İnek güzelliği yarışmasını görümcemin kızı kazandı...(festivalde)..”(5.5.K,71)

Günümüzde de festivallerin eskiden olduğu gibi yazın gerçekleştiğini öğrenirken, festivallerin ilçe merkezinden ziyade dağlardaki köylerde, mahallelerde veya yaylalarda yapıldığını ve geleneksel oyunlarla, fıkraların canlandırıldığı skeçlerle, yarışmalarla geçen bu festivallere ilçe merkezinden de katılımlar olduğunu görmekteyiz. Ancak ilçe merkezindeki festivallerin gelenekselle birlikte ama daha ziyade uluslararası platformda küresel düzeyde de diyebileceğimiz bir biçimde artık gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu festivallerde müzik gruplarının ve sanatçıların öne çıktığını ve horonun da festival sırasında ve sonrasında oynandığını görmekteyiz:

- “Köylerde festivaller yapılıyor. Eskiye canlandırma olarak tiyatrolar yapılıyor. Eski böyle Lazca olsun böyle tiyatrolar yapıyorlar. Eski oyunları böyle göstermek için skeçler o tarz şeyler yapıyorlar. Mini küçük skeçler yapıyorlar böyle Lazca atışmalar. İşte Lazca konuşmalar. Eskiden olan işte köyde böyle komik olan olayları böyle kısa kısa anlatmalar yapıyorlar. Fıkra gibi eğlenceli böyle gülünçlü komedi gibi.” (1.3.K,22).

- "Geleneksel festivallerimiz yapılıyor. İşte Derbent köyü festivalimiz var. Yöresel sanatçılarımız gelir. Ondan sonra atma türkülerimiz olur. Mesela yöremizde bulunan mısırimız olsun pekmezimiz olsun bunlar pişirilir gelen misafirlerimize ikram edilir. Hani eskiye dönük şimdi yansıtmak amaçlı yapılır bunlar. Temsil etmek amacıyla pekmezlerimiz ateşler yakılır onlar pişirilir. İşte kabaklarımız pişirilir ve kabağın üzerine pekmezler dökülüp ikramlar edilir. Laz börek yarışmaları olur ve annem de katıldı, birinci olmuştu. Böyle eskiye dönük hani kendi memleketimizde Laz böreği zaten bizim yörede meşhurdur. Tatlı. Muhallebi ve şerbetten yapılan tatlı bir ikramdır. Hani yöremize özgü olduğu için bunun yarışmaları yapılır. Böyle diyebilirim. Bizim burda küçük bir bölgede olduğu için duyurular yapılır caminin minaresinden burda işte eğlence olacaktır herkes tüm halk davetlidir tarzında. Tüm halkımız gelir orda horonlar oynanır işte. Aksamadan oluyor Derbent festivali Fındıklı merkezde pek her sene yapılmıyor açıkçası. Hani yapıldığı zamanlarda da işte yöresel şarkıcılarımız gelir. Horonlar tulumlar işte öyle şenlikler olur"(1.4K,20)
- "önceden festivallerimiz daha çok oluyordu. Bu aralar biraz az oluyor yani. Bir iki köyümüz yapıyor. Derbent köyündeki festivale gidiyoruz işte mesela bir ara bizim Yenimahalleimiz de yaptı öte yandan Göce dediğimiz orada bulundum. Hem eğlence yapılırken diğer yandan bazı yöresel yemeklerimizi tatmak için her türlü imkan bulunuyor. İşte biz bir yandan eğlenirken öte yandan büyüklerimiz mısırimızı pişiriyor işte pekmezimizi yapıyor, kazanlarda açık ateşte pekmezimizi yapıyoruz, beraber yiyoruz beraber içiyoruz ondan sonra tekrar eğleniyoruz sonra sahnede skeçler oluyor.. kimi Karadeniz'in simgesi Temel'i canlandırıyor işte onun bazı fıkralarını falan doğaçlama olarak canlandırıyor skeç şeklinde..."(1.4.E,23).
- "Şimdi piyes gibbi benden dahea büyyüük insanlear var bunlar tenekeyle sopalar ille iie eski okul zamanlarında ortaokul zaemenlarında piyes çevirdikleri gibii insaenlear çevirdiler şimdi bizim Kemal İşiikler vaer komik bi çocuk o piyeslere gider ne yapaer insanlaeri güldürir, esski fıkralarıii biilluuir yani değişik değişikk bu daha manzeralı bişeyy biluuir.. şimdi bizde burda bu olmaez bizde burdea gelir bi şarkıiciii söyler boöylle oho houuuivv disko oynarlar o oynaerlar meydande türkü de söyler geçip gidder....burde şehirde yok ama köylerde varse ben şimdi gördüğüm yok öylle otuzbeş seneden berrii..."(3.2E,52)

İlçeye komşu olan Arhavi'nin ilçe merkezinde düzenlenen Arhavi Festivali, Fındıklı'nın ve diğer ilçelerin ilgisinin de yoğun olduğu bir festival olarak görülmektedir:

- "Arhavi'de festivaller hala devam ediyor. Geleneksel oldu... sanatçılar geliyor ;birkaç gün sürüyor... gece konserler veriliyor, gündüzleri ağaç kesme , çay toplama, yüzme yarışları oluyor. Eskiden güzellik yarışmaları da olurdu..."(3.5K,48)

İlçede horona tuluma ilginin yanı başında, festivallerin şenliklerin vazgeçilmezi olmaya başlayan yeni müzik gruplarının bazen yerel dilin kullanımı ile birlikte yerelin ritimlerini ve ezgilerini modernize ederek yaptıkları müziğin büyük şehirlerdeki gençler tarafından da beğenildiği üzerinde durulmaktadır:

- "Karadeniz yöresinin geneline göre genç müzik grupları daha çok burda. Karmate grubunu çok beğeniyorum; karmate değerim demek. Marsis grubu buralı(Fındıklılı) zaten solistini çok seviyorum. Yani onların gelişmesi kendi yöremizden birilerinin öncü olup da şarkılar yapması tabii mutlu ediyor bizi. Anlamı Marsis dağımız var, yaylamız var Marsis'te. Orayla yöreyle ismi alınmış işte buranın çocuklarından yapılmış bir grup. Lazca söylenen şarkılar olduğu için daha çok hani seviyoruz"(1.4.K,20)
- "bizim Fındıklı'dan çıkan öyle.müzik grupları var, grup şeklinde çıkıyorlar bizim burda. Yani ilgi var insanların ilgisi var müziğe. Hani yaşlıların bile var. Burda şenlikler olduğu konserler festivaller olduğu zaman yani o yaşlılar bile o müziği dinlemek o görseiliği görmek için inerler çarşıya. O meydana inerler ve bizim Fındıklı insanının müziğe karşı bence çok fazla yani bu en belirgin olarak yine düşünlerde belli oluyor gene tekrar söylecem ama hani gene düşünlerde çıkıyor ortaya hani oyun olsun gençler olsun yaşlılar olsun öğrenme çabası çok var. Elli yaş üstü mesela diyim ben annemden örnek veriyim hani beni oynarken gördüğünde bana da öğret. Gene bir böyle bir heves var. "Ben de oynayabiliyim, ben de yapabiliyim".. hani duramıyorlar yerlerinde o şekilde müziğe ilgi çok var bizde"(1.2.K,21).

3.3.10. İletişimde Oyunsal Unsurlar : İletişimin Dili, Oyunun Dili

Bir kültürün nasıl şekillendiği, yaşam aktivitesi içinde toplumsal etkileşiminin karakteri/niteliği ile belirlenen iletişim dilinin niteliğine de bağlıdır. Bu bulgu başlığı altında, iletişimdeki oyunsal unsurlar ele alınmaktadır.

3.3.10.1. Yine ses vermek...

Yöre insanının oyuna çağırırken, neşelendiğinde; haber vermek, başkalarına neşesini duyurmak ve coşkusunu paylaşmak için bir ifade aracı olan nara atmanın “ay hu hu hiiii” veya “ya hu hi huouio” gibi ifadelerle seslendirdiği çağırının haber verme, paylaşma ile birlikte yaşanan coşkuyu yayarak iletme adeta heyecanı başlatma gibi bir işlevinin olduğu anlaşılmaktadır.

Neşelenilirken bu hem bir iletme, hem bir gösterim, sunuş, hem de duygunun bu sesi duyanlarda hem merak uyandırarak dikkatleri o yöne çekmesi hem de duygunun sesi duyanlara da geçirilerek yayılması anlamlarını taşımaktadır. Derede yüzerken, çay toplarken karşı tepedekilere seslenirken yorulunca dinlenip şakalaşırken, horonlarda, atmacanın tutuluşunda, ‘mutlu olunduğunu, birlikte olunduğunu, burada olunduğunu’ haber veren bu seslenmeye yerel dilde ‘gamiru’ seslenişe de ‘gamaeoğhei’ denilmektedir:

- “Benim oyunla ilgili değil de mesela dereye yüzmeye gittiğimizde bir ses çıkarırız bağıırırız yani biz dereyeyiz burdayız duyan gelebilir diye çağırışım vardır. Mesela şöyledir ay huhuhu diye bağıırsın onu duyan gelir birkaç kişi yüzen var gidelim biz de diye. O sesi duyan dereye gider yani” (1.1.K,23)
- “ arkadaşlarımı çağırma için ben gara guş sesi yapardım aynı bu sesi (kuş sesi çıkarır) bu ses bütün evlerin bahçesine giderdi o sesi yapardım bütün arkadaşlarımı toplamak için”(2.2.E,29)
- “burda çok var hani insanlarımız dereye gittiği zaman ay huhuhu diye böyle değişik bir telaffuzla çağırıp burda olduğumuzu belli ettiğimiz hani mutlu olduğumuzu hep birlikte olduğumuzu belli ettiğimiz bir ses çıkartırız...hani heyecanımızı dile getirmek açısından yihu dediğimiz sesler çıkartabiliyoruz hani değişik sesler...” (1.4.K,20)
- “hep beraber böyle çay toplarken böyle nara atardık. Bir de dağa çıkınca bağıırdık nara atardık ki hani ben buradayım diye haber verirdik mesela karşı tepedekilere veya böyle dinlenince yorulunca dinlenmeye geçince böyle hem şakalaşırdık hem nara atardık bağıırdık hani karşı tepedekiler hem haberleşmek için hem eğlenmek için nara atardık. Mesela onu hala daha yapıyorlar Gamiru. Gamiru diyorlar Ben burdayım hani. Hey ben burdayım gibi”.(2.4.K,29)

Coşkuyu dile getiren, duyguları açığa çıkaran diğer seslenişin silahla ateş edilme ile olduğu anlaşılmaktadır:

-"horonlarda kızı aldığımızda silah atılıyor yani böyle yani savaş mavaş yok düşünde dernekte kız alınıyorken kıza nüfus kağıdı verildiği zaman yani köy çok suskun köyde mesela dedem çıkarırmış mavuzeri ateş edermiş garşidan bir gişi yan gomşu ordan burdan köy şenlenirmiş böyle yani eskiden anlattıkları böyle ... Şenlendirmek için mesela benim amcam dışarıda yaşıyor babamın amcasının oğlu astsubay emeklisi o geldiği zaman bu köy çok sessiz yeğenim derdi çıkarırdı tabancayı ateş ederdi aşşığıdan bizim başka bir akraba ateş ederdi o da başlardı yani. Bir de o Ramazan'ın başladığı ilk gece işte herkes 11 ayın sultanı dediğimiz gün oruç ayımız geldiği gün silahla onun sevincini yaşardı millet oruç tutacağız 11 ayın sultanı geldi diye herkes ateş ederdi yani hala daha var onlar var... yine çocuk doğduğunda da silah atılır ., ben küçüktüm babamın amcasının kızının erkek iki gızı oldu üçüncü erkek çocuk olduğu zaman babamın amcası Hasan Usta Allah rahmet eylesin üç el ateş etmişti mavuzerle. Ben de dedim ki baba niye ateş ettin deyince Osman Eniştenin Fırını Osman'ın erkek çocuğu olduğu için adet budur oğlum dedi erkek çocuk olunca Lazlarda üç el ateş ederler dedi esaslı silahla yani beylik ya da mavuzerle üç el ateş ederler hani bu köyde bir erkek çocuk oldu diye artı işte kızın nüfus kağıdını aldıkları zaman akrabalar ateş etmeye başlar, yani köyü şenlendirmek için yaz gelince sonra düşün ve dernekte atarlar. İşte öyle bir de avcılığa gittikleri zaman..."(2.2.E,29)

-"Yani bir sevinmek yani sevinmeni açığa dökmek için silah atıyor, duyurmak için.Neşeli olduğunu mutlu olduğunu duyurmak için de"(5.3.K,80)

3.3.10.2. Karşılaşmalar ve Karşılımlar...

Yöredeki meşhur filozof kadınlara değinilmektedir. Atma türküleriyle meşhur olan bu kadınların filozof olarak nitelendirilmesi atma türkülerin öğreti biçiminde özellikler taşıdığına işaret etmektedir diyebiliriz:

- "atma türkü yapılır meşhur filozof kadınlar vardı hiç okuma yazması yoktu ama bilge kadınlar vardı bilge insanlar vardı bu insanların besteleri vardı makamları vardı mesela Nokta Hala vardı onun destanları , bizim eve gelirdi Dilli Kaval derlerdi bi tane Sakine Hala vardı, bi tane Tirşe Hala vardı , Memika Hala vardı,Hacer hala bizde Eta Meryem vardı kapı komşumuz onun besteleri destanları şiirleri vari, bizde illa babanın bacısına değil de yaşlı kadınlara hitap ederken daha çok hala denirdi, hala, abla teyze de denirdi .. atma türküler hem horonda hem kadınlar kendi arasında da olurdu veya sığır bakıyosun mesela bi tarefta biir bakıyo bi tarefta biri, kendi başına türkü söylüyömuş gibi söylüyösun o da söylüyösa, içinde muazzam kinayeler var cevap geliyo bi bakıyosun o sana cevap veriyöu ama kurali konmamış bi cevap doğaçlema oluyödu çok güzel şeyler onlar hem eğiticiydi öğreticiydi hem o duyguları ifade eden güzel şeylerdi aslında o kadar hassas bişeydi kii o duygular ifade edilirken nezaket bile vardı en büyük atma türkülerden çatmaya bile nezaketsizlik yoktu, çatma derken yani çatışma çatma ama burda kinaye olurken kırıcı diildi, hiç kırıcı olmuyödu bunları çok duyuyöduık biz hakkaten özenilecek şeyler yok ödu aslında veyahut o doğanın içinde olmağımız için şimdi göremiyöruız veeya yeni nesil de bunu bilemiyebilir çünkü çok manipule ölmüş bu nesil bu kültürün kaybedilmemesi gerekiyödu mesela doğayı iyi okuyöduiik şimdi doğayı okuyan pek yok eii hazır bilgilerle daha doğrusu fast food bilgilerle yaşıyöu insanlaer zihinsel olarak ama o zaman hakkaten doğayı okuyöduık doğal davranıyöduık, oyunlaır da öyle çikiyödu ..."(4.1.E,54)

Yetmiş üç ve yetmiş bir yaşlarındaki iki kadın katılımcı, imecelerdeki atma türkülerin başlangıç cümleleri olarak söylenegelen dizeleri sunmaktadırlar:

“Dertliyuum yuzuum gülmez de derdimui kimsei bilmez”(5.4.K,73)

“Söyleeruum yana yaaanaııı...Söyyleeeei derdinui bana” (5.5.K,71)

“Birkaç turkü dinleyeeluum, elleşmeyelum canaı (5.4.K,73)

“Susaduum eriiiyoruum su dolduıııı filicanaaıı...(5.5.K,71)

*“Atma turki ataruum yureğini yakaruum ,eski çarukleeeiurini boğazineii takaruum(5.4.K)
“Yar finduğuum fiinduğuum dallerina konuğiimmm sevduum da allaaımaduum odur benim yanduumuğuum .”(5.5.K,71)*

Seslerini titreterek ve birinin bitirdiği yerden diğerinin hemen başlayarak söylediği bu dizeler ‘kafiyeli ve kaideli’ olarak söylenmektedir. Burada atma türkülerin söylenişiyle, kimlerin nerede nasıl söyledikleri ile ilgili detaylı anlatımları görmekteyiz. Türkülerin bazen destan gibi dökülmesi; dokunaklı, anlamlı ve esprili oluşları üzerinde durulmuştur.

İmecelerde iki grup arasında söylenen atma türkülerde grupların sözcülerinin “laf ürettikleri” ve bu kişilerin kafiyeli olarak sözleri söylemeye yatkın kişiler oldukları dile getirilmiştir. İmecelerin eğlenceli geçmesine neden olan atma türkülerin bazen “ağıra gidildiğinde”(5.2.E,72) imecenin terk edilmesine de neden olduğu ifade edilmiştir. Burada “ağıra gitmek” türkülerde yerginin veya iğnelemenin dozunun kaçması ve karşı taraf tarafından kaldırılamaması anlamında kullanılmıştır. Atma türkülerin “bilmece bulmaca” gibi olduğunun ifade edilişi ilginçtir. Söylenilen sözlere karşılık sözlerin bulunması gereklidir. Bu sözlerin de kafiyeli olması gerekmektedir. İmecelerde gruplar arasında karşılıklı ‘bastırmalarla’ söylenen atma türkülerden başka, ilçeler arasında da tatlı sert bir rekabete neden olan atma türkülerden; iddialaşmalardan bahsedilmesi de dikkat çekicidir:

- *“Koro halinde söylerlerdii bi tanesi üretiyoui arkadaeşleri söylüyoui ikinci söylerlerken obüri kendisi ona odaklanıyodii, yani ona laf üretyodii orada geçen bir dakika iki buçuk dakika ona cevap vermeye hazırlanoyodu cevap veriyodii şimdikiler ohouou ouııv oturiyiler yiyoleir ..”(4.3E,61)*
- *“hep bu kalabalık oluncaı hep karşılamaı söyylerdiiik bunu söyleyince aklımıza getiriyourdılar şimdi ben nişanlıykein bunu Muzaffer yenge turkiiciydiı diyecek destan gibi dökerdii bizim adam da türkiciydiı ama o türkiciı olduği haldei biz onuı yendiydik o gecesiı nolirdiiı alkış yapırlarırlar neşelenirdiik , baktı kii cevap veremediiı tekrarı biz onuı bastırırdık, oana bastırıyoduık...ertesi günüı haıı işte boöyleiii yapaerleir sana diyyeiii...konuşurduıkkk..”(5.4K,74)*
- *“şimdi şöyle de karma da yapardıık. Karma da olurdu. Yani karşı taraftan bir erkek iki tane hanım varsa ondan sonra beri tarafının bir hanım iki erkek varsa mesela onların bir tanesi sözcüdur orda ve üreticidir yani onun kafiyesini de uydurur...Lazcaıdı genelde kafiyeli olurdu kafiye olmazsa zaten olmaz. Kafiye tutmazsa madara olur yani. burada öyle türkücüler yetişmiştir”(5.1.E,80)*

ise şöyle dile getirilmektedir. Atma türküde sevgiyle karşı tarafa iletilen bir mesaj varken; karşılama içinde ise karşılıklı söz söylemelerle uyumlu ve kafiyeli cevaplama bulunmaktadır:

- *“Atma türkü beyninden yani karşındakine olan sevgiden dolayı aniden beynumdaki sanat ile hitap etmek sevgiden dolayı... ama karşılama türkü karşılıklı olarak birbirine verdiği cevaplarla...karşındakinin verdiği cevaba benim de o gafiye de cevap vermem lazım” (4k.6E,58)*

Günlük yaşamdaki karşılaşmalar içinde, karşılaşanların birbirlerini nasıl karşıladıkları ile ilgili iletişim biçimleri de dikkat çekicidir. Bu karşılama türlerinin imecelerdeki atma türkülerde olduğu gibi bir mesaj içerdiğini söylemek mümkündür. Karşılaşmalarda, bir hal hatır sormanın yanında karşılıklı kinayeli bir tarzda seslenme/söz söyleme doğaçlama olarak yaşanmaktadır. Bir üstten alma ile alttan alma durumu arasında salınan bu karşılama türleri karşılıklı bir duruşu, bir tavır da yansıtmaktadır. ‘Kimse kimseden üstün değildir’ mesajı karşılıklı kusurların tatlı sert bildirilişi ile verilmekteyken; bu iletişimde sözle ‘söz söylemek’ ve sözle ‘söz kesmek’ arasındaki dengede son söz söyleyen tarafın hakim olduğu ve diğerine göre biraz daha üstün konumu adeta onaylanmış olmaktadır. Esprili bir tarza bürünen bu türleşmelerde karşı taraf yerilirken yeren tarafın kendini övmesi, sonra da yerilenin kendini överek yereni yermesi söz konusu olabilmektedir:

- *“Karşılama , taklit kültürlerinin yansımalarıdır ”(2.k.3E,39)*

- *“eskiden yolda karşılaştığı zaman biri birşey söylemiş kafiyeli bi şeyyi iki mısralık mesela , karşı taraf da aynı şekilde cevap verirmiş artık (kafiyeli) nası uyuyosalı.. kafiyeli şekilde konuşuyolarmış .mesela iki insan karşılaşıyorlar biri Manestir’lı Manaestir var ya yukarda (Fındıklı’da) bi tanesi diyo kii tabii görüyolar birbirlerini “sortiii sole mogaluğu Manestirii giğihi..”öteki cevap veriyoiu “mahdi komohti titina soleğeghei”bu şekilde anlamı “nerdeydin boöyyle nerden düştün buralara” gibisinden birşey diyoiu öteki de “hadı, ben geldim gelmesine de sen de nerden geldin boöyyle karşıma dikildin” gibi cevap veriyoiu.. “(2.1E,39)*

- *“Kinayeli konuşma var bazen kaldıramayabileceğin laflar da söyleniyoiu .. mesaj veriyoiu mesajı alınca ama bazen kavga bile çıkıyoiu... şimdi takiliyoiular ama o zaman öyle diildi türküyle idiy..o atma türkülerden bi tanesi.. bi adam türkü söyleyerek durumunu anlatmış; karnii acıkmışş..: “Bu bina otuziki direkli, buni yapean yuürekli mi yuürekli...” yemek yiyecekmiş yaa “Evde haesta adamim vaer” demiş ... “Dert üstüne dert eklii..” hamileymiş karisi da yapamazım demiş (yemek yapamam anlamında) (gülerek)... dert üstüne dert ekli... dolaylii söyylüyoiu ... “Konu komşu toplandiler”... diyyoiu “Eve gelelim baklevali boöreklii” o şekilde mesaj vererek yemek istiyoiulaer Türki söyleyerek.birşey söylenmek istendiğinde o zaman usuluyle atma türkü içindesöylenirdi...”(4.2.E,53)*

-İmecelerdeki atma türkülerden başka karşılama olarak atma atılırdı... günlük yaşamdaki karşılaşmalarda da .. kafiyeli şekilde cevap veremediysek kendimizi mahçup hissederdik. Mesela benim babamla ayakkabıcı vardı muhabbet ederlerdi mesela birbirlerini uzaktan görmeye başladıktan beri hazırlanır gibi birbirlerine yaklaşır yaklaşmaz biri diğerine bir şey söylerdi genelde, onun zevki başka... her an için yani her karşılaşmada böyle bir karşılıklı atma karşılama bekleniyor bu kafiyeli sözler mesaj niteliği de taşırdı... ben de şimdi komşumla aynı geleneği biraz olsun devam ettiriyorum... bir yandan her iki taraf da birbirine üstünlük sağlamaya çalışıyordu bir yandan da mesaj veriyordu... Anlatılan bir olayı anlatayım bundan yetmiş seksen yıl önce eskiden eşkıyalık döneminde... iki kişi var birbirlerini tanıyorlar , ikisi arkada kahvede buluşacaklar... adres verilir buluşma yeri kahve... biri kahvede diğerini beklemektedir biri daha sonra oraya gidecek... dışardan gelmekte olan kahvedekinin (kahvede bekleyenin) yanında iki üç kişi daha görür belli ki problemleri bir durum var diye düşünür.İçerdeki ortamı ve diğer oturan kişilerin kim olduklarını merak etmektedir. Kapıyı açar ve onları gördüğü anda der :

“Selamunaleykümmisafirler yabancı” diye içerde bekleyen arkadaşına seslenir İçerde bekleyen de yanında kanunu temsil eden kişiler olduğunu karşı tarafa bildirmek ister ve şöyle der “ ve aleyküm selam.... iki hakim, bir savcı...”yani yanındakilerin kanun temsilciler olduklarını ima etmekle bildirmiş olur.” (4.4.E,53)

-“benim yani şöyle bir şey düşüncem olmuştu şimdiki şairler nasi şiir yazıyorsa o zaman da atma türki söyleyen kişiler mesela atma türküde bir dakkada karşı taraf söylüyorsa ona cevabını ikinci tekrarlama cevabını bulup veriyordu yani. Aynı şair gibi bir şey. Demek ki o zamanda yani biraz okumuş olsalar veyahut da büyük şehirlere gitselar o insanlar şairdi öyle kabul ediyorum”(4.3.E,61)

Atma türkülerin karşılama içinde karşılıklı söylenirken neşe, iddialaşma ve iğnelemeler bir aradadır. Yetmiş dört yaşındaki bir kadın katılımcımız neredeyse destan gibi atma türkü döken Muzaffer yengeyi bir gece karşılama sırasında bastırıp¹²⁷ yendikleri zaman mutlu olduklarını anlatırken, galip gelmenin neşesini ertesi günü de bu olayı konuşarak devam ettirdiklerini ima etmektedir:

-“hep bu kalabalık olunca hep karşılama söylerdik bunu söyleyince aklımıza getiriyorlardı şimdi ben nişanlıyken bunu Muzaffer yenge turkiydii diyecek destan gibi dökerdii bizim adam da türkiydii ama o türkiydii olduğu halde biz onu yendiydik o gecesi nolirdii alkış yapıyorlardı neşelenirdik , baktı ki cevap veremedii tekrar biz onu bastırırđık, oana bastırıyorduk...ertesi günü hani işte böyleiii yapaerleir sana diyeyiii....konuşurdukk”(5.4.K,74)

¹²⁷ Atma türkülerin ve günlük yaşam pratiklerinde yer aldığını gördüğümüz karşılaşmaların atmaca/atmacılık ile ilgili kullandığımız derin tutku/derin ifadesindeki gibi “derin karşılaşmalar/ karşılaşmalar” olarak betimlenmesi mümkün görülmektedir. Atmacacılıktaki itibar ile ilgili anlamlandırmalara, karşılaşmalarda da rastlanmaktadır. Karşılaşmalar içinde imecelerde, günlük yaşamdaki yolda karşılaşmalarda, ilçelerin iyi atma atanları arasındaki karşılaşmalarda karşılaşmalarla karşılaşan(yarışan/çekişen) grupların, kişilerin birbirlerini karşılıklı bastırmaları çabası, birbirlerine mesajlar iletilirken bu grupların itibarlarının onanmasına ya da yerilmelerine neden olabilmektedir. Oyunun çekişme öğelerini içermesiyle onaylanma vya yerilme ile ilgili sertliği ve baskın niteliği yine oyunsal unsurların esnekliği ile sertliği yumuşatmaktadır. Bu yüzden bu karşılaşmalara/karşılaşmalara derin karşılaşmalar/karşılaşmalar diyeceğimiz gibi tatlı sert atışmalar da/ çekişmeler de diyebiliriz.

3.3.10.5. Esprili Bir Dil, Dilin Esprisi

Lazcanın esprili olayların anlatımında tercih edildiği bunun da nedeninin tam o espriyi karşılayacak ifade biçiminin Lazcada bulunması olduğu yönünde dile getirilenler, yerel dilin esprili ve kafiyeli olduğuna dair öne çıkan vurgularla birlikte verilmektedir:

-“Yani Lazca bir şey anlatılırken Türkçeden daha esprili gelir buradaki yöre halkı doğduğundan beri Lazca’yı duyarak sonuçta büyümeye başlarlar. Lazca’yı çok iyi konuşuyorum çok iyi anlıyorum. Bazı kelimeleri henüz daha keşfedemedim keşfetme yolundayım şu anda. Mesela Lazca daha esprili gelir, tonu daha farklıdır söylenişi daha farklıdır. O tonla daha gülersin anlatılana, kafiyelidir daha uyumludur yani insanın kulağına daha hoş gelir. Onun için de daha çok esprilidir yani Lazca. Esprili anlatımlarda bilerek Lazca kullanırlar.. O anın durumunu daha iyi ifade eder Lazca. Yani Türkçe anlatırsın onu o sırada çok iyi anlayamaz. Anlar ama hani Lazca söylerler o sırada Türkçeyi kullanmazlar, Türkçe devamını getirir, o gereken yerde Lazca’yı konduurlar yani” (1.1K,23).

Atma türkülerde ve/veya karşılmalarda karşılıkların esprili tarzda ve kafiyeli gelişleri gibi, günlük konuşma dilinin içinde Lazcanın tonunda söylenişinde de kafiyeli ve esprili bir niteliğin olduğu dile getirilmiştir:

- “Lazca konuşma eskiden daha çoktu. Edebi bir şekilde de konuşulmuş yani atma türküler kafiyeli olmuştur..”2.3K,32).

-“günlük yaşamda da birbirlerine şaka yapar gibi konuşurlar veya şakalaşarak konuşurlar mesela Türkçe dersin o kadar komik olmaz ama Lazca daha komik, esprili olur...Lazca konuştuğlarında daha bir şey oluyorlar yani... sanki böyle atışıyorlar gibi..Atışmalar da Lazca olur zaten genelde atışırlar..devam ediyor..evet günümüzde devam ediyor..mesela horon oynarken erkekler kızlara laf atar kızlar erkeklere laf atar atışırlar.öyle neşeli bir ortam”(1.1.E,23).

-“Büyüklerimiz Lazca olarak çok konuşurlar.Lazca mesela fıkralarımız çok anlatılır bizim yaşlılarımız çok anlatır. Mesela Türkçe söylenmektense Lazca söylenen daha komik gelir bizim yöremizde insanlarımıza. Türkçe söylendiği zaman pek gülünç gelmez bizim insanlarımıza ama Lazca söylendiği zaman bunu söyleyen de olsun bilen bilmeyen de olsun her halükarda komik gelir. Kafiyeli gelmesi komik gelmesi işte söylenen sözcüklerin biraz boğazdan çıkıp biraz komik bir şekilde telaffuz edilmesi olabilir” (1.4K,20)

Lazca’yı bilmesede yanlarında konuşulurken duyanların anlatımlardaki telaffuzdan etkilenerek gülebildikleri de dile getirilmiştir:

-“Lazca tam bilmiyorum ama hani konuştuğlarında buranın bir dili olduğu için hani çok hoşuma gidiyor... böyle esprili anlatımlar olduğunda fıkralarda böyle anlatılması hani ben mesela anlamam pek Lazca konuştuğları için ama hani onlar güldüklerinde demek ki hani komikmiş o anlatımdaki o telaffuzları hoşuma gittiği için ben de o anda gülebiliyorum mesela. Lazca konuşulmasını isterim burda ben de konuşmak isterim ailem de konuşuyor ama hani çok fazla değil. Mesela o fıkralar olsun Türkçe anlatıldığında pek böyle ilgi çekmiyor. Lazca konuşulduğunda mesela hiç anlamayan biri bile böyle dikkatli bir şekilde dinleyebiliyor merak ediyor...”(1.3.K,22)

Lazcanın esprili oluşunun “normal biri bir espri yapar çok gülmeyiz ama Cem Yılmaz’ın her esprisine güleriz, Lazcada yapılan espri de öyle bişey...” diye ifade edilişi de “esprili bir biçimde” dikkat çekicidir:

“Günlük yaşamda da birbirleriyle şaka yapar gibi konuşurlar veya şakalaşarak konuşurlar mesela Türkçe dersin o kadar komik olmaz ama Lazca daha komik, esprili olur...Lazca konuştuklarında daha bir şey oluyorlar yani esprili...sanki böyle atışıyorlar gibi..Atışmalar da Lazca olur zaten genelde atışırlar. normal biri bir espri yapar çok gülmeyiz ama Cem Yılmaz’ın her esprisine güleriz, Lazca’da yapılan espri de öyle bişey...”(1.E,23)

Şakalaşmaların esprili anlatımların yerel dildeki ifadelerle daha iyi yansıtıldığı vurgulanırken, “yerel dilin kullanımının samimiyet ve tanışıklık ile Türkçenin kullanımının resmiyet ve/veya ciddiyetle birlikte algılanılması bağlamında esprilerin de Türkçede ifade edilmesinden çekinildiğinin veya Lazcadaki gibi rahat yapılamadığının” (2.1.E,39) ifade edilmesi dikkat çekici bir vurgudur:

“ Şöyle bişeyy oluyou Türkçe sonradan öğrenildiği için bi anlamda resmiyetin dili, şu vair mesela örnek vereyim şöylei söyliyeyim siz daha önceden tanımadığınız ama Lazca bilen bi ailenin yanına misafir gittiğiniz zaman sizi kapıda Türkçe ile karşılarlar resmiyet sizi tanımyodur ama siz daha önce tanıştığınız, samimiyetinizin olduğu bi aileye gidiyosanız sizi Lazca ile karşılarlar, Lazca anadil olduğu için samimiyete tekabül ederir insan ilişkilerinde,Türkçe ise daha çok ciddiyete karşılık geliyoı o yüzden Lazca’daki bizim için doğal olan şeyy, Türkçe’ye çevrildiği zaman gayrı ciddi olacak ya resmiyete ters düşebilir yani o anlamda bi psikolojik tahlil olabilir”(2.1E,39)

- “samimi olduğunuzda o esprileri yapabiliyorsunuz solmadığınızda yapamıyorsunuz yani ..”(2k.3E.39)

Lazca ifade biçiminin enteresanlığı üzerinde durulurken, kök anlamın ekler almasıyla tam olarak neyin ifade edilecekse durumuyla birlikte ayrıntılı olarak kelimenin içinde ifade edilmesine, davranışın kelimeyle birlikte anlaşıldığına ve adeta gözün önünde canlandırılışına değinilmiştir¹²⁸:

¹²⁸ Araştırmacının katılımcıların anlatım biçimlerinde ve tarzlarında yakından gözlemlediği canlandırmaya çalışarak anlatma yeteneğidir. Günümüzde de anlatıma eşlik eden mimiklerin, misal vererek detaylı izah etmeye çalışmanın yine öne çıktığını gözlemek mümkündür.Anlatım tarzlarında durumu veya eylemi ifade eden kelimelerin cümle içinde kullanılmasında duyulan hissiyatın niteliğini yansıtan ifade biçimlerine de rastlandığı açıklanmaktadır. Antik Yunan’da bu çeşit anlatımları içeren bir tiyatro çeşidinden (2k.3.E) bahsedilmiştir.Literatürde “Pontus Halk Tiyatrosu” başlıklı Samuilidis’in “momoeros” kavramı ile birlikte ele aldığı eski Yunan tiyatrosu ile ilgili doktora tezi çalışmasına yer vermiştik.Katılımcının (2k3E) bahsettiği tiyatro çeşidinin ‘momoeros’ ile bağlantılı olması ihtimaline dikkat çekmek gerekir. Samuilidis (1999) ‘momos kelimesinin’ “kınama tanrısı” anlamındaki “mimos” ile ilgisine ve “momoeros”un da “kılık değiştirmiş olanlara” özgü anlamına yer vermektedir. Momoeros’ların doğaçlama gelişen, ortaoyununa benzeyen, içeriğinde toplumsal hicivlerin de yer aldığı bir tiyatro çeşidi olduğu da belirtilmektedir.Laz kültüründe rastladığımız hiciv/yerli unsurlarının temelinde ‘momos’ kavramının olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulabilir.Günlük karşılaşmalardaki karşılamalardan imecelerdeki karşılamalara kadar yergi unsurlarının yoğunluğu fark edilirken ,kılık değiştirip birbirini korkutmaya çalışmaları, yılbaşlarında kılık kıyafet değiştirip kendi aralarında eğlenmeleri, muziplik yapmaya kandırmacaya meraklı oluşları, günlük yaşamda da esprili bir şekilde yer alan kinayeli konuşmaları,bir olayı anlatırken heyecanlı ve abartılı konuşma tarzları ve mimiklerine bunu yansıtmaları “oyuncu karakterlerinin” oluşuna işaret etmektedir diye düşünmekteyiz. Bu fark edilen/öne çıkarılan detaylar,coğrafi bölge olarak antik coğrafyada Pontos adıyla geçen bu bölgede momoreosların Laz Kültürüyle de yakın ilişkisi olduğunun bizce bir göstergesidir. Konu üzerine ayrıca eğilmek ve çalışmak gerekliliğine dikkat çekmiş bulunmaktayız.

Yirmi üç yaşındaki katılımcının(1.1.K,23) “dışardan bakıldığında o fıkra gibi gözükür ama aslında günlük hayatında yaşadıkları fıkralara konu olur” vurgusuyla birlikte “bizim açımızdan fıkra gibi olaylar olur onu kimse fıkra gibi algılayamaz, biraz böyle kurnazlık olursa onu fıkraya çevirebilirler” vurgusu dikkat çekicidir.Hem güldüren hem düşündürülen fıkraların yaşanmış olayları daha da eğlenceli bir konuma getirmesine dikkat çekilmektedir.“Fıkra gibi yaşanmış olaylar” fıkra içinde anlatılarak/aktarılarak yeniden üretilmektedir:

- *“Laz fıkraları düşündürürken güldüren güldürürken düşündürülen çok böyle ne biliyim daha böyle bir eğlenceli yani yaşanmışlıkları bile eğlenceli konuma getiriyor fıkra olarak. Yani bu şekilde dile döküyorlar. Hani biz yaşadığımız olayı bile anlatırken fıkra gibi anlatıyoruz. Yani o da bir nevi fıkra oluyor. Zaten bazı fıkralar da yaşanmışlıklardan ortaya çıkar, kayıt gibi bazen o kalıplaşır anlattıkları bazen hani ister istemez dilden dile dilden dile dolaşır o yani anlatılan bu şekilde hani fıkra gibi ortaya dökülebiliyor bazen olur”(1.2.K,21).*

Laz fıkralarının yörenin karakterini esprili bir şekilde yansıtmaları ile okuyanların/ dinleyenlerin güldürülmesi için espri katılarak oluşturulduğunun söylenmesiyle ‘esprili bir karakterin fıkra içinde yeniden üretimine işaret edildiğini görebiliriz. Biraz da “okuyanları güldürmesi için” denilirken, yörenin özgün esprili karakteri üzerinden okuyucuya yönelik bir fıkra üretimi olduğunu anlayabiliriz. Yaşananların yörenin içerisinde ‘fıkra gibi yaşanması’ ve sonra anlatılması ile fıkraya ayrıca yansıtılması arasında bir bağ vardır ancak bir yeniden üretim de söz konusudur:

- *“Laz fıkraları, Yörenin karakterini esprili bir şekilde yansıtır biraz da espri katarak okuyanları güldürmek için...yani yaşananlar da fıkra olarak anlatılıyor .(gülümseyerek)”(1.2.E,21).*
- *“Laz fıkraları aslında kendi başlarına gelmiş olaylar en son diyeceği kelimeyi en başta diyebiliyor, sonra ortalık karışabiliyor, Lazlar heyecanlılar...”(2.3K,32).*

Yirmi yaşındaki genç bir katımcı, eskiden beri aktarılarak gelen anlatıların Lazca söylenmesi ile Laz fıkralarının oluştuğunu, Karadeniz fıkralarının kendilerine özgü olmadığını ifade ederken, Lazca’yı iyi bilen eskilerin atma türkülerinden ve anlatılarından Laz fıkralarının üretildiğini düşünmektedir.Yine bu anlatıların “kültürel bellek”¹²⁹ açısından işlevleri üzerinde de durulabilir.

¹²⁹ Araştırmadanın bulgularında yer alan anlatımlar, kültürel bellek bakış açısından üzerinde durularak değerlendirilebilir.- Kültürel bellek, mimetik, nesnel ve iletişimsel belleğin bütünlük içinde bulunduğu alanı oluşturur. Mimetik belleğin alanı davranış alanıdır ve taklitlerle ilgilendirken, nesnel belleği insanı çevreleyen eşyaların bir anlamda geçmişin yansıması olduğunu anımsaması ile ilgili bellektir, iletişimsel bellek, bilincin ve belleğin etkileşimde yer alma gücüne bağlı olarak oluşur. Yazısız kültürlerde kültürel bellek, sadece metinlere dayanmaz,metinlerin dışında, danslar, oyunlar, gelenekler, maskeler, ritimler, mekanlar, alanlar, geleneksel giysiler, takılar ve silahlar ve benzeri şeyler son derece yoğun olarak grubun kendinin canlandırmasının ve kendine güvenini arttırmasının törensel biçimine dâhil olurlar”(Assman, 2001,s.: 25,26,62). -

- “Laz fıkralarımız aslında eskilerimizden şimdiye gelen günlük olayların Lazca şeklinde hani esprili bir şekilde anlatılması.Bizde bir anısı kalması açısından Lazcadan söylenişler, fıkralar olsun. Öyle bir şey ki şimdi Karadeniz fıkraları deniliyor ama Karadeniz fıkraları aslında Karadeniz bölgesindeyiz ama bize özgü değil. Bizde sadece Lazca fıkralar hani bizim yöremizde daha fazla hani o da eskilerimizin çok fazla Lazca konuşması Türkçeyi çok az bilmesinden dolayı işte Lazcanın daha çok gelişmiş olması bunlardan üretilmiş işte atma türküler Lazca söyleyişlerle günümüze gelmesi yansıtılması”(1.4K,20)

Laz Fıkralarının anlatılırken ne olduğunun hemen anlaşılmadığı ifade edilirken içeriğindeki kinayeli laflara dikkat çekilmektedir.(1.1E,23) Laz fıkralarında espriyle ciddiyetin bir arada olduğunu ifade eden katılımcının meşhur Temel ve Fadime fıkralarını Laz fıkraları içinde gördüğünü anlamaktayız. Böylelikle sonradan üretilen fıkraların yöre halkının bazısı tarafından da benimsendiği görülmektedir:

- “Laz fıkralarının en temel özelliği anlatılırken ne olduğunu anlamazsın seni düşündürür, sana orda bir laf söyler(kinayeli) anlayamazsın mesela.. Temel ile Fadime fıkraları çok meşhurdur, akıl dolu fıkralardır veya şaşırtır insanı... bazen de çok güldürür mesela espiyle ciddiyet bir arada aslında”(1.1.E,23).

Laz fıkralarına Lazların pratik ve kıvrak zekâlarının yansımış olduğunu dile getirilerken, yörelerinin zor coğrafi koşullarına uzun yıllardır uyum sağlayarak yaşamayı başarmanın etken olmasına dikkat çekilmektedir:

- “Lazlar bir kere çok oyuncudur .Çok yani kıvrak zekalıdır bunlar fıkralarda da hani açıkça görülür. Yani ben çok neşeli eğlenceli işte zeki olduklarını düşünüyorum. Yani her bir ailede her bir mahallede her bir köyde başka bir şey var yani nasıl söylüyüm başka bir renk var başka bir tarz var. eğlenceli herkes. Yani onların arasında asla sıkılmazsınız” (2.1.K,29)

- “bir kere zekalarının ne kadar kıvrak olduğunu gösterir bize,şaşırtıcıdır Laz fıkraları” (2.1K,29)

- “Genelde Karadeniz insanı esprili olduğu için fıkralara yansımış, Günlük yaşamdan fıkra çıkıyor ortaya Karadeniz fıkraları yaşanmış şeyler yani...”(2.k.5K,30)

- “Laz fıkralarına bence Lazların pratik zekası yansımıştır. atma türkülerden bahsettik atma türkülere cevap verebilmek için zekaya keskin zekaya sahip olmak lazım. Her ne kadar bu Laz fıkraları bazıları tarafından işte Lazların akli 12'den sonra çalışmaz mantığıyla yorumlanıyor ya ben bunun böyle olduğunu düşünüyorum. Çünkü eğer öyle olmuş olsalardı fıkralarda çok daha farklı anlirlardı gibi geliyor bana. Ama gerçekten Karadeniz insanı çok pratik zekalı birçok zorluklara rağmen hayatlarına devam edebilmişler ki bu günümüz için söylemiyorum daha öncesinde işte teleferiği bulmak zorunda kalmışlarsa eğer o çayları bir şekilde bir yerden bir yere taşımanın altından kalkabilmişlerse o zor hayatı eğlenceli hale getirebilmişlerse bu bir zekâ belirtisidir. Bence öyle. Çok zor şartlarda yaşamış çünkü eskilerimiz muhakkak her yörede böyledir ama Karadeniz biraz daha yıpratıcıdır biraz daha zordur yağmuru çamuru dağı bayırı öyle çok düz ayaklı memleketimiz yok biliyorsunuz o yüzden bu şartlar altındaki insanlar bu zorlukları keyifli hale getirebilmişler ve yıllarca bu şekilde yaşayabilmişlerse bunlar zeka belirtisidir kesinlikle”(2.2.K,32)

- “şimdi yöre dışından ona gülüyorlar. Yani işte Temel şöyle yapmış Temel böyle yapmış. İşte Lazların akli öğleye kadar çalışır öğleden sonra durur gibilerinden söylerler. Burada ince zeka vardır bu bir gerçektir. Öyle olduğu için yani böyle cin fikirlidirler. Bizim Lazlarda şöyle bir şey vardır kendi yaptığımıza kendimiz güleriz ama kimse bize pek gülemez kızarız o zaman..”(3.2.K,43)

Seksen yaşındaki bir erkek katılımcımız da her türlü halkın geleneğinde fıkraların olduğunu söylerken yöresel olarak Karadeniz fıkralarının Karadeniz zekâsına bağlanarak tarif edildiğini, ama fıkraların bir halka mal edilmesinde örneğin “Lazın biri...”denilerek bir adapte etmenin olduğunu dile getirmektedir:

- *“Fıkra her türlü halkın gelenek ve göreneğidir. Yani katiyen yani Lazların vardır da Kürtlerin yoktur veya Gürcülerin yoktur diye bir iddiada bulunamayız. Ama bu yöresel olarak baktığımızda yani Karadeniz zekâsına bağlarlar Karadeniz fıkralarını öyle tarif ederler. Ama benim kanaatim şöyledir. Bazen de fıkraları mal ederler. Örneğin Avrupa’da da Polonyalının biri derler. Yani biz mesela Lazın biri deriz ya Bunun gibi bir şey yani onun için Lazlar her ahalî her halkın kendi geleneğinde fıkra var. Yani adapte edilir o ona, o ona o ona yani onu bir zümreye mal etmek yanlıştır. Fıkralar geleneksel olarak gelmiştir..(5.1.E,80)*

Elli yedi yaşındaki erkek katılımcımız ise fıkraların “yakıştırmaca” yoluyla bir günah keçisi bulunup ondan esinlenilerek dönüştürülmesi biçiminde üretildiğine işaret ederken, Temel fıkralarının da bu şekilde çıktığından bahsetmektedir. Bir araştırma yapılsa, yörede Temel ismine belki de çok az insanda rastlanabileceği ifade ederken, bu adın neden kullanıldığının bilinmediğini söylemektedir. Temel fıkralarının Laz karakteri üzerinden transfer edilerek yapılandırılmasında, Lazların hoşgörülü oluşundan dolayı fıkrayı bir anlamda yeniden üretenlerin çekincelerinin olmamasıyla bunu yapabildiklerini söylerken; katılımcımızın “esinlenilme ve transfer edilme” terimlerini kullanmasından, ‘Lazların yaşam felsefeleri ve bakış açıları ile ilgili bir esinlenmenin olduğuna kani olduğu ancak bu fıkraların gerçekten yaşananlardan aktarılması ile gerçeklikten esinlenilmesi ile transfer edilip, yakıştırma yapılmasındaki uydurmacanın arasındaki farkı fark etmek gerekliliğine vurgunun yapıldığı’ anlaşılmaktadır. Yörenin kendi içinde anlatılan Laz fıkralarının ise tamamının yaşanmışlıklardan çıktığı dile getirilmektedir:

- *“Şimdi baktığımız zaman fıkra bireysel anlamda zeki insanların yakıştırmaca yoluyla bir günah keçisi bulup ondan esinlenmesi ve dönüştürme biçiminde oluyor ki Temel fıkralarının bir çoğu da öyledir. Mesela Lazcanın konuşulduğu bölgede bütün analizleri yapın, Temel özel adı belki de en az sayıda insanda vardır. Bu nerden gelir bu bilinmemektedir. Bir de gerçek Lazların kendileriyle barışık olduğu konusunda da değerlendirme yapabiliriz yani kendilerini eleştirebilen kendine hükmedebilen kendisiyle alakalı .ironiyi yapabilen bir topluluktur. Bu onun yaşam felsefesinde vardır. Burda hoşgörüye çok açık bir toplum olduğu için Laz bölgesi; başka fıkraların bunu Lazlara uydursak onlar zaten hoşgörülüdür şeklinde bize transfer ediyorlar. Yörede yaşananlar açısından baktığımızda Lazcada bu anlamda uydurmaca fıkralar yoktur yani Laz fıkralarının(yörede yaşanarak ortaya çıkan) nerdeyse yüzde yüzü yaşanmışlıklardan çıkmıştır. Bir olay yaşanmıştır ordan o olayın içindeki kahramanlar karakterler kendilerine yakışan cevabı vermiştir orda bir gülmece çıkmıştır birçok kaynağı da vardır yani”(4.5.E,57)*

Lazların buruk olduklarında bile güler yüzlü olduklarına (2.2.E,29) bir duruma hemen adapte olabildiklerine (3.2.K,41) , insanlara sıcak olup acemilik çekmediklerine veya acemilik göstermediklerine dikkat çekilmektedir:

- - *“Lazlar espriyi severler ondan sonra Lazlar merhametlidir misafirperverdir. İnsanlara çok yakındır acemilik çekmezler acemilik göstermezler....insanlar çok iyi bir de şöyle Çerkezler çok iyi Çerkezler de aynen öyle..”(5.3.K,80)*
- *“Atasözleri olsun fıkralar olsun günlük yaşamdan bir yansıma benim görüşüm o. Kesinlikle eminim yani günlük yaşamdan hani kulağa küpe olsun der eskiler Fıkra gibi Lazlar evet düşlerini saydırırlar hep güler yüzlüdürler Lazlar. Hep bir şeyde bir burukluk olsa bile hep yüzleri güler insanların. Yani hep burukluk olsa bile dışına hiç yansıtmaz. Hep böyle sevecendirler hep yüzleri güler. Fıkra gibi olaylar yaşanır. Var çok böyle şeyler var mesela “dereye balık tutmaya gitmiş biri dereye daştan daşa atlıyoken düşmüş. Oltası da gitmiş balıklar da gitmiş. Babası da kızmış ona balık tutmayı bilmiyorsan yani tutamıyorsan gitmeyeceksin dereye balık tutmaya.” Tabi bunu Lazca söylüyorlar yani daha güzel şekilde anlaşılır Lazca daha esprili..yani tutamıyorsan kızdırmak için hani güldürmek için onu hani üzülmesin diye balık tutamıyorsan gitmeyeceksin diye söylemiş hani babası oğluna. Çok öyle var ..daha nesil geçtikçe Lazca konuşma değil de anlayabiliyoruz ama konuşamıyoruz net olarak ama eskiden bizim büyüklerimiz herkes köylerde Lazca konuşurlarmış. Babannem bazı kelimeleri Türkçe'ye çeviremiyor. Mesela bana diyor ki hani Lazca konuşuyor bana ben de dilimi döndüremiyorum ki ona Lazca söyleyeceğim daha düzgün şekilde anlatıyorum ki anlasın diye... eskiler hep Lazca mesela nasılsın yani iyiyim günlük dilde de kafiyeli dökülüyordu Lazca böyle hani büyükler çoğunlukla hep Lazca konuşurlarmış. birbirlerine takılırlardı. Biri işte hiç gelmiyorsun misafiriğe derdi... hep böyle Lazca konuşarak hem gülüşürlerdi hem otururlardı çay içerlerdi. Yani Lazca bir kültürdür yani eskiden”(2.2.E,29).*

İmecelerle birlikte, günlük hayatlarında da eskiden beri sıkça görülen atma türkülerle karşılımların niteliğinin ve hazırcevaplılık bağlamında etkilerinin fıkralara bir kaynak oluşturmasından başka Türkçe konuşmaya başladıktan sonra da esprili ve kafiyeli Türkçe olarak da atılan atma türkülerin düz yazıya uyumlanması ile fıkralara bu şekilde yansıdığını düşünmekteyiz.

Yöre kültüründe görülen bu karşılımlar, etkileşimle karşılıklı olarak üretilen anlamlara işaret etmektedirler. Duruma göre tavır almak ve o duruma adapte olarak anlamı üretmek, ‘sembolik etkileşimciliğin’ önemini vurguladığı “anlamın etkileşimler süresince üretilmesi”(Polama, 1993)bağlamında değerlendirilebilir.

İletişimin aracı olan kullanılan dilin önemi ve aynı zamanda anlamı ifade edici mimikler veya tavırlar, bireylerin toplum içindeki karşılaşmalarında etkileşimlerle karşılıklı olarak ürettikleri , birbirlerinin mesajını aldıkları, bu mesajları nasıl algıladıkları (onlara na anlamlar attıktıkları/ yükledikleri) ile ilgili bir dizi anlamı ortaya çıkarmaktadır.

Mead ve Blumer, sembolik etkileşimci düşüncenin temelindeki etkileşimle üretilen anlamlara dikkat çekmişlerdir. Blumer, insanların şeylere/durumlara karşı, şeylerin/durumların kendilerine ifade ettikleri anlamlara göre tavır aldıklarını/ davrandıklarını; bu anlamların toplumsal etkileşimin içinde çıkarsandığını ve bu anlamların yorumsal bir süreçte değişime uğradıklarını belirtmektedir. (Blumer, 1969, Polama, 1993; s: 224)

Kırk üç yaşındaki kadın katılımcının (3.2.K,43) hazırcevaplıktan başka bir olaya çabuk “tepki vermekle” kastettiği yine kendi deyişiyle “adaptasyonla” ilgilidir. Hemen tepki vermek, bir durum karşısında durum almakla ilgili reflekslerinin ve mantıklarının işleyiş biçimi ile ilgilidir. Doğal reflekslerinde bir durumu/tehlikeyi algılamak, o durumu ve/veya gelen bir tehlikeyi bertaraf etmek bu duruma hemen tepki vermeyi veya bir anlamda ‘anlamı karşılamayı’ gerektirmektedir. Yine bu fıkralarda, tıpkı karşılamalarda olduğu gibi aslında sadece karşısındaki ile değil, alt etmeye/ üstesinden gelmeye çalıştığı sıkıntılı durumla karşılaştığını söyleyebilmek mümkündür. Bu sıkıntılı durum karşılama ile “karşılanmaktadır.” Sıkıntılı durum bir şekilde pratik bir çözümle ve/veya mantık yürütmeye halledilmelidir; espriyle birlikte bertaraf edilmelidir/ edilmesi kolaylaşmalıdır. Yöre halkının yaşam pratiklerinde ifadelerine sıkça yansıdığını gördüğümüz ve sıklıkla duyduğumuz “Sıkıntı yok ! “ cümlesi sıkıntılı durumu bertaraf etmeye sanki her an hazırlanmış gibi bir refleksin/yatkınlığın mevcut bulunduğunu göstermektedir, diyebilmekteyiz:

- *“Kesinlikle keskin zekalı. Mesela ben kendimde bile çok hazır cevap olduğumu düşünürüm. Çok çabuk olaya tepki verip çok çabuk adaptasyonum var. Kesinlikle iklimle karakter alakalı tabi şehirlilerin demesiyle biz köylü çocuğuyuz ya eee köylü olmaktan gurur duyuyorum işte köylü olmanın avantajı her şeyi doğal yediğimiz için zeki olduğumuzu düşünüyorum yani çocukluğumuzdan gelme sağlıklı beslenme var, hep doğal şeyler.....Hamsiyi ben mesela kılıcığını kesinlikle ayırmam direk yutarım uğraşmam yani ve şey düşünürüm yani Karadenizliyim hamsi yedim falan ama kesinlikle yediğimiz yemeklerle zekamızın ilgisi var ve beslenme şeklimizle de zekanın.. doğal meyve balık...”(3.2K,43)*

Elli yaşındaki kadın katılımcımız, Lazların özelliklerinin oluşmasında doğaya göre üretkenliklerinin şekillenmesinin bir etken olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca iletişim biçimlerinde sahilden yaylalara kadar farklılıkların gözüktebildiğini, atma türkülerin fıkraların yanında çeşitli seslenmelerin örneğin kuş diliyle konuşmaların görüldüğünü dile getirmektedir:

- *“İnsanların yaşayışından kaynaklanıyou daha çok yani eskiden berii meselai doğada yaşıyain insanlair farklı oluyolair hiirçin oluyolair komik oluyolair bişeyler üretiyoulair ordain orteya çiikeyou yanii bu komiklik lakap isimler özgünlüğüü neden vair? pek televizyon izlemediklerinden doğayla içiçe oldukleriindain havaı dere deniz suu dağlairr heyecan verici herşeyden bi buluş çikiiyou.. televizyoun izlenmeyince daha iyi iletişim oluyou, şimdi bizim burdekinden Gürcüdüzü’ndeki (Fındıklı’nın yaylalarından) iletişim daha farklıı meselai yaylalardaki iletişimleir daha zevklii oluyouı...daha güzelli oluyouı... tabi sahilden yaylara doğru daha farklı...atma türküler, fıkralair seslenmeleir kuş dili konuşmalair neler oluyouuuı ya...”(3.4K,50)*

Laz fıkralarının niteliğini yaşanmışlıkların içinden bize yansıtan anlatımlara yer verilmiştir. Yöre insanının kendisiyle barışık olmasına dair anlatım(3.3.E,52) görülmektedir:

- “ yani hemen herşeyden mizahi bir şeyler çıkarabilecekleri yetenekleri var.. Şimdi bankada çalışan çok sevdiğim bir insan vardı, yemek yemeğe her öğlen yemeğe gelirdi ,geldi bir gün birinin yanına oturdu, adam bunun da parasını verdi, ertesi gün yine öğle yemeğine geldi yine birisini yanına oturdu o yine parasını verdi, üçüncü gün yine geldi bir baktım yine ondan sonra dedim ki çok erken geldin yanına oturacak adam yok bi tur yap gel dedim..A dedi doğru söylüyorsun dedi ben bir tur atıp geleyim dedi, benim espirimi hoş karşıladı bu benim hiç unutamadığım bu bölgenin insanının alçak gönüllülüğü ve kendiyile barışık olabilmesinin en ince hikayesidir..”(3.3.E,52).

Heyecanların ve algılamaların nasıl birbirine yansıma yaparak toplumda heyecan ve duyguların birbirine bulaşabildiğine ve yanılısamanın/oyunun ‘yanılısama/oyun’ olduğunun unutulduğuna dair anlatım (4.1.E,54) görülmektedir:

- “bizim Bayram Ali vardı çok severdim çok saf onunla bi anım var hakikaten oyun içinde oyun gibi bunun içinden çıkarılacak muazzam dersler var, bu anının içinde yanılısama ve gerçek var olay şu: ‘çok sevdiğimiz bi köpeğimiz vardı arkadaşımızdı bizim, adı ‘Sarı’ bizim sesimizi duyduğunda gelirdi, bizim bahçe var orda Bayram Ali’yle buluştuk, bir kedi gelldii kediyi kovuyoruz gitmiyou bu sefer çocuk akılı ya kedi nerden kokar? köpekten korkar hemen “Sarı Sarı... gel!..”bii bağardık, bi ısıklık çaldık Sarı heyecanla, dört nala geldi emir bekler gibi bi gözümüze baktı kediyi baktık “tut bunu Sarı...” dememizle beraber düştü peşine kedinin , biz de peşinden e köpek de onun peşinden kedi kaçıyou...(gülerek)Sarı peşine biz de peşine derken kedi darlandı çıktı ağacca taş attık indirdik köpek heyecanla havlar köpek heyecanlandıkça biz daha çok heyecanlanıyorduk fakat bizim heyecanımız köpeğe, köpeğin heyecanı bize geçiyou enteresan bi olay yaşıyoruz sonra öyle bi heyecanlanıyorduk ki şimdi işin bi oyun olduğunu dahi unutmuşuz işin gerçeği ile başbaşa kabul ediyoruz kendimizi derken evden de bayağa uzaklaştık Omjore diye güneş alan bi yer anlamında Lazcada orda Omjore’nin tam ortasında tümsek olan bir yerde birkaç elma ağacı var, kedi o elma ağacına tırmandı ; ordan da indi, elma ağacının tam altında çakael yuvası var, kedi çok sıkışınca daldı çakal yuvasına naapsin fakat işin enteresan tarafı burda başlıyo karşımızda bir sırt var , darımetli bi Hasan amca vardı elleri arkada ordan geçiyou bakiyou çocuklar karşıda , çocuklarda bi heyecan köpekte bi heyecan bi olay var ordan bakiyou “nedir ulan napiyosunuz ?” dedi, biz de şimdi neyyi anlatıcaz yanii Bayram Ali baktı tuttuim ağzını ..Bayram Ali biraz da oyun katardı “Buraya boynuzli bişey girdi” dedi; boynuzli bişey deyince, Hasan amca düşündü ki “ulan bu çocuklar hiç geyik görmemişler olsa olsa bu geyik oluir..”, bu da kardeşi Tahsin’i çağırıyou avcıdur o “Tahsiinin çabuk gel burayea..!”geyik vaer dedi burda çabuk milleti toplea al avcileri gel !”şimdi (gülerek) çok enteresan bişey .. beş dakika sonra oraya insanlar geliyou tüfeği omuzunde.. Hasan amca geldi çakael yuvasının yanında böylei bacak bacak üstüne attı, elini de çenesine koydu böylei seyrediyou gelen avciler ordan geyiği çıkarmanın yollarını ariyou biz de yukaarde tümsekte duruyou biz de olaya katıldık, Bayram Ali tam katılmış, Bayram Ali geyik bekliyor içerdein ..(gülerek) baak! Şimdi biri diyo ki ..(gülerek) bu fıkra değil gerçek bir olay ama.. biri diyo ki dinliyo “Aha..!diyo.boynuzli takildi ses biraz kesildi..” oteki diyo “bak..pat pat ediyou zorluyou..” diyo “. . . .çikmayea..”hepsi birbirini inandırıyou...bi tane en akıllıları diyo ki okul müdürlüğü de yapan var aralarında bi tanesi diyo..”Durun..!” “. Biz buna tütsü yapalım , ateş yakalım duman içeri girerse , o dumanın şeyiyle o dışarı çıkar.”bunu kabul ettiler ve hakikaten ateş yaktılar evet ateş yakıldı bunlar oldu yanii.artık tütsüyü verdiler içeri biz de çıktık tümseğin oreye , Bayram Ali de heyecanlı onu bekliyor geyik çıkacak ateş edecekler vurecekler .., Bayram Ali’ye diyorım ki “Bayramm.. haydiii kaçalım !..” “Niyeyi?..dedi “... geyik çıkacak..!” dedii(gülerek)..yaa baktım Bayram Ali kendi yalanına inanmış.., geyiği bekliyou... “Ula..”dedim.. “ o kediydi unuttun mi?”, “haaı..” dedi geldi fakat o arada keddi fırlayınca herkes ateş ettiyi millette bi şokk..”vay bizi kandırdılar..!”boyle diyince Hasan amca o elleri çenesinden kaldırdı.. “Hoouup.. !..” “Duruin bakalım” dedi.“Siz bureya geyiğin giremeyeceğini düşünemediniz mi..?(ses tonunu değiştirerek...)da çocuklara bağımaya hakkınız yoktur.”dedi bağırıyou- amaı. bütün milleti oreye çağırın da kendisi.. biz tabi kaçtıkk, enteresandıir..bunu sosyolojik bi algıda nereye koyarsan koy bu ilginç ama bu yaşanmış bi olaydır, oyun içinde oyun diyebiliriz buna .”(4.1.E,54)

Karşısındakine ayna tutarak inceden inceye ona ders verip bir şeyi anlamasını sağlamaya dair anlatımlar (5.2.E,72) görülmektedir:

- “Tabi yaşanmışlıklardan çıkmıştır olmaz olur mı?...mesela fıkradır; bizim köyde bir adam vair...adamın birinin tüfek mermisi varmış mavzer tüfeği var ya uzun menzilli tüfek mermileri varmış da uzun zemandan gelmiş kendisine intikal etmiş..bunlar çürük mü sağlam mı diye anlamak istermiş(gülerek) bu çok komik.. gitmiş o silahtan iyi anlayan bi ademaı , bu bizim köyde oluyou...silah ondan iyi anlayan adema gitmiş... demiş ki “amca..” demiş “niye geldin?” demiş amca.., deyincaı “bi mermii getirdiim bu eskiden kalma sağlam mi, çürük mi bilmiyouriim da bi bunlara” demiş “bak..” demiş...” bunlaeri seç “demiş -o seçilir mi seçilmez ki ouı (gülerek) adam demiş ki “tamam” demiş “git şu odada bi tüfek vair onu getir” demiş, tüfeği getirmiş vermiş eline adamiin mermiyyi aliyou...koyuyouı namluyayı ateşliyouı patliyouı...”bu sağleam” diyouı(gülerek)bi tane veriyouı bu patlamiyouı “ bu çürük” diyouı “bi daha ver” diyouı aliyouı...bu sefer patliyouı “bu sağleam” amaı şeyy çıktı da sağlam ama işi bitti da...derken bitti mermi kalmadı..boöyyle bi olay olmuış..”(5.2.E,-
- “Gene vair aklıma gelen...şimdii adamiin biri yolun kenarında duruyou yukardain da birisi geliyouı boylei acele acele ..tam yanından geçerken selam vermeden demiş kii...oöyylei sert sert (kendi de sert söylüyor) “deve geçti mi burdean” demiş “deve.. ? “eskiden bi adeam vardı namlı eşkiya gibi bi adam da ona deve derlerdii deve diye ...deve dendi mi tamam o adam bilinirdii- “deve geçti mi burdean ki “deyinca adamiin işine gelmemiş.. demiş ki “eşekk geçiyou..” demiş da “deve de geluur ..”(gülerek) bu olayı yaşayan da dayiimdur benim...deve sürüsünün önünde eşek olur ya...o adami eşek yerine koyduı “eşek geçiyou” demuiş da “deve de geluur ...”o öyle yaptığı için öylei bozdii onui yanii selamsız geçtiği içinn...gibi bi tane de boöyylei çoukkk...boöylei şeyleir çoukkk..Bi de adam yol kenarında çalışiyouı aşığaadan yukariya birisii acele acele gidiyouı “burdean felancı geçti mi ?”demiş... “geçti..” demiş “nereye gittii?” demiş “e boöyle yukari gitti” demiş,“nereye gittiğini bilmiyouriim” demiş “insan..” demiş “burdean geçen adema selam veren addema nereye gittiğini sormez mı?” ona sitem etmiş “eii sormadiim..” “selam verdi selam aldiim ama nereye gittiğini sormaedim, niye sorayım?” demiş adam yürümüş gene ki o çalışan adami birakmış işii... ouıdur mudur felan isliik çalmış “gel demiş gell..!”adam da zannetmiş ki “herhalde bişeyy biliyouı ,boşunea beni çağırmiyouı” demiş o da geliyouı bu da ona gidiyouı...demiş ki “nereye gidiyosun?” “niye sordun?” “senun gibi bi aptal demiş senun için bu adeam nereye gittiğini sorsai ben ne cevap vereyim?”evet durumlar boöyleii....”(5.2.E,72)

“Doğa yapılarının ifade biçimlerinin belirlenmesindeki, hareketli olmalarındaki ve reflekslerinin gelişmesindeki etkisinin zihinsel aktivitelere ve ifade biçimlerine de yansıdığı”(4.1E,54) ifade edilmektedir. Lazların kestirme yoldan ifade ediş biçimlerinin bir yansımasının da türkülerde dizinin sonunu kesmek veya yutmak biçiminde görülebildiğine dikkat çekilmesi ilginçtir:

- “...şimdi fıkrası aslında bi zekâ olayıdır dedim ya doğa yapımızı bizim ifade biçimimizi ortaya koyuyor bizde şimdi bi şeyi uzun uzadıya anlatmak yoktur konuşurken bile türkülerimizde bile sonunda keseriz nasılsa bu anlatıldı anlaşıldı tamam gerisini devamı gerek yok türkülerimize dikkat edin sonunu ya yutarız, keseriz yani bu aynı zamanda bi bilinç durumudur bişeyyi ifade ederken en kestirme nasıl ifade ederiz? en kestirme nasıl öğretiriz? Bizde kültür olarak daha çok modellik bilinci var yani bir model olmak bir model gösterme bilinci var fıkranın temelinde bu var..toplumun yapısına göre bilgiyi aktarırken toplumun bilinç durumuna göre bilgi aktarıyor bizim hareketli bi yapımız, fiziksel olarak doğa yapımıza göre hareketli oluşumuz fiziksel refleksimizi geliştirdiği için zihinsel olarak da refleksimizi geliştirmiş.. Doğa ile bilincimiz arasında bağ var doğal yapımızla.., o zaman ne oluyor? algı biçimimiz de bunu takip eden bir şekil almış en kestirme yoldan ne öğrenilir? kimse seni akıl vereceğim diye dinlemez ama bi fıkrası anlatırsın bin tane şeyi aynı anda anlatmış olursun bin kişiye.., dikkat edin dünyada Lazlar kadar kendi kendini eleştiren bir millet var midir bilmiyouriim bu bir öğreti biçimidir..”(4.1.E,54)

Fıkraları tezatların oluşturduğuyla ilgili elli dört yaşındaki katılımcımızın bakış açısı dikkat çekici bir vurguyla daha da derinleşmektedir. Katılımcımız fıkranın ortaya çıkabildiği bir yörede üst seviyede bir bilinç durumunun varlığına işaret olduğundan Kafkas Mitolojisindeki ateşi çalan Prometheus'un öngörüsü ile öngörüsü olmayan kardeşi Epimetheus'un bilinç durumlarını örnek vererek bahsetmektedir. Bu farklı bilinç durumlarının fıkrada buluşmasının tezatları ortaya çıkardığından hareketle, aynı zamanda bu bilinç durumlarının karşılaşması ile ortaya çıkarılan bilginin de bir anlamda öğreti olduğuna işaret edilmektedir:

- *"nasıl fıkra çıkıyo fıkranın temelinde kültürel tezatlar var, tezatlar fıkrayı oluşturuyo şimdi biz bazen içinde olduğumuz durumu fark edemiyoruz ama dışardan bu tezatları gözlemleyenlere fıkra gibi geliyor. bu şu demek değil o bölgedeki insanların tamamı yüksek bilinçtedir değil o bölgede yüksek bilinç seviyesinde insanlar var demektir, her bölgede farklı seviyelerde farklı bilinç durumları, farklı algı seviyeleri var ama fıkra olan yerde çok daha yüksek bilinç seviyesi var demektir; ben bunu söylüyorum biri de araştırsın isterseniz şimdi fıkra tezatlardan meydana gelir derken Prometheus ve Epimetheus'dan bahsedelim hani Epimetheus'un öngörüsüzlüğü simgeleyen, Prometheus'un öngörüyü temsil eden farklı bilinç durumları var; öngörüsüz ve yüksek öngörü seviyesi her toplumda var ama öngörüsü çok daha yüksekte olanlar olduğu zaman aradaki boşluğu dolduranlar da var; yani bu bilinç seviyesini anlatır ki fıkra en iyi öğretim biçimidir, bi olayı anlatacağına bir dakka da bi fıkra anlat, Laz fıkrasının temelinde bunlar var" (4.1.E,54)*

Üst bilinç ve bu üst bilince göre konumlanan bilinç durumları tezatları oluşturmakta ve fıkra ortaya çıkmaktadır. Lazlar yaşadıkları fıkra gibi olaylarda, 'karşılaşmalar' içindeki karşılaşmalarda birbirlerine cevap vermekteyken, aslında hem birbirlerine, hem kendilerine 'ayna' tutmaktadırlar. Esprili bir durumun ortaya çıkması, tezatların varlığına işaret etmekte ama genel görüntü olarak daha yüksek olan bilinç diğerine üstün gelmektedir. Üstün gelme gayreti azimle yükselmeyi getirebiliyorken, alt edilme korkusu ise yüksek bilinci aşağıya çekebilmektedir.

Laz fıkralarından esinlenilerek yapılandırılmış fıkralarda ise bu yansıtma orijinalindekine tezatlığı 'ölçüsünde verebilmekle' yaklaşabilirse de genelde işin gülmece kısmı üstünde durulup, Lazların bazen kafasının çalışıp bazen çalışmadığı gibi alt bir algılamayla anlamlandırılabilmiştir. Hâlbuki katılımcıların hepsi de bundan dolayı rahatsızlıklarını dile getirmişler ve kendilerine gülebilmelerinin de bir üstünlük olduğunu ve böylelikle dolaylı olarak da bunun kendilerini aşmaya çalışmakla ilgisini ve bunun bir yüksek bilinç işareti olduğunu çeşitli ifadeleriyle ve imalarıyla hissettirmişlerdir.

3.4. Sosyo- Kültürel Değişmeleri Anlamlandırmak:

Bu başlık etrafındaki bulguları ortaya çıkartan konu başlıkları/soru öbeği; ‘Şimdiki oyunlar ile eski oyunlar arasındaki farklılıkları nasıl değerlendiriyorsunuz, karşılaştırma yapabilir misiniz? Çocuklar ve yetişkinler şimdi hangi oyunları oynuyorlar? Modern yaşam ve geleneksel yaşam ile ilgili düşünceleriniz? Modern ve geleneksel bir arada bulunabilir mi? Küreselleşme deyince ne anlıyorsunuz? Yerel küresel dünyaya, küresel dünya yerele nasıl ilgi gösteriyor? Yeniden canlandırılan oyunlar var mı, nasıl ve hangi ortamlarda oyunların yeniden gündeme gelişini görüyorsunuz? Değişim ve süreklilik ile ilgili neler düşünüyorsunuz?’ gibi sorulardan oluşmuştur.

3.4.1. Eski ile Yeni/Geçmiş ve Şimdi Arasında Farklar,Karşılaştırmalar:

Bu bölümde göre katılımcıların eski ile yeni oyunların ve bu oyunların nitelikleri arasında gördükleri farklılıkları nasıl anlamlandırdıkları yer almaktadır. Katılımcılar, bu farklılıkların nedenleri ve bu nedenlerin kültürel yaşama, toplumsal davranışlara ve toplumsal iletişime nasıl yansıdığı üzerinde durmuşlardır. Katılımcıların hemen hepsi modern yaşam biçiminin getirdiği ve özellikle de teknolojinin hayata girmesiyle gelen değişimlere vurgu yapmışlardır.

Yirmi üç yaşındaki genç bir katılımcının “apartmanlar arasında ve evde sıkışmış kalmış” çocuklardan bahsetmesi hemen ardından da kendi çocukluğuyla karşılaştırma yaparak kendilerinin “doğayla iç içe oldukları,çamurlanıp düşüp kalktıkları” ile ilgili vurgusu, çocukların oyun mekanlarından başka oyun imkanlarının daraldığını ve kısıtlandığını anlatmaktadır.Çocuklar evde internet başındadırlar ve kendilerini özgür hissetmeyen bu çocuklar evde ‘sıkışmış kalmış’ çocuklardır.(1.1.K,23) Yine yirmi yaşındaki genç bir katılımcının henüz genç olmasına rağmen çok şeyin değiştiğini “bizim zamanımızda kendimiz ürettirdik, oynardık ama şimdi öyle değil çocuklarımızın hepsi bilgisayar başında”(1.4K,23) diyerek ifade etmesi, değişimin özellikle son on - onbeş yılda teknolojinin gelişimiyle gelen hızını- gözler önüne sermektedir:

- “Aslında bizim eskiye baktığımızda aslında çok eski değil yaşam daha 22 ama hani bizim zamanımızdan bu zamana kadar çok şey değişti aslında. Bizim zamanımızda kendimiz ürettirdik kendimiz oynardık ama şimdi öyle değil çocuklarımızın hepsi bilgisayar başlarında. Altı yaşında kardeşim var. İşte altı yaşındaki kardeşim bilgisayardan başka hiçbir şey gözü görmez ev ortamında. Tabi dışarı çıktığı zaman köye gittiği zaman ayrı dışarıda oynamayı sever ama hani günde bilgisayar oynamadan duramayacak artık zamana geldik. Çocuklarımız çok meyilli bilgisayar oyunlarında savaş oyunları olsun işte araba yarışları olsun iyi kötü oyunlar çok fazla olduğu için devir çok değişti. Biraz daha doğayla iç içe olduğu zaman çocuklar tabi doğaya daha meyilli oluyorlar ama tabi bu imkânı bulamayan çocuklar mesela başka şehirlerde de olsun bilgisayar oyunları çok fazla geliştirebiliriz”(1.4K,20)

-“Şöyle mesela şimdiki oyunlar apartmanlar arasında sıkışmış kalmış ya da evlerin içinde sıkışmış kalmış diye düşünüyorum...Bizim çocukluğumuzda direk doğayla birlikteydik yani dışarıya çıkardık çamurlarırdık pislenirdik düşerdik kalkardık sürekli doğayla iç içeydik...Ama şimdi ben onu pek fazla göremiyorum hani çocuklar dört duvar arasındalar bir de teknoloji geliştii internet çoğu evde var artık bilgisayar oyunları var...”(1.1.K,23)

Yirmi dokuz ve otuz bir yaşındaki iki kadın katılımcı da sokakta bahçede zaman geçirip oynadıklarını, şimdiki çocukların bilgisayarın başında oldukları vurgusunu yinelemektedirler. Yirmi dokuz yaşındaki kadın katılımcı, ‘yazın geldikleri ilçelerinde doğanın içinde saatlerce oynayan çocuğunun hiç sıkılmadığını ama evde bilgisayar dışında oynadığı oyunlardan hemen sıkıldığını’ söylemektedir. Bu katılımcımızın “Bilgisayara kitleniyor resmen” ifadesi ile yirmi yaşındaki genç bir katılımcının “altı yaşındaki kardeşim bilgisayardan başka hiçbir şey gözü görmez ev ortamında” ifadesi dikkat çekicidir. Çocukların evde bilgisayar oyunları dışında başka bir oyunla meşgul olmadıklarını veya olamadıklarını, çabuk sıkıldıklarını anlamaktayız:

-“Biz zamanımızı hep sokakta geçiyorduk bahçede oyun oynayarak ama şimdiki çocuklar hep bilgisayarın başındalar”(2.k.5K.31)

-“hani çocukluğumda çok oyun oynardık sürekli bahçede. Şimdi bir de teknoloji geldi internet bilgisayar o benim de çocuğum var mesela bilgisayar görse iki saat üç saat kalkmıyor başından,yani kısıtlama getirmeye çalışıyorum oyun oynarken bilgisayara kitleniyor resmen, oyuna çok kaptırıyor kendini. tabi ki çok zararlı , şehir hayatı biraz çocuklar için çok zor kısıtlı yani bir toprakla doğayla iletişim yok sürekli yani evin içindeler. Dört duvarın içindeler ama yazın oraya gidince bilgisayar hiç aklına gelmiyor hatta şöyle söyleyeyim ipini koparan dana derler bizim orada o vaziyete dönüyor. Ondan sonra sabah çıktı akşam dokuz ona kadar girmiyor evin içine ve toz toprak içinde. Bu da güzel bir şey yani ben öyle olmasına hiç müdahale etmiyorum ordayken. Çünkü hani onlarla haşır neşir olsun diye. Yani orada hiç sıkılmıyor ama burada mesela bir saat bir şeyle oynadığı zaman bir saat sonra anne ben çok sıkıldım çok sıkıldım demeye başlıyor ama orada hiç sıkıldım sözü çıkmıyor ağızından, oyun arkadaşı var olmasa bile mutlaka bahçede bir toprakla uğraşiyor top oynuyor bir şeyler yapıyor. Yani öyle vakit geçiriyor”(2.1K,29)

Yirmi üç yaşındaki bir erkek katılımcı(1.1.E,23) “şimdiki çocukların top, saklambaç gibi kalıplaşmış/ bilindik oyunları biraz oynasalar da eski oyunları bilmediklerini”dile getirmekteyken, yirmi iki yaşındaki bir başka erkek katılımcı(1.2.E,22) da, çocukların “bu oyunlara bile fazla ilgi göstermediklerini” söylemektedir. Yirmi üç yaşındaki katılımcımız, “yörelere köydeki çocukların biraz daha şanslı olduklarını,büyüklerin orada eski oyunları biraz çocuklara öğretmiş olduklarını” düşünmektedir.Yirmi iki yaşındaki katılımcımız şimdiki çocukları “teknoloji çocukları” olarak nitelendirirken teknolojinin onları kilitlediğine dikkat çekmektedir. “Bilgisayara kilitlemek” yirmi dokuz yaşındaki bir başka erkek katılımcının vurgusunda da bulunmaktadır.(2.1.E,29) Çocukları özgürleştirilmesi beklenen oyunun niteliği çeşitli ve çok seçenekli bilgisayar

oyunlarının dışında başka her oyundan sıkılabılme özelliğini kazanabilmiştir! Yeni oyun mekânı ise bilgisayarın başıdır. Evdeki bilgisayarlar ve internet kafedeki bilgisayarlar..:

- *“Çocuklar.. genelde bizim eskiden oynadığımız oyunlardan biraz daha uzaklar, normal kalıplaşmış oyunlar vardır top, mesela saklambaç..daha eski oyunlar yoktur kalmadı gibi birşey şimdiki çocuklar oynamıyor ..şimdiki çocuklar daha çok bilgisayarda oyunlar oynuyorlar daha çok vakit geçiriyorlar ne biliyim playstation ile onlarla vakit geçiriyorlar..mesela... Burda bilgisayar kullanımı yaygın çok..internet kafeler çok..yani hiç olmazsa yani yedi sekiz tane internet kafe var çocuklar direk internet kafedeki oyunlarda oynuyorlar bilgisayardaki oyunlarda oynuyorlar daha çok orada vakit geçiriyorlar..köydeki çocuklar daha şanslılar..çünkü hani köydeki çocuklar eski oyunları biraz daha hatırlar büyüklerinden, hatırlamasalar bile büyükleri onlara öğretmiştir hani oynuyolardır ama yine yaygınlaşıyor bilgisayar var ordada yani...”(1.1.E,23).*
- *“Şimdiki oyunlarda gençlerde bana göre yani teknoloji çocuğu oldu öyle eski sokakta büyümeler işte ne bileyim top koşturmak öte yandan farklı saklambaç oyunları falan bu tip şeylere fazla ilgi yok çocuklar da bana göre yani teknolojiye yönlendiler. Her şeyi zaten orda teknolojiye bulabiliyorlar. Yani haklıdır da aslında. Futbol diyorsun çıkıp dışarıda oynayacağına gidiyor bilgisayarında oynuyor basket diyorsun zaten orda. daha doğrusu teknoloji kitlemiş çocukları Biz daha çok kişi oynardık. Şimdikielerde öyle bir şey yok. Şimdikielerde ikiyi üç kişiyi geçmiyor yani. Bizde yani çok yoğundu arkadaşlar, hareketliydik...bir ordaydık bir buradaydık. Bunlarda öyle bir şey yok yani şimdikielerde...Aman gapı önünden ayrılma gibi öyle şeylerle çocukları biraz tek kaldılar... herhalde şey yaptılar. Bilgisayarda oyunlara pek ilgim yok aslında ama tabi hiç oynamıyor muyuz? oynuyoruz yani arada bağımlılık derecesinde değil ama arada bir öyle stres atıyoruz yani.. mesela internet kafeden çıkmayan var., Adam oturuyor gerçekten sabah öğleyin oturuyor akşam kalkıyor yani o da artık kendi durumuna mı bağlayalım evde mi yok da orda takılıyor ihtiyacını o şekilde görüyor bilmiyorum ama fazla takılmamayı tavsiye ediyorum. Belli bir sınır olmalı” (1.3.E,22).*

Teknolojiden başka sahil kesiminde siteleşmenin başlaması da, çocukların oyun alanlarının ve dolayısıyla oyunlarının kısıtlanmasında bir etken olarak belirtilmektedir:

- *“yani teknoloji ondan sonra şehirleşme betonlaşma şimdi bizim Fındıklı’da öyle siteleşme var, şehirleşme biraz başladı Yani biraz da çocukların oyun alanı da kısıtlanıyor. Ama gene de İstanbul’a veya büyük şehirlere nazaran gene de iyi sayılır”(2.1K,29)*

Otuz iki yaşındaki katılımcımız, “çocuğun da kendisi gibi çocukluğunu dışarıda oynayarak geçirmesi taraftarı olduğunu”(2.2.K,30) vurgulamakta iken, otuz yaşındaki katılımcımız, “dışarıda da oynasalar çocukların televizyona ve bilgisayara özendiklerini” (2.4.K,30) dile getirmektedir:

- *“Şimdi bizim bölgemizde yaşayan insanlar biraz daha şanslılar sanırım. Çünkü daha çok dışarda geçirecek zamanları olabiliyor. Dışarda güvenle kalabiliyorlar en önemlisi bu. Benim kızım dışarı çıktığı zaman bir şey mi olacak biri alıp götürcek mi biri bir şey söylecek mi kaygısı yaşamıyorum. O yüzden dışarda oynaması taraftarıyım. Çünkü ben de öyle yaşadım çocukluğumu. Bana çok şey kattığına inanıyorum. Çocuğumun da o şekilde oynamasını istiyorum. Benim kızım mesela genelde dışarda top oynarlar, bisiklet binerler bizim yaptığımız gibi şimdi o da yapıyor toprakla oynuyor , yemekler yapıyorlar çiçek toplayabiliyorlar çok rahat yüzmeye gidebiliyorlar. Daha sosyal oynuyorlar,dışarıda”(2.2.K,32)*
- *“erkek çocuk benimkiler hep bisiklet sürüyorlar, arkadaşlarıyla top oynuyorlar ama eski oyunlar biraz kalktı gibi yani bizim zamanımızdaki gibi değil şimdikieler. Şimdikieler daha televizyon izliyor, bilgisayarla oynuyor. İnternetteki oyunlarla oynuyor onlara özeniyorlar”(2.4K,30)*

Çocukların gelişimi ve sağlığı açısından bilgisayar konusunda kısıtlama getirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Katılımcıların bilgisayarda oyun oynamak veya bilgisayar oyunları yerine “bilgisayar oynamak” şeklindeki ifadeleri; bilgisayarda oyun oynamak değil de bilgisayar oynamak ifadesini kullanacak kadar bilgisayarın oyunla/oyun aracıyla özdeşleştirildiğine işaret etmektedir:

- “Yeni nesilde daha çok internet yaygın, internet oyunları çok yaygın ondan sonra işte çocuklar bisiklet, yüzme eie bizim gibi pek evcilik oynadıklarını düşünmüyorum. Bu konuda hani çok fazla işte televizyon çocuğun seyretmemesi gerektiğini o açıdan hem evler hem gelişim açısından çok fazla bilgisayar önünde radyasyon olduğunu söylüyorlar Hani bence biraz daha anneler hani bu konuda.eğitilmiş,bilinçli olabilir”(3.1K,43)
- “ kızımın bilgisayar oynamasına izin veriyorum vermiyorum desem yalan söylemiş olurum veriyorum ama kesinlikle .sistematik olarak her gün bir saat oynayabilirsin de değil hani ihtiyacı olduğunu hissettiğim anda izin veriyorum. Eğer o gün dışarda oynayıp vakit geçirebilecekse internetin başına hiç oturmaz. sadece ödevlerini yaparken ya da işte dışarı çıkılmayacaksa eğer hava kötü o zaman izin veriyorum oynamasına o da kısıtlı vakitlerle”(2.2.K,32)

Bilgisayardan önce televizyonda izlenen çizgi filmlerle şimdiki çizgi filmlerin arasındaki fark , şimdiki filmlerin çokluğu ve çeşitliliği olarak belirtmiştir. Yirmi bir yaşındaki genç bir katılımcı da yakın zamandaki hızlı değişime işaret etmektedir. Bu katılımcı, şimdi kardeşlerinin ve yeğenlerinin kendi zamanındaki saklambaç yedi taş gibi grup oyunlarını oynamadıklarını söylerken, bireysel veya iki kişi oynadıkları üzerinde durmaktadır. Elli iki yaşındaki kadın katılımcımız torunlarında ve komşu çocuklarında gözlemlediği “çocukların bir araya gelerek oynamakta zorlanmalarını”, “tek başına oynamaya alışmakla ve bilgisayar kullanımıyla” açıklamaktadır:

- “Genelde şimdi hani teknolojiye ayak uyduruyorlar tabi ki bizim zamanımızda o kadar yoktu teknoloji geliştikçe çocuklar da bilgisayar, televizyon, çizgi film yeni yeni çıkanlar birçok çeşit çizgi film var. Bizim zamanımızda en azından Tom ve Jerry vardı onları izlerdik. Yani vazgeçilmez çizgi film o benim. Şimdi şimdi hep çok farklı değişik çizgi filmler çıktı çocuklar işte kardeşim var benim yedi yaşında ondan örnek veriyim en yakın olarak. O zaman hani bebeklikten hani o yeni yeni kavrama aşamasında o televizyon bağımlıydı çizgi film olsun reklamlar olsun. Öyle öyle sonra da onun da yaş grubuna göre arkadaşları olduğu zaman onlar da bahçeye çıkarlardı top oynarlardı bisiklete binerler şimdi bizim zamanımızda gene o kadar yoktu şimdi bisikleti daha çok kullanıyorlar. Evet, bisiklete binmek yani bir yerlere gitmek de var şimdi ama genelde bilgisayar oyunları oynuyorlar. Kardeşim de aynı şekilde hani yeğenlerim de olsun daha böyle kendi aralarında bu şekilde bizim oynadığımız saklambaç yedi taşlı böyle grup halinde oyunlar kalmadı ikili ya da kişisel ya da ikili oyunlar var”(1.2.K,21).
- “Şimdiki çocuklar gruplaşmıyorlar (grup halinde) tek tük (tek başına) oynamak istiyorlar yani grup haline geldiler mi ya kavga çıkıyolar ya bişey oluyor .., bilgisayar oynuyorlar en çok bilgisayar oyunu oynuyorlar ne biliyim atari gibi şeyler oynuyorlar hep teknik şeyler.. yöresel oyunlar kalkmış sayılıyor yani çok ender.. eski sevgi saygı kalktı artık çocuklarda bilei...ya.. herkes kendi kabuğuna çekildi”(3.4K,52)

Yirmi bir yaşındaki katılımcımızın “giderler internet kafeye; giderler internet üzerinden oyun oynarlar yani konuşma yok”(1.2E,21) ve yirmi iki yaşındaki katılımcımızın “Teknolojinin ilerlemesiyle artık arkadaşlarla buluşmalar dışarıda oturup konuşmalar

kalktı” ifadelerindeki vurgu konuşmanın kalkmasıdır. Oyunların bu değişimiyle iletişimde ciddi sarsılmalar olduğu görülmektedir. Oyunlarda ve oyunlar ile birbirleriyle konuşan, birbiriyle iletişime geçen çocuklar artık konuşamamaktadırlar:

- *“Hep internet üzerinden oynanan oyunlar arkadaşlar biraraya gelip de oyun oynadığın bişey kalmadı artık...; giderler internet kafeye...; giderler internet üzerinden oyun oynarlar yani konuşma yok...; bilgisayar kullanıyorum tek tük oyun oynuyorum arkadaşlarımla”(1.2E,21).*

- *“Teknolojinin ilerlemesiyle artık arkadaşlarla buluşmalar dışarıda oturup konuşmalar kalktı. Çünkü genelde çocuklar artık bilgisayara yöneldiler. Dışarıdaki oyunlar bizim oynadığımız oyunlar hani unutuldu gitti. Çünkü internet ortamında artık konuşuyorlar oradaki oyunları oynuyorlar. Yavaş yavaş eski oyunları unutmaya başladılar. kardeşim var çok fazla bilgisayar oyunlarına düşkün genelde böyle askeri işte araba oyunları olsun o tarz oyunlar çok fazla oynuyor. ben de bilgisayar kullanıyorum ama çok fazla değil, çok fazla iç içe değilim bilgisayarla”(1.3.K,22).*

Çocukların artık gerçek yaşama yansıma yapamamaları söz konusudur. Bireyselliğe doğru gidilmektedir. Büyüklerden çekincenin kalkması birlikte yaşayışla ilgili basit kurallara bile dikkat edememek olarak da öne çıkmaktadır.(bakınız 3.4.K,52,5.2.E,72) Bugünkü teknolojinin gençleri bireyselliğe yönettiği ve bireysellik olunca da yardımlaşmanın da olmadığı, insanlararası ilişkilerin zayıfladığı(5.2.E,72) belirtmektedir. Çeşitli ifadelerle katılımcıların çoğunluğu tarafından dile getirilen ‘bireyselleşmeye yönelim’e, ‘paylaşmayı bilmeme, temel toplumsal yaşayış kurallarına duyarsızlık, iletişimdeki aksaklıklar’ ile dikkat çekilmiştir:

- *“teknolojinin hayatımıza girmesiyle hani bir çok şey iyi aslında teknolojiyle beraber ama bazı şeyler de kötü hani eskiye dönüp baktığımızda bilgisayar yoktu internet yoktu ama şimdi herkesin elinde var, çocuklar daha çok internet oyunlarını oynuyorlar, oradan da hani biz birlik beraberlik dedik oyunda ama burdaki birlik beraberlik teknolojiyle olunca hani bir şey çıkaramıyorlar bir ders çıkaramıyorlar hayatlarında bir şey yapamıyorlar, yansıma yapamıyorlar diye düşünüyorum, biraz daha bireyselliğe doğru gidiyor.”(1.1.K,23).*

- *“Şimdi mesela daha çok nasıl diyeyim bilgisayarla, oyun kitaplarıyla... şimdi çok çok daha farklı televizyon internet var bizim zamanımızda radyo birkaç evde vardı ben 30 yaşındayken televizyon geldi, türk müzik için televizyonu açarım haber dinlerim..”(4.2K,59)*

- *“Biz babamızın yanında bacak bacak üstüne ataemazdık , şimdi gençler bacak bacak üstüne de oturuyorlar babalarının yanında sigarayı da içiyoluyor yani saygıyı ortadaen kalkmış gibi görüyorum ben ...ne biliyim çok rahatlar yanii abim babamın yanında dizinden yukarri bakamazdii yani o kadar çekiniyordu yanii ne dese onu dinlerdi ne dese onu yapardii büyüklerin şimdi nerdeii herkes kendi özgürlüğüme karışma diyoui”(3.4K,52)*

- “yanii şimdiki gençler tabi daha bireysel oldulaer..oyle geliyouı bana çünkü çünkü..bugünkü teknoloji gençleri bireyselliğe yönetti..bilgisayarın başında kimse youık yanında ordaı saatlerceı uğraşıyouı tabi bunlar bilgisayarın teknolojinin eksi yanlarıı...bireysellik oluncea yardımleşma da olmuyoyu insanlararası ilişkiler zayıfliyouı...eve misafir geldi mii gençler misafirin yanına gelmiyouı...yauuv çok acii gerçekler vaer yahuv...ama bilinçli aileler bunun boöyle olmasını istemiyosai o çocuk iki yaşından itibarenbu konuda eğitilmesi geekiyouı üç bile değil iki yaşındaı... esas eğitim iki yaşında başlaer, yönlendirme iki yaşındaı başlear..geç kalmamak koşuluyle bunlar engellenebilir ama buna da bilinçli toplum gerekiyouı yaniii... çok acii yauv...eve adam gelmişş...emsali de vair misafilerin içinei çıkmıyolair...”(5.2.E,72)

Özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünen çocukların uyarıları da dinlemediğinden hareketle diyebiliriz ki, çocuklar bu davranışı oyunun yardımıyla oyunun kuralları içinde öğrenememişlerdir. Uyarılar işe yaramamaktadır veya kısa süreli olarak işe yarayabilmektedir.

Elli iki yaşındaki erkek katılımcımız(3.3.E,52) kendi zamanlarındaki mekanik(el becerisi isteyen)üretkenliklerinin /üretimlerinin ve masum oyunlarının artık çocuklarının hayatlarında olmadığını ifade ederken, bilgisayar oyunları oynayan çocuğunun yüzündeki ifadenin değiştiğini, bilgisayar oyununun onu yabancılaştırdığını dile getirmektedir:

- “ben geç baba oldum otuzyedi yaşında, çocuklarıma da çok zaman ayırdım, onları tatile götürdüm, bisiklet aldım, oyunları gösterdim.Belirli bir zaman birlikte bisiklet turları yaptık, birlikte hergün yüzmeye gittik, onlara taşıdım, onları yedirdim, içirdim ve son iki yıldır zamanlarını neredeyse benimle hiç paylaşmıyorlar..Oğlum onbeş kızım onüç yaşında, artık kendi dünyaları var. Biraz onlardan zaman dilendiğimde bile diyorlar ki; baba ben arkadaşlarımla olmak istiyorum...Ve diğer geçen zamanlarını -mekanik oyunlar falan artık hayatlarında yok- bizim oyunlarımızın masumiyeti yok mesela oğlum bilgisayar oyunları oynuyor, inanamıyorum yüzündeki ifade değişti. Oğlumda hep o inanılmaz masum ifadeyi görürdüm, o oyun onu yabancılaştırdı...yani onu her ebeveynin yaptığı gibi yapıyorum , uyarılarım oluyor ama ne kadar başarılı oluyoruz. Yani o herkesin cevabını veremeyeceği bir soru...”(3.3.E,52)

Yirmi dokuz yaşındaki erkek katılımcı sanal ortamdaki paylaşımların kısa süreli ve sonuçsuz arkadaşlıkları getirdiğini, -sevdalıklarla ilgili olarak da esprili bir şekilde “feysbukla mesincıra” bağlayarak- ifade etmektedir:

- “Şimdi eskiye oranla eski arkadaşlık dostluk dönemi bitiyor şimdi bir bilgisayar televizyon bu çocuk bilgisayarda akşaaama kadar oyun oynarlar sanal ortamda feysbuk mesencır bizim büyükler der ki eskiden sevdaluklar yürektendi yürekte. Şimdiki sevdaluklar hep döneyu direkten kelimesini ben feysbuklan mesencıra bağlıyorum. Yani eskiden böyle sanal ben ne bileyim yani giderdum bir arkadaşımıla çay içmek benim için yani bir gurur verici şeydi. Şimdi herkes bilgisayarda yani sanal ortamda bir yandan iyi bir yandan kötü şeyler. Eskiden telefon yoktu araba yok Araba yolu yokken ipek yani patika yol denen yerden gidiyorlarmış yani şimdi araba var ama biz işin gerçeği bu,yani üşeniyoruz.., çoğunun zaten yüzde seksenin durumu olanın merkezde bilgisayar evinde var. Yani çoğunluğuna dedesi hediye almak için bilgisayar alıyor şimdi. Bir köyde araba yapmıyor babamın bana yaptığı gibi. Mesela biz eskiden Gürcüler gelirdi burada usta gelirdi satardı babam oyuncak araba alırdı bana. Mesela top alırdı benim gramponu ilk Ruslardan almıştık biz.”(2.2.E,29)

Sadece çocukların değil gençlerin ve yetişkinlerin de sanal ortamdaki paylaşımlarının niteliğine değinilmiş olmaktadır. İletişim kurulmaktadır ancak sağlıklı değildir. Güven vermeyen ve güvende hissettirmeyen yani “yürekten olmayan arkadaşlıklar” söz konusudur. Yine bu katılımcımızın şimdiki çocukların her imkânı gördüklerini ancak “ patikada saatlerce köye yürüyen büyüklerine göre çok farklı olarak her yere arabayla gidilmesini” her şeye üşendikleri bağlamında örnek vermesi, “hızlılığın ve çeşitliliğin/ imkânların ve rahatlığın içinde her şeyin çabuk tüketilmesi, üşenmek, çabuk sıkılmak ve farkında olmamak” ile ilgili vurguları güçlendirmektedir.

Elli dokuz yaşındaki kadın katılımcımızın da şimdiki çocukların imkânlarla her şeyi çabuk öğrendikleri ama kafalarının dolu olup herşey olduğu için heves etmedikleri üzerinde durması önemli bir vurgudur:

- *“şimdi çocuklar çok zekiler imkanlar da var. Bizim zamanımızda öğrenmek çok daha zaman alıyordu şimdi ana sınıfında bile şarkılar türküler öğreniyorlar yüzde yüzden daha fazla imkan var şimdi... ancak çabuk sıkılıyorlar onların da kafaları doldu ..herşey olduğu için heves etmiyorlar,anca yani bir oyun çıkacak yine o zaman... Biz çarşıya inemiyoduik bir çeyrek delik para yirmibeş kuruş alıyoduk yanımıza ..”(4.2K,59)*

Elli sekiz yaşındaki kadın katılımcımız ise çocuklarının kendi halinde ve uyumlu olduklarını dile getirirken, şimdi torunlarının ise çok hareketli olmasını iletişim araçlarının da arttırdığı çeşitliliğe bağlamaktadır:

- *“Çocuğum kendi halindeydi yavaş iddi ne dersem yapardii oöyylei okuline giderdi gelurdii...kimseye zarari yoktuiu buraya gelirdi (komşunun çocuklariina) işteii..torunlar ouu onlar yüz tane oyun oyniyilair bisiklet mi,araba mi dersun yaramezleir çouik bilgisayar da kullaniyileir televizyon mi dersuin, çizgi film mi dersuin maç mi dersuin , hareketliler hei hei oyleii..” (4k.4K,58)*

Kırk altı yaşındaki erkek katılımcı, “teknolojinin had safhaya çıktığına” ve “sohbet etmeye, şakalaşmaya vaktin kalmamasına” vurgu yapmaktadır:

- *“Yazın devamlı altı ay çalışıyoruz altı aydan sonra mesela gündüz çalışan akşamları bir sohbett oturup da çay içmeyi bunu herkes isterr genelde sohbet yapmayı severler şakalaşmalar birbirine atışmalar falan onlar hepsii o zaman eskidenn (vurgulu) daha çok yapılrddi diyorumm şimdii onlar ikinci planda ... teknoloji had safhaya çıkmışş zatenn, televizyon varr radyo varr şusu var busu var adam zaten sohbet yapmak için şakalaşmak için zaten buna bile pek zaman bulamıyoo(gülerek esefle) eskiden adam oturuyoduu naapsın bi taraf gidemiyo ulaşım o zaman beş tane on tane araba ancak vardı şimdiiy sağına soluna bakıyosunn adamdan çok araba var.” (3.1.E,46).*

Kırk sekiz yaşındaki kadın katılımcı da akşamları pencerenin önündeki sandıkta toplanan kardeşleriyle şarkılar söyleyip sonra pişti oynadıklarını , piştinin sonucunda kazanana da da geceyarısı sabahki ekmeği pişirme görevinin verildiğini anlatırken, şimdi kızının bulaşıkları bulaşık makinesine bulaşıkları bile koyamadığından,internetin başında olduğundan bahsetmekte ve “şimdi gençlere ekmek yoğurtacaksınız? nasıl fark yok!” diyerek duygularını ifade etmektedir. Böylelikle “bariz değişimi” gözler önüne sermektedir:

-“Akşam olduğunda mesela büyükbabanın odası derdik, uzun tahta sandık vardı pencerenin önünde orda otururduk, onbir kardeş onbir kız kardeştik, şarkı söylerdik, pişti oynardık piştide yenilen o akşam ekmeği yoğururdu ekmek anca sabaha pişerdi...şimdi gençlere ekmek yoğurtacaksınız ?! nasıl fark yok? Şimdi kızım bulaşık makinesine bulaşıkları koymuyor...internet bilgisayar başında...”(3.5K,48)

Kırk üç yaşındaki kadın katılımcımız, iletişim araçları olmadığı dönemde bedenleriyle iş yaptıklarını ve meçler (imeceler)yaptıklarını dile getirerek bedenin yorulması, emek verilmesi, çaba konulması yardımlaşılması üzerinde durmuştur:

- “Tabi ki yani çünkü bu kadar çok televizyon yoktu. İnsanlar bir de bedenle ilgili işleri daha çok yapıyorlardı ..ya fındık toplarken ya.. meçler edilmiş yani büyüklerimiz öyle anlatıyor. Meçlerde karşılıklı atma türküler söylendiği anlatılır. İşte bilmece şarkılar.. hatta babaannem böyle onunla ilgili şarkılar söylediğini anlatırdı. Hep beraber fındıkları topluyorlardı mesela. İşte onlar hep çok güzel şeyler ama artık onları hep kaybettik yani Sanki bir takım işleri yapmamak lükslümüş gibi öyle bir şey anlaşılıyor. Yani çay toplamamak güzel bir şeymiş gibi ‘.aaa.. işte ben toplatıyorum’..’ işte fındık aynı şekilde inek aynı şekilde bence ne iş yaparsak yapalım kesinlikle yani kendin bir şeyler üretmek yapmak doğal şeyler yemek çok önemli,yardımlaşma tabi ki varmış Hem ilişkiler daha güzel. Yani dikkat edin televizyon olmadığı zaman mutsuz oluyoruz. ‘Aaaa elektrikler kesildi!..’(3.1K,43)

Katılımcımız, yorucu işlerden sonra ve/veya işlerle birlikte işe eşlik eden oyunlarda şarkılar söylendiğinden, bilmece ve şakalaşmaların olduğundan bahsederken, şimdi çay toplattırmanın adeta bir özentiyle dile getirildiğini, birtakım işlerin artık yapılmamasının lükslümüş gibi algılandığını dile getirmiştir. Elli iki yaşındaki bir başka kadın katılımcımız da aynı hususa dikkat çekmektedir. Artık imeceyle işlerin bir arada kotarılması kalkmıştır. Herkes yarıcı veya yevmiye usulü işçi çalıştırarak işlerini yaptırmaktadır. Hâlbuki eskiden işler hep birlikte; hem yardımlaşarak hem de eğlenilerek yapılmaktaydı..:

- “Eskiden daha da yardımlaşma dayanışma herşey vardii şimdi nerdeii .. youk .. komşuların bahçeleri on onbeş kişi birleşirdii bahçelerini kazardıkk imecelerini yaperdiik şimdii nerdeiii....kesinlikle youk oöyle şeyler.. şimdi yevmiyecilik, yarıcılık herkes haniim olmuş kendi malını yarıya(yarıcıya) veriyou başkalarına yaptırıyouu oöyleii yani imeceyi çikarttik .. herkes kendi işini yapsaı...bu imeceler çoğalıır herkes yarıcı oturmuş, işçii çalıştırıyouu onun için yardımlaşma işi kalktıii yanii...”(3.4K,52)

Şimdi azıcık yüksek sesle konuşulduğunda çocukların bundan rahatsız olup bunu ayıp sanıp adeta çekinip utandıklarını dile getiren yetmiş dört yaşındaki bir kadın katılımcımız, eskiden yaylalarda dağlarda yüksek sesle bağırdıklarını konuştuklarını bunun ayıp olmadığını belirtmektedir. Eskiden kendi aralarında bir araya gelen yöre sakinlerinin yüksek sesle bağırarak çağırarak konuşmalarının normal ve doğal olduğu anlaşılmaktadır. Büyüklerin sesli, gürültülü konuşmaları ve şenlikleri ve yine çocukluklarının da gürültülü, patırtılı, hareketli geçtiği üzerinde durmuştuk. Ancak şimdi hareketin ve sesin yönü değişmiştir:

- *“Şimdi anca bilgisayar televizyon işte işleri güçlerine gidip geliyorlar. Azıcık bir şey ses çıkardın mı yavaş konuş duymasın ayıptır ama biz eskiden yaylaya , dağlara çıkardık bağırdıydık o ayıp değil miydi? Eeee günler değişiyor ortalık değişti. Şimdi onun çocukları da öyle. Anca bilgisayarla televizyonla”(5.4.K,74)*

Televizyon ve bilgisayardan sürekli ses çıkmaktadır, çocuklar ise sessizdirler ya da hiperaktif... Kırk altı yaşındaki katılımcımız çocuğuna hiperaktiflik teşhisinin konulduğunu ve çocuğa zararı olmadığı söylenen bir sakinleştirici ilaç verildiğini (3.1.E,46) anlatmaktadır.

Çocukların enerjisi doğal yollardan dengelenememektedir:

- *“Çocuklarımdan birisi yedi beş birisi beş yaşında ellerinizden öperler , bi tanesini ana sınıfına gönderiyorum, yaramazlıktan bahsedeceğim ilk öncee...birisini çocuk psikiyatrisine götürdüm hiperaktiflikten dolayı..’ bişey yok..’dedi ‘enerjili bir çocuktur.’ kendinden büyük işler yapmaya çalışıyoo tamam mı biraz da kendini daha fazla vermemesi için ilaç verdi doktor sakinleştirici ‘bir zararı yok’ dedi doktor bunlar işte bitmiyoo çocukta..... bilgisayar var, dışarda arkadaşlarıyla okul düzlüğünde falan istediği zaman oynuyoo , bilgisayar konusunda büyüğü o kadar meraklı diil küçüğü çok meraklı mika’dan başka oyun oynamıyoo, mika mıdır nedir mikadan başkasını oynamaz sevmiyoo ben kesinlikle çok uzun süreli bilgisayar başında oynattırmam yani belli bir düzen tertip içerisinde bi oyunun bi oynama saati varsa bi oyun saati vardır onları iyi yola koymak için topluma iyi kazandırmak için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz” (3.1E,46)*

Artık inekler olmadığından, ‘inek otlatan, inek otlatırken de eğlenen oyun oynayan çocuklara’ da rastlanmamaktadır. (3.1.K43; 3.2.E,52) Sobadan önce bahçelerde büyük baca denilen ocaklarda mısır ekmeği pişirilen zamanlara şahit olan elli iki yaşındaki erkek katılımcı çocukların bunları bilmediğini sızlanarak ve o günlere de özlemiyle birlikte dile getirmektedir.(3.2.E,52)

- *“Yani inek bir kere ineği yok kimsenin yani. Ondan sonra çocuklar çok fazla toprakla oynamıyorlar o dikkatimi çekiyor. Bizim için de aynı şey geçerli. Toprağa ayağımızı burada olmamıza rağmen basmıyoruz. Bir de insanlarda şu var... mutlu değil insanlar benim en çok dikkatimi çeken yani normal gündelik hayatın o akışına kendilerini kaptırmışlar işte bir doğanın güzelliği bir kültürün güzelliğinin farkında değiller. Ona çok dikkat ediyorum (3.1K,43).*

Kırk üç yaşındaki kadın katılımcı da burada olmalarına rağmen toprağa basamadıklarından bahsetmektedir.(3.1.K,43) Doğanın hala hakim güzelliğini büyük ölçekte koruduğu bu ilçede bile toprağa basılamaması, -çevrelendikleri doğanın farkında olmamayı bile getirebilmesi- çevrelenen başka koşulların baskın karakterinin getirileri ile ilgili olmalıdır.Çevrelendiğimiz bu koşullar modern yaşam koşullarıdır. Sobadan önce bahçelerde büyük baca denilen ocaklarda mısır ekmeği pişirilen zamanlara şahit olan elli iki yaşındaki erkek katılımcı çocukların bunları bilmediğini sızlanarak ve o günlere de özlemlerle birlikte dile getirmektedir.“...şimdiki çocuklar eskileri, eski, oyunları bilmediğini “serzenişiyle birlikte dillendirmektedir. Eski günleri dere kenarında eski arkadaşlarla “mahalledeki çocuklarla” bir araya geldiklerinde yad etmektedirler:“Hey gidi günler!...” diye...:

- “o zamen da o çocukler hayvan da sağaerdiiiler , otlatirdılar şimdi bilgisayar ha aa unuttuim şimdi bizim çocik akşemea kadear bilgisayarda sonra telefonn a, biz annemize yardim ederdik şimddi o çiktii bu çiktii nereduur?“şimdi ancek çocuklarla(kendi çocukluk arkadaşları) mahallede grup olunca dere ağziindae konuşulur haey gidiy günler deyeine Ahmet, Muhsin,Turaan, İrfaan, mahalledeeki çocukler bu neyddiiy bizim günümüzz yaa...şimdi bu çocukler (şimdiki çocuklar) bilir mi? bilmezler nedir deyeine gülerler , poğuç oyna çelik çomak oyna bilmezler..hey gidii günler hea... ey gidi günler...” (3.2E,52)

Şimdi eskiden sallandıkları ağacın köyde durduğunu ama salıncağın olmadığını ve köy yolunda eski taşın durduğunu ama kendilerinin yaşlandığını dile getiren katılımcımızın (3.2E,52) o günlere özlemini ifade edişi dikkate değerdir:

- “Şimdi bu salıncaekler köyde de yokk, herşeyy bittii bunlar eskidendiii, şimdi köylerde bile o salıncaek kalktii şimdi ben hanime sordim hanim dedim ‘şimdi o salıncaek var mı?’ Sordum ki, hanım çok çikarr köye ben üç dört senede bir çikariimm “onlaer kalktii” dedi ‘kalktii şimdi kimse kalmadı ya köyydee’.., hepsii gittii kimse yok şimdi bi yazıinn adaem oluyoo geliyolaer.. kışiinn ağustos eyylül ekiimm bittiiy kimse kalmaez ordaee...onun içinn herkes gittii orda o kalktii... , orda kalselardii o da kalkmazdii şimdii o ağaeç hala dahha orda(salıncağın bağlandığı ağaeç) şimdii ben elli üç yaşıine geldim çocukluğumdee çıkardık babaannem çikarırdii benii.. yol yoktuu o yoktu patika yoldaenn kavaktaen çikardiik o ağaeç hale daha var ordae o evin önünde , ama şimdi hep yol oldu asphalt ...şimdi bişeyy kalmadii adam da kalmadii.O eskiden bizim zamanımızda kayak yapardiikk, kişin kayak yapardiik oynaerdiikk, tahta muşemba kayak yapardiik mahallede burdeaa, şimdi o çocukler o kayağii de bilmezler, bilmezler şimdiki o çocuk o soğuü goörsünn, hastalanir gideer, şimddi kim yapecaek onii ki, kim kayacak aiii ohoooo ouuu(nerdeee anlamında) şimdi gördin şimdi bendeki çocuk vaer dişarii çıkarsa annesi kıyamaet kopariir ‘üşürsünn gel buraayyae..’ biz ama giderdiik kayardiik mahalledeki çocuklerle, Turan olsuun, Muhsin olsuun, Ahmet olsuun, İhsan olsuun Bulat oğillerinden Cavitt olsuun, hep kayağae giderdiik burden.., bizi kimse çağırmezdi, şimddi çocukleer bi gitsiinn aouuuuvv çocuk nerde diyene de kıyamet kopariir... hea..Geçen köye gittiyim (Arhavi, Ortacalar)Benim kaynım kırk senedir geldiğiy yoktu ‘ha bu on yaşıindeyyken beş yaşıindeyyken bu taşlara ayağimii bastım..’ dedi , ‘taş yaşleanmedii ben yaşleandiim bak’ dedii şimdi ben de areda gidiyorum değirmenin oraeya, ben oraeya gittim oturmaeya **eski taşlear** var onlare çocukluğumdei ayağimii bastiim , orda oturmakteyken onu hatirliyorum çocukluğumde da değirmen vardii babaannem getürüyoduı ordae oynadiimiz günleri hatirliyorum hala çay taşıyorum görüyoruım onui yedi yaşındayken sekiz yaşıindeyyken onları görüyoruım ordea ah gidi günler diyoruım , hatirliyorum yanii..”(3.2E,52)

Şimdiki çocukların birçok imkânla birlikte ve “bi dolu oyuncakla çevrili olduğu” ve eskiden imkânsızlıklarla dolu olan yaşamda ise kıymet bilinip daha mutlu oldukları üzerinde durulmaktadır. Eskiden yoğun çalışma ve zor hayat şartlarına rağmen şikâyet edilmemektedir. Eskiden, az bulunan ve çarşıdan alınması gereken tuz, ayakkabı, giyim kırtasiye malzemeleri gibi ihtiyaçların da kıymeti bilinmektedir; hem çok çalışmak, hem de rahat ve keyifli yaşamak vurgulanmaktadır. Eskiden yetinilmektedir ve kıymet bilinmektedir. Üretilirken paylaşılmaktadır. Zor olanla, ‘paylaşıldıkça baş edilebilmektedir’. Birbirine bağlılık, birbirine danışma, coşku ve yardımlaşma üzerinde durulmuştur. Artık çocukların ve yetişkinlerin mısır öğütmek için gittikleri ve mısır öğütülürken birbirleriyle şakalaşıp çevresinde saklambaç oynadıkları su değirmenleri kalkmıştır; yöresel oyunların çoğu unutulmuştur.

Anlatımlarda bu değişim sürecinde çay tarımının gelmesi ve gurbete gitmek zorunda kalınması gibi sosyo ekonomik etkenlere de değinilmiştir:

--“bugünkü ortamda bu yeniçağ diyelum buna yani bu yeniçağda bir şey bekleme. Ne çocukluğumuzdaki folklor var ne atma türkü var... Hepsi bilgisayarla oynuyor. Yani bütün gençlerimiz bilgisayarla... Mesela eski muhabbetlerimiz yok. Eve gidiyorsun televizyonu açıyor adam film izliyor. Bir muhabbet edeceksun eski geleneğuni. Bunlari bulamıyoruz”(4k.6E,58)

--“Okula gidiyoduk defter yok defteri götürüyoduk lastiğin tabanıyla defterimizi tekrar silerdik tekrar yeniden başlardık. Almaya para yok neylen alacaksın? Kalem biterdi kimi yolda buluyoduk hakikaten kimi yolda buluyoduk kimi arkadaş veriyodu. O öyle onla okulu işte bitirdik gelduk okula. Nerdeydi şimdiki bolluk..? yoook..”.Düzine düzine geliyor şimdi kalemler. Bakıyorsun ikinci gün kalemler bitti. Yok!..daha neşeliydi. Çok neşeliydi.Yaa inanabiliyor musun? Ayakkabımız yoktu kişin deniz sahilinde şimdi gar yok. Bizim zamanımızda iki, iki buçuk metre gar olurdu bizim buralarda çok eskiden. Ayakkabımız yok. Dedem nalin yapardi nalin. Ağaçtan oyuyoduk iki bacaklı tagunya hamam tagunyalari oluyor ya, lastikten ayakkabıları gış giyamette onunla gidiyodum okula. Ayaklarım buz kesilirdi yarı yoldan döndüğüm gün oldu ağılayarak eve giderdim. Neler çektik neler? Şimdiki çocukların elinde oyuncaklar bir oda dolu. Ayakkabılar çeşit çeşit nerdeydi..? biz lastik ayakkabıları alıyoduk üç gün yatağımızda yatırıyoduk ondan sonra giyiyoduk”(5.4K,74)

--“lastik gara lastik. Nerdeydi ayakkabı nerdeydi. Şimdi millet keyif yapıyolar keyif”(3k.6K,50)

- “bunların (eskileri)hiçbirini unutamam eskiden bi coşkuu vardı birbirimize bağlıydıkk, birbirini tanırdı herkes , birbirine bağlıydı, fukaralık vardıı para yoktuuu, herkes birbirine giderdiii, birbiriyile konuşurduuu şimdi hayatt boöylee olduu, o evlendii bu evlendiii çoğu da gittiler gurbete bu...bizim babamız da aynı oynardiii bunu..., poğuuç oynardiliker o oynardilar aynı aynı... bizzden sonra nessil(vurgulu) bitti o işş, bittiii, babamızın yaptiikleri işleri onlar da dedelerinden görme bu işleri eyi bilirdi...”(3.2E,52)

- “Şimdi benim çocuklarımın evine gir .aşağı yukarı yedi sekiz milyar geliyor her ay. Ama yine de git para diye ağılıyorlar. Bizim zamanımızda bunlar yoktu. Daha güzel geçiniyoduk daha iyi yiyoduk. Gara buğdaydan ekmeğimizi yapıyoduk. Baklavayı boreğiydi şeker almazdık bal kullanıyoduk şeker yerine. Fındık ona göre oluyodu. Eskiden zevkliydi fakat hazırlık da vardı ama zevkimiz yoktu ki bizim. Bir tuz gelirdi eve diğeri hep evde. Ona göre de çalışıyoduk”(5.4.K,74)

Yetmiş dört yaşındaki kadın katılımcımız, “eskiden zevkliydi..” diyerek çalışmanın ve üretmenin zevkli oluşuna gönderme yaparak bu terimi kullanırken, “zevkimiz yoktu ki bizim” derken ise bugünkü kullanımıyla zevklerinin (şimdiki zevk veren şeylerin ve şimdi çocuklarının sahip olduğu maddi imkanların ve rahatlıkların)olmadığını ima

etmektedir. Böylece, konumuzun çalışılması açısından en çarpıcı ifadelerden birini sunmuş olmaktadır. Şimdi zevkler (maddi imkânlarla gelen rahatlık vb.)tatmin etmemektedir ancak her şey zevkin tatmin edilmesi üzerine kurgulanmıştır. Elli iki yaşındaki kadın katılımcımızın, yöresel oyunların, eski sevgi saygının ortadan kalktığını dile getirirken “herkesin kendi kabuğuna çekildiğini” söylemesi hüznü ve de bir o kadar çarpıcı bir vurguyu öne çıkarmaktadır. Yerleşim dağınık olduğundan dolayı haberleşmede kısıtlı imkanların olduğu ilçede eskiden insanlar birbiriyle haberleşmekte, birbirine seslenmekte, daha sık biraraya gelmekte ve görüşmekteyken ‘değişim’, “kabuğuna çekilmeyi” getirmiştir:

- *“yöresel oyunlaar kalkmış sayılır yani çok ender.. eski sevgi saygı kalktı artık çocuklaerde bilei...ya.. herkes kendi kabuğuna çekildi”(3.4K,52)*

Kabuğuna çekilenleri özellikle yazın gündemde olan düşünler ve horonlar kabuklarından çıkarmakta ve eski günlerdeki paylaşımları biraz da olsa tattırmaktadır. Düşünlerle, horonlarla teselli bulunmaktadır:

- *“eski oyunların e’si yok eskiden sabahae kadaer oynardık doyamazdık şimdi herkes oniki olmadean evineı bi, tek kaybolmayan kültür horondur o da niye düşünlerde çok oynadıiklearı için” (4k.6E,58)*
- *“şimdi bi tek düşünlerde oynuyorlaer ..onun dışında bilgisayaer başında..”(4.2.E,53)*
- *“yalnız benim hoşumea gidenn... horona ilgi vair...” 5.2.E,72)*

Elli iki yaşında olan erkek katılımcımızın eskiden yeniye doğru “hızlı değişimin” (küreselleşmenin) ilk işaretlerini veren “atm kartıyla ilgili” anlattığı bir anı ve moderniteyle birlikte “değişim sürecinde hızlanmaya doğru” ilk değişim işaretlerinden televizyonun gelmesiyle ilgili anısı ‘değişimin süreçler içinde hangi aşamalarla gerçekleştiğini’ ve bu değişimlerle ilgili ilk karşılaşmalar ve/veya etkileşim süreçlerinin niteliğini bize anlatmaktadır:

- *“şimdi benimbabam televizyonu görmediiy televizyon çıktığı kaç sene oldu ? o zaman oniki yaşındeydım he daha renksiz televizyon çıkmıştı o zeaman şimdi değişikk ya.. eski insaenlaer bambaeşka bi adeamlardii... şimdi Almancı vardii halamla evli olan Muhsin ilk Almenya’ya giden odur burdea ben de çocuğum hamsiiy, balık satıyorum hatırlıyorum şimdi caminin ordea o kart var ya (ATM Kartı) onlardan çıkarmış yaşlii adamlar esnaaff o zeaman şimdi ordea çarşıda konuşuyolar bişeyler getirmişş, bakıyolar,kolluyorum ordea mevzuyuii “Ben diyo bu kartla diyou hanki ülkeye gideyim..” diyoui ‘bu kartla para çekerim..’ diyoui şimdi ordekii yaşlii ademlar çoği de eldiiy (öldii) ‘yalean konuşiyoısın’ diyene adamın başına bela olduler ‘bak yalen konuşmea’ dediler ‘ya Muhsin’ dediler ‘olur mu’ya ben bu kartlea’istediğimm ülkeye gideyyim’ diyyou ‘her taraftaen’ diyyouu ‘pareamii çekerim’ ‘olur mu’ diyoler ‘adam mı var onun içindei ?’..‘ya kutuı var’ diyou ‘kutuiya sokuyorum’ ‘numareyla.’parami aliyorum’ diyyouı ‘yookkk oyle şey olur mu’ diyolar... ya bak aynı nesiill bureya gelldii ‘bak kutunun içine gir..’ dediı ‘pareyıı al’ bunlar inanmiiyodiiiler eski ademlar o kutunun içinde adam mı var diyo adam esnaf kalemlle hesaplıyoui . kendi kafasına gidiyor mesela babaannem telefonu (cep telefonunu) görse kıyamet geldi derdi... Televizyon ilk çıktığında televizyonda konuşan sunucu kız için ‘benle konuşuyio, susun’ derdi..ona cevap verirdi ‘hae hae kızım öyledir öyledir..’ diyei. Biz onu uyarınca da ‘Türkçe söylemeayın Lazca söoyle, anlayacak..’ derdi... (oyle dediğini televizyondaki kız duyacak sanırdı)...”(3.2E,52)*

3.4.2. Geleneksel Yaşam, Modern Yaşam Üzerine

Katılımcılara modernlik ve ilçede modern yaşamın niteliği ile ilgili düşünceleri sorulduğunda modernliğin yenilik, rahat yaşam koşulları ile ilişkilendirildiğini görüyoruz. Özellikle yeniliğe açık olunması modern yaşama yakınlık üzerinden dile getirilirken; okumaya, eğitime eskiden de şimdi de verilen önem üzerinde durulmaktadır. Modernitenin rahat imkanları getirdiği dile getirilse de, olumsuz yönleri vurgulanmıştır.

- "İlçemiz modern bir ilçe sayılır, eski ve modern aradaki farkı dersiniz eğer..eski ve şimdiki eskiden de şimdiden de yani eğitime çok önem verilirdi okumaya çok önem verilirdi, mesela yöremizde yüksek okulların dört yıllık olması düşünülüyor..Ama modernizmle de hani daha da böyle rahatlıkla düşünebiliyoruz ki yani bunu geliştirebiliriz diye hani açıktır yeniliklere..Laz dili kullanılıyor mesela büyüğlerimiz hep Laz dilince konuşurlardı eskiden , hiç Türkçe bilmeyenler vardı..Ama yavaş yavaş tabii Türkçe de öğrendiler..Ama Laz dili hala yaşatılmakta, mesela ben de biliyorum benden sonrakilere de aktarmaya çalışırım bunu ama modernizmle de unutuldu diye bir şey yoktur, bu devam ettirilir bir şekilde.."(1.1.K,23).
- "burda duyuyoruz eskilerden beri tiyatrolar yapılan gösterilerimiz oluyormuş, açık hava tarzında.., eskiden açık hava sinemamız varmış, şimdi sinemamız yok üniversitemiz var hani gerekli bir şey kültür açısından bilgi edinmek açısından merak açısından gerekli bir şey. Voleybol futbol ve basketbol açısından sahalarımız var ama tam gelişmiş değil açıkçası"(1.4K,20)
- "mesela üniversitemiz var bizim burda onun şenlikleri olsun hani bu gene de bir modernleşmedir bizim ilçemiz için gene de bir böyle mesela küçük de olsa konserler oluyor. Küçük de olsa böyle bir etkinlikler oluyor. Horon şenlikleri oluyor, bir gelişme görüyorum, aşamada diyim yani tam olarak modern değil de hani daha da yükseltilebilir. Çıtayı daha da yüksek seviyelere çıkarılabilecek bir ilçedeyiz yani alan desen var, temiz çevre var. Fındıklı insanında böyle bir cana yakınlık var, daha da böyle konserler müzik etkinlikleri olabilir horon şenlikleri olabilir daha da artırılabilir"(1.2.K,20)
- Modernlik, değişiklik yenilik demek..., ilçemiz yeniliklere açık bir ilçe diyebilirim, gelenekseli de korumaya çalışıyor ama yavaş yavaş sınırlarını kaybetmeye başlıyor. Çünkü çok fazla yöresinde yani burda kalmayıp dışarıya giden fazla.., burda kültürünü geliştirmeyip değişiklikler yapan oluyor; yöresel özellikler eskilerde daha çok var ..."(1.3.K,22).
- "şimdi modernlikten ne anladığınıza bağlı gibi geliyor bana biraz da. çok daha keyifli vakit geçiriyorduk çünkü festivallerimiz vardı voleybol müsabakalarımız vardı. İşte plaj voleybolu oynanırdı sahillerde çok daha canlı çok daha hareketliydi...biz çok rahat yaşadık bizim çocuklarımızın bunu yaşayacağı avantajları kalmadı. Ben çocuğumu denize götürebilmek için muhakkak araçla uzaklaşmam gerekiyor. Benim evim denize sıfırken yani denizin yanındayken ben neden çocuğumu denize götüremiyim? Çünkü otoban var sahil katledilmiş durumda sonra evlerin iş yerlerinin atıkları denize bırakılıyor. Yani Karadeniz gibi bir yerde yaşayıp da çocuğunu çok rahat denize göndermemek ya da denize girebilmek için mesafeler kat etmek çok saçma sapan bir şey gibi geliyor. Modernleşmekten ne anladığınıza bağlı kısmı buraya geliyor işte.. göya modernleştik ama artık sosyal değiliz. Bence artık sosyal değil Fındıklı. Canlı müzikler eğlenceler yapılırdı. Gecenin bir yarısına kadar çay bahçesi adında açılan mekânlarda horon oynardık. Gayet neşeli geçirdi zamanlarımız. Şimdi o tarz hiçbir şey yok, eğlenceler belli bir saate bitiyor. Yani modernleşmek buysa modernleşmeseymişiz keşke diye düşündürüyor yani"(2.2.K,32).
- "Atma türküler kalktı da şimdi millet düştü geçim derdine. Muhabbet ediyoruz komşular, fındık ayıklama komşular kendi aramızda toplanıyoruz Leğeni koyuyoruz orta yere ayıklama yani etrafına doluyor komşular, mısır pişiriyoruz beraber, çay toplamada da günlük yardımlaşmalar oluyor mesela bugün ben sana geliyorum yarın sen ona. Onlar yine devam ediyor yani"(2.4K,30)
- "şimdi gittikçe yeni birşeylerin ortaya geldiğini gözlerimizle görüyoruz, benim şu anda çalıştığım durakta, çalıştığım yerde bundan onbeş sene öncesi kurbağalar ötüyordu burda, şimdi para kazanıyoruz burada gelenek anlamında bizim buralarda düğün davetlerinde horon tulum kemençe bunların hepsi aynen hızla devam etmekte, akşamları mesela Fındıklı'ya gelirler tulum çalan arkadaşlar vardır , tulum çalarlar horon çeviririz, ne biliyim oynarız tamam mı... çokk yayla şenliklerii falan oluuyo, yaylaya çıkarım bizim Gürcüdüzü, Ayder'e zaten çıkarım, Uzungöl'e genelde bu yayla şenliklerinde genelde tulum, tulum eşliğinde horonlar, sanatçılar falan geliyoo, onlarla beraber zaman geçiriyoruz..."(3.1E,46)

Yirmi dokuz yaşındaki erkek katılımcımız(2.2.E,29), “özlerini kaybetmemeleri gereği” üzerinde durmaktadır. Nesil ilerledikçe bazı değerlerin kaybolduğunu örneğin her evde olan atmacanın artık olmamasıyla, komşulukların ve imecelerin azalmasıyla ifade etmektedir. Modernleşirse bile eski günlerin daha iyi, neşeli ve mutlu geçtiği ve şimdi “herkesin kabuğuna çekildiği” (3.3.K,52) vurgusu yine öne çıkmaktadır:

- *“nesil ilerledikçe bazı şeyleri özümüzü böyle gitgide yani gaybediyoruz gibi bir şey yani. Yani atmaca her evde bir atmaca olurdu. Yani her evde oturulurdu komşuluk vardı imeceler vardı. Dışarıya gidenler fazla üniversite için gidiyor dışarıdan evleniyorlar iş için işte dışarda okuyan avukat olan gidiyor işte üniversiteyi bitiren gidiyor. Dışarda yaşam olunca özümüzü gaybediyoruz hiç gelmeyen aileler bile var yani Fındıklıya ama gelişmeler de var, Modern mimari uyum Fındıklı’da bu olay başlatıldı. Dört beş seneden beri devam eden bir uygulama var belediyenin de yaptığı modernle gelenekselin uyumu üzerine..Özgün mimariye çivisiz mimariye devam ediliyor dolma taşlı ev derler o bize ait olan bir şeydir böyle görünce mutlu oluyorum yani. özümüzü hiç gaybetmiyelim biz buysak böyle kalalım istiyorum...yani Fındıklı gelişiyor, seviniyorum” (2.2.E,29)*
- *“şimdi çok gelişti yani eskisi gibi değil moderleşti ama herhalde eski günler daha iyiydi”(3.1K,52)*
- *“şimdi herkes bir kendi kabuğuna çekildi. Yani eskiden her şeyi bir kişinin ihtiyacı olan her şeyi paylaşıyorlardı. Dertlerine derman olabiliyorlardı. Bir komşuya gidiliyordu geliniyordu, ne yapıyorlarsa ortak yapıları. yani birbirine danışılırdı. Şimdi öyle bir şey yok. Şimdi evin içine bile söylemeyenler var. ama tabi bizde öyle bir şey yok ama öyle kişiler de var. yani ben eski daha da güzeldi diye düşünüyorum. Herkesin yaşamı daha güzel, modernleşmiş olabiliriz yaşam belki daha bir güzel ama eskinin bazı şeyleri çok daha güzeldi diye düşünüyorum.eski daha farklıydı belki biraz maddi bakımdan çok iyi değildi ama mutluyduk yani o zaman mutluyduk, ailece aile ortamımız güzeldi”(3.3.K,52).*
- *“ Mesela düğünlere giderdik süslenirdik bir heyecan. Giyinirdik süslenirdik bu akşam düğüne gideceğiz diye ama eski şeyler artık kalmadı”(4.1K,56)*

Seksen yaşında katılımcımız(5.3.E,80) “şimdi rahatta olunduğunu ama şimdi eskisi gibi olunmadığını” ifade etmektedir. Katılımcının bu serzenişinin temelindeki sebebi, “bu rahat imkânlar dolayısıyla insanların birbirlerine ihtiyaçlarının kalmaması”olarak belirtmesi dikkat çekici bir vurgu olarak yer almaktadır:

- *“Vakit geçirme olarak televizyon çıktı eğleniyorsun bir tarafa gitme ihtiyacı duymuyorsun bir. Havadis alıyorsun iki. Telefonun var mektup yazmaya gerek duymuyorsun havadis alıyorsun üç. Çamaşır makinesi çıktı çamaşırını elle yıkamıyorsun dört. Fırın çıktı o ateşleri hemen hemen kaldırdın bir ısınmak için yakıyorsun canın isteyince bir mesela guzinada yemek yapıyorsun zevk için o başka ama zaruri eskiden çektiğimiz gibi şimdi yok şimdi biraz rahatız ama eskisi gibi değil öyle çünkü ihtiyacı yok birbirine onun için... Evet para verirken çalarsun düdüğünü yoğusa para veren çalar düdüğü diyorsunuz öyle.., yok şimdi öyle şimdi yardımlaşma da kalktı. Eskiden gider bahçesini de kazırdık isteyenlerin komşuların çok yaptık ..”(5.3K,80)*

Elli yedi yaşındaki katılımcımız, Japonya’nın dünyanın teknolojik alanda en gelişmiş ülkesi olmasına rağmen geleneklerini devam ettirebildiğini örnek vererek, geleneğin ortadan kalkmasına gerek olmadan yenilenebilme imkanının olabildiğine dikkat çekmektedir. Hazır oyunların programlarına girmenin çocuğun yeteneklerinin ortaya çıkmasının ve geleceğe hazırlanmasının önünde bir engel olduğunu düşünen

katılımcımız Japonya’da okullardaki bir uygulamadan örnek vererek her çocuğun kendi oyununu kendi boyutunda yapmaya teşvik edilmesi gereğine dikkat çekmiştir :

- *“Yaşanan bir süreçte sürecin yaşandığını değişimler kanıtlar. Değişimler varsa bir süreç yaşanmıştır demektir. Hiçbir şey donuk ve sabit değil. Zaman değişiyor gelişiyor gidiyor ilişkiler toplumsal konular da değişiyor. Ama benim karşı çıktığım bir şey var. Değişim gelişme biçiminde olmuyor bizim toplumda. Ortadan kalkmakla değişme farklı şeydir. Japonya, dünyanın teknoloji alanında en gelişmiş sanayi ülkesi olmasına rağmen hayata dair tasarrufa yönelik 2000 seneden biriktirdikleri o gelenekleri hala devam ettirmektedirler.Yani gelenek daha uygun biçimde yenilenebilir değişebilir de ama ortadan kalkması her zaman mümkün değildir ve olmamalıdır da. Şöyledir yani şu gelenek kalkmamıştır Japonya’da doğum yıldönümünde ,ölüm yıldönümünde, evlilik yıldönümünde ağaç dikilir ve bu hep devam ediyor. Teknoloji gelişti de bu gelenek ortadan kalktı dersek o zaman Japonya ‘ya bakalım Yaratıcılık paylaşım çocukluk çağında öğrenilir.Çocuklukta oyunla birlikte geleceğe hazırlama olabilir.Oyunlara sosyolojik ve ekonomik anlamda derin bakmaktayım. Şimdi bir kaynaktan okumuştum,kendi oyununu kendin yarat biçiminde.Mesela hangi araçtan hangi şeyden neler üretebilir diye kafa yorardık çocukluğumuzda. Şimdi bunun benzerini Japonlar teknik amaçlı okullarda uyguluyorlar, öyle bir gelenek oluşmuş. Her çocuk kendi oyununu kendi boyutunda yapmaya teşvik edilmektedir. Yani bu çok ince bir konu”(4.5.E,57)*

Elli dört yaşındaki Pazarlı katılımcımızın, kendi kuşaklarının eski ile yeni arasında bağlantıyı kuran orta bir kuşak olduğunu belirtirken “geçmişle geleceğin halkasını tutan iki eli dolu nesil biziz şimdi bi tarafı bırakırsak kopup gidecek ama yeniyi bırakırsak da eskiden aldığımızı oraya bağlantı yapamayacağız” ifadesi dikkat çekicidir Eski olan geleneksel yaşamı “klasik yaşam” olarak tanımlayan katılımcımızın “klasik ile modern yaşam arasındaki farkı “daktiloyla yazım ile bilgisayarda yazım arasındaki fark” ile betimlemesi ve modernizmin gelenekten beslenmediğinde/koptuğunda sanallaştığını ifade etmesi dikkat çekici vurgulardır:

- *“Bizim kuşağımız aslında çok enteresan bi kuşak yani mesela biz eski ile yeni arasında orta bi kuşağıız eskinin halkası ile yeninin halkası yani geçmişle geleceğin halkasının ikisini tutan iki eli dolu nesil biziz şimdi bi tarafı bırakırsak kopup gidecek mesela eskiyi bıraktığımızda yeniyi hiç bişey taşıyamayacağız ama yeniyi bırakırsak da eskiden aldığımızı oraya bağlantı yapamayacağız.Bugün insanlara örneğin değirmen, su değirmeni dediğinde anlatamazsın ama biz içinde yaşadığımız için değirmenin taşından, suyundan, arkından herşeyinden bilen insanız nasıl öğütüldüğünü ama bunu anlatamazsın yeniçağda değirmen değişti mesela eskiden daktiloyla yazım ile bilgisayarda yazım arasındaki fark gibi bişey yani onun için eskiden bilmek klasik yaşam biçimi ile modern yaşam biçimini birbirine bağlaması gereken kuşağız modernizm ve gelenekselliği yanyana koyduğumuzda modernizm eğer bu gelenekten beslenmiyorsa , gelenekten kopmuşsa bi anlamı yok , sanal olur”(4.1.E,54)*

Oyunların(horonların) türkülerin, şarkıların deforme edilip bozulmasını polarize ederek orijinalliğinden uzaklaştırma ve popülerlik bağlamında değerlendiren katılımcımız(4.1.E,54), özgün kalıbı bozmayarak modernleşmenin önemine vurgu yapmaktadır:

- “mesela eskiden oynarken horonlarımızda bile klasik bi sistem vardı yani kendi özgünlüğü vardı şimdi biraz biri geliyor bişey katıyo, buna modernlik diyo, polarize ediyö hatta orijinalliğinden uzaklaştırıyoyu ben bunlara kültür teröristleri diyorım.. Bazı müzik ve sanatçı adı altında oyunlarımızı, türkülerimizi, şarkılarımızı bozan insanlar var, pop müzik yapıyoyu , popüler diyo popüler ya bu özgün bir kültürün sen klasik ritmini değiştirdin de, buna popüler veya modern diyemezsin, bozmuşsun işte yani tahrip etmişsin , tahrip müzik demek lazım buna esasında çünkü bu kalıbı bozdun ritmi bozdun, sesin rengini bozdun, sen buna modern diyosun böyle demekle modernlik olmaz orijinallik olacak,orijinalliği muhafaza edeceksin,muhafaza edip de onun yanına yine bi orijinalini daha koyarsan zenginleştirirsen modernleştirmiş olursun yoksa al bi kalıbı müzikte özgün bi kalıbı al içine kötü şeyler doldur sen buna modern de böyle bişey olmaz yani , dilde de öyle müzikte de öyle, horonlarımızda da öyle , kalıbı formu şekli bozmak deformasyon olur, deformasyonu sen modernlik olarak adlandıramazsın ki, kendi özgün şeklini bozmaman lazım mesela bazı müzisyenler özgün kalıbı alıyo içine yeni bişeyler koyuyo, çok güzel modernlik budur ama sen kalıbı bozarsan modernlik olmaz..”(4.1.E,54)

Bir şeyin değerinin kaybedilince anlaşıldığını dile getiren katılımcımız, şikayet etmek yerine sorumluluk almak gereğine vurgu yapmaktadır ve “değişim adına güzellikleri yıkmanın bilimsel anlamda bir değişimi ortaya koymadığını” belirtmektedir:

- “Yöre halkı maalesef hani derler ya bir şeyin değeri kaybedildikçe anlaşılır. Bunu maalesef yöremizde görmekteyiz. Kaybettikçe insanlar şikayetçi oluyorlar kaybettiklerine. Kaybetmelerinin nedeni de kendi sorumluluklarını yerine getirmemeleri..yani bazı şeyler ortadan kalkabilir. Bazı sözcüklerin ortadan kalktığı gibi. Ama bir toplumun gelişim ve ivme kazanabilmesi için Japon örneğini ısrarla vermek durumundayım.Teknoloji nasıl verimli kullanılabilir nasıl verimsiz kullanılabilir aslında düşünmemiz lazım, yani değişmek farklı bir şey. Mecburi bir değişimi zorlamak farklı bir şey ancak kendiliğinden değişimlerin ortaya gelmesi o da farklı bir şey. Kendiliğinden değişimler doğanın temel esasında zaten vardır. Ama değişimi zorlamak ve değişim adına güzellikleri yıkmakla değişim bilimsel anlamda bir değişimi ortaya koymamaktadır. Nasıl ki doğanın özünden faydalanmak için doğanın tarihini irdeliyoruz. Bence kültürün de tarihini doğa gibi değerli bulmalıyız. kültürün yok olması, yerine koyabileceğimiz alternatif kültürün olmamasına neden olmaktadır. Yerine koyabileceğimiz bir kültür yok”(4.5.E,57).

3.4.3. Yerel Kültür- Küresel Kültür Karşılığı,Yerel- Küresel Bağlantılılık:

Katılımcılar tarafından modern yaşam “yaşantının lükslüğü, rahat yaşam koşulları, yeniliğe açıklık ve özenme” ile birlikte tanımlanırken, küresel yaşamın “teknolojinin ve dünyayı içeren konuların yaşama girmesiyle tanımlandığını” görmekteyiz. Yerelden küresele, küreselden yerele karşılıklı bilgi alışverişi ve karşılıklı yansımalar üzerinde durulması da önemli bir vurgu olarak dikkat çekmektedir.

Tomlinson'un Küreselleşme ve Kültür adlı eserinde yer verdiği yerel- küresel bağlantılılık kavramı, Küresel- modern dünyada baskın olan günlük yaşam deneyiminin yerleşik yaşam dünyalarımıza uzaktaki olayların ilişkilerin ve süreçlerin nüfuz etmesinden doğan deneyim”(Tomlinson, 1999)olarak belirtilmiştir.

Festivaller, şenlikler, organizasyonlar küreselin yerelle, yerelin küreselle buluştuğu ve anlamın etkileşim içinde yeniden üretildiği mekânlardır. Çocukların teknolojiyi anımsatan bir oyuncak alma eğiliminde olmalarına değinilmesini ise küresel kültürün yerelliğe nüfuz eden yüzü içinde anlamlandırmak mümkündür:

-“Küresel de yerele yansıyor, yerel de küresele yansıyor aslında...Teknoloji hayatımıza girdi .mesela bizde yerel örf ve adetlerimiz değişmez ne kadar küreselleşsek de yani o coğrafyada yaşadığımız için değişmez mesela dışarıda yaşasak ister istemez insan değişiyor ,teknoloji hayatımızı tabii ki de etkiliyor yani daha çok teknolojik oyunlar oynuyor herkes mesela artık hani küçük çocuk bile cep telefonu istiyor veya şimdi cep telefonunun da oyuncakları çıktı çocuklar bir oyuncak alırken bi cep telefonu, bir teknolojiyi anımsatan birşey alıyolar.Tabi iyi birşey insanın gelişimi açısından ama etkiliyor, oyunları etkiliyor”(1.1E,23)

-“Festivaller, olimpiyatlar..Hani işte bu Trabzon Olimpiyatları oldu mesela bütün ülkelerin katıldığı olimpiyatlar, halk oyunları festivali ,bütün dünyadan kendi yöresine ait halk oyunları gösterilebiliyor bir grup vardı mesela büyük bir grubumuz vardı Amerika 'da başkanın karşısında oynamışlardı, hani küresel bir hayat orda ,mesela Marsis grubu var Laz grubu..Marsis..Marsis Lazca bir isim, Marsis dağı var bizim orda ordan almış adını bu grup, Lazca şarkılar da söylüyorlar yörenin dışında da büyük şehirlerde de tanınıyorlar.Modernizmle farklı olarak küreselleşmeyle daha uzaktaki yerlerden bilgi alıyoruz ya da onlar bizden bilgi alıyor, teknolojiyle, televizyonla internet aracılığıyla olsun. Mesela yöremizde bir grubumuz var Marsis diye yöreyle ilgili bir müzik yapıyorlar, dünyaya açılıyorlar onlar da aslında(1.1E,23).

Yirmi üç yaşındaki genç tulumcu, İstanbul Kadıköy'deki horon günlerinden bahsetmektedir. Büyükşehirlerdeki bu tip etkinlikler yerel kültürlerin hem yaşatıldığı hem yansıtıldığı yerler olabilmektedir ve yerel kültürlerin özgün üretimleri, kentin rutin yaşamına da renk katarken yerelle de tanışılmakta, yerelle etkileşime ve iletişime geçilmektedir. Genç katılımcının özellikle Taksim'deki karşılaşmasıyla ilgili anlatımı ile de yerelin küreseli yoğun olarak hissettiren bir mekânda (metropolün en işlek mekanlarından birinde) farklı kültürlerle de iletişime geçtiğini görmekteyiz:

“Kadıköy'de horona ilgi çok var, her Pazar horon günleri yapılır... şimdi şöyle bi olay var şimdi Taksim'e arada gittiğim zaman sokakta ben çalariim akşama içmek için oöyle para toplariiz (gülerek)ufak ufak harçlık falan Taksim çok kalabalık bi yer hele İstiklal Caddesi karınca sürüsü gibbi..yani ben oöyle tabir ederim yukardeain aşağıya baktığın zaman sadece kelle görürsin başka bişey göremezsın orda şunu gördüm yani Türk insanii sadece bakıp geçerken bi yabancilarin gelip dinnleyip veya işte bi görüntü almeyai çalışmaları... ben bi kere karşılamışım Bulgar ya a yanlış hatılamıyosam o bölge tafafiindain bi televizyonun kanalinin oturup bizden rica edip bi çekim yaptığını biliyorum ben yani profesyonel kameralarla mikrofonlarla falan bayağa keyif almıştık mesela bi Japon'un gelip kendii para birimiyylei oraya bahşisi birakmasii mesela bunlair çok farklı şeyyleir ... örneğin seksenbeş yaşındai..”(1.4.E,23)

Metropol olan İstanbul'da küresel dünyayla karşılaşmıştır; yerel kültür, küresel kültürle iletişime geçmiştir; yerelde düzenlenen uluslar arası tulum festivaliyle de küresel kültür, yerel kültürle buluşmuştur:

- *"Fındıklı'da her sene tulum festivali olur bi tulumcu gelir Bulgar göçmenidir...ismi Mimkuiii yanlış hatırlamıyosaim o mesela benim çaldığımı bu sene yan yana çaldık berabeir onların gaydadır ama gayda da yurtdışında konulmuş bi isimdir Bulgaristan'da vair İskoçya'da bugün yanlış bilmiyosaim seksenuç ya daıı sekseinnn beş ülkede tulum çaliniyouı tulum dediğimiz şey yani ille bizim Karadeniz yöresindeki beş notalı veya tek komalı bir enstrüman değil mesela gayda'da üç koma vardır bi nağme verdiğin kavalın vardır senin Mimkui'da(Bulgar göçmeni olan ve tulum festivalinde birlikte çaldıkları müzisyen) mesela o vardıı farklı farklı kendine bu yaşına kadar tulum üretmiş süreklili bizim tulumu bi hasreti vair ama bizimkini çalamıyouı biz de mesela onlarınkini çalamıyouıız çünkü onların ezgilerini bilmiyouıız , onlar da bizim ezgilerimizi bilmiyorlar"(1.4.E,23).*

Küresel yerele, yerel küresele yüzünü dönerken, yerel kültürlerden yola çıkarak bir yerden bir yere akarak küreyi dolaşan öğelerin farklı kültürlerle de ulaştığını görmek küresel çağ diye adlandırdığımız bu çağa girmeden de dünyanın küre olduğunu bize söylemektedir aslında:

- *" bi gayda da tulum'dur mesela tulumuın çeşidi çokktuir bizim buradaki tulumu guda derler, onlarınkine mesela gaydaı isim bak mesela söylenişinde ortak nokta vair ...göçlerde işte veya savaş zamanlarındai mecburii yerleşimlerdei falan bunlar hep yürümüş yani bi yerden bi yere akmişş farklı kültürlerle ulaşmışş yani ben internette gördüm Arabistan'da adaimm çölün ortasındai tulum çalıyouı koskocaman bi deriden yapmış yani bu bile çok büyük mucizedir yani belki de daha nerelerde daha vardır da biz bilmiyoudur..."(1.4.E,23)*

Kültürler, festivaller gibi organizasyonlar ile birbirlerini ziyaret etmektedirler, yine ulaşım/seyahat etme kolaylığı ile yörelere ziyaretler kültürleri yakınlaştırmaktadır. Yöreye gelenlerin en çok doğası yeşilliği ve yaylaları için gelindiği üzerinde durulurken, çayın toplanışını merak edenlerden, yöresel yemeklerine ,horon ve tulumu ilgi gösterilmesinden bahsedilmektedir.Rafting gibi doğa sporları için de yöreye gelenlerin olduğu dile getirilmiştir.

Küreselleşmenin kültürleri yakınlaştıran birbirlerini tanımalarına yol açan niteliklerinden başka küresel kültürde bütün dünyada dikkatleri çeken doğal dengenin bozulmasıyla ilgili olarak ekolojiyle ilgili hassasiyetler üzerine dile getirilen düşüncelere de bulgularda yer verilmiştir.Kültürlerinin biçimlenmesinde doğayla olan yakınlıklarının ve iletişimlerinin önemi üzerinde durduğumuz yöre halkı, yörelerindeki doğal dengenin bozulma sürecine ve/veya nedenlerine yönelik görüşlerini 'yakınarak'dile getirmişlerdir:

- *"yaylalarımız,doğa güzellikleri yeşillikler, çok zengin çeşitli tatlar olduğu için yani farklı bir ilgi görüyouıız; artı eskiye dayanan geçmişimizle renklilik olduğu için herhalde yani ilgi çekıyouıız. Yabancıardan da ilginin yoğunlukla hele hele bu dönemde yükselmesi var mesela biz de yapabiliriz Ayder'de olduğu gibi butik oteller bizde pek yok. Aslandere'de birkaç tane var diye biliyouıum ama önemli olan tabi doğayı öldürmeden yapmak yani kimisi mesela doğada çok oynama yapıyouı o zaman o özelliğini yitirıyouı"(1.3.E,22)*

- “Eskiden denizde yirmi çeşit balık olurmuş.Söylenti böyle ama şimdi hamsi yedi çeşide düşmüş alabalık çeşidi de ; böyle gitgide çeşitler azalıyor.Her şey yani daralıyor şu anda tarımda biz seminerler veriyoruz, diyoruz dünyada kullandığımız şeyin yüzde yüzünü kullanıyoruz yani zaman öyle ki bu gitgide gelecek nesillerden çalıyoruz,hayat bazı yerlerde bizi sürüklüyor”(2.2.E,29)
- “ne diyeyim ben sana her çeşit balık olurduu, olmadığı balık olmazdıii,şimdi eskisi gibii balık yokk, deniz artık bi göl haline gediiii,şimdi bu gırgırlar çıktıii,herşey otomatiikk olduı, hee,şimdi eskiden çamaşır makinesi var mıydii, elektrik supürgesii var mıydii yokk., elektrik süpürgesi çıktııııği otuz sene oldu, onun için aynı elektrik supürgessii gibii denizi süpürdüüü gırgirleer..., onun için çeşitt azaldii ..”(3.2E,52).

Son zamanlarda yabancı hayvanların evlerin yakınına kadar gelmesinin sebebi olarak “yabanilerin beslenecek bir şeylerinin olmadığı” ve “eskiden yapılan temizliğin şimdi yapılmadığı için her yerin orman olduğu” gibi nedenler belirtilmiştir:

- “şimdi biraz uzak yerde domuzlar, ayılar evlerin yakınına kadar geliyormuş, Artuk beslenecek bir şeyleri yok.. onlar da şaşırđı.mesela bir tane peteği yemiş ayı bizim orda”(3.1K,52)
- “eskiden dağda yabancı garayemiş vardi çok yükseklerde yabancı garayemiş varmış..., ayı dağda yaşardı hiç inmezdi aşığılara ..Şimdi ayı fındığa geliyor katırın önüne geliyor affedersin domuz geliyor tavşan geliyor bilmem ne geliyor. Yılanlar ben bilmem hiç yoktu...aşığılarda..”(3k.6K,50)
- “Eskiden atalarımız sürekli dağlara giderlerdi orman alanları açarlardı, temizlik yapılırdı bırakıldı orman oldu. Ormanda da tabi ki vahşi hayvanlar olacak. O zaman mecburen artık evin dibine gadar orman geldikçe hayvanlar da iniyor. Karayemişse karayemiş yine var dağlarımızda. Ama hayvan ormanlık buldukça bahçeye gadar geliyor,işte cevizlerimiz var, topluyoruz. Şimdi cevizin dibine mümkün değil giremezsin. Orman olmuş artık yabancı hayvanı olur tabi..”(4k.3K,53)

Yerel halkın ekosisteme duyarlı davranmayan küresel güçlerin enerji / yaşam kaynaklarına doğru yönelişi ile ilgili endişelerini ve/veya ekosisteme yönelik hassasiyetlerini dile getirdiği ifadeleri de şu şekilde yer almaktadır¹³⁰:

- “Küreselin bize ilgiisi...Bizim gözlemediğimiz doğal yaşamımız ve doğal kaynaklarımız ilgilerini çekiyor diye düşünüyöruz..Mesela bitki örtülerinden örnekler alıyorlar araştırma yapıyolar..Tabi bunu çok fazla kişi bilmiyor ancak bizim oradaki yöre halkı biliyor, mesela HES projesi var enerji kaynaklarımız yani...Biz onları doğamız, yaşam alanımız , yaşam kaynağımız diye düşünüyöruz ama onlar enerji gözüyle bakıyorlar derelerimize.Aslında doğayı korumak hepimizin hakkı ama bu şekilde yani enerjimize bitki örtümüze ilgi gösteriyorlar, yöre halkı tehlike hissedebiliyor,öyle algılıyorlar çünkü onlar doğal yaşama alışmışlar, herşey doğal onlar da doğala göz dikdikleri için yani o şekilde algılıyorlar..ve karşı çıkmaya çalışıyorlar..”(1.1.K,23).
- “yani burda su demek hayat demek yani deniz de, dere de bizim için bir nevi hayat oluyor.Tabi burda mesela şu gündeme geliyor HES dediğimiz işte suyun gücünden yararlanarak elektrik üretmeye çalışıyorlar, ama hani gene bizim bölgeye rağbet fazlalıkta. Neden? Gene yer şekilleri iklim koşullarından kaynaklanıyor yağışların çokluğundan, sudan..”(1.2K,20).
- “su savaşı medeniyetin en büyük savaşı büyük ölkeler bu bizim suyumuzu almaya çalışıyorlar.. Şimdi suyun akmaması demek doğanın dengesinin tamamen yok olması demek. Balıklar olmaz yağmur yağmaz yüzemezsin o derenin kuruduğunu düşün. Doğuya doğru geldikte dağlar denize dik olduğu için ister istemez yağmurlar kesinlikle yağacak ama sen çok fazla ekolojik dengeyle oynarsan onun dengesini bozarsan yağmur da yağmaz her şey olur yani ..”(3.1K,43)

¹³⁰ Tomlinson, küresel bir pazar, uluslar arası işbölümü gibi, “paylaşılan ekosistemi” de kültürün küreselleşmesi içinde ele almaktadır. Tomlinson, “Küresel düşün, yerel davran” şeklindeki Yeşillerin sloganının kolektif kültürel görüşten gücünü alan siyasi bir strateji içerdiğini” düşünen Lash’in (1994:211) bu stratejilerin başarıya ulaşma ihtimalini “çevre sorunları üzerine bilimsel teknik tartışmalara girmektense, genel olarak kültürel eğilimlere hitap etmesiyle” ilişkili bulan görüşüne de yer vermektedir. (Tomlinson, 1999, s.44)

- "Derelere belli değill ne olacağı dereleri zaten bozdular...dereler şimdi Sümeer, Küfee, Çikuilit, Abuu hep evler oldu şimdi modernleştii herşey her taraf ev oldu adalaer da ev oldu orda ev diyene yook bilmezdim, ben yüzerdim,şu anda bilemiyorum 'dere yok kurutulecakmış, yok cereyan bu tarefa akacekmış..' bişeyler diyeler ne bileyim yani bişeyler vaer bu işte amaa.. yaptırmezlar oniii santrali mantrali yaptırmezlar yani köylüü ayeğa kalker deyeceğim şimdi bu dereyi alselar kurutselar, burde sivrisinekten geçilmez çöl olur derenin aktığı yer, su kesilecek..ne olur? dere enmez(inmez)yağmur olunce büyük dere eniyou. .."(3.2E,52)
- "...doğa ve çevreyle ilgili etkinliklerin daimi bir üyesiyim ,insan odaklı kültürler, insan merkezli, düşünüyor.mantalesi de şu; şimdi bundan 6-7 ay önce bir sempozyum vardı Trabzon'da oraya gittik, yedi tane önemli üniversiteden gelmişler, kıyı şehir planlamasıyla ilgili...dinledim, herşeyi dinledim, en sonunda ben de söz aldım, itiraz ettim ve itirazım da şuydu; herşey güzel de, insanın ilgi alanı, insanın yaya alanı, insanın yerleşim alanı , insanın şuydu yani hep insan merkezli , insan odaklı, e peki dedim diğer türler nerde? Şunu söylüyoruz ya arı olmasa ..,denizde balık kalmadı...Ya dedim bu kadar insan odaklı bir yaklaşım olursa sonuçta hayat insan için yok olacak...Şimdi insan sanıyor ki ben varsam doğa var, halbuki insan en son gelen türlerden bir tanesi, insanlık tarihinin geçmişi yazılı tarihi onbin yıl, bilinen tarihi -bu homo sapiensler- altmışbin yıl, dünya tarihi kaç? Dörtmilyar yıl olduğu yazıyor.İnsan bu şekilde hareket ettikçe kendi yaşama koşullarını yok ediyor.Doğayı yok ediyor, kendi yaşama koşullarını ortadan kaldırıyor. Yani burada zamanı büküp buna bir dur dememiz lazım ya da türümüz yok olup gidecek..Onun için su, enerji, otomobil, tüketim alışkanlığına bir ölçüde dur demeli, şimdi şu yukarıda Gürcü Düzü var 30 km orada insanlar yaşarlar, hayvancılık yaparlar,.Akdeniz'de bir plaja ventilator getirmişler..."(3.3.52).
- "...santrale ilgili menfaatleri var tabii, kendine bağlanmış ciddi bi menfaat ama bütünü yok edecek bişeydir, bencilliğinden dolayı o bütünsel zararı umursamıyor , böyle zarar verenler var bunu kontrol etmek zor,bi gerçeği de söylemek lazım bizim insanımız misafiri seviyo her nerden gelirse gelsin, misafiri yedirir, içirir veya en iyi şekilde karşılar, bu bizim doğamızda olan bi yapımız , fakat bizim insanımızın bi özelliği daha var, istismar edildiğinde müthiş bi tepki verir, şimdi bizim bölgenin zengin bir doğa yapısı var, florası ne bileyim bitkisi böceğinden al çiçeklerine kadar çok yerde olmayan zengin bir yapısı var bölgeye gelip yarın öbürgün onun bütün içini kodlarını değiştirip buna satarsan anlarsa.... eiii istismarlardan doğan üzerine oynanan oyunlardan öğrendiği bişey var"4.1.E,54)

Küreselleşmenin yerele nüfuz eden yüzünde yerelin güvenliği ile ilgili endişeleri küresel ölçekte ekosistemin bozulması ("ekosistemle oynarsan,onun dengesini bozarsan herşey olur yani her şey olur yağmur da yağmaz yani")(3.1.K,43) ve yerel ölçekte yaşama alanlarına müdahale ("burda su demek hayat demek yani deniz de, dere de bizim için bir nevi hayat oluyor")(1.2.K,20) ifadeleriyle dile getirmiştir. Elli iki yaşındaki katılımcımız, "oyunun saflığını yitirince hırs ve rekebete doğru gittiğini yineleyerek küreselleşmeyi bu bakış açısından hareketle kapitalizmin tüm dünyada hakim olması"(3.1E,52) olarak tanımlamakta ve kapitalizmden önce tüm dünyada yerel kültürlerin çeşitliliğine dikkat çekmektedir. Modern düşünce tarzının sürekli çalışıp para kazanmakla ilgili söylemini ve bakış açısını eleştiren bu katılımcımız, "zaman kimseyi beklemez" anlamında yerel sözlü kültürlerinde yer alan bir atasözünü dile getirmektedir.

Çalışılıp para biriktiren arkadaşına para biriktirdikçe yaşının birikmeyeceğini söyleyen katılımcının dikkat çekmek istediği, yaşamayı unutacak kadar çalışıp para kazanırken zamanın nasıl geçtiğini anlayamamak ile ilgilidir:

- “oyun saflığını kaybedince hırs ve rekabete doğru gidiyor. Küreselleşme; çok basit bir tanımı var bana göre; kapitalizmin tüm dünyada egemen olması, ilk önceleri yerel kültürler vardı ve bu da müthiş bir çeşitlilik, renklilik ve zenginlikti- tek kültürler hegemonyalarını kuruyorlar. Mesela Lazcada sevdiğim deyimler vardır,örneğin “ zaman kimseyi beklemez”. Arkadaşlarım var, ticaretle uğraşıyorlar, mesela birtanesi..”çalışıyorum öyle yapıyorum böyle yapıyorum..’ diyor, o zaman ona diyorum ki; “sen bu sene 45 e mi düştün?” “yoou” diyor, e o zaman “neden çalışıyorsun?” yani para biriktirdikçe yaşın birikir mi diyorum, zaman akıp gidiyor sen para biriktiriyorsun, yani o parayı yiyemeyeceksin.O anlamda ben onu söylüyorum, zaman kimseyi beklemiyor”..(3.3.E,52)

Modern zamanlarla birlikte “çalışmanın ve maddi ihtiyaçları karşılamanın başat ideal olması” (Lockwood, 1964,aktaran, Oskay, 2000,s.146) modern yaşam tarzının rahatlıktan başka para kazanmanın devamlı düşünülme zorunda kalınmasıyla gelen ‘rahatsızlığını’ da beraberinde getirmiştir. Oyunların rekabete dönüşmesi ve/veya sadece kazandırma veya eğlendirme amacına hizmet etmesi de burada belirtilen hususla yakından ilgili olarak dile getirilmiştir.Elli dört yaşındaki katılımcımız(4.1.E,54) materyalist ve çıkarıcı bakışın hırs ve öfkeyi getirdiği üzerinde durarak, değerlerin dejenere olmasıyla da eskisi gibi birleştirici özelliklerin kalktığına; eskiden kültürle harmanlanmanın ve ciddi bir iletişimin olduğuna ancak iletişim çağında iletişim eksikliği yaşadığımıza dikkat çekmektedir:

- “Eski ile yeni arasında çok fark varır, çünkü materyalizm arttıkça insanın benliği de çok kabariyouı , egosu daha farklı, daha materyalist bakıyo olaylara daha çıkarıcı bakıyo, çıkar odaklı baktığında da hırs ve öfke artıyo, bu da parçalanmaya götürüyo, eskisi gibi birleştirici özellikler azaldı ama şimdi bi takım değerler de bozuldu, dejenere oldu, değerler bozulunca birleştirici özelliklerimiz azaldı. en büyük oyunu zaten çağ bize yapmış da daha nasıl oyun ariyosun ? ihtiyaçlar çoğaldı, ihtiyaçlar çoğalınca onlara sahip olmak da zorlaştı o zaman yani şartlar oyun oynadı bize..Herşey sanallaşıyo ama ilişkiler de sanallaşıyo o zaman kültür de sanal hal alıyo şimdi iletişim çağı diyoruz ama müthiş bi kopuş var kendi benliğinden kopma kendi kültüründen kopma insanların birbirinden kopması, değerlerden kopma.. Hani materyalizmin hükmettiği bir döneme girdiğimizde değerler dejenere oldu Televizyonlar vs. kötü birşey mi?.değil ama kötü kullandığımız için yani sanal bi hal alıyo, yani sanki bi anlık bi tat alıp geçiyosun..o an gördün, tadına baktın ve geçtin.. bu kadar; ama eskiden böyle değildi, kültürle harmanlanmak vardı, iletişim vardı, şimdi ciddi bi iletişim yok, iletişim kurmanın en kolay dönemindeyiz ama iletişim eksikliği yaşıyoruz, her türlü.. kültürel olsun, zihinsel olsun her alanda... fiziksel olsun....şimdi daha çok hırsa dönüşüyo yarışmalar o zaman hırsa dönüşüyodu azim vardı bu enteresan bişey aslında şimdi o azim o zamanki azim şimdi hırsa dönüşmüş, bu bencilliğin daha çok artışını gösteriyouı,belki de işin özünden uzaklaştığımız için kendi özümüzden de uzaklaşıyoruz kısacası.bu geleneksel olan hatta kadim olan bu değerler olmadan geleceğe bir adım atmamız mümkün değil ama yine onların üzerinde yine o güçle o enerjile ileriye hareket ederken yani yüzeyselleşmekten kurtulmamız gerektiğinin daha derinleşmek gerektiğini anlıyorum; nasıl? diyeceksin küreselleşme adına globalizm derler ya daha çok dünyeviliği dünyaya yaymak anlamında söylüyorum, evrensellik deyince değişmez kadim gelenekten bahsediyoruz evrensellik bu değişmez değerlerdir onlar zamansızlığa ait oldukları için zamansızlığa hareket ederler; modernizm ve gelenekselliği yanyana koyduğumuzda modernizm eğer bu gelenekten beslenmiyosa , gelenekten kopmuşsa bi anlamı yok , sanal olur..”(4.1.E,54)

Katılımcımızın “kendi kültüründen kopma, insanların birbirinden kopması, değerlerden kopma” (4.1.E,54) vurgusu, Giddens’in “modern dünyanın kendisinden önce gelenin bir devamı değil,daha çok ondan bir kopuş (Giddens,1984:239,aktaran Tomlinson,1999, s. 56) olduğunu belirtmesiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir.

İhtiyaçlar çoğalınca onlara sahip olmanın da zorlaştığı üzerinde durulurken “.. yani şartlar oyun oynadı bize” ifadesi ve “eskiden hırs değil azmin olduğunun” ve işin özünden uzaklaşıldığı için özümüzden de uzaklaşıldığının ifade edilmesi öne çıkan önemli vurgulardır. Modernitenin gelenekselden beslenmesi gerektiği, gelenekten kopan modernitenin sanal bir hal alacağı dile getirilirken, küreselleşme de dünyeviliği yaymak anlamında değerlendirilmektedir.

Kılıç da,“modernitenin öngördüğü anlam tasavvuru ve anlama yöntemi açısından geleneğin, özne açısından nesnel anlamayı imkânsızlaştıran ve kendisinden kurtulmayı gerektiren bir engel olduğunu ancak felsefi hermenötik açıdan ise geleneğin anlam inşası yönüyle kurucu bir otoritesinin söz konusu olduğunu; insani bilimlerde anlama sürecinde geleneğin anlayan özneye bir perspektif sunma işlevine sahip bulunduğunu belirtmektedir.(Kılıç,2010,s:117)

“Doğada oynama yapılması”(1.3.E,22) “ekolojik dengeyle oynanılması”(3.1.K,43) “istismarlardan doğan üzerine oynanan oyunlar”(4.1.E,54) ve modern yaşamın olumsuz getirilerinin menfaatlere dayalı ve materyalist yönelişle ilgisi üzerinde durularak “şartların oyun oynadığı”(4.1.E,54) ile ilgili ifadeler oyun kavramının “değiştirme, mevcut durumdan başka bir duruma getirme, kurgulama, yanıltma vb. ile ilgili anlamlarını öne çıkarmaktadır.

Çocuk oyunlarının saflığında harekete geçiren ve gerçekliği yeniden üreten oyundan, bozma/bozulma ile ilgili değiştirme yaparak gerçekliği yeniden üreten/değiştiren oyuna doğru yelpazede oyunun karşıt yönlerdeki gerçeklikle olan bağıntısına böylelikle işaret edilmiş olmaktadır. Oyunun kendisinin bir yeniden üretim olmasının yanında oyunların değişen şartlara göre yeniden nasıl üretildiği üzerinde de durulması önemlidir.

3.4.4. Oyunların Sürekliliği, Oyunların Yeniden Üretimi

Küresel yaşantıda öne çıkan ulaşım ve iletişim ağları, yörenin kültürü ve oyunları açısından festivallerdeki etkinliklerle, düzenlenen şenliklerle, konserlerle horon ve müziğin birleştiriciliğini yerelden küresele, küreselden yerele ulaştırmaktadır. Eskiden oyunların yeniden üretilmesinde ilçe merkezlerindeki festivallerde ve şenliklerde oyunların temsili veya yarışma içinde canlandırılmalarından farklı olarak şimdiki festivallerde ise sahne alan müzik gruplarıyla birlikte “beraberliğin heyecanı, coşkusu

ve keyfi gösterilen/izlenen performanslarla birlikte üretilmektedir ve/veya küresel ve yerel duyarlılıklar buluşabilmekte; barışla ve ekolojik dengeyle ilgili duyarlılıklar yöresel öğelerle birlikte seslendirilebilmektedir.

Yaylalarda veya daha yükseklerdeki köylerde gerçekleştirilen festivallerin ise doğal ortamın içinde daha “doğal ve geleneksel tarzda yaşandığı” anlaşılmaktadır. Horonun/ tulumun eskiden yeniye, geçmişten geleceğe süregelmesinin horonu çevirenlere hala coşku verdiği ve aynı zamanda geleneğin yaşatılmasına bir teselli olduğu anlaşılmaktadır. Horon sadece ilçede yaşayanları, ilçelerine yazın gelenleri değil, başka şehirlerde yaşayan bu kültüre ilgi gösterenleri de etrafında toplamaktadır:

- “mesela burdansa İstanbul’da olsun Ankara’da vs. şehirlerimizde olsun mesela kültürümüzü ilerletiyorlar orda mesela Karadeniz geceleri yapıyorlar Fındıklı gecesi yapıp tulumu orda herkese böyle gösterimler yapıyorlar. Hani bu benim açımdan böyle mesela koltuklarımı kabartıyor diyebilirim. Mesela bizim kültürümüzü orda gösteriyorlar herkese buraya merakları daha çok oluyor. İşte horon oynuyorlar ortamları oluyor türkülerini olsun merak uyandırdığı için hani bu açıdan çok güzel bir şey..”(1.3.K,22)

-“Bugün büyükşehirde yaşayan bizim Lazlar bu yöre halkı kendi kültürüne bi ilgi duyuyo kendi kültürüne merak sariyo ve babasının anasının dedesinin hoşuna giden ritimlerle biraz da ona bulaşmış olduğu için onu ariyor,..şimdi biz bu konuda bi örnek vereyim Kadıköy’de beş altı senedir geleneksel haline gelen Karadeniz şenlikleri yapıliyou kültürel şenlikler orda standlar açılır ve onbeş gün yirmi gün.. yazın yapılır, sonra orda oyunlar oynanır o bölgenin oyunları oynanır kemeçeyle tulumla oynanır tulumun her yöreye aiti oynanır , yöreye ait yemekler yenir vesaire ve muazzam bi ilgi vair...tabi bi hasretlik duyudusu da var oraya hiç görmeyen ama o yörenin insanı anası babası bakıyo ki farklı bi kültüre sahip ve bu farklılığın içinde bunu nasıl yaşayabiliriz en azından bi müziği horon onu çekiyo.. Horon oynuyo, o oynarken arkadaşı da geliyo şimdi bizim çocuklar oraya gidip horon oynıya oynıya öyle güzel öğrenmişler ki biz onlara Lazca öğretememişiz ama o orda oynarken Lazca öğrenmiş bi de yanında bölgeye ait olmayan insanlar, kızlar olsun erkekler olsun horonu öğrenmişler aynı gameoğkha’yı bile yaparlar yani, türküsünü de Lazca da söylerler , böyle bi etkileşim olmuş onun için burdan şu ortaya çıkıyo yani Laz Kültürü dediğimizde ırksal bakmamamız gerektiği de ortaya çıkıyo ,biraz kültürel bakmamız gerektiği ortaya çıkıyo...” (4.1.E,54)

- “Valla müzik grupları var çok güzel müzik grupları var bir tanesi de benim oğlum aralarında yani güzel gruplar güzel ama daha da buralarda daha çok konser verse daha çok gelse isteriz Fındıklı’ya Arhavi’ye falan festivallere gelecekler Çok güzel bir grup. Kültürümüzü yansıtıyorlar tabi ki hem Lazca da söylüyorlar hem Türkçe ve başka dilde, tabi klipler de var, ama bizimki sade yöresel değil bizimki dünyaya açılan bir müzik grubu öyle düşünüyorlar”(3.3.K,52)

Tahta arabaların komşu ilçede düzenlenen şenlikle yeniden gündeme gelmesi, yerel kültürde eskiden çocukların gözdesi olan tahta arabaların şimdi şenlik içinde düzenlenen yarışmada hem eskinin çocukları olan şimdiki büyüklerin hem de şimdiki çocukların ve gençlerin ilgisinile birlikte değerlendirildiğinde oyunların/ oyun araçlarının yeniden üretiminin niteliğine işaret etmektedir. Oyun ve oyun aracı , şenlik çerçevesinde, yarışma formatında konumlanmıştır:

3.4.5. Eskiye unutmamak,yeniye aramak...:

Yeniye, rahatı ve güzeli aramak kadar eskiye korumanın ve sürekliliğin de önemli olduğunu vurgulandığını görüyoruz:

-“Eskiden beri çok fark tabi ki var,; ama ne mesela eskiye özlem hep var ama yeniliğe,güzelliğe, rahatlığa daha çok insanlar alışıyor,daha çabuk alışıyor Tabi eskiye gitmek kimse pek istemez sanırım ama o günler güzel günlerdi yani. Onları da unutmamak gerekiyor bence güzel günlerdi ama şimdiki de güzel”(3.3.K,52)

-“Eskiden yaşlı birinin önüne geçtiyseniz veya konuşurken önüne geçtiyseniz ayıplanırdınız... Eskiye dair o duyguları yaşamak uğruna bilgisayar da, televizyon da olmasa derim, eski anlayış, eski heyecanı yaşamak uğruna; teknoloji dejenere etti her şeyi, insan ilişkileri zayıfladı, maddiyata dönüştü, herkes kendini kurtarmaya çalışıyo gibi bir şey oldu yani, Çalışmalar yapılmalıdır, eski unutulmamalıdır anlatırken duygulanıyoruz , nerde kaldı ki (o zamanları) yaşamak...”(4.4.E,53)

-“geleceği zaten bilmiyoruz, geçmişte çok güzel şeyler yaşanmıştır bugün de çok güzel şeyler yaşanıyor. Gelecekte de ne yaşıyacağımı yaşadıkça göreceğim diyorum,tabi bir süreklilik de var s.İnsanların zaten mutlaka yeniye olan arzuları vardır ve bu gelişmeyi sağlıyor şimdi yani uçak nasıl icat edildi bilmem gemi nasıl icat edildi. Yani yeniye olan meraktan ilgiden dolayı değil mi? Mutlaka yeniye insanlar daima arama içindeler. Ararlar, hep aramadadırlar”(5.1E,80)

BÖLÜM 4

SONUÇ ve ÖNERİLER

Laz Kültüründe oyun ve kültür ilişkisini ve bu ilişki içinde üretilen anlamların birbiriyle etkileşimini oyuna dair örüntüler bağlamında anlamlandırmak üzere yapılan bu niteliksel araştırmada otuz altı katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada dokuz kişi de katkıda bulunan katılımcı olarak yer almışlardır.

Niteliksel araştırmanın doğası gereği bu çalışmanın bulguları ve sonuçları genellenememekle birlikte, oyunun Laz Kültürünün şekillenmesindeki işlevini, Laz Kültüründe etkinlik olarak nasıl yer aldığını, Laz Kültürünün öne çıkan kültürel değerleri ve yaşam aktivitesi içindeki belirgin/açık ve/veya örtük, her iki durumda da etkin konumunu anlamlandırmak ve hem Laz Kültürüne dair sosyo-kültürel değişimler sürecine oyun kültür ilişkisi üzerinden bakabilmek, hem de oyunların bu süreçte nasıl değiştiklerini, şimdi nasıl üretildiklerini ortaya çıkarmak üzere önemli ipuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmanın bulguları dört ana başlık etrafında toplanmıştır. İlk olarak yerel halkın oyun kavramına yönelik tanımlamaları ve algıları üzerinde durulmuştur. İkinci ana bulgu başlığı altında çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerindeki oyunlardan ve bu oyunların niteliğinden yola çıkılarak kültürün içinde etkinlik olarak oyun belirgin/açık konumu ile ele alınmıştır. Üçüncü ana bulgu başlığı altında ise çalışma düzeninden , günlük yaşam pratiklerinden bve çeşitli kültürel öğelerden yola çıkılarak oyunun etkinlik olarak belirgin olmayan ancak kültürle iç içe ve/veya örtük etkin konumu üzerinde durulmuştur. Dördüncü ana bulgu başlığı altında, süreklilik, değişim, dönüşüm ve yeniden üretim kavramları göz önünde bulundurularak, oyunlara ve oyun- kültür ilişkisine modernite ve küreselleşme ile bağlantılı sosyo-kültürel değişimler süreci üzerinden bakılmıştır.

Araştırmanın bulgularından ve tartışmalarla işlenen konularından yola çıkılarak şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Sonuçlar:

1. Oyun denilince ilk olarak neyin akla geldiği ile ilgili katılımcıların görüşleri, yerel halkın oyun ile ilgili algılamalarının ne olduğuna dair ilk ipuçlarını bize iletmiştir. Tüm yaş gruplarından çeşitli katılımcılar, oyun deyince ilk olarak çocukluklarının ve çocuk oyunlarının akıllarına geldiğini belirtmişlerdir.

Çocukluktan sonra oyun, birinci yaş aralığında yer alan katılımcılar tarafından özellikle arkadaşlarla birlikte neşeli vakit geçirmek ve eğlenmek ile ilgili tanımlanırken, bu tanımlamalara sevgi, heyecan duymak, oyuna odaklanmak gibi ifadeler eklenmiştir. Oyunun tanımlanmasında daha çok heyecan, macera, keşfetme ve gürültülü patırtılı, hareketli geçen çocukluk üzerine vurgular öne çıkmıştır; yine bu gruplarda oyunun yöresel öğelerle bağlantılı olarak tanımlanmasına rastlanmıştır. Yörenin hareketliliği ve maceraya/keşfe açık olması ikinci y. aralığındaki bir kadın katılımcı tarafından oyunların hareketliliği ve keşfetmeye merak ile ilişkilendirilirken; üçüncü ve dördüncü yaş aralığındaki bazı anlatımlarda oyun; horon, tulum, yöresel müzik ile birlikte tanımlanmıştır. Elli dört yaşındaki (1958 doğumlu) bir erkek katılımcı tarafından, yöresel izler taşıyan karakteristik öğelere yönelik heyecan ve coşku duymanın içinde yaşanan yörenin özellikleri ile kodlanmaya bağlanması dikkat çekici bir açıklama olarak yer almıştır.

Katılımcılar oyunların yaş, ilgi alanı, heves ve/veya merak, bilinç durumu, yetenek faktörleri ve/veya yönelimleri/ tercihleri ile farklılık ve çeşitlilik gösterdiğini belirtmişlerdir. Oyunun gönüllü ve serbest bir eylem ve özgürlükle ilişkili olarak tanımlandığı görülürken, oyunun belli bir süre ve kurallar bütünü içinde oynandığı üzerinde durulmuştur. Oyunun cezbeden, çekici dolayısıyla keyif alınan bir aktivite olduğuna, bu yüzden de gönüllü olarak içine dâhil olma isteğine dair ifadeler yoğunlukla öne çıkmıştır. Böylelikle oyunun heyecan verici ve harekete geçirici özelliğine dikkat çekilmiştir. Huizinga da , “oyunun sadece yararlılıklar sağlansın diye mekanik bir şekilde oynanmadığına” dikkat çekerek, “oyunun cezbeden niteliğini oyunun kökeninde yer alan yoğun tahrik etme gücüne”(Huizinga,2006,18,19) dayandırmaktadır.

Oyunun neyi içermekte olduğu ile ilgili hemen tüm katılımcıların öne çıkan vurgusu oyunun, kuralları ve uyumu içerdiği olmuştur. Altmış bir yaşında (1951 doğumlu) bir erkek katılımcının oyunun kurallarına uymanın önemini eskiden sözün, kural olması ile ilişkilendirmesi, oyunu hayatın provası olarak görmesi ve yine bu provayı da bir işlem olarak nitelendirmesi dikkate değer vurgulardır. Oyunun hayatın provası olarak tanımlanması ile birinci yaş aralığındaki bir kadın katılımcının oyunu, büyüklere

özenilerek gelecekteki yaşamın canlandırılması olarak tanımlaması uyum içinde görülmüştür. İkinci yaş aralığı içinde(28-39 y.) bulunan kadın katılımcının, oyunun ciddiyeti içerdiğini ifade etmesi üçüncü yaş aralığında(40-52 y.) bir kadın katılımcının oyunun kendisine bir artı eklemesini beklediğini ifade etmesi ve dördüncü yaş aralığı (53-66 y.) grubundan bir erkek katılımcının günlük hayatın çatışan özelliklerinin oyun içinde unutulduğunu belirterek oyunun samimiyeti içermesi gereğine ve çocukluğun da samimiyet çağı olduğuna dair ifadesi dikkat çekici vurgular olarak öne çıkmaktadır.

Elli dört yaşındaki bir erkek katılımcının, oyunu bir yanılsama ve gerçeklikten yansıyan eylemin ifadesi olarak tanımlaması ve bu ifadenin bilinç durumlarına göre değişmesiyle farklı oyunları gördüğümüze işaret etmesi, gerçeklikle yanılsamanın bağ kurduğu yerin oyuna dönüşme merkezi olduğunu belirterek, ritüelliğe kadar göksel karakterini taşıyan gerçekliğin törensel kimliğini kaybettiği yerde oyuna dönüşmeye başladığını ifade etmesi; oyunun öğrenmede/ öğretmedeki ve alışkanlıkların edinilmesindeki rolünü vurgulaması; oyunun içgüdüsel bir tezahür olduğundan ancak kültürle birlikte belirgin olarak tanımlanabileceği görüşünü dile getirmesi de önemli vurgulardır.

Oyunların önemine, arkadaşlığın gelişmesi, vaktin değerlendirilmesi, bir şeyler üretilmesi, öğrenilmesi, sosyal çevreyle iletişimin ve etkileşimin sağlanması sosyalleşme ve yeteneklerin geliştirilmesi bakımından işaret edilmiştir. Oyunun karşıt durumları ve karşıt duyguları (kazanmak- kaybetmek, barışmak -küsmek, kızdırmak- hoş görmek, çekingenlik/güvensizlik-sosyalleşme/güven duymak, uyumsuzluk- uyum, korkmak -cesaret etmek) dengeye getirici işlevine, yeteneklerin ortaya çıkarılmasındaki, kişiliklerin oluşmasındaki, rol üstlenilmesindeki ve alışkanlıkların belirlenmesindeki rolüne dikkat çekilmiştir.

Oyunun kavramsal açıklamalarla tanımlanması, özellikle dördüncü yaş aralığında (53-66 y.) yer alan erkek katılımcıların ifadelerinde görülmüştür. Beşinci yaş aralığındaki katılımcılar(67 yaş ve üstü) oyun denilince bir tanım yapmaktan ziyade doğrudan oynadıkları oyunları anlatmaya başlamışlardır; oyunun onlar için önemini ve oyunun niteliğini bu anlatımlar içinde dolaylı olarak belirtmişlerdir.

Oyuna dair ilk tanımlamalarda kadın katılımcıların oyunun iletişime, etkileşime, paylaşmaya, keşfetmeye yönelik işlevlerine; erkeklerin de oyuna odaklanmaya ve oyundaki samimiyete önem verdikleri görülmüştür. Tüm yaş gruplarında hem kadın hem erkek katılımcılar için oyunun kuralları olduğu ve oyunun uyumlu olması gereği öne çıkan vurgular olmuştur.

2. Yerel halkın oyunu nasıl tanımladıkları ve algıladıkları ile ilgili öne çıkan vurguların, yörede çocukluk gençlik ve yetişkinlikteki oyunların nitelikleri ile uyum içinde oldukları görülmektedir. Yöredeki oyunların niteliğine dair anahtar kelimeleri heves/merak, keşfetmek, deneyimlemek, macera, özenmek, heyecan hareketlilik, bağırtı çağırıtı/coşku olarak belirtmek mümkündür.

Tüm yaş aralığı içinde yer alan katılımcıların çocukluk dönemlerindeki oyunlarını doğanın içinde, doğanın malzemeleriyle birlikte oynadıkları görülmüştür. Neşeli ve keyifli vakit geçirilen ve arkadaşlarla birlikte paylaşımın, üretmenin ve keşfetmenin önemli olduğu bu oyunlarda genel olarak kızlı erkekli beraber oynanan oyunlar öne çıkmakla birlikte, kız kıza veya erkek erkeğe oynanılan oyunlar belirgin olarak kızlar için evcilik(anne baba çocuk oyunu) ve erkekler için top, tahta araba, ön -avcılık faaliyetleri vb. ile ilgili olarak gözükümüştür. Evcilik oyununda kızların ev düzenini sağlayan ve evdeki anne rolünde oynadıkları görülmüştür. Kızların genelde erkek oyunlarına meylettikleri, erkeklerin ise nadiren evcilik (anne baba çocuk) oyununa eve balık veya yemek getiren baba rolünde katıldıkları anlaşılmıştır.

Özellikle birinci(17-27 y.)ve ikinci yaş aralığında(28-39 y.) yer alan katılımcıların anlatımlarında grup oyunlarının kızlı erkekli karışık oynandığı belirtilmiştir. Grup oyunları, saklambaç, yakan top, ermen, beş taş oyunu, yedi taş oyunu, tombala/tombilik, seksek, çizgi olarak belirtilirken; ip atlama, suda taş kaydırmaca, kayalıklardan dereye atlamak da beraberce keyif alarak oynadıkları oyunlar olarak yer almıştır.

Üçüncü(40-52 y.) dördüncü(53-66 y.)beşinci(67 ve üstü y.) yaş aralığı içinde yer alan anlatımlarda kızlı erkekli oynanan oyun olarak saklambaç oyununun önde geldiği görülmektedir. Özellikle çelik çomak, ateşten kurtarmaca, esir kurtarmaca ve gömmece oyunlarının ise yöreye özgü çoğunlukla erkeklerin oynadığı stratejik ve kolektif grup oyunları olduğu bu gruplardaki katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.Bu oyunlardan sadece çelik çomak ikinci yaş aralığında(28-39 y.) yer alan katılımcılardan bazılarının anlatımlarında yer almıştır. Bu kolektif/stratejik oyunlarda hudutların ve hamlelerin olduğu; oyunun hudutlarının oyun mekanının sınırlarının çizilmesinden başka aynı zamanda oyunun detaylandırılmış ve diğer oyunlara göre daha komplike olan kuralları olduğu anlaşılmıştır. Bu oyunların ortak noktasının her iki grubun da karşılıklı hamleleri ile oyunu birbirlerine kaptırmama mücadelesi olduğu,oyunların stratejik olmasının ise oyun kurgusunun sağlamlığı ve her iki grubun taktikler

geliştirmesi ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Risk almanın, dikkati doğru kullanmanın, reflekslerin kullanımının, çevikliğin ve kıvraklığın bu oyunlarda belli bir gerginliğe yol açmasının doğal olarak heyecanı da arttırdığı anlaşılmaktadır. Huizinga heyecanla iç içe geçen bu gerginlik duygusunu çekişmeyle ilişkilendirerek “agonal içgüdü” (Huizinga, 2006,s:149) ile tanımlamaktadır.

Özellikle grup oyunlarında geniş arazileri olan yörede atmak, fırlatmak, yakalamak, karşılamak; koşmak, yakalanmamak hep çeviklik gerektirmektedir. Dağ bayırıların bahçelerin arasında -bu coğrafyada- oyunlar heyecanlıdır ve tehlikelidir; katılımcıların ifadelerinde oyunlarla birlikte deneyim kazanan çocukların reflekslerinin ve çevikliklerinin gelişmesi ve dayanıklılıklarının artmasına dair anlatımlar yoğunlukla öne çıkmıştır. Üçüncü yaş aralığında(40-52y.) yer alan bir erkek katılımcının heyecan duyulan ve kazananın kaybedenin olduğu grup oyunlarında bile rekabet duygusunun ön plana çıkmadığını, arkadaşlık ve oyunda geçirilen vaktin güzel geçmesinin ve paylaşmanın önde olduğunu ifade ederek, modern zamanların oyunlarının ise oyun olmaktan çok rekabet üzerine kurulu bir tarzda geliştiğini söylemesi önemli bir vurgu olarak dikkat çekmiştir. Yine dördüncü yaş aralığında(53-66 y.) yer alan bir erkek katılımcının kolektif oyunlarda liderliğin geliştirildiğine ve heyecanı yüksek olan bu çekişmeli oyunlarda hırsın değil ama mücadelenin ve azmin öne çıktığına vurgu yapması da önemlidir. Grup oyunları kolektif oyunlar olarak tanımlanmış ve bu kolektif oyunların sosyalleşmeyi sağlayıcı ve liderlik yeteneklerini geliştiren işlevlerine vurgu yapılmıştır. Rekabetin değil de oyunlara katılan herkesin liderlik özelliğinin gelişmesine yapılan vurgu belirgin olarak öne çıkmıştır.

Üçüncü(40-52 y.)dördüncü (53-66 y.)ve beşinci yaş aralığında(66 ve üstü y.) yer alan erkek katılımcılar, yamaçlardan muşambalarla kayılmasından, okanurede (salıncakta) saklanmaktan,çemberin içinde taş dizmece oyunundan ,beş taş oyunundan, salıncakta sallanıp Tarzan gibi oynamaktan,yün topraklarla yapılan topraklarla oynamaktan, kışın kızak kaymaktan ; dizili taşları devirmek oyunundan(yedi taş/poğuç),tahta arabalar yapıp kaymaktan,evcilik oyunundaki kurguda kırmızı topraktan kap/çanak yapan ve dükkandan gidip alışveriş yapan baba rolünde oynamaktan, kiremitleri dizip topla vurmaya çalışmaktan, ahşaptan topacı daire içinde çevirmekten, İstanbul taklası denilen birdirbir oynamaktan, ayak bileği güreşi yapmaktan,meyvelere çubuk saplamaktan, dereye yüksek yerden atlamaktan dalgalı denizde viya yapmaktan, denizde batırmaca/centoni oyunundan , bilye/misket oyunlarından, tsingil/lep(çizgi) ve recghi oyunundan,ip çevirmekten, el yapımı topaçlarla oynamaktan,haritada yer bulmaca oyunundan ,tulm eşliğinde türkü söylemekten bahsetmişlerdir.

Üçüncü yaş aralığında (40-52 y.)arasında yer alan katılımcıların anlatımlarında çocukluklarında evcilik, mendil kapmaca, ip atlamaca oynadıkları, çubuktan inekler yapıp oynadıkları, bez bebekler yapıp onları salıncakta salladıkları,aralarında komiklikler yapıp birbirlerini güldürdükleri anlaşılırken,yine erkeklerin oyunlarına katıldıkları ile ilgili ifadeler yer almıştır.Dördüncü(53-66 y.) ve beşinci yaş aralığındaki (66 ve üstü y.) kadın katılımcıların ise evcilik oynamaktan, çubuklarla inek yapıp oynamaktan, mendil kapmaca ve beş taş oyunundan,ateş etrafında toplanıp patates közlerken şakalaşıp eğlenilmesinden, dere taşlarından ev yapmaktan, annelere yardım ederken işleri oyun gibi görmelerinden bahsedilmiştir.

İkinci (17-27 y.)üçüncü (28- 39 y.) dördüncü (40-53 y.) beşinci yaş aralığında(66 yaş ve üstü) yer alan katılımcıların anlatımlarında öne çıkan tahta arabalar üreten çocukların hem bu arabaları üretirken hem de ürettikten sonra tahta arabalarına binerek oynarken duydukları heyecan ve tahta arabaların çocukluk dönemlerinde tuttuğu yerin önemi belirgin olarak öne çıkmıştır.

Yörede doğadaki malzemeler(taş, kum, ağaç dalı,yaprak,mısır püskülü,ateş böceği vb.) ve bunlara eşlik eden diğer malzemeler(bakır tel, kibrit kutuları, ipler, kartonlar vb.) ile oyun araçlarının üretilmesiyle ilgili özelliğin öne çıktığı görülmüştür. Oyun araçlarının ve oyunların hayal gücüyle ve doğadaki malzemelerle birlikte üretilen oyun araçları ve üretilen oyunlar olması önemli bir özellik olarak ortaya çıkmıştır. Oyun araçlarının üretilirken oyunların da bu üretkenlikle aynı anda deneyimlendiği/inşa edildiği anlaşılmaktadır. Satın alınabilen az sayıdaki oyuncaklarla değil de kendi ürettikleri oyuncaklarla veya oyun araçlarıyla oynanılırken, oyun aracının üretilme süreci oyunun kendisi ve/veya oyunun bir parçası da olmaktadır. Bu üretme sürecinin onlara çok büyük keyif verdiği anlaşılmıştır. Yörede görülen üretkenliğin, düzenekler kurma pratik çözümler geliştirme ile ilgili yatkınlıkların gelişiminin çocukluk dönemindeki bu oyunlara dayandığını söylemek mümkündür. Merak, keşfetmek, adapte olmak, adapte etmek, işe yaratmak, bir sıkıntıya çözüm bulmak yöre insanının doğal bir refleksi gibidir ve yöre kültürünün yaşam pratiklerinde alışkanlık/yatkınlık bağlamında öne çıkan bir karakteristiğidir.

Yörede erkek çocukların av düzenekleri kurmaları da oyunsal düzenekler bağlamında ele alınırken, bu düzeneklerle ilgili üretkenlikler veya ön avcılık faaliyetleri ikinci (28-52 y.)ve yine özellikle üçüncü(40-52 y.)dördüncü(53-66 y.) beşinci y.aralığındaki(66 ve üstü y.)erkek katılımcıların anlatımlarında yer almıştır. Yöredeki av merakının temelinde evi ve bahçeleri korumanın yanında doğaya hakim olmakla ilgili bir

dürtünün de rol aldığını söylenmek mümkündür. Av için tutulacak avı cezbe edecek bir düzeneğin hazırlanmasının söz konusu olduğu belirtilirken, yerel adlarıyla lağatkha, dokapinunu, dokap, ğharba kandara gibi adlarla tanıtıkları düzenekler ile özellikle kuşların oyun yapılarak tutulduğu anlaşılmaktadır. Çakıyı toprağa değişik biçimlerde saplama oyunu; şemsiye teli ve kibrit kutusuyla yapılan barut tabancası ve barut patlatma oyunu tehlikeli erkek çocuk oyunları biçiminde gözükmektedir. Ayrıca çocuklukta tüfeğe vb. benzetilerek yapılan araçların ise askerlikle ve erkeklikle ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu tip oyunların/oyun araçlarının ve/veya avla ilgili düzeneklerin kurulmasının çocuklara heyecan veren yanından başka erkek olmakla ve/veya hâkim olmak ile ilişkilendirilen tutumları taşıması bakımından da anlamlandırıldığı görülmektedir. Yörede görülen silah kültürünün idealize edilmiş anlamıyla ıssız ve dağınık düzendeki yerleşim biçimlerinin içinde evleri/ bahçeleri koruma kollama; tehlike karşısında gardını alma gibi ihtiyaçlarla geliştiği düşünülmektedir. Silahı gereği gibi saklayabilmenin önemine işaret edilirken, erişkinlikte hançer, bıçak ve sonra silah taşıyabilmenin bir adabı olduğu dile getirilmiştir. Özellikle çakı saklayacak yaşa gelen, beline çakı koyup ona sahip çıkabilen erkek çocuğunun artık büyüdüğünün anlaşıldığından bahsedilmesi de dikkat çekicidir. Yörede silah kullanımının evleri koruma ve av dışında, eve misafir gelince karşılamada, askere uğurlamada ve karşılamada, düğünlerde, doğumlarda heyecanı paylaşmak ve coşkuyu ifade edip duyurmak ve bazen de dağlarda sessizliği delmek üzere sessizliğe ses vermek üzere kullanıldığı ifade edilmiştir.

Çocukluk döneminde ailelerin çocuklara verdikleri görevlerin/işlerin çocuklar tarafından yerine getirilirken bazen oyuna dönüştürüldüğünün, bazen işten kaçıp küçük kurnazlıklar yapıldığının, bu işlerin bazen işten ziyade oyun gibi görüldüğünün, bazen de iş yapılan yerde oyunun bu işe eşlik ettiğinin anlaşıldığı ifadeler anlatımlarda yer almışlardır. Bu görevlerle birlikte çocuklukta öğrenme hevesinin merak içgüdüsüyle ve yapma isteğinin de cesaretle birleştiği de görülmüştür. Çocuklara bazen oyun gibi gelen, bazen oyunun eşlik ettiği işlerle birlikte, bu işlerin kolaylaştırıldığı da anlaşılmıştır. Çocukların bazen büyüklere özenerek bazen de kendilerine sorumluluk verilerek işlere dâhil oldukları ve/veya dâhil edildikleri anlaşılmaktadır. Oyunun işle birlikteliğinde oyunun 'hayatın provası' olmasına dair işlevi doğrudan işin içinde deneyimlenme biçiminde görülmektedir.

Yardımlaşma ve çocuklukta sorumluluk alınan işlerin oyunla birlikte yürütüldüğüne dair anlatımlar üçüncü(40-52 y.) dördüncü (53-66 y.) beşinci yaş aralığında (66 ve üstü y.) yer alan katılımcıların anlatımlarında ortaya çıkmıştır. Birinci(17-27 y.)ve ikinci yaş

aralığında(28-39 y.) yer alan katılımcıların ise 'büyüklerin işleri' çocuklar tarafından ancak temsil edilerek, canlandırılarak oyun kurgusu içinde yer almışlardır.

Çocuk oyunları ile ilgili anlatımlarda yaşça daha büyük olan katılımcıların ifadelerine doğru gidildikçe, oyunların daha fazla yerel öğeleri içerdiği görülürken, oyunların ve oyun araçlarının üretilmesinde doğal çevrelere yakınlıklarının ve doğanın malzemelerini kullanmalarının rolü belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Çocukluktan gençliğe doğru gelindiğinde oyunların okul, kültür merkezi, spor sahaları gibi ve/veya arkadaşlar arasında yaratılan mekânlarda/ortamlarda geliştiği görülmüştür. Bu dönemde özellikle birinci(17-27 y.) ve ikinci yaş(28-39 y.) aralığında yer alan katılımcıların anlatımlarında folklor ve spor faaliyetlerinin; üçüncü yaş grubunda atmacacılık, balık tutmak, dalgalı denizde viya inmek gibi faaliyetlerin öne çıktığı görülmüştür. Bu soru için dördüncü ve beşinci yaş aralığında yer alan katılımcıların anlatımları doğrudan bulunmama ile birlikte diğer bazı soruların yanıtları içinde özellikle av ve sportif faaliyetler, müzik enstrümanı yapmak, kullanmak, maket yapımı, resim yapmak arkadaşlarla sohbet etmek, kahvede oyun oynamak veya büyüklerin oyunlarını izlemek, muhabbetlerini dinlemek gibi ilgi alanları içinde ifade edilmişlerdir.

Aile içinde oynanan oyunlar/oyunsal faaliyetler elektrik kesintilerinin olduğu, lüks lambalarının aydınlatma için kullanıldığı dönemde gölgelendirme oyunu; beş taş, tavla, evi şenlendirmek için kemençe çalınıp dinlenilmesi, sohbet etmek, mısır patlatmak birbirine bilmeceler sormak, hikâyeler, fıkralar anlatmak ve dinlemek, taklit yapmak, isim şehir oynamak, masa başında okey oyunu, kâğıt oyunu, kamçı oyunu yılbaşlarında tombala oyunu gibi oyunlar ve hoşça vakit geçirilen faaliyetler olarak yer almışlardır. Daha çok kışın evde otururken ailecek oyun oynandığı söylenmiştir. Yazın ise daha çok bahçelerde evin avlusunda toplanılıp sohbetler edildiği, şakalaşılıp, gülmüdüğü, komşularla birlikte yine okey ve kâğıt oyunlarının oynandığı dile getirilmiştir. Yine yazın ailecek ve komşularla birlikte yakan top oynayarak, derede denizde kaydırmaca oynayarak, deniz kenarında yemekler yenerek/eğlenilerek ve örneğin bahçede pekmez yapılırken atışmalar şakalaşmalar ile neşelenilerek vakit geçirildiği ifade edilmiştir. Kamçı oyununun¹³¹ ise gençler arasında; aile içinde hep

¹³¹ Birinci.yaş aralığında (17-27 y.)yer alan katılımcıların anlatımlarında yer almayan diğer yaş aralığında yer alan katılımcıların anlatımlarında yoğun olarak bahsedilen yüzük oyunu olarak da tanımlanan kamçı oyununda, avuçların içine saklanan yüzüğün kimin elinde olduğu bilinirse, o kişinin avucuna kamçı ile vurulması söz konusu olmaktadır. Burada oyun avucun içinde yüzüğün saklanması bir kabahat, bu kabahatin bulunmasının da kamçılanmayı(cezayı) gerektiren bir durumun kabulüyle kurulmuştur. Kamçı oyunu görünürde yüzüğü elinde saklayan kişinin ebe tarafından kamçılanarak cezalandırılmasını içermektedir, ama aslında kamçıyı elinde tutan değişikçe sırayla hemen herkes

birlikte eğlenceli vakit geçirilen bir oyun olarak tanımlandığını ve sıkça oynandığı anlaşılmıştır.

Keyifli vakit geçirmek ve oyalanmak ile ilgili bir işlevi olan aile içindeki masa başı oyunlarından başka erkeklerin kahvehanelerde vb. oynadıkları masa başı oyunlar ise hem olumlu hem olumsuz yönlerde değerlendirilmiştir. Erkeklerin uzun saatlerce kahvehanede vakit geçirmelerinden duyulan rahatsızlık özellikle genç kadın katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Üçüncü (40-52 y.) dördüncü (53-66 y.) yaş aralığında yer alan erkek katılımcılar tarafından kahvehanelerin eskiden okuma yerleri anlamında “kıraathaneler” olduğundan bahsedilirken, “gerçek oyunların ustalıklı ve ciddiyet içinde oynandığına” vurgu yapılmıştır.

Şimdi ise kahvehanelerde eski muhabbetin bittiğinden yakınılırken, gerçek oyunların da bir tarafa bırakıldığı üzerinde durulmuştur. Zararsız gibi gözüken basit kâğıt oyunları, okey vb. oyunlar yanında, parasına oynanan ve yarar sağlamayan kötü bir alışkanlığa dönüşebilen kumar oynama tehlikesine, muzdariplik bağlamında dikkat çekilmiştir.

Büyük küçük herkesi etrafında toplayan horonun ,yörede eskiden ve şimdi merkezi bir konumda olduğu anlaşılmıştır. Tüm yaş aralığı gruplarından; kadın erkek tüm katılımcıların horona ilgilerini, sevgilerini, tutkularını çeşitli ve renkli ifadelerle dile getirdikleri görülmüştür. Horonun düşünün olmazsa olmazı, tulumun da horonun olmazsa olmazı olduğu düşüncesinin hakim olduğu görülürken, horonun düşünler başta olmak üzere, kız istemede, askere geçirmede, askerden dönüşte karşılamada, çeşitli kutlamalarda ve eğlencelerde, festivallerde oynandığı dile getirilmiştir. Tulum sesinin bir ortak nokta gibi duyulduğu anda herkesi horon etrafında topladığına dikkat çekilmiştir. Tulum sesini duyanın, horonu görenin hemen horonun başına geldiği ve horon çemberine katıldığı ifade edilirken, nasıl saatlerce horon oynanabildiği ise yorgunluğun yorgunlukla atılması ile açıklanmıştır.

Özellikle üçüncü(40-52y.) dördüncü (53-66 y.)beşinci(67 ve üstü y.) yaş aralığında yer alan katılımcıların anlatımlarında köy düşünlerindeki unutulmaz horonlardan, yaşlı horonu veya esas horon diye adlandırdıkları horondan da bahsedilmiştir.Eskiden horonların horoz ötünceye kadar -uzun saatler boyunca- sürdüğü dile getirilirken, yaşlı

kamçılanmaktadır. Avuçlar acımaktadır ama adeta dayanma gücünü herkes birbirine göstermekte ve göstermek istemekte gibidir. Kamçı oynanırken avuçların bazen acımasızca acıtılmasının kızdırmacaya doğru gittiği biraz da espriyle anlatılmıştır. Hazmı zor şakalarla birlikte düşünüldüğünde yörede kızdırmacanın ve şakanın tadının bazen kaçtığına dair izlenim edinilmektedir.

horonu da denilen eskilerin horonunun bir başka güzel olduğu belirtilmiştir. Günümüzde, özellikle ilçenin merkezinde gece yarısı civarında biten düğünlerden sonra köylere gidildiği ve eski dönemlerdeki benzer düğünlerin şenlik havasında yemeklerle, ikramlarla ve de horonla sürdürüldüğü belirtilmektedir.

Beşinci yaş aralığındaki(67 ve üstü y.) kadın katılımcılardan bazıları gençliklerinde horon oynamalarına izin verilmediğini, erkeklerin oynadığı horonu seyrettiklerini belirtmişlerdir. Günümüzde kadın erkek herkesin birlikte oynadığı horonun geçmişte de zaman zaman birlikte oynandığının anlaşıldığı ifadeler bulunsa da, eskiden horonun belli bir süre birlikte oynanılrsa da belli bir süreden sonra erkeklerin oynadığı yaşlı veya esas horona geçildiği üzerinde durulmuştur. Bu horonun oldukça hareketli, sert oynandığından, ritimlerinin, hareketlerinin sert olduğundan, keskin kurallara dayandığından, atma türkülerle ve komutlarla birlikte oynandığından ve saatler sürebildiğinden bahsedilmiştir. Birinci (17-27y.)ve ikinci(28-39 y.)yaş aralığında yer alan katılımcıların da çocukluklarından anımsadıkları veya kendilerine büyüklerinin anlattığı bu horondan etkilendikleri, saygıyla ve heyecanla andıkları görülmüştür.

Üçüncü(40-52y.)ve dördüncü (53-66 y.)yaş aralığında yer alan bazı katılımcılar, horonun ve horondaki figürasyonun, horondaki sözlerin eski kültürel yaşamla, coğrafi ve yöresel karakterin uyuşmasıyla ve eski tinsel inanışlarla ilgisine değinmişlerdir. Oyunu geçmişteki yaşam ve kültürün yansımalarını içermesi” bakımından ele alan bir katılımcının anlatımında horondaki figürlerin eski kültürel çalışma düzenindeki figürlerle ilişkisi örnek olarak verilmiştir. Taştan taşa atlama, kürek çekme, yük taşıma vb. eski çalışma düzenindeki figürlerin horondaki figürlerle temsil edildiği ifade edilirken her hareketin bir anlam yüklediğine” dair vurgu dikkat çekicidir. Bir başka katılımcının da horondaki ritmik düzeni ve figürasyonu eski dönemlerdeki inanç sisteminde yer alan göksel ve doğa unsurları ile ve de coğrafi unsurlarla ilişkilendirdiği görülmüştür.

Örneğin yerel dilde gökyüzü anlamına gelen ‘ctha ctha’nın horonda ellerin gökyüzüne doğru kaldırılışıyla birlikte söylendiği ifade edilirken, bunun eski gök tanrı inancından kaynaklanabilir olabileceği, yine ayakların hızlı ve ritmik hareketlerinin denizin çarpıntılı dalgalarıyla, ayak vurmaların yöredeki doğa koşullarının hareketliliği ve reflekslerin gelişmesi ile bağlantılığı üzerinde durulmuştur. Bir başka katılımcı da örneğin daha yüksek yerlerde horonların çok daha sert ve kesik, daha düz yerlerde daha yayvan olabileme özelliğini doğaya göre ritmin de belirlenişi bağlamında değerlendirmiştir.

Bu ifadeler, horondaki figürasyonun yörenin eskiden beri gelen inançlarla, coğrafi koşullarla, bu koşullara uygun yaşam biçimiyle ve aktivitesiyle, çalışma düzeniyle olan bağlantılığına dair dile getirilen anlamlandırmalardır.

Günümüze kadar gelen horunun müziğiyle (özellikle tulum sesiyle), hareketleriyle olduğu kadar içeriğindeki sözlerle(komutlarla, atma türkülerle) eski zamanlardan kalan mitik ve törensel unsurlardan izler taşıdığını söylemek mümkün görülmektedir. Ancak bu izlerin anlamları eskiyle ve aslında kökenselliğindeki gerçeklikle bağlantısı kadar bilinmese de/anımsanmasa da; horonun içinde süregelen heyecan ve coşkunluğun yoğunluğu içinde yeniden üretilmektedirler. Anlam sembolik hareketlerle her horonda taşınmaktadır; yeniden üretilmektedir ancak ön planda horonun heyecanı herkesi sarmıştır.

Yöre insanının doğayla ilişkileri ve doğaya yakınlıkları, üretimleri, yerleşim biçimleri kadar oyunlarının da belirlenmesinde etkindir. Geniş bir coğrafyada çeşitli ve dağınık yerleşim yerlerinin olması, oyun oynanılan ortamların da çeşitliliğini getirirken; yaşam ve yerleşim koşullarına göre hareket etmenin ve değişen coğrafi ve iklimsel koşullara göre duruma hemen adapte olabilmenin oyunlara da kıvraklık olarak yansıdığını söylemek mümkündür. “Dünyanın neresinde olursa olsun doğanın içinde olan çocuk nasıl oynarsa onlar gibi oynadığı ancak içinde bulunan doğanın malzemeleri ile oynadığı” görüşü “hem doğanın bilincine uygun, hem kendi doğalarına uygun seçtikleri doğanın malzemesiyle birlikte oynanılması” ifadesiyle vurgulanarak yer almıştır.

Frobenius'un ifadesiyle insanlık “doğanın düzenini nasıl kavırıyorsa öyle oynamaktadır ve oyunun içinde ve oyun aracılığıyla insanlık temsil edilen düzeni yeniden gerçekleştirmektedir(Frobenius, 1933,aktaran Huizinga, 2006, s. 34). Hayal gücünün merak, gözlem ve büyüklere özenme ile harekete geçirilip, doğanın malzemeleriyle ve imkânlarıyla buluşmasıyla üretilen oyunlar ve oyun araçları yöredeki çocuk oyunlarının en belirgin niteliği olarak ortaya çıkmıştır.

Çeşitli yaş gruplarından katılımcıların anlattığı kendi dönemlerinde gördükleri ve/veya büyüklerinin kendilerine anlattığı ama artık görülmeyen oyunlar oyun malzemeleri ve/veya oyun düzenleri horozların dövüştürülmesi, cambaz, atın üzerinde cirit atma, atların yarıştırılması ve kazanan atlara ödül verilmesi, dönme dolaplar ve çok uzun salıncıklar vb. oyun çadırları, gezici grupların kurdukları çadırlardaki cambaz, halka oyunları, atma türküler, işle birlikte yapılan şakalaşmalar vs. olarak yer almaktadırlar.

Yereldeki geleneksel yaşamın modernite ile büyük ölçüde değişime uğramasıyla yerel özellikler gösteren bu eski oyunların ve 'daha eski oyunların' artık görülmediği ifade edilmiştir.

Eski oyunlar, daha neşeli, daha muhabbetli olmaları, işlerle birlikte konumlanmaları ile nitelendirilmişlerdir. Yine eskiden oyunların fiziksel olarak enerjinin harcandığı/ dengelendiği oyunlar oldukları ifade edilmiştir. İkinci yaş aralığında (28-39 y.) aralığında yer alan bir erkek katılımcının eski oyunlarda maksadın eğlenmekten ziyade, nefsi kuvvetlendirmek, birlikteliği sağlamak olduğunu ve oyunun birlikte iş yürütebilmeyi becerebilmek için kullanılan araçlardan biri olarak görüldüğünü ifade etmesi dikkat çekici bir vurgu olarak öne çıkmıştır.

3. Kültürde açık biçimde oyun diye nitelendirilmeyen ancak kültürel olguların öne çıkmasıyla örtük olarak kültürel aktiviteler/gelenekler, sözlü kültür ve temsili kurgular vb. içinde keşfedebileceğimiz oyunsal unsurlara doğru bakışımızda birinci (17-27 y.) ve ikinci yaş aralığında (28-39 y.) yer alan katılımcıların daha çok çocukluk dönemlerindeki anılarından veya büyüklerinden kendilerine aktarılan anlatımları ile; üçüncü (40-52 y.) dördüncü (53-66 y.) beşinci (67 ve üstü y.) yaş aralığında yer alan katılımcıların ise yaşanmışlıklarının içinden aktardıkları ifadeleri ile yer aldıklarını söyleyebiliriz.

Tıpkı horonda olduğu gibi özellikle atmaca tutkusu, Laz fıkraları ve festivaller ile ilgili konularda kadın erkek tüm yaş gruplarından katılımcıların görüşlerini bildirdikleri görülmüştür.

Öncelikle imecelere baktığımızda; yörede 'meccii veya meç' olarak da ifade edilen imecelerin uzun ve meşakkatli geçen ürünlerin toplanması ayıklanması düzenlenmesi sürecinde yardımlaşma ve dayanışma ile işlerin halledilmesi işlevini üstlendiği anlaşılmaktadır.

İmecelerin çay tarımından önce özellikle mısır ve fındık toplama/ayıklama işlemi için yoğunlukla yapıldığını, kadınların erkeklerin; çocukların gençlerin yaşlıların toplandığı bir sosyalleşme mekânının ve ortamının/atmosferinin üretilmesinde esaslı bir işlevinin olduğunu söylemek gerekir. Temel maksadının yardımlaşarak iş gücünün bir araya gelmesiyle verimliliğin artırılması olduğu belirtilen imecelerde, söylenen atma türkülerin imeceye katılanlara neşe verdiği, bazı imecelerde işler bittikten sonra horonların da sabaha kadar oynandığı dile getirilmiştir.

İmecelerin atma türkülerle karşılama ve şakalaşmalarla şenlik havasında geçmesinin imeceye gelenleri hem cezbe ettiği hem motive ettiği, işlerin kolaylaşmasını, yorgunluğun dengelenmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Cefanın sefa ile dengelendiği imecelerin, odun taşımaktan eğrelti kesmeye, meyve toplamaktan pekmez yapmaktan, fındık, mısır ayıklamaya, ev yapımı için taş ve ağaç taşımaktan, evin yapımına kadar bütün meşakkatli ve yoğun emek isteyen işler için yapıldığını görmekteyiz. Çay tarımının yörede konumlanmasının başlangıç aşamalarında ise çay toplamada da imece geleneğinden faydalandığı görülmüştür. Ancak geçen zaman içinde yarıcılara bırakılan çay toplama işleminin gittikçe ücretli işçi çalıştırarak toplatılmasına doğru gelindikçe çay toplamada imecenin kalktığı ve/veya çok az görüldüğü anlaşılmıştır.

Eskiden, daha çok akşam vakitlerinde yapıldığı belirtilen fındık ve mısır ayıklama imecelerinde özellikle kadın atma türkücülerin başı çektiği karşılıklı grupların karşılaşma havasında geçen atışmaları dikkat çekmektedir. Melodik ve kaideli bir şekilde söylendiği ve çeşitli mesajlar içerdiği belirtilen atma türkülerin tatlı sert atışmalar/kızdırmacalar ile geçtiği dile getirilmiştir. Atma türkülerde sert eleştiriler olsa da bunların genellikle hoşgörüle karşılandığından bahsedilirken, bazen de ağıra kaçılması yüzünden imecenin bile terk edildiği ifade edilmiştir. Atma türkülerde iğneleyici unsurlarla karşı grubu kızdırmak ve karşılık olarak verilecek cevapta karşı tarafın zorlanmasını sağlamakla çekişmeli geçtiği bildirilen bu karşılaşmalarda kazanan grubun ertesi günü bunu konu edinerek karşı grubu kızdırmaya bu yüzden devam etmesi dikkat çekici bir vurgudur.

Atma türkülerle atışmanın 'karşılama' günlük yaşam pratiklerinde de görüldüğü anlaşılmaktadır. Örneğin yoldaki bir karşılaşmada veya kahvedeki sohbetlerde veya işler güçlerle uğraşılırken karşılıklı biraya gelişlerde birbirine takılarak, örtülü de olsa bir mesaj iletmenin yöreye özgü oyunsal bir karakter olduğu keşfedilmektedir. Laz fıkralarının da kaynağının bu karşılama olduğu dile getirilmesi dikkat çekicidir. Hazır cevaplılık, sıkıntılı bir durumun üstesinden gelmek, sıkıştırılan bir durumdan karşı tarafı sıkıştırarak çıkmak veya sıkıntılı bir duruma pratik bir çözüm getirmek yörede sıklıkla ve yoğunlukla duyulabilen "sıkıntı yok" anahtar kelimesiyle yöre halkının iletişim biçimine, tutumlarına ve bakış açısına ışık tutmaktadır. Sıkıntılı durumlar net ve keskin pratik çözümler ve söylemler ile halledilirken, yörede ritmik hareketlerin uyumu bu keskinliği yumuşatan bir unsur olarak yaşam aktivitelerinde yer almaktadır. Erkeklerin kütük çekerken, denizden kıyıya tekneyi çekerken, odun ve taş taşırken

yükün sıkıntısını “hep bir arada kuvvet alarak hafiflettikleri” ifade edilmiştir. Bu işler yapılırken Halessa yalessa türküsünün kuvveti bir yerde toplamak üzere söylenmesiyle; ağır bir iş de hafiflemiş olmaktadır. Burada hem keskin bir çözüm hem de hareketin ritmiyle sözlerin ritminin uyumu bulunmaktadır. Yoruldukça molalar veren ve her moladan sonra tekrar halessa yalessa ile yükü kaldıranlar hem motive olmaktadır; hem neşelenmekte, hem de yükü taşıyabilmektedirler.

Yine bahçe işlerinde söylenen türkülerin kafiyelerine göre kazmaların hep birlikte vurulduğunun ifade edilmesi ile kadınların oyunsal bir düzen içinde sert ve güç bir işi yaparlarken türkülerinin ve kazma sallayışlarının ritmik birlikteliğine/uyumuna dikkat çekilmiştir. Bu uyum, “Bütün kazmalar bir seferde inerdi, bir seferde kalkardii, türküler söyleyerek kazma vurulurdi”; “beş on kadın yan yana duruur imeceyle tarlayı kazırdıı o imecede de bir oyun şeklinde kazıma şekli vardıı ,ses de tempölüü gelirdıı kazıımak da tempölüü olurduı” şeklinde ifade edilirken bahçe işlerine oyunsal unsurlarla neşenin, uyumun, kolaylığın getirildiğini görmekteyiz .

Oçambrede(dibekte) mısır buğday vb. dövülürken dördüncü yaş grubundan erkek katılımcının “oçambrenin bir ritminin olduğu, ayaklarını bu ritm içinde hareket ettiren kızların dans yapar gibi gözüküğünü” anlatan bir katılımcı “Kızların oynadığı aslında oyun da değildi gerçektir, oyun değildi fakat kızlar işte oyun gibi yaparlardı” ifadesini kullanmaktadır. Burada dibeğin/oçambrenin kullanıldığında ileri geri giden düzenli salanımın hem ses çıkararak hem görüntü olarak ‘oyun gibi’ ile tanımlanmasını görüyoruz. Bir müzik enstrümanının çalınması gibi, oçambrenin kullanılması ses ve ritm ile ilgili öğeleri barındırmakta; odaklanılarak ve ritmik hareketlerle düzenli olarak kullanılma biçimi bu bakımlardan oyunun hareket, salınım, odaklanma ile ilgili unsurlarına gönderme yapmaktadır. Burada oyunsal unsur harekete geçiren dinamik ve ritmik unsurları ile yine devrededir.

Ateşin sıcaklığı ile oyunsal unsurların yöre insanını yakınlaştıran birlikteliğine ise açık ateş etrafındaki sohbetlerde ve pekmez/küme yapımında rastlanılmıştır. Açık ateşin etrafında toplanılıp sohbetler edildiği, hikâyeler anlatıldığı belirtilirken, pekmez ve kümeler de yapılmaktadır. Örneğin küme yapımında, küme batırma geleneğinden bahsedilmiştir. Bu gelenek, ‘muhallebiye benzer kümenin büyük kazanda açık ateş üzerinde kaynatılırken, bir yandan da gözleri iyi gören genç kızların meyveleri, fındıkları vb. iğne ile ipe geçirmelerinden sonra ustabaşının katılma kıvamındaki kümeye ipe dizilen meyveleri batırıldığında küme düzgün pişip de meyveyi tutabildiğinde ipe geçiren genç kızın iyi/güzel yerle evleneceğine işaret edilmesi’ anlamında dile getirilmiştir.

Eskiden ev yapımında ‘çatı magası’ denilen evin çatısını çatma aşamasına gelindiğinde; ustaya hürmet gösterme ve çatıyı yapmadan önce gayreti için motive etme ve hep birlikte komşularla beraber evin yapımını kutlama için ustaya kumaşlar, giyimlik malzemeler vb. hediyeler getirildiği ve bunların da eve asılarak gösterildiği anlatılmaktadır. Bu törensel nitelikteki kutlamanın evin kutsallığına, ustanın emeğine saygıya işaret ettiğini ve ustalık gerektiren çatı yapımı öncesinde ustanın ustalığını konuşturması bağlamında motive edici nitelikte olduğunu düşünmekteyiz.

Bu işlerde ve/veya gelenekselleşmiş aktivitelerde işlerin dayanışma ile halledildiği, yorgunluğun ve emeğin yardımlaşma ve oyunsal unsurlar ile birlikte dengelendiği, paylaşmaya ve bazen de temennilerine dair anlamları beraberce ürettikleri ile ilgili anlam bütünlüğüne dikkat çekilmektedir. Bütün bu işlerde ve yerel öğeler içeren aktivitelerde yükün hafifletilmesinden başka işin ve yardımlaşmanın birlikteliğine dair bir özen hissedilmektedir. Oyunsal ve kültürel öğelerin bu içiçeliğinde anlam ağırları beraberce örülmektedir.

İmecenin sonuna doğru yığılan çonçilerin (fındığın içinden çıktığı yeşil yapraklı kabuğu/örtüsü) içine birbirlerini gömerek veya birbirlerinin üzerine çonçileri geçirerek “bi gülelim bi kargaşa olsun” diye eğlendiklerinin anlatılmasından, neşelenmenin çoğu zaman sesli gürültülü patırtılı olmasıyla ilgili örgülere uzanırsak, “gürültülü patırtılı geçen çocukluk, dağları neşelendirmek, ses vermek, sert horona geçildiğinde ve atmacanın tutulduğu anda düşünlerde ve neşelenildiği zamanda nara atmak, yöreye özgü hareketli ve coşkulu yaşam aktivitesinin içindeki açık ve/veya örtük ancak etkin nitelikteki ‘coşkulu ses veren oyunsal unsur(lar)’ olarak karşımıza çıkmaktadır(lar).

Yine,“dağlara köylere çıkıldığında birbirlerine bağırarak çağırarak ses vermelerinin ve dağları şenlendirmelerinin temelinde güven duygusunun hâkimiyetinin olduğu anlaşılmıştır. Yerel dilde “ğhamağioanszi” denilen bu seslenme biçimi, korunma, etrafı kolaçan etme, kendini kollama,koruma, güven tazeleme bağlamında korunma ve güven duyma ihtiyacına yönelik olarak anlamlandırılmıştır. Bu tutum oyunsal bir unsurla neşelenmek, durgunluğa ve sessizliğe ses vererek de hareketlendirmek ve hareketlenmek bağlamında konumlanmıştır.

Huizinga'nın “kültürün oyun biçimleri altında doğduğuna” (Huizinga, 2006,s.14,71) işaret etmesine benzer biçimde “kültürü devralınmış gelenek’ ve ‘geçiş olguları ile

oyun düşüncesinin genişletilmiş hali” olarak gören Winnicot’un kültürel deneyimin yerleştiği yerin birey ile çevre (nesne) arasındaki potansiyel mekânda olduğunu ifade etmesi(Winnicot,1998,s:125,127) ve bu mekânın güvenli ortamın yaratılmasındaki önemini belirtmesi burada karşımıza çıkmış olmaktadır.

Bahçelerin tarlaların korunması işleviyle ve /veya bahanesiyle yapılan yabani hayvan kaçırma ile ilgili ‘yerel dilde beklemek anlamına gelen kalivi şenliğinde’ ses vermenin vurgusu görülmektedir. Bu şenlikte dağ köylerinde yükseklerde yaşayan birkaç komşu ailenin bir araya gelip kalabalıklaşarak sohbet edip eğlenirken gürültülü konuşmalarıyla, bağırta çağırtilarıyla hem neşelendikleri hem de “domuzları kaçırdık...!” diye şakalaştıkları, böylece bahçelerini evlerini beklerlerken adeta güven tazeledikleri anlaşılmıştır. Burada bu anlamlardan birinin diğerine bahane ve/veya vesile edilerek üretildiğini ama her iki işlevin de yerine getirilerek beraberce de anlamın katmanlı olarak üretildiğini görüyoruz. Hem yabani hayvanların evlerinin yakınlarına gelmelerini engellemek, hem de can sıkıntısının giderilmesi, vaktin hoş ve şen geçirilmesi, sessizliğin birliktelikle dengelenmesi için ‘sessizliğe ses verilmektedir’.

Yine evlerin,bahçelerin ve ekili tarlaların korunması bağlamında, yabani hayvanları yakalamak veya uzaklaştırmak üzere kurulan düzeneklerin oyunsal unsurlarla donandığı görülmektedir. Bahçeye, evlere, ekili alanlara gelebilen fareleri yakalamak için kurulan kapanlardan başka yabanıl hayvanları yakalamak için de çeşitli yöntemlerin geliştirildiği üzerinde durulmuştur.

Tuzakların tuzak kurulan için çekici kılınan bir biçimde düzenlendiği görülmektedir. Oyun, yakalanacakları oyuna getirmek/tuzağa düşürmek üzere onlar için çekici olanın kurulan düzenekte yer almasının sağlanması ile kurulmaktadır. Tuzak veya kapan ile kurnazlık, kurnazlıkla savılmaktadır. Tuzak, ekine zarar verebilecek hayvanı sıkıştırmakta veya kısırmaktadır. Oyunun hareket düzeni, oyuna geleni hareketsiz bırakmaktadır. Oyun kurgusu bağlamında ele alınan bu tuzak/kapanlardan başka görüntü veya ses öğeleri ile yabani hayvanları yakalayan değil de onları uzaklaştıran düzeneklere de yer verilmiştir. Örneğin, tarlaların bahçelerin içine yerleştirilen ve robot olarak da ifade edilen korkulukların boyutunun büyük adam boyunda olduğu; eski eşyalardan, saman ve çubuklardan faydalanılarak adama benzetilerek yapıldığı ve bu şekilde yabanilerin veya kuşların korkup kaçmalarının sağlandığı dile getirilmiştir.

Güvenle ilgili bir yöneliş bağlamında seslenen/ses veren yöre insanı, ses ögesinin kullanıldığı düzenekler ile de güven yönelimini inşa etmektedir. Suyun ve rüzgârın

yardımıyla ses çıkartmaktadır. Örneğin skamangana denilen tahterevalliye benzeyen tenekeli bir düzenek, suyun/derenin kenarına kurulmaktadır. Dere suyunun tenekeye bir dolup bir boşalması ile gün boyu belli aralıklarla ses çıkartması yabanileri bahçelere yanaştırmamaktadır. Rüzgârın nereden vurduğuna göre dönen tenekenin içine veya tenekeye bağlı şeylerin rüzgâr estikçe tenekeye vurup çarpmaları ile ses çıkaran düzenekten de bahsedilmiştir. Bu düzeneğin hem rüzgârın hangi yönden estiğinin anlaşılmasına, hem de belli aralıklarla ritmik ses çıkararak kuşların veya yabanilerin gelmesini engellemesine yaradığı anlaşılmıştır.

Doğal çevresinin yöre insanının sosyal çevresi kadar önemli olduğunu belirtmek gerekir. Geleneksel toplumlarda arazilerini içindeki öğeler ve yaşam biçimlerine yansıttıkları düzenleriyle birlikte benimseme niteliğine(Mollison,1991) kavramsal çerçevemizde 'örüntü' kavramı ile birlikte yer vermiştik. Doğayı eken biçen, ektiği ürünle bereketlenen yerel insan, üzerinde, içinde yaşadığı arazisini adeta akrabası gibi sevmektedir. Yörede, yerleşim ve yaşam koşullarının doğanın baskın koşullarına göre şekillenmesinin kültürlerinin üretilmesine de yansıdığı görülmektedir. Çevrelendikleri doğa, içinde yaşadıkları doğadır ve burada yerleşmek ve yaşamak bazı canlılara yakın olmak, bazılarında ise korunmak ihtiyacında olan yöre insanının bu iki yönlü iletişimden başka balık ve bazı yabani hayvanların beslenme amaçlı avlanmalarını ve bunun dışında hakim olmak ve gücünü kullanmak ile ilintili av faaliyetlerinin de gelişkin olmasını getirmiştir. Baskın karaktere karşı uyumun sağlanma çabasının yöre insanında baskın karakterleri geliştirmiş olması muhtemeldir.

Yörede avcılığın bir tutku olduğu dile getirilirken, babasıyla birlikte ava çıkarken ava merak salan erkek çocukların anlatılan av öyküleriyle de haşır haşır neşir olarak, görerek ve öğrenerek bu konuda yetiştikleri ifade edilmiştir. Avların ava nişan alınıp ateş edilerek yakalanmalarının dışında, tuzağa düşürülerek cezp edilerek tutulmaları da söz konusudur. Atmaca geleneği buna bir örnektir. Atmaca geleneği av faaliyetinden ziyade katılımcılar tarafından tutku ifadesi ile tarif edilmiştir. Atmaca tutma, kültür, sosyal etkinlik, merak, hobi, spor olarak da ifade bulurken; atmacacılığın tulum gibi yöreselleştiği, yörenin bir simgesi olduğu dile getirilmiştir. Atmacaya tutkun olanların atmacalarına senelerce bebek gibi, çocuk gibi baktıkları; atmacalarını arkadaş ve can yoldaşı olarak gördükleri belirtilmiştir. Atmaca ve avcı arasındaki derin tutkunun derin de bir oyuna dayandığı anlaşılmaktadır. Bu derin tutku/oyun, atmacayı tutmak için avcı tarafından düzenek içinde kurulan bir oyunun içindeki hiyerarşik aşamaya/sürece ve sonrasında yeni bir düzen içinde bildircını yakalamak için beraber

oynadıkları oyuna ve en çok da aralarındaki korelasyonun 'atmaca ve avcı' olan rollerini, 'atmaca ve atmacacıya' doğru getiren gelişimine dayanmaktadır.

Atmacayı tutmak için kurulan oyun düzeneğini katılımcılardan özellikle atmaca tutmuş olanlar detaylandırarak anlatmışlardır. Atmacanın yakalanması ve sonrasında eğitilmesi ve bakılması süresince ve/veya bu sürecin bütününe yansıyan ve damgasını vuran oyunsal niteliğin cazibe, heyecan arayış ve özdeşleşme duygusunun hâkimiyeti ile ilgisi görülmektedir. İyi bir atmaca tutulduğunda sahip çıkılıp bakılması, tutma ve sahip çıkma ile ilgili bir tutuşa/kavrayışa; atmacayı gezdirirken atmacanın kanadının kalkmasıyla kendi omuzlarının kalktığına hissedilmesi ve en iyi cinsinin tutulup kolda gezdirilmesi ile kendisinin çok iyi hissedilmesi, tutulan, bıldırcın tutturulan, bakılan, gezdirilen atmaca ile itibar görülmesi, atmaca ile özdeşleşme ve atmaca ile birlikte itibarın artması ile ilgili bir anlam derinliğine işaret etmektedir.

Balililerin horoz dövüşünde sadece horozları dövüştürmenin değil; bahislerin işleyişindeki düzenle birlikte oyuna katılımın ve itibarların onanmasının(Geertz 2010) önemli olduğu gibi, atmacacılıkta da oyunun içindeki oyunun kuruluşu, bu kurguya katılmak, bu deneyimi yaşamak, atmaca ile özdeşleşmek ve itibarların onanması gibi bir dizi anlamın inşa edilmekte ve/veya üretilmekte oluşu dikkat çekicidir. Geertz, "Horoz dövüşünde Balilinin aynı anda hem kendi ruh halinin, hem de toplumun mizacının belirli bir yönünü şekillendirmekte ve keşfetmekte olduğunu "(Geertz, 2010, s:488) dile getirmektedir.

Atmacanın dişil olanlarının tutulmasının tercih edilmesi yörede kadının belirgin hâkimiyetinin tutulan dişil atmaca kuşuna hâkim olmakla dengelenmesi ve yine horonun başrolündeki tulumun kız gibi sevildiğinin, kız gibi süslenip giydirildiğinin ifade edilmesi dişil prensiplerin eril prensiplerle karşılaşması bağlamında yan anlamlar olarak değerlendirilebilir.

Yöre insanının doğadaki canlılarla olan iletişimi bazen de onları sadece izleyerek, onlara dokunmadan ve hissettirmeden onların döngüsellüğün ritmine uygun hareketlerini yakalamaya çalışmalarıyla da ilgilidir. Bu döngüsellüğün ritmini yakalamak; örneğin günlük döngüde her gün horoz ötmeden uyanmaya çalışmak veya baharın gelişinin habercisi olan guguk kuşu ötmeden erkenden kalkmak ve/veya "guguk kuşunun konduğu daldan ona hissettirmeden bir dal parçası almayı başarmakla" ilgili olarak bulgularımızda yer almıştır. Döngülerin farkında olmak, döngülerin ve dolayısıyla yaşamın ritmine uygun davranmayı getirmektedir ve farkındalığa ilişkin kurgular

geleneksel/yerel yaşam örgüsünde ilk bakışta temsili kurgular olarak görülebilmekte ise de bu temsiliyet gerçeklikten yansıyan anlamların taşınması bağlamında analiz edilerek değerlendirilmelidir. Uzun zaman diliminde öğrenilen bu temsili kurgular temsili tutumların içinde yer alırlarken, zaman geçtikçe esas anlamlarının unutulabildiğini ancak anlamın bu kurgularda saklanabildiğini, kaybolmadığını anlamlandırmak mümkündür.

Yaşamın döngülerinin işleyişindeki inceliğin bilincinde olunan eski zamanlardan bu zamanlara çok şey değişmiştir. Döngüsel bilginin izleri tüm yerel/geleneksel kültürlerde olduğu gibi Laz Kültüründe de yaygın ama örtülü bir biçimde yer almaktadır. Yerel bilgide dar çerçeveli gibi görünen olguları geniş ilkelerle görebilmeyi "yerel bilgi ışığında iş görmek"(Geertz,2997,s:181)olarak nitelendiren Geertz'in düşüncesiyle uyumlu olduğunu düşündüğümüz yerel kültürde döngüsellığı görmek, döngüsel bir okuyuşla mümkün olabilmektedir. Bu da benzerlik ve/veya karşıtlık içinde konumlanan düzenliliklerin örüntüler biçiminde ortaya çıkarılması ile mümkün olabilmektedir.

Mahallede birbirleri arasında "dolaşan", "dönen" imecelerin imece sırasında "sini çevirmek" ile de döndürüldüğü, horon çemberinde buluşanların horonu çevirdikleri, ateşin etrafında toplanıp kümeleri dizerken hikâyelerin anlatılması ile eski yeni hikâyelerin dönüp dolaşıp muhabbete konu oldukları, işlerin çekip çevrilirken oyunlar ile dengelendiği yörede, cefanın sefa ile karşılanması söz konusudur.

Düğün gelenekleri ve bu dünyadan gideni uğurlarken acının ve sabrın paylaşıldığı törensel nitelikteki paylaşımlar da araştırmada yer almışlardır.Yörede eskiden daha yaygın olduğu anlaşılan 'gğhara' geleneğinde ölümlerde ailedeki yaşlı kadınların ölenin yaşamından kesitlerin sunduğu sözlü anlatım biçimiyle ağıtlar yaktıkları ve bu ağıt eşliğinde cenaze evine gelenlerin duygulanıp ağladıkları ölen kişiyi rahmetle andıkları ifade edilirken, 'oğkohorotzski' denilen bu törensel tarzdaki ağıt yakma ve ağlama geleneğinde kaideli söylenen türkülerin içinde ölenin dünyadaki özelemleri ile burada ağlayanın özelemlerinin ve duygularının birbiriyle karşılaşmakta olduğuna dair anlatımlar dikkat çekicidir.

Yörede düğünlerin sevinci paylaşma dayanışma, bir araya gelme keyifli ve eğlenceli vakit geçirme bağlamında eskiden olduğu gibi günümüzde de önemli olduğu görülmüştür. Eski geleneklerin son yıllarda tekrar canlandırılmaya çalışıldığı (enişte daveti, kına gecesi)ifade edilse de, bir kısmının(örneğin gelini evden çıkarma geleneğinde şemsiye tutulması gibi) eskide kaldığı belirtilmiştir.

Horon/tulum etrafında toplanmak hala düğünlerin en önemli unsurlarından biridir. Eski düğünlerde sabahlara kadar horonların sürdüğü, bahçelerde geniş sofraların hazırlandığı, silahlarla ampullerin patlatıldığı, horozlara nişan alındığı, silah atışları yapıldığı anlatılırken günümüzde merkezde gece yarısı biten düğünlere bazen köylerde devam edildiği belirtilmiştir.

Bayramlar açısından oyunsal unsurlara ve/veya kurgulara bakıldığında ise şimdi sadece ev ziyaretlerinin yapıldığından; eskiden ise şenlik havasında geçen horonların oynandığı yemekli eğlencelerin yapıldığı şenlikli bayramlardan bahsedilmiştir. Özellikle gençlerin ve çocukların bayramda kurulan dönme dolaplara binmeleri ve daha çok köylerde kurulan çok uzun ipli salıncaklarla sallanmaları ile ilgili anlatımlar dikkat çekicidir. Köylerde sağlam devasa ağaçlara kurulan salıncaklarla sallanıldığı, salıncak çevresinde köy halkının/gençlerin, çocukların toplanıp eğlendikleri anlatılmıştır.. Kurulan salıncakların ve dönme dolapların imecelerdeki gibi aynı zamanda birbirini beğenen gençlerin buluşma/görüşme yerleri olduğuna dair anlatımlar da sosyalleşen bu mekanların yan işlevi bağlamında önemlidir.

Yörede baharın gelişiyle bahçe işlerine ve çayların sürüm vermesiyle de çayların toplanmasına başlanmakta; yazın ise bu işlerin biraz olsun hafiflemesiyle düğünler ve festivaller mevsimi de başlamış olmaktadır. On beş yıl öncesine kadar ilçe merkezinde düzenlenmekte olan geleneksel Altın Yeşil, Gümüş Deniz festivalinde yöresel yemek yarışmalarının, güzellik yarışmalarının olduğu, kazanlarda mısırlar kaynatıldığı, yöresel yemeklerin yendiği, geleneksel kütük çekme, odun kesme, petek kurma, atma türkü/karşılama gibi geleneklerin canlandırıldığı, çeşitli yarışmaların yapıldığı belirtilmiştir;

Günümüzde festivallerin daha çok köylerde, mahallelerde veya yaylalarda yapıldığı ve geleneksel oyunlarla, fıkraların canlandırıldığı skeçlerle, yarışmalarla geçen bu festivallere ilçe merkezinden de katılımlar olduğu dile getirilmiştir. Ancak ilçe merkezindeki festivallerin daha ziyade uluslararası platformda/küresel düzeyde de diyebileceğimiz bir biçimde gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu festivallerde müzik gruplarının ve sanatçıların öne çıktığını, gençlerin bu gruplara ilgi gösterdiklerini, horonun ise eskiden olduğu gibi festival sırasında ve sonrasında oynandığı dile getirilmiştir.

Araştırmada kültürün içinde oyun olarak görülen belirgin faaliyetlerden başka kültürle birlikte iç içe görülen örtük oyunsal unsurlara, yörede nasıl birbiriyle anlaşıldığı

konuşulduğu, dertlerinin nasıl anlatıldığı, birbiriyle nasıl haberleşildiği, birbiriyle nasıl iletişime geçildiği üzerinden de bakılmaya çalışılmıştır. Böylelikle düşüncelerinin algılamalarının ve tutumlarının yaşam aktivitelerine nasıl yansıdığı -iletişim dilini oyun sal unsurlarla birlikte nasıl oluşturduklarına bağlı olarak- keşfedilebilirliği üzerine ipuçları yakalanmıştır.

Yöre insanının haber vermek, başkalarına neşesini duyurmak ve coşkusunu paylaşmak için bir ifade aracı olan nara atmasının “ay hu hu hiiii” veya “ya hu hi huouuo” gibi ifadelerle seslendirdiği çağırının haber verme, paylaşma ile birlikte yaşanan coşkuyu yayarak iletme ile birlikte adeta heyecanı başlatma gibi bir işlevinin de olduğu anlaşılmaktadır. Duyguların dışavurumunun bu hem sade ama hem de abartılı gibi görünen tarzına yörede sıklıkla rastlanmaktadır.

Derede yüzerken, çay toplarken karşı tepedekilere seslenirken yorulunca dinlenip şakalaşırken, horonlarda, atmaca avında atmacanın tutuluşunda, mutlu olunduğunu birlikte olunduğunu, burada olunduğunu haber veren bu seslenmeye yerel dilde gamiru seslenişe de “gameoğkhei” denilmektedir.Coşkuyu dile getiren , duyguları açığa çıkaran diğer seslenişin silahla ateş etme olduğu ve yörede bu seslenişin de yoğunlukla yer aldığı ifade edilmiştir. Sevinen neşelenen kişinin veya grubun bunu yüksek sesle bağırtılı çağırılı biçimde veya silahla ateş ederek duyurması, duyanları(toplumu)da neşelendirmektedir, heyecanlandırmaktadır. Düğünlerde, Ramazan’ın başlangıcında, erkek çocuk doğduğunda, evlenecek kızın nüfus kağıdı erkeğin ailesine verildiğinde de silahla ateş ederek haber vermenin yöredeki bir uygulama olduğunu görüyoruz.

Günlük yaşamda, günlük karşılaşmalarda da birbirine ses vermek,yaşamın rutinliğine hareket getirmek haricinde sözlerin söylenmesi ve mesajların iletilmesi bakımından da önemli bir yer tutmaktadır. Günlük yaşamdaki karşılaşmalar içinde, karşılaşanların birbirlerini nasıl karşıladıkları ile ilgili iletişim biçimleri dikkat çekicidir.

Bu karşılaşmaların da imecelerdeki atma türkülerde olduğu gibi bir mesaj içerdiğini söylemek mümkündür. Karşılaşmalarda bir hal hatır sormanın yanında karşıdakine kinayeli bir tarzda söz söyleyişin adeta doğaçlama olarak karşıdakinin de bu söze karşılık bir sözü diğerine iletmesini gerektirmesi durumu yaşanmaktadır.

Bir üstten alma ile alttan alma durumu arasında salınan bu karşılaşmalar karşılıklı bir duruşu, bir tavrı da yansıtmaktadır. ‘Kimse kimseden üstün değildir’ mesajı karşılıklı

kusurların tatlı sert bildirilişi ile verilmekteyken bu bildirişler içinde -bilek güreşinde güçlü bileğin üstün gelmesi ve diğerini alt etmesine benzer, sözle sözü söylemek ve sözle sözü kesmek arasındaki dengede son sözü söyleyen tarafın hakim olduğu ve diğerine göre biraz daha üstün konumu adeta onaylanmış olmaktadır.Esprili bir tarza bürünen bu diklenmelerde karşı taraf yerilirken yeren tarafın kendini övmesi, sonra da yerilenin kendini överek yereni yermesi söz konusu olabilmektedir. İçinde tatlı sert rekabet unsurlarını barındıran bu karşılımlar ile toplumsal kurallara, aksayan veya rahatsızlık duyulan konulara samimiyetin derecesine göre doğrudan ve/veya dolaylı/örtülü de olsa değinilmiş olmaktadır. Bir taraf daha üstün gibi gözükse de mesajlar karşılıklı alınıp verilmiştir.Oyunsal unsurlar mesajın sertliğini yumuşatmıştır, esnetmiştir. Bu karşılımların etkinliği ilçeler arasındaki karşılaşmalarda da görülmektedir. Eskiden ilçeler arasında da bu karşılımlar ile tatlı bir rekabetin yaşandığı, ilçelerin ileri gelen atma türkücülerinin ve/veya iyi karşılama bilenlerinin (şehrin kalantorlarının) zaman zaman birbirlerini ziyaret edip karşılaştıkları ve atıştıkları dile getirilmiştir.

Araştırmacının gözlemine göre çarşıda, esnafar arasında veya komşular arasında tanıdıklarla yolda karşılaşmalarda birbirine takılmanın hala hakim olduğunu söylemek mümkündür.

Şakalaşmalardaki samimiyetten yola çıkılarak yerel dildeki espri niteliğine ve bu noktadan da Laz fıkralarının niteliğine doğru bir anlamlandırma da araştırmamızda yer almıştır Lazcanın esprili olayların anlatımında tercih edildiği bunun da nedeninin tam o espriyi karşılayacak ifadenin/ifade biçiminin Lazcada bulunması olduğu yönünde dile getirilenler, yerel dilin esprili ve kafiyeli olduğuna dair öne çıkan vurguyla birlikte verilmektedir. Atma türkülerde ve/veya karşılımlarda karşılıkların esprili tarzda ve kafiyeli gelişleri gibi, günlük konuşma dilinin içinde Lazcanın tonunda, söylenişinde de kafiyeli ve esprili bir niteliğin olduğunun dile getirilişi dikkat çekicidir. Katılımcıların yerel dillerine dair bu esprili durumu ifade edişlerinin de esprili ifadeleri barındırdığını söyleyebiliriz. Örneğin “normal biri bir espri yapar çok gülmeyiz ama Cem Yılmaz’ın her esprisine güleriz, Lazcada yapılan espri de öyyle bişey” ifadesi dikkat çekicidir.¹³²

¹³² Lazca işleyiş mantığının Türkçeye biçim olarak tam uyarlanamaması karşısında durumu izah etmekte ve kendini ifade etmekte bir sıkıntı yaşayabilen yöre insanı için yine de bir sıkıntı yoktur çünkü sıkıntılı olan bu durumu kendilerine özgü kıvraklıklarıyla bertaraf etmektedirler. Lazca bilenler Türkçe konuşmalarının arasına Lazcayı kondurabilmektedirler, Lazca diyemediklerinde benimsedikleri Türkçelerine heyecanla kattıkları mimikleri ve kıvraklıklarıyla arayı kapatmaktadırlar. Biçimsel olmasa da tutumlar, konuşma tarzı olarak Lazcanın espri anlayışı “bir biçimde Türkçelerine adapte olunmakta ve her halükarda sıkıntı giderilmektedir.

Katılımcıların hemen hepsi fıkraların yaşanmış olaylardan yansıdığını dile getirirlerken kendilerinin bunu yaşarken fıkra olarak algılamadıklarını doğal davranışlarının bu olduğunu dile getirmişlerdir. Esprili unsurların yörenin iletişimde hâkim olmasının kaynağında karşılama kültürünün olduğu ifade edilmiştir. Lazların yaşadıkları fıkra gibi olaylarda, karşılama kültüründen yansıyan tutumlarının olduğunu söylemek mümkündür, birbirlerinin tutumlarını ve sözlerini karşılamaktadırlar ve birbirlerine ayna tutmaktadırlar.

Bazı katılımcılar, anlatıların Lazca söylenmesi ile Laz fıkralarının oluştuğunu, Karadeniz fıkralarının kendilerine özgü olmadığını ifade ederlerken, Lazcayı iyi bilen eskilerin atma türkülerinden/anlatılarından Laz fıkralarının üretildiğini ve bunun da sonradan Karadeniz fıkralarına uyarlandığını düşünmektedirler. Her kültürün kendine özgü fıkraları üretebileceği ancak belli bir zümreye mal edilerek adaptasyonla üretilen fıkraların her zaman o yörenin kendi kültüründen kaynaklanan anlamları yansıtamayabileceği üzerine de dikkat çeken ifadelerde, “Lazın biri..” diye başlayan her üretilen gülmecenin Lazların özgünlüğünü tamamıyla yansıtmadığı ile ilgili hassasiyetin vurgusu hissedilmektedir.

Kendi yaptıklarına kendilerinin gülebildiklerini, Laz fıkraları adı altında fıkralara uyarlanabilen özgün olmayan gülmece unsurlarına hoşgörülle baksalar da ince bir alay hissedilebilen durumların Lazlığa bağlanmasından ise üzüntü duyduklarını dile getirmişlerdir. Laz Fıkralarının özellikleri hemen anlaşılabilmesi, esprile ciddiyetin bir arada olması olarak da belirtilirken, Laz fıkralarına Lazların pratik ve kıvrak zekâlarının, uyanık olmalarının, eğlenceli neşeli ve oyuncu olmalarının yansıdığı ifade edilmiştir. Yine “Lazların kestirme yoldan bir ifade ediş biçimlerinin olduğuna” ve bunun bir yansımasının türkülerde dizinin sonunu kesmek veya yutmak biçiminde de görülebileceğine dikkat çekilmesi ilginç bir vurgu olarak yer almaktadır.

Temel fıkralarının, Laz karakteri üzerinden transfer edilerek yapılandırılmasında, Lazların hoşgörülü oluşundan dolayı fıkrayı bir anlamda yeniden üretenlerin çekincelerinin olmamasıyla bunu yapabildikleri ifade edilmiştir. Esinlenilme ve transfer edilme terimlerinin kullanmasından, bu üretilen fıkralarda da Lazların yaşam felsefeleri ve bakış açıları ile ilgili bir esinlenmenin olduğuna kani olunduğu ancak bu fıkraların gerçekten yaşananlardan aktarılması ile gerçeklikten esinlenilmesi ile transfer edilip,

yakıştırma yapılarak yeniden üretilmesi arasındaki farkı fark etmek gerekliliğine vurgunun yapıldığı anlaşılmaktadır.¹³³

Oyun oynarken odaklanmanın önemine dikkat çeken katılımcıların oyunları anlatırken de odaklanarak -yoğun betimlemelerle-oyunların adeta gözün önünde canlandırılmasını sağlamakta oldukları araştırmacının dikkatini çeken bir husustur. Bu betimlemelere bir o kadar da heyecanlı ve esprili ifade biçimleri yansımıştır. Bu bir anlamda ifade etmedeki kıvraklık ve canlılık ile de ilgilidir ki, konumuz bağlamında ifadedeki oyunsal nitelik ve yöre insanının oyuncu karakterinin ve kıvraklığının ifadelerine ve tavırlarına yansımaları bağlamında değerlendirilmektedir.

Yörede hem dağ köylerinde, hem sahil kesiminde çarşıda, yaşam aktivitesi ve dolayısıyla kültürel yaşam devam etmektedir. Dağ yerleşimlerinde daha özgün kültürel izlerin korunabildiğine dikkat çekilmiştir. Otuz dokuz yaşındaki bir erkek katılımcının babaannesinin “eskiden dağlar şenlikliydi.!” ifadesinde de dağdaki yerleşimlerin ve kültürün yaşanmasının eskiden daha yoğun olduğuna işaret bulunmaktadır.

Şimdi hala dağdaki köylere eskisi gibi olmasa da dik çıkan ve köylerinden çarşıya doğru dik inenlerin birbirlerine ses verdikleri görülmektedir. Yine bugün hala dik aşağı inen ve dik yukarı çıkan Lazlardan özellikle yaşlılar, tatlı sert atışmalarına zaman zaman özellikle açık pazarlarının kurulduğu hafta günlerinde çay bahçelerinde devam etmektedirler.

Lazların anlatımların içinde kendilerini liderlik, çeviklik, hareketlilik, macerayı sevmek ve heyecanlı olmak ile ilgili özelliklerle ifade ettikleri; yine özellikle Laz fıkraları ile ilgili anlatımlarda kendilerini neşeli, güler yüzlü, hoşgörülü, çabuk tepki veren, hazırcevap, pratik düşünceli olarak tanımladıkları görülmüştür.

Kadınların özellikle imecelerdeki atma türkülerde başı çekmeleri, destansı ağıt yakmaları vb. ile sözlü kültürde önemli bir rol üstlendikleri görülürken, erkeklerin kahve kültürü içinde, günlük karşılaşmalarda ve bazen de ilçeler arasındaki karşılaşma havasında geçen karşılaşmalarda sözlü kültürdeki aktarım rolünü kadınlarla paylaştıkları

¹³³ Taşkın da 'Laz Fıkraları Üzerine' başlıklı makalesinde ise popüler kültür araçları ile Laz tiplemesi'nin nasıl oluşturulduğuna dair analizinde Lazların "Laz" stereotipine indirgenilmesini eleştirerek, bugünkü Karadenizli kimliğini domine eden "Laz Fıkralarının Lazlara ve (Doğu) Karadeniz'de yaşayan diğer halklara karikatür temsiliyetler vererek kendi temsiliyetlerinin önünü kapatmakta" olduğuna dikkat çekmektedir. (Taşkın,2003) Alkumru da "önceleri Laz fıkraları denilen fıkraların Karadeniz fıkralarına dönüştüğünü, daha sonra da Karadeniz fıkralarının 'Temel' adına bağlandığını" ifade etmektedir.(Alkumru, 2005, s. 148)Laz fıkralarının Lazların "doğal yapılarını" ve "ifade biçimlerini" ortaya koyduğuna dikkat çekilirken , "doğa" yapılarının hareketli olmalarındaki ve reflekslerinin gelişmesindeki etkisinin zihinsel aktivitelerine de yansıdığı ifade edilmiştir.

görülmüştür. Kadınların imecelerde atma türküleri söylemekte, ,sini çevirmekte usta oldukları, ateş etrafında yapılan sohbetlerde, hikayelendirmelerde ve geliştirilen bazı geleneksel uygulamalarda öne çıkan konumlarını; erkeklerin horonda, kütük çekmede komutçu rollerini, atmacacılıkta ,ev yapımında, av faaliyetlerinde öne çıkan konumlarını görmekteyiz. Anlatımlarda kadınların iyi atma türkü atan, destan söyleyen ozanvari, mukallid kadın, filozof gibi yaşlı kadınlar gibi tabirlerle anıldıkları, çalışkan ve maharetli olarak nitelendirildikleri; erkeklerin horon ve kahve kültürü ile ilgili anlatımlarda yaşlılar; usta oyuncular, şehrin kalantörleri olarak; eskiden horonbaşı/komutçu olanlarının mahallenin sivri çocukları olarak; ev yapımında, marangozlukta usta ve atmacacılıkta iyi atmacacı olarak anıldıkları görülmüştür.

Erkek çocuklara verilen önemin kimi ifadelerde öne çıkmasından başka, kadınların çocukluklarından itibaren erkeksi yetiştirildikleri veya erkeksi tutumları ile ilgili bazı ifadelerin yer alması dikkat çekicidir. Kadın katılımcıların bazıları,babalarıyla balığa çıktıklarını, ağabeylerinin yanında ava katılmak istediklerini, çocukluklarında erkeklerin oynadığı oyunlara meylettiklerini, özellikle köy düğünlerinde erkekler gibi silah atmaya meraklı olduklarını ve atmacacılığa özendiklerini ifade etmişlerdir.

4. Sosyo-kültürel değişimlerin oyun-kültür ilişkisi bağlamında ele alındığı bulgular neticesinde yerel kültürün modernite ile gelen/getirilen yeni koşullarla eskisi gibi ve/veya eskisi kadar yerel kültürün atmosferi içinde üretilemediği böylece oyunların ve oyunsal unsurların yerel kültürün doğal ve doğaçlama üretkenliği içinde eskisi gibi konumlanamadığı anlaşılmıştır. Böylelikle oyunun olanaksızlaşmasından ziyade oyunun etkin konumunun yer değiştirmesinin ve niteliğindeki değişimlerin görülebilmesi de mümkün olmuştur.

Bu bulgularda tüm katılımcıların çeşitli ifadeleri ile değişimin niteliklerinin ve nedenlerinin farkında oldukları anlaşılırken, yenileşme ile eskiden gelen değerlerin biraradalığı üzerinde durdukları öne çıkmıştır. Katılımcıların hemen hepsi, modern yaşam biçiminin getirdiği ve özellikle de teknolojinin hayata girmesiyle gelen değişimlere vurgu yapmışlardır Teknolojinin faydalı olduğunu ve rahatlık getirdiğini ancak yanlış veya yoğun kullanımının olumsuz sonuçlarının veya etkilerinin görüldüğünü belirtmişlerdir. Modernite, rahat imkanlar, maddi refah ve yeniliğe açıklık ile; küreselleşme teknolojinin gelişmesiyle, bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile tanımlanırken özellikle birinci. yaş aralığında (17-27 y.) yer alan katılımcılarının bazıları tarafından kültürlerin tanışması ile üçüncü (40-52 y.) dördüncü (53-66 y.)yaş aralığındaki katılımcılarından bazıları tarafından kapitalizmin tüm dünyada

yaygınlaşması, materyalizmin artması, iletişim imkanlarının artması ama iletişimin sağlıklı olmaması ile birlikte ifade edilmiştir.

Çocuk oyunlarının doğal çevresini yitirmemiş bu ilçede bile doğada değil de evlerde daha çok oynandığının dile getirilmesi, çocuk oyunlarındaki bariz değişimi gözler önüne sermektedir. Çelik çomak, recği, yedi taş/ tombilik, esir kurtarmaca, gömmece gibi yöresel kolektif oyunların çocuklar tarafından bilinmediği, saklambaç, beş taş, gibi bilindik oyunların bile çok fazla oynanmadığı belirtilmiştir.

Eskiden oyunlar üretilen oyunlardır, oyuncaklar değil oyun araçları ön plandadır ve oyun araçlarının üretilmesi de oyun sürecinin bir parçası hatta bazen oyunun kendisidir. Üretilen oyuncakların, üretmenin ve bir arada oynayarak hissetmekten ve paylaşmaktan doğan heyecanın yerini, satın alınan ve çabuk tüketilen oyuncaklar ve ekran önündeki izlencelerle, kurgularla oylanmak, eğlenmek ve heyecanlanmak almıştır. Şimdi oyunlarda performans göstermek önemlidir. Rekabet ve yarışma unsurları yeteneklerin de gösterilmesi çoğunlukla sanal ortamda veya sahne veya ekran önünde gerçekleştirilmektedir. Bizim zamanımızda kendimiz üretirdik, kendimiz oynardık ama şimdi öyle değil çocuklarımızın hepsi bilgisayar başında” ifadesinde belirtilen görüş farklı şekillerde de olsa hâkim görüş olarak öne çıkmıştır. Apartmanların arasında veya evlerin içinde sıkışmış kalmış çocukların kendi çocukluklarındaki gibi oynayamadıkları dile getirilirken, “Bizim çocukluğumuzda direk doğayla birlikteydik yani dışarıya çıkardık çamurlanırdık pislenirdik düşerdik kalkardık sürekli doğayla iç içeydik..”vurgusunun yerleşimlerinin çoğunluğunun hala doğa içinde olduğu nadir ilçelerden biri olan bu ilçede bile öne çıkması doğayla ilişkilerinin de modernite ile gelen yeni yaşam biçimi ile birlikte değişime uğradığının bir göstergesidir.Hareketliliğin ve paylaşımın hakim olduğu, doğa koşullarına göre ve doğadaki malzemelere göre üretilen ve yaşanılarak deneyimlenen oyunlar yerine çabuk tüketilen hemen sıkılınan ve bir oyundan diğerine geçilen ve devamlı yeniden başlatılıp tekrar oynanan bilgisayar oyunlarının hakimiyeti görülmektedir.

Bilgisayar başında saatlerce tek başına vakit geçiren çocukların bireyselliğe yönelidiklerinden, eve gelen misafirleri bile karşılamayı bilmediklerinden yakınılmaktadır. Büyükler tarafından önlem alınmak istense de bilgisayar başında saatlerce vakit geçiren çocuklara belli bir seviyede müdahale edilebildiği ifade edilmiştir.

Çocuklar toplumsal kuralları deneyimleyebilecekleri oyunları artık deneyimleyememektedirler. Doğduklarında ve çocukluk çağlarında hazır buldukları çevre sadece aile, okul ve doğdukları yer, ilçe, şehir değil, çevrelendikleri sadece coğrafya ve iklim koşulları değil, aynı zamanda günümüzden sadece yaklaşık on beş-yirmi yıl öncesinden beri hızlanarak gelişen teknoloji çağıdır. Çünkü günümüzden yirmi beş- otuz yıl evvelinde televizyon gelmiş ve iletişim araçlarının gelişimi başlamış olsa bile televizyonun yanına eklenen başta bilgisayar ve cep telefonu hızla değişen yeni ürünleriyle hiç olmadığı kadar çeşitlenmiştir ve televizyon da artık çok kanallıdır. Eğlenmek, özgürleşmek, tatminsizlik ve kurallara uyumsuzluk öne çıkmıştır.

Gençler/ yetişkinler için günümüzde eğlence ve gösterim dünyasında konumlanmakta olan oyunlar, kimliklerin ifade edilebilmesi için de araç olabilmektedirler. Şimdi festivallerde eskinin temsiliyetler içinde canlandırılmasına belli bir yer ayrılmakta ancak esas olarak “grup kimliğini veya kültürel kimliği öne çıkaran söylemlerle /aktivitelerle kültürün yaşam aktivitesinin içinden ziyade, - özlemlerinden ,özgünlüklerin ve paylaşımların hissedilmesine duyulan ihtiyaçtan kaynaklanan bir duygunun içinden performansların sunulmasıyla sadece yerel kültürün kendi yöresinde değil,yöre dışında da yeniden üretilmekte olduğu analılamaktadır.Oskay’ a göre sanayi kapitalizmine kadar, geleneksel yaşam ortamlarında ‘doğuşu ile kimlik kazanan insanın’, yeni toplumsal ortamında anonimleşmiş ilişkileri içinde ise ‘kimlik edinme’ sorunuyla karşılaşmaya başlaması söz konusudur. Oskay , sanayi toplumuna geçişle birlikte çalışma dünyası ile serbest zaman arasındaki bütünleşmenin daha örgün ve rasyonel hala getirildiğini, serbest zamanın toplumsal sistem açısından uygun niteliklere sahip bir “rekreasyona” dönüştürüldüğünü düşünmektedir. Oskay 2000, s. 16) Şimdi yöresinde bulunamayan veya belli aralıklarla yöreye ziyaret amaçlı gidenler, ya ziyaretleri sırasında yöredeki festivaller ya da büyükşehirlerdeki festivaller/konserler aracılığıyla kültürleriyle buluşmakta, horonlar oynayarak, neşelenerek oyunlarını ve kültürlerini yeniden üretmektedirler.

Elli iki yaşındaki(1960 doğumlu) bir erkek katılımcının televizyon yayınının ilk başladığı yıllarda(yetmişli yılların başında) babaannesinin televizyonla iletişimini, ‘babaannesinin televizyondaki spikerle konuşmaya çalıştığını ve ev halkının kendisini bu konuda uyarınca da Lazca konuşmayın anlayacak!..” diye onlara kızdığını anlatarak ifade etmesi ve ve yine yöreden gurbete (Almanya’ya) çalışmaya giden akrabasının yöresini ziyaretinde elindeki ATM kartını göstererek bununla alışveriş yapıldığını dile getirdiğinde kendisine inanılmadığını (yine yetmişli yıllarda)ve bu inanmayan kişilerin yirmi yıl kadar sonra ilçelerine ATM’nin geldiğini görmelerini dile getirmesi iletişim

ticaret vb. gibi imkanların nasıl hızla değiştiğini, yayıldığını, yerel kültürlerin modern ve küresel kültürle nasıl etkileşime girdiğine ve bu sürece dair anlamları barındırmaktadır.

Yetmişli yıllardan seksenlere ve daha sonra doksanlara gelindiğinde,televizyonlar çoktan çok kanallı ve banka ATM'leri de çoktan devrededir, doksanlardan sonra ise bilgisayar ve internet ağını kullanmanın yaygınlaşmasıyla özellikle seksenli ve doksanlı yıllarda doğanların (birinci ve ikinci yaş aralığında yer alan katılımcılar) bilgisayarla tanıştıkları,onların yeğenlerinin veya çocuklarının ise bilgisayar ortamında doğdukları anlaşılmaktadır.

Doğduklarında teknolojinin gelişimi ile çoktan yaygınlaşmış olan bilgisayar ortamında doğan daha küçüklerin (katılımcıların çocukları, yeğenleri, torunları) bu yaygın ortamda oyun olarak olmazsa olmazları, bilgisayarın kendisiyken; bu ortamdan önce dünyaya gelenler için oyunun olmazsa olmazı arkadaşlık, kurallar birliktelik gibi ifadelerle belirtilmiştir.

Birinci ve ikinci yaş aralığında yer alan katılımcıların bilgisayarla tanışmalarına ve bilgisayarı/ internet ağını kullanmalarına rağmen bilgisayarda oyun oynayan çocukları/ gençleri eleştirmeleri , çocukların ve gençlerin bu konuda aşırıya kaçmaları ve kendilerinin oynadıkları oyunları bu çocukların/gençlerin bilmediğinden, paylaşımı bu yolla deneyimleyemediklerinden ve gittikçe bireyselliğe dönük olmalarından endişe duymaları ile ilgili olarak ifade edilmiştir.

“Şimdiki çocukların imkânlarla her şeyi çabuk öğrendiklerini ama kafalarının dolu olup her şey olduğu için heves etmedikleri” üzerinde durulması dikkate değer bir başka vurgudur. Oyunun cezp ediciliğinin biraz da uğraşarak, emek verilerek olanda gizli olduğu zamandan yeni oyunların ne zaman çıkacağına sabırsızlıkla beklendiği bir döneme girilmiştir. Teknolojinin had safhaya çıktığından, sohbet etmeye, şakalaşmaya vaktin kalmamasına vurgu yapılmıştır. Akşamları pencerenin önündeki sandıkta toplanan kardeşleriyle şarkılar söyleyip sonra pişti oynadıklarını , piştinin sonucunda kazanana da da gece yarısı sabahki ekmeği pişirme görevinin verildiğini dile getiren elli üç yaşındaki(1959 doğumlu) katılımcı ,şimdi kızının bulaşıkları bulaşık makinesine bile koymadığından, internetin başında olduğundan bahsederken “şimdi gençlere ekmek yoğurtacaksın?? nasıl farkk yok!” diyerek duygularını ifade etmekte ve böylelikle bariz değişimi gözler önüne sermektedir. Şimdi azıcık yüksek sesle konuşulduğunda çocukların bundan rahatsız olup ayıp sanıp adeta çekinip utandıklarını dile getiren yetmiş dört yaşındaki (1938 doğumlu) kadın katılımcının; eskiden evlerden

evlere veya yaylalarda dağlarda “yüksek sesle bağırdıklarını çağırdıklarını konuştuklarını” bunun ayıp olmadığını dile getirişi anlamlıdır. Büyüklerin sesli, gürültülü konuşmaları ve gürültülü şenlikleri ve yine çocukluklarının da gürültülü patırtılı ve hareketli geçtiği üzerinden az bir vakit geçmesine rağmen şimdi hareketin ve sesin yönü değişmiştir. Televizyon ve bilgisayardan sürekli ses çıkmaktadır, çocuklar ise sessizdirler ya da enerjilerini dengeleyemedikleri için hiper aktiftirler.

Çocukluğunu yamaçlardan tahta arabasıyla kayarak denizde viya yaparak, dağlarda atmaca tutarak geçiren hala çocukluğundan beri sevdalandığı balık tutmayı bırakamayan çocukluğundan beri hareketli olduğunu belirten üçüncü yaş aralığında (40-52 y.) yer alan bir erkek katılımcının hareketli olduğu söylenen oğluna hiper aktiflikten dolayı ilaç verildiğini söylemesi de insanlık tarihinin içinde çok kısa sayılabilecek bir dönemde geçirilen değişimle çevrelenmiş bir dönemde olunduğunun göstergesidir.

Günümüzde düğünlerde ve horonlarda bir araya gelen yöre halkı için, imeceler açısından aynı şeyi, söylemek mümkün değildir. Geleneksel tarımın çay tarımı ile belirgin yer değiştirilmesi ile yörede şenlik biçiminde geçen fındık ve mısır imecelerinin artık görülmediği; çay tarımının yerleşmeye başladığı ilk yıllarda çayın da yardımlaşarak toplandığının görüldüğü ama artık yöreden büyük şehirlere göçlerle birlikte çay arazilerinin de yarıcılara verildiği ve yarıcılara verilmeyen arazilerde bile yevmiye usulü işçi çalıştırılmasının mevzu bahis olduğu dile getirilirken, kendi işlerini komşularıyla birlikte halleden ve komşularının işini de kendi işleri gibi görüp yardıma koşan yerli halkın artık yerel kültürlerine damgasını vurmuş imece geleneğinin büyük oranda kalkmış olduğu anlaşılmaktadır. İmecelerin ruhunun günümüzde çay toplamada nadiren de olsa yardımlaşılmasında ve komşular arasında bir araya gelinerek küme pekmez yapımında vb. bir nebze de olsa yakalanmaya çalışılsa da oyunsal unsurlarıyla şenlik havasında geçen “imecelerin’ artık anılarda kaldığı anlaşılmıştır. İmeceler ancak şenliklerdeki kısa temsili kurgular içinde temsil edilerek/canlandırılarak yeniden üretilmektedirler.

Modernleşen dünyanın konumuz olan yerel kültürdeki değişimlerinin izlenmesindeki ana vurgu -üretkenliğin ön planda olduğu bu kültürde yöre halkının üretkenliğini ve neşesini kaybetmemeye çalışsa da üretkenliğine eşlik eden sosyal yaşama dair oyunsal faaliyetlerinin geleneksel üretimin gerilerde kalmasıyla ve modernitenin ağırlığını hissettiren yüzüyle birlikte zayıflaması ile ilgilidir.

Yöreden ekonomik koşullar yüzünden göçlerin etkisi, geleneksel tarımın aile ölçeğinde dar çerçevelerde yaşanabilmesi, daha büyük arazi sahiplerinin de ilçeye ismini veren başta fındık olmak üzere mısır vb. gibi ekili alanlarını çay tarımı için yeniden düzenlemeleri ile elde edildiği düşünülen ekonomik refahın olumlu ve olumsuz getirileri ile sosyo kültürel değişimlerle ilişkili sosyo ekonomik yüzünün ayrıca bir araştırma konusu olmasına veya burada değinildiğinden daha geniş çaplı incelenmesinin gerekliliğine rağmen konumuz açısından vurgulanacak noktalar bulunmaktadır.

Sosyo-kültürel değişimlerde yörede geleneksel tarımın ve çalışma düzeninin çay tarımı ve çalışma düzeni ile belirgin olarak yer değiştirmesi, yörenin kendi ihtiyaçlarını karşılayan kendine dönük yapısının ülke ekonomisine de katkıyla yore dışına açılan kapısı, şüphesiz yöreye ekonomik bir kalkınma sağlamıştır. Ancak bu gelişme büyük oranda yörede kalan yerleşik halkın ekonomik refahını getirse de, -yine de- yöre, eğitim iş, yerleşme koşulları gibi bir dizi sebeple ya yakın civardaki şehirlere ya da özellikle Ankara ve İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlere göç vermiştir. Arazi sahiplerinin çay toplama işlemlerini yörede kalan yarıcılara büyük oranda devretmesi ve çaydan karşılanan geliri yarıcılarıyla paylaşması söz konusu olmuştur.

Genel bir değerlendirme olarak, ulus devletin kurulması ve yapısının temellendirilmesi sürecinin modernite kurgusundan ayrı düşünülmemeyeceğinden hareketle, -bu birlikte düşünülmesi gereken yapılandırılmada-, yörenin/yerel kültürün özellikle devlet otoritesi ile ilişkilerinin kurulması ve ekonomik kalkınmanın hem yerel bölgede tesis edilmesi, hem bu tesis edilen kalkınmanın ülke ekonomisine katkısı bağlamında yörede çay tarımının konumlandırılması, başlangıç ve gelişme aşamalarında yöreye ekonomik gelişmeyi getirse de örneğin diğer geleneksel tarım ürünlerinin yore içinde üretiminin azalmasına neden olmuştur. Çayla birlikte pekala yöreye özgü fındığın, demir elmanın, boncuk üzümün, karayemişin, armutun ülke pazarına açılması mümkün kılınabilirdi. Günümüzde fındıktan adını alan ilçede fındığın ülke içindeki pazarlara- yeteri kadar sunulabilmesi mümkün olmamıştır.

Çay tarımının yörede yaygınlaşmasının ve ülkenin dört bir yanına sunumunun, çayın ülke genelinde kültürel/geleneksel olarak benimsenmesini, hem yöre için, hem ülke

bazında "ıcad edilmiş gelenek"(Hobsbawn, Ranger, 2006) bağlamında değerlendirmek mümkündür.¹³⁴

İlçeye çay tarımının 1950'li yıllarda geldiğini belirtmiştik. Fındık ve mısır toplama/ayıklama imecelerinin altmışlı yıllardan yetmişli yılların başına kadar da sürebildiği, imecelerin üçüncü yaş aralığındaki(40-52 y.) katılımcıların anlatımlarında çocukluk ve gençlik dönemlerine denk gelmesi bağlamında anlaşılmıştır. Dördüncü(53-66 y.- altmışlı yıllardan önce doğanlar)ve beşinci yaş(67 ve üstü y.- ellili yıllardan önce doğanlar)aralığında yer alan katılımcıların anlatımlarında imecelerin rolü belirgin olarak ifade bulmuştur.

Yine eskiden şenlik havasında geçen imecelerin ilçenin merkezinde düzenlenen icad edilmiş gelenekler çevresinde geleneksel şenliklerde/ festivallerde çay tarımından sonra temsili olarak yer almasından başka, daha eskiden elma güzeli, fındık güzelinin seçildiği bu şenliklerdeki yarışmalarda çay güzelinin de seçilmesi, yine elli iki yaşında bir katılımcının anlatımında- çay tarımının gelişmesinin yükseldiği dönemlerdeki (altmışlı yıllardan yetmişli yıllara doğru)bir festivalde Çaykur fabrikasının getirdiği kocaman bir çaydanlığın festivalde yer almasından ve bu çaydanlıktan herkese çay ikram edilmesinden bahsetmesi de icad edilen geleneğe/bu geleneğin uygulanmasına işaret etmektedir.

Günümüzden yaklaşık on - onbeş yıl evvel ilçe merkezindeki festivallerin kalkması , yirmidokuz yaşındaki bir katılımcının 1999 depremiyle o yıl kutlanmayan festivalin daha sonra da yapılmadığının belirtilmesi ile ifade edilmiştir. Bu yıllardan sonra ise yavaş yavaş uluslararası festivallerin yerel bölgelerde de düzenlenmesine doğru bir sürecin başlamasıyla ilgili olarak, ilçede de bunun örneği son yıllarda görülmeye başlanmıştır.(Örneğin son yıllarda ilçede uluslararası tulum festivali düzenlenmektedir.)

Yerel-küresel (küyerel/glocal) bağlantılık bağlamında kültürlerin yakınlaşmasında, geleneğin ulus devlet yapılanması bazında icadından daha farklı olarak kültürlerin birbirleriyle karşılaşarak etkileşimlerinde; geleneklerin yeni konumlanışlarıyla ifade edilip sunulmasının öne çıktığı görülmüştür.

¹³⁴ Bkz. 1.5.3 Laz Kültürü ve Laz Kültüründe Sosyo-kültürel Değişmelere Bakış - yörenin çay tarımıyla tanışması sürecinin ve bu sürecin gelişiminin geleneğin icadı bağlamında değerlendirilmesi -

Geleneklerin karşılaşmasında yerel kültürel kimliklerin de ifade edilışinden başka barış ve ekolojik dengenin korunması yönündeki yaşamsal ve küresel hassasiyetlerin de bu karşılaşmalarda konumlanması; geleneğin yerel, ulusal ve dünya kültürleri temelinde insan ve doğa yaşamına saygı bağlamında üretilmesi anlamına gelmektedir. Bu üretilen anlamlar,son on- onbeş yıldan beri ivmesi artan küresel farkındalıkla öne çıkan -korunması gerekliliğine ihtiyacın yoğunlukla hissedildiği- sürdürülebilir insan yaşamı, sürdürülebilir ekolojik çevre, sürdürülebilir kültürler bağlamında dünya insanlarını birbirine yaklaştırmaktadır.

Katılımcıların herkesin kabuğuna çekildiğine, ilçelerinin ekonomik gelişme ve rahat yaşam koşulları bağlamında modern bir ilçe sayılmasına rağmen yerel halkın çok kalmadığına, eski yerel kültürlerinde yardımlaşma birbirlerinin derdine derman olma ve eğlenceleri ve sosyal yaşamları ile çok daha eğlenceli ve renkli zamanlar geçirdiklerine yazları büyükşehirden gelenler ile ilçelerinde sosyal yaşamın hareketliliğine ve düğünler ve festivaller sayesinde kültürlerini yaşattıklarına dair belirttikleri ifadeler önemli vurgulardır.Bir kadın katılımcının son birkaç yıldır kına,nişan ve düğün törenlerindeki enişte davetinin yeniden canlandırılmaya başladığını ifade etmesi dikkat çekicidir. İstanbul'da tiyatro eğitimi görmüş olan bir genç katılımcının ikiz kardeşiyle birlikte ilçedeki çocuklarla tiyatro çalışmaları yapmaları ve bazı köylerde çok eskiden yapılan şenlikleri ve oyunları gezici festivaller fikriyle birlikte canlandırmaya çalıştıklarını söylemesi, yöreye yazın büyük şehirlerden gelen çocukların horon halkasına girmek için hala heyecan duymaları, gençlerin halk eğitim merkezinde açılan tulum kurslarına ilgilerinin artması ve yine son yıllarda tahta arabaların tekrar üretildiğinin görülmesi oyunların yeniden canlandırılmasına yönelik ifadeler olarak öne çıkmıştır.

Özellikle festivallerin ve şenliklerin değişen yüzünde yine eskiden festivallerde görülen geleneklerin temsilietler ile yeniden canlandırılması için bir gayrete girilmesinin yanında; festivallerin/şenliklerin vazgeçilmezi olmaya başlayan yeni müzik gruplarının bazen yerel dilin kullanımı ile birlikte yerel müziğin ritmlerini ve ezgilerini modernize ederek yaptıkları ve sundukları müziğin sadece yörede değil büyük şehirlerdeki gençler tarafından da beğenildiği üzerinde durulmuştur.¹³⁵

Bulgularda yerel kültürün küresel kültürüne uzanışı ile ilgili olarak“tulumun Londra'da da oynanabilmesi, Taksim'de çalınan tulumla ilgi gösterilmesiyle metropolde yurt içinden ve yurtdışından insanlarla buluşulabilmesi ve Kadıköy'de horona

¹³⁵ "Kazım Koyuncu ile başlayan bu ilginin yoğunlaşarak bir akıma dönüştüğü"(Kolivar,2012) ile ilgili bakış açısı niteliksel bir araştırmayla birlikte Ayşenur Kolivar tarafından geliştirilmiştir.

metropolden gösterilen ilgi ve katılım üzerinde durulmuştur.Yine küresel-yerel bağlantılılığa kültürlerin yakınlaşmasından başka; küreselleşmenin ekosistem ile ilgili hassasiyetlerine yerelden ses verilmesi bağlamında denizdeki balık çeşitlerinin azalması, yabani hayvanların yakın yerleşim yerlerine uğramaları, yörede yaşam kaynakları olan derelerine, doğal yaşamlarına enerji gözüyle bakan küresel güçlerin müdahalelerine yönelik endişeler ve hassasiyetler gibi konular üzerinden bakılmıştır. Tomlinson da, küresel- modern dünyada baskın olan günlük yaşam deneyiminin, yerleşik yaşam dünyalarımıza uzaktaki olayların ilişkilerin ve süreçlerin nüfuz etmesinden doğan deneyim olduğunu” (Tomlinson,1999,s:87))ifade etmektedir.

Araştırmada yerel küresel bağlantılık ekolojik dengeye müdahale edilmemesi yönünde hassasiyetlerin dile getirilmesiyle de ele alındığında dile getirilen “ekosistemle oynanması” ifadesi ekosistemin bozulmasına yönelik kullanılırken; ‘modern çağla birlikte olaylara daha materyalist ve çıkarıcı bakıldığı bunun da hırs ve öfkeyi getirdiği üzerinde durularak değerlerin dejenere olmasıyla eskiden var olan birleştirici özelliklerin kalktığına dikkat çekildiğinde “En büyük oyunu zaten çağ bize yapmış da daha nasıl oyun ariyosun? İhtiyaçlar çoğaldı, ihtiyaçlar çoğalınca onlara sahip olmak da zorlaştı, yani şartlar oyun oynadı bize..” ifadesi dikkat çekici vurgular olarak yer almışlardır.

Özellikle birinci (17-27 y.)ve ikinci yaş aralığındaki(28-39 y.) katılımcıların festivallerde sahneye çıkan müzik gruplarına ve horona/tuluma ilgilerinin yoğunluğu dikkat çekicidir. Bu katılımcılar sosyal ortamlarının gelişmesini ve sosyal mekanlarının artması yönünde beklentilerini dile getirmişlerdir..Özellikle üçüncü(40-52 y.) dördüncü(53-66 y.) beşinci yaş aralığındaki(67 ve üstü y.)katılımcıların özelemlerini yoğunlukla dile getirdikleri görülürken,dördüncü yaş aralığındaki bir katılımcı, “kaybedilince bazı şeylerin kıymetinin bilindiğini”vurgulamıştır.Neyzi de “her toplumda geleneğin değişime uğradığını varsaymakla birlikte, kişilerin yaşamları kadar anlatımlarında da bir süreklilik arayışı içinde olduklarını söylemenin mümkün olduğunu ifade ederken; kaybettiğimiz oranda anlamlandırma gereksinimimizin arttığına”(Neyzi, 1999, s.4,5) dikkat çekmiştir.

Katılımcıların hem gelişmenin ve yeniliğin gerekli olduğunu ifade etmeleri, hem de kültürlerinin yaşatılması, korunması ile ilgili duyarlılıklarını belirtmeleri, geleneksellikle modernliğin arasındaki bir denge arayışına ve ikisinin karşıtlığının değil biraradalığının mümkün olabilirliliğine olan özleme de işaret etmektedir. Bu biraradalık ise günümüzde yerel-küresel bağlantılılıklar içinde hassasiyetlerin ifade edilmesiyle ve anlamlandırma çabalarının karşılaşması ile birlikte etkileşimler içinde zaman zaman kurulmaktadır.

Öneriler:

Araştırma sonuçları dikkate alınarak şu öneriler geliştirilebilmektedir:

Araştırmamızla oyunun Laz Kültürünün biçimlenmesindeki etkin işlevi, hem kültürün içinde açık olarak görülen faaliyet olarak; hem de kültürel yaşam aktivitesi içinde kültürel unsurlarla iç içe geçen örtük olarak konumlanması üzerinden keşfedilmeye çalışılmıştır. Oyun- kültür ilişkisinin bir yerel kültürde yaşam aktivitesinin içerisinden örüntü kavramıyla birlikte anlamlandırılmasının benzer kültürel çalışmalara bir bakış açısı sunması bağlamında değerlendirilmesi; oyun ve örüntü kavramlarının anahtar kavramlar olarak kültürel çalışmalarda dikkate alınması önerilmektedir.

Oyun kavramının gerçeklikle bağıntı içinde oluşu, kültürün değer kazanmış/değer atfedilmiş öğeleriyle birlikte kurgusal özelliğinin kökenini de fark etmemizi sağlayabilmektedir. Buradan yola çıkılarak, gerçeklik ile birlikte işleyen kurguların kökenselliğine doğru bir bakış açısı geliştirebilir. Yine gerçekliğin kurguyla birlikte işleyişini fark edebilmek üzere; 'kültürel olgularla gizlenen oyunsal unsurların nasıl konumlandığını günümüzdeki kültürel etkileşimler bağlamında anlamaya çalışarak, günümüz dünyasında görme biçimlerimizin derinliği nispetinde öne çıkan anlamlarla arka planda örülen anlamları birlikte anlamlandırmaya doğru yaklaşımlarda bulunulabilir. Özellikle bulgular kısmında yoğun betimlemeleri ile yer alan katılımcıların anlatımları Laz Kültürü ,oyun kavramı, oyun -kültür ilişkisi üzerinde çalışmak isteyen araştırmacılara kaynak niteliğinde veriler sunmaktadır.

Ayrıca 'folklorik' açıdan, 'kültür derlemesi', 'kültürel bellek' açısından,'kültürel antropolojik bakış' açısından vb. araştırmanın verilerinden/bulgularından faydalanılması önerilmektedir.Araştırma, dünyadaki veya ülkemizdeki başka yerel kültürlerle -konu bağlamında- karşılaştırmalı olarak incelenmek üzere çalışılabilir.

Araştırmamız, oyun- kültür ilişkisini çeşitli vecheleriyle ele almaya çalışmıştır. Çeşitli anlam ağları arasındaki bağların örülüşüyle ilgili vurguları öne çıkarmak bakımından yaşam aktivitesi ile yakından ilişkili 'örüntü kavramı' devreye alınmıştır. Böylelikle bütünsel bir bakış geliştirebilme gayreti içinde olunmuştur. Araştırmanın bulgularında yer alan ana başlıkların ve bu ana başlıklara bağlanan ara başlıkların ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi ve çeşitli yaklaşımlar geliştirilerek üzerlerinde daha da

derinleşmesi mümkündür. Özellikle din sosyolojisi bağlamında oyunların inanç sistemleriyle ilişkisi oyun kültür ilişkisinden yola çıkılarak gerçekliğin kurulması ve yeniden anlamın inşa edilmesi ve/veya üretilmesi bakımından ele alınabilir. Yine kültürel bellek açısından inşa edilen ve aktarılan anlamlar ve anlamın yeniden üretimleri ile ilgili ipuçları fark edilerek konu üzerinde durulabilir. Laz Kimliği ve kültürel kimliğinin nasıl üretildiği, nasıl algılandığı ve şimdi günümüzde nasıl inşa edildiğinin anlaşılması üzerine anlamlandırmalara ışık tutan yaklaşımlar fark edilerek daha da geliştirilebilir.

Geertz, “ etnografinin mekan zanaatlerinden olmasından ve yerel bilgi ışığında iş görmesinden bahsederek, yerel bilginin ışığında iş görmeyi dar çerçeveli olguları yüksek ilkelerle görebilmek” (Geertz,2007)olarak tanımlamıştır. Bu ifade ediş, Giddens’in “insanların olgusal dünyalarının her ne kadar yerel olarak konumlanırsa da, büyük bir kısmının gerçekte küresel olduğunu”(Giddens,1991)işaret etmesi ile uyum içinde gözükmektedir. Bu uyumda fark ettiğimiz yerelin kökenselliğinde doğal olarak kökensel anlamıyla küresel hassasiyetin bulunmasıdır. Yerel kültürler dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar içerdikleri öğelerle doğanın ve evrenin yasalarının bilincinde olan eski ve/veya daha da eski (kadim) toplulukların kültürel belleklerini muhafaza etmektedirler. Bu toplulukların ya mirasçısı olmaları ya da bu topluluklarla etkileşim içinde bulunmaları ölçüsünde de ‘anlamın’ taşıyıcılarıdır. Özgün özellikler göstermeleri, yaşadıkları coğrafyaya ve yaşam koşullarına bağlı olarak gelişen kültürlerinin ve/veya yüklendikleri yaşanmışlığın anlamlarının yoğun olarak belirgin özellikler göstermesinden başka, gerçekliği nasıl algılayıp ifade ettikleri ile ilgili tinsel farkındalıkları ve yatkınlıkları ile de ilgilidir.

Eskinin derin anlamları şüphesiz derin tarihsel sosyolojik ve felsefi yaklaşımları ile üzerinde çalışılmayı beklemektedirler. Yerel kültürlerin eskilerin anlamlarını taşıdıkları/yaşattıkları veya yansıttıkları özellikle modernite ile girilen bu son yüz yıllık dönemde unutulsa da, bünyelerinde yaşam aktivitelerine hala yansıttıkları unsurlar; temsiliyetler/kurgular vb. oyunsal unsurların fark edilmesiyle keşfedilebilir. Bu anlamlarda yerel kültürlerde aslında insanlığın, uygarlıkların, gerçeklikle bağımızın anlamlarından izler bulunmakta olduğu da anlaşılabilir.

Bu bağlamda küresel söylemlerin fırsatlarıyla popüler gündemlerde kimlik siyaseti ile ilgi gösterildiği izlenen yerel kültürlerin, küreselin döngüsel zamana göre bulunduğumuz asıl konumunun her geçen gün daha fazla anlaşılmaya başlanmasıyla ise küresel söylemin ibresinde küreselin yerel kültürde, yerelin küresel kültürde nasıl

okunduğunun görülmesi açısından farklı ve daha derin bağlarla birlikte yer alacakları düşünülmektedir.

Bu bağlar, kimliklerinin modernitenin oyunuyla geri planda kalışına bir tepkiden çok, olumlu olumsuz süreçleriyle hep birlikte 'karşılanan' modern zamanın şimdi küresel döngüsünde etnik kültürel kimliğin ifade edilebilirliğinden başka kültürün kendi kimliğinin anlaşılması yönünde de oyun- kültür ilişkisinin fark edilebilirliği üzerinden de ifade edilebilecektir.

Oyun-kültür ilişkisinin anlaşılması anlam ağlarının örülüşündeki işleyişi fark edebilmeyi getirirken; oyunun gerçekliğin bir yeniden üretimi olduğu da fark edilebilecektir. Böylelikle gerçekliğin kurguyla birlikte işleyişinin keşfedilmesi, gerçeklikle kurgunun ayırtına varılmasını getirebilecektir. Ayırt ettiğimizde sistemlerin birlikte işleyişlerini de kavramamız kolaylaşacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar/makaleler:

- Ak, Orhan Naci (2000).** Rize Tarihi, Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınevi,Rize
- Aksamaz, A.İhsan (1997).** Kafkasya'dan Karadeniz'e LazlarınTarihselYolculuğu çivi yazıları, İstanbul
- Aksamaz, A.İhsan (2000).** 'Dil,Tarih, Kültür ve Gelenekleriyle Lazlar',sorun yayınları, İstanbul
- Aksoylu, Kamil (2010)** 'Laz Kültürü-Tarih,Dil,Gelenek ve Toplumsal Yapı' (2.bas. 2009) Phoneix yayınları, İstanbul
- Akşit, Bahattin (1998).** Türkiye'deki Kent- Köy, Sınıf,Din ve Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış Yolları, Türkiye Bilim Akademisi Yayınları, Ankara, 1998, ss: 193-225
- Akşit, Belma (2010).** Niteliksel Araştırmalar: Genel Tanıtım Derinlemesine Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri Eğitim Semineri, T.C Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü,26 Mart 2010, İstanbul
- Alkumru, Nizamettin (2005).** Şimşir Kokardı Azlağa: Anılarda Laz Kültürü, çivi yazıları/mjora, İstanbul
- Alkumru, Nizamettin (2011).** Laz Kültür Tarihi, Lazika yayın kolektifi
- And, Metin (2007).** Oyun ve Bügü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı,ilk basımı:2003 İstanbul,Yapı Kredi Yayınları
- Assmann, Jan (2001).** Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı,Hatırlama ve Politik Kimlik, çev. Ayşe Tekin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Bağce,H. Emre (2005).** 'İbn-i Haldun'un İdeoloji Kuramı: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme', Doğu-Batı Düşünce Dergisi, cilt :8, sayı: 31, ss:199-214
- Baumann,Zygmunt (2009).** Sosyolojik Düşünme,çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul,Ayrıntı Yayınları
- Benedict, Ruth F.(1999).** Kültür Örüntüleri çev.Mustafa Topal, öteki yayınevi
- Bock,Philip,K. (2001).** İnsan Davranışının Kültürel Temelleri(Psikolojik Antropoloji),çev.:N. Serpil Altuntek,İmge Kitabevi Yayıncılık,Ankara
- Bucaklışi, İsmail.A (2000).** Laz Folklorü'nde Düğün ve Düğünle İlgili Ritüeller(makale) Mjora Dergisi, çivi yazıları yayınları ,2000,sayı :2 ilkbahar, s. 32-40
- Demir(Abaşışi), Nurdoğan(2005).** Laz Halk Masalları(Lazuri Paramitepe) Akyüz Yayın Grubu -Kolkhis serisi-
- Demir(Abaşışi),Nurdoğan(2000).** Purkona, Laz Kültürü Üzerine Notlar adlı kitabın önsözünde yer alan yazı (2011) ,Lazika kolektifi, İstanbul
- Demir, Çağla ve Uysal,Gizem (2011).** 'Oyuncak ve Biz' başlıklı yazı -'T.C Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi,Uygulama Gazetesi : Genç-İZ'de ,Kasım- Aralık, 2011, sayı : 71,s.4
- Dumezil, George(2000).** Kafkas Halkları Mitolojisi, çev: Musa Yaşar Sağlam, Ayraç yayınları, Ankara

- Emiroğlu, Kudret(2012).** Gündelik Hayatımızın Tarihi'-17.Bölümde, Oyun, Eğlence,Spor İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Geertz, Clifford (2007).** Yerel Bilgi ,çev:Kudret Emiroğlu, İstanbul,Dost Kitabevi Yayınları
- Geertz, Clifford (2010).** Kùltürlerin Yorumlanması, çev.Hakan Gür,İstanbul, Dost Kitabevi Yayınları
- Goffman,Erving(2009).** Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, Metis yayınları,İstanbul
- Guzzman, Delia Steinberg (1980).** Maya'nın Oyunları:Yanılsama ve Gerçek, çev. Ferim Örucü, Y. Yüksektepe Kùltür Derneđi Yayınları, Ankara
- Güngören, Ahmet(1998).** Cadıların Günbatımı, Patika Yayınları,İstanbul
- Hann, İldiko Beller(2000).** Doğu Karadeniz'de Efsane, Tarih, Kùltür, çiviyazıları yayınları, İstanbul
- Huizinga, Johan (2006).**Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme,1955 basımından çev: Mehmet Ali Kılıçbay,İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Kalafat, Yaşar (1998).** Kuzey Azerbeycan, D. Anadolu ve K. Irak'ta Eski Türk Dini İzleri,Kùltür Bakanlığı yayınları, Ankara
- Kıray, Mübeccel (2006).** Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Kıbaroğlu, Mustafa (2010).** Lazlar ve Güney Kafkasyalıların Etnik Kökenleri ve İlk Anayurtları Aksoylu(2010) -"Laz Kùltürü" içinde
- Kongar, Emre (2010).** Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kümbetoğlu, Belkis (2005).** Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Araştırma, İstanbul, Bağlam Yayıncılık
- Meeker, Michael,E (2002).** İmparatorluktan Gelen Bir Ulus: Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Mirşan, Kazım(1998).** Dinlerin Gelişimi, ss: 6-18, MMB
- Mollison,Bill (1991).** Permakùltüre Giriş,Sinek Sekiz Yayınevi, Ankara
- Neyzi, Leyla (1999).** İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak: Birey, Bellek ve Aidiyet İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Oskay, Ünsal (2000).** XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kùltürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım', İstanbul, Der yayınları,iletişim serisi
- Özgün, M. Recai (1996).** Lazlar, çiviyazıları yayınları, İstanbul
- Polama,M., Margaret(1993).** Çağdaş Sosyoloji Kuramları içinde 11. Bölüm: 'Sembolik Etkileşimci Perspektif: İnsan ve Anlam' çev.: Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları,Ankara
- Pultar, Gönül (2003).** Kùltür ve Modernite (derleme)'içinde Moderniteyi Sorgularken İstanbul: Türkiye Kùltür Araştırmaları,Tetragon İletişim Hizmetleri A.Ş.
- Samuilidis, Hristos(1999).** 'Geleneksel Pontos Halk Tiyatrosu çev. Sema San,dalcı, Belge yayınları-marenostrum,İstanbul
- Smith, Sutton (2001).** The Ambiguity of Play, Harward University Press,Cambridge, Massachusetts, London, England

Stokes, Martin (1993). ' Hazelnuts and Lutes' Perceptions of Change in a Black Sea Valley' in 'Culture and Economy- Changes in Turkish Villages',pp:27-45; England,The Eothen Press, edited by Paul Stirling

Taşkın, Nilüfer(2012). Laz Kimliği'nin Politik Sınırları başlıklı makale 'Karardı Karadeniz' kitabında(hazırlayan Uğur Biryol) içinde s:179, iletişim yayınları,2012, İstanbul

Tomlinson, John (1999). Küreselleşme ve Kültür, çev. Arzu Eker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları

Topal, Mustafa(1997) Kültür Örüntüleri (Ruth Benedict,1997)içinde çevirenin önsözünde: dipnot açıklaması s.10, öteki yayınevi,Ankara

Topaloğlu, Birol (2012) Laz Müziğinde Destani Geleneği, Viçe Fındıklı Yaşam ve Kültür Dergisi, Mayıs 2012 sayı:2 içinde ,ss:84-85

Winnicott, Donald,W(1998). Oyun ve Gerçeklik, çev.: Tuncay Birkan,metis yayınları,İstanbul,s. 129-130

Yazıcı, Hamdi (1984). 'Fındıklı',Karadeniz Matbaası

Yeniçeri, Özcan (2011). Yeniçağ gazetesi- köşe yazısı,(28.04.2011)

Yüksel, Birkan 2012). Bir Oyuncu olarak Doğa: Karadeniz Platolu Filmler başlıklı makale Karardı Karadeniz (Uğur Biryol'unhazırladığı)kitabında, 2012, ss. 375-379)

Zehiroğlu, A.Mican(2000). Antik Çağlarda Doğu Karadeniz çiviyazıları/mjora,İstanbul

internet kaynakları:

Benlisoy, Stefo (2006) İcad Edilmiş Gelenekler; http://www.radikal.com.tr/kitap/icat_edilmis_gelenekler-858809 içinde , alıntılama tarihi : Mayıs, 2013

Blatner, Adam (1996) PsychodramaTheory; <http://www.blatner.com/adam/pdntbk/theory2.htm> alıntılama tarihi: 23.04.2013

Bucaklışi, İsmail "Laz Halk dansları"; http://www.lazuri.com/tkvani_ncarepe/iblazhalkdanslarihoronlar.html; alıntılama tarihi : 21.11.2012

Cüceloğlu, Doğan "Çocukluk Bir Kere Yaşanır"; <http://www.dogancuceloglu.com/yazilar/787-cocukluk-bir-kere-yasanir>; alıntılama tarihi: 13.04.2013 ve Bir İnsanın Anavatani Çocukluğudur <http://cocuklargulsundiye.wordpress.com/2011/12/22/dogan-cuceloglu-cocuklar-gulsun-diyenin-gokkusagina-yazdi-bir-insanin-anavatani-> ;alıntılama tarihi : 13.04.2013

Kılıç, Muharrem (2010) 'Anlamanın İnşası ve Anlama Etkinliği Bağlamında Geleneğin Sorunsallaştırılması', SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2010, Sayı:22, ss.117-126. http://sablonsdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/22/22_07.pdf, alıntılama tarihi Ç Mayıs,2013

Nicolopoulou, Agelika(2004)Oyun, Bilişsel Gelişim ve Toplumsal Dünya (*Play, cognitive development, and the social world: Piaget, Vygotsky, and beyond*) (*Human Development,1993 36(1),ss.1-23*)-çev.: Melike Türkan Bağlı (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlisi) www.bilmat.ktu.edu.tr/statik_sayfalar/ekitap/e.../vygotsky_piaget_1.pdf

Öksüz, Muharrem (1987) 'Çaya Gönül Verenler' -Asım Zihnioğlu ile yapılan söyleşi, Çaykur Dergisi, Sayı:8; <http://www.turkcayi.com/detay.asp?id=76>

Öztürk, M. Okan (2002) Türkiye'de Yaşanan Modernleşme Süreci ve Anadolu Yerel Müzikleri SCA Müzik Vakfı, "21.yy. Başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu Bildirisi, Ankara, 2002; http://www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/O-Ozturk_5.html, alıntılama tarihi: Mayıs 2013

Picken, Laurance Folk Music Instruments of Turkey. Oxford University Press. London. p. 547; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tulum-alıntılama> tarihi : 5.11.2012

Taşkın, Nilüfer (2003) "Laz Fıkraları ve Lazların Kentleşme Süreci"adlı tezinden kısaltılarak yazılan makale <http://tr.scribd.com/doc/46071500/Laz-Fikralar> alıntılama tarihi :10.12 2012

Topaloğlu, Birol; <http://www.karalahana.com/muzik/birol-topaloglu.html>- Karalahana;'Birol Topaloğlu ile Yerelden Evrensel Karadeniz ve Laz Müziği başlıklı röportaj ; alıntılama tarihi: 21.11.2012,

Zihnioğlu, Asım (1987) 'Lazlar Çayla Nasıl Tanıştı'; http://www.lazuri.com/tkvani_ncarepe/i_b_lazlar_cayla_nasil_tanisti.html, alıntılama tarihi: Mayıs, 2013 ve Çaya Gönül Verenler, Muharrem Öksüz'ün gerçekleştirdiği söyleşi içinde, Çaykur Dergisi, sayı:8, 1987<http://www.turkcayi.com/detay.asp?id=76>

Diğer internet kaynakları (sözlük,vb.)

<http://nedir.antoloji.com/mukallid/> alıntılama tarihi: 29.04.2013

<http://www.dijitalsozluk.com/arama/ingilizce-turkce-sozluk/liminal.html>; alıntılama tarihi: 25.04.2013

<http://www.frmartuklu.net/dusunurler-filozoflar/10891-epictetus-epiktetos-kimdir-55-135-a.html>;alıntılama tarihi: 13.04.2013

<http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=252> determinizm;alıntılama tarihi: 2..03 2013

http://www.felsefe.gen.tr/pragmatizm_faydacilik_nedir.asp faydacılık; alıntılama tarihi: 2.03 2013

<http://portal.tg.com.tr/haberdetay.aspx?newsid=20771> Viçe Platformu alıntılama tarihi: 22.11.2012,

<http://www.inter-disciplinary.net/probing-the-boundaries/making-sense-of/play/>;alıntılama tarihi:13.11.2012

<http://www.istanbuloyuncakmuzesi.com> alıntılama tarihi :10 Haziran 2012

<http://nedir.antoloji.com/mukallid/> alıntılama tarihi: 30.04.2013

<http://www.nedirnedemek.com/ba%C5%9Fat-nedir-ba%C5%9Fat-ne-demek> -başat-alıntılama tarihi 3 .03 2013

www.nedirnedemek.com / özdeksel alıntılama tarihi : 3 Mart 2013

<http://www.rizedeyiz.com/Haber/3-Vice-senligi-renkli-goruntulerle-sonaerdi-17225.html> alıntılama tarihi: 22.11.2012

<http://www.sozluk.net/index.php?word=telaffuz&sozluk=ingilizce> alıntılama tarihi. 22.03.2013

www.sozluk.web.tr.

<http://tr.wikipedia.org> / Diaspora; alıntılama tarihi: 3.03 2013

<http://tr.wikipedia.org/wiki/F%C4%B1kra>; alıntılama tarihi: 3. 03. 2013

http://en.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8ren_Kierkegaard; alıntılama tarihi: 8.04.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget ; alıntılama tarihi: 23.04.2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Lev_Vygotsky ; alıntılama tarihi: 23.04.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/William_Tell; alıntılama tarihi :19.04.2013

<http://yesimturkoz.blogcu.com/psikodrama-nedir/13322509>; alıntılama tarihi: 23.04.2013

Dergi, tanıtım kitabı, broşür vb.:

Atlas Dergisi sayı:198,Eylül 2009,s:98

'Fındıklı' :tanıtım kitabı :'T.C.Başbakanlık Tanıtım Fonu' yayın kurulu bşk.: Yücel Yıldırım kaya,
yazılar: Yücel Yıldırım kaya, Recai Ataseven, Umur Basım, İstanbul

İstanbul Erenköy Oyuncak Müzesi kataloğu: hazırlayan: Gürol Kutlu- İstanbul

Viçe Kültür ve Yaşam Dergisi (2012),sayı: 2, Emedya Reklam ve Matbaacılık, İstanbul

Lazca-Türkçe Sözlük(1999) 'Lazuri- Turkuli Nenapuna' İsmail Avcı Bucaklışı, Hasan Uzunhasanoğlu, Akyüz Yayıncılık, İstanbul

Ek: 1

T. C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
"Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler", 2012-2013

Tablo no: 2 Katılımcılar Hakkında Kısa Bilgiler

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Dâhil Olduğu Yaş Aralığı /Yaş	Doğum yeri/yılı	Nereli (Hangi köy mahalle?)	Nerede yaşamakta/ ikamet etmekte?	En uzun süre yaşadığı yer/ kaç yıl?	Eğitimi/ mesleği	Yerel dili biliyor mu?
1.1K	K.	1.y.a.grubu (23)	Arhavi 1989	Fındıklılı-Yenimahalle	Fındıklı'da-(Merkez mah.)	Fındıklı, 23	y. okul işletme mezunu	Evet, iyi derecede
1.2K	K.	1.y.a.grubu (20)	Arhavi 1992	Fındıklılı-Merkez mah.	Fındıklı'da-(Merkez mah.)	Fındıklı, 23	Çocuk gelişimi mezunu(lise) üniversite sınavına hazırlanıyor	Evet, iyi derecede
1.3K	K.	1.y.a.grubu (22)	Fındıklı 1990	Fındıklılı-Derbent k.	Fındıklı'da-(Merkez mah.)	Fındıklı, 20	y.okul işletme bölümü mezunu	Evet, orta derecede
1.4K	K.	1.y.a.grubu (20)	Fındıklı 1992	Fındıklılı Derbent k.	Fındıklı'da (Merkez mah.)	Trabzon, 19	y.okul, işletme bölümünde öğrenci	Evet, iyi derecede
1.1E	E.	1.y.a.grubu (23)	Arhavi 1989	Fındıklılı-Yenimahalle	Fındıklı'da-Yenimahalle)	Fındıklı, 18	Öğrenci	Evet, orta derecede
1.2E	E.	1.y.a.grubu (21)	Arhavi 1991	Fındıklılı Merkez mah.	Fındıklı'da-Merkez mah.	Fındıklı, 21	y. okul mezunu ,elektrik , staj yapmakta	Evet, iyi derecede
1.3.E	E.	s1.y.a.grubu (22)	Fındıklı 1990	Fındıklılı-Yenimahalle	Fındıklı'da-Yenimahalle	Fındıklı, 22	y. okul mezunu, turizm, staj yapmakta	Evet, iyi derecede
1.4.E	E.	1.y.a.grubu (23)	Rize 1989	Fındıklılı-Pitsğala(Arılı)	Fındıklı'da-Merkez mah.	Fındıklı, 23	Üniversitede öğrenci (inşaat teknikerliği); tulumcu	Evet, iyi derecede
2.1.K	K.	2.y.a.grubu (29)	Pazar 1983	Fındıklılı-Yenimahalle	Fındıklı'da-Merkez mah.	Fındıklı, 22	y.okul mezunu muhasebe	Evet, iyi derecede
2.2.K	K	2.y.a.grubu (32)	Fındıklı 1980	Fındıklılı, Mah.	Fındıklı'da-Merkez mah.	Fındıklı, 32	Üniversite mezunu, (halkla ilişkiler)lokanta işletmekte	Evet, iyi derecede
2.3.K	K	2.y.a.grubu (32)	Fındıklı 1980	Fındıklılı Merkez mah.	Fındıklı'da Merkez mah.	Fındıklı, 32	Lise mezunu , markette çalışmakta	Evet, orta derecede
2.4.K	K	2.y.a.grubu (30)	Rize 1982	Fındıklılı Yenimahalle	Fındıklı'da-Yenimahalle	Fındıklı,30	y.okul mezunu, postanade memur	Evet, orta derecede
2.1.E	E	2.y.a.grubu (39)	Fındıklı 1973	Fındıklılı-Yenimahalle	Fındıklı'da, Yenimahalle	Fındıklı, 35	Üniversite mezunu, matematik öğretmeni, araştırmacı yazar	Eveti iyi derecede
2.2E	E	2.y.a.grubu (29)	Pazar 1983	Fındıklılı Perpu/ Güneşlitepe	Fındıklı'da-Merkez mah.	Fındıklı, 28	y.okul mezunu muhasebe, çay eksper ve denetimci	Evet, iyi derecede
3.1.K	K	3.y.a.grubu (52)	Fındıklı 1960	Fındıklılı Perpu/ Güneşlitepe	Fındıklı'da, Perpu kö..	Fındıklı, 52	Orta öğrenim mezunu yerel tarım üreticisi, ev hanımı	Evet, iyi derecede
3.2.K	K.	3.y.a.grubu (43)	Fındıklı 1969	Fındıklılı Yenimahalle	Fındıklı'da, Merkez mah.	Fındıklı, 38	Ü. Mezunu , kamu yönetimi ve ev ekonomisi, lokanta işletmekte	Evet, orta derecede
3.3.K	K	3.y.a.grubu (52)	Fındıklı 1960	Fındıklılı Merkez mah.	Fındıklı'da, Merkez mah.	Fındıklı, 52	Lise mezunu,ticarette uğraşmakta, esnaf	Evet, iyi derecede
3.4.K	K	3.y.a. grubu (50)	Fındıklı 1962	Fındıklılı Yenimahalle	Fındıklı'da, Yenimahalle	Fındıklı	Lise mezunu, yerel tarım üreticisi	Evet, iyi derecede

3.5.K	K	3.y.a. grubu (48)	Arhavi 1964	Arhavili Hacilar köyü	Fındıklı'da, Merkez mah.	Fındıklı	Lise mezunu , ev hanımı	Evet, iyi derecede
3.1.E	E	3.y.a.grubu (46)	Fındıklı 1966	Fındıklılı Sümer köyü	Fındıklı'da, Sümer kö.	Fındıklı	Lise mezunu, yerel tarım üreticisi, taksi şoförü	Evet, iyi derecede
3.2.E	E	3.y.a.grubu (52)	Fındıklı 1960	Fındıklılı Aksu mah.	Fındıklı'da-Aksu mah.	Fındıklı	Orta öğrenim mezunu , yerel tarım üreticisi, balıkçı	Evet, iyi derecede
3.3.E	K	3.y.a.grubu (52)	Fındıklı 1960	Fındıklılı-Merkez mah.	Fındıklı'da-Merkez mah.	Fındıklı	Lise mezunu , esnaf	Evet, iyi derecede
4.1.K	K	4.y.a.grubu (56)	Fındıklı 1956	Fındıklılı-Merkez mah.	Mersin'de	Mersin	Lise mezunu , ev hanımı	Evet, iyi derecede
4.2.K	K	4.y.a.grubu (59)	Fındıklı 1953	Fındıklılı-Merkez mah.	Fındıklı'da, Merkez mah.	Fındıklı, 59	Orta öğrenim mezunu, esnaf, market işletmekte	Evet, iyi derecede
4.1.E	E	4.y.a.grubu (54)	Pazar 1958	Pazarlı, Bulep mah.	İstanbul'da,	İstanbul	Lise mezunu, inşaat/yapı sektöründe yönetici, araştırmacı/yazar	Evet, iyi derecede
4.2.E	E	4.y.a.grubu (59)	Fındıklı 1959	Fındıklılı	Fındıklı'da	Fındıklı,59	y. okul mezunu, el sanatları ustası, ressam	Evet, iyi derecede
4.3.E	E	4.y.a.grubu (61)	Fındıklı 1951	Fındıklılı-Yenimahalle	Fındıklı'da, Yenimahalle	Fındıklı, 61	Lise mezunu, tekniker, ticaretle uğraşmış, emekli muhtar	Evet, iyi derecede
4.4.E	E	4.y.a.grubu (53)	Fındıklı 1959	Fındıklılı-Merkez mah.	Fındıklı'da, Merkez mah.	Fındıklı, 53	y.okul mezunu, esnaf market işletmekte	Evet, iyi derecede
4.5.E	E	4.y.a.grubu (57)	Hopa 1955	Hopalı,	Ankara'da	Ankara	Üniversite mezunu Edebiyat öğretmeni, halk bilimi araştırmacısı	Evet, iyi derecede
5.1.K	K	5.y.a.grubu (110)	Fındıklı 1902	Fındıklılı-Merkez mah.	Fındıklı'da-Aksu mah.	Fındıklı	Ortaöğrenim mezunu , ev hanımı , el işleri ile uğraşmakta	Evet,iyi derecede
5.2.K	K	5.y.a.grubu (84)	Fındıklı 1928	Fındıklılı-Gülsu Köyü	Fındıklı'da-Perpu kö.	Fındıklı	Orta öğrenim mezunu, emekli,el işleri ile uğraşmakta	Evet,iyi derecede
5.3.K	K	5.y.a.grubu (80)	Arhavi 1932	Arhavili	Fındıklı'da, Sümer kö.	Fındıklı	Ortaöğrenim mezunu, emekli , ev ve bahçe işleri ile uğraşmakta	Evet, iyi derecede
5.4.K	K	5.y.a.grubu (74)	Fındıklı 1938	Fındıklılı-Aksu mah.	Fındıklı'da Aksu mah.	Fındıklı	Ortaöğrenim mezunu, emekli, ev hanımı,el işleriyle uğraşmakta	Evet, iyi derecede
5.5.K	K	5.y.a.grubu (71)	Fındıklı 1941	Fındıklılı-Çınarlı köyü	Fındıklı'da Aksu mah.	Fındıklı	Ortaöğrenim mezunu Emekli , el işleriyle uğraşmakta	Evet, iyi derecede
5.1.E	E	5.y.a.grubu (80)	Fındıklı 1932	Fındıklılı-Merkez mah.	İstanbul'da, Fındıklı'da	Trabzon, İstanbul	Üniversite mezunu , Emekli PTT müdürü	Evet, iyi derecede
5.2.E	E	5.y.a.grubu (72)	Fındıklı 1940	Fındıklılı-Hara köyü	Fındıklı'da	Fındıklı	y.okul mezunu, el sanatları ustası, ressam	Evet, iyi derecede

Ek: 2

T. C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
"Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler",2012-2013

Tablo no: 3 Görüşmelere Katkıda Bulunanlar Hakkında Kısa Bilgiler

Katkıda Bulunan Kişi kodu	Cinsiyet	Dâhil Olduğu Yaş Aralığı Grubu/Yaş	Nereli	Nerede Yaşamakta / ikamet Etmekte	Görüşmenin Yapıldığı Yer	Kısa Bilgi	Yerel Dili Biliyor mu?
2.k.5K	K	2.y.a.grubu (31)	Fındıklılı	Trabzon	Fındıklı	ev hanımı, iki çocuk annesi Trabzon'da yaşıyor sık sık Fındıklı'ya geliyor	Evet, iyi derecede
2.k.3E	E	2.y.a. grubu (39)	Ardeşenli	Fındıklı	Fındıklı	Felsefe öğretmeni, dönemsel olarak turizm sektöründe çalışıyor, şu anda Fındıklı'da bir tesiste yönetici	Evet, iyi derecede
2.k.4.E	E.	2.y.a grubu	Ardeşenli	Ardeşen	Fındıklı	Ardeşenli, Fındıklı'ya işi için gelmekte;grafik tasarımcısı	Evet, iyi derecede
3.k.6K	K	3.y.a. grubu (50)	Borçkalı	Fındıklı	Fındıklı	Kökeni Borçkalı Fındıklı'ya gelin gelmiş, iki çocuk annesi, ev hanımı ve ayrıca bir lokantada çalışıyor	Evet, iyi derecede
4.k.3.K	K	4.y.a.grubu (53)	Arhavili	Fındıklı	Fındıklı	Arhavi'den Fındıklı'ya gelin gelmiş, ev hanımı	Evet, iyi derecede
4.k.4K	K.	4.y.a.grubu (58)	Çayelili	Fındıklı	Fındıklı	Çayeli'den Fındıklı'ya gelin gelmiş, ev hanımı	Evet, orta derecede
4k.5E	E.	4.y.a.grubu (58)	Hemşin	Fındıklı	Fındıklı	Hemşinli, Aslandere'de çay üreticisi, müziği, özellikle tulumu çok seviyor, türkü söylüyor festivallere ve şenliklere katılıyor	Evet, orta derecede Hemşin dili iyi derecede
4.k.7.E	E.	4.y.a.grubu (61)	Arhavili/ Karamürsel Suludere kö.	İzmit	Fındıklı	Kökeni Arhavi'nin Potijur/Dülgerli köyünden,büyükleri muhacirlik zamanında İzmit Karamürsel'de Suludere köyüne yerleşmişler çocukluğu b u köyde geçmiş inşaat sektöründe firma sahibi	Evet, orta derecede
5.k.7.K	K.	5.y.a.grubu (73)	Ankaralı	Ankara	Fındıklı	Fındıklı'nın gelini, Ankara'dan sonra uzun bir süre Fındıklı'da yaşamış, resim öğretmenliği yapmış, emekli resim öğretmeni	Evet, orta derecede

Ek:3 Zamanlama Çizelgesi ve İş Planı

T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
 "Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler" 2012-2013

Faaliyetler	Kim tarafından	2011			2012				2013				
		Haziran, Temmuz, Ağustos	Eylül	Ekim, Kasım, Aralık	Ocak, Şubat, Mart	Nisan, Mayıs, Haziran	Temmuz, Ağustos, Eylül	Ekim, Kasım, Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs/Haziran
Literatür çalışması, konunun ve araştırma sorusunun belirlenmesi	Aylin Karahas Bahattin Akşit	XX											
Öneriye son şeklinin verilmesi ve enstitüden onay alınması	A.K + B.A.. M.Ü. S. Enstitüsü		XX										
Görüşme çerçevelerinin oluşturulması	A.K.+ B.		XX	XX									
Katılımcıların belirlenmesi ön görüşmeler (hazırlık)	A.K.+B.		XX	XX									
Görüşmeler I. aşama	A.K.+B.			XX	XX	XXX							
Çözümlenmeler, veri toplama ve analizi I. aşama	A.K+B.					XXX	XXX						
Görüşmeler II. ve III. aşama	A.K +B.					XXX	XXX						
Çözümlenmeler, veri toplama ve analizi II ve III.	A.K.+B.						XXX	XXX					
Bulgular ve değerlendirmeler sonuçlar	A.K.+ B.					XX	XX	XXX	XXXX	XXXX	XXXX		
Tezin yazılması	A.K.+ B.			XX	XX	XX	XXX	XXX	XXXX	XXXX	XXXX	XXXX	XXXX
Tezin tamamlanarak Enstitüye teslim edilmesi	A.K +B.												XXXX

Ek: 4

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
Yüksek Lisans Tez Çalışması
Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler:
Fındıklı İlçesi'nde Yapılan Niteliksel Alan Çalışması,2012-2013

Derinlemesine Görüşmeler Görüşme Çerçevesi

Görüşülen Kişi :

Katılımcının halen yaşamakta olduğu yer :

Görüşmenin yapıldığı yer : (Hangi çay bahçesi, kimin evi ; işyeri mi? vb.)

Görüşmenin tarihi:

Görüşmeyi yapan Araştırmacı/Moderatör /Gözlemci(ler):

Görüşme sırasında başka kimlerin bul/unduğu ve oturma düzeni:

Görüşmenin ses kaydına alınması uygun mudur? (değilse araştırmacı tarafından not tutularak kayıt alınacaktır.)

Görüşmenin İçeriği :

I.Tanışma:

Araştırmacı gelinen kurumu, kendisini ve araştırma konusunu katılımcıya tanıtmaktadır. Katılımcıyı tanımak üzere sorular yöneltilmektedir.

Kısaca sizi tanıyabilir miyiz?

Adınız Soyadınız:

Doğum yeriniz /yılı, yaşınız:

Halen oturduğunuz/yaşadığınız yer neresi , kaç yıldır ?

En uzun süre yaşadığınız/ bulunduğunuz yer neresi, kaç yıldır?

Yaşadığınız başka yerler neresi? (uzun süreli veya dönemsel)

Ailenizden kısaca bahseder misiniz?

Eğitiminiz /Mesleğiniz nedir? Hangi işle meşgulsünüz? Uğraşlarınız, ilgi alanlarınız?

Fındıklı'nın yerli halkından mısınız? (Nerelisiniz, nereden buraya geldiniz?)

II.Soru Öbekleri Rehberliğinde Görüşmenin Gerçekleştirilmesi

İsterseniz konumuza yönelik görüşmemize başlayalım

(Soru öbekleri temel soruların yanında bu sorularla ilintili takip sorularını da içermektedir.Araştırmacı bu takip /deşme sorularını görüşmenin seyrine göre gerektiğinde devreye almaktadır.)

1. Oyun deyince ilk olarak ne aklınıza geliyor? Oyun'u nasıl tanımlarsınız?
Oyun neleri içermektedir?Oyun'un nemi ve işlevi sizce nedir?
2. Çocukken oynadığınız oyunları anlatır mısınız?
Çocukken hangi oyunları oynardınız?,Oyun arkadaşlarınız kimler ve/ veya nelerdi? Oyun mekanlarınızdan bahseder misiniz? Oyun'da kullanılan oyun araçlarıyla ilgili neler söylersiniz?
Ürettiğiniz oyuncak(lar) var mıydı? Bireysel ve/veya kolektif oyunlar hangileriydi?vb.
3. Gençlik döneminizde oynadığınız oyunlar ile ilgili neler söylersiniz?
4. Yaşınız ilerledikçe/yetişkinlikte oynadığınız oyunlar hangileri?
Aile içinde oynanan oyunlar? Erkeklerle ve kadınlara özgü oyunlar, etkinlikler?vb.
5. Büyüklerinizden dinlediğiniz/ duyduğunuz eski oyunlarla ilgili anlatımlar/ aktarımlar var mı?
6. Yerel kültürünüzdeki faaliyetleri/kültürel öğeleri,oyun öğeleriyle birlikte değerlendirebilir misiniz?
İmeceler,atma türküler,karşılamalar,kültürel araçların kullanımı,temsili kurgular/ düzenekler , törenler, kutlamalar,bayramlar, avcılık faaliyetleri, atmacacılık, iletişimin dili, Laz fıkraları vb.
7. Şimdiki oyunlar sizce nasıl? Çocuklar,gençler,yetişkinler nasıl, nerede, hangi oyunları oynuyorlar?
Şimdiki/ günümüzdeki oyunlar ile geçmişteki oyunlar arasındaki farklar neler ?
8. Modern ve küresel dünyayı nasıl tanımlarsınız? Modernitenin ve küreselleşmenin getirdiği değişimleri yörenin kültürü üzerinden nasıl değerlendirirsiniz?
Modern ve geleneksel kültür, yerel ve küresel kültür birarada bulunabilir mi? Yerel kültür küresel kültürde ; küresel kültür yerel kültürde nasıl yer alıyor?
9. Günümüzde eski oyunlardan yeniden canlandırılan/ canlandırılmaya çalışılan oyunlar var mı?
10. Ekleme istedikleriniz var mı?

III. Teşekkür

Araştırmamıza katıldığınız için ve değerli aktarımlarınız için teşekkür ediyoruz.

Görüşmenin güvenilirliği ile ilgili görüşler :

Görüşme ile ilgili gözlem notları :

Ek: 5

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
Yüksek Lisans Tez Çalışması
Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler:
Fındıklı İlçesi'nde Yapılan Niteliksel Alan Çalışması,2012-2013

Derinlemesine Görüşmeler Kütük Geliştirme Formu

Kütük/görüşme numarası:
Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):
Görüşmenin yapıldığı yer (ilçe, köy, ev, işyeri vb.)
Görüşmeyi yapan/yürüten Araştırmacı/Moderatör ve varsa Gözlemci:
Görüşmenin nasıl gerçekleştirildiği ve onayı(ses kaydına alındı mı?/ not alınarak mı?):
Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren) :
Çözümleme tarihi:
Görüşmeye katılan kişiler hakkında kısa bilgi ve oturma düzeni
Her bir katılımcı hakkında aşağıdaki özellikler çerçevesinde bilgi verilmesi:
Doğum yeri / yılı,yaşı
Halen oturduğu/yaşadığı yer/ kaç yıldır?
En uzun süre yaşadığı yer/ kaç yıldır?
Yaşadığı başka yerler(uzun süreli veya dönemsel)
Eğitimi/Mesleği/işi, uğraşları:

TAM SENARYO

Çözümlemeyi yapanların (kütüğü geliştirenlerin) dikkatine: Ses kaydına alınan görüşmenin çözümlenmesi(deşifresi) ile birlikte görüşme sırasında tutulan gözlem notlarının yardımıyla da geliştirilen senaryo'nun metin içinde bütün ayrıntıları ile yazılması önemlidir. Tam olarak ne söylendiğinin -yanlış telaffuzlar da dâhil olmak üzere- yazılması, görüşmenin gözün önünde canlandırılması ve görüşme atmosferinin yansıtılması açısından dikkate alınması gereken bir husustur. (Hatırlanabildiği ölçüde, kişilerin jestleri ve mimikleri de senaryoya yansıtılmaya çalışılmaktadır.)

Tam Senaryo Örneğidir:

(M: moderatör, K: katılımcı)
M: Merhaba, hoşgeldiniz.
K: Merhaba, hoşbulduk.
M: Yüksek Lisans tez çalışmamız için bir arada bulunuyoruz, tezimizin konusu Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler. Şimdi size kısaca tanıyabilir miyiz?
K: Ben H. Erdoğan, Rize doğumluyum, Fındıklı'da yaşıyorum Rize'nin ilçesi...Rize Üniversitesi Fındıklı Meslek Yüksekokul'unda İşletme Yönetimi bitirdim, evliyim..Bu şekilde..
M: İstanbul'da bulunma sebebiniz şu anda ziyaret amaçlı?
K: Evet ablamı ziyarete geldim..
M: Şimdi sohbetimize başlayalım konumuza yönelik olarak;oyun denince aklınıza ilk olarak ne geliyor?
K: Oyun denince aklıma ilk olarak çocukluğum geliyor.(gülerek) Çocukluğumda geçirdiğim vakitlerim geliyor yani bir anda böyle eskiye dönüş yapmış oluyorum..
M: Çocukluk güzel miydi?(gülerek)
K: Evet çok güzeldi, çok eğlenceliydi yani unutulmayacak bir çocukluktu..(gülerek)
M: Evet, Peki oyun sizce neyi içermektedir ?
K: Oyun boş vakitleri değerlendirmek , eğlenmek , birlikte vakit geçirmek , bir şeyleri paylaşmak, kurallar..
M: Neyi içermemektedir diyebiliriz...?
K: Kuralsızlığı içermemektedir.Oyun denince muhakkak bir kural olur, bir kişi olur kuralları koyar ve oyun ona göre yönlendirilir.Bu şekilde oynanır yani kuralsızlığı içermemektedir oyun..
M:...Şimdi çocukluk dediniz oyun deyince, çocukluğunuzla başlayalım..İlk aklınıza gelen oyunlar, hangi oyunları oynardınız? Şöyle sırayla söyleyebiliriz..
K: Evcilik oynardım daha çok, doğada oynardım, dışarıda..Annem izin verirdi bize, çıkardık dışarıya oynardık vaktin nasıl geçtiğini anlamazdık..Erkek kardeşim de vardı o futbol oynardı erkek arkadaşlarıyla birlikte,fındıklıklarda oynardı hani böyle boş bir arazinin içinde ağaçların, ormanlıkların içinde oynardı..
.....görüşmenin devamı...
M: Teşekkürler..(gülümseyerek)
K. Ben,teşekkür ederim. (gülümseyerek)

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüşler:
Görüşmenin güvenilirliği ile ilgili görüşler :

Ek: 6

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
Yüksek Lisans Tez Çalışması
Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler:
Fındıklı İlçesi'nde Yapılan Niteliksel Alan Çalışması,2012-2013

Derinlemesine Görüşmeler Kütük Değerlendirme (Veri Analizi) Formu

Kütük/görüşme numarası:

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):

Görüşmenin yapıldığı yer (ilçe, köy, ev, işyeri vb.)

Görüşmeyi yapan/yürüten Araştırmacı/ Moderatör ve varsa Gözlemci:

Görüşmenin nasıl gerçekleştirildiği ve onayı(ses kaydına alındı mı?/ not alınarak mı?):

Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren) :

Çözümleme tarihi:

Veri Analiz tarihi:

Veri analizini yapan:

Görüşmeye katılan kişiler hakkında kısa bilgi ve oturma düzeni

Her bir katılımcı hakkında aşağıdaki özellikler çerçevesinde bilgi verilmesi:

Doğum yeri /yılı, yaşı;

Halen oturduğu/yaşadığı yer/ kaç yıldır?

En uzun süre yaşadığı yer/ kaç yıldır?

Yaşadığı başka yerler(uzun süreli veya dönemsel)

Eğitimi

Mesleği, işi, uğraşları:

Veri analizi yapan kişinin dikkatine: Araştırmada yer alan konu başlıklarının/ soru öbeklerinin rehberliğinde katılımcıların ifade ettiği anlatımlar/ aktarımlar sırasında dikkati çeken en önemli fikirler, yaklaşımlar nelerdir? Özetleyiniz ve önemsenen cümleleri/ kelimeleri de ayrıca tırnak içine alarak belirginleştiriniz.

Konu Başlıkları/ Soru Öbeklerine göre katılımcıların görüşlerinin analiz edilmesi :

1. Oyun deyince ilk olarak ne aklınıza geliyor? Oyun'u nasıl tanımlarsınız?

Oyun denilince ilk olarak neyin akla geldiği ile ilgili görüşler oyun ile ilgili ilk algılamaların ne olduğuna dair verileri bize iletmektedir. Oyun denilince ilk olarak neyin akla geldiği ile ilgili görüşler oyun ile ilgili ilk algılamaların ne olduğuna dair ilk ipuçlarını bize iletmektedir.

İlk soru için 1.yaş aralığı (17-27yaş) grubundaki anlatımlarda öne çıkan vurgulara bakalım:

"Oyun denince aklıma ilk olarak çocukluğum geliyor..Çocukluğumda geçirdiğim vakitlerim geliyor yani bir anda böyle eskiye dönüş yapmış oluyorum çocukluk çok güzeldi, çok eğlenceliydi yani unutulmayacak bir çocukluktu"(1.1K,23).

Oyun deyince ilk olarak çocukluk akla gelmektedir.

"Aslında oyun bir evcilik; ailelerimize özenmek özendiklerimizi küçükken yapmak,onlara hani yapabildiklerimiz yapamıcağımız ev içinde onları oyunla birlikte biz kendi aramızda yapmak yaşatmak..; hani benim için oyun hani ilerdeki yaştaki ailelerimizi kıskanmak gibi geliyor kıskanıp da onu dile getirmek yaşatmak yapmak, özenmek gibi ve özenti yapma hani çok eğlenceli bir duruma getirebiliyorduk biz oyunlarımızı"(1.4K, 20).

Oyun, katılımcının ifadesi dikkate alındığında hayata hazırlık, bir anlamda büyüme için bir araç olarak anlamlandırılmaktadır. ...

2.y.a.(28-39) grubundaki anlatımlarda öne çıkan vurgular...

...

5.y.a.(67 yaş ve üstü)grubundaki anlatımlarda öne çıkan vurgular

Bu aşamadan sonra(Araştırmacı görüşme çerçevesinde yer alan konu başlıklarına/ soru öbeklerine göre verilen cevapları her bir katılımcının öne çıkan vurgularıyla belli ettikten sonra; görüşmelerin tamamı için bu veriler kendi aralarında bir düzenlemeye ve analize daha girerek gruplandırılmıştır.. Bu düzenleme ile bulguların ana başlıkları oluşturulmuştur. Veri analizinin titizlikle yapılması ve düzenlenmesi bulgular ve tartışma bölümüne hazırlık olması açısından önem teşkil etmektedir.

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüşler :

Görüşmenin güvenilirliği ile ilgili görüşler :

Ek:7

Fındıklı/Rize

Kaynak : Atlas Dergisi sayı :198, s: 98,Eylül 2009/ Atlas Kartografya Servisi

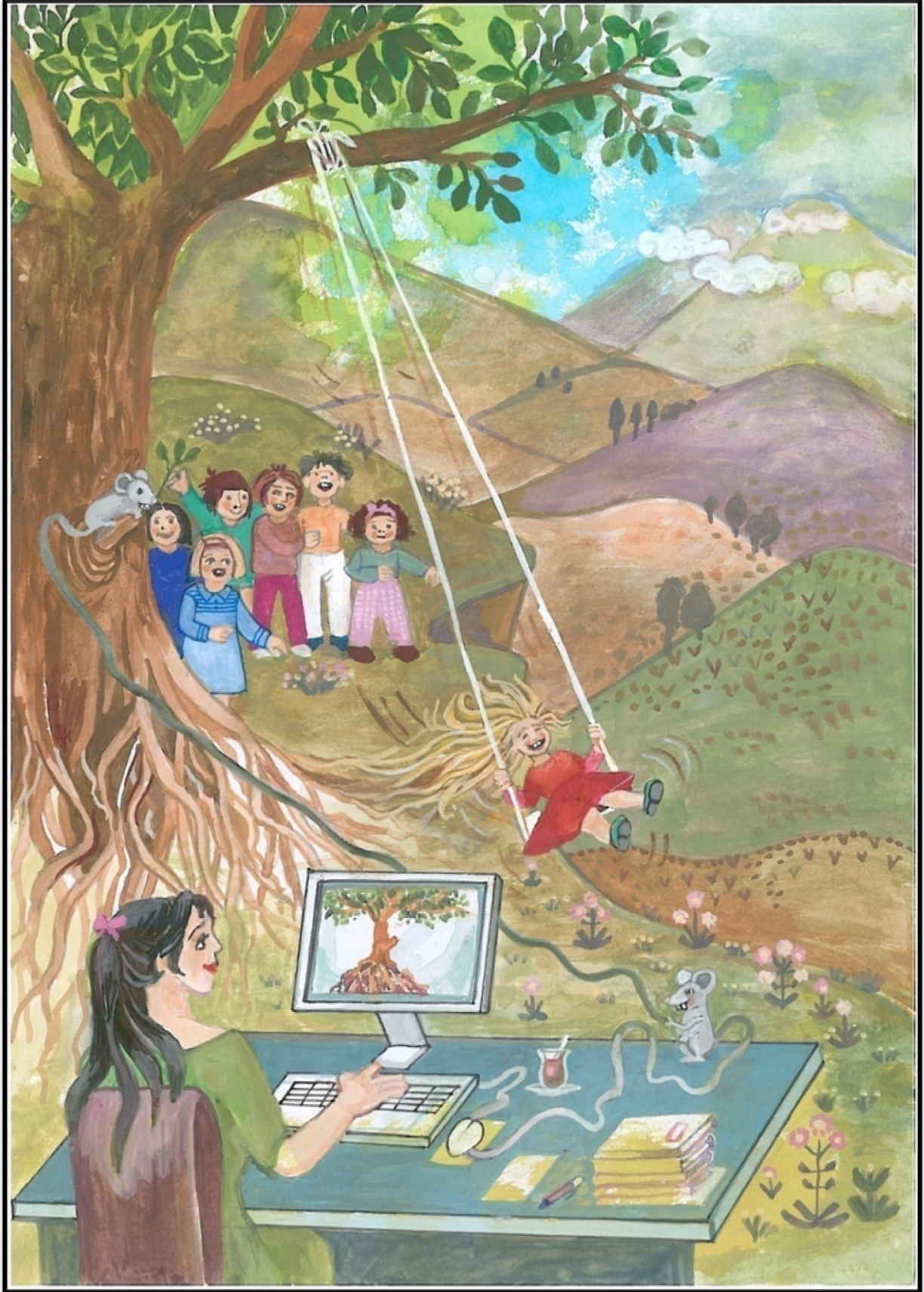
Ek :8

Viçe (Fındıklı) Barış ve Kültür Şenliğinde Horon Çevirenler (Eylül, 2012)

Fındıklı Uluslararası Tulum Festivalinde Horon Çevirenler (Temmuz, 2012)

Resim: Ateş Şenveli, 2012

Özgeçmiş

1969 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamladı.

1986 yılında ailesiyle birlikte taşındığı İstanbul'da, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat(İngilizce)bölümünde lisans öğrenimine başladı. 1992 yılında mezun olduktan sonra tekstil sektöründe imalat planlaması ve tasarım alanlarında çalıştı.

2010 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı'na katılmıştır.